De Tweede Ronde. Jaargang 8

bron
De Tweede Ronde. Jaargang 8. 1987

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_twe007198701_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

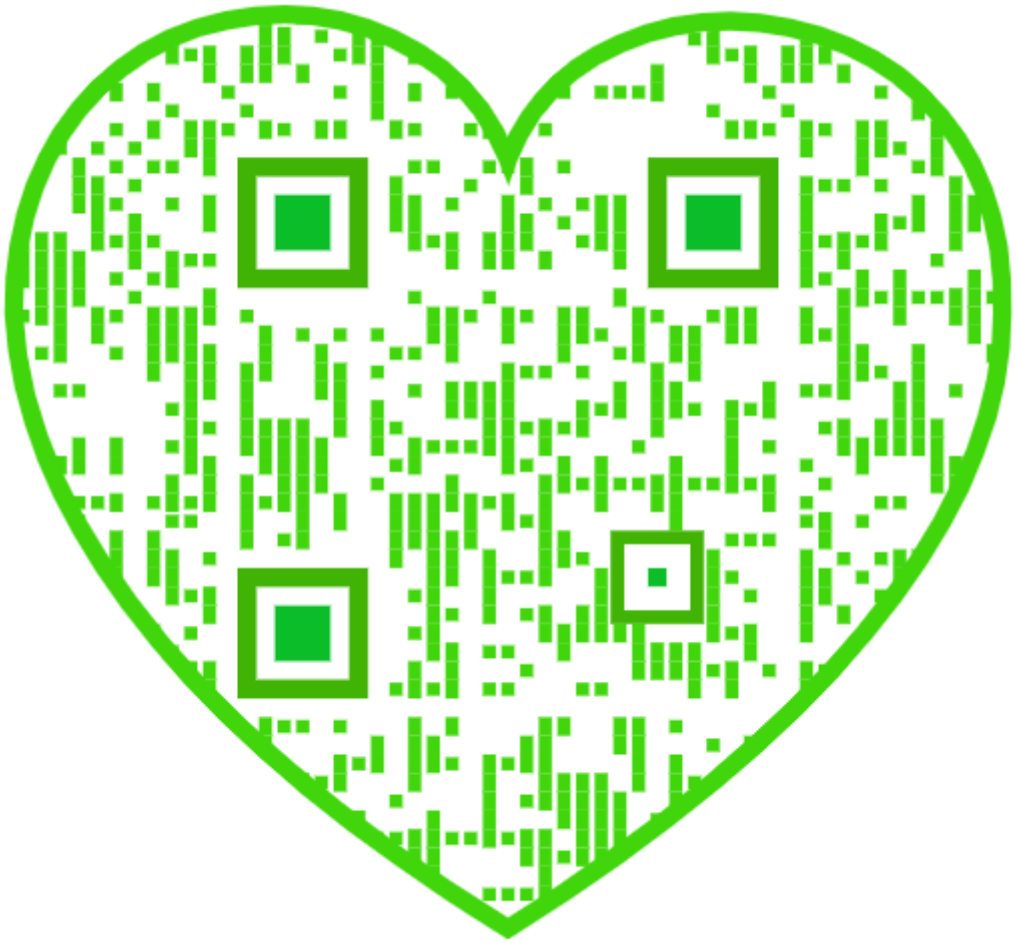

[De Tweede Ronde 1987, nummer 1]

Voorwoord

Dit is het derde nummer van De Tweede Ronde dat gewijd is aan de Nieuwgriekse literatuur. De eerdere Griekenland-specials (Zomer 1983 en Lente 1985) zijn verzamelobjecten geworden en dit derde Hellasnummer - weer samengesteld door gastredacteur Hero Hokwerda - is een natuurlijk vervolg. Maar het is meer dan ‘meer van hetzelfde’. De literaire ontwikkelingen zijn niet stil blijven staan bij de grote namen, en het accent ligt dit maal op de jongere generatie.

Centraal staan in dit nummer Aléxandros Ísaris en Násos Vayenás. Ísaris is vertegenwoordigd in drie rubrieken. Hij wordt voornamelijk van zijn surrealistische kant belicht - het surrealisme is aan de Nederlandse literatuur vrijwel voorbijgegaan, maar in Griekenland in de jaren dertig een belangrijke stroming geweest die nog steeds doorwerkt. Een deel van Ísaris' beeldende werk in *Tekeningen* kan fungeren als introductie tot zijn vaak even hallucinerende literaire wereld. In *Vertaald proza* van hem een schets die ontstond na een bezoek aan het Mauritshuis in Den Haag, en in *Vertaalde poëzie* een cyclus gedichten.

Overheerst bij Ísaris de geteisterde binnenwereld, Vayenás lijkt er voortdurend op uit om voor de liefde en de poëzie te redden wat er te redden valt uit het chaotische en brute moderniseringsproces dat zijn land doormaakt na een nog steeds moeilijk te verwerken recent verleden. Voor hem staat alles wat Griekenland tot Griekenland maakt op het spel. Vayenás' imponerende gedicht ‘Biografie’ geeft een beeld van zijn poëzie; in *Essay* een exposé van zijn poëtica onder de titel ‘Poëzie en werkelijkheid’.

Naast de voornaamste hedendaagse Griekse dichters mochten twee bekende grootheden in *Vertaalde poëzie* niet ontbreken. Van Elýtis recent werk, uit 1985, en van Kavafis een vijftal door Marko Fondse uit zijn archief opgediepte eigen vertalingen. Over deze vondst en de ontstaansgeschiedenis van andere Fondse-vertalingen in *Essay* een nieuwe uitgebreide aflevering van ‘Krullen uit de werkplaats’. Een bijdrage voor *Essay* van Frans van Hasselt over de zanger Kazantzídis moet helaas blijven liggen tot het Zomernummer.

In *Vertaald proza* een verhaal van Kóstas Tachtsís, al bekend door de vertaling van ‘Het derde huwelijk’. Verder onder meer verhalen over Duitse bezetting en burgeroorlog (Christóforos Miliónis en Thanásis Valtinós) en sensuele impressies in Athene van de Salonikaan Yórgos Ioánnou. In *Anthologie* vertalingen van twee grondleggers van het Griekse surrealisme, gelicht uit het proefschrift van Andriëtte Stathi-Schoorel.

Ook de Nederlandse literatuur is in dit nummer ruim vertegenwoordigd. Verhalen van Van Teylingen en Wiener, plus een aanvulling op het Dagboek 1945 van Warren, in *Nederlands proza*. Gedichten van onder anderen J. Eijkelboom, Eva Gerlach en Jean Pierre Rawie in *Nederlandse poëzie* en van Charlotte Mutsaers, Drs. P, Nico Scheepmaker en Driek van Wissen in *Light Verse.* Met ingang van dit nummer completeert een variarubriek, *De rondvraag*, ons aanbod. Dat dit nummer kon uitdijen tot 224 pp. is te danken aan steun van de Griekse ambassade en particuliere bijdragen.

Redactie

Nederlands proza

Krishna's vaders moeders tachtigste verjaardag
Hendrik van Teylingen

Zoals altijd kostte het moeite de jongen mee te krijgen. Wanneer zijn vader hem kwam halen, eens in de drie weken, liep hij schreeuwend van hem weg en sloeg deur na deur voor hem dicht. Hij was in zijn gedrag de volmaakte vierjarige, tot en met de manier waarop hij zijn tanden poetste en zijn billen afveegde: zo gauw hij maar kon.

Hij was echter niet vier, maar negen. En het zag er ernstig naar uit dat hij van zijn leven niet ouder dan tien zou worden, al werd hij tachtig. Uiterlijk viel er niets aan hem te merken. Wanneer hij stil voor het raam naar de auto's en brommers keek, was hij niet van een leeftijdgenoot te onderscheiden. Een mooie jongen was het, een halfbloed met een dot gitzwart haar, en hij had een mooie naam: Krishna.

Hoewel Krishna's oma zo in de war was dat ze altijd in tehuizen zat en haar kleinzoon nooit opzocht, koesterde hij een hardnekkige liefde voor haar. Hij was hopeloos familieziek. Zijn gesprekken met gezins- en familieleden bestonden voor een belangrijk deel uit ontledingen van zijn graad van bloedverwantschap met hen en andersom. ‘Oom Mohan, jij bent het broertje van mijn moeder, hoor!’ Of: ‘Ik ben Bart zijn neef, want zijn moeder is mijn pita's grote zus.’ Zijn oma was meestal ‘mijn vaders moeder’ of ‘mijn pita's moeder, wat hetzelfde was.

‘Ik gá niet met je mee naar je moeder’, schreeuwde Krishna.

Zijn vader nam het miniatuur drinkbekertje op dat voor het plastic Krishna-beeldje op de vensterbank stond. De binnenkant was verroest. Er lag een droog, grijs bloemetje in.

‘Ik ga niet mee-ee!’ gilde Krishna en zweeg. Hij lag op zijn bed, met kaplaarzen aan.

‘Sinds wanneer dragen we laarzen in huis?’ zei zijn vader. ‘Of heb je ze vast aangetrokken om mee te gaan?’ Hij kietelde de jongen zachtjes in zijn knieholten.

‘Niet doen, kootzak!’ riep Krishna.

Zijn vader keek om naar zijn moeder, die op blote bruine voe-

ten in de deuropening stond. ‘Waar leert hij dat?’

‘Niet van mij!’ Hoe moe ze ook was, voor een eventuele twist maakte ze dadelijk wat reserve-energie vrij.

Het lag hem op de tong te zeggen: ‘Maak ik daar elke maand tweehonderdvijftig gulden voor over?’ Maar hij beheerste zich. Hij wendde zich tot Krishna. ‘Dan ga ik maar alleen naar oma, van wie je zo veel houdt.’

‘Ga maar,’ zei de jongen. ‘En kom ook niet op mijn verjaardag.’ Hij had net zijn verjaardag gevierd, maar leefde het hele jaar naar zijn volgende toe.

Zijn vader stond op en liep langzaam langs de vrouw, die nadrukkelijk terugweek, de kamer uit. ‘Ik zal oma je groeten doen.’

‘Kom, Krishna, komt mijn jongetje dan?’ zei de moeder koerend. ‘Pita mag niet alleen naar oma toch?’

‘Wel! Hij mag wél alleen!’ schreeuwde Krishna. ‘Ik houd niet meer van oma! En ik houd niet meer van pita ook!’

‘Maar wel van moek, hè, lieve vent?’ kirde ze.

‘Nee, ook niet van jou. Ik houd alleen van mijn fiets.’

De fiets was een aangepaste, tamelijk snelle driewieler, waarmee hij een maand eerder, blindelings het trottoir af rijdend, een automobilist gedwongen had het stuur zodanig om te gooien dat hij zowel zijn eigen wagen als een aan de overkant geparkeerde motor total loss gereden had. De fiets stond met verwrongen achterwielen in het halletje.

‘Als mijn kereltje niet met pita meegaat,’ zei ze smeltend, ‘kan mama niet naar rijles... Dan kunnen we nooit samen gaan autorijden.’

De jongen kwam op zijn bed overeind en bleef met grotesk vertrokken mond en tot spleetjes toegeknepen ogen zitten.

‘Moet hij nog naar de wc?’ vroeg zijn vader.

‘Ik kan het zèèèlf!’ gilde Krishna.

Stampend met zijn kaplaarzen holde hij naar het toilet, rukte de deur open en pulkte aan zijn broeksknoop, die hij ‘koop’ noemde, zoals een konijn altijd ‘kijn’ was. Er zat geen kracht in zijn vingers. Ze wisten niets goed te grijpen of vast te houden. Het was pas het laatste jaar geweest dat een geduldige ergotherapeute hem geleerd had zijn lepel in zijn mond te steken in plaats van in zijn haar of in zijn kraag, zodat de maaltijd niet meer her en der verstrooid lag.

De vader maakte de knoop los. Krishna deed zijn broek omlaag.

‘Geef me een schone onderbroek,’ zei de vader.

‘In het kastje,’ zei de moeder.

Hij ging het kamertje in en kwam terug met een Donald Duck-slipje.

‘Die moet ik niet!’ riep Krishna, opstaand van de bril. ‘Ik wil die met de honden.’

‘Die is in de was, Krishna-moen. Neem deze nu maar. Die vind je toch altijd zo mooi?’

Zijn vader vulde een plastic fles met lauw water, liet de jongen oudergewoonte met het hoofd tussen de knieën bukken en spoelde boven de closetpot zijn gladde, lichtbruine billen af. Daarna trok hij zijn laarzen en broek uit en verschoonde hem. Het verzet van de jongen was overgegaan in apathie.

In zijn derdehands auto reed hij onder een hemel vol schapewolkjes de stad uit via Diemen. Op honderd meter afstand passeerde hij de hoge bronzen Christus, staand en ongekruisigd, op het pleintje voor de katholieke kerk.

‘Kijk, Krishna, daar heb je Jezus.’

‘Waar dan?’

De jongen zag zelden meteen wat je hem wees.

Hij kon geen vaart minderen, er zat een vrachtwagen achter hem.

‘Ik zie geen Jezus.’

‘Straks als we van oma terugkomen, gaan we even rustig bij hem kijken.’

‘Ja, maar éérst gaan we naar oma,’ bepaalde de jongen even nadrukkelijk als overbodig. Hij lag onderuitgezakt op de achterbank naast een stel bossen witte rozen.

‘Kijk, Krishna, schapen.’

De jongen bleef liggen. ‘Ik kijk nu niet naar de sapen. Ik kijk alleen naar de koeien.’ Hij zweeg even. ‘Als we teruggaan, dán kijk ik naar de sapen.’

Hij was voor bijna ieder beest bang, ook al was het een stuk kleiner dan hij. Op de kinderboerderij in Artis was hij eens om de hoek van een gebouwtje oog in oog komen te staan met een gans. ‘Auwau!’ had hij geroepen en was panisch achteruit gesprongen, tegen een dwerggeit aan, die hem met haar exotisch gemekker een extra stuip had bezorgd. Hij had nog nooit voorbij de olifanten gedurfd. Duiven - die kon hij aan. Hij schaterde, wanneer hij in het rond

schoppend met zijn kaplaarzen op een groep kruimels pikkende duiven in liep en ze klapwiekend zag wegvluchten.

Zijn vader hield de snelheid op negentig. Hij wilde de dag voorbij hebben, maar wist dat innerlijk verzet tegen de lopende en komende dingen zijn ongenoegen alleen verergeren zou. Tussen debiele zoon en seniele moeder lag de smalle weg van zijn mensenplicht. Hij zou weer in India willen zijn, zoals in zijn monniks-periode, tot aan zijn hals in het milde water van de Jamoena, tussen de mannen van het dorp, gebeden mompelend met het gezicht naar de opgaande zon.

Zijn zusters waren met vakantie. Met geveinsde schaamte om hun familiale harteloosheid hadden ze hem, die in geen tien jaar een verjaardag had gevierd, telefonisch de taak toebedeeld hun moeder het gevoel te geven dat er nog iemand was die om haar gaf. Het was haar táchtigste verjaardag, moest hij bedenken, daar konden ze niet omheen. Ze zou de dag doorbrengen bij haar oudste zus in Naarden. Die zou een raar idee van de kinderen krijgen, als er niemand kwam opdagen.

Het argument had hem niet geïmponeerd. Hij zou zowel moeder als zoon als zusters kunnen laten schieten. Hij had in het verleden al eens afscheid van iedereen genomen. Hij was weliswaar als een hond naar zijn braaksel teruggekeerd, maar had zijn buik er al vol van. Gelaten hield hij zijn blik op de onophoudelijk aanglijdende weg.

‘Zijn we er al?’ vroeg de jongen, nog steeds onderuitgezakt.

‘Nog tien minuten.’

‘Een... twee... drie... vier...,’ zei Krishna.

‘Niet zo vlug. Minuten gaan veel langzamer.’

‘Als die wolkjes daar.’

‘Die staan stil!’ De jongen schoot overeind. ‘Ik wil nú bij oma zijn - nú, nú, nú!’ Hij trok zijn vader met zijn slappe vingers aan zijn oren. ‘Kootzak!’

De tachtig witte rozen stonden in drie vazen op de tuintafel. De jarige had er geen oog voor. Ze had moeite met haar gebit. Met haar tong duwde ze het steeds op zijn plaats, waarbij de tongpunt telkens even naar buiten kwam en ze haar gerimpelde oogleden dichtkneep.

Krishna, op de rand van een tuinstoel, probeerde zo veel mogelijk appelsap ineens naar binnen te krijgen. Zijn kin droop en zijn

blote knieën glinsterden. Hij wilde meteen nog een glas. Terwijl hij de inhoud daarvan inslurpte, kreeg hij zijn oma's tongpuntbewegingen in de gaten. Zijn bruine ogen werden groot en zijn mond zakte open. Het glas stroomde leeg over zijn kaplaarzen en viel in het gras. Hij wierp zich achterover in de stoel, die wankelde.

‘Oma is een póes!’ Hij schaterde het uit.

‘Wat zegt de jongen? vroeg de jarige tussen twee gelijktijdige tongpuntbeweginkjes en oogkneepjes in.

‘Ze is een póes! Een póes!’ riep Krishna, door het gras rollend.

Poezen behoorden tot de weinige dieren waar hij niet bang voor was. Hij was opgegroeid met een zwartwit katje, dat altijd met zich had laten sollen. Toen hij, twee jaar oud, op een uitstapje voor het eerst een koe gezien had, een zwartbonte, en met voor het gezicht geheven handen was teruggedeinsd, had hij het optorenend verschijnsel bezworen met de uitroep: ‘Een poes!’ ‘Een koe!’ had iedereen gezegd, maar hij was nijdig blijven volhouden dat het een poes was en had zelfs ‘Hè, Tommie?’ tegen het dier gezegd.

‘Een poes?’ vroeg de jarige.

‘Omdat u telkens het puntje van uw tong naar buiten steekt,’ verduidelijkte haar zoon.

‘Ja, Hannie,’ zei haar jongste zus Greet. ‘Het is geen gezicht. Daar moet je echt mee ophouden, anders wen je er nog aan.’ Ze gaf de zoon een knipoog. ‘Zo ben je echt zo'n oud wijfie.’ Naast de gerimpelde en vergroeide jarige zag ze er met het lilagrijze kapsel om haar zongebruinde gezicht bijna als een verklede bakvis uit.

‘Jongens toch,’ zei de jarige. ‘Ik kan helemaal niet verstaan wat jullie zeggen. Het is toch erg?’ Trillend wendde ze zich opzij naar haar zoon en zag hem enkele oogkneepjes lang verloren aan. ‘Zeg toch, Henk, is het niet erg?’

Hij nam haar arm, die na een borstamputatie onherstelbaar dik geworden was, en kneedde er wat in. De dikte voelde onelastisch en koel aan, hoewel de huid bezweet was.

Tante Janna, de oudste zuster, kwam diep doorhinkend de keuken uit met een schaal gebak, terwijl Krishna, op de vlucht voor een spiralende hommel, met zijn handen om zijn oren door de openslaande deuren het huis in sprong.

‘Wat een mooi kind toch,’ zei de jarige. ‘Zo donker, hè?’

‘Is hij met laarzen en al naar binnen?’ vroeg tante Janna. ‘Roep hem dadelijk terug, Henk. Ik sta er alleen voor.’

Hij hoefde geen moeite te doen. Nog angstiger dan hij het huis in gesprongen was, schoot de jongen er weer uit, struikelend over zijn eigen voeten, en legde de afstand die hem van zijn vader scheidde krampachtig kruipend af.

‘Een reus!’ riep hij. ‘Auwau! Een reus!’ Hij plaste zichtbaar in zijn broek.

‘Wat is dat voor drukte daar?’ klonk het schorrig uit het huis.

‘Hij komt! Hij komt!’ Krishna probeerde zijn hoofd in zijn vaders buik te boren.

De vader wroette door het zwarte nekhaar en drukte de klevende jongen stevig tegen zich aan.

Door de openslaande deuren, het hoofd licht buigend om het niet te stoten, verscheen een grijze kolos, de ogen toegeknepen tegen het zomermiddaglicht. Zijn ogen waren dik en zijn ene wang zag rood. Met een zakdoek veegde hij zijn mondhoeken af.

‘Ik dacht al, tante Greet,’ zei de zoon, ‘waar is oom André?’

‘Lekker uitgerust van de lange rit, André?’ riep tante Janna. ‘Wat dacht je van een kopje thee met een taartje ter ere van onze tachtigjarige Hannie?’

‘Wat zeggen jullie allemaal?’ zei de jarige.

‘Wie was die jongen zoëven?’ vroeg oom André. Hij schraapte zijn keel.

‘Dat is Krishna, de kleine van Henk,’ zei tante Greet.

‘Henk? Henk wie?’

‘Henk van Hannie.’

De zoon stond op, met zijn arm nog om Krishna heen. Oom André, bij de tuintafel aangekomen, drukte hem de hand.

‘Gefeliciteerd. Dat is lang geleden.’ Het klonk alsof het best nog langer geleden had mogen zijn.

‘Neem die andere stoel, er is hier gemorst,’ zei tante Greet.

Oom André tikte Krishna tegen de wang. ‘Dag, vent.’ Hij liet zijn kolossale gedaante behoedzaam in een ligstoel neer. Hij had een grote, donkerbruine sigaar in zijn hand en zocht in een broekzak naar vuur.

De jongen keek hem met opengezakte mond kwijlend aan. ‘Wie ben jij?’ vroeg hij toen.

‘Ik ben de man van tante Greet hier.’ Oom André blies een rookpluim naar de rozenvazen.

‘Dan ben je... de man van mijn pita's moeders jongste zus!’

‘Je pita?’ vroeg oom André kuchend.

‘Mijn pita is mijn vader,’ verduidelijkte Krishna, ‘en jij bent de man van tante Greet. Dat is mijn vaders moeders jongste zus.’

‘Knappe jongen.’

Tante Janna deed gebakjes op schoteltjes.

‘Niet voor ons, hoor, tante,’ zei Krishna's vader. ‘Er zit ei in verwerkt en dat eten we niet.’

‘Ook al geen eí?’ zei tante Greet. ‘Ik dacht dat je alleen geen vlees at.’

‘En geen vis,’ zei tante Janna hoofdschuddend. ‘En hij drinkt geen koffie en geen thee. En hij rookt niet en hij...’

‘Wat een onzin toch!’ zei de jarige. ‘Geef dat kind toch lekker een taartje.’

‘Wat is er verkeerd aan roken?’ vroeg oom André. ‘Behalve dat het slecht is voor je gezondheid dan? Hoewel ik daar met mijn tweeënzeventig toevallig niets van merk.’ Hij tipte een askegel af in het gras.

‘U bent toch gelovig?’ vroeg Krishna's vader.

‘Dat zijn we zeker,’ zei tante Greet glimlachend.

‘Het lichaam is toch een tempel van de Heer?’

‘Dat is het zeker, ja.’

‘Die tempel moet toch geheiligd worden? Wil de Heer soms, denkt u, dat de ene tabaksplant na de andere van het leven beroofd wordt om Zijn huis vol rook te zetten? Is dat de eredienst die Hij van de gelovigen verlangt? Brood en wijn, het nodige eten en drinken - dat heeft Christus gegeven om tot zijn gedachtenis tot ons te nemen. Maar hij heeft geen sigaren en sigaretten aan zijn discipelen uitgedeeld. En ook geen biefstukken en rollades.’

‘Hee, hee, wacht nu eens even,’ zei oom André. ‘De mens is door God over de schepping aangesteld...’

‘... om brave planten en argeloze dieren te doden, die vreedzaam zouden kunnen blijven leven zonder dat één mens het er beroerder door heeft - integendeel.’

‘Ik versta niet wat er allemaal gezegd wordt,’ klaagde de jarige.

Oom André zoog ingespannen aan zijn sigaar, alsof het beslissende woord hem daardoor ingegeven zou worden. Hoestend schoof hij wat rechter in de ligstoel. Het zeildoek kraakte vervaarlijk.

‘Ik lust wél een taartje,’ zei Krishna. Hij was naar de tafel gelopen en liet zijn ogen van gebakschoteltje naar gebakschoteltje gaan.

Tante Janna schoof hem er een toe. Hij stak zijn handen ernaar uit.

‘Krishna!’ zei zijn vader. ‘Laat dat. Ik heb bananen in de auto voor als je honger hebt.’

‘Ik wil een taartje!’ riep Krishna. Hij legde zijn slappe vingers op het schoteltje.

‘Je hebt me gehoord,’ waarschuwde zijn vader.

‘Het gaat regenen, jongens,’ zei de jarige. Ze hield haar rimpel-gezicht achterover, het tongpuntje proevend uitgestoken. Onder de schapewolkjes van eerder op de dag was uit het westen een vlaag grijsheid komen aanschuiven. Er vielen een paar druppels.

‘Paulus zegt: “Van alles wat in de vleeshal is moogt gij eten”,’ hervatte oom André ietwat vinnig de gedachtenwisseling. ‘Lees er de brief aan de Korinthiërs maar op na. Dus ik houd me rustig bij mijn biefstukje.’

‘De brief aan de Romeinen, André,’ zei tante Janna, bezig met de thee.

‘Aan de Galaten,’ zei tante Greet.

De jongen had het taartschoteltje in zijn handen.

‘Krishna!’ zei zijn vader.

‘Ach, laat dat kind toch voor één keer,’ zei tante Janna mild. ‘Zijn oma wordt per slot maar één keer tachtig. Toe, Henk.’

‘Het gaat om een principe, tante,’ zei hij ernstig.

‘Principes, hè?’ zei oom André op speciale toon, zodat iedereen hem aankeek. ‘Principes, zo, zo.’ Hij wees met zijn sigaar naar zijn neef en keek hem over de vuurpunt aan als een jager die zijn prooi op de korrel neemt. ‘En dat zegt iemand die twee keer - twéé keer - gescheiden is.’

‘Kom, André,’ zei tante Janna. ‘Ik geloof toch wel dat er dingen in een mensenleven zijn waar je niet zo maar een oordeel over kunt vellen.’

‘Ik weet wat ik zeg!’ Hij wond zich op. ‘En al die oosterse nonsens waar hij zich mee bezighoudt. Nu wil hij dat onschuldig kind ook nog vervreemden van de normale manier van doen. De jongen héέft al een handicap. Moet hij hem nu nog dubbel handicappen?’ Hij was rood geworden.

‘André! Je gaat te ver!’ zei tante Greet. ‘Hier, neem liever een kopje thee.’ Ze hield hem een kopje voor. ‘Het is een lange rit geweest,’ zei ze zachtjes tegen Janna.

‘Thee! Taartjes!’ De reus deed een kwade haal aan zijn sigaar.

‘We moesten maar gaan, denk ik,’ zei Krishna's vader.

‘Je wilt de werkelijkheid niet onder ogen zien,’ hernam oom André. ‘Je kan er niet tegen wanneer iemand je de hoognodige waarheid zegt.’

‘Wat gebeurt er toch allemaal?’ vroeg de jarige klagend.

‘Daarom zeg ik je,’ zei oom André, ‘voor je bestwil, dat je er eens goed over na kan denken: echtbreker! dwaas! lafaard!’

‘André!’ riepen tante Janna en tante Greet.

Er stoof een kat uit de struiken, achtervolgd door een terrier. Ze scheerden langs de jongen, die met een schreeuw het verboden taartje over de tafel smeet. Een van de drie rozenvazen kantelde. In een poging hem op te vangen, maakte Krishna's thee schenkende oudtante een onbeheerste beweging, waardoor de pot haar uit de handen vloog, onderweg zijn deksel verloor en leegstromend op oom André's schoot belandde. Van beduusdheid stak de reus zich met zijn sigaar in zijn hals - en maaiend met armen en benen kantelde hij met ligstoel en al hoestend om.

‘Jongens toch,’ zei de jarige, het gebeuren met verwoede oogkneepjes in zich opnemend.

‘Kootzak!’ riep Krishna tegen tante Janna.

De jongen had achter elkaar drie bananen gegeten. In de achteruitkijkspiegel zag zijn vader dat de smurrie tot in zijn oren zat. De regen raasde over de oude auto neer. Hoe hij ook zeemde, telkens besloeg de voorruit. Het had geen zin de jongen te vragen de achterruit te doen. Het zou symbolisch geveeg op één plek worden, zoals wanneer hij zijn billen afveegde, en de zeemspons zou hem ongetwijfeld zo ongelukkig uit de vingers vallen dat het ding niet meer te vinden zou zijn.

Het weerlichtte.

‘Boemboem!’ riep Krishna. De jongen die weggeijld was voor een hommel schaterde wanneer het gekraak en gedreun van de donder het motorgeronk overstemde.

‘Je zou op de terugweg naar de schapen kijken,’ bracht zijn vader hem in herinnering.

‘Ik kijk niet meer naar de sapen,’ zei Krishna. ‘Ik kijk alleen nog naar Jezus. Wanneer komt Jezus eraan?’ Hij had een angstig scherp geheugen voor gedane beloften.

‘Hij staat te wachten voor de kerk,’ zei zijn vader. Hij draaide de autoweg af naar de straat langs het kerkgebouw, die bij gedeelten blank stond. Het water bruiste even hard langs de portieren omhoog als het op het dak neerstortte. ‘Kijk, daar staat hij.’ Hij zeemde de wasem van het portierraam.

‘Jezus is nat,’ zei Krishna.

De Zoon van God hield zijn rechterhand in het neergutsend hemelwater opgeheven, terwijl zijn linker, met neerwaartse open palm naar voren gericht, een ongelijke straal liet neerkletteren. Op de glinsterende sokkel stond te lezen:

KOMT ALLEN TOT MIJ

‘Wat zit er op zijn buik?’ vroeg Krishna.

‘Dat is zijn hart. Er zitten dorens omheen, zie je wel? Stekels. Maar tegelijk komen er zonnestralen uit.’ Hoe groter leed, hoe groter loutering, dacht hij.

‘Heb je mijn kindertape meegenomen?’

Het was een tape van een Bengaals jongetje, dat met onnavolgbare trillers de Haré Krishna-mantra zong, die hem steeds door een groepje mannen nagezongen werd. De jongen zong glashelder en precies, en het was een wonder dat zijn stem nergens uitgleed, zelfs niet waar hij van vierkwarts naar driekwarts maat overging en de begeleidende trommen en schellen moeiteloos meekreeg. Wanneer hij met zijn vader mee was, wilde Krishna nooit wat anders horen. Hij werd er volmaakt rustig van.

‘Jezus mag mijn kindertape horen,’ zei hij gul. ‘Dan moet je het raampje opendraaien.’

‘Maar dan krijgen we alle regen naar binnen.’

‘We doen het een béétje open,’ besliste Krishna, ‘maar dan rijden we eerst naar Jezus toe.’

De heldere stem van de Bengaalse jongen, door onweergekletter gestoord, vulde de kleine auto. Met het rechterportierraampje op een kier, schokten ze het trottoir op en reden kloksgewijs langzaam om de Zoon heen. Onderuitgezakt op de achterbank, met bemodderde kaplaarzen, doorpiste korte broek en kleefhanden, zong Krishna, tegen het geraas van de regen op, de oeroude mantra luidkeels mee.

‘Haré Krishna, Haré Krishna, Krishna Krishna, Haré Haré, Haré Rama, Haré Rama, Rama Rama, Haré Haré!’

Hij was alleen. De vrouw had het op een schelden gezet, toen hij de jongen bij haar terugbracht. Hij had gezegd: ‘Je beweert dat je hem zijn vader niet wilt onthouden. Maar je scheldt me voor rotte vis uit waar hij bij staat - iedere keer weer. Daarom is het tenslotte aan jou te danken dat ik hier nooit meer terugkom. Dit was de allerlaatste keer! De hemel sta je bij.’

Ze zou nu wel tegen de jongen staan te koeren, van: ‘Zie je wel hoe slecht pita is? “Ik kom nooit meer terug!” heeft hij gezegd... Hij houdt helemaal niet van mijn Krishna-moen. Maar moek houdt wél van je, hè?’

Hij naderde de rotonde bij het Amstelstation in een wolkbreuk zoals hij er zelfs in India geen had meegemaakt. Het was nog middag, maar er heerste duisternis. De auto's dreven langzaam over het blank staand asfalt. V's trekkend in het water, als eenden in een gracht. Onder het spoorviaduct stond het water zo hoog dat de ene na de andere automobilist het trottoir op reed of probeerde om te draaien.

Hij had de tape met de Bengaalse jongen nog eens opgezet. Meezingend reed hij met groot licht het diepere water in, naar gene zijde van deze inham van de oceaan der onwetendheid.

Geheim dagboek: 3 januari 1945*
Hans Warren

3 jan. - Haar vader begroette mij met gedempte stem en gaf me met omzichtigheid een hand. Dat deed hij de laatste tijd wel vaker en ik had geen voorgevoelens. Alleen de kat Peet was er niet, de fluwelig zwarte met zijn ogen van lichtend groen vuur. Ettie snelde de trap op om Sibylle te roepen. Ze kwam binnen, bleek, er sprong niets over, het was de sleur. Ik vroeg alleen: 'Waarom heb je niets van je laten horen?'

'Heb je mijn brief dan niet ontvangen? Ik had je vóor Kerstdag geschreven en de brief met marechaussee S. meegegeven die juist naar Borssele moest.'

'Die brief heb ik nooit gekregen, maar waarom ben je niet gekomen?'

'Dat kan ik niet in twee woorden zeggen. Zullen we even omlopen? Het duurt nog wel een kwartier eer we gaan eten, kom je mee?'

Buiten hing een kille natte damp die soms tot spetters verdichtte, net op de grens van vorst. Ik schoof mijn arm onder de hare, maar nauwelijks hadden we onze passen geregeld of ze zei: 'Geef me geen arm, dan zullen de mensen zeggen: die meid liep alweer gearmd door de stad!'

'Wat is er dan toch?'

'Wel, ik had het uitgeschreven en wilde toen niet meer naar jullie toekomen.'

Ik vatte niet onmiddellijk de betekenis van 'uitgeschreven'.

'In m'n brief stond dat ik het niet meer vol kon houden, ik kàn dat ook niet langer en dan is het beter nu te breken, direct.'

'Je wilt dus zeggen dat je het uitmaakt tussen ons. Moet dat zo, in dit kwartier, hier op straat in dit ellendige weer, zonder enig verder overleg? Jij bent al met de gedachte vertrouwd, maar mij overvalt het. Luister, sta me dit nog toe. Het is vandaag de dertigste.

* *In de periode van de bevrijding hield ik mijn dagboek voor een deel op losse blaadjes bij. Onlangs vond ik enkele vellen terug met een aantekening van 3 januari 1945. Bij het persklaar maken van het* Geheim dagboek 1945-1948 *merkte ik wel dat er een breuk zat tussen de laatste aantekeningen uit het* Geheim dagboek 1942-1944 *en de eerste notitie uit het tweede deel, waardoor het einde van de verhouding met Sibylle niet uit de verf kwam. Pas deze vondst maakt het mogelijk de leemte te vullen. Deze hier voor het eerst openbaar gemaakte aantekening zal voortaan het* Geheim dagboek 1945-1948 *openen. (H.W.)*

Ga vanavond mee naar Borssele, blijf een dag, of een paar voor de jaarwisseling, zoals je wilt, dan kunnen we alles nog eens bepraten.'

'O, dat mag ik niet meer. Ze weten thuis dat ik het uitgemaakt heb en dan vinden ze het onbehoorlijk als ik met je meega, tegenover jou, je ouders. Bovendien: wat heeft het voor zin, alles nog eens en nog eens te overwegen. We weten het nu wel, het is toch altijd precies hetzelfde? Ik kàn het echt niet langer volhouden.'

'O.'

Stilte. We liepen naast elkaar door het natte park. Zij had de handen in de zakken van haar bontjas, ik hield de mijne stijf op de rug. Ook m'n benen voelden stijf aan, ze schuurden onwillig over het grint, of ik er geen controle over had.

Haar gezicht stond diep ongelukkig. Ik vreesde geen stem te zullen hebben als ik weer wat zeggen wou. Eindelijk: 'Weet je heel goed wat je doet?'

Ze knikte.

'Hoe is het zo ineens gekomen?'

'Niet ineens - het is toch al lang mis. Het zou misschien wel goed komen wanneer we altijd bij elkaar konden zijn, maar dat gaat immers niet, en dan nog jaren dit gedoe, met telkens onze vervreemdingen, de scènes, het is veel beter er nu direct een eind aan te maken.'

Het pad daalde naar het bolwerk af; het was met een glazige ijskorst overdekt en we kozen de graskant. Opeens sloeg ik mijn arm om haar schouder, rukte haar naar me toe. Ze wendde haar gezicht af, maar ik greep haar kin, dwong haar me aan te kijken. Ik voelde me geëxalteerd, zei hees: 'Sibylle hoe kùn je dit doen' - ik duwde haar toen ruw van me af, ze struikelde op het gladde pad. Zonder haar te helpen liet ik haar de smalle treden van het ravelijn afdalen, terug de stad in. Ik brak doelloos enkele takken van de heesters en volgde haar met die rare slepende benen van me die niet wilden; er viel vermoeidheid over me.

Opeens begon gelijkmoedigheid me te doorstromen, het geluk haast dat volgen kan op aangrijpende emoties. Hoog, bevrijd liep ik naast haar, een koning naast een slavin. Nooit zou ze mij hebben kunnen bereiken, ontslagen was ik van de angst dat haar oppervlakkigheid me in de toekomst onverdraaglijk zou worden.

We waren zelfs te vroeg terug voor de maaltijd. Het was ellen-

dig daarop te moeten wachten. In de warme kamer verloor ik mijn strakheid van geest, het stroeve gevoel bleef beperkt tot mijn gladde, gloeiende wangen. Ik slaagde er in een beleefde conversatie te voeren. Over voorbijgangers op straat, over de vraag of de vleesbonnen al ingeleverd waren. Sibylle zat op de leuning van een fauteuil, vlak bij de haard en zo probeerde met zwakke stem ook wat onbenulligheden te zeggen. Haar mond was vormeloos van verdriet, haar gezicht vertrokkener dan van iemand die voluit schreit.

Ik kon niet eten, bedankte voor alles, verontschuldigde me en ging snel de kamer uit. Ik had geen plaats meer in dit huis, maar ik ging de trap op naar haar kamer, viel neer op haar bed en snikte het uit. Ik liet me helemaal gaan en men liet me gelukkig betijen. Ik waste mijn gezicht, ging naar beneden met een lach om de mond. Ik kon weer praten, eten, en ik deed of ik haar verwijtende blik niet zag.

Toen stond zij op om naar boven te gaan.

Ik vond haar terug voor haar kaptafel. Ze keek me vanuit de spiegel aan terwijl ze haar haren borstelde. Ik meende wrevel in haar ogen te zien omdat ik haar nog niet met rust liet. Zo vaak had ik haar gadegeslagen terwijl ze toilet maakte, en ik ging als anders op een lage tafel zitten.

Plotseling kwam ze naast me, ik nam haar handen in de mijne, haar handen die ik altijd iets te breed had gevonden, haast even breed als die van mezelf. Het was zo vertrouwd dat ik me niet realiseren kon dat dit een afscheid was. We keken elkaar aan met onze ongelukkige gezichten en ondanks alles voelde ik hoe ik begon te glimlachen, ik trok haar in mijn armen.

‘Doe dat niet meer, doe dat niet meer.’

Ruw duwde ik haar van me af.

‘Dan ga ik maar weg.’

Ik drukte een kus op haar neergebogen hoofd dat schokte - een hoorbare snik.

Ik nam haar op, tranen stroomden over mijn gezicht, ik zei: ‘Ik kan het niet, zo kan ik niet weg - hou je van me? O, je houdt van me, je móet van me houden, zeg het, zeg het!’

‘Ik wil het niet meer zeggen, nu.’

Grote tranen vloeiden schuin over haar wangen. Ik kuste ze weg.

‘Je màg het niet uitmaken, ik wil het niet, hoor je!’

Ik zou haar vasthouden, zoals ze dat had gewild, eens. Maar mijn

wil, mijn dwang waren te zwak, kwamen te laat.

‘Lieveling, je moet nog één laatste vraag beantwoorden. Dan zal ik weggaan. Hou je nog evenveel van me?’

Ze keek me vol aan, knikte en fluisterde: ‘En toch kom ik hier nóoit meer op terug.’

Terwijl ze haar kapsel en make-up in orde bracht keek ik staande toe. Voor het laatst. Achter het glas de winterse, zwarte magnolia.

‘Moeder heeft Peet laten afmaken.’

De zwarte kat met de groene ogen. Ook voorbij.

Ze was klaar, wilde langs me heen lopen.

Ik weerhield haar: ‘Geef me nog één kus.’

Ik legde mijn handen om haar smalle gezicht en zei zacht: ‘Dag vrouwtje.’

Tederder dan ooit, wetend dat het afscheid voorgoed was. Zij ging vóor mij de trap af en bij de overgang naar de benedenverdieping klonk opnieuw die hese snik. Ik nam haar mantel van de kapstok, het korte bont was nog vochtig van de mist. Een dienstbode kwam de gang in toen we al bij de voordeur waren. Het meisje beijverde zich om de deur voor Sibylle te openen. Zij draaide zich nog één keer om, zei met een vertrokken glimlach ‘Dag...’ en ging de regen in, naar haar werk.

Schedels
L.H. Wiener

Op de begraafdag van mijn vader, enkele uren na de plechtigheid, vond ik, ergens langs de E40, op het asfalt van de uitvoegstrook, een Belgiese valk. Hij lag op zijn zij en zo goed als alles was gebroken; maar niet zijn kop, die was nog heel. Zo hoog gevlogen, zo majestueus gejaagd, staat nu zijn schedel al dertien jaar op mijn bureau. Niemand mag hem aanraken, dat is verboden. De werkster niet en mijn aanstaande ex-vriendin niet. Alleen ík mag het en ik doe het ook, zij het sporadies; voor de mazzel en uit ontzag. Het V-vormige botje van zijn onderkaak ligt los onder het schedeldak met de twee kraters van oogkassen en de grauwe haak van zijn snavel. Ooit heb ik hem met een voorzetlens van zeer nabij gefotografeerd en het diapositief laten uitvergroten tot een formaat van 60 × 40 cm. De schedel op die foto weegt zeker tien kilo en schrikt de mensen af. Mij ook.

Op de begraafdag van mijn moeder, op 21 januari 1987, vind ik niets.

Een hele Temesta en een halve Whyte & Mackay en je vindt niets meer. Ik weet nog dat er een soort van broer aanwezig was, in gezelschap van een vrouw en twee kinderen en mijn aanstaande was er ook en Jaap Z., die nu nooit meer van mijn moeder kan verliezen met schaken en er waren een heleboel bomen en een gat in de grond. Behoorlijk diep; bijna zó diep dat je mijn vader kon zien. Mijn moeder vond het niet prettig als er Koningswater door mijn aderen vloeide. Dat was geloof ik niet goed voor me, zei ze, of woorden van gelijke strekking. Ik had daarom de andere helft maar in de fles gelaten.

Je moeder begraven.
Daar is alles mee gezegd.
Men kan aan die zin niets meer toevoegen.
Niets.
Hij is onvolledig en toch beëindigd.
Het leven en de dood.
Je moeder begraven.
De woordgeworden triestheid.

Het liefst smeer ik hem, na de plechtigheid, meteen; naar Oostende, net als dertien jaar geleden. Maar eerst moet ik het huis leegmaken. Dat moet eerst. En dat moet ík doen. Ik zet alle kledingkasten wijd open en graai ze leeg. Avondjurken, ochtendjassen, sjaals, truitjes, schoenen, blouses, rokken, mantelpakjes, hemden en ondergoed, maar ook slopen, washandjes, handdoeken, lakens: haar hele garderobe en haar hele uitzet. Met woedende handen prop ik alles in zes plastik vuilniszakken. Textiel van soms tien, twintig, dertig jaar geleden stouw ik opeen. De ouderwetse kleding met de duizenden lovertjes en de glazen kraaltjes. De moderne broekpakken. De stola's en de jacks. In flitsen is ze in mijn kop, bijna blind, steunend op mijn arm. En terwijl ik het witte Wehkamp-jasje van namaakbont wegpers, loop ik op de steiger naar mijn boot, de Archimedes. Mijn moeder heeft een strohoedje op met een roze lint erom en ze zit in de kruiwagen. Tillen is te zwaar en de boot ligt aan het eind van de steiger. Een kruiwagen is het eigenlijk niet. Het is een ijzeren frame met een wiel, bestemd om bagage naar de boten te vervoeren. *Is het niet te zwaar? Pas op! Niet zo dicht langs de rand! Dat deed je expres! Ik wil terug!* En dan plat voor de wind naar Zaandam. Daar afgemeerd in de haven aan de buitenkant van de sluis. Haringen gehaald. Haringen, brood en aardbeien. Toen ik terugkwam was ze in slaap gevallen. *Ik maak haar niet wakker, maar ga in de zon zitten op het achterschip. Ze is bek-af, maar wil het niet toegeven.* Ze had een wit bontjasje aan, al scheen de zon.

Eerst de kleding. Eerst alle textiel.

Als de zakken in mijn auto staan (er gaan er in een 2CV precies zes) rijd ik naar de Noord-Boulevard en tank daar in een kleine jerrycan acht liter normaal-loodvrij. Even voorbij de kop van de Zeeweg bij Bloemendaal breng ik de auto in een parkeerhaven tot stilstand en spied om me heen. Het begint al te schemeren. Voortdurend op mijn hoede voor politie til ik de zakken een voor een over het hoge ijzeren hek. Als laatste de felrode, opvallende jerrycan. Dan klim ik zelf snel de duinen in en hol met de benzine het pad op. Achter de duinweg is een oude vuilverbrandingsplaats. Met twee tegelijk haal ik vervolgens de zakken op en formeer ze op een altaar van cement en baksteen. Met driftige vingers trek ik ze op verscheidene plaatsen open en giet alle benzine er overheen.

Met een plof schieten de vlammen omhoog.

Ik ga in een soort houding staan aan de bovenkant van de wind.

Het is absoluut verboden dat ik iets ruik; ook mag ik niet weggaan voordat het vuur helemaal gedoofd is en alles volledig verkoold. Ik mag zelfs niet meer bewegen.

De vlammen laaien aanvankelijk tot meer dan drie meter op, verwaaien in ruisende flarden en regens van vonken. De glazen kralen exploderen en spatten alle kanten op. Het heftige gespetter klinkt als een protest, maar ik weet dat dat niet zo is.

Zo glijdt langzaam de duisternis tussen de heuvels.

Op het laatst, anderhalf uur later ongeveer, gloeien er nog wat brokken aaneengekit, zwart materiaal. Voorzichtig schuif ik ze met mijn voet tegen elkaar aan, waardoor er weer even vlammen ontstaan. Dat mag wel, anders zou het vuur niet alles verteren. En dat moet. Als het om me heen volledig donker is geworden en de kou in mijn karkas zit, slenter ik naar het hek, en klim terug in de wereld.

Ik klim terug naar de dag van de opkopers, de dag van het opslaan, de dag van het inpakken en wegwezen. Nog eenmaal loop ik door de lege kamers en mijn handen trillen. Wat een geweldige ruzies hebben we hier gehad, in deze kamers, terwijl in een tijdsbestek van vier jaar het licht in haar ogen geleidelijk uitging, zodat ze op het laatst de pionnen niet meer van de lopers kon onderscheiden en de lopers niet meer van de dame. Maar ooit heeft ze Jan Timman mat gezet, tijdens een simultaanpartij in het Gemeenschapshuis te Zandvoort. Mijn blik gaat langs de zwarte, metalen handgrepen die ik door het hele huis heb aangebracht, zodat ze zich op de tast en met enige zekerheid nog kon verplaatsen, duizelig van alle medicijnen. Links uit de flank naar de keuken, rechtdoor naar de slaapkamer; als je de goede handgreep had was de volgende er ook etc. En dan eens keer per week, op woensdag, de stand van zaken: een kapot-gevallen ei naast de koelkast, het aardappelmesje, al dagenlang zoek, in een hoek van het aanrecht zo voor het grijpen. Schillen naast de emmer. Thee- en koffievlekken op haar kleding. Vies, maar niet smerig. Vlekken, maar geen smetten.

Een verzorgingstehuis?

Denk je dat ik tussen al die oude, roddelende mensen ga zitten?

Maar je bent blind.

Ik ben helemaal niet blind. En hou nu op!

Het is doodstil als ik voor de laatste keer door het lege huis loop. Ik moet nu gaan. Hoe lang zal ik nog blijven? Twee minuten. Twee

minuten stilte.

Dan trek ik de deur met een harde klap in het slot en stap in mijn auto om de sleutels naar de Gemeente te brengen. Ik heb zin om iemand volledig in elkaar te rammen, maar mijn broer zit in Friesland.

Ik rijd de Hogeweg af en sla de Oranjestraat in; daar woont meneer De Vries. Hij is een *mensch.* Hij is geen familie, maar wel een *mensch.* Was er altijd als ik er niet was. Net als Jaap Z. Op nummer 18 bel ik aan. De deur gaat open.

Daar is meneer De Vries. Hij heeft grote, bruine ogen. Hij steekt zijn hand uit. Ik ook. Ik bedank hem. Ik heb het eigenlijk voor mezelf gedaan, antwoordt hij. Hogere filosofie, niet aan mij besteed. Je bent er of je bent er niet. Dat ga je niet uitleggen. Hij was er. Daar is alles mee gezegd. Mijn broer was er niet.

Ik geef meneer De Vries een bankbiljet met een vuurtoren erop. Hij wil het niet aannemen. Maar ik dwing hem. Ik steek mijn hand op en ben weg.

Godverdomme!

Als ik godverdomme mijn broer maar niet had gebeld!

Ik houd mijn aandacht goed bij de weg.

Wat allereerst opvalt is het grote aantal meerkoeten dat overreden ligt. Wat hebben die ook te zoeken op een snelweg. Hoewel mijn tank nog halfvol zit stop ik bij een Texaco-pomp, omdat men bij Texaco-pompen bier verkoopt en zonder bier kan ik niet rijden. Ik neem drie blikjes, waarvan ik er één open in mijn kruis plaats, zoals te doen gebruikelijk. Kluiten smerige, zwarte, bevroren sneeuw lijken op afstand dode dieren, maar zijn het dichterbij gekomen gelukkig niet. Het zijn slechts brokken ijs die van de spatlappen van trucks zijn gestoten.

Oostende zal op dit moment wel verlaten en doods zijn. Mooi.

De naam Oostende is trouwens verkeerd; dat moet zijn Westende.

Vlak voor Motel Brabant zie ik het eerste eksternest van dit jaar, een gecompliceerd bouwwerk, met dak. Lekkere, gekke eksters.

Het is onvergeeflijk. Die krijg ik terug. Ik had nooit bij dat bed mogen weggaan. Godschristus, hoe heb ik dat kunnen doen.

Op de A58 is een groot bord waarop te lezen staat dat men hier vier ‘kunstwerken’ aan het bouwen is. Wie durft de betonnen

konstrukties over de weg ‘kunstwerken’ te noemen? Rijkswaterstaat durft dat. Bij Hazeldonck West kan men geld wisselen. Ik neem voor driehonderd gulden franken. Even verderop stop ik opnieuw om bij wegrestaurant Smits twee flesjes koud bier te drinken. Wegrestaurant Smits is een soort uit zijn krachten gegroeide wachtkamer, waar alleen ongeneeslijk lelijke mensen komen. Ik staar voor me uit aan het formica tafeltje en begin me goed te voelen. Een paar meisjes in het uniform van wegrestaurant Smits bespreken hoe ‘stom’ sommige woorden wel zijn. Een van hen ergert zich aan ‘Wolkenkrabber’ en betoogt dat een gebouw helemaal niet aan de wolken kan krabben. Wat zij mist, denk ik, is ‘a willing suspension of disbelief’. Maar als ze beweert dat ‘Koninginnesoep’ absoluut een dwaas woord is, schiet ik bijna in de lach, want ze heeft gelijk. Men spreekt hier ook al een aardig aksent; dwaas is niet dwaas, maar dwaos.

Na het bier in wegrestaurant Smits is het licht buiten schraler geworden zodat ik mijn zonnebril opzet. De glazen beslaan door de warmte van mijn gezicht. Voor driehonderd gulden krijgt men 5360 Belgiese franken.

Hoogstraten. Daar is een restaurant. Het wordt aangeprezen op een bord met vier keer een gekruist stel bestek: een mes en een vork. Het is dus een ‘vier messen-en-vorken-restaurant’. Zoek maar op in de Michelin-gids. Wuustwezel-Brecht. De eerste Belgiese auto's.

Het laatste wat je van me gezien hebt was mijn rug, toen ik wegliep met die dokter. Nooit, nooit had ik bij dat bed mogen weggaan. Godverdomme!

Het is me na enige oefening gelukt het klapraampje van het portier te openen en in één beweging de as van mijn sigaar te laten wegzuigen. In het begin mislukte dat nog al eens en woei de as naar binnen, maar nu lukt het me steeds. Deze handigheid moest ik me wel aanwennen, want voor elfduizendtweehonderd gulden kan Citroën nog geen asbakje leveren.

Duistere teksten langs de Belgiese wegen: ‘bij regen snelheid overwegen’. En het geniale: ‘ijzel mogelijk’. De Belg. Maria ter Heide. St. Job in 't Goor. Zwijnaarde. Jezus Eik. Vlak voor Antwerpen een bord, waarop drie kwaliteiten van deze stad worden weergegeven. Links een portret, vermoedelijk van Rubens, in het midden een sluis met een schip erin en rechts een diamant. Er wordt hier al veel harder gereden. Met een rotgang passeer ik de grote sporthal, waar de laatste jaren de Europese Tenniskampioenschappen worden gehouden en waar onder andere een met diamanten bezet racket inzet is.

Grote reklames op het groene dak. Océ. Coca-Cola. Chocomel heet hier Cécémel. Goed kijken. Alles zien. Niets is nutteloos. Rechts een haventje. Goed zo. Op een van de vele bruggen is met ware doodsverachting het woord AMNESTIE aangebracht, voor wie wordt niet vermeld. België. Gas geven. Brussel-Mechelen neem ik niet. Moet snel beslissen. Honderdtien. Brussel-Boom, A12, die neem ik. Zal wel fout zijn. Maar ik zie nergens Oostende op de borden.

De A12 is werkelijk een afgrijselijke weg. Amerikaanse reklames, maar dan door debielen bedacht. Een meubelfabriek, zich noemende Leder Eén, heeft als embleem een bankstel waarop een grote koe rustig ligt te relaxen. Dat is bijna zo smakeloos als die opgezette haas in de etalage van de poelier, met een jagershoedje op, een weitas over de schouder en een geweer op zijn rug. Of het lachende varken dat een bordje vasthoudt waarop te lezen staat hoe goedkoop de hamlappen vandaag weer zijn. Alles zien. Kijk maar. Er schijnt hier iets gaande te zijn met ‘Progas’ een bedrijf waarvan men de vestiging tracht te verijdelen. De kreet: ‘Schat, misschien tot morgenavond’ is de slogan. Die is flauw en nog verkeerd ook. Moet zijn: ‘Schat, misschien tot vanavond’. En gestolen van Bokma. Ter hoogte van Willebroek een grote, strakke fabriekshal met op de muur de zin: ‘...ssst, hier rijpt den Duvel.’ Duvel, het enige bier waar ik misselijk van word. De teksten. Een auto heeft het opschrift: ‘Droogkuis Weltevreden’. Nog mooier maakt een hal het met het opschrift: ‘Tweede Hands Antiek!’ De Belg is heel apart. Reparatie heet hier: herstelling. De aanduiding: ‘Materiaal te koop’, schijnt men hier te begrijpen. Als ik in België zou moeten wonen zou ik binnen een jaar afsterven. Nieuwkuis is ook een woord.

Als ik kennelijk het centrum van Brussel nader herinner ik me dat ik de afslag Gent had moeten nemen. Nooit rijd ik ergens rechtstreeks naartoe. Altijd met een omweg. Daar is het goede bord: Gent E40 en even later: Oostende E40.

De zon is melkachtig achter de bewolking te zien. Het is vijf voor zes. Nog veertig kilometer. Tientallen houtduiven strijken in het weiland langs de weg neer. De auto's zijn op dit trajekt duurder en groter geworden: Saabs, Porsches, Mercedessen en zelfs een Rolls Royce. Oostende. Nachtclubs, de Càsino, klemtoom op de eerste lettergreep.

Ik trek het laatste blikje bier open, kijk sekuur in het rond alvo-

rens het aan mijn mond te zetten, want de Rijkswacht zou me meedogenloos meenemen als ze me zo achter het stuur zouden betrappen. En terecht. Gemarteld moet ik worden.

Wist je dat je doodging?

Het laatste dat ik nog uit je warrige gestamel heb kunnen opmaken was dat meneer De Vries vijfentwintig gulden moest hebben. Het duurde wel twintig sekonden voordat je het had geformuleerd. En toen was je nog een nul vergeten.

Om twaalf over zes rijd ik Oostende binnen; langs de Zeedijk, langs Hotel Bellevue Britannia, waar mijn ouders uit het raam hangen en naar me zwaaien, maar ik kijk strak voor me. Daar doemt het Casino op, de Kursaal, het reusachtige, half cirkelvormige, betonnen slachthuis, waar men vrijwillig binnengaat.

Ik herinner me, terwijl ik dicht langs de muur de bocht in de Zeedijk meedraai, dat mijn vader zijn eerste hartaanval voor de deur van Hotel Bellevue Britannia kreeg, enkele jaren voordat hij twaalfduizend gulden opnam om er vijfentwintig van te maken en voor de laatste maal naar Oostende ging. Hij bezat in die tijd een kolossale, Franse sportwagen, die twee ton woog en nieuw ook kostte, een Facel Vega HK 500, acht cylinders, automaat. Kon met doorslaande wielen en rokende banden in luttele sekonden optrekken van 0 tot 100 kilometer per uur. Van, bijvoorbeeld, de glazen toegangsdeuren van Hotel Bellevue Britannia tot, laten we zeggen, de betonnen muur van het Casino. Mijn vader had juist de motor gestart en mijn moeder liep om de wagen heen, opende het portier aan de andere zijde, toen hij plotseling verstijfde en onder het noemen van mijn moeders voornaam het gaspedaal tot op de bodem intrapte en ingetrapt hield. De 350 PK motor begon te loeien als een ziedende draak, maar de auto verplaatste zich niet. Het toeval wilde dat mijn vader het knopje waarmee de wagen in zijn vooruit werd geschakeld nog niet had ingedrukt. Had hij dit wel gedaan dan zou het portier mijn moeder uit de hand zijn gerukt en de auto zou zich met een geschatte snelheid van honderd kilometer per uur in de muur van het Casino geboord hebben. De laatste keer dat mijn ouders samen in deze stad waren logeerden ze in Hotel Imperial, recht tegenover het Casino. Als ik mijn auto enkele tientallen meters van de ingang van het hotel wil parkeren, schiet een Belg in de open parkeerplaats. Ik stap uit en gebaar dat hij moet opsodemieteren. Hij aarzelt. Ik kijk hem aan. Wat te doen? Mijn mes zit in mijn tas.

Mijn zeilersmes. Ik heb het pas laten slijpen. Het is zo scherp als een lancet. In het leren etui. Ibberson, Sheffield, Ik kan er zo bij. Hij vertrekt.

In de hal van het hotel bedenk ik dat ik straks de auto maar beter weer kan wegzetten, anders blijkt morgen waarschijnlijk mijn dak opengesneden met een Belgies zeilersmes. Gezonde paranoïa. Het hotel heeft nog precies één kamer vrij en ik moet heel gauw beslissen want hij wordt zeker verhuurd. En hij kost 1700 franken. Honderd gulden. Als ik verbaasd zeg dat het toch helemaal geen seizoen is krijg ik te horen dat alle hotels in Oostende volgeboekt zijn vanwege het bal. Bal? Oui monsieur, Le Bal Rat Mort. C'est demain. Een vreemde naam voor een feest, dunkt me.

De kamer is goed: aan de voorkant, uitzicht op zee en op het Casino. Kleuren-tv, radio, groot ligbad, vijf handdoeken. Hier zou ik kunnen schrijven.

Maar niet vanavond.

Morgen, de hele dag.

Ik bestel bier per telefoon, maar moet het zelf gaan halen in de bar beneden. Monsieur kan niet weg van de balie. Even later zak ik weg in het warme water, met twee flesjes Guinness op de rand van het bad.

Om zeven uur ben ik in de speelzaal; schoon overhemd, geschoren, jasje, half dronken. Als ik de zaal betreed zie ik de grootste zalm van mijn leven. De vis ligt op zijn zij op een reusachtige, glimmende schaal en ik schat hem een meter lang. Vijf in het wit geklede hyena's trekken stukken oranje vlees van hem af en lopen er mee weg om direkt weer terug te komen om hem verder te verwoesten. De bek van het zilveren dier is half geopend, maar roerloos. Een gedeelte van zijn ruggegraat is al blootgeroofd, maar zijn oog leeft nog, zie ik. Hard en zwart loert het, glanzend van haat, naar de kristallen lampen aan het plafond. Geklingel en geklik van bestek en schotels. Hij wordt gegarneerd verslonden. En door wie dan wel?

Mijn blik glijdt via de speeltafels naar het door een touw afgeschermde kompartiment, waar het voederen geschiedt. En daar zitten ze, inderdaad. Nooit weggeweest, altijd aanwezig: verveelde weduwes, onduidelijke zakenlui, gouden sekretaresses. Hun kaken bewegen.

Dertien jaar geleden was ik hier voor het laatst, vijf dagen nadat

mijn vader er voor het laatst was. Nu ben ik er voor het allerlaatst. Het gaat niet om het spelen, waar het op aankomt is dat ik er bèn. Mijn maag rommelt maar ik mag niet eten. Ik speel klein. Met gele fiches van vijftig frank. Anderhalf uur later sta ik weer buiten; niets verloren, niets gewonnen. Ik ben moe.

Terug in het hotel zet ik de tv aan en vind op drie zenders aktualiteitenprogramma's waarin men verslag doet van een idiote ramp met de veerboot Zeebrugge-Dover. De beelden tonen een gigantiese oranje vis, die dood op zijn zij ligt, half boven water. De stalen kaken van zijn bek staan open.

Als ik de volgende ochtend wil bijboeken blijkt dat er geen plaats meer is. Ja, ziet u, het Bal Rat Mort, dat is het grootste verklede bal van Europa. Men zit zelfs in hotels in Brugge.

Ik ga koffiedrinken in een grote tearoom in de stad.

De stemming om te schrijven heb ik wel, maar nu nog een kamer. Ik ben goed in mezelf gekeerd, zie geen mensen meer. Het zijn allemaal bewegende, sprekende poppen om me heen. Ik kan ze bekijken via spiegels langs de wand. Weduwes en weduwnaren met hun pruiken en gebitten en keurige witte boorden. Hun sjaaltjes, sigaren en geroddel. Ik wil iets nuttigs doen tijdens mijn verblijf hier. Iets moois schrijven, maar waar? Dan ineens valt mijn oog op een hotel aan de overzijde van het plein: Hotel Prado. Dat was één van de hotels waar ze kwamen, herinner ik me. Bellevue Britannia, Imperial en Prado. Dat moet ik toch tenminste proberen. En werkelijk, nog één kamer, op de achtste verdieping. Een tweepersoonsbed. Ik kan hem krijgen als ik ook voor twee personen betaal. Ja, meneer, die kamer staat geen half uur meer leeg, ge begrijpt hè? De Carnavalsweek en het Bal Rat Mort...

De kamer bevindt zich aan de achterzijde van het hotel en biedt een troosteloze aanblik van balkons, schoorstenen, regenpijpen en beroete muren. In de verte twee gele hijskranen. Een ervan heeft aan een hijsblok op minstens vijftien meter hoogte een metalen kontainer hangen met als vermoedelijke inhoud dure gereedschappen. Hij tilt ze over het week-end. Er staat een eenvoudig houten tafeltje voor het raam. Ik neem plaats en begin voor me uit te staren. Een meeuw, met een lamme, hangende poot, zweeft een rondje tussen de huizenblokken en verdwijnt dan uit het gezicht in een heiïge lucht. De verwarming reutelt, voor de rest is het geheel stil. Een

paar maal haal ik de dop van mijn pen, maar daar blijft het bij. In de verte een kerkklok. Zo verstrijken drie uur.

Ik moest beslissen of je nog naar het ziekenhuis zou worden gebracht, daarom ging ik met die dokter mee. Ik heb nee gezegd. Je had geen kans meer. Het was uitstel van exekutie. Je zou zo 'n rottijd tegemoet gaan. Langzaam maar zeker gaan beseffen dat je stervende was; misschien met angst. Zeker. Nu wist je het niet, geloof ik. Maar toen ik terugkwam hadden ze je al naar een apart kamertje gereden. Dat is een heel eng kamertje waar ze allemaal naartoe gaan als het zover is. En je was al weggegleden in een duisternis waar ik je niet meer kon vinden. Juist in die tien minuten dat ik weg was. Had ik Friesland maar niet gebeld. Dat had toch vijf minuten gescheeld. Ik kon je nog net volgen toen je het over het geld voor meneer De Vries had, maar dat was het laatste wat ik kon verstaan. Ik heb uren aan je bed gezeten, zag je langzaam gaan. Af en toe stak je je hand nog naar voren, alsof je naar iets tastte. Naar mij? Ik heb hem steeds gepakt en even vastgehouden. Heb je dat nog gevoeld? Nee, hè? Achter je hoofd aan de muur hingen wenskaarten. Op één stond: Gelukkig 1985. Het was 16 januari 1987.

Een duif keert voor de zoveelste maal terug op het eternieten T-stuk van een schoorsteen en neemt dan na enig aarzelen plaats op de rand van een der gaten. Waarschijnlijk komt er warme lucht uit. Er zijn twee schoorstenen waaruit witte damp opstijgt, uit de rest komt niets; niets waarneembaars tenminste. Hier en daar hangt wat wasgoed. Dat betekent dat in die huizen nog mensen wonen ook.

Ik sta van het tafeltje op en laat me op bed neervallen. Een poosje staar ik naar het vale plafond, dan val ik in slaap.

Als ik wakker word is het donker. Zeven uur.

De gedachte dat ik helemaal niet in Oostende ben om afscheid te nemen, maar dat ik gewoon op de vlucht ben, kan ik niet meer van me afzetten. Ik denk aan mijn aanstaande ex-vriendin. Misschien... wie weet... we worstelen tenslotte al tien jaar...

Een kwartier later sta ik weer in de speelzaal aan de bar. Naast me bestelt een Engelsman met een Duitse buik vier bier tegelijk. Hij zet ze in het gelid en drinkt om beurten uit de glazen. Lange, tuitvormige Tuborgglazen. Het is een soort biercarillon.

Mijn strot wordt dichtgesnoerd.

Het lijkt op agressie.

Maar het is onmacht.

Ik heb in het mortuarium met mijn mes een keep in je kist gemaakt, zo kon ik later gemakkelijk kontroleren of jij het was. Je was het. Vak 10, nummer 93.

Ik drink mijn glas leeg en loop naar de Black Jack tafels. Aan een van de tafels is de dealer een Belg met pukkels. Daarvan kàn ik niet verliezen. En inderdaad, totdat hij wordt afgelost door een gevaarlijk onschuldig meisje met mooie, messcherpe nagels, loopt mijn winst gestadig op tot tweehonderdveertig gulden. Die houd ik vast. Hotels betaald, benzine, bier, alles. Amen.

Buiten is het koud; Zeedijk koud, dode ratten koud. Ik wil nog niet naar bed. Wat dan? Een hoer? Nee. Dan klinkt er ineens valse muziek en uit het donker van een zijstraat doemt een schamele optocht met verklede figuren. Ik vlucht de eerste de beste bar in, de Bilbao, aan de overzijde van de straat. Binnen zit niemand, maar op alle tafeltjes branden kaarsen en het is er warm. Een hoogpolige homofiel speelt barkeeper. Ik bestel Duvel. Daarna nog een. IJskoud. Heerlijk, stijgt direkt naar je hoofd; verdooft nog sneller dan wijn.

De man gaat op een hoge kruk zitten en begint over de ramp bij Zeebrugge, een paar kilometer hier vandaan. Hij vindt het een fijn onderwerp, merk ik. Ik zeg dat het wel stil is voor een zaterdag. Onmiddellijk barst hij los dat dit de drukste avond en nacht van het hele jaar is, vanwege het bal. Vorig jaar waren er vijftienduizend mensen naar Oostende gekomen. Ik vraag hem waar ze dan allemaal zijn. Ah, meneer, in de Kursaal natuurlijk. Zes bands en een disko. Het is grandioos. De ingangskaart tot het bal bedraagt al 550 franc. En men is verkleed. Dat is verplicht, nietwaar. Dit jaar staat het bal in Istanbul. Dan moet men Turkse kleding dragen, of avondkledij. en om twee uur vannacht trekt iedereen de stad in. Dat duurt tot negen uur 's ochtends. Het is eigenlijk een travestietenbal. Dat is eenmaal per jaar. Dan ontmoet men elkaar hier in Oostende.

Ik zeg hem dat ik het wel een aardige naam vind voor een bal, echt gezellig. Le Rat Mort? Ja, dat is een lang verhaal. Het bal is bedacht door een Engelse schilder, ziet u, James Ensor. Homofilie was een misdaad in Engeland, dus trof men elkaar hier. Ja, en wat die naam betreft, zo heet het bal nu eenmaal, voilà. Ik knik. Het is me duidelijk.

Op dat moment gaat de deur open en komen er twee nog levende ratten binnen, allebei mannetjes. Hier moet ik ook weg. Ik heb niets tegen homofielen, echt niet; ik heb homofielen onder mijn beste vij-

anden, maar vijftienduizend... Straks komen ze door het raam naar binnen.
Ik reken af en steek de straat over.
Nog één kroeg en dan naar bed.
En dan naar huis.
Alles voor niets.

Binnen is het stampvol en heet, de het in aktie. Ik zie de dood (2x), middeleeuwse soldaten, koninginnen, hofnarren, buikdanseressen, Arabieren, Turken, clowns, een beul, een zigeunerin; alles hossend en trekkend. Er is een Engelse vrouw bij die alleen een rode dopneus heeft gemonteerd en een breedgeschilderde, vierkante clownsmond, waarmee ze niets anders doet dan krijsen. In gedachten dreunt mijn vuist zo zwaar op haar hoofd neer dat ik twee glazen Duvel tegelijk bestel aan de overvolle bar. Dat kan niet anders. Een elektroniese piano, konga's, een zanger van 64. ‘I did it my way’, ‘Strangers in the night’, ‘The shadow of your smile’. Walpurgisnacht. Als razend. Een jonkvrouw met een brede, zwarte hoed prikt haar danspartner, een vazal van Robin Hood, met de rand in zijn ogen. Ik schiet bij het zien van dat tafereel in de lach en kan mijn tranen dan bijna niet meer bedwingen. Het gekrijs van die Engelse teef tiert overal boven uit. Ik heb het warm. Drink het valse bier met grote teugen. Ik wil hier nooit meer weg... voel me goed... De transpiratie loopt met druppels tegelijk langs mijn ruggegraat... ecce homo... Een kaartje kopen voor de boot... een extra broekje mee in de tas... je weet nooit... en dan helemaal naar Oostende varen om daar een avond lang te gaan zitten krijsen... als een dier... de jonkvrouw heeft haar punthoed weggesmeten en kan nu kussen... het zijn uitsluitend Engelsen... thuis is niets... roze huizen... lichtblauwe huizen... dan maar naar Oostende... daar is ook niets... maar het is tenminste away from home.... ik ben eigenlijk net als zij... maar gillen in een vacuum... dat maakt het allemaal erger... luisteren naar de leegte... dat is... ja...

Om twee uur 's nachts leek het of je in een diepe slaap zakte. Je hoofd draaide wat scheef weg op het kussen en je sliep, leek het, alleen... je ademhaling was ook in slaap gevallen... Ik heb de ring van je vinger gehaald en ben weggegaan. Jaap Z. uit zijn nest gebeld. De Dickensians hebben nog een advertentie voor je gezet, waarin je volgens hen nu aan Dickens zit uit te leggen hoe Edwin Drood *moet eindigen.*

Duvel drinken in deze ambiance is werkelijk subliem!

Het woord Duvel zegt het al.

Ik kijk traag om me heen en zie haar dan ineens: mijn moeder. Daar zit ze! Ze is hier! Ze zijn met hun drieën. Onderling in gesprek, niet verkleed, hun hoofden bij elkaar boven de tafel vanwege het geschreeuw en het tumult. Ik wring me tussen de lichamen door naar hun tafeltjes. Stoot het onbesuisd aan, het bier gutst uit mijn glas. Sorry... sorry... Ze antwoorden in het Engels. Never mind, dear, never mind. Excuse me, may I offer you something... Ze kijken elkaar lachend aan en halen hun schouders op. Wat zijn ze mooi! Grijze... lieve... Engelse... moeders... Can I offer you something..., stamel ik... please... Ik zie dat ze alledrie bier drinken. Ik draai me om en bestel aan de bar drie nieuwe glazen, die ik voorzichtig een voor een voor ze neerzet. Ik hef mijn glas. Ze glimlachen en heffen het hunne. De tranen stromen over mijn gezicht. Ik leeg mijn glas in één teug en werk me dan, bruusk mensen wegzettend, weer naar buiten.

Rennend over de met zwarte teer ingesmeerde keien zoek ik de richting van het hotel. Braaksel vliegt in grote slierten langs mijn hoofd, dat ik schuin in de wind gedraaid houd om mijn kleding niet te besmeuren. Het is wit, schuimig en dun braaksel, er komt geen einde aan... Ik kots heel Oostende van de kaart... Het zal in de goten kolken en de ratten zullen stikken in de riolen... De dode ratten zullen in mijn braaksel door de straten drijven...

Ik moet hier weg.

Voor altijd.

Ik kan hier niets vinden!

Want het ís er niet!

Mijn voetstappen bonken in mijn schedel bij iedere pas.

Zondag, 8 maart 1987.

Ik zit met mijn zonnebril op achter het stuur. Een flesje Kronenbourg staat tussen mijn benen, gewoontegetrouw. Bij een wegrestaurant koop ik nog drie flesjes Pale Ale. Pel El, zeggen ze hier. Hier is alles verkeerd. Mijn ademhaling gaat snuivend en mijn hart klopt in mijn slapen. De pijn van de kater krabt aan de binnenkant van mijn schedel.

De motor raast gestadig.

Ik moet me konsentreren op elke handeling die ik verricht. Thuiskomen is nu nog het enige dat me te doen staat. Alleen dat. Ik ben eigenlijk alweer dronken. Vanmorgen niet nuchter wakker geworden. ‘De permanente gedrenktheid.’

En dan, plotseling, even onder Lokeren, gebeurt het!

Mijn snelheid ligt daar omstreeks negentig kilometer per uur, maar het wonder ontgaat me niet. Op de uitvoegstrook ligt een vogel, een roofvogel. Bruin gestreept en wit, lange staart. Ik zwenk de auto onmiddellijk van de weg en breng hem enkele honderden meters verder tot stilstand. Dan rijd ik langzaam achteruit.

Ik hurk op het asfalt neer.

Het is een sperwer.

Hij ligt plat op zijn rug; één klauw schuin naar voren gestoken, als tastend in het oneindige, de andere gestrekt langs het lichaam. Tussen de nagels van beide klauwen zit nog een dot veren van een prooi. Een spreeuw, waarschijnlijk. Ik bekijk de prachtige vogel van alle kanten, minuten lang, terwijl achter me het verkeer langsdendert en de luchtproppen aan me duwen en trekken. Zijn oogleden zijn gesloten. Hij hoefde niets meer te zien. De ogen eronder nog bol en nog niet ingevallen. Ik weet dat ze van het mooiste geel zijn, maar ik laat de oogleden dicht, uit ontzag.

Ik haal mijn zeilersmes uit mijn tas en kniel opnieuw bij de sperwer neer. Voorzichtig neem ik zijn kop tussen mijn vingers en snij hem met het vlijmscherpe lemmet in één zachte haal van het lichaam los. Wikkel hem behoedzaam in een zakdoek en steek de talisman in de binnenzak van mijn jack.

Ik neem weer plaats achter het stuur, maar rijd niet weg.

Ik sluit mijn ogen en glijd zo ver mogelijk onderuit, laat mijn hoofd steunen op de rugleuning.

Ik kan niet meer.

Èven.

Mijn ogen branden in hun kassen.

Ik knijp ze stijf opeen, terwijl het verkeer voorbij raast en mijn auto zachtjes op zijn wielen doet schudden.

Nederlandse poëzie

Twee gedichten
Maarten Doorman

Granada (42°)

Hier regent het tot de laatste snik,
de rivieren zijn hier
een herinnering aan later,
liefde is in deze dorpen
zoals Italiaanse populieren
de cypressen van Nederland zijn.
Hitte bonst in het zenit,
plast water bij de wijn,
morst her en der mierzoete dranken.

Het stof, liefste, maakt je woorden dof,
je zegt je hebt dorst
maar in deze dorpen
is liefde een herinnering om later te lessen,
is liefde
een kind dat spuugt naar de zon.

Hunebedden

Ze stonden op verkeerde grond,
verzonken niet en bleven niet
als veenlijken bewaard.

Zo lang konden ze niet gelegen hebben
of ze woeien open tot skelet,
uitgespaard de stenen
en bleven niet, een hunebed
is niet meer
dan wat er niet in is:

een tram in de remise, een café
na sluitingstijd, een autoloze zondag,
minder nog dan wat er
niet in is,
een hoopje keien plotseling in een bos.

Uit: Tien gebeden
Fred van Enske

De God die ik soms even,
heel even heb gekend,
leeft van ons afgewend
en weet niet van ons leven.

Hij heeft ons meegegeven
een goddelijk segment
en zei: Wees die je bent,
maar sterflijk is je streven.

Als hemels licht verduistert
zal van de aardse pijn
waar ieder mens aan lijdt,

die onverschilligheid
het allerergste zijn.
Er is geen God die luistert.

* * *

Hoe wordt een mens gemeten?
Hij leeft meest ingebed
in stad en status met
een dichtgesneeuwd geweten.

Door kat of hond gebeten
draait hij maar rond. Door wet
en regels klemgezet
is hij de weg vergeten.

Oprechtheid scheen voldoende,
maar wie onwetend faalt,
faalt niettemin en dwaalt

hoezeer hij zich verzoende
met God. Voor wat hij doet
wordt weerloos hij beboet.

Drie gedichten
J. Eijkelboom

Een hand op de tafel

Het craquelé van een krokodil bijna
al blijft bij hen het adergestel
discreet onder dat pantser.
Aan de andere kant is het interessant
te zien hoe die delta verloopt.
Alleen, als het maar niet bij jezelf was.
Tijden dat het goed was te zien
bij je oma en opa
en toen bij je vader en moeder
en nu hier, hier op de tafel.

Ik wou dat ik nog jou was
zo zacht en gespannen van huid,
alleen een zweem van marmer
aan de binnenkant van je pols,
in de holte van je knie.
Voor jou duurt het nog even
eer je gelooid en geplooid bent.
Je kunt ons kind nog zien groeien
tot de mooie vrouw die het wordt.

Wanneer ik het nog meemaak
als mompelende grijsaard aan de kant
kus mij dan nog even
op het doorgroefde beproefde
nog steeds onnadenkende voorhoofd
desnoods.

Vitaal orgaan

De dichter sprak het vroeger toe:
o hart, mijn hart...
Het figureert nu vaak op stickers
die luid de liefde afficheren
voor alles wat je hartje
van krant en middenstand
hartstocht'lijk moet begeren.

Wat is het echt?
Een dwarsgestreepte holle spier,
een wonderbaarlijk apparaat
dat ons toestaat te leven
zoals we het meestal
niet hadden gewild.

In de scheerspiegel

... so varified with spots, pimples and freckles,
that nothing could appear more nauseous
Swift

Wat Gulliver zag
met zijn neus op de reuzen van Brobdingnag,
kan nauwelijks erger zijn geweest
dan wat ik zie aan stoppels
schots en scheef, grijs of dofzwart
en - ergst van al - doorzichtig zilver
als van een slijmspoor op vaalbleke
ondergrond, purper-doorschoten,
vol vlekken, groeven, duistre putjes -
alles onder de slappe wallen
van ogen die de aanval duchten
maar het verval niet kunnen stutten.

Veel schuim erover, dan het mes,
en gauw de spiegel omgekeerd
naar het normale beeld:
een bijna oude heer die vol blijft houden:
Het leven heeft mij goddank niets geleerd.

Morgenhymne
Marko Fondse

Voor Rolfe

Het koffiewater op de kleine pit.
Schep de haard leeg. Laat de katten
nog maar even draaien. Doe nog wat
kleine morgendingen. Er is kalmte in je,
bijna vrede.

Dan weet je wat het is. Even wijst
de vinger niet meer in je rug.
Niets in je voelt meer de behoefte
- behoefte? -
niets in je voelt meer noodzaak
om het onwaardigen nog naar de zin
te maken.

Deze bezigheden, voor de dagtaak -
het is je vader die ze met jouw
handen doet.
Nu je de katten voert, gedenk het
hoe zijn handen eten gaven aan
dat bont, twee extra monden om te
voeden.
Niet dat het vaak gebeurde, maar
als
zijn mooie doenershanden door hun
vachten dwaalden, dan was er vrede,
zoals nu in jou. Het is zíjn
vrede.

De wereld, of jouw deel ervan, haast
als verzoend. Ach wat, de wereld.
Hoor je vriend
de trap afkomen. Aanvaard de dag.
Schenk de
koffie
in.

Hydra, 7 januari 1987

Twee gedichten
Eva Gerlach

Voor F., elders

Staand in de paskamer merkt
mijn uitgeklede lichaam
dat het niet goed meer werkt,
het valt, het houdt op te staan.

Languit op de vloer tussen
kreukels zie ik mijzelf
languit aan ophanglussen
tegen de wanden sterven.

Stel dat je hier nu was.
Dadelijk hield ik je vast
tot je, precies, gedegen,
dood tot vertrek zou bewegen.

Ik veeg mijn natte vel droog,
kijk langs de spiegels omhoog
tot waar zij de zoldering raken,
sta op en verlaat de zaak.

Dood, wees niet trots

Er was daar een boom die bewoog
steeds als ik keek zijn kale gesnoeide takken;
meer kon ik er ook niet van zien.
Lucht zat er omheen, die verschoof.

Tussendoor zocht ik vaak naar je
gezicht als een wond die, eenmaal
geslagen, maar door blijft gaan
met open te gaan, dicht te gaan,

niet tot genezen bereid.
Kom pijn en ga maar pijn,
op maat geknipt door tijd
ben ik die ik moet zijn.

Twee gedichten
Esther Jansma

Plaza Real

Gaanderij, terras tussen pilaren,
voor ons het plein - de lampen, palmen, mensen.
We zijn er net. Deze waaier van avond
lijkt voor ons gemaakt.

Natte vingers in garnalen; eten wordt
een vrijpartij met twintig kleine doden -
alleen hun vlees, hun smaak bestaat.

En dan: de nachtlucht op mijn huid,
de hoek van jouw vooruitgestoken benen,
hoe je stoel tegen de stenen van een muur slaat,
kijk! De bloem van mijn servet
bloeit daghelder oranje. Kijk!

Schone slaper

Een kaper-kapitein lijkt hij,
zo hoog op zware laarzen
dat de nachtlucht sterren legt
langs zijn geringde oor - maar
hij is zacht. Graag buigt hij
zich naar vrouwen over;

die zijn onder hun kleren soms
onverwacht zo warm aanwezig,
dat niets meer fout kan zijn en
het heelal twee armen wordt
waarin hij uit kan slapen.

Uit: ‘Rondom een afscheid’
Johanna Kruit

Hoe je verdwijnt. We spreken toekomst af.
Mist legt omtrek vast van wat daarachter
anders schijnt. Ik wandel door de dag
alsof je er nog bent. Alleen zijn moet

gewend raken aan rust van zekerheid.
Duisternis schuift door de uren als
een zwaar gordijn. Het lamplicht
komt de kamer in als een geheim.

Mezelf verlaten als ik slapen ga en
klein de ruimte vul van kamer trap en
bed. Gesloten deur om wat gebeuren kan.
Angst die zich op meubels zet.

Verbaasd ontwaken in het licht en
stilte raken van de spiegel die
mijn ogen vangt.
Een oorlog ritselt in de krant.

Geen uitzicht dan wat ramen van een
bus mij laten zien: polders, huizen of
een boerderij. Als in een film die ik al
ken rij ik voorbij. De stad ontvangt me

in een web van straten. Ik vul de gaten
van de dag met kijken naar wat ik be-
dacht maar wil naar huis. Alsof je op
me wacht kom ik weer thuis.

Landschap in wind. Hoe vind ik de
geluiden van je gaan? Ergens moet zij
geschreven staan. Verzameld in mijn hoofd
is er een stem die over toekomst zingt.

Ik neem de woorden in beslag: dacht ik nu
echt dat je verdween? Wat is een houvast
klein wanneer je wacht. Gerieflijk ingericht
heb ik de nacht die straks van ons zal zijn.

Twee gedichten
Harry Pallemans

Groeten uit Venetië

De zoete torens aan de horizon
Dringen als lange vingers in de schemer.

Het water sabbelt langs de waterlijn
Aan het glazuur van een vanilleschip

Dat aan de kade ligt te glinsteren.
Op de voorgrond een brede witte brug

Verlicht als in een cruciale scène:
Roze lantaarns aan smeedijzeren ranken.

Romige onderofficieren zwieren
Gearmd met vlekkeloze knuffeldieren

Naar 't plein der witte wijn en rode wangen,
En zwalken later trager samen terug.

Onder ons open raam liggen wij dan
Al lang te kleven van mijn schuim, jouw bloed.

De vogelbui

Water, water, every where,
Nor any drop to drink.
Coleridge - Rime of the Ancient Mariner

Ik moet vertellen van een oude droom,
een afgezaagde mythe. Was weer thuis
bij moeder op de sofa, keek uit raam
waar grote zwarte wolk in aantocht was.
Ging straat op om te kijken. Hij bewoog,
die wolk, hij draaide alsmaar sneller rond.
Er kwamen dikke zwermen zware vogels
uit naar beneden regenen. Sloeg blind
de handen voor de ogen, weer een kind.
Geen aanval was het, meer een regenwind
van vogels. Liep naar binnen in een huis
waar dode dieren in de gangen lagen,
in vensterbanken, opgehoopt in hoeken,
als zand voor alle drempels na een storm.
Betrad een kamer waar twee vage vormen
- mogelijk Pa & Ma - moeizaam bewogen
in een duister bed; liet ze schokkend achter
en liep naar buiten waar ik stilte vond:

Leeg was de hemel, leeg de straat, geen hond
die ooit een zware vogelbui doorstond.

Kwatrijnen
Jean Pierre Rawie

Ik gruw van het voorbijgaan van de tijd,
maar wat ik liefheb en waaraan ik lijd
- het hangt nu eenmaal met elkander samen -
eindigt tenslotte in oneindigheid.

Waar ik mijn hart en ziel ook aan verpandde,
het bracht slechts schuld, verbittering en schande,
en alles waaraan ik mij heb gehecht,
ach, alles werd als zand tussen mijn tanden.

Breng wat wij waren zonder schroom te berde:
leed, liefde, hoe wij omgingen met derden,
maar meld vooral de wijs van onze dood,
want dat is waar wij voor geboren werden.

Toen ik een jaar of achttien was toen wist
ik vrijwel alles zeker en beslist,
en nu ik bijna veertig ben besef ik
hoe ik mij haast in alles heb vergist.

Schat, telkenmale als ik met je vrij,
aarzelt de dood weer tussen jou en mij
en weet niet wie van beiden weg te nemen;
wij zijn elkander zo verdomd nabij.

Mijn al te vaak afwezige beminde
slaapt nu weer evenmin als ik, want in de
vertwijfeling van ontrouw en verraad
kunnen wij beiden onze draai niet vinden.

Zo menige geliefde en vriendin
deed naar mijn wensen en deed naar mijn zin,
tot ik slechts hunkerde naar deze ene:
zij ging op geen van mijn verlangens in.

Hoe sterk je op je benen staat, soms moet je
wel vallen voor een lijfje of een snoetje,
maar ik kan ook zeer door de knieën gaan
voor een lieftallig hooggehakt wit voetje.

Het regent treurig en ten treuren uit,
maar hoe het druilt en druppelt langs de ruit,
het brengt mij enkel maar op één gedachte:
ik had je ooit zo lief bij dit geluid.

Er is het een en ander dat me stoort
en afdoet aan de menselijke soort,
maar niettemin bestaat de hele rotzooi
wat mij betreft om jouwentwille voort.

Ik blijf erbij: mijn lief, mijn lief, mijn lief,
ik heb je ondanks alles bitter lief.
Wij zijn slechts door een toeval tijdgenoten,
maar lief, wat heb ik soms het toeval lief.

Wij zijn al lang niet jong meer en wij deden
heel veel verkeerd en dom in het verleden,
maar als zo dadelijk de avond valt,
gedenk ons af en toe in uw gebeden.

Wij poogden elkaar vurig te verwarmen,
doch lagen bevend in elkanders armen;
het werd ons allengs meer geopenbaard:
genade is er niet en geen erbarmen.

Wie je het allerliefste was verliet je
en hoeveel dwaze tranen niet vergiet je
om vrouwen waar je nauwelijks om geeft;
het is verdomme steeds hetzelfde liedje.

Een van de liefsten mompelt soms: Waarom
gaan mensen vaak zo vreemd met elkaar om?
Ik lach dan wel, maar als je nagaat
hoe dom wij doen, is zo'n vraag niet zo dom.

Je hebt alleen maar lief wat je verliest.
Als ik bedenk dat nu je graf bevriest
en eenmaal niemand meer aan je zal denken; -
wat is het leven toch oneindig triest.

Twee gedichten
L.F. Rosen

De drom der dwergen

De dwergen hebben zich verzameld in het dal
en zien het pad omhoog, de toppen en hun last.
't Onaffe moet eraf. Nu dan? Er wordt gezucht.
Waarna gegrinnikt en gespuugd. Een steen vliegt door
het dal: Het is volbracht. Zij ruiken weer de stal.
Een leider moet gezocht. De rest kan op de tast.
Het erf is afgepaald. Gescherpt de reuk, 't gehoor.
Er zit weer voor jaren ellende in de lucht.

Fantoompijn

Lucht en licht kruisen daar elkaar alsof er glad
geen hart meer zit; toch ruikt het daar van bloed nog zwaar.
't Geeft nog van gene zijde klopsignalen door.
Het stampt en zucht, maar van een levend hart geen spoor.
Dan wat is wat? Er zit geen hart. Er zit geen gat.
Voorwaar, er zit iets tragisch in de eigenaar.

Hoor de muis
Nico Slothouwer

1

Ach ja, die eerste gedachten na het vrijen.
De taal, denk ik, zit nog net, nog vliesdun
om je heen, dan. Ze wil wel verdwijnen...

‘Hoor de muis,’ zeg jij, ‘hier onder de vloer.’
Ik zie de planken vloer, de dozen met boeken;
we zijn aan het verhuizen. Hoor de muis,
trappeltje van verdwijnende betekenis.

Dat terugkomt. Stil nu, geeft niet. Knaagt.

2

‘Laten we opstaan, doorgaan met pakken.’
Deze stad zit je te krap heb je gedacht,
en het is de grootste van het land.

Weggaan... Maar er is niet eens een grens;
bij Roosendaal geen trompetter, geen slagboom,
geen hekwerk of meisjesgezang. Wacht -
ik wil nog naast je liggen.

Je hebt het wóórd Ligurië steeds bij de hand,
mooi zo, bewaren. Want wij gaan van West
naar Centrum, van een straat naar een kade.

De muis blijft stil zolang wij ons bewegen.

De nies
Duco van Weerlee

Zittend onder de lamp, snotverkouden
droom ik een eind weg: ik loop
op rozen in de bergen van Midden-Java
in de onberispelijke lente van Tawangmangu.
Alles conform paradijs: murmelende
beekjes, decoratieve rotspartijen, alle
geuren en kleuren, met dieptewerking.
Ik denk: wat kan het mij ook schelen
en ik hef, stug doorstappend, een mantra aan:
AUM... AUM...
Even blijft het stil, dan klinkt
ergens van opzij
een klaaglijk geloei:
AUM... AUM...
Vier bolle ogen in de berm
staren de vreemdeling aan, twee stom
verbaasde koetjes weten niet
wat ze zien
(maar jongies dan toch).
Zittend onder de lamp, snotverkouden
verscheur ik mijn droom met een hartstoch-
telijke NIES. Mijn kat antwoordt daarop
met een gearticuleerde miauw van mededogen.
Ouder en zieker, vrienden, leert men
de taal der dieren verstaan.

Essay

Krullen uit de werkplaats IV
Memoires van een lifter
Marko Fondse

Voor Hero Hokwerda, die zo veel van mijn idealen tot zijn werkelijkheid heeft gemaakt.

Er was eens... Nee, hij was er echt. En zoals dat in sprookjes wel gaat, er kwam nog wat moois van ook.

Ik had dit verhaal allang eens willen opschrijven, ook al omdat het altijd deugd doet als je je dankbaarheid jegens iets of iemand in je verleden kwijt kunt. Ik kijk door de langzaam optrekkende mist van de tijd naar dat verleden en als altijd wordt de vervlechting van leven en literatuur weer zichtbaar. We schrijven 1963. Ik zou weldra eenendertig worden en de eerste vrucht van mijn late literaire roeping, mijn debuut als literair vertaler stond op uitkomen bij de communistische uitgeverij en boekhandel Pegasus. Het was de bundel *En Rusland - dat ben jij...*, een bloemlezing uit zes ‘post-stalinistische’ ‘dooi’-dichters, met Jevgeni Jevtoesjenko als hoofdmoot. Hij stond toen erg in de belangstelling en werd veel vertaald, behalve in Nederland. Ik zag Engelse, Duitse en Franse vertalingen en die brachten me op het idee er ook eens een te proberen. De eerste proeve gaf ik aan mijn latere collega-vertaler Roel Pieters, die op de slavische afdeling van Pegasus werkte en altijd een exemplaar van boeken die toen erg gezocht waren voor me achter de hand hield. Twee dagen later kwam er een brief van de directeur van Pegasus. Of ik misschien een bundel wilde samenstellen. En zoals dat met uitgevers gaat, er was nog haast bij ook. Daar heb je als groentje natuurlijk niet van terug, zeker niet als blijkt dat de wereldvrede en de verzoening der volkeren in jouw handen liggen. Zo en niet anders ben ik poëzievertaler geworden. Daarna heb ik zo'n vier maanden vrijwel dag en nacht gewerkt, merendeels in die over de uitputtingsgrens heen gelegen glazige geestesgesteldheid, waarin de scheidsmuur tussen talen doorzichtig lijkt te worden en je voor je woorden maar voor het toetasten hebt. Daarna ben je lichamelijk en geestelijk een vod. Al die tijd had ik mijn colleges slavistiek gemist en ik kwam mijn proffen maar liever niet meer onder ogen. Ik vond dat ik er maar eens uit moest.

Met mijn honorarium van *f* 450, - op de bibs en de ransel op de schouders reisde ik per duim, ditmaal over Brindisi, voor de tweede keer naar Griekenland, een vaderland van de ziel lang eer ik er ooit een voet had gezet. Veel goedheid ontmoette ik op die tocht. Ik reisde wat eilanden af en bleef lange tijd hangen op Mykonos, waar ik goed gezelschap vond. Daar was de Amerikaan met de gouden handen. Voor Yehudi Menuhin verbouwde hij daar een huis dat helemaal de Spartaanse levenstrant van de grote strijker ademde; matrassen die voor een fakir ontworpen leken, een karige functionaliteit die Wittgenstein zou hebben aangesproken. Daar was de andere Amerikaan, die de positie van ambassadeur of iets van vergelijkbare importantie in Peking had bekleed, een periode als een nachtmerrie voor hem, en die, na een niet minder nachtmerrieachtig huwelijk, nu met zijn tweede vrouw gouden nadagen doormaakte. Hij probeerde korte metten te maken met mijn rozige verwachtingen aangaande de dooi in de Sovjetunie. Ik vond mijn topdiplomaat wel erg bitter, maar mijn instinct zei me de argumenten in onze gesprekken niet op de spits te drijven. Ik had hem een keer zien huilen (en dat zie je een man niet vaak doen) toen een herinnering aan zijn Pekingse tijd hem blijkbaar te machtig was geworden. Hoe zijn vrouw hem toen bijstond. Dat was geen toewijding meer, dat was pure wijding. Zo veel liefde. Die herinnering werd niet meer onder woorden gebracht en dat hoefde voor mij ook niet meer. Zwijgen was hier taal genoeg. Wat hielden die mensen van mij, wat hield ik van die mensen. (...) Toen wij elkaar zes weken later aan de kade ten afscheid omhelsden, vloeiden er andermaal tranen, nu bij alle drie. Daarvoor noch daarna heb ik ooit zo afscheid genomen. Ik had in die tijd iets dat goedheid leek aan te trekken.

Mijn geld was allengs opgeraakt. Niet zo echter mijn lust om te blijven. Iosíf, de toen wereldberoemde snijder en pantaloneur van Mykonos, wiens vrouw ik nogal eens hielp bij de verkoop van haar breisels, haaksels en weefsels - nooit stonden haar handen en mond stil - bood me een leegstaand zoveelste huisje van hem aan, als ik maar niet wegging, sneed mij schielijk een paar fraaie broeken en behield me zo nog enige tijd voor de commercie. Met spijt liet ik de laatste huur en een afscheidsbriefje achter in de kamer die ik tot dan toe had bewoond bij de sympathieke schommel Maria, die zich in het seizoen terugtrok in een hut aan een andere kant van het eiland en eens in de week mijn spulletjes waste en streek, waarvoor ze obsti-

naat betaling weigerde. Toen ik haar een week later in het stadje tegenkwam verweet ze me onder tranen mijn vertrek als een daad van ontrouw. Mijn verweer dat mijn geld immers op was, maakte de zaak alleen maar erger en ik kon haar verdriet en toorn alleen maar doen luwen door haar plechtig te beloven mijn kleren als voorheen ter reiniging bij haar achter te laten. Ik zocht en vond een andere gegadigde voor de kamer, die me daarvoor nog wel steeds dankbaar zal zijn. Het was een jonge Amerikaan die geloof ik voor het eerst van zijn leven tegen onbetaalde vriendelijkheid opliep en daarop reageerde met een voorbijgaande periode van stotteren.

Feesten, dollen, bijkomen, overal bij horen. Vrachtvaarders en vissers die er plezier in hadden om me mee te nemen op hun tochten. Marko voor en Marko na, het leek wel of de wereld om mij draaide. Dat moest wel spaak lopen. Weldra zou de wereld letterlijk om me gaan draaien. Dat alles ligt vast in mijn herinnering in een gloed van blauw en goud en slaat af en toe van zijn trossen los als een boot van zijn trossen door de niet aflatende wind die *meltémi* heet. Het ogenblik kwam dat die gloed me te veel moest worden. Op een middag verliet ik het ene blauwe element voor het andere en liep over het strand door een spervuur van door de wind opgedreven scherp zand naar mijn vaste strandtent, waar de meeste baders zich allang in de luwte hadden teruggetrokken tegen de verzengende hitte en wind. De verblindend witte muur van het simpele etablissement begon opeens te draaien. De rechthoek steigerde op tot een cirkel van laaiend wit die me naar zijn middelpunt zoog, waar ik ophield te bestaan. Mijn eerste indrukken van het hiernamaals hadden daarna niet gunstiger kunnen zijn: de sterke koppen van twee jonge kerels. Ik moest in één intens moment van het ene paradijs naar het andere zijn overgegaan. Die mooie gezichten op mij gericht alsof een verloren zoon of broer moest worden ingehaald. Wel verbaasde het me dat er in Elysium ook al Amerikaans werd gesproken. Het imperialisme stond voor niets, want de laatste woorden die ik voor mijn overgang had gehoord en gesproken waren toch Grieks geweest. Mijn hand lag in een knuist waarvan de kracht langzaam in mijn lijf leek over te gaan. Het had de eeuwigheid mogen duren. Nooit meer slapen, dit moment voor altijd bestendigen, roerloos als de lelie op het watervlak. Maar de gezichten vervaagden als onder de rimpelingen in water. Ik zonk weer weg om teruggehaald te worden door een bijtende straal die zich een weg naar mijn in-

gewanden brandde. Ditmaal keek ik in de klare ogen van een oude vrouw, in wie ik mijn oude lerares Nederlands dacht te herkennen. Maar die zou nooit een cognacglas in de hand hebben gehad. Later begreep ik dat zij helemaal in die hitte naar het stadje moet zijn gelopen om dat glas cognac te bemachtigen en weer terug. Ik moest dus een aardig tijdje onder de oppervlakte van het bestaan hebben gelegen.

Het bleek gelukkig geen zonnesteek en na een klein uurtje kon ik tussen mijn jonge Amerikanen in op wankele benen mee op pad, de gelukkigste arrestant ooit zo opgebracht. Zij brachten me naar hun eigen, dichtbij gelegen hotelkamer. Een paar uur gelukkige slaap deden hun werk en die avond at ik alweer op de kade met mijn nieuwverworven vrienden.

Er is een soort 'young American male' dat ik altijd een beetje benijd heb. Mooi, sportief, praktisch én serieus, open en zich bewust van hun bevoorrechte positie en vanuit die positie niet te beroerd om met grote inzet iets te ondernemen voor de underdog, terwijl ze moeiteloos hadden kunnen teren op de verworvenheden van hun komaf. Deze kerels waren met een gouden lepel in de mond geboren, dat zag je meteen aan hun zekere optreden.

Al gauw waren we in maatschappelijke debatten gewikkeld. Zij bleken jonge sociologen met een brede achtergrond van economische en filosofische scholing en een al ruime praktische ervaring, ondanks de vijfentwintig jaren waarop ik ze schatte. Daarbij spraken ze als mensen. Wat had ik tegen al die knowhow te plaatsen dan wat hardnekkige overtuigingen en idealen, mijn afkeer van de industriële wegwerpmaatschappij, op welk laatste punt wij elkaar trouwens snel konden naderen. Voor de rest hadden ze makkelijk spel met me. Ze braken al mijn vermeende argumenten tot de grond af. Zíj waren heel goed belezen in Marx, mij was dat nooit gelukt. Ik had alleen een vaag socialistisch ethos, dat ik overigens niet van huis uit meehad. Zij hadden de poten uit de mouwen gestoken in de stedelijke probleemgebieden in eigen land. Zij bleken goed op de hoogte van de economische verhoudingen in de Sovjetunie en rekenden mij haarfijn voor over welke obstakels volgens hen de hervormingsdriftige Nikita Chroesjtsjov een keer de nek zou breken. En ik had niets anders bij de hand dan steeds weer diezelfde literaire 'dooi' waarvan het smeltwater in 1958 eigenlijk al onherstelbaar vervuild was door de hetze tegen Pasternak, die in dat jaar de nooit geconsumeer-

de Nobelprijs had gekregen.

Die jonge kerels hadden me voortdurend in de tang en ze hadden me daarin kunnen laten spartelen als een vernederde dwaas. Het had geen zin ze de feilen van hun eigen maatschappij onder de neus te wrijven, want die kenden ze uit de praktijk, die verdoezelden ze niet en vooral - ze probeerden er wat aan te doen en dat in het volledige besef van hun beperkte armslag. Bovendien hadden ze zelf een tijdje lichtelijk gemarxiseerd en konden zich dus best in me verplaatsen.

Daar het jammer genoeg de laatste dag van hun verblijf op Mykonos was, nodigden ze me op de valreep uit om de debatten voort te zetten tijdens een bezoek aan een landbouwproject buiten Thessaloniki, waar zij werkten. Dit voor het geval mijn terugreis naar Amsterdam mij door die contreien zou voeren. Ik beloofde maar al te graag die kans niet te zullen missen.

Dus: Er was eens. Er was eens een Amerikaanse zendeling die met zijn vrouw door een sekte uit de Nieuwe Wereld was uitgezonden naar de Oude om daar het Evangelie uit te dragen. Vele jaren droegen zij uit, maar het uitgedragene droeg maar geen vrucht op de stenige bodem van Noord-Griekenland en Bulgarije. Toch rijpte er iets: hun inzicht dat die te beprediken mensen al een kerk hadden en onder de gruwelijkste armoede en achterlijkheid zuchtten. Vooral onder de landbouw, die sedert de tijd dat de Heiland, wiens rijk niet van deze wereld is, op aarde toefde niet meer geëvolueerd was. Zou een menswaardiger bestaan de ontvankelijkheid voor de Goede Boodschap misschien bevorderen? Van Marx had onze zendeling waarschijnlijk nooit gehoord en van hem was in die negorijen ook nog geen enkele concurrentie te duchten. Zijn huisideoloog heette Common Sense.

De echtelieden reisden terug naar hun opdrachtgevers en ontvouwden voor hen hun plan. zij vroegen een lening van enkele honderden dollars om een project ter verbetering van de landbouw met eenvoudige middelen op te zetten. Het antwoord was: No, want njet was toen nog geen internationaal bekend antwoord. Wel konden ze een paar honderd extra-bijbels krijgen in wat voor taal ze maar wilden, maar de knip bleef gesloten. Het geld kregen ze van een minder messianistische instantie los. Daarmee schaften ze zich een woestenij buiten Saloniki aan, de oude stede vanwaaruit de ‘slaven-

apostelen' Kyrillos en Methodios, door een slavische moeder en een Griekse vader tweetalig opgevoed, de bekering van de Balkanslaven hadden ondernomen aan de hand van het door hen in de taal dier Slaven overgezette Nieuwe Testament. Die taal is daardoor bewaard gebleven, het Oud-Kerkslavisch, dat iedere serieuze slavist nog altijd een beetje moet kennen. Zo ook ik, mijn geringe bijbelkennis dank ik aan die twee heiligen.

Om de aankoop van genoemde woestenij werden onze nieuwbakken agronomen ha(r)telijk uitgelachen. Maar zij wisten wat ze deden en hun onverstoorbare verweer luidde altijd: Als wij slagen op goede landbouwgrond bewijzen we niets, want er is bijna alleen maar slechte.

Met enkele getrouwen maakten ze hun grond zo goed en kwaad als het ging vrij van stenen, met een deel waarvan zij een woonhuis, stallen annex een klein schoolcomplex neerzetten. Daar gingen zij landbouw bedrijven met de bedoeling, uitgaande van de allerbeperkste mogelijkheden, die ook de armsten der armsten ter beschikking stonden, nieuwe technieken te ontwikkelen. De geestelijke verzorging van de langzaam in tal en last toenemende leerlingen lieten zij wijselijk over aan de Orthodoxe kerk, die daar een bedehuis plantte. Daarop bleek zegen te rusten. De kerk bleef gespaard toen niet lang na de voltooiing woonhuis, stallen en school afbrandden. Zij zetten een nieuw en groter complex neer.

Hun pupillen droegen het op The American Farm School geleerde wijd en zijd uit. Velen hunner werden binnen hun eigen dorpsgemeenschap buiten de gebruikelijke procedures van omkoping en vriendjespolitiek tot burgemeester gekozen op grond van hun praktische en administratieve kwaliteiten, waartoe een betere kennis van de eigen taal en een niet te versmaden mondje Engels ook bijdroegen.

De Amerikanikí Yeorgikí Scholí is wat de bedrijfsvoering betreft al sinds jaar en dag self-suporting. Alleen een deel van de kosten van onderwijs is afhankelijk van giften van particulieren. De uitgebreide terreinen van de stichting zijn van een uitzonderlijke landschappelijke schoonheid bij optimaal rendement. Zij bewaarheiden het pre-ëvangelische woord dat de woestijn zal bloeien gelijk een roos.

Zo was het althans een kwarteeuw geleden. Uit de *Athens News* vernam ik in het begin van dit jaar dat de huidige directeur van de instelling de hoogste Griekse onderscheiding had gekregen. Dat is

mooi in een land dat soms lijkt te drijven op anti-amerikanisme als een sjeikdom op olie. Good old Farm School, still going strong, mooi zo. Zouden ze het daar leuk vinden dat iemand na die kwarteeuw hen nog met dankbaarheid gedenkt? Ik zal ze een exemplaar van dit nummer sturen. Benieuwd of ze zullen speuren naar een Nederlander die ze kan vertellen waar het om gaat: een andere Nederlander die daar de misschien tien meest vervoerende en gelukkige dagen van zijn leven in bijna volstrekte eenzaamheid heeft doorgebracht.

2

29 maart 1987

Speelt de duvel ermee?

In het achterhuis trek ik blindelings een boek uit de kast. In mijn handen hoor ik de Kavafis-vertalingen in het Frans van Ange Vlachos te hebben, waarin ik een detail wil naslaan. Maar wat ik in mijn handen houd blijkt een dummy, zo'n leeg reismodel van een op stapel staand boek waarmee uitgevers de boer opgaan. Ik sla het open en stuit op de volgende tekst:

Saloniki 1891-1963 (villa hortense)

Toen gif van schisma nog het bloed niet had verdorven
en van mijn lelijk huis door sluipende klematis
de zinloze versiering werd verzoet;
toen sterven werd aanvaard
met tranen
in den Heere
- mijn vader reeds geboren
uit verdrukten -
toen wandelde mijn slecht geweten wiegend
en rottingzwaaiend aan limpide kust
of las Rostand
met bruinfluwelen ogen.

Een vissersjongen voor drie stuivers
vulde
bed en gemoed
(moest hij niet onder dienst?).

Er wordt zo'n huis gesloopt.
Een geur stort in, een eeuw.
Ik zie het aan met mijn gezond geweten
en door... - was dat niet: floers?
Was dat niet: wenen?

Saloniki, 14 juni 1963

Dat herken ik. Die tekst heb ik in 1965 nog eens overgetikt en gevoegd bij een collectie jeugdwerk dat aan vernietigingsdrift ontsnapte bij een grootscheepse papieropruiming. Wat bewoog me tot het schrijven híervan? Dat heeft veel van een onbewuste poging om me van die maatschappelijk angehauchte poëzie die ik juist uit het Russisch vertaald had los te schrijven en blijkbaar aansluiting te zoeken bij de ‘decadente’ sfeer van het fin de siècle. Zwei Seelen schlagen, ach, in meiner Brust. Met een schok registreer ik dat dit het eerste gedicht is waarin sprake is van mijn vader, met wie ik nooit veel aanrakingspunten heb gehad, maar wiens bescherming ik nooit zo sterk heb gevoeld als na zijn dood. Ik zie dat halfgesloopte huis met die van zijn steunpunt losgerukte klematis, hulpeloos van het al half weggebroken dak neerhangend, weer voor me. Voel de spijt om dat oude huis, geen schoonheid inderdaad, maar heilig in vergelijking met wat er zeker weer voor in de plaats zou komen. Mijn vader kwam in zulke huizen als werkman, tuinier. Ik was er als kind te gast. Hoe verwerkte hij zo'n tegenstelling? Die tweedeling in dat geweten, nee, dat was zijn werk niet, hij is me nooit ergens hard om gevallen; die moet uit mezelf komen, die hypertrofie. Wat is dat karakteristiek voor mĳ:

Laat het niet sterven.
Hij gaf mij de sleutel.
Een vrijgemaakt huis (...)

Zo begint mijn cyclus Autumni speculum*, een gedicht dat er destijds uit moest en dat ik voor een deel zelf nog steeds niet begrijp, maar waarvan ik nu opeens een belangrijk puzzelstuk in handen heb. Maar hoeveel lezers zullen absoluut geen moeite hebben gehad met mijn beeldtaal! Waarom zou een dichter, die tenslotte

* *In* Herderstas, *G.A. van Oorschot 1984.*

meestal ook maar gestuurd is, zijn eigen werk eigenlijk beter begrijpen dan de lezer aan de andere kant van het doorgeefluik? Hoeveel gedichten heb ik niet vernietigd, omdat ik op een gegeven moment niet meer de ontvankelijkheid had van hun moment van ontstaan en het dus niet meer 'begreep'? Ach, het zal wel troep geweest zijn. Beter dom genoeg om iets slechts te schrijven, dan te dom om het ongedaan te maken.

Ik blader terug. Geen twijfel aan, in mijn handen heb ik een dagboek uit de tijd waarover ik schrijf, begonnen op 11 april 1963 in Worms, of all places. Nogal summiere aantekeningen, maar genoeg om helderziend bij te worden. Op 14 april tussen Bologna en Rimini: 'Eerste vlieg op reis tegen gekomen...' Díe ontmoeting staat me niet meer voor de geest, maar de rest... De volgende dag blijk ik al op Kerkyra te zitten. 'Wat levert dit Middellandse Zeegebied een ongelooflijk mooie mensen op. Het zal wel bij al dat goud en blauw horen, waarom zou men mooi zijn in de mist? Hoe is het mogelijk dat hier ooit christendom wortel heeft kunnen schieten. Uitroeien. Repaganiseren.' Toe maar, kleine radicaal. Weer dat goud en blauw. Er schiet me een begin van een gedicht te binnen dat ik in 1965 op Hydra maakte:

En in zijn pijn is al dat goud en blauw.
Een eiland was daar -

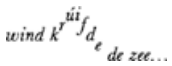

Dan slaat de kou toe in het dagboek en zal er de eerste tien dagen niet meer uit verdwijnen. Kou, ziekte, pijn, waarschijnlijk ten gevolge van een 'rotsmak' die ik in Athene gemaakt blijk te hebben. 'Zitten en liggen is een straf. Uiteraard niets kunnen doen. Na 11 dagen ben ik bovendien al de helft van mijn geld kwijt.'

Dat alles past absoluut niet in het vlekkeloze geluk dat uit die tijd in mijn geheugen ligt opgeslagen. Op 26 april blijkt het weer opeens resoluut omgeslagen te zijn. 'Pijn is nog steeds alleroverheersend. Ben niet op 1/8 van mijn krachten, zou zo ook niet kunnen reizen. Na een eerste blackout (vermoeidheid) nu op Megáli Ammos (Het Grote Zand, of Strand) in elkaar gezakt.' En dan komt de vermel-

ding van mijn Amerikanen. Ik dacht dat zich dat alles veel later had afgespeeld, augustus of daaromtrent. Die wind kan dus geen *meltémi* geweest zijn. Een Lívas dus, een soort Sirocco? En vanwaar die uitputting? Hadden die vier maanden poëzie vertalen me dan zo uitgehold? Ik sla mijn vertalersdebuut op. Ongeveer vijftig bladzijden gedichten en een *Verantwoording* van elf bladzijden in vier maanden. Ja, dat is natuurlijk geen kattepis, vooral als je bedenkt dat ik stapels bundels en tijdschriften had moeten uitkammen. Wacht, hier is een aanwijzing in die Verantwoording: 'Bovendien leverden veel teksten na dagen van hard werken een onbevredigend resultaat op, zodat ze terzijde gelegd moesten worden.' Dat klopt, soms vind ik nog wel eens half afgemaakte verzen in de boeken die ik toen gebruikte, een paar rijmslagen om vast te houden, hier en daar een halve of anderhalve versregel. Zo is het nadien ook altijd gebleven. Wat je als poëzievertaler publiceert is natuurlijk altijd maar een deel van wat je hebt ondernomen.

Die broeken die Josíf voor me sneed zullen wel een beloning zijn geweest voor lessen die ik hem blijkens een aantekening heb gegeven. Engelse lessen? Dat zal wel, want hij sprak heel behoorlijk Frans, hij had zijn stiel geleerd bij een Franse toptailleur. Dan een onderbreking van zes weken. Dat zal dan wel de gouden en blauwe periode zijn geweest die zo smetteloos in mijn geheugen verankerd ligt. Op 11 juni, twee dagen na mijn eenendertigste verjaardag, blijk ik weer in Athene te zitten. In de aantekening van die dag vind ik de oplossing van een raadsel dat me al jaren bezighoudt. In mijn exemplaar van Rae Dalvens Kavafis-vertaling (die met de inleiding van Auden) staat 'Hydra, 1965, van Yiorgos Kassapidis'. Dat heb ik nooit kunnen rijmen met het feit dat ik in 1963 op de American Farm School Kavafis las en vertaalde met Rae Dalven ernaast. Dat jaartal 1965 kan geen verschrijving zijn, in 1963 kende ik Hydra, dat later mijn vaste stek zou worden, nog niet. De aantekening van 11 juni geeft opheldering:

'X., die naar Zürich vliegt, deed me een lapje van 100 drachmen cadeau (om de bus naar Saloniki te nemen). Hoe ik Holland haal is me nu al een raadsel. Als we Joegoslavië maar eenmaal uit zijn is het kind gewassen, maar eer dát zo ver is... Toch wil ik mijn laatste duiten spenderen aan [op dat moment zal ik wel de bus ingestapt zijn, want de potloodaantekening gaat midden in de zin in ballpoint over en moet een paar dagen later in Saloniki zijn voort-

gezet] het zij aan Kavafis, hetzij aan *muziek* of partituren. Het is dus Kavafis geworden. Ik kopiëer een aantal verzen die ik uit Joe's [?] exemplaar-Dalven heb overgenomen. [Die volgen inderdaad in het dagboek, 15 stuks.] Zien wat het Nederlands oplevert. Wist ik maar wat Blanken al vertaald heeft.'

En nu springt alles opeens weer in het gelid, in de grote opslag-centrale brein klikken de relais. Op de kade van Hydra zit Kassapidis en ik schuif bij zijn tafeltje aan om hem te complimenteren met de pas geopende tentoonstelling van zijn schitterende collages. Voor hem op tafel ligt dat blauwe boek van Dalven dat ik blij verrast herken en ik vertel hem het verhaal waarvan de lezer het eerste deel al kent. Hij schenkt mij het boek spontaan, als Griek heeft hij die vertaling niet nodig.

18-6-1963

'Mijn Amerikaan pikte me 's avonds in Saloniki op met een stationcar bij het Pullmanstation. *Unfortunately* moest hij de volgende morgen al vroeg op voor een reis naar Istanbul, maar gelukkig versliep hij zich, zodat hij me rond kon leiden over de Farm School en daarna per scooter mee kon nemen naar Saloniki, waar ik een fortuin verloor aan Kavafis, daarmee een schat winnend. Sindsdien hebben mijn dagen weer, als in Mykonos, in het teken van deze dichter gestaan. Had ik die tekst [d.i. het Griekse origineel] op Mykonos gehad, het zou er allemaal heel anders hebben uitgezien.' Raadselachtige mededeling. Met de beste wil van de wereld kan ik me niet herinneren op Mykonos Kavafis te hebben gelezen. Dat was dansen, zwemmen, op mijn hoofd staan misschien, dronken zijn, meer nog van de zon dan van de drank, vrijages misschien, althans verliefdheden, maar Kavafis? Ni vu, ni connu, althans niet daar. Toch moet ik definitief gek van Kavafis geworden zijn op dát eiland, hoewel ik hem al kende in 1949, een verhaal apart. Blijkens mijn dagboek had ik op dat moment nog wat Zwitserse franken. Waarom juist Zwitserse franken? Die zal ik wel voor guldens hebben aangeschaft omdat Zwitserland een berucht moeilijk lifterstraject vormde en ik gewaarschuwd was dat het in die vitaminencultuur wel treinen zou gaan worden. Met dat geld moest ik dus Amsterdam zien te bereiken.

Een deel van die franken besteedde ik echter aan een vierde druk van Kavafis, de laatste mooie Ikarosuitgave van dat type. De latere

uitgaven in twee deeltjes hebben me nooit kunnen bekoren, al zijn die tekstkritisch natuurlijk veel beter. Dat boek heb ik nog steeds, twee jaar geleden door tussenkomst van een liefhebbende hand in zwart leder ingebonden. De prijs staat er nog in, honderd toenmalige drachmen. Dat was toen de tegenwaarde van vijf dollar of achttien gulden, een rib uit mijn lijf. Ik weet dat nog zo goed, omdat ik de dag na de aankoop in een ziekenhuis te Saloniki 300 cc bloed verkocht voor $10 om mijn financiën weer aan te zuiveren. Ik mag dus wel zeggen dat mijn Kavafis-aanschaf met bloed bezegeld is. Dat boek toen zo maar voor geld te mogen bekomen! Voor geld! Niet omdat het je toekomt, niet als beloning voor een braaf en oppassend, aan kunst en schoonheid gewijd leven, maar voor geld! Geld waarvoor je ook drank, huurmoordenaars kunt hebben of naar de hoeren gaan, daarvoor kocht je zomaar ook een hele wereld in een kaft en tussen twee schutbladen. Daar mocht best bloed tegenover staan. Of ik er toen zo over dácht weet ik niet, maar wel handelde ik ernaar.

De *entry* van 18 juni 1963 vervolgt: ‘De kamer waarin ik aan K. heb zitten werken is volkomen wat ik nodig heb, een bed, kale witte wanden en geen verdere tralala.’ Wat een nuchtere notitie over een ambiance waarin ik de mooiste dagen van mijn leven heb doorgebracht... Elders in het dagboek vind ik een karige poging om die kamer op een andere manier vast te leggen:

De muren witgekalkt - geen stoornis aan die wanden.
De kale vloer - een vleugje van lysol.
Een vierde druk Kavafis in mijn handen
en verder zon. Geen kamer ooit zo vol.

Dat komt er al wat dichter bij.

Mij was in het toen leegstaande onderkomen voor interne pupillen, een niet fraai bouwsel uit het begin van de eeuw, een voor drie man bedoelde kamer toegewezen. Een paar ruwhouten tafels en stoelen, haken voor kleding aan de deur. Er zullen ook wel wat kasten gestaan hebben. Een pijnbosje onttrok het bouwsel grotendeels aan het gezicht. De harsgeur is nooit meer uit mijn neus weggetrokken. Ruik ik hars, dan hoor ik nog steeds de zware trek van de wind door die pijnen en als ik Kavafis in het Grieks herlees, dan is het steeds nog alsof ik zijn innerlijk ritme tegen dat niet aflatende, zwoegende zoeven in moet grijpen en vasthouden. Nog steeds

18 juli 1963: ‘Kavafis vertalen is, door het [meestal] ontbreken van rijm [en een herkenbaar metrum] eensdeels makkelijker, eensdeels moeilijker voor mij dan Jevtoesjenko, die ik finaal vergeten heb. Ben bang dat het achteraf (bij hem) meer de technische opgave was die het hem me deed, dan de werkelijke getroffenheid. Een man als Kavafis is, helaas, kennelijk meer mijn stiel, al moet ik nog zien dat ik zijn niet-erotische gedichten zou kunnen of willen vertalen. Het is jammer dat ik niet weet wat Blanken al vertaald heeft. De Engelse vertaling van Rae Dalven die Joe me leende trok me zeer aan. Achteraf met het origineel in handen begreep ik dat zij van het rhythme [vrijwel] niets had overgebracht. Maar zelfs uit deze *plain translations* kwam K. me fascinerend tegemoet. Het blijkt dus mogelijk dat een dichter gewoon dingen zegt, gevoelens en begrippen hanteert, die het ook buiten de *spell* van woordorde en rhythme uitstekend doen.’

Hoe weinig blijk ik veranderd als ik dat lees. Nog altijd ben ik verknocht aan de strenge vorm, met metrum en rijm, nog altijd probeer ik daar in mijn eigen werk aan te ontsnappen. En dan is er in het dagboek tweemaal de vermelding van prof. G.H. Blanken, Kavafis' eerste Nederlandse vertaler, die al in 1934 een eerste Kavafis-editie *in boekvorm* uitbracht, een gestencild of gehectografeerd uitgaafje in eigen beheer, een jaar voordat de eerste Griekse uitgave verscheen. Dat was het boekje waarmee mijn eerste kennismaking met de dichter begon in 1949. Zelfs onder onze beroeps-neohellinisten in Nederland ken ik niemand die dat boekje ooit in handen heeft gehad, het lijkt wel van de aardbodem verzwonden, maar het ís gecatalogiseerd.*

Voor Blanken had ik een heilig ontzag en dat heeft me er altijd van weerhouden contact met hem te zoeken, vanwege die merkwaardige *bosse de respect* die ik altijd nog meetors, maar ook omdat jagen op andermans terrein me tegenstaat, zelfs al zou ik wel eens de betere schutter kunnen zijn.

In 1963 wist ik niet dat Blanken de complete Kavafis zou gaan vertalen, maar ik kon me voorstellen dat hij tegenover de erotische gedichten een zekere schroom zou kunnen koesteren. Uit mijn oude Kavafis-editie (Ikaros 1958) blijkt dat ik twaalf gedichten van hem moet hebben vertaald. Drie daarvan lagen voor publikatie in dit derde Hellas-nummer van DTR gereed. Door het boven water geko-

* *De heer H.H. te Groningen heeft er een fotokopie van, naar mij is verzekerd n.a.v. deze tekst.*

men dagboek worden dat er nu vijf. Dat ik ze nooit eerder publiceerde en waarom ik mijn vertaalpogingen niet voortzette zal uit het bovenstaande wel duidelijk zijn. Kort na die kleine Kavafis-uitbarsting raakte ik in de ban van Majakovski. In 1965, ik had me inmiddels op Hydra gevestigd, ondernam ik nog een zwakke poging, totdat ik bevriend raakte met een Nederlandse neograeca, die over Kavafis ongeveer alles wist wat er toen te weten viel en de ene niet-Nederlandse vertaling na de andere afbrak, waarop ik mijn eigen probeersels maar wijselijk verzweeg, temeer omdat haar grote respect voor Blanken het mijne alleen maar kon vermeerderen, zo dat al mogelijk was.

Zij maakte me duidelijk wat er allemaal niet mis kon gaan bij het vertalen van Kavafis en hoe bedrieglijk de schijnbare eenvoud van die gedichten is en wat er zich onder de oppervlakte afspeelt. Ik begreep toen dat ik me onbelemmerd door enige kennis van zaken tot die vertalingen had laten vervoeren en dat Kavafis in vertaling het meest gediend is door iedere vorm van *herdichten* de kop in te drukken. Hans Warren heeft me eens toevertrouwd dat Mario Molegraaf, met wie hij samen de tweede grote Kavafis-vertaling na die van Blanken uitbracht, ook bij hem iedere neiging tot herdichten steevast in de kiem gesmoord heeft. In het nawoord bij hun editie staan behartenswaardige zaken op dat punt. Toch zou ik best eens wat van die proeven tot herdichting van Warren willen zien. Bij mij was het kwaad evenwel al geschied. Ik herdichtte, als gezegd in vervoering, in een staat van vrijwel ononderbroken trance.

Kavafis is een subliem ironicus. Wat tegenwoordig voor ironie doorgaat is helaas een nogal verwaterd ‘procédé’ geworden, vaak niet veel meer dan met de ene hand iets terugnemen dat je met de andere lijkt te hebben gegeven. Dan is het niet meer een wezenskernmerk dat uit de diepste lagen komt, maar een opgelegde foef, een valkuiltje waar je zonder schrammetje weer uit wegwandelt. Ook Chodasévitsj is zo'n echte ironicus, die zijn wezenskenmerk op je overdraagt, net als Kavafis, maar bij deze heren kom je er pas achter als ze je allang te pakken hebben.

Behalve een ironicus is Kavafis ook een revolutionair, sterker nog: zijn revolutie maskeert hij door zijn ironie, waarvan zijn vaak als bevreemdend ervaren taalgebruik een van de sterkste pijlers is. Ik begin steeds minder te geloven in Seferis' uitlating dat Kavafis een

van de drie grote Griekse dichters is die ‘geen Grieks kende(n)’. Hij begon te schrijven toen het volksgrieks eigenlijk het pleit gewonnen had in de literatuur en al leefde hij niet binnen het Griekse staatsverband maar in Alexandrië, toch moet hij die omwenteling via de literatuur hebben kunnen volgen. Het ligt voor de hand dat het demotische Grieks gewoon nog niet de verfijning had ontwikkeld om draagster van zo'n diepliggende ironie te zijn. Ook Roídhis, de auteur van *De pausin Johanna*, die het demotische Grieks wel degelijk zag als de eigenlijke erfgename van het klassieke, moet voor een dergelijke barrière gestaan hebben als *ironicus* (zij het van een wat minder subtiele ironie dan Kavafis), toen hij aan de onversneden puristentaal vasthield. Wie een inzicht in deze materie wil krijgen doet er goed aan het *Postscriptum bij de Russische uitgave van Lolita* (1965) van die andere idonicus bij uitstek, Vladimir Nabókov, maar eens op te slaan in het Zomernummer 1982 van De Tweede Ronde. Daarin brengt hij de kloof tussen Engels en Russisch ter sprake en die lijkt me niet veel dieper dan die tussen demotisch en puristisch Grieks.

Het revolutionaire van Kavafis is dat hij de poëtica van classicisme en romantiek grondig afbrak en er een ‘vrij’ vers voor substitueerde, waarvoor hij tegelijkertijd een linguïstische pijler naar het verleden sloeg door die ‘verouderde’ taalelementen in zijn taal te integreren. Wie wil weten hoe zijn vers er mogelijk had uit kunnen zien als hij dat niet had gedaan kan terecht bij een wat simpeler poëtische geest.

Dichtbij het metrostation Monastiraki in Athene heeft de sympathieke schoenmaker Stávros Melissinós zijn bescheiden nering. Menig lezer en lezeres van dit proza zal, net als de schrijver ervan, zich wel eens een paar van zijn voortreffelijke sandalen onder hebben laten binden. Het moet onze Stavros hebben verdroten dat Kavafis' versvoeten zo vaak op linguïstische kothurnen strompelen, waardoor de schoonheid ervan de gemene man dreigt te ontgaan. Aan deze wat ijzige toestand moest iets worden verholpen en zo geschiedde het dat Stavros die verzen op sandalen overzette. Hij herschreef Kavafis, voorzag hem van duidelijke rijmen en metrieken en presenteerde zijn gecorrigeerde Kavafis den popelenden volke keurig ingebonden als *Kavafiká A-B*, die hij naast zijn schoeisel slijt in zijn geurig eenmansbedrijfje. Iedere Kavaphicus die van dat werkstuk heeft gehoord, bezit het uiteraard. Wat lopen die verzen

goed op hun metrische sandalen, zo goed dat ze je ontlopen. Ook Stavros schuwt de puristische elementen niet, maar ze lijken in zijn prosodische room te drijven als torren in de honing in plaats van zich er onomkeerbaar mee te vermengen tot juist die bitterzoete wrangte die Kavafis' vers zo doet smachten naar altijd meer. Stavros schiep een ironievrije Kavafis, zoals de negentiende eeuw de Madonna van de Zoete Heupstand en de Kwijnende Christus van de Gladde Trekken.

Melissinos levert boeiende lectuur. Je krijgt vaak de indruk dat hij de rijmen die Kavafis heeft gemaskeerd door ze in de versregels te verstoppen weer ‘op hun plaats heeft gezet’. Er zijn gevallen waar Kavafis een synoniem lijkt te hebben gekozen voor een woord dat anders een rijm zou hebben opgeleverd en dat door Melissinos weer is teruggehaald. Je krijgt de indruk dat hij soms in Kavafis' als proza ervaren vrije vers de rudimenten van een bepaald metrum heeft herkend en dat ‘in ere heeft hersteld’. Kortom, alles wat Kavafis bewust lijkt achterwege te hebben gelaten om zijn vers uit de poëtische sleur te halen, heeft hij er weer binnengehaald en daarmee heeft Melissinos een bijdrage geleverd aan de bestudering van Kavafis' verstechniek.

In Kavafis' jeugdwerk is rijm eerder regel dan uitzondering. Het is zelden verrassend. Interessant wordt het rijm in enkele vroege gedichten die Kavafis heeft opgenomen in de ‘codex’, de 154 door hem als zijn eigenlijke werk ‘erkende’ gedichten. In *Muren* (1896) en *Bede* (1898) maakt hij consequent gebruik van *homofone* rijmen, woorden die exact hetzelfde klinken, maar anders gespeld worden: aidó/téichè/ /edó/týchè/ /éichon/(pros)éxo/ /èchon/éxo. (Schaamte/muren/ /hier/lot/ /had ik/lette ik op/ /geluid/buiten.) Dit rijmgebruik maakt deze verzen principiëel onvertaalbaar wat de vorm betreft. Deze techniek heeft Majakovski, die Kavafis niet gekend kan hebben, later tot ongekende brille uitgewerkt. Daarvan heb ik in Griekse Majakovski-vertalingen maar bitter weinig teruggevonden, zoals de fraaie rijmslag (epan)*ástasi/ás ta, sy* (re)volutie/laat maar zitten) in Ritsos' vertaling van *Luidkeels (Me óli mou tin foní).* Voor Kavafis was deze techniek blijkbaar een doodlopende weg. Majakovski maakte er de hoeksteen van zijn versvernieuwing van. In de Griekse poëzie kun je na Kavafis nauwelijks nog met rijm aankomen, in de Russische teert men nog altijd op de blijkbaar haast onuitputtelijke reserves die Majakovski op rijmterrein heeft aangeboord. Maar het

blijft fascinerend dat twee zo maximaal verschillende dichters formeel althans één raakpunt hebben.

Eén ding wist ik toen heel zeker: ik wilde zo dicht mogelijk aansluiten bij wat ik toen ervoer als het ‘rhythme’ van Kavafis en bepalend daarvoor was voor mij de regellengte. Nu is het met ritme een vreemde zaak, die de meeste mensen nog altijd met metrum verwarren, waardoor ze met ‘vrije’ verzen vaak geen raad weten. Ook was me allang opgevallen dat diezelfde mensen er geen flauwe notie van hadden dat juist in sterk metrische poëzie het ritme vaak dwars tegen de metriek ingaat en het vers daardoor zijn spankracht krijgt. Verder wilde ik niets afdoen aan het onwrikbare feit dat Kavafis een ‘tweetalig’ dichter is, d.w.z. dat hij binnen zijn Grieks die twee nogal radicaal in grammatica, syntaxis en woordenschat afwijkende taaltypen tracht te laten harmoniëren. Dat kan in het Nederlands alleen maar een beetje worden opgevangen door oudere taallagen aan te boren en je er niets van aan te trekken of die elementen er bij je tijdgenoten in gaan of niet. ‘If you are up to date today, how dismally out of date you will look to-morrow!’ lees ik in mijn nieuwe Grote van Dale als motto bij de inleiding. Die uitspraak van ene Logan Pearsall Smith (wat kun je zo'n common name mooi aankleden...) dateert van 1931 en drukt mijn diepste overtuiging uit. Het demotische Grieks blijft onveranderlijk putten uit de puristentaal, ook nadat die terecht als officiële taal na 1974 aan de kant is gezet. Als echter *een dichter* uit die taal put, dan moet er wat aan de hand zijn. Warren en Molegraaf hebben een keuze als de mijne welbewust verworpen en daar is ook eigenlijk veel voor te zeggen, omdat onze taal zo'n strikte tweedeling helemaal niet kent.

Ik kende in 1963 voldoende Grieks om die verschillende taalelementen te onderscheiden en had net voldoende ervaring als poëzievertaler opgedaan om te weten dat je voor een bepaalde dichter karakteristieke procédés niet altijd koste wat kost daar moet aanwenden waar die dichter dat zelf doet, maar daar waar het nieuwe vers in wording (de vertaling dus) er gerede aanleiding toe biedt. Hoofdzaak is die procédés voortdurend indachtig te blijven.

Een voorbeeld. In mijn dagboek vind ik het zoek gewaande gedicht *Hun begin* uit 1921 terug, uit een tijd dus waarin Kavafis al vrij spaarzaam is met elementen uit de puristen-taal:

Vervulling van hun wetteloos genot
is afgedaan. Zij rezen van de sponde
en zonder spreken kleden zij zich haastig aan.

Bij die sponde moest ik toch wel even met de ogen knipperen, want wat daar in het Grieks staat komt wel het dichtst bij matras. Maar verder lezend en vergelijkend met het origineel begrijp ik opeens weer wat me toen bezield moet hebben met die sponde. In de zevende regel staat: *in wat soort bed zij kort te voren vielen.* En voor dat bed staat bij Kavafis weer het zeer puristische klíni(n), ons bekend uit kliniek. Na een kwarteeuw komt de vertaalmolen opnieuw op gang. Als ik er gewoon van maak *van de matras verrezen, gekomen?* En die sponde naar regel zeven overbrengen? Nee, het mechaniek loopt vast, ik laat het gedicht zo. De klankeenheid is goed afgewogen, het ritme, de innerlijke ademhaling van het vers staat dicht bij het Grieks, de regels zijn precies op lengte.* Juist dat ritme heb ik destijds 'uitgeprobeerd' op de aardige meid die op de administratie van de Farm School werkte. Ik mocht af en toe een schrijfmachine van haar gebruiken. Zij las mij het gedicht in haar taal voor en liet me dan mijn vertaling een paar maal voorlezen, waarbij ze de ogen sloot. Dan moest ik nog eens het Grieks reciteren en als ze dan vond dat de *flow* van het voor haar natuurlijk onbegrijpelijke Nederlands dicht genoeg bij die van het Grieks stond, gaf zij haar 'fiat' en de machine vrij. Ik bezit nog één doorslag van zo'n tiksel, waarop zij op mijn verzoek het origineel overtypte, omdat ik zo graag eens wilde zien hoe ze het klaar zou spelen al die lastige accentjes (tónoi) op de juiste lettergreep te krijgen. Ze staan er inderdaad allemaal correct. Alleen heeft ze een paar keer een verkeerde s aan het eind van een woord getypt, die anders is dan een s aan het begin of midden in een woord, zoals dat ook bij ons in het verleden was. Gek, dat dat mij nu zo kan ontroeren.

Ontroeren doen me ook die oude vertalingen. Ik weet dat ik Kavafis nooit meer zo zou kunnen vertalen, daarvoor zijn er nu te veel barrières door mezelf en anderen tussen hem en mij opgetrokken. Maar dat mijn ontroering van toen nog zo door die regels heen schijnt moet toch te danken zijn aan de onbevangenheid waarmee ik toen nog tegenover de meester kon staan, en die ik nooit meer terug zal krijgen. Of is die schijn maar schijn, niets anders dan de

* *Als een vertaler zulke dingen zegt, begint het eigenlijke werk pas. Zie de definitieve versie elders in dit nummer.*

glans van een stukje dierbaar verleden, die er op afschijnt? Alsnog publiceren of niet? Ik stuur ze op naar Hero Hokwerda en hij trekt me over de streep. Hij wijst me op enkele details die scherper zouden kunnen en geeft wat aanwijzingen die me in de goede richting helpen. Het erkennen van je meerdere is ook een beginsel der wijsheid.

Ik blader verder in mijn dagboek. Wat verzen waarvan ik geen idee had dat ik ze ooit schreef. Dit bijvoorbeeld:

... *En kende*

Te zeer in de wereld getrokken,
slaaf van menige mening
en oneigen begeerte,
bestond hij van lening,
wat schade berokkent.
Maar hij trok lering
uit een smal ledikant.

Hij wist dat 's anderdaags
de werkelijkheid overstag
zou gaan aan de hartstochtvlaag.
Doch de vlag
werd verzet.

Dit bed.

Het dier
dat, bevreesd
van gestreeld te zijn, zich onthield,
toog uit
en geneest

aan een andere huid.

Dat was op Mykonos, 4 juni 1963. Onreconstrueerbaar verleden. En om daarvan af te koelen:

Op hoe onzegbaar droeve wijs
brak in de tuin muziek de stilte.
Een vleug van zee steeg fris en zilt
uit oesters op een schotel ijs.

Wel, wel, dat hoeft niet over, dat staat er in één keer. Maar er staat dan ook bij dat het van Anna Achmatova is. Waarom heb ik dat nooit afgemaakt? Te moeilijk?

Ik bereik het einde van mijn dagboek: ‘Mijn Amerikaan is nog niet terug, hij zou gisteren al gekomen zijn. Als hij morgen nog niet binnen is, ga ik 20 juni op stap. Ik zie er nogal tegenop, met mijn 29 Zwitserse franken (...) Maar wie thuis moet komen komt er ook. Morgen hoop ik mijn artikel over de Farm School af te krijgen (...) en dan... en route. Eindelijk wil ik ook wel eens mijn eerste werkstuk in boekvorm in ogenschouw nemen.’

Midden in de volgende zin loopt het dagboek letterlijk af, de ballpoint was zo te zien leeg. Het relaas van mijn terugreis moet maar op een andere gelegenheid wachten. Ook die was weer zó'n aaneenschakeling van menselijke goedheid dat ik me wel mag afvragen waarom ik later zo'n verschrikkelijke izegrim ben geworden. Dat artikel over de Farm School moet een goeie journalist maar eens schrijven voor Nederland en koloniën.

3

In de late herfst van 1985 uit Hydra naar Amsterdam teruggekeerd zag ik overal affiches van One World Poetry die het optreden van zes Griekse dichters aankondigden. Zes namen waarvan ik er twee of drie wel vagelijk kende, maar daar hield het dan ook mee op. Mijn interesse was natuurlijk direct gewekt en werd bepaald levendig toen ik las dat de presentatie van die dichters in handen was van Marko Fondse. Zoiets treft je natuurlijk als jezelf Marko Fondse heet en van je gezond niet weet. Inderdaad, de organisatoren van One World Poetry hadden me bij die manifestatie willen betrekken, maar ik had het een beetje afgehouden, omdat ik net herstellende was van een zware ziekte. Ik begreep dat ik niet meer terug kon en me bliksemsnel moest gaan oriënteren, wat me al heel makkelijk werd gemaakt, omdat onder leiding van dr. Arnold van Gemert van de afdeling Nieuwgrieks van de Universiteit van Amsterdam inmiddels een re-

presentatieve bloemlezing uit die zes dichters was samengesteld door een keur van toegewijde vertalers en vertaalsters. Die bloemlezing zou onder de titel *Mozaïek van een volk* uitkomen bij Het Griekse eiland, de Griekse boek- en platenwinkel van Henk van der Does in de Amsterdamse Jordaan. Het boekje was nog niet klaar, maar Henk kon me alvast de losse katernen geven. Zesennegentig bladzijden poëzie en informatie over de dichters. Dat moest allemaal een keer in de Amsterdamse Melkweg en een keer in een literair café in Groningen door mij over het voetlicht gebracht en aan elkaar gepraat worden. Ga er maar aanstaan. In mijn nood bedong ik dat Jean Pierre Rawie, tenslotte een Groninger, half om half met mij de vertalingen zou voordragen. Hij zei ja en de organisatoren zeiden ja. We hebben er blijkbaar iets moois van gemaakt, want vijfhonderd mensen hebben de manifestatie muisstil uitgezeten en die liep uit tot een ware marathon. Manólis Anagnostákis, Násos Vayenás, Aléxandros Isaris, Ektor Kaknavátos, Jenny Mastoráki en de Cyprioot Kyriákos Charalambídis, er ontbrak maar één dichter om die waaier alle kleuren van de regenboog te geven. Voor mij was het een sprong in het duister, die achteraf het hoogtepunt van de hele O.W.P.-manifestatie bleek te zijn geworden. Ik heb er twee hechte vriendschappen aan overgehouden.

Násos Vayenás was me beschreven als nogal stand-offish en tijdens onze ontmoetingen in Amsterdam en Groningen was ons contact inderdaad niet meer dan hoffelijk, zoals dat gaat als je iemand ontmoet in een gezelschap van zes levendige Griekse literatoren die elkaar natuurlijk ook niet iedere dag zien en dus de gelegenheid te baat nemen eens duchtig bij te kwetteren. Zij beheersten als alle Grieken die wonderbaarlijke heerlijke kunst van het *paréa* maken (káno paréa), een gezelschap vormen. Zet een willekeurig stel, elkaar totaal vreemde Grieken bij elkaar en tien tegen een dat zich een gemeenschap vormt van mensen die door de innigste banden des bloeds en de diepste interessen saamgeklonken lijken en daaraan achteraf toch geen enkele aanspraak op elkaar ontlenen. Parea verplicht tot niets, maar maakt niet de indruk van iets vrijblijvends. Het is een vorm van gedeeld vrij *zijn.*

Wat je bij Vayenas aanvankelijk ervaart als afstandelijkheid lijkt me de houding van een man die zijn terrein wil schoon houden. Hij is er de persoon niet naar om het onvervreemdbaar zijne zo maar over de toog te gooien als pasmunt voor Jan en alleman. Witt-

genstein schijnt vaak last gehad te hebben van het ongemakkelijke besef dat anderen herhaaldelijk goede sier zouden kunnen maken met wat hij zich in gesprekken liet ontvallen in plaats van het zelf te boekstaven, wat neerkomt op verlies van een eerstgeboorterecht. Ik denk dat Vayenas dat instinct voor het eerstgeboorterecht wel in sterke mate heeft. Heb je zijn vertrouwen, dan uit hij zich zonder voorbehoud, wetend dat je niet in zijn rechten zult treden. Als hij voelt dat je aan de hand van zijn teksten (zijn geboekstaafde eerstgeboorterecht) met hem meedenkt en meevoelt, dan geeft hij je ook inzicht in de achtergronden daarvan. Mijn instinct vertelt me op mijn beurt dat ik zijn autobiografische informatie bij zijn lange gedicht *Biografie*, hoe gul ook verschaft, niet aan de grote klok moet hangen. Het is zíjn werkmateriaal en hij zal er zeker wel eens gebruik van maken. Voor mij was het voldoende dat hij op zijn beurt weer met mij, zijn vertaler, meedacht, al de associatieketens die zijn werk in mij opriepen aandachtig volgde en ze zorgvuldig zuiverde van elementen die beslist buiten de horizon van zijn gedicht vielen.

Het was de eerste keer dat ik een dichter kon betrekken bij de vertaling van zijn werk en dat was een verheffende ervaring. Ik legde hem alle alternatieve vertalingen van moeilijke passages voor en verduidelijkte hem langs welke wegen ik daar was aangeland. Tot mijn verrassing ried hij me soms aan een variant te kiezen die het verst van zijn formulering afweek.

Biografie is een zeer naakte tekst, die je als het ware dwingt hem te bekleden met associaties. Neem de slotregels van 14: ‘Een gek met vingerstompjes lacht heel hard.// Verderop in de straat spelen twee blindelui het volkslied.’

Voor de eerste staat letterlijk: ‘Een gek met afgesneden vingers...’ Mijn associatiemolen wiekte op volle toeren. Twee blindelui spelen het volkslied. Dat volkslied is een deel van Dionýsios Solomós *Hymne aan de Vrijheid* (18..) en begint met de regels ‘Ik ken je aan het scherp (de snede) van het geduchte zwaard’. Was er een verborgen relatie tussen dat *afgesneden* van die vingerstompjes en de *snede* uit de Nationale Hymne? Ik vertelde Nasos welk dwingend beeld zijn regels in mij opriepen.

In het zuiden loop ik altijd met twee gescheiden budgetten op zak, een klein voor bedelaars en muzikanten, een groter voor egoïstisch gebruik, precies zo verdeeld dat je je nog net goed en toch niet buurmans gek kunt voelen. Met dat dubbele dagbudget liep ik op zekere

dag in Athene van Omónia (Eendrachtsplein) één van die brede boulevards op die als stralen van een ster van dat plein uitgaan. Tegen een winkelpui stonden twee blinde mannen te zingen, zich begeleidend op een soort platte mandoline. Met blind is te weinig gezegd, het was veel gruwelijker. Die zangers hadden helemaal geen ogen meer, ze waren uitgestoken. Slachtoffers van een wraakactie in de Tweede Wereldoorlog, misschien dus mensen die aan de verkeerde kant hadden gestaan, fascisten dus? Slachtoffers van een wraakactie tijdens de daarop gevolgde broederkrijg, dus communisten, of door communisten te grazen genomen gewone democraten? Wat kon het me verdommen. Ik spendeerde het kleine budget in één keer in hun geldbakje en wist niet hoe snel ik een goed heenkomen moest zoeken, voor dat soort zaken ben ik niet gemaakt. Ziende blind moet ik daarna in een rondje hebben gelopen, want een kwartier of zo later stond ik weer, oog in oog, nee, hier val je op je kanis over een cliché. Ik offerde nu ook mijn ego-budget.

Misschien hadden die kerels wel een heel huizenblok bij elkaar gespeeld, rijker dan de beroemdste beroepsmusicus. Ik zou die dag toch geen hap meer door de strot kunnen krijgen, dat maakte het offer wel zo licht. Het gebeurt wel vaker dat je je een boetedoening oplegt voor iets waaraan je geen enkele schuld draagt, behalve dan dat je als medewolf tot de menselijke soort behoort. Déze grondig verdrongen beelden riepen die twee regels van Vayenas bij me op en dus ook de vraag: hoorden die twee mannen misschien tot het vaste straatbeeld van Athene en kon de dichter hén op het oog hebben met die associatie afgesneden/snede (komména/kópsi)? Dat bleek niet het geval, maar misschien heeft het in Vayenas de overtuiging versterkt dat ik althans ook onder de oppervlakte van zijn tekst probeerde te lezen.

Ik legde Nasos nogmaals uit hoe moeilijk het mij viel een rijmloze en ametrische poëzietekst te vertalen. Daarover had ik hem al geschreven naar aanleiding van het eerste gedicht dat ik van hem vertaalde, een opzettelijk krakkemikkig sonnet op gegeven rijmen. Rijm en metrum dwingen de dichter-vertaler natuurlijk tot de uiterste inventiviteit binnen de uiterste beperkingen. Afhankelijk van zijn vakbekwaamheid kan hij althans de esthetische bevrediging van de perfecte vorm schenken en dat moet je ook niet uitpoetsen. Juist *die* bevrediging kun je bij een vertaling van een vrij vers wel gedag zeggen, zo'n vers dus dat niet ‘luistert naar de wetten’ maar zijn ei-

gen wetten stelt. Ik geef dat sonnet hier, het zegt heel veel over de persoon Vayenas.

De rerum natura (con rime obbligate)

aan Yorgos Daniíl
Daar de Geschiedenis altijd met bloed geschreven is
en vergt dat er in bloedbaden gezwommen
dient en daar de waarheid een gegeven is
dat enkel wordt geraakt door bommen,

doen wij maar beter het te stellen met wat overschoot.
De kleinste leugen is de allerbeste.
En als de kam ooit op een haarklit stoot
dan rest er

niet veel meer dan de kam te breken. (Later lijmen
we die wel weer. Meestal staat er wel een pot
met kleefstof klaar

bij iemand, diep in zijn vergeten zielsnis.) 't Best beleid is
te handelen naar de voorschriften van 't lot.
Met een scheutje optimisme hier en daar.

Die kam en die haarklit zijn ongeveer de pendanten van het Nederlandse puntje en het paaltje, maar je zou als verteder wel krankzinnig moeten zijn om die er voor te substitueren! Het incomplete rijm in de eerste regel van het sextet is dat van het origineel en versterkt voor mij alleen maar de ironie van deze quasi-Spielerei.

Hoe goed Vayenas met zijn vertaler mee kan denken bleek me nadat ik hem mijn versie van een ander rijmend gedicht uit zijn laatste bundel *Dooltocht van een niet-reiziger* (1986) toegestuurd had.

Monologue interieure van Yeorgos Chortatsis

De bomen trokken allen naar het bos op
En delen zo in groter eenheid mee.
De bossen trekken ook weer naar het bos op.
De stier van Minos naar Pasíphaë.

Waar de schepping scheef gaat breit de wetenschap haar recht.
Bij penalties lossen de cracks het schot.
De boeg is altijd spitser dan de achterplecht.
De liefde dan het lot.

De vierde regel was voor mijn doel te kort en die bracht ik op lengte door de toevoeging *van Minos*, een oplossing die me op de klank was ingegeven door Racines onsterfelijke regel La fille de Minos et de Pasiphaé. Hij belde me meteen uit Kreta op. Niet alleen had hij Racines aandeel herkend, maar hij bezwoer me tevens verder van die regel af te blijven om de genade van die inval niet te verspelen. Zo kan de vorm je dus een oplossing afdwingen. Maar als die strenge maatstaf komt te vervallen?

Ik moest en zou de prozaïsche *Biografie* vertalen. Nummer 14 van de cyclus, al eerder vertaald door Courtine Wit in *Mozaïek van een volk*, was zo'n gedicht dat bij een mens inslaat als een bliksem. Ik aan het werk. Maar de eerste regel berokkende me al meteen een jaar uitstel. Sfírixe páli ánixi. Floot weer lente. Daar is de lente weer met zijn gefluit? Dat dwingt je natuurlijk direct het begin van Gorters *Mei* op. Vayenas, die ik daar over schreef, hielp me meteen op het juiste been. Ik moest maar aan een fabrieksfluit denken. Daar gaat de fluit voor het seizoen weer, weer een lente, weer de oude tredmolen? Eigenlijk was de oplossing al aangedragen in het sextet van ‘Sonnet’, het laatste van de zes korte gedichten die in de bundel *Biografie* aan het lange titelgedicht voorafgaan:

Met in de hand
de zwarte
aktentas

komt
de lente
weer.

De lente staat weer paraat; een ambtenaar, een handelsreiziger met zijn monsterkoffertje? Plicht voor alles. Een Engelse vertaler ving dat prachtig op met *Spring clocks in again*, het beeld van de prikkaart en de controleklok in een bedrijf. Ik hield me toch maar liever aan de suggestie van die fabrieksfluit die aangeeft dat het weer werken

geblazen is. Het is weer lente geblazen. Er wordt voor de tweede helft van de wedstrijd gefloten. *Het is weer lente gefloten.* Niet meer aankomen, het heeft een jaar gekost.

Het slotgedicht was zo mogelijk nog enerverender. In het begin wordt er rijkelijk geallitereerd, dat moet opzet zijn: *Patrída. Prodoméni patrída. Piós na to písteve. Na káthome tóra nagrapho patriotiká piímata.* Geen nood, al die p's laten zich pijnloos omzetten tot v's, al pruttelen die natuurlijk niet zo tegen. De moeilijkheid zit hem in dat *prodoméni patrída*, verraden vaderland. De patriottische Griek staat maar al te gauw klaar om zijn vaderland verraden te zien, maar dan door het buitenland. (De buitenlandse Griek Kavafis kon zich daar vrolijk over maken.) Ik meende echter op grond van andere teksten van hem, te ruiken dat Vayenas hier de Grieken zélf op het oog had. Als dat zo was, dan moest ik vertalen met versjacherd. Ik besloot hem niet rechtstreeks met die vraag te benaderen en koos een omweg, via Makryjánnis. Aan deze analfabete volksjongen die het in de Griekse onafhankelijkheidsoorlog tot generaal schopte en in een haast onleesbaar schrift van eigen vinding zijn Gedenkschriften in onvervalste volkstaal schreef, heeft DTR in het zomernummer 1983 ruime aandacht besteed. Alleen al daarvoor zou ik dit tijdschrift hebben helpen grondvesten.

Het Vaderland is bij Makryjannis een heilige, zo niet *mystieke* zaak, het brandpunt waarin ieders streven als evenzovele individuele lichtstralen moet convergeren, zodat het het lichtende middelpunt van de natie wordt, dat vervolgens weer op het hele volk terugstraalt. Voor dat ideële vaderland heeft hij zijn leven op het spel gezet, het vaderland dat er voor allen zou zijn, niet voor de zakkenvullers die zich al snel ten koste van het halfverbloede volk zouden meester maken van de epanástasi (de opstand, of revolutie). Tégen de *versjachering* van die gemeenschappelijke strijd heeft hij vervolgens even hard front gemaakt als vóór die revolutie zelf en aan die tweede strijd is hij onderdoor gegaan.

Mijn benadering via Makryjannis bleek een schot in de roos. Vayenas' toch al levendige ogen begonnen nu werkelijk te fonkelen. Hij sprak met grote warmte over de onfortuinlijke strateeg, wat niet verwonderlijk is bij de Seferis-adept die hij ook is. Geen twijfel mogelijk, ik zat tegenover een patriot die waarschijnlijk alleen door mede-Grieken gewond kan worden, want wat heeft de huidige Griek, behalve van zijn Turkse erfvijand, nou helemaal van de wereld te

duchten? De hele wereld druipt van liefde voor Griekenland, is het niet voor het oude, dan toch zeker voor het nieuwe.

Zonder een woord van protest laat de toerist zich door dit gastvrije volk uitbenen, tot er voor de honden geen botje meer overschiet. Alles vindt de toerist prachtig. Neem het eten. Vroeger had je die karige keuken, maar de geur van een geroosterd lamskoteletje, rijkelijk bestrooid met oregano, verplaatste je naar het paradijs, terwijl nu de meest minderwaardige stanken van de wereldkeuken je tegemoet dampen. Zelfs de jet set, die in eigen land de hele tent bij mekaar zou schreeuwen als hij zulk voer kreeg opgedist, nuttigt verzaligd de draf die men hem voor vet geld voorzet en komt loftuitingen te kort om, vooral maar de welwillendheid van de bedienende beulsknechten niet te verspelen.

Bezoekt hij een museum of andere bezienswaardigheid, dan wordt hem aan de ingang op dreigende toon gevraagd of-ie Griek is. Zo niet, open de knip! En voor goed geld mag hij zich vervolgens vermeien in horden schoolkoters die hem het uitzicht op het gebodene ontnemen en die er gratis in *moeten* om hun portie culturele erfenis tot zich te nemen. Het zijn dezelfde kinderen die hun gratis voor niks cadeau gekregen schoolboeken aan het eind van het schooljaar in het openbaar versnipperen of verbranden. Tegenwoordig beantwoord ik de vraag of ik Griek ben gewoon met een feilloos ingestudeerd en volks geïntoneerd *né amé* (jawel) en loop door. Breek me de bek niet open...

In deze geest raas ik nog een hele tijd tegen Vayenas aan. Ik lucht mijn woede over de (nu enigszins tot staan gebrachte) vernietiging van de negentiende-eeuwse architectuurmonumenten en de stads-en-landsverloedering en wat al niet. Wat zal hij er op antwoorden? Eenzelfde woede spreekt toch ook uit zijn eigen werk. Nee, over dat *versjacheren* hoeven we verder niet te discussiëren. Toch blijf ik me ervan bewust dat mijn problemen met Griekenland die van een luxekind uit een luxeland zijn, in vergelijking met wat een doorsnee-Griek in deze eeuw heeft doorgemaakt. De dwingeland in me wil gewoon zijn ideale Hellas terug en geen alledaagse tragedies. Dat heeft Vayenas allang gepeild, ik zie dat aan het zweempje ironie in zijn ogen. Zestien jaar ouder dan hij, voel ik me af en toe toch bij hem in de schoolbank zitten.

We bereiken het indrukwekkende slot van *Biografie.* Die doden die op roltrappen als uit de Hades naar boven komen. Wie, die ooit in

Athene geweest is, herkent niet het onderaardse metrostation Omónia, waaruit je in vier richtingen opstijgt naar een hel van glas en beton?

Woord voor woord hebben we de vertaling doorgenomen. Aan het slot wachten nog een paar harde noten om te kraken: ‘In tranen klimmen zij (de doden) de straatverlichting in. Schroeven de lampen los.// Hele lappen Glorie bungelen in het donker.’

Wat gebeurt daar? Xevidónoum tis lámbes. Dat werkwoord kan uitschroeven en losschroeven betekenen. In dat laatste geval blijven die lampen hangen en is alleen de stroomtoevoer verbroken. Over dat detail heb ik heel wat Grieken al de kop gek gezeurd, want het is van belang voor de slotregel. De twee Engelse vertalingen maken me geen cent wijzer wat die slotregel betreft. Letterlijk staat daar meghála kommatia dhóxas, grote stukken roem en daarvoor lees ik *massive slabs* en *big pieces of glory* en dat zegt me niet veel, vooral als ze ook nog eens *zweven* in het donker, *float.* Voor mijn gevoel zetten die meghála kommátia het beeld van die lampen voort en dan moet ík kiezen voor losschroeven. Via big lumps kom ik op hele lappen. Ik leg Nasos uit dat als het in een gevecht hard toegegaan is er in het Nederlands de lappen bij kunnen hangen. Hij maakt dat Griekse gebaar met een hoofd, één keer schuins naar beneden dat een gesproken ja uitspaart. Dan is de vertaling afgesloten.

Eén ding blijft me dwars zitten, dat woord dhóxa. Roem, eer, glorie, het raakt allemaal de essentie niet, het zijn etiketten. Dhóxa is iets dat iemand of iets eigen is, dat van binnen uit straalt. Voor de Griek is het een zeer geladen woord, dat misschien nog het best door Grootheid wordt benaderd. Het houdt alles in wat de mens boven zijn tekort uittilt. De enige poëzietekst waarin de Dhóxa gepersonifiëerd wordt, althans voor zo ver mij bekend, is dan ook Grieks, van Solomós.

Waarom bleef ik toch zo hardnekkig op die slotregels turen? Waarom maakte ik het me zo moeilijk en bleef ik maar zoeken naar iets dat de dichter er misschien niet eens ingelegd had? Het was een vage reminiscentie aan een ander gedicht, die maar niet wilde doorbreken. Dat is nu gebeurd. Het zijn de regels van Van Randwijk:

> *Een volk dat voor tirannen zwicht,*
> *zal meer dan lijf en goed verliezen.*
> *Dan dooft het licht.*

Poëzie en werkelijkheid

Násos Vayenás*

(Vertaling Courtine Wit)

POËZIE EN DE DOORSNEE-MENS De algemeen gangbare opvatting dat de dichter iemand is met een grotere gevoeligheid dan de doorsneemens en dat het kunnen dichten een resultaat is van die grotere gevoeligheid, valt niet te bewijzen. We kennen immers de tweede term van de vergelijking niet, het produkt van de gevoeligheid van de doorsneemens. Dit produkt - de wijze waarop de doorsneemens voelt - is onzichtbaar, want het vervliegt op het moment dat het ontstaat zonder sporen na te laten. Of, als het die nalaat, zijn die sporen niet artistiek en kunnen dus niet dienen als term van vergelijking.

Het kunnen dichten schijnt voornamelijk te danken te zijn aan een grotere gevoeligheid van bepaalde mensen niet zozeer voor wat zij beleven, alswel voor het materiaal waarmee die beleving kunst kan worden. De schilder heeft een speciale relatie met de kleuren, de musicus met de klanken, de beeldhouwer met de plastische vormen, de dichter met de taal. Iemand die deze speciale gevoeligheid niet heeft kan geen kunstenaar worden, wat echter niet betekent dat hij niet poëtisch kan voelen. Hij kán dat niet alleen, het is zelfs het oogmerk van elk van zijn handelingen. Ieder mens maakt poëzie (of doet een poging daartoe) zonder het te weten, net als de held van Molière, of hij nu in staat is zijn beleving artistiek over te brengen of niet. Iedereen streeft naar die ideale psychische gesteldheid, die innerlijke harmonie die doet denken aan de wijze waarop men de wereld beleeft als men kind is, die absolute vrijheid waarin het besef van tijd opgelost schijnt te zijn en die ook het streven is van de kunst. Met dit verschil dat de doorsneemens deze gesteldheid tracht

* *Násos Vayenás (geb. 1945) is niet alleen dichter (zie onder* Vertaalde poëzie*) maar houdt zich ook wetenschappelijk bezig met de literatuur, de laatste jaren als hoogleraar Nieuwgriekse letterkunde aan de universiteit van Kreta (Réthymno). Van 1973-1979 studeerde hij in Cambridge, waar hij promoveerde op een studie over Seféris. Dit prachtige werk verscheen in 1979 in Athene, in het Grieks, onder de titel* De dichter en de danser: een onderzoek van poëtica en de poëzie van Seféris *(uitg. Kédros). In 1984 verscheen* Over een definitie van het moderne in de poëzie *(Athene, uitg. Stigmí) en in 1985 het bundeltje* Píisi ke pragmatikótita *(Athene, zelfde uitgever), dat hier vertaald is. Omdat zij aansluiten bij de inhoud van* Poëzie en werkelijkheid *zijn hieraan toegevoegd de* Tésseris thésis ya ti metáfrasi tis píisis, *zoals gepubliceerd in het tijdschrift* Polítis, *nr. 67-68, oct. -dec. 1984, p. 64.*

te bereiken op allerlei manieren, door middel van verschillende ervaringen - de religieuze, de erotische, de hallucinatoire van de drugs, met de artistieke beleving zelf (die de hoogste - de fijnzinnigste en meest inhoudrijke - vorm van deze harmonie is), maar ook met zijn meest onbeduidende handelingen, die alle onbewust op deze geestesgesteldheid gericht zijn, terwijl de dichter haar vooral verovert door wat hij ervaart als hij dat wat hij voelt in taal probeert uit te drukken.

POËZIE EN TAAL De taal van de poëzie is de taal in haar optimale toestand, in de toestand waarin ze volledig functioneert. De enige taal die niet conventioneel is. Want betekenaar en betekende kunnen bij haar niet afzonderlijk gedacht worden, zoals in de gewone taal.

Dit is de reden dat poëzie zich niet laat vertalen. Bij het vertalen van een dichtregel van de ene taal in de andere verandert niet alleen de vorm van de woorden, maar ook de inhoud (want vorm en inhoud van de poëtische woorden vallen samen - de vorm is tevens inhoud, en omgekeerd). De wezenseenheid van de woorden wordt verbroken, de vorm wordt losgemaakt van de inhoud, de taal wordt weer conventioneel.

De taal van de poëzie is de meest natuurlijke taal, want zij heeft niet te lijden van enige scheiding tussen haar lichaam en haar ziel. Het is de taal op haar meest gelukkige moment. De ideale taal.

POËZIE EN TIJD De poëzie is de tijd van het tijdloze heden. Want zij ontdoet het verleden en het heden van hun ‘tijdelijkheid’: zij onttijdelijkt de beelden van het verleden door ze van de herinnering los te weken; zij ontdoet het heden van zijn actuele elementen door het in een maagdelijke vergetelheid te dompelen. Verleden en heden ontmoeten elkaar in de poëzie op een diachronisch punt, in een diep, ononderbroken, eeuwig heden.

POËZIE EN LEZEN Ons beleven van een gedicht houdt niet op met het lezen ervan. Het lezen is het eerste contact, onze kennismaking met het gedicht. We beleven een gedicht ook in onze herinnering en dat is een ander beleven dan dat van het lezen van een gedicht. Want onze nieuwe ervaringen - al datgene dat zich intussen heeft afgespeeld - wijzigen onze respons op het gedicht. Ons beleven van

de herinnering aan een gedicht is dat wat we ‘heimelijk lezen’ zouden kunnen noemen, want elke keer dat we ons een gedicht herinneren lezen we het ongezien nog eens. Aan het lezen van een gedicht komt nooit een eind. Elke keer dat we ermee in heimelijk contact komen gaat het door, en sterker nog. Het gaat ook door wanneer het gedicht in ons sluimert, als gold het een staat van permanente zwangerschap, die op bepaalde momenten vrucht draagt, momenten van heimelijk contact.

POËZIE EN RITME Het gedicht is in woorden belichaamd ritme dat wordt gecomponeerd in verzen. Het vers kan ook de vorm van proza hebben. Met andere woorden, het vers is niet iets waarvan de vorm vastligt. Het kan metrisch zijn, vrij, of in proza, al naar gelang de aard of de behoefte van het ritme (in het laatste geval is zijn lengte gelijk aan dat wat we als kleinste ritmische eenheid ervaren).

Een gedicht komt voort uit de gewaarwording van een ritme, dat bepaalde woorden aan de oppervlakte brengt. Ofwel het komt voort uit de gewaarwording van bepaalde woorden, die een ritme aan de oppervlakte brengen. Vervolgens gaan die twee als één geheel verder.

POËZIE EN EENZAAMHEID Wat er beweerd wordt over de eenzaamheid van de dichter is een mythe. Poëzie is het tegendeel van eenzaamheid. De dichter (iemand die schrijft of iemand die voelt als een dichter) heeft minder van eenzaamheid te lijden dan wie ook, want hij heeft de poëzie.

Eenzaamheid ontstaat vooral wanneer iemand gescheiden leeft van zijn eigen ik, niet wanneer hij geen contact kan krijgen met de anderen - onmacht tot contact met de anderen is het gevolg en niet de oorzaak van eenzaamheid.

Als de poëzie een onderduiken van de dichter is in de diepere lagen van zijn ziel, dan is het ook een methode om tot zelfkennis te geraken - een drastische manier om met zichzelf in contact te komen (de meest drastische manier), een middel om zich met zichzelf te verzoenen. De dichter is de meest evenwichtige mens die er is, al beweert men wijd en zijd het tegendeel; evenwichtig in de wezenlijke zin van het woord, niet in de vorm van een oppervlakkig evenwicht. En juist omdat de poëzie de mens helpt zichzelf beter te leren kennen, vergemakkelijkt zij zijn contact met de anderen.

POËZIE EN TAAL (2) Een groot deel van haar charme ontleent de poëtische taal aan haar tegenstrijdigheid. De taal van de poëzie, die de meest vermetele taal is, is immers tegelijk de meest behoudende. Ze is vermetel, omdat de dichter zich bedient van uitdrukkingswijzen die nog niet eerder gebruikt zijn, zij gooit de conventionaliteit van de gevestigde uitdrukkingswijze omver, creëert nieuwe verbindingen van woorden en zinnen (van klanken en begrippen). En ze is behoudend, omdat de dichter, in het besef dat van alle middelen waarmee men kunst maakt de taal het minst tegen de tijd bestand is - dat woorden sneller verouderen dan elk ander artistiek materiaal - zijn woorden kiest uit de meest ingeburgerde en gewone, uit de minst actuele en recente.

De taal van de poëzie is een taal die reactionair is in de keuze van haar materiaal en revolutionair in de toepassing daarvan.

POËZIE EN VOORUITGANG De poëzie kent geen vooruitgang. Zij verandert eenvoudig van gezicht. Of, als er sprake is van vooruitgang, zijn wij niet in staat die te onderkennen. Want poëzie is niet een poëtische tekst, maar dat wat wij beleven bij het lezen van een poëtische tekst. We kunnen de poëzie van onze tijd niet vergelijken met die van een andere tijd, want we weten niet hoe de mensen uit die andere tijd de gedichten van hun tijd beleefden. Dat wat we poëzie van een andere tijd noemen zijn de gedichten van een andere tijd zoals wij ze in onze tijd beleven. Met andere woorden het is poëzie van onze tijd.

POËZIE EN RITME (2) De poëtische ervaring is niets anders dan het gelukkige gevolg van de botsing tussen twee ritmen: het ritme van de alledaagsheid, die de gewaarwording is dat men deel uitmaakt van de voortgaande tijd, en het ritme van het verlangen deze gewaarwording te overstijgen, wat inhoudt dat men op zoek is naar een poëtische tijd. Elke poëtische ervaring betekent een ontsporing uit het kale asfalt van alledag, een glorieus verlaten van de rechte baan op weg naar een ideaal ritme.

POËZIE EN TAAL (3) Wanneer Keats stelt dat de dichter de minst poëtische mens ter wereld is wil hij, denk ik, dit zeggen: de dichter gaat niet uit van de poëzie maar komt er uiteindelijk bij terecht, hij zoekt niet naar woorden die poëtisch zíjn maar probeert woorden

poëtisch te maken. Want vóór de poëzie bestaat er geen poëtische taal waaruit men zou kunnen putten. Elk woord in de poëzie begint bij het begin, bouwt zijn poëtisch karakter op uit het niets. Zijn dichterlijkheid is niet over te brengen naar een ander gedicht, want het krijgt zijn wezenstrekken door de concrete woorden die het omringen. Daarom is het uniek en onherhaalbaar. Het ontstaat met het gedicht waarvan het deel uitmaakt en bestaat alleen ten behoeve van dat gedicht.

POËZIE EN ENGAGEMENT De opvatting dat de dichter het engagement moet vermijden doet de poëzie evenzeer schade als de opvatting dat de dichter geëngageerd dient te zijn. Preoccupaties van dien aard doen de ziel zich beperken in haar uitingsmogelijkheden: zij kan onmogelijk dichterlijk functioneren, als zij het gedicht niet toestaat haar te leiden waarheen dit maar wil.

POËZIE EN ETHOS In laatste instantie hangt de ethische houding van een dichter af van de manier waarop hij met de taal omgaat. De immoraliteit in zijn poëzie is niet evenredig aan de schandelijke dingen die hij misschien zegt, maar aan zijn onvermogen zich te reinigen van de erfzonde tegen de taal: de scheiding van het woord in vorm en inhoud. De poëtische taal is de taal van een religieus bepaald verlangen: het verlangen van de mens opgenomen te worden in het paradijs van de expressie. Haar ethos is afhankelijk van de hartstocht waarmee zij de verloren eenheid van het teken tracht te heroveren.

POËZIE EN STAAT De beslissing van bepaalde filosofen de poëzie uit hun ideale staat te bannen geeft weliswaar blijk van hun onwetendheid ten aanzien van de betekenis van de poëzie, maar in de eerste plaats van onwetendheid ten aanzien van de betekenis van de staat. Want de poëzie is de ideale gesteldheid en de ideale staat is niets anders dan de poëtische staat.

Zoals de ideale mens de poëtische mens is, is de ideale staat de collectieve beleving van de psychische gesteldheid van iemand die een poëtische ervaring beleeft. Met andere woorden: de staat die in een poëtische gesteldheid verkeert.

Elke staat zou ideaal kunnen worden, maar de ideale staat in de vorm waarin de antipoëtische filosofen hem zich voorstellen kan niet

bestaan. Want de harmonie, die de belichaming is van zijn ideale gesteldheid, is een kunstmatige, uiterlijke harmonie. De werkelijk ideale, de enige ideale gesteldheid, is een innerlijke gesteldheid, van psychische aard.

POËZIE EN TIJD (2) Aangezien de poëtische gesteldheid van psychische aard is, is zij niet iets dat kan voortduren. Want duur betekent continuïteit en continuïteit betekent opeenvolging, herhaling, gelijkvormigheid, stagnatie; d.w.z. juist dat wat de poëtische gesteldheid wil doorbreken. Het gevoel van innerlijke harmonie is een dynamisch, niet een statisch gevoel. Maar het is een paradoxaal gevoel want zijn dynamiek is een statische dynamiek, of liever gezegd een dynamische 'statiek'. Het is een dynamisch gevoel omdat het, eenmaal bereikt, maakt dat de tijd niet meer beleefd wordt als opeenvolging van momenten; het doorbreekt de smaak van continuïteit, van monotonie, van de 'statiek' van de tijd. Maar tegelijk brengt die doorbreking een andere 'statiek' met zich mee (een momentane 'statiek'), die dynamisch is juist omdat ze momentaan is, omdat ze niet successief is, 'tijdgebonden', monotoon.

POËZIE EN HET LEVEN VAN ALLEDAG De gevoelens en opvattingen die de dichter in een gedicht onder woorden brengt vallen niet samen met de gevoelens en opvattingen die hij heeft in het dagelijks leven. Want poëzie is geconcentreerde en verheven taal, en dat wat zich in het gedicht bevindt heeft een diepere wezensinhoud dan wanneer het zich buiten het gedicht bevindt. Dit is de keerzijde van de reden dat de poëtische gesteldheid niet kan voortduren. Het poëtische ik van een mens is zijn ik in zijn hoogste vorm en het gewicht van deze vorm kan iemand niet al te lang torsen. De poëzie die de meest menselijke gesteldheid is, is tegelijk ook de meest onmenselijke. De last van de poëtische ervaring is zo zwaar dat haar prolongatie degene die haar beleeft zou kunnen verpletteren. Iemand kan onmogelijk voortdurend in een poëtische toestand leven.

Het leven van alledag is onmisbaar om van de poëzie te kunnen genieten, net zoals de poëzie onmisbaar is om het dagelijks leven te kunnen verdragen.

POËZIE EN GESCHIEDENIS De opvatting dat de geschiedenis voortschrijdt ten gevolge van de menselijke tegenstellingen, dat haar drij-

vende kracht de klassenstrijd is, is juist, maar dekt slechts de zichtbare kant van de zaak. De dieper liggende vraag is waarom de klassen in onderlinge strijd gewikkeld zijn. Op de bodem van die vraag vibreert gelukzalig, glanzend, onverstoorbaar het antwoord: de poëzie is de drijvende kracht van de geschiedenis. Alle handelingen van de geschiedenis worden gedicteerd door het verlangen van de mens naar de ideale gesteldheid. De marxistische droom van de klasseloze maatschappij, die het visioen is van een gelukkige maatschappelijke onverstoorbaarheid, van een dynamische 'statiek', is niets anders dan een overbrenging van het visioen van de poëtische gesteldheid op een collectief niveau. Met het verschil dat dit visioen, evenals dat van de platonische staat, gestalte krijgt binnen het kader van de tijd, die opeenvolging impliceert (en een accumulatie van tegenstellingen): het is een 'tijdgebonden' visioen en daarom niet te verwezenlijken. Het marxistische visioen bevindt zich evenwel dichter bij de poëtische werkelijkheid dan het platonische, want het is een klasseloos visioen. De harmonie ervan vloeit voort uit een opheffing van de menselijke tegenstellingen, een harmonie die, evenals in het geval van de poëzie, een resultaat is van een versmelting van die tegenstellingen, niet van een compromis ertussen, zoals bij het platonische visioen.

POËZIE EN WERKELIJKHEID De poëzie brengt de werkelijkheid onder woorden. Maar wat is de werkelijkheid? Zeker niet de alledaagse werkelijkheid, die door de poëzie nooit onder woorden wordt gebracht, maar slechts wordt gebruikt om haar te overstijgen. De alledaagse werkelijkheid is een vergankelijke materie en daarmee alleen kan de poëzie geen gedicht maken. De poëzie brengt de werkelijke werkelijkheid onder woorden, die onzichtbaar is, maar overal voelbaar aanwezig in de alledaagse werkelijkheid; zij brengt de diepere werkelijkheid onder woorden die niets anders is dan het voortdurende, vurige, eeuwige verlangen van de mens zijn gesteldheid van alledag te overstijgen en de ideale werkelijkheid te beleven.

De werkelijke werkelijkheid is het onvergankelijke verlangen van de mens naar poëzie.

VIER STELLINGEN OVER HET VERTALEN VAN POËZIE 1. Als een gedicht 'niet moet betekenen maar moet zijn', zoals Archibald Macleish stelt, dan is het schrijven van poëzie een daad die vereenzel-

vigt: doel en middel vallen samen, het is onmogelijk het woord te scheiden van zijn betekenis, de betekenaar van het betekende. Poëtische taal is de taal van vóór de zondeval, de ene en ondeelbare, de ideale taal (de taal in haar ideale vorm), vrij van elk dualisme tussen lichaam en ziel: een taal-lichaam waarvan het vlees tegelijk ook de ziel is. Daarom zou men poëtische taal kunnen definiëren als *onvertaalbare taal.* Onvertaalbaar, omdat zij absoluut is en omdat vertalen een handeling is die de betrekkelijkheid van taal veronderstelt: vertalen is alleen dan te verwezenlijken als de betekenis losgeweekt kan worden van het teken.

2. Poëzie vertalen (áls we bij poëzie van vertalen konden spreken) is: een poëtisch lichaam overbrengen in een poëtisch lichaam van een andere taal. Hier is de scheiding van betekenden en betekenaars zelfs niet bij wijze van conventie denkbaar. In de poëzie verschilt het betekende van dat in andere literaire genres, doordat de wezensinhoud ervan in hoofdzaak bepaald wordt door de materialiteit van de tekens. Elke wijziging van deze materialiteit, bijvoorbeeld elke poging tot vertalen van de tekens, brengt aantasting van hun wezensinhoud met zich mee (vooral aantasting van hun emotionele lading) en daarmee aantasting van de wezensinhoud van het poëtisch woord als geheel. Zo is bij het vertalen van poëzie dat wat we overbrengen hebben genoemd, een handeling die zelfs niet als hervormen kan worden beschouwd. Hervormen is immers het opnieuw vervaardigen van een vorm met hetzelfde materiaal, terwijl bij het vertalen van poëzie het materiaal verschillend is, doordat de talen verschillend zijn. Vertalen van poëzie is dus herscheppen, scherper geformuleerd: het scheppen, met de taal van de vertaler als materiaal, van een nieuw poëtisch lichaam, een lichaam dat overeenkomt met (want niet hetzelfde kan zijn als) het lichaam van het origineel en van gelijke zwaarte en klank is.

3. Als het vertalen van poëzie onmogelijk is, dan is het vertalen van poëzie een echte kunst.

4. Bij het vertalen van poëzie is het origineel de beleving en het vertaalproces de poëtische daad.

Anthologie

Twee Griekse surrealisten

In de jaren dertig van deze eeuw heeft de Griekse poëzie zich sterk vernieuwd en de traditionele vormen en uitdrukkingswijzen achter zich gelaten. Daaraan zijn vooral de namen van de beide latere Nobelprijswinnaars Yórgos Seféris en Odysséas Elýtis en van de niet minder bekende Yánnis Rítsos verbonden.
Zij waren echter niet de enigen. Aan de vernieuwing die in die jaren tot stand is gekomen heeft ook het surrealisme een belangrijk aandeel gehad. Elýtis wordt doorgaans niet tot de surrealistische dichters in strikte zin gerekend, maar hij is er wel sterk door beïnvloed; het heeft zijn expressiviteit bevrijd van de banden der traditie zodat hij de ruimte kreeg om uit te groeien tot de dichter die hij geworden is. Hij was ook nauw bevriend met Andréas Embiríkos en Níkos Engonópoulos, de twee dichters die men als de grondleggers van het Griekse surrealisme kan beschouwen.
Over deze drie dichters gaat het proefschrift van Andriette Stathi-Schoorel, getiteld Bolivar, je bent zo mooi als een Griek! Een onderzoek naar het vroege werk van enige surrealistische dichters in Griekenland *(Amsterdam 1984). In dit boek staat een groot aantal vertalingen en vertaalde fragmenten van de drie dichters opgenomen. Daar het werk niet in de handel is, worden hier enkele (complete) vertalingen, enigszins bewerkt, overgenomen - althans van Embiríkos en Engonópoulos, aangezien Elýtis' werk al in zekere mate bekend mag worden verondersteld in Nederland.*

Twee gedichten
Níkos Engonópoulos[*]
(Vertaling Andriette Stathi-Schoorel)

Niet spreken met de bestuurder

I

Dansende Albanezen overwegen hun activiteiten in nieuwe richtingen te ontplooien en wel zodanig dat de kinderen niets merken van de bitterheid en de teleurstellingen van het leven. *Opdat ze niets merken vóor hun tijd.* Hoe het ook zij, de gedachten van deze Albanezen dringen niet verder door dan de dollen der vensters. En wel, omdat een Italiaan, luisterend naar de naam Guglielmo Tsitzis en het beroep uitoefenend van reparateur van blaasinstrumenten, probeert hen die op het punt staan in het huwelijk te treden te misleiden, door vier trechters te monteren op een oud model Singernaaimachine, waarvan twee van glas en de andere twee van een willekeurig metaal vervaardigd zijn. Laat niemand in paniek raken: dit beeld is het enige dat de gestorven blinde vuurtorenwachter hielp het geheim van de put te ontdekken.

Μην ομιλειτε εισ τον οδηγον

I

Ἀλβανοί χορεύοντες σκέπτονται νά στρέψουν χρός νέες διευθύνσεις τίς ἐνέργειές τους, εἰς τρόπον ὥστε τά παιδιά νά μήν καταλάβουν τίποτες ἀκό τίς πικρίες καί τάς ἀπογοητεύσεις τῆς ζωῆς. Νά μήν καταλάβουν τίποτες πρίν ἀπό τόν καιρό τους. Πάντως οί σκέψεις αὐτῶν τῶν Ἀλβανῶν δέν περνοῦν πέρα ἀκό τούς σκαρμούς τῶν παραθύρων. Κι᾽ αὐτό διότι Ἰταλός τις, ἀκούων εἰς τό ὄνομα Γουλιέλμος Τσίτζης, καί ἐπαγγελλόμενος τόν ἐπιδιορθωτήν πνευστῶν ὀργάνων, προσπαθεῖ νά ἐξαπατήση τούς μελλονύμφους, ἐφαρμόζων σέ παλαιοῦ συστήματος ραπτομηχανήν Σίγγερ τέσσερα χουνιά, ἐκ τῶν ὁποίων τά δύο γυάλινα καί τ᾽ ἄλλα δύο καμωμένα ἀπό ένα ὁποιονδήποτε μέταλλο. Νά μήν ταραχθῆ κανείς: ἡ εἰκών αὕτη εἶναι ἡ μόνη πού ἐβοήθησε τόν ἀποθανόντα ἀόμματο φαροφύλακα νά ἀνακαλύψη τό μυστικόν τοῦ ψρέατος.

* *Níkos Engonópoulos (Athene 1910-1985) was zowel dichter als schilder en in beide hoedanigheden het surrealisme toegedaan, rechtlijniger en uitdagender nog dan Embiríkos. Heftige reacties waren ook zijn deel bij het verschijnen van zijn eerste bundels,* Min omilíte is ton odigón *('Niet spreken met de bestuurder', 1938) en* Ta klidokýmvala tis siopïs *('De piano's van de stilte', 1939). In 1944 verscheen zijn grote, tijdens de oorlog geschreven compositie* Bolivár, éna ellinikó piïma *('Bolivar, een Grieks gedicht'). Zijn dichtwerk is in 1977 in twee delen herdrukt* (Piïmata I, II); *in 1978 verscheen nog* Stin kiláda me tous rodónes *('In de vallei met de rozenstruiken').*

II
(over koetjes en kalfjes)

Eeuwig zij de nagedachtenis van de weledelgeboren Ottomaan, Alí Chandzár Eféndi, eertijds hoog ambtenaar van het Rijk, die de mensheid grote weldaden heeft bewezen, geholpen door een Italiaan genaamd Guglielmo Tsitzis. Deze mening is overigens ook mevrouw Artemis toegedaan. De verzekering van deze ‘mevrouw Artemis’ kalmeert de onrustige zielen en draagt in hoge mate bij tot de poging van Franse dichters uit de 16e eeuw een nieuwe school te stichten onder de naam ‘Pléiade’. Overigens niemand van U vergeet dat de monnik Schwartz het buskruit heeft uitgevonden. En wat dus het andere aangaat...

II
(περί □ν□μων □αί □δ□των)

Αἰωνία ἡ μνήμη τοῦ εὐγενεστάτου Ὀθωμανοῦ Ἀλῆ Χαντζάρ ἐφένδη, ποτέ ἀνωτάτου ὑπαλλήλου τῆς Αὐτοκρατορίας, δστις μεγάλως εὐεργέτησε τήν ἀνθρωπότητα, βοηθούμενος ἀπό Ἰταλόν τινα, Γουλιέλμο Τσίτζη λεγάμενο. Αὐτῆς ἀλλωστε τῆς γνώμης εἶναι καί ἡ κυρία Ἄρτεμις. Τῆς ‘κυρία Ἄρτεμις’ ἡ βεβαίωσις γαληνεύει τίς ἀνήσυχες ψυχές, καί συνεισφέρει μεγάλως εἰς τήν προσπάθειαν γάλλων ποιητῶν τοῦ XVIου αἰῶνος νά συμπήξουν νέαν σχολήν ὑπό τήν ἐπωνυμίαν ‘Πλειάδα’. Ἄλλωστε κανείς ἐζ ὑμῶν δέν λησμονεῖ δτι ὁ μοναχός ΣΒάρτς ἀνεκάλυψε τήν πυρίτιδα. Καί ἔτζι διά τά ἀλλα...

Grootspraak in de regen

I

laten we iets van Jezus Christus aan Theresia geven
laten we iets aan de grote dichter geven
laten we iets aan Pablo Picasso geven

maar laten we niets geven
aan de zwarte monden van de putten
aan de beklagenswaardige kamelen van Bactrië
aan de donkere uurwerken van de oorlog

Καυχησιολογιαι υπο βροχην

I

ἂς δώσουμε κάτι στήν Θηρεσία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ
ἂς δώσουμε κάτι στόν μεγάλο ποιητή
ἂς δώσουμε κάτι καί στόν Παῦλο Πικασσό

ἀλλ᾽ ἂς μή δώσουμε τίποτες
στά μαῦρα στόματα τῶν πηγαδιῶν
στίς ἀξιοδάκρυτες γκαμῆλες τῆς Βακτριανῆς
στά σκοτεινά ρολόγια τοῦ πολέμου

II

het mooie meisje
Heer
dat we liefhadden
was als een
cyclaam
op
haar doods-
bed
laten we onze beslijkte broeken borstelen
laten we de harpen der putten beroeren
laten we de zigeuners naar de zee voorgaan
laten we de borsten plukken
van onze mooiste
meisjes

II

ἡ ὡραία κόρη
Κύριε
π᾽ ἀγαπούσαμε
ἦτανε ὡσάν
κυκλάμινο
μέσα
στό νεκρικό της
τό κρεβάτι
ἂς βουρτσίσουμε τά λασπωμένα πανταλόνια μας
ἄς θίξουμε τίς ἅρπες τῶν φρεάτων
ἂς ὁδηγήσουμε τούς γύφτους πρός τή θάλασσα
ἂς δρέψουμε τά στήθη
τῶν εὐμορφοτέρων μας
κοριτσιῶνε

Zes gedichten
Andréas Embiríkos[*]
(Vertaling Andriette Stathi-Schoorel)

Aanvulling op vrachtstoomboot

Als het water van een juryrechtbank werd de rust in haar ogen verstoord, maar haar oogopslag gaf tenslotte de doorslag en vloog op in de wolkeloze hemel van haar gewelfde droom zoals een vlieg van de neus van een slapend kind opvliegt in het rumoer van een helverlichte stilte. Toen besloten de hoeders van de wetten in vergadering bijeen de stilte eens en vooral te doden en op precies hetzelfde punt het standbeeld van de rust in haar ogen op te richten want de jonge vrouw hield haar oogopslag in haar handen als een wonderdoende slang.

Συμπληρωσισ φορτηγου ατμοπλοιου

Σάν τά νερά ένός όρχωτοῦ. διχαστηρίου ταράχτηχε ἡ γαλήνη τῶν ματιῶν της, ἀλλά τό ἀνάβλεμμά της χατίσχυσε ἐν τέλει χαί πέταξε στήν αἰθρία τοῦ θολωτοῦ της ὀνείρου ὅπως πετᾶ μιά μυῖγα ἀπό τήν μύτη ἑνός χοιμωμένου παιδιοῦ οτήν τύρβη μιᾶς πολύφωτης σιγῆς. Τότε οί τηρηταί τῶν νόμων συνελθόντες ἀπεφάσισαν νά σχοτώσουν τήν σιγή μιά γιά πάντα χαί νά στήσουν ἀχριβῶς στό ἴδιο σημεῖο τό ἄγαλμα τῆς γαλήνης τῶν ματιῶν της γιατί ἡ νέα γυναίχα χρατοῦσε οτά χέρια της τό ἀνάβλεμμά της σάν θαυματουργό φίδι.

* *Andréas Embiríkos (1901 Vraïla, Roemenië - 1975 Athene) stamde uit een redersfamilie, maar hij heeft zich in 1935 uit de onderneming teruggetrokken om zich geheel aan zijn psychoanalytische en literaire bezigheden te wijden. Met zijn in datzelfde jaar verschenen eerste bundel* Ypsikámenos *('Hoogoven') shockeerde hij het Griekse publiek, dat nu voor het eerst met het surrealisme in aanraking kwam (enkele voorlopers waren onopgemerkt gebleven): met de 'voix surréaliste', het 'automatisch schrift', in prozavorm, waarbij vrijelijk gebruik gemaakt werd van elementen uit katharévousa ('kanselarijtaal'), krantetaal en wetenschappelijke termen. In 1945 volgde zijn bundel* Endochóra *('Achterland'), met gedichten uit de jaren 1934-37, nu wel in verzen en in het algemeen niet meer strikt vasthoudend aan de surrealistische beginselen. Embiríkos moet zeer veel geschreven hebben, maar hiervan is in volgende jaren slechts mondjesmaat gepubliceerd. Dit wordt toegeschreven aan het vrijmoedige, erotische karakter ervan - iets dat overigens ook in het wel verschenen werk duidelijk doorklinkt, bijvoorbeeld in* Oktána *(1980).*

De harmonie van kleuren lijkt op een volksfeest

Toen de vuurpijl zijn zaaduitstorting voltooid had volgde het gonzen van de drijvende villa's. In het verborgen waterreservoir boorde een druppel zich in de borst van een meisje dat de zijden vruchten van haar eigen indolentie verzorgde. Het meisje heette Maria en op haar linkerbeen hing een geborduurde hagedis zonder ogen maar met een dubbele staart. Toen de rots waarop ze stond uiteenviel werd ze een sneeuwvlok en de druppel die van haar borst viel bloesemde en sindsdien stond in haar plaats een minuscuul amandelboompje.

Η Αρμονια των χρωματων μοιαζει με παλλα-ι-κη γιορτη

Ὅταν ἡ ρουχέτα τελείωσε τήν ἐχσπερμάτωσή της ἐξηχολούθησε ὁ βόμβός τῶν πλωτῶν ἐπαύλεων. Μέσα στήν χρυφή δεξαμενή μιά σταγών χαρφώθηχε στό στῆθος μιᾶς νέας πού περιποιεῖτο τούς μεταξωτούς χαρπούς τῆς ἰδιχῆς της νωχελείας. Ἡ νέα λεγόταν Μαρία χαί στό ἀριστερό της πόδι χρεμόταν μιά πλουμιστή σαύρα χωρίς μάτια μά μέ διπλή οὐρά. Ὅταν διελύθη ὁ βράχος εἰς τόν ὁποῖον ἐστέχετο ἔγινε τολύπη χαί ἡ σταγών πού ἔπεσε ἀπό τό στῆθος της ἄνθησε χαί ἔμεινε ἀπό τότε ὥς τώρα στήν θέση της ὑποτυπώδης μυγδαλιά.

Aartsengel in september roepend in de schepping

De zoete dagen van september, wanneer het nog niet geregend heeft en de geluiden met langere tussenpozen klinken en de smaak van de uren voller is zelfs dan van die in de zomer, wanneer in de tuinen de granaatappels openbarsten en de meeldraden van de bloemen hoogopgericht trillen en de laaiende hibiscusbloemen in hun purperen jasje overlopen van levensvreugde, alle als zelfverzekerde vrijers die aan de deuren der bruiden kloppen, dan, alsof het altijd zomer is (want welk seizoen het ook is, de begeerte is altijd zomer) jubelen de zielen en Eros, de blondste aartsengel van het Paradijs, roept en zegt tegen ieder lichaam door hem aangeraakt:

Weg de kleren, ontkleed je,
Wees nergens bang voor.
In de lente, de winter, de zomer -
waar je ook bent -
is mijn zwaard met je.

Αρχαγγελοσ τον σεπτεμβριον βοων μεσα στην πλασι

Τὶς μέρες τὶς γλυχειὲς τοῦ Σεπτεμβρίου, ὅταν δὲν ἔχει ἀχόμη βρέξει χαὶ εἶναι τὸ ἄχουσμα τῶν ἤχων πιὸ ἀραιὸ χαὶ ἡ γεῦσις τῶν ὡρῶν χαὶ ἀπὸ τοῦ θέρους πιὸ πυχνή, ὅταν στοὺς χήπους σχᾶνε τὰ ρόδια, χαὶ πάλλονται ὑψιτενεῖς οἱ στήμονες τῶν λουλουδιῶν, χαὶ σφύζουν στὶς πορφύρες των φλεγόμενοι οἱ ἰβίσχοι, ὅλοι σὰν ὑπερβέβαιοι γαμβροὶ ποὺ στῶν νυμφῶν χτυποῦν τὶς θύρες, τότε, σὰν νἄναι πάντα χαλοχαίρι (γιατὶ ὅποια χαὶ ἂν εἶναι ἡ ἐποχή, ὁ πόθος εἶναι πάντα θέρος)

ἀναγαλλιάζουν οἱ ψυχές, καὶ ὁ Ἔρωτας, ὁ πιὸ ξανθὸς ἀρχάγγελος τοῦ Παραδείσου,
βοᾷ καὶ λέγει στὸ κάθε ποὺ ἄγγιξε κορμί:

Τὰ ροῦχα πέτα, γδύσον.
Τίποτε μὴ φοβᾶσαι.
Ἔαρ, χειμῶνα, θέρος -
ὅπον καὶ ἂν εἶσαι -
εἶναι ἡ ρομφαία μου μαζί σου.

Licht op walvis

De oervorm van de vrouw was de verstrengeling van twee dinosaurushalzen. Sindsdien veranderden de tijden en veranderde ook de vrouw van vorm. Ze werd kleiner vloeibaarder meer in harmonie met de tweemasters (in sommige landen driemasters) die boven de rampzalige strijd om het bestaan drijven. Zelf drijft zij op de schubben van een cilinderdragende duif van groot kaliber. De tijden veranderen en de vrouw van onze tijd lijkt op de afgrond van een lont.

Φωσ επι φαλαινασ

Ἡ ἀρχιϰή μορφή τῆς γυναιϰός ἦτο τό πλέξιμο τῶν λαιμῶν δυό δεινοσαύρων. Ἔϰτοτε ἄλλαξαν οἱ ϰαιροί ϰαί ἄλλαξε σχῆμα ϰαί ἡ γυναίϰα. Ἔγινε πιό μιϰρή πιό ρευστή πιό ἐναρμονισμένη μέ τά διϰάταρτα (σέ μεριϰές χῶρες τριϰάταρτα) ϰαράβια πού πλέουν ἐπάνω ἀπό τή συμφορά τῆς βιοπάλης. Ἡ ἴδια πλέει ἐπάνω στά λέπια ἑνός ϰυλινδροφόρου περιστεριοῦ μαϰρᾶς ὀλϰῆς. Οἱ ἐποχές ἀλλάζουν ϰαί ἡ γυναίϰα τῆς ἐποχῆς μας μοιάζει μέ χάσμα θρυαλλίδος.

Het werkwoord *turen*

Deze blauwe hemel met de wolk die in de lucht drijft
Is de azuren vaart van een helwit fregatschip
Tegen de reling geleund kijk ik uit
En zie het wild van mijn gedachten
Dolfijnen die op- en onderduiken in de golven
Vlaktes stranden en bergen
En een blond meisje aan mijn zijde
In wier kalme ogen ik zie
Haar gehele toekomst en mijn heden.

Το ρημα αγναντευω

Τούτη ἡ αἰθρία μέ τό σύννεφο πού πλέχει στόν
ἀέρα
Εἶναι γαλάζιος πλοῦς μιᾶς ϰάτασπρης φρεγάδας
Ἱστάμενος ἀϰουμπιστός στήν ϰουπαστή ϰοιτάζω
Καί βλέπω τά θηράματα τῶν λογισμῶν μου
Δελφίνια πού ἀναδύσνται ϰ' εἰσδύουν μέσ' στό ϰῦμα
Πεδιάδες ἀϰρογιάλια ϰαί βουνά
Καί μιά ξανθή νεάνιδα πού στέϰει στό πλευρό μου
Μέσ' στῆς ὁποίας τά γαλήνια μάτια βλέπω
Τό μέλλον της ὁλόϰληρο ϰαί τό παρόν μου.

Uitkijkpost

We slaan de handen voor ons gezicht
En zien kleurige uitgestrektheden
Onze gedachten ontstaan ontspringen
Bij elke oogopslag

Zoveel wonderen bloeien niet vergeefs
Hun charme is een hoge wingerd
Die de toekomst en ons leven omstrengelt
Te midden der sterren.

Σκοπια

Κρατᾶμε μέσ’ στά χέρια μας τά πρόσωπά μας
Καί βλέπουμε χρωματιστές ἐκτάσεις
Οἱ σκέψεις μας γίνονται γεννιοῦνται
Στήν κάθε μας ματιά.

Δέν ἄνθησαν ματαίως τόσα θαύματα
Ἡ χάρη τους εἶναι ψηλή περιπλοκάδα
Πού σφίγγει τά μελλούμενα καί τήν ζωή μας
Μέσα στ’ ἀστέρια.

Light Verse

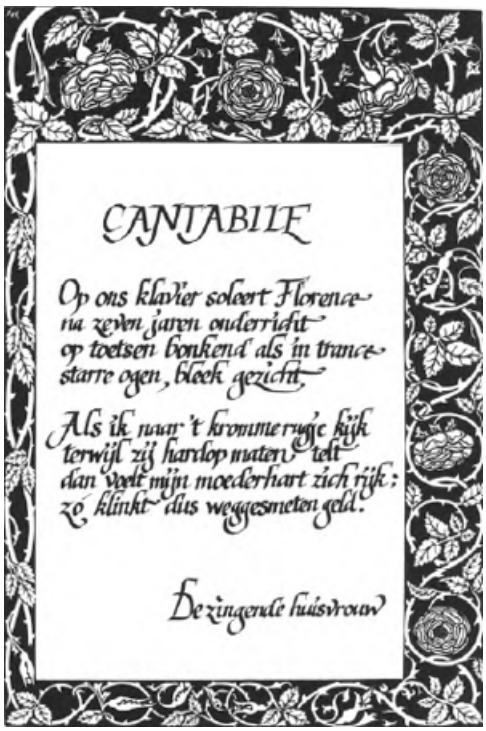
CANTABILE
Op ons klavier solfeert Florence-
na zeven jaren onderricht
op toetsen bonkend als in trance-
starre ogen, bleek gezicht.
Als ik naar 't krommerugje kijk
terwijl zij hardop maten telt
dan voelt mijn moederhart zich rijk:
zo klinkt dus weggesmeten geld.
De zingende huisvrouw

Vier gedichten
Hans Dorrestijn

Je hebt een hart van goud
Dat zeg ik tot mijn laatste snik,
maar ook een kut van beukehout
dus als ik wel eens met je krik
(omdat ik zo van neuken houd)
haal ik de splinters uit mijn pik.

Poëzie

's Nachts stap ik in de poezenmand
Mijn kat kruipt in het bed
en vraagt vanuit het ledikant:
‘Heb je de wekker wel gezet?
Die tijdketel, die dromenval,
die doezelschrik, ochtendmerrie,
slapersstraf?’

Poes, hou op met poëzie.
Want ik ben bek-af.

Epigram bij mijn vijftigste verjaardag

God wat is het leven prachtig!
Nog dertig jaar dan ben ik tachtig

De neerslachtige nieuwslezer of Emmer met depressie

Het weer: nooit hing het dak der waereld zo laag
van Maartensdijk tot aan Almère.
En zo grauw. Sterven als Baudelaire? Ja graag.
En gauw.

Via Egnatia
Karel van Eerd

Ageneios

Een Christusjongen, nog zonder baard,
dat is zeldzaam in laat-antieke,
vroeg-Byzantijnse mozaïeken.
Nog steeds is niet afdoende verklaard,
waarom Hij naderhand heeft bespaard
op de kapper. Omdat de Grieken
Mannen wensten in het publieke
leven en die dus liefst flink behaard?

Zo'n vraag van geloof en wetenschap
(de politieke relevantie
van de late baardgroei van Jezus)
vereist een zekere distantie.
Geen moeilijkheid voor schrijver dezes:
kerk en vak verliet hij stap voor stap.

Bakchios

Ben ik 't voertuig van Dionysus,
denk niet dat ik dan lanterfanter.
Het leven wordt sneller, riskanter,
een hete, louterende crisis
zonder verkilde analyses.
Ja, Bacchus' rijdier is een panter,
ongebreideld! Pas op, het spant er
om bij 't proeven van nieuwe mises.

Eertijds bereed hij ook Vasalis.
Toen stampten in haar binnenst beesten,
zij noemde drank onberekenbaar.
De god mikt meest op groter geesten:
zij reduceert zijn dressuur tot haar
tristitia postcoïtalis.

Misogynes

De jonge monnik, die contempleert
binnen zijn stadstaat zonder vrouwen,
waar het niet druk is op het nauwe
pad van heiligheid, weet: hij ontbeert
niets zolang hij nog maar niet begeert.
Hij zal in jeugdig godsvertrouwen
dus om een vroege dood niet rouwen:
wie wordt gelukkig die verder leert?

De abt hier leest boeken, geen noviet.
Als deze in trance al dikwijls was
gestorven, begraven: stof tot stof,
of ook wel gecremeerd: as tot as,
dan vloog hij omhoog naar Edens hof.
De abt is daarvan zo zeker niet.

Thessalische munt

Sinds de Turk weg was, had het gezag
jarenlang berust bij de pope.
Wie trouwens wou moest hij eerst dopen
en 't is pas sinds kort dat scheiden mag.
Toen ging zelfs Griekenland overstag,
maar Links wou geen risico lopen.
Gelukkig kan men popes kopen;
die beleggen voor de jongste dag.

De Joden zijn niet teruggekeerd,
heel veel Bulgaren hadden al slinks
hun naam vergriekst, de Turken zijn heen.
Griekenland stemt in meerderheid links;
dus wordt op kosten van het gemeen
hier menige kerk gerestaureerd.

Pulchri Studio
Albert Huizinga

Bij de opening
van uw expositie
heb ik zeer
genoten
niet van uw werk
dat was kloten

maar meer
van mijn positie
voor het raam

ik zag het zwerk
met de bomen
van het Voorhout

en de crocussen
geheel verblauwd

daartussen
zag ik een merel
staan
die ving een worm

maar
wat uw werk
betreft
beste kerel
u bent enorm
vooruitgegaan

Twee gedichten
Charlotte Mutsaers

Gelukkige varken

Een vark vertreedt
zich in de wei.
Een tweede vark
voegt zich daarbij:
Gezellig voor die varken!

Berceuse

De poppen zijn aan 't dansen
De poppen zijn aan 't dansen
De poppen zijn aan 't dansen
De poppen zijn aan 't dansen
De poppen zijn aan 't dansen

De poppen zijn aan 't dansen
De poppen zijn aan 't dansen
De poppen zijn aan 't dansen
De poppen zijn aan 't dansen

De poppen zijn aan 't dansen
De poppen zijn aan 't dansen
De poppen zijn aan 't dansen

De poppen zijn aan 't dansen
De poppen zijn aan 't dansen

De poppen zijn aan 't dansen
En nu zijn ze moe
Oorlof mijn arme schaapjes
ga maar naar bedje toe.

E.K.A. Sons
(2.5.1829-29.4.1887)
Drs. P

De naam is niet deftig, maar klankrijk als brons
Die naam wordt nog altijd genoemd, en met reden
Want minstens zo dreunend als tien eskadrons
Kwam hij de geschiedenis binnengeschreden
Precies honderd jaren terug overleden
Bewoont hij nog boeken en zelfs medaillons
Wij mogen hem nimmer vergeten - en heden
Herdenken wij Ernst Karel Adriaan Sons

Het was met de weelde en zwier eens barons
Dat hij recreatietijd placht te besteden
Als gast van theaters, *resorts* en salons
En talrijke dames met gastvrije scheden
Want ja, er mankeerde wel iets aan zijn zeden
Wat leidde tot roddel en wenkbrauwgefrons
Enfin. Wij gedenken in onze gebeden
De toonkunstgevoelige E.K.A. Sons

Zijn leven was niet louter dansfeest en dons
Hij maakte produkten die prima voldeden
Solide en stijlvol als luxewagons
Zodat hij beroemd werd, benijd en bestreden
Tenslotte onttroond, als een schooier gemeden...
Het laatste wat men van hem hoorde: een plons
En toen kwam het zelfverwijt; toen zwoer men eden
‘Al was hij een zondaar, wij eren Ernst Sons!’

Publiek! Hij verdient dit. Het is niet aan ons
Om hier in de plaats van een rechter te treden
Onsterfelijk is hij; het stemt me tevreden
Als ergens te lezen staat: Steinway & Sons

Vier gedichten
Nico Scheepmaker

Dochters

Als straks mijn dochters groot zijn, en ik oud,
dan zullen zij mij, godlof, nog verzorgen.
Liefst van de vroege ochtend tot de morgen -
tenslotte zijn zij geen van twee getrouwd.

O, sjans genoeg! Het zijn ook mooie meiden,
ze hebben wat je noemt bepaald iets knaps.
Maar ja, ze passen liever op hun paps
dan voor zo'n jongeman van hem te scheiden.

Zo zie ik helder mijn toekomstig leven:
twee opgeschoten meisjes die mij niet
uit plichtsgevoel verwennen, met verdriet,
maar wijl zij zoveel om hun vader geven!

Daar staat iets tegenover van mijn kant:
ik leer ze hoe in werkelijkheid de mensen
- zelfzuchtig als zij zijn, want heus, ik ken ze! -
zich plegen te gedragen in dit land.

Zodat ze dat maar beter kunnen mijden:
die onrust en 't verdriet om iemand vreemd
die hun het uitzicht op hun paps ontneemt,
waardoor zij zich niet aan hem kunnen wijden...

De dood

Ik denk soms dikwijls aan de dood,
lees overlijdensadvertenties
- dat zijn pas lovende recensies! -
en voel mij als een schip in nood.

Toch ben ik iemand om te leven,
het leven is zo zonneklaar
- én 10 procent én betere waar! -*
en bovendien: het duurt maar even.

Je denkt, dat was 'n jaartje terug,
maar 't blijkt al zeven jaar geleden:
't lijkt zo langzaam, 't gaat zo vlug!

Maar dat is onvoldoende reden
te zwelgen in zo'n doodsbesef:
wat zul je leven zonder lef?

* *Evenals 'Het snoepje van de week', dat wél in onze taal geïntegreerd werd, is dit een slagzin van het opgeheven grootgruttersconcern De Gruyter. (Red.)*

Sportieve meid

Mijn vrouw houdt niet van sport, maar godzijdank
beoefent zij die ene sport met verve,
zodat wij ons noch met een spermabank,
noch hoeven te behelpen met conserve.

Zo menig huwelijk valt al snel in scherven,
de vrouw wordt bij het zien van 't bed al krank
en hij moet langs de Walletjes gaan zwerven
en raakt van lieverlede aan de drank.

Ik vind het, al bij al, dus niet bedroevend
dat mijn geliefde, met halsstarrigheid,
geen enkele vorm van buitensport beoefent.

Zij is in bed toch een sportieve meid,
met wie ik, vooralsnog niet hulpbehoevend,
een leven zonder complicaties leid.

Ruimte

Wat liefde is dat weet ik niet,
is het gesublimeerd verdriet
of is het droefheid in kwadraat
omdat een man zijn vrouw verlaat
(of omgekeerd) zodat hij weet
hoe zij met mes en vork eet
of hoe zij met haar benen wijd
zo'n beetje doet alsof zij vrijt?

Wat liefde is dat weet ik best,
't is het verlangen dat nog rest
na alle vreugde, alle pijn
om met elkaar vereend te zijn.
Ik ken je dacht ik door en door
van rechtervoet tot linkeroor
en wat ik daar nog tussenin
na twintig jaar nog steeds bemin.

Want wat je kent vermindert niet
de grootte van het grondgebied
waarop je samen eensgezind
het leven deelt met kind en kind.
Integendeel, want wat je kent
vermeerdert alles wat je bent,
er komt alleen maar ruimte bij
in dat bestaan van jou en mij.

Twee gedichten
Rob Wervers

Vervreemding

Ze zaten beiden op de tweezitsbank
verveeld te bladeren in Beter Wonen.
Zijn vingers streken langs haar rechterflank,
maar joegen haar geen bloed meer naar de konen.

Weg was de bliksem, weg de vonkenzee.
Weg was het licht dat in hun ogen speelde.
Hun bleke stemmen deelden niets meer mee.
Ze waren twee steriele wassen beelden.

Van het verleden restte hun geen spoor.
Een nieuwe ijstijd had hun hart bevangen.
Ze waren schimmen, doelloos dwalend door
het Hirosjima van een dood verlangen.

Complainte

1

Een oceaan vergeefse villanellen
wordt over Nederland weer uitgestort.
Ze hebben niets tot weinig te vertellen.
Het is een plompe rederijkerssport.

Poëtisch scrabble voor gepensioneerden
met veel clichés en veel verbaal cement,
waarmee men schaamteloos de Muze onteerde!
Leest u maar mee. Een fluitje van een cent.

2

Je morsig vreemdgaan heeft me zeer verdroten.
Ons samenzijn is niet meer wat het was.
Je snijdt de haring lusteloos aan moten.
Van alles rest niets meer dan schuim en as.

Over het water scheren motorboten.
De grijze man toont zijn bejaardenpas.
De catastrofe laat zich slechts vergroten.
De bijstandsmoeder zit weer krap bij kas.

Je morsig vreemdgaan heeft me zeer verdroten.
Ik voel een steek van afgunst in mijn kloten.

Zes gedichten
Driek van Wissen

Wie verre reizen doet...

Wanneer mij elders als bereisde Roel
de vreemde stoelgang moeizaam is gelukt,
rijst het probleem hoe ik het eindprodukt
naar 's lands gebruik door de closetpot spoel.

Hoe ver is de beschaving opgerukt:
Staat er nog steeds een emmer voor dit doel,
is het die buis naast de bebrilde stoel
of dient er ergens op een knop gedrukt?

Misschien is zelfs het mechaniek nog gekker,
mij is het hoe dan ook volslagen vreemd.
Op het toilet is men pas echt ontheemd.

Dan is het later toch wel dubbel lekker
wanneer je thuis je vaste plaats herneemt
en hem weer ziet - die goeie ouwe trekker!

Vakantiebericht

Wij dronken, onderweg in Portugal,
per dag tenminste één fles Vinho Verde,
maar meestal twee en doorgaans nog een derde,
want drie is toch zo'n heerlijk rond getal.

En daar wij dan pas werk'lijk dorstig werden
werd nummer vier besteld als spoedgeval -
‘of is dit nu ons vijfde flesje al?’
bracht een van ons, de tel kwijt, dan te berde.

U raadt het al - daarna kwam nummer zes
en dikwijls is het daarbij niet gebleven;
wij meden bijgelovig nummer zeven
en namen maar meteen een achtste fles.

Ja, de vakantie was een groot succes:
In Portugal valt heel wat te beleven!

Anti-griep

Het vroege voorjaar heeft z'n grillen -
dan waart de griep bijvoorbeeld rond,
zo'n ziekte van de kouwe grond
waar men niet zwaar aan pleegt te tillen,

maar nu treft jou het volle pond
en met verwaterde pupillen
lig je te zweten en te rillen,
en nu je ziek bent als een hond

schaam ik mij diep, zelf kerngezond,
van jou zo pijnlijk te verschillen
en liever nog zou ik maar willen
dat er geen onderscheid bestond.

Derhalve tart ik de bacillen
en vol zoen ik je op de mond.

Veertig plus

Toen ik de meisjes mooi ging vinden
werd ik onmiddellijk actief
als Don Juan en hartedief;
ik kon ze om mijn vingers winden
en liefdesbrief na liefdesbrief
kreeg ik van allerhand beminden.
En zonder mij aan één te binden
had ik ze allen even lief.

Kom daar vandaag nog maar eens om!
Geen liefje weet ik meer te strikken.
Nee, sterker nog: ik zie ze schrikken
als ik in hun nabijheid kom.

De nadering der ouderdom
leest men het eerst in meisjesblikken.

Con amore

Dat nu de jeugd is afgesloten
en dat je schoonheid wat gaat tanen
bewezen jou de Italianen,
die onverholen sexneuroten -

want op vakantie in Toscane,
o hartsvriendin en huisgenote,
werd jij maar zelden nagefloten
door deze kleine super-hanen.

En toch mijn schat, al word je tachtig
(ik doe hier maar een fikse gooi),
al word je ouwedamesachtig
en grijs en steeds meer in de plooi,
voor mij ben jij ook dan nog prachtig:
ik vind je onverwoestbaar mooi!

Gloria mundi II

Wanneer ik goed en wel gestorven ben
en Petrus op het punt staat te bepalen
dat ik ter helle af zal moeten dalen,
vertel ik trots dat ik Heinz Polzer ken.

Meteen begint dan Gods portier te stralen:
‘Wel wel, die hoort hier bij de upper ten!
De Heere Zelf noemt Zich zijn grootste fan
en elke avond trekt hij volle zalen.’

Twee cherubijnen moeten zonder dralen
dan Doctorandus P. van Petrus halen:
‘Uw voorspraak voor een broeder van de pen!’

Maar nee, hij weigert zulks ten ene male.
‘Weg met Van Wissen!’ roept hij tegen hen,
‘Hij heeft gesmokkeld met de uitgangs -n!’

Tekeningen

Aléxandros Ísaris

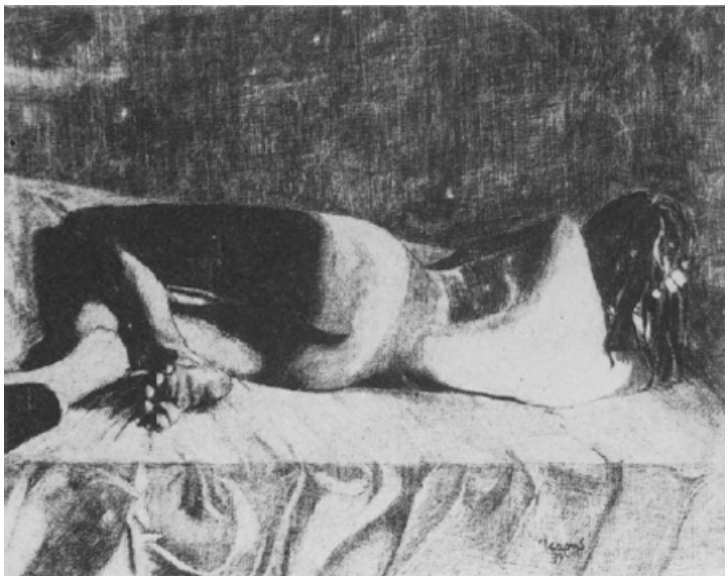

Liggend naakt

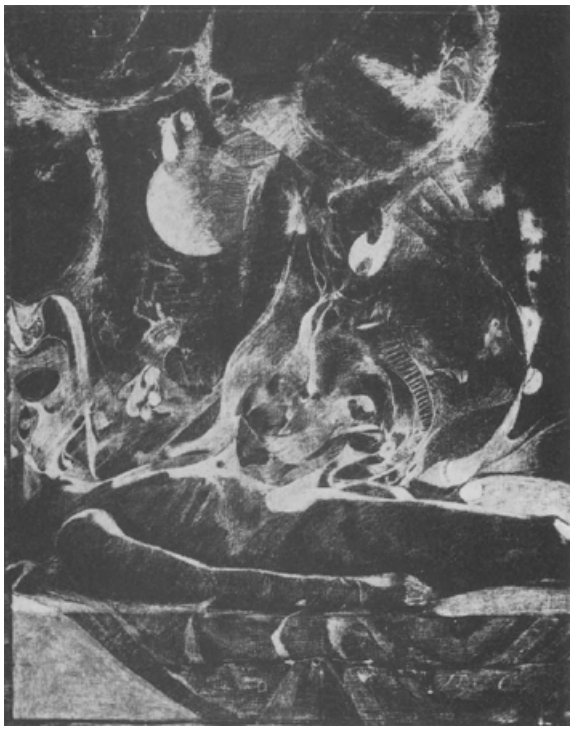

De explosie

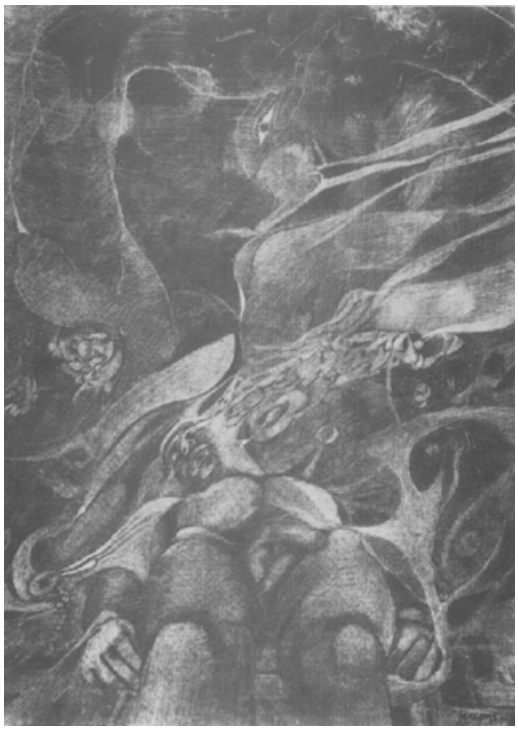

De dromer

Zeebodem

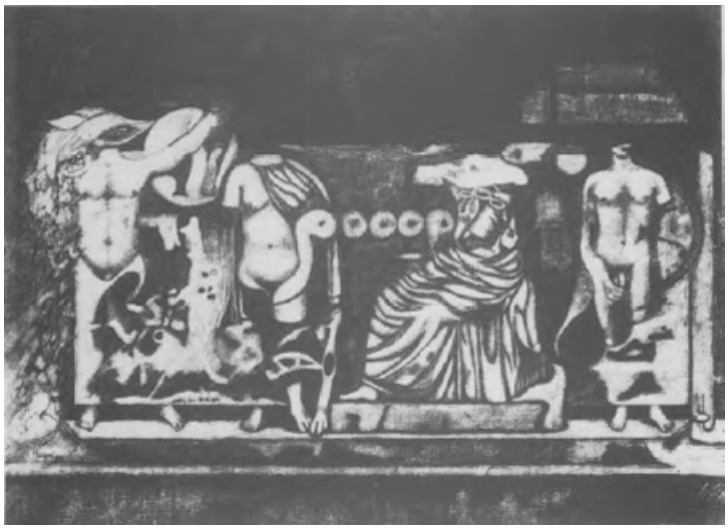

De warme beelden

Tortuur

De Minotaurus verhuist

Kavafis' kamer

Vertaald proza

Dodenzang
Yorgos Ioánnou[*]
(Vertaling Hero Hokwerda)

Het was allerminst toevallig dat ik, lopend door een woud van hotels, geen hotel vóór mij zag, hoewel ik het hele eind van station Larísis richting Omónia was komen lopen, na mijn koffer bij het bagagedepot te hebben afgegeven omdat ik mijn handen vrij wilde hebben en beschikbaar wilde zijn voor het geval de grote gebeurtenis zou plaatsgrijpen, dat ondefinieerbare waarvan ik de aanwezigheid altijd om mij heen voel, en ook omdat ik mij die vreselijke plaatsen, waar tallozen eronderdoor zijn gegaan en ook ik als soldaat omzwierf, tot in bijzonderheden in de herinnering wilde terugroepen, terwijl ik krakende houten trappen op- en afging om bij oude deuren een blik naar binnen te werpen en in winkels te kijken of bepaalde personen daar nog altijd in dienst waren en om mijn provinciale verwachting, als een schoongespoelde loper, uit te rollen over die

* *Yorgos Ioánnou (Saloníki 1927 - Athene 1985) is als dichter begonnen (verzamelbundel in 1963), maar vooral bekend geworden als schrijver van doorgaans kort proza. Soms heeft dit het karakter van een kort verhaal, soms zijn het uitwerkingen van allerlei persoonlijke herinneringen, soms is het meer beschouwelijk van aard, maar altijd geeft het heel direct uiting aan zijn persoonlijke kijk op de wereld. En dan bij uitstek op die van zijn geboortestad Saloníki (Thessaloníki) met haar byzantijns-orthodoxe verleden, haar vluchtelingenachtergrond (omstreeks 1922 werden massa's Grieken uit het Kleinaziatische en Pontische gebied opgenomen) en de Duitse bezetting (Ioánnou heeft met veel liefde over de grote joodse bevolkingsgroep van Saloníki geschreven.) Steeds heeft het gewone volk Ioánnou's grootste aandacht, tot verering toe, en veel van wat hij schreef wordt beheerst door een sterk geërotiseerde atmosfeer. Niet zozeer door wat er beschreven wordt, als wel door de grondstemming waarmee hij, hoe verhuld ook, tegen de meest alledaagse dingen aankijkt. Uit zijn eerste, Salonikaanse, periode dateren vooral* Om een kwestie van eer *(1963)*, Sarcofaag *(1971) en* De enige erfenis *(1974). In het titelverhaal van de laatste bundel zegt de ikfiguur dat het enige wat zijn familie hem zal nalaten wel hun leeftijd zal zijn: de meesten zijn onverhoeds, tussen hun 55e en 60e, gestorven aan plotseling toeslaande kwalen. En zo is het ook de schrijver vergaan.*
*De laatste jaren was hij, uit 'de provincie' afkomstig, woonachtig in de hoofdstad Athene, maar in zijn werk bleef zijn Salonikaanse achtergrond doorklinken. De erotische ondertoon wordt in zijn latere werk steeds sterker. Uit een van die bundels (*Epitáfios thrínos, 'Dodenzang', *1980) is hier het titelverhaal vertaald, waarin de ikfiguur kennelijk met de nachttrein uit Saloníki in Athene is aangekomen, 's ochtends om een uur of acht.*
Het woord Epitáfios *heeft in het huidige Griekenland enkele nauw met elkaar samenhangende betekenissen: het is de Grafdoek met daarop de gestorven Christus geborduurd, het bouwsel met baldakijn waarin deze doek op Goede Vrijdag gelegd wordt, de processie op Goedevrijdagavond wanneer dit rijk met bloemen opgetuigde geheel in een kleinere of grotere omgang rondom de kerk wordt gedragen (een naspelen van Christus' begrafenis) en, samen met het woord* thrínos, *de liturgische zang die deze processie begeleidt ('Dodenzang'). Te zamen met de Opstanding van de volgende avond vormt dit alles het hoogtepunt van het orthodoxe kerkelijk leven.*

onuitwisbaar bevlekte gang die bij het doorgangshuis begint, zich ook op klaarlichte dag, achter bussen en vrachtwagens langs, dicht langs de muren voortsleept en tenslotte via de Ayíou Konstandínou op Omónia aan gaat, even op - vergiftigde - adem komend bij het grote Theater. *Grote stad, oneindige smarten.*

Ik was dodelijk vermoeid, weer een doorwaakte nacht te midden der geslachtelijke uitwasemingen die met de stoom van de verwarming onder de banken mee leek op te stijgen in de wagen, terwijl het een gekrioel was van geschikte wezens, die naar bekend de voorkeur geven aan de trein en steeds opnieuw langskomen, opzij kijken, defileren, met zachte duwtjes, duistere blikken, zachte halfafgemaakte woorden en allerlei uitnodigingen, en terwijl je slechts hier en daar gedecideerde, in hun eenzaamheid opgesloten figuren zag, wie het er werkelijk louter om te doen was zich te verplaatsen. *De provincie wakkert de driften aan maar geneest ze niet. De trein is een groot feest.* En drie: *door liefdesgloed bezield duwen ook de hardste handen met zachtheid.*

Toen ik even pauzeerde voor het Nationaal Theater, waar *De aankondiging aan Maria* ging, een stuk van de door openbaring tot geloof gekomen Paul Claudel, schoten de woorden *Zie de dienstmaagd des Heren, mij geschiede naar Uw woord* mij te binnen en op dat ogenblik gingen mijn ogen open en lichtte aan de overkant het uithangbord op van een logement, nederig van aanzien - toen nog wel - en met een naam ontleend aan onze gezegende provincie. *Wat steil is dit Athene toch*, dacht ik toen ik overstak. *Als ik nu onder de tram kom, raakt mijn koffer weg in het bagagedepot.* En drie: *de dood heeft, in de tijd gerekend, meer verband met de conceptie dan met de geboorte.*

Ik ging, naar het woord mijns Heren, meteen naar binnen, maar toen ik aan de gang de ellendige staat van het hotel aflas, iets als een volkslogement en dan Grieks-provinciaal, fluisterde ik, in plaats van *een kamer*, nauw hoorbaar *een bed*, dan kon ik overdag wat slapen en mijn ogen open zien te krijgen en vond ik 's avonds wel wat beters. Ik werd naar een kamer - een salon moest het eens zijn geweest - met vier bedden gebracht en kreeg daarvan het slechtste, nog onopgemaakte toegewezen, waaruit ik concludeerde dat de overige drie bezet waren, de anderen zouden wel de stad in zijn voor hun besognes en wie weet waar ze omhingen, maar als goede provincialen zouden ook zij wel voor hun middagdutje terugkeren. En ik viel als een blok in slaap. Ze *zullen* komen. Toen ik die namiddag tamelijk uitgerust ontwaakte, zag ik dat het ook weer niet zo'n belabberde

kamer was als mijn overspannen zenuwen het mij hadden doen voorkomen, en bovendien zag ik twee bedden verderop een sterk vermagerde, tamelijk lelijke jongen liggen zodat ik aanvankelijk meende in een ziekenhuis te zijn beland, ‘hoe heet je,’ vroeg ik hem en *Lucas* klonk het met een vreemd accent uit de verte, ‘en hoe heet jij,’ vroeg ik aan de ander, die bij de tussendeur lag en om wie heen alles straalde, wat mij trouwens uit mijn dwaling omtrent ziekenhuizen of armenasielen bracht, *ik Petrus!* was zijn antwoord. Dat doet ergens aan denken, zei ik bij mezelf en voegde er, zonder enige opzet tot liegen, *Mattheus* aan toe over mijn eigen persoon. Dat *was* op dat ogenblik mijn naam. En in de loop van het gesprek, dat steeds geanimeerder werd, vernam ik dat die schriele jongen van Griekse herkomst was, ergens uit het Middellandse-Zeebekken natuurlijk, hij leed hier honger en gebrek en verkocht zijn bloed aan het Rode Kruis, onder zijn overhemd stopte hij kranten want Pasen was koud en regenachtig dat jaar, het leek wel Kerst. De ander, die zo leek te stralen, was een voormalig onderofficier, door het leger en door zijn vrouw aan de kant gezet, uit Xanthi afkomstig en donker van teint, ik vroeg hem niet eens waarom hij ontslagen was want ik had geen zin in die legerverhalen en zag trouwens ook geen enkel vervolg, hij had het alleen maar over zijn vrouw, dat ze nymfomaan was gebleken of zoiets (waar halen ze die toch vandaan?), en terwijl hij haar wel vijfmaal per dag bevredigde - hij telde het, de kuisheid zelve, op zijn vingers na - stuurde zij hem op zekere dag de laan uit, ze had hem nog voor mietje uitgemaakt ook en hem de laan uitgestuurd, maar hij was een paar dagen geleden de trappen van haar hotel opgegaan, had haar deur geopend, haar met die ander bezig gezien, ‘kijk jij maar uit!’ tegen haar geroepen en hoonlachend de deur gesloten, de volgende keer zou hij getuigen meebrengen en dan had hij die echtscheiding in zijn zak, maar wat hij ook allemaal beweerde, je zag zo dat hij haar trouw gebleven was, Petrus verloochende zijn vrouw niet, hij hield nog van haar, zoals trouwens ook die vrouw van hem gehouden moest hebben, behalve dat ze nymfomaan was moest ze nog op een houtje bijten ook, want dat mooie groentje was niet in staat haar te onderhouden. Zo komen zij helaas, ‘in onze dagen, mijn beste mensen’, in de prostitutie terecht, en misschien zijn ook veel van die vrouwen die indertijd, ruziënd met kosters en popes, voor ons logement flaneerden en voor het Nationaal Theater, waar op het trottoir alleszins viriele jongens - nu

wel vaders, of misschien grootvaders - op de uitkijk stonden en ons, als wij fier langsstapten, bedrukte papiertjes in handen duwden of visitekaartjes met adressen en telefoonnummers van vrouwen - vandaag echter was het Goede Vrijdag, als zij juist hun arbeid onderbreken en naar hun dorp gaan of naar hun eerbare huis, zoals ook op vijftien augustus met Maria Hemelvaart, roerend is dat toch, blijkbaar hebben ze toch heimwee naar de maagdelijkheid of herinneren zich die althans, ze hangen dan buiten op hun deur, naast hun zonder mankeren tweelettergrepige naam, het al tijden klaarliggende briefje dat door de geletterde klant in schoonschrift geschreven is: *Na de Paasdagen weer* -; misschien zijn veel van die vrouwen, wilde ik zeggen, op soortgelijke wijze aan lager wal geraakt, al is dat niet het enige en kan ik die maatschappijcritici niet aanhoren, de lust speelt ook een grote rol, *iets onvoorstelbaars. Schoonheid is ondergang.* En ook: *mooie kinderen en de reinheid zelve...*

Weldra gingen de luidsprekers aan, arriveerden de militaire erewacht en kapel en was er geen denken meer aan dat ik nog van hotel zou veranderen - om in een of andere gribus te verkleumen zeker -, we zouden hier prachtig Epitáfios kunnen kijken en vast ook verhalen vertellen en 's avonds laat zou ook de ander komen die nog ontbrak, een straatfotograaf, die nu nog met zijn flitser en de hele santekraam de kerken in de stad afliep om de Epitáfii op de foto te zetten samen met de dames en meisjes die ze met hun o zo vrome handen in dichte bloemenpracht hadden opgetuigd. *Tot de mirrebrengende vrouwen riep de engel die bij het graf stond: 'Mirre past de stervelingen, doch Christus heeft zich vrij van bederf getoond.'*

Maar toen de Epitáfios de kerk uitkwam sloeg hij eerst af, de buurten in met de benedenwoningen die zoals gezegd deze dag gesloten waren en met de wierrookkitten, en kregen wij hem amper te zien, trouwens in het begin is het altijd een ongeregelde meute voordat opstelling, toon en ritme gevonden zijn en de processie een geur van welriekende dood begint uit te geuren, wat bij de laatste statie zijn climax bereikt als allen hun rol te pakken hebben en tot in de puntjes vervullen, zozeer dat er daarna een vol jaar nodig is om weer te vervliegen. Hoe dan ook, we hoorden de eerste tonen van de processie zich verwijderen en dat was misschien het enige ogenblik dat wij iets voelden steken, omdat wij zo ver van de menigte en het gedrang vandaan bleven terwijl we daar toch bij hoorden en er ook, grijs stof onder onze voeten opwarrelend, achteraan had-

den kunnen gaan, maar voor we daarover konden nadenken hadden we al voor het raam plaatsgenomen om de grandioze terugkeer van de Epitáfios in zijn uit steen gehouwen graf gade te slaan. En toen het verkeer lam kwam te liggen en de eerste jongetjes, die vooropgingen, om de hoek verschenen en de kaarsen op de hogere verdiepingen werden ontstoken, maakten ook wij, in het duister van de hotelkamer, ons op om het grootse schouwspel te genieten. Toen de processie voor ons langs kwam klonken de lofzangen op van het koor, schoolmeisjes met slordige, bij hun handschrift passende stemmen, marcherend in de quasi vermoeide pas van de soldaten, die met de onopvallende knik. Mooi en duister stapten de soldaten voort, met de bajonet op het geweer, een en al jeugd en van opwinding vervuld - nog van Zijn geseling zeker -, terwijl ze schuine blikken naar de trottoirs wierpen waar ze zo dikwijls hun lichaam en zaad hadden verkwanseld, en naast hen gingen in rijen de schoolmeisjes, in strakke zwartsatijnen rokken met witte kraag en een mand met rozeblaadjes tegen zich aangedrukt als om hun dartele borsten erop te leggen die ze ten offerande kwamen brengen aan Hem die gestorven was, ‘gewond als een pelikaan’, met z'n reusachtige neus, en nog verder naar binnen gingen de popes, in vol ornaat, terwijl ze, zij in het midden en de ‘groene baretten’ aan de buitenkant, onopvallende blauwe guirlandes vasthielden waaronder verstrooid de schoolmeisjes zongen - dingen die wie het in de liefde getroffen hebben natuurlijk ontgaan -, en daarachter kwam de stroom van mensen, met brandende kaarsen, allen bekenden en verwanten en de meesters die we in de loop van de jaren gehad hadden, in vervoering en wonderschoon, met hun hoofd dat als in trance was, enigszins naar achteren geneigd en opgaand in de zang ofschoon aan deze wereld ontzongen, en al dezen gingen als een stil golvende rivier en in een mengeling van geuren, van laarzen en kaki - winterkaki nog, in luchtjes gepekeld - en van delicate, uit steden der eenzaamheid gehaalde wierookharsen en vrouwenparfums en viooltjes en acacia's van het plein die in volle trossen bloeiden - en dan had je ook nog eens de onderofficier die je in je nek blies met zijn vurige adem, welke op zichzelf al sprak van de zielereinheid van zijn eigenaar, die gloeide en geurde over al zijn leden maar zonder enig besef van zijn stralende glans, en gelukkig maar want had hij die wel gehad dan waren we hem allang kwijt geweest en straalde hij nu in de Epitáfios, alleen, achter Christus, terwijl de

schoolmeisjes, als ze hem zo alleen zagen en zijn geschiedenis vernamen, hem maar al te graag de gaven die zij op de rozeblaadjes lieten rusten zouden aanbieden om hem zijn verweesde wang daartegen te laten wrijven en hem eraan te laten zuigen, maar gelukkig hebben deze jongens een nederige ziel en willen zij zich dikwijls opsluiten, zoals zij zich in de hooischuur van hun dorp opsloten en urenlang speelden, of het bos ingingen tussen het kreupelhout. En alle leeftijdgenoten te zamen vereerden daar Pan met zijn gevolg van saters. *Even erotisch als de nacht is de natuur.* En ook, naar het woord van Gregorius de Theoloog: *Zoet de spijkers, hoe pijnlijk ook.*

En terwijl al deze drukte in volle gang was hoorden wij voetstappen op de gang en sleutelgerammel in de deur van de naastgelegen kamer, en de sergeant-majoor loerde door de tussendeur waar zijn bed tegenaan stond en kondigde aan: ‘Een stelletje, dat wordt gluren!’ Onderwijl besteeg de Epitáfios de marmeren trappen van de koudste kerk van het land en verwijderden de mensen zich naar alle kanten, slechts een paar oude vrouwtjes volgden de stoet om te gaan waken bij de nu gestorven Christus onder zijn baldakijn, en het paartje begon zich uit te kleden, onze adem stokte en ons beving een diepe melancholie toen we door de kieren het schitterende lijf van de jongen zagen maar ook het verbijsterende van het meisje, met die prachtige borsten met een brede, diepblauwe halo, waarop zijn donkere kop met de ontzinde ogen was als van een in een strik geworgde merel. Vervolgens strekte hij zich uit op het grauwe hotellaken, dat meteen hel oplichtte, en met aandacht bestudeerden wij zijn lichaam met de verschillende krachtlijnen, zoals ook Christus op de Epitáfios geborduurd wordt - maar destijds waren alle mensen krachtig want ze verrichtten lichamelijke arbeid, en misschien had viriliteit, als iets algemeen gangbaars, wel niet die esthetische waarde, zoals evenmin vandaag de dag onder hen - en zij begon op haar knieën zijn borsten te kussen en, de lijn volgend die daarheen voerde, zijn tepels, terwijl wij fluisterend bespraken waar ze wel niet zou uitkomen, maar ze kwam nergens uit en bracht zelfs niet haar hand naar het welgeschapen deel, dat wij almaar onbewogen zagen blijven liggen. De grote verscheidenheid die de tepels vertonen had mij al van jongsaf geïntrigeerd, toen moeders ze in parken en wachtkamers te voorschijn haalden om hun kinderen te zogen, die ze vasthielden gelijk Maria haar Kind, en dan kon ik de kleuren zien van de halo, die kring rond de tepels, en ik moet be-

kennen dat ik een voorkeur had voor van die blauwe of bruine en liefst een beetje korrelig als het ware, terwijl ik van die bleke, die wittige of rozige, eerlijk gezegd niets moest hebben. Desalniettemin kniel ik altijd in aanbidding neer voor de organen waaraan het leven ontspringt, als zij dat waardig zijn natuurlijk, wat nog maar zelden het geval is in onze dagen. En de jongen, met zijn fraai verdeelde, vitale glanzende beharing, begon met gesloten ogen zachtjes te huilen en verborg zijn gezicht, en zij ging boven op hem liggen en bedolf hem onder haar haar en zoende hem en wij hoorden almaar ‘wat is er toch, wat is er toch?’ Toen ze het vragen moe was nestelde ze zich zonder verdere pogingen in zijn oksel. Op dat ogenblik weerlichtte het in de kamer en ik liet mij op bed neervallen, de fotograaf was van zijn ronde teruggekeerd en wilde ons met zijn flitser betrappen, ‘ik zal jullie in je onderbroek op de foto zetten,’ zei hij zonder vreemd op te kijken van mijn onbekende gezicht, maar hij kwam mij ook bekend voor, een stevige, energieke kerel en niet zo'n erotisch type als die uit Xanthi, aan de blonde kant zelfs, een en al bedrijvigheid, vermoeide benen, een gehard lichaam, met ongetwijfeld vuile zweetsokken van het sjouwen. *Dat moet Michael wezen*, dacht ik heimelijk. *Allen komen hier vanavond bijeen om bij de Meester te waken.* En prompt schrok ik van mezelf. *De dingen zijn niet zoals we denken dat ze zijn. Iets is er altijd dat onze schreden leidt.* En drie: *hij die gelooft, leeft in de wereld van het ongeziene.*

En we trokken ons terug van de kieren in de tussendeur. Alleen de onderofficier bleef als het ware op wacht staan, terwijl om Christus heen, in de kerk, geen soldaten waren achtergebleven, alleen vrouwen, vooral oudjes die al aan het verstenen waren en een persoonlijk belang in de dood stelden, en een geduchtere wacht bestaat er niet. Te midden van de kaarsen, die de kerk met een waas hadden gevuld, konden wij zo'n beetje het baldakijn onderscheiden, zoals je 's nachts in het huis aan de overkant, waar bij een dode gewaakt wordt, in het halfduister de baar kunt zien staan achter tulen gordijnen, als doorschijnende nachtjapons, en het baldakijn ónder de bloemen, wat als verkwikking voldoende was voor ons, die allen uit de provincie kwamen, met allerliefst families en met herinneringen die een leven lang om bomen en tuinen blijven draaien maar die we nu als gordijnen weg wilden trekken om ons te verenigen met de beelden van de hoofdstad, zoals de ziel van een jongen als er vanuit zijn kruis een duizeling opstijgt hunkert en hij zich

verbeeldt dat hij dichter is of filosoof. Intussen waren de aan- en uitflitsende lichtreclames gedoofd en was het nog donkerder geworden in de kamer, en de twee anderen, Lucas en Michael, begonnen licht te snurken terwijl ik, luisterend naar het kreunen van de matras, mij slapende hield, alsof ik me voor een tweede nacht in de trein bevond, en probeerde mijn huis hierheen te halen, hoe het daar op dat uur was en wat ze aan het doen waren, maar alles was hier zo anders, zo edel en uitzonderlijk, dat de dingen hier niet meer pasten, dat die toestand van opperste verveling, miljoenen gelijke uren die verstreken waren, hier ondenkbaar was. En ik zag de onderofficier zich stilaan uitkleden, met de waardigheid van iemand die zich uitkleedt om naar bed te gaan terwijl van zinnelijkheid puilende ogen hem gulzig opnemen, en hoe hij rechtop op zijn bed ging staan en, toen zijn oog op een nog hogere kier viel, boven op mij trad om erbij te kunnen, en hoe hij, met zijn reusachtige roede recht overeind, baadde in de flakkerende weerschijn en als een schildwacht met automatisch geweer waakte over het naakte paartje, dat in slaap was gevallen. Soms scheen het me zelfs toe dat ik aan het uiteinde een vlam ontwaarde, zoals met een gedraaide vlam aan de punt ook die van de saters staat afgebeeld op vazen uit de Oudheid, toen ze nog in het goddelijke, ongeschapen licht geloofden en hun thyrsusstaven eraan ontstaken, op dezelfde wijze als wij vroeger onze kaarsen in de nacht van de Opstanding. In de vroege ochtend echter, op het uur dat in de kerk de toespelingen op de Opstanding in aantal toenemen en teder-ongeduldige klachten opklinken - *toon ons, toon ons naar U voorzegd hebt, Christus, de Opstanding* - werden wij gewekt door de schokken van de onderofficier die, een en al straling, als een jonge, onoverwinnelijke zon, ook ons opriep de opstanding te aanschouwen van het paartje, dat in de meest lenige vervlechtingen lag te kronkelen op het springveren bed. En de goede onderofficier glansde nu alsof hij zijn persoonlijke overwinning had, iets dat hijzelf teweeg had gebracht, terwijl die ander uit het buitenland uitgeput als hij was amper bewoog en de fotograaf iets flauws mompelend zich op zijn andere zij draaide. Trouwens, zoals Marcus al zegt, *in de hemel huwen zij niet, en worden zij niet ten huwelijk genomen, maar zij zijn als engelen Gods*[*]. En ook: *de bewakers werden door vrees voor hem bevangen en*

* *Het woord dat in het Koinè-grieks van de evangelist Marcus (zoals door Ioánnou geciteerd, Mc. 12:25, hier in de NBG-vertaling) nog 'huwen' betekende, heeft zich in het huidige Grieks verengd tot de, in de omgangstaal, meest gangbare aanduiding voor wat zich in de naastgelegen kamer afspeelde. (H.H.)*

zij werden als doden. En tot slot: *welk verschil is er tussen het Rode en het Houten Kruis?*

En slechts de onderofficier en ik hebben de schitterende blijdschap gekend en gelijk de mirrebrengsters als eersten de Opstanding aanschouwd, wat we overigens verdiend hadden want we hadden de hele nacht koortsachtig doorwaakt, rein en onbevlekt, en later zijn we ook nog in de kerk geweest om de Epitáfios te aanbidden en onze kussen te drukken op de lijnen hier en daar op zijn borst en naar beneden op zijn buik. Kieren om te loeren naar wat zich afspeelt in de naastgelegen kamer.

Gezicht op Delft (schets)
Aléxandros Ísaris[*]
(Vertaling Hero Hokwerda)

Mijn buurman in de tram verspreidde een zurige lucht en ik dacht: ziedaar het leed van de vlieg die door het raam probeert te ontkomen. Wanneer ik naar mijn uitgeknepen hart kijk raak ik ontsteld. Wat is er geworden van de trompet onder de onderjurk van mijn grootmoeder? Ja, stellig zal ik in die andere stad, daarginds in Delft, de schilder weer achterstevoren zien wateren, naar de menigte gericht en niet zoals zou horen naar het gezicht van Vermeer. Wat moet je ervan zeggen? De wereld is te groot geworden voor onze oren. De liefde heeft zich in de dekens gerold en van haar zweet zijn onze dagen doorweekt. Smoesjes! De heer N. kan er ook zonder. Maar ik? Ik verouder en weet niet hoe nog verder te verouderen. Om vier uur ben ik nauwelijks verouderd: dat kwam doordat de bloemenman mijn kamer binnentrad en mij met bloemblaadjes inwreef; hij hing ook een krans boven mijn bed. Maar toen hij weg was kwam ik de gedichten van de heer N. tegen en ik dacht: wat bewonder ik hem, wat haat ik hem, wat heb ik hem lief! Nu eens begeeft hij zich naar de dakterrassen en foltert de woorden, dan weer gaat hij voor ons iets als zwaluwen op gaas zitten borduren; als meren van het Noorden en als eilanden van het Zuiden. Op een keer vroeg ik hem tamelijk ongerust: ‘Meneer N., wat is uw mening over Vermeer?’ Maar hij antwoordde niet. Hij haalde slechts zijn penis te voorschijn en speelde er spottend mee. Mijn ongerustheid verdubbelde en ik begon met grote snelheid te verouderen onder de lichten van het spoorwegstation. De lichamen daar bewogen niet, vlogen niet, bogen niet. Ze stonden gewoon op de trein te wachten op een van hemelswege gegeven ritme. En ze luisterden - want als je wacht beluister je met des te groter resultaat de vibraties. En bovendien, als het licht daalt, daalt ook je bloeddruk en word je duizelig. Daar ben ik zeker van. En als je iemand hebt om je vast te houden

* *Aléxandros Ísaris was een van de zes Griekse dichters die in november 1985 in Amsterdam en Groningen hebben voorgedragen uit hun poëzie, in het kader van het One World Poetry Festival. Tijdens dit bezoek aan Nederland is ook de kiem gelegd voor bijgaand verhaal:* I Ápopsi tou Delft (schedíasma). *Van Ísaris, in de eerste plaats schilder en dichter, is in dit nummer ook werk te vinden in de rubriek* Tekeningen *en onder* Vertaalde poëzie.

dan zijg je neer en zeggen de anderen *die is er geweest* of *hij is er niet zo best aan toe geloof ik* of *die z'n dagen zijn geteld* of *hij zwol elke ochtend op als een ballon en stootte kreten uit maar hij was niet te horen.* Of *hij bedelde bij de parken langs en op de pleinen van de stad en bij de kiosken, bij God, we zagen hem om een aalmoes vragen.* *MAAR IS HIJ DAN ZO ARM?* Vanavond, dacht ik, zal ik mijn kanaries gif voeren en de vastgestelde copulatie afwijzen, om de twintigste versie van het *Gezicht op Delft* te schilderen. Op de plaat zullen de verre sterren van een andere melkweg vallen en de muziek die koortsachtig begint zal uitlopen op een gruwelijke moord: de moord op de heer N. Want mijn eindeloze gedachtengang, mijn buurman in de tram, Delft, het regenweer die middag in Den Haag - alles leidde naar één en dezelfde gebeurtenis: naar de moord. Was de nacht ijzig koud? Ja, ijzig koud waarschijnlijk. De heer N. sloot de grote, houten voordeur van zijn huis en draaide de sleutel twee keer om in het slot, daalde de lage stoep af, liep de tuin door en nadat hij het zware hek met Hades en Persephone achter zich had dichtgetrokken opende hij zijn paraplu en sloeg de kraag van zijn jas op, richtte zijn blik op een punt in de verte en verdween in de hevige regen. Heeft u ooit de schaduw gezien van een trein die door een kale, besneeuwde vlakte rijdt? O ja! Die schaduw schoot vaak door mijn herinnering, ofschoon het mij onmogelijk is de eerste keer vast te stellen dat ik haar in mijn leven heb opgemerkt. Mijn leven is op een keer om middernacht begonnen, toen van het *Gezicht op Delft* nog slechts de wolken waren overgebleven. De rest was als bij toverslag verdwenen. De heer N. was toen achttien jaar. Lang, fier, met stalen blik, geurend naar oranjebloesem, geurend naar poëzie en geliefd bij goden en mensen, zelf een jonge god, een aartsengel! Ik heb hem later leren kennen in het Bois de Boulogne terwijl hij met zorg de ogen van een lieftallige eekhoorn doorstak met een gouden speld die zijn moeder hem had geschonken. Door een open raam klonk het muzikale zinnetje van Vinteuil, dat wil zeggen iets tussen klimplanten, de kus van een vleermuis, bladergeruis en een bloeduitstorting in. Onze ogen (of onze blikken) kruisten elkaar en toen ik naderbij gekomen was stelde ik mij voor: ‘Weet u, ik ben een bewonderaar van u.’ We gingen op het bankje zitten, de dag liep op zijn eind, de huizen weken terug en de mensen verwijderden zich naar de randen of naar achteren, zoals bij het ophalen van het doek aan het slot van een voorstelling de acteurs achteruit wijken ten gunste van de hoofdrolspeler, de god

van de avond, die op het voortoneel - waar al heel wat bloemen liggen, vooral roze, rode en witte - naar voren treedt en dan quasi bescheiden, quasi als een verlegen kind, als een schuwe, aan zulk een vergoddelijking niet gewende puber, heel langzaam voorover buigt, zich met een volmaakt ingestudeerde, diepe zucht ontroerd betoont, met zijn hand aan de borst dankzegt voor het oorverdovend applaus, waarbij hij zijn lippen laat trillen, zijn ogen half dichtknijpt, zijn benen sluit en zijn ene knie gracieus naar voren laat knikken, en die dan, een ogenblik weifelend of hij moet weggaan of blijven, tenslotte zijn bovenlichaam naar achteren buigt, het hoofd omhoogheft naar de galerijen, met onvoorstelbare zwier zijn golvende, donkerblonde, bezwete manen schudt en, bedwelmd door de elektrische spanning die van alle kanten op hem afkomt, zelfs van achter hem waar op zeker ogenblik ook de acteurs op het toneel voor hem zijn begonnen te klappen, het toneel verlaat terwijl hij kushanden werpt naar de coulissen. Ja, als u nog nooit de schaduw van een trein door een sneeuwwitte vlakte hebt zien schieten, als u nog nooit in een sneeuwstorm naar Den Haag bent geweest om in een groenige, slecht verlichte pijpela van het Mauritshuis het *Gezicht op Delft* te genieten, als u niet flauw bent gevallen bij het horen van een gevaarlijk woord, bij de onverhoedse aanraking van een onbeduidende maar karakteristieke tederheid, als u nooit gitaar hebt gespeeld voor een doofstomme nachtegaal, als u niet met uw ziel onverzadigbare dagen en onverzadigbare nachten hebt gevoed in afwachting van al was het maar een (desnoods) licht gebogen, zo niet sterk golvende beweging waaraan u (misschien) uw eigen klanken zou kunnen aanpassen, uw eigen lichaamshoudingen, of die van een stemming van het ogenblik, die (echter wel) op een of andere vervulling uit was, als u niet dagen en nachten op scherpe, gladde en ruwe rotsen heeft gezeten om de rimpels te tellen van de eeuwen, van de millennia, van de melkweg, van het heelal dat weerspiegelde in de plas van een drooggelegde oppervlakte vol zout, als u niet in de straatdeur van uw huis bent gaan staan om de vibraties van de trekvogels in te zuigen, dan is het u onmogelijk te begrijpen waarom ik besloten heb de twintigste versie van het *Gezicht op Delft* te schilderen. Wat de heer N. betreft, die heb ik meer dan twintig keer vermoord. Hij is een vampier die nooit zal verouderen.

Een andere mogelijke afloop, dat wil zeggen vanaf ‘Ja, als u nog nooit...’ en verder.

De ander sloeg een van zijn boeken open en droeg voor. Vervolgens zong hij. Vervolgens legde hij licht zijn hand op mijn schouder en zei: ‘Beste jongen, ik heb geen tijd. Ik kom erin om. Ik heb het zeer druk. Ik kan het niet aan. Ik vermag het niet. Ik heb honderden bezigheden, verplichtingen, reizen, dienaren, personeelsleden, secretarissen... U kunt mij echter wel schrijven. Met genoegen zal ik uw brieven lezen. Antwoord moet u echter nooit verwachten. Dat wij dit half uur te zamen zijn geweest berust op louter toeval. Ik wacht hier op een dame... Daar komt ze aan... Vergeeft u mij.’ Toen ik hem na jaren nog eens ontmoette vroeg ik hem: ‘Meneer N., wat is uw mening over Vermeer?’

Kalamás en Acheron

Christóforos Miliónis[*]

(Vertaling Werkgroep Nieuwsgrieks Groningen)

Ziedaar de Kalamás, die donkere Acheron
Byron

In die tijd bracht ik mijn dagen - mijn maanden, mijn jaren - door in de kloosterweiden, een klein plateautje met aan de ene kant, aan de voet van een heuvel, het oude klooster en aan de andere kant een krans van rotsblokken, langs de rand van de afgrond. Vandaar kon je naar het westen uitkijken over de vlakte van Derópoli, waarin het water van de Drínos lag te schitteren, en verder nog, tot aan de bergen van Arjyrókastro en Tepeléni, die eens, op een uur als dit, daverden van de kanonsalvo's, maar er nu stil bijlagen in de kalmte van de ondergaande zon. Al even stil lag aan de overkant, schoongewassen door de regen, de Mourgána, waarop je het kleinste dennetje nog kon onderscheiden en zelfs het gras dat haar flanken hier en daar groen kleurde.

De voornaamste reden dat ik deze uitkijkpost verkoos was dat hij afgelegen lag, wat me goed uitkwam omdat ik zo niet werkloos hoefde rond te hangen tussen mijn dorpsgenoten. Niet dat die omkwamen in het werk. De besten waren in de oorlogen gesneuveld en anderen verkommerden in de Duitse mijnen en fabrieken of ontgonnen de Australische steppen. We waren met een paar zielepoten achtergebleven, en zij die de hele dag klare ouzo zaten te pimpelen ver-

* *Christóforos Miliónis, uit Epirus afkomstig (geb. 1932 in Yánnina), woont sinds jaren in Athene, waar hij bij het Ministerie van Onderwijs werkzaam is. Hij schreef sinds 1961 vijf bundels met korte verhalen en novellen, een roman en een bundel essays over literatuur. In zijn werk spreekt hij dikwijls over 'zijn' Epirus en over hoe deze streek geleden heeft onder bezetting en burgeroorlog - en vooral over de doorwerking van deze Griekse jaren veertig in het leven van de streek. Ook het hier vertaalde verhaal (in 1984 voor het eerst gepubliceerd in de bundel* Drie verhalen*) vindt zijn aanleiding in de strijd die juist in Epirus de twee belangrijkste verzetsorganisaties, de linkse EAM-ELAS en de centrum-rechtse EDES, al tijdens de Duitse bezetting, op leven en dood met elkaar hebben gevoerd. Het motto verwijst naar Byrons* Childe Harold *II, LI, waar de dichter, uitkijkend over de rivier de Kalamás (ten noordwesten van Yánnina, niet ver van Albanië) uitroept: 'behold black Acheron!' - de doodsrivier die een kilometer of vijftig zuidelijker stroomt. Deze verwarring, waaraan overigens Byrons reisgenoot Hobhouse geen deel had (zie* A Journey Through Albania, *1813) is in de door Miliónis geciteerde Griekse versie uitdrukkelijk in de tekst zelf opgenomen.*
(De Werkgroep Nieuwgrieks Groningen bestond uit Dorien Bakkes, Pascale Georgopoúlou, Marianne Heerebout, Hero Hokwerda, Ton Linthorst, Hans van de Pavert, Theo Plas, Anneke de Reuver, Gertrude van Schaik en Bernadette Wildenburg.)

sleten tussen hun vingers de vettige speelkaarten en verlinkten elkaar ongenadig bij de autoriteiten, alsof al het gif van die tijd in hen was neergedruppeld. Eén druppel, één schijnbaar onschuldig woord van hen was genoeg om je te verlammen met het idee dat het niet toevallig gezegd was: ‘Ledigheid is des duivels oorkussen, meesters.’ Want hun taal hadden ze wel geleerd.

Daarginds kon ik, al naar gelang mijn stemming en het uur van de dag, in het gras gaan liggen, onder de eeuwenoude walnotenboom van de monniken, en de hiaten in mijn kennis wegwerken door steeds weer een van mijn vier-vijf pedagogiekboeken te herlezen, of ik kon door de vervallen kloostercellen dwalen waar wilde vijgen en brandnetels waren opgeschoten. 's Morgens zat ik meestal bij het Twijgje, een eik in de pas achter het klooster met banken van kaalgehakte boomstammen eraan vastgetimmerd, waarin ontelbare namen door elkaar heen gekerfd stonden die allang niet meer te lezen waren. Daar kwamen tijdens de bezetting de mannen bij elkaar, dat wil zeggen de oudere, met Patronenpope als middelpunt. Dat was niet zijn echte naam maar zo kende iedereen hem, zelfs de bisschop van Dryinoúpoli, die van tijd tot tijd aan dorpsgenoten die om trouwpapieren kwamen de boodschap meegaf: ‘En dan moet je tegen die Patronenpope zeggen dat hij het mij te veel op het *Ten offer gevallen* en de tsámiko-dans heeft gegooid. Wat denkt hij wel op z'n ouwe dag? Dat hij Papa-Fléssas is soms?* En op een keer liet hij hem in verband met de kerkbezittingen bij zich komen en sprak hem vermanend toe, dat het niet juist was dat hij, een pope - waarop deze zich naar de balkondeuren omdraaide en naar de verzetsstrijders wees die op de markt verzameld waren: ‘Zie je die lui daar, met hun geweren? Voor het volkstribunaal zal ik je slepen.’ En de bisschop bracht het gesprek weer op de kloosterlanderijen. Daar bij het Twijgje dus kwamen de mannen bij elkaar en keken naar het oosten uit over de golvende heuvels, waar de onzen en de EDES elkaar beschoten. De mortieren dreunden, rookpluimen stegen her en der op en de machinegeweren ratelden tot ginder aan de Kalamás. Altijd kwam daar wel een dorpsgenoot, van de reservetroepen, vandaan om andere kleren en brood te halen en de volgende morgen weer terug te gaan. Die bracht dan ook het nieuws - dingen waar je hoofd van ging duizelen: dat we erger dan Duitsers waren gewor-

* Ten offer gevallen: *beginwoorden van de dodenzang van de EAM-ELAS; de tsámiko is een krijgshaftige volksdans van Epirotisch-Albanese oorsprong, en Papa-Fléssas was een pope die zich als ‘kleft’ (‘geus’, uit de tijd voor de Griekse Vrijheidsoorlog) roem had verworven.*

den, dat ze krijgsgevangenen hun eigen graf lieten graven... Ze noemden geen man en paard, maar wij dachten natuurlijk meteen aan de ánderen en gingen die nog meer haten. Maar ik herinner me nog hoe Patronenpope een van hen, die zojuist meer dood dan levend was aangekomen, achter de kerk apart nam en uithoorde:

'Wat vertel je me nou? De EDES weer, hè? Die van Gákias zeker.'

'Hoezo Gákias, pope, en hoezo de EDES? Die van ons zijn het. Je mag hopen dat je nooit zoiets met eigen ogen hoeft te zien.'

'Die van ons?'

Toen zagen ze mij en veranderden van onderwerp. Ik deed alsof ik niets had gehoord en veertig jaar nu al heb ik er met niemand over gesproken. Maar wel bekeek ik sinds die dag de heuvels die daar in het oosten tot aan de Kalamás golfden met andere ogen. Dat waas daar was geen rook uit mortieren, geen ochtendnevel, maar, hoe zal ik het zeggen, damp uit de onderwereld. In een oud schoolboek kwam ik ook een gedicht van Lord Byron tegen, dat niet helemaal meer klopte.

Ziedaar de Kalamás, die donkere Acheron.

De dingen gingen door elkaar heen lopen, Acheron en Kalamás werden één. Maar in de tijd dat ik in m'n eentje door de kloosterweiden zwierf behoorde dat alles natuurlijk al tot het verleden. En de heuvels waren schoongewassen door de regen en lagen er stil bij, al even onschuldig als de bergen van de Mourgána en van Tepeléni. Alles was nu voorbij en ik een twijfelachtige getuige, zelfs over mijzelf nog onzeker - een gevoel dat ik toen in de verlatenheid en het nietsdoen voor het eerst onderging en dat me sindsdien bleef achtervolgen.

Op een dag kwam daar een ploegje van drie arbeiders om telefoonpalen in de grond te zetten. Ik sloot m'n boek en kwam langzaam dichterbij om te kijken hoe ze aan het werk waren. Een van hen, degene met een smerige pet met daarop drie T's en een kroontje, knoopte een praatje met me aan. Hij vroeg me wie ik was en ik zei het hem. 'En weet je wie ík ben?' vroeg hij. Ik wist het niet, maar hij verklaarde zich ook niet nader. En ik zette mij schrap in afwachting van de volgende vraag, die niet kon uitblijven: 'En wat voor werk doe je?' Hij leunde met zijn hand tegen de telefoonpaal en nam

me nadenkend op. En terwijl de twee anderen hun gereedschap bij elkaar raapten, bleef hij een beetje achter en zei tegen me: ‘Luister. Kom naar Yánnina. Kom de volgende woensdag, morgen over een week, dan ben ik weer terug. Vraag naar me in de herberg van Kórakas. Meneer Kóstas moet je vragen. Mij kennen ze allemaal...’ En op hetzelfde ogenblik verwijderde hij zich, zonder dat ik verder nog iets kon vragen. Trouwens, als er één, twee jaren verstreken zijn en de Groot Verlof-brief van het leger begint te vergelen in je lege portefeuille, nog een cadeautje van Thodóra, een medestudente op de Zósimos-academie - gut ja, hoe zou het met haar gaan? - met het kaartje *om altijd aan me te denken* erin, al even vergeeld door je vingers, dan dus laat je je wel leiden door de noodzaak, zelfs als die je rechtstreeks naar de deur van je vijand voert - dus waarom niet naar die van Gákias. Hoewel ik, om eerlijk te zijn, niet kan zeggen dat ik daar nooit eerder aan gedacht had. Maar, hoe moet ik het zeggen, ik had het niet in me zoiets, ik was niet zo'n uitgekookte, dat zeiden ze vroeger al tegen mij en ook nu nog wel eens. Ik kwam ook uit zo'n streek die je, als je haar alleen maar noemde, al verdacht maakte. Maar ontkennen kon ik het natuurlijk niet, want niemand kiest de plaats waar hij geboren wordt, zoals ook niemand z'n vader of moeder kiest. Ik probeerde het alleen steeds zo voorzichtig mogelijk te zeggen, zonder te provoceren. En dan kwam de tweede vraag:

‘Van deze kant van de Kalamás of van de andere?’

‘Van de andere.’ En ik boog het hoofd.

Dan viel er meteen een stilte, die ons scheidde zoals de Kalamás indertijd de EDES en de ELAS scheidde.

Dat was voor mij al reden genoeg om niet bij Gákias te durven aankloppen - een naam die van mond tot mond ging, maar op een manier waaruit tegelijk vertrouwelijkheid en vrees sprak, dat wil zeggen zijn voornaam, zijn roepnaam Gákis of Gákias, zoals ze eerder ‘Spýros van Yánnina’ zeiden als ze het over de bisschop hadden, en in vroeger tijden, stel ik me zo voor, ‘Ali-pasja’ of ‘Skanderbey’.

Zo trok ik, die woensdag in alle vroegte, mijn kaki broek aan, die ik aan een ruil had overgehouden op de dag voor mijn afzwaaien. De reserve tweede luitenant die over de kleding ging was een vriend van mij - wat heet vriend? Hij liet me op zijn kantoor komen en dan hielp ik hem met het opstellen van zijn rapporten; blijkbaar voel-

de hij zich daardoor verplicht, zonder het evenwel te laten merken. Ikzelf had hem tot dan toe nooit om iets gevraagd, om hem niet het idee te geven dat ik, als gewoon soldaat, hem zou willen vernederen. Alleen deze gunst vroeg ik hem nu, deze ruil, om tenminste een behoorlijke broek te hebben en ook eens uit te kunnen gaan als ieder ander nu ik zou afzwaaien. ‘Deze is voor officieren,’ zei hij. ‘Maar hou je van de domme en mocht de sergeant erover vallen, zeg dan dat je hem van mij hebt gekregen.’ Sindsdien bewaarde ik de broek aan een houten kleerhanger, met een plastic zak eromheen, samen met een groen, zijden hemd gemaakt uit een parachute. Dat heb ik echt van hem gekregen, toen ik de dienst al had overgedragen en afscheid van hem ging nemen. Ik geloof dat ik bij het weggaan vochtige ogen had en over mijn benen struikelde.

Ik trok ook mijn laarzen aan, zorgde dat ik er piekfijn uitzag en leek meer op een commando klaar voor inspectie dan op een werkloze onderwijzer. Ik liep naar de weg om op de bus te wachten. Ondanks het zelfvertrouwen dat mijn fiere kleding me gaf en ondanks het optimisme dat de heldere ochtend uitstraalde, voelde ik diep in mijn hart een kriebeling die zich door heel mijn lichaam, tot in mijn vingertoppen, verspreidde.

De hele reis door, met de ontelbare haltes, waar telkens dorpelingen in- en uitstapten met hun tassen met brood en kaas waar de bus naar ging ruiken, zat iedereen te kotsen en pijnigde ik mijn hersens met veronderstellingen over meneer Kóstas, een persoon die uiteindelijk minder mysterieus bleek te zijn dan ik aanvankelijk had gedacht. Zelf probeerde hij natuurlijk, toen ik hem tenslotte in de herberg van Kórakas ontmoette, nadat ik eindeloze uren in het cafeetje had gewacht en iedere keer dat de kelner mijn richting uitkwam even op straat was gaan kijken, zelf dus probeerde hij zijn geheimzinnigheid te bewaren. Hij toonde zich niet in het minst verrast toen hij me zag en groette me amper, zodat ik eerst geloofde dat ik me ook ditmaal vergist had en zelfs zijn gezicht niet had weten te onthouden. Hij echter zei, zonder verdere uitleg: ‘We gaan,’ en begaf zich naar de uitgang. Ik wist niet hoe ik moest beginnen, maar tenslotte vatte ik, terwijl we naast elkaar voortliepen, moed en vroeg hem: ‘Waar gaan we heen?’

‘Kom maar mee,’ zei hij kortaf en veelbetekenend, op een manier die niet veel keuze overliet. Toen bracht ik al mijn voorkomendheid en discretie in stelling en vroeg hem:

‘Maar, waar kent u mij van?’

Hij keek opzij en wierp mij zo'n hooghartige en tegelijk stompzinnige blik toe, dat ik ineens besefte dat hij het zelf ook niet wist. En ik bedacht hoe beklagenswaardig ik wel niet geweest moest zijn toen hij mij daar naast die telefoonpaal ondervroeg, dat zelfs zo'n sukkel erdoor geroerd was. Maar ik volgde hem, er zat niets anders op, en zo werd ik zonder dat er verder nog een woord viel naar het Kantoor van Gákias geleid, voormalig kapitein van Zérvas en daarna jarenlang minister. Meneer Kóstas gebaarde mij bij de ingang te wachten, liep zelf achter enkele tafels met klerken langs en boog zich naar het oor van een figuur met een zwarte snor. Deze keek vertoornd, althans zo leek het, naar hem op en boog zich weer over zijn papieren. Meneer Kóstas kwam naar mij toe.

‘Wacht hier maar tot ze je roepen,’ zei hij en ging weg.

Ik wachtte tot laat in de middag, tot de kantoren leegliepen en de man met de snor zijn paperassen bij elkaar raapte. Toen keek hij op en zag me.

‘Waar wacht je op?’ vroeg hij. Ik vertelde hem waarvoor ik kwam.

‘Kom morgen maar langs,’ zei hij. ‘We gaan dicht.’ En zo begon ik de deur plat te lopen bij Gákias, soms kwam ik er één, soms wel twee of drie keer per week en dat maanden achtereen, totdat er uiteindelijk geen mens meer was die mij nog niet had gezien en nog niet van mijn geval had gehoord. Enkel aan de figuur die altijd over zijn papieren gebogen zat moest ik steeds alles weer van voren af aan vertellen, in het bijzijn van al die anderen die ook hun beurt zaten af te wachten, totdat hij, als ik aan het eind van mijn verhaal gekomen was, zei: ‘O ja, jij bent het,’ en eraan toevoegde: ‘De minister... dezer dagen... komt u volgende week nog eens langs.’

‘Maandag?’ vroeg ik.

‘Maandag, dinsdag... komt u volgende week een keer, wanneer het u uitkomt.’

En zo zaten we alweer midden in de herfst, in de maand november, de scholen waren allang weer begonnen en ik had mij erbij neergelegd en mijn tochten naar Yánnina verminderd, die me iedere keer op een nieuwe vernedering te staan kwamen en me financieel hadden geruïneerd. Toen kreeg ik onverwacht een bericht in een verzegelde envelop met de naam van de minister in de linkerbovenhoek, die een dorpsgenoot voor me had meegebracht uit Yánnina. Hij liet me naar het café komen en op het moment dat hij mij de envelop

overhandigde, keek menig paar van de ouzo rooddoorlopen ogen op en zag mij met giftige blik aan.

Zo kwam ik in het brongebied van de Acheron terecht, in Láka-Soúli, waar hoge en minder hoge pieten mij een plaatsje hadden bezorgd om ook mij m'n brood te laten verdienen, al was het dan ‘in tijdelijke dienst’. En daar mocht ik ‘trots’ op zijn, stond in het briefje van de minister, want ik zou mijn diensten aanbieden aan deze heroïsche streek, waar Generaal Napoléon Zérvas enz. enz. Maar mijn geluk kon blijkbaar niet op, want het huis van de burgemeester, waar ik zou verblijven, was het Hoofdkwartier zelf geweest, zoals deze mij vertelde toen ik nog maar nauwelijks de drempel had overschreden, geradbraakt door de tocht op de kar met de eindeloze bochten en hellingen terwijl het regenwater over mijn voorhoofd gutste - de bus had me zo'n half uur buiten het dorp afgezet. De burgemeester was een robuuste kerel, lang en fors, met een grijze krulsnor. Hij nam mijn colbertje aan en hing het over een stoel bij het vuur te drogen, terwijl zijn vrouw met het dienblad met de raki kwam aanlopen.

‘Er hébben hier al wat mensen zitten opdrogen, meester,’ zei hij. ‘De hele natte boel van Láka. Daar waar jij nu zit, bij de haard, zat Zérvas altijd. En die had me een paar billen, godallemachtig, aan twee krukjes had-ie nog niet genoeg. Zérvas daar en Gákias ertegenover.’

En later, toen hij met de petroleumlamp in de hand de krakende houten trap opliep en mij voorging naar mijn kamer:

‘Toe maar, kerel! Nog in het bed van de Generaal slapen ook. Pracht en praal!’ zei hij.

Ik was zo versuft van de reis dat alles mij een vreemd sprookje toescheen. Toen ik echter de volgende ochtend wakker werd en de kamer rondkeek, zag ik niets meer van de grandeur waarover hij het had gehad. Een tafel in het midden met twee stoelen, een dekenkist tussen de twee ramen en boven mij de hanebalken, zonder plafond. Alleen zag ik, toen ik opstond, boven het hoofdeinde een grote foto van Zérvas hangen, die met zwarte kepi en baard. Ik ging naar de wastafel op de overloop en waste me. Daarna liep ik naar het raam en keek naar de mist, die van de aan het zicht onttrokken Olýtsika neerdaalde, over de Variádes-pas heen golfde en zich uitspreidde over de donkere vallei met de troebele rivier, de Acheron.

De bergen van Soúli gingen in de wolken verloren. Het was koud en het motregende nog steeds.

Toen kwam de burgemeester binnen met koffie en twee glazen raki:

'Wat sta je daar te staren, meester? Niets dan rotsen en uitgedroogde aarde. Kom, laten we koffie drinken. Het is nog vroeg.'

We gingen tegenover elkaar aan tafel zitten en hij kwam meteen terzake:

'Dat is waar ook, meester, gisteren waren we over van alles en nog wat aan de praat geraakt en heb ik je niet eens gevraagd waar je vandaan komt.'

Het werd even stil, ik keek naar de foto tegenover mij en zag ook Zérvas mij schuins aankijken.

'Van de dorpen van de Kalamás,' zei ik.

'Van deze kant of van de andere?'

'Van de andere.'

'Allejezus, jongen toch!' zei hij en boog zich naar het dienblad. Hij nam het ene glas raki en zette het voor mij neer.

'Kom, op onze gezondheid,' zei hij. 'En op een goede winter.'

'Een goede winter,' zei ik ook en liet onwillekeurig mijn blik door de kale kamer dwalen, van de tochtende ramen naar het dak dat boven mij gaapte zonder plafond. Nu al bibberde ik over al mijn leden van de kou. Hoe moest het dan wel niet als het écht winter werd?

De burgemeester trok het kopje koffie naar zich toe en slurpte luidruchtig. Daarna boog hij zich over de tafel en zei op vertrouwelijke toon:

'Ik zal je eens wat zeggen. Wat onze ogen hebben gezien laat zich niet vergeten. We waren nog erger dan de Duitsers. Stel je voor, krijgsgevangenen hun eigen graf laten graven!'

Het duizelde mij. In mijn hoofd werden de jaren tot een onontwarbare kluwen. Ik sloeg mijn ogen neer.

'Die van ons?' fluisterde ik.

'Die van ons. De EDES,' zei de burgemeester. 'In al die tien jaren heb ik het aan niemand verteld.'

Ik kwam weer tot mezelf. Moge het hem goed gaan als hij nog leeft. Hoe was ik die winter anders doorgekomen?

Sindsdien zijn er nog eens dertig jaren verstreken. Al die tijd zat ik met de vraag hoe je in godsnaam moet praten, hoe je anderen kunt

laten begrijpen wat je bedoelt, want, ja goed, je spreekt wel zo'n beetje dezelfde taal als zij, maar toch denkt iedereen iets anders bij wat er gezegd wordt. Als je het over de Acheron hebt, denken zij dat het over Pluto en Persephone gaat en over de narcis die ze op een lentedag plukte in de weide des doods. En meer van die fabeltjes waarmee ze in hun kinderjaren overvoerd zijn - heet het dan. Zij denken dus dat je tot doel van je - ene en enige - leven gesteld hebt hen terug in de schoolbanken te zetten en ze weer aan de kop te zeuren, schoolmeester die je bent. En je begint maar helemaal niet over de Acheron. Tegenwoordig rijden de toeristen daar, ergens in de vlakte van Fanári, het vroegere Acherousiameer, overheen met de bus Korfoe-Athene en laten, verveeld en dommelend in de middaghitte, met ogen die zich aan naaktstranden en andere baaien van het eiland tegoed hebben gedaan, hun blik gaan over de kloof waar de mythische rivier der doden ontspringt.

Je ziet het. Jij hebt het over de achterkant, de onzichtbare kant. Je zou kunnen zeggen: de achterkant van de dood.

Mijn grootmoeder Athene

Kostas Tachtsís*

(Vertaling Marianne Heerebout en Hero Hokwerda)

Op mijn identiteitsbewijs staat dat ik in Thessaloníki ben geboren, maar aan identiteitsbewijzen moet je nooit te veel geloof hechten. Ik ben Athener. Van de vijfduizend inwoners die Athene in 1827 telde, was de vader van mijn overgrootmoeder van moederskant, ofwel de grootvader van mijn grootmoeder, er één. Hij bezat groentetuinen - die toen ik klein was nog aan enkele neven en nichten van mijn grootmoeder toebehoorden - bij Ayos Yannis Rendís, nog geen zes kilometer van de Akropolis.

'Op een dag,' vertelde mijn grootmoeder mij op een keer toen we het over deze groentetuinen hadden, 'kwam mijn grootvader, God hebbe zijn ziel, thuis en bracht een kool voor ons mee. Het was een enorme kool. Hij legde hem op de keukentafel, trok mij plagerig aan mijn vlechten en ging weg. Die dag liet mijn moeder mij aardappels schillen. En terwijl ik daarmee bezig was zag ik opeens de kop van een slang uit de kool tevoorschijn komen. Ik verstijfde. Toen begon ik te gillen. "Mama! Mama! Een slang...!" Niet alle slangen bijten, sommige zijn zelfs goedaardig en brengen geluk, vroeger had elk huis zijn slang en die mocht je niet doodmaken, ik herinner me nog dat de man van een vriendin de slang die ze in huis hadden doodde en dat het hun sindsdien in alles tegenzat, maar toen was ik nog klein en wist ik dat allemaal niet...'

* *Kostas Tachtsís (geboren in 1927 in Saloniki/Thessaloníki) is de auteur van de roman* Het derde huwelijk, *bij uitgeverij Bert Bakker verschenen. Behalve enige poëzie (1954 en 1956) en deze roman (1962) heeft hij in boekvorm nog slechts een bundel verhalen (*Het wisselgeld, *1972, waaruit het verhaal 'Het eerste beeld' in* DTR, *zomer 1983 heeft gestaan) gepubliceerd en een bundel divers proza (*Mijn grootmoeder Athene, *1979, uitgebreide tweede druk 1986). Hij werkt nu aan een grote autobiografie waarin de ontwikkeling van zijn kunstenaarschap en zijn homoseksualiteit centraal zullen staan en die voor 1987 is aangekondigd. Uit* Mijn grootmoeder Athene *is hier het titelverhaal vertaald. Als we de scheiding tussen literatuur en werkelijkheid even vergeten, kunnen we zeggen dat de ik van het verhaal (de auteur) dezelfde 'is' als Akis, ofwel 'de jongen', uit* Het derde huwelijk, *en dat dus de grootmoeder van het verhaal de Ekávi van de roman 'is', en 'die bevallige moeder van jou' de Eléni die er ook in de roman zo bekaaid afkomt, althans in de ogen van haar moeder Ekávi. (Uit interviews met Tachtsís blijkt dat de figuur van Ekávi en haar familie de autobiografische stof vormen waarom het hem in zijn roman ging, en dat de verhaaltechnische hoofdpersoon Nina in de zoveelste versie - Tachtsís heeft een kleine tien jaar aan de roman geschreven - erbij verzonnen is om eindelijk greep op het materiaal te krijgen en er een artistieke vorm aan te kunnen geven.) (H.H.)*

Mijn overgrootvader verloochende de kolen van zijn vader en begon een café, daar waar de Pireós- en de Kolokynthoústraat elkaar kruisen, tegenover het kindertehuis. Zijn vrouw kwam van Andros, maar al hun kinderen - de oudste ervan was mijn grootmoeder - werden geboren in Athene, dat intussen groter geworden was, het had veel van die statige gebouwen in neoklassieke stijl en tachtigduizend inwoners. Deze kinderen gingen, als ze wat verder van hun huis, dat ook aan een zijstraat van de Kolokynthoús lag, wilden spelen, naar de Kerameikosbegraafplaats, die nog uit de Oudheid stamde. ‘Ik was de oudste en heb al mijn broertjes en zusjes grootgebracht. Dus iedere keer als de jongens waren verdwenen, stuurde mijn moeder zaliger mij erop uit om te kijken of ze misschien op de Kerameikos aan het spelen waren. Eerlijk gezegd wist ik toen nog niet dat het een oude begraafplaats was, maar al had ik het geweten dan was ik nog niet bang geweest. Wat heb je van de doden te vrezen? God hoede je voor de lévenden...’

Ik kan me haar niet voorstellen als klein meisje van elf, twaalf jaar op zoek naar haar broertjes, die ik overigens nooit gekend heb. Ik stel me haar echter voor zoals ik haar ken van de oudste foto die er van haar is: een meisje al, dat in de lente wilde bloemen plukt bij de grafstèle van Hegeso, met wie ze een verbijsterende gelijkenis vertoonde. Toen ze trouwde, zo vertelde ze mij, dacht ze zich, door van buurt te veranderen, van de tirannieke bemoeizucht van haar moeder te bevrijden. Ze betrok dus een huis dat vijfhonderd meter hogerop lag bij het Theseion. ‘Zie je dit huis? Hier ben ik gaan wonen toen ik met je grootvader trouwde. Vaak als ik er voorbij kwam heb ik overwogen om aan te bellen en het nog eens van binnen te bekijken, maar wat heeft het voor zin? Afijn, hier is die bevallige moeder van jou geboren. Toen we weggingen zal ze zeven of acht jaar geweest zijn...’ *Toen we weggingen* betekende: toen we naar Thessaloníki gingen - waar ik, een tiental jaren later, werd geboren. Maar deze ballingschap duurde niet lang. In het begin van de jaren dertig keerde wat nog van de familie over was terug naar Athene - waarvan het inwonertal nu het miljoen naderde - nadat intussen door sterfgevallen en echtscheidingen de ‘vreemde lichamen’ waren uitgestoten: dat waren voor haar mijn grootvader uit Siátista en mijn vader uit Thessaloníki.

Het eerste huis dat we betrokken stond natuurlijk in de oude vertrouwde buurt van mijn grootmoeder, hoek Kolokynthoús- en Leo-

nídoustraat - daar vlakbij woonden de meesten van haar neefjes en nichtjes en andere familie. Zo heb ik, voor we naar een andere, betere buurt verhuisden omdat deze intussen vol rode lampjes was geraakt, nog iets kunnen proeven van de sfeer uit de familiemythologie. Weliswaar heb ik nooit op de Kerameikosbegraafplaats gespeeld - daar was trouwens intussen een muur omheen gezet -, maar in die buurt ben ik wel voor het eerst gaan rondschuimen, ik klom dan achter op de tram naar Votanikós, die langs onze school in de Megálou Alexándrou kwam, en stapte eraf bij het weeshuis van Chatzikóstas, twee stappen van de Kerameikos vandaan. Ik bezocht ook vaak met mijn grootmoeder de groentetuinen waar de familie ontsproten was en daar proefde ik voor het eerst ‘atzoúria’, van die wrange wilde meloenen die er nu niet meer zijn. Op zondag ging ik altijd naar dezelfde kerk waar ook mijn grootmoeder als klein meisje heen ging - de kerk van het kindertehuis. Een aantal malen heb ik in de tuin van het Theseion gespeeld, waar ook mijn moeder gespeeld had toen ze klein was. In het huis aan de Leonídoustraat kreeg ik het meest gedenkwaardige pak slaag van mijn leven, toen ze van de meester hoorde dat ik altijd achter aan de tram ging hangen. Ik maakte met grootmoeder wandelingen over de hellingen van de Akropolis, zonder - zoals het echte Atheners betaamt - ooit naar boven te klimmen. Mijn eerste carnaval, in '35, zag ik in de Psyrríwijk en mijn eerste vlieger liet ik op vanaf de Filopápposheuvel, maar mijn vliegertouw raakte verstrikt in dat van een andere jongen, zijn vlieger kwam weer los en zweefde fier verder, de mijne stortte neer en scheurde aan flarden...

Daarna verhuisden we zoals gezegd naar een betere buurt, bij de Lykavittós, aan de kleinburgerlijke kant van de Ippokrátousstraat. En zo ging ik wanneer ik spijbelde - en ik spijbelde nogal eens, vooral wanneer ik 's avonds mijn wiskundesommen niet had gemaakt - naar de steengroeven van Lykavittós om te voetballen en in de kleine grotten daar verborg ik mijn eerste onschuldige, en even later niet meer zo heel onschuldige, jeugdliefdes. Rondom de voet van de Lykavittós bracht ik mijn moeilijke puberteits- en adolescentiejaren door, die helaas samenvielen met de vier jaren van oorlog en Duitse bezetting; en hier tenslotte, tussen deze twee rotsen, de Akropolis en de Lykavittós, werd ik man, als ik zou durven beweren dat ik ooit man geworden ben. Later ben ik daar weliswaar vandaan gegaan. Ik heb zo'n tien jaar lang over de halve wereld rond-

gezworven, ook ik heb mijn Cyclopen en Lotofagen gekend, maar ik ben teruggekeerd, en ik woon niet in een van die nieuwe wijken zonder traditie en geschiedenis, van de moderne metropool van eerst twee en nu drie miljoen inwoners, maar opnieuw aan de voet van de Lykavittósrots, ditmaal aan de kant van Dexamení, waar ik overigens zowel in mijn kinder- als in mijn puberteitsjaren gedurende korte perioden had gewoond.

Hecht dus nooit te veel geloof aan identiteitsbewijzen. Ik ben Athener en dan nog wel een van de weinigen van de vijfde generatie. Gedurende meer dan veertig jaar heb ik veel, o zo veel dingen - ten kwade - zien veranderen. En het scheelt wel of je zoiets uit de boeken weet - 'waar we nu lopen heeft Sokrates misschien wel eens gezeten samen met Phaedrus' - of dat je uit de eerste hand kunt vertellen: 'Ziet u die drukke boulevard daar, zwart van de auto's en de uitlaatgassen? Toen ik een kind was, was het een bedding, met nogal wat vuil, maar ook met een rustig stroompje dat de overgebleven platanen van water voorzag...' Ik wil maar zeggen dat ik Athene zie in het perspectief van de tijd, zoals import van het platteland of een bezoeker uit het buitenland het niet kan zien, en in dit perspectief zie ik ook mezelf. Wanneer ik bijvoorbeeld naar de Filopápposheuvel ga, vooral in de lente, en mijn oog valt op zo'n ding dat de Engelsen *french letters* noemen en de Fransen *capotes anglaises*, dan raak ik, waar een ander geshockeerd zou zijn of zou walgen, alleen maar droevig gestemd: mijn God, zeg ik bij mezelf, wat heeft het leven mij veranderd - net als Athene! En dan te bedenken dat er een tijd was dat ik meende dat deze heuvel er alleen maar voor de kinderen was om er hun vliegers op te laten! Met het verstrijken der jaren voel ik mij zelfs, niet simpelweg Athener, maar een deel van Athene, een soort microscopisch klein, ambulant archeologisch monument. Wanneer ik soms met het vallen van de avond mijn dakterras opga om de bloemen water te geven - geraniums, jasmijn, basilicum en hibiscus - en dan de mensen uit de provincie en de toeristen, over de balustraden hangend van de Ayos Yorgos boven op de Lykavittós, over Athene uit zie kijken, heb ik het vreemde en misschien ietwat overmoedige gevoel dat ik, ook al weten ze het niet, zo'n ansichtkaart ben die ze kopen om naar de familie thuis te sturen.

Ik heb in veel steden gewoond. Van sommige - Sidney, New York - heb ik veel gehouden en graag zou ik ze, al was het maar

eens in de vijf jaar, voor korte tijd weerzien. Maar het leven dat mij nog rest zou ik bovenal hier in Athene willen slijten en *hier* zou ik, wanneer de tijd eenmaal daar is, willen sterven. En tenzij er iets onverwachts gebeurt zal het wel zo gaan - op een moment dat haar bevolking de vijf miljoen zal naderen, vijfeneenhalf tijdens de piek van het toeristenseizoen. Tegen die tijd, denk ik wel eens, zal er vrijwel niets meer van mijn Athene over zijn, van het Athene dat ik liefhad. Maar iets binnen in mij zegt dat ik misschien wel ongelijk heb. Want - tenzij er nu een grote kosmische verandering plaatsvindt -, de Lykavittós en de Filopápposheuvel zullen in elk geval nog lang, ik hoop voor altijd, blijven bestaan. Tegen die tijd zullen ze natuurlijk wel door een of andere smakeloze overheidsinstantie 'in exploitatie gebracht' zijn en met prikkeldraad omheind. Maar de kinderen en verliefde paartjes zullen altijd een manier vinden om een doorgang te maken net groot genoeg om naar binnen te glippen. Hoezeer de lucht ook vervuild raakt, de zachte Atheense herfst, de milde Atheense winter met zijn Alcyonische dagen, de bedwelmende lente en de verlammende zomer, die toch af en toe ook zijn avondbriesjes kent, zullen niet veel veranderen. Hoe smerig de Saronische Golf ook wordt, er zal hoop ik altijd wel ergens een schoon strand te vinden zijn. De mensen mogen dan intussen voor hun akkefietjes naar de maan reizen, maar de betovering van het maantje wanneer het vanachter de omtrekken van de Ymittós opduikt zal wel altijd dezelfde blijven. Het unieke licht van de Attische hemel zal al evenmin zomaar veranderen. In de hel die Athene naar men zegt over weinige jaren zal zijn, zal altijd als een paradijs het kloostertje van Kesarianí blijven bestaan. Van de oude en zo menselijke huisjes die we gekend hebben, zal er geen enkele meer over zijn. Maar in deze onesthetische flatgebouwen die in plaats daarvan oprijzen zullen nog lange tijd mensen wonen die, hoe verbasterd ook - maar zal dat soms de eerste keer zijn? - ongeveer dezelfde taal zullen spreken als ik, ongeveer net zo als ik zullen denken en voelen, jonge mannen en vrouwen, en zolang als er boeken zullen bestaan kan het niet anders of van die mensen zullen er altijd wel een paar mij blijven lezen.

Er zijn er die beweren dat Athene al een hel *is.* Zij klagen over het onophoudelijke geratel van de drilboren en het geraas van de betonmolens, over de voortdurend opgebroken trottoirs, over het stof dat de dorheid van het boomloze Atheense landschap nóg onver-

draaglijker maakt, over de kwalijke gewoonte van huisvrouwen hun vloerkleden over het balkon uit te kloppen, over de steengroeve die als een kanker de Ymittósheuvel wegvreet, over het vreemde feit dat zij die de bossen platbranden om er bouwpercelen van te maken ongestraft blijven, over het onduldbare verkeersprobleem en de bekeuringen die ze krijgen voor het fout parkeren voor hun huis, en over nog zo veel meer. De oorspronkelijke Atheners gaan tekeer tegen die uit de provincie, die zich als sprinkhanen op de stad hebben gestort, en met z'n allen gaan zij tekeer tegen de toeristen - nóg een, veel ergere plaag.

Voor dat alles zouden rechtvaardigingen genoeg te bedenken zijn - rationaliseren is trouwens een kunst die de moderne Grieken in onvoorstelbare mate hebben vervolmaakt, hoe hadden ze anders moeten overleven? - om te kunnen zeggen: waarom gaan jullie zo tekeer? Liever het stof van Attika dan de as van de atoombom, liever een onrechtvaardige bekeuring voor fout parkeren dan een aanklacht wegens tegennatuurlijke ontucht, liever toerisme dan nazisme - mits ze niet samengaan natuurlijk... *Ik* zeg niets. Ik zit ineengedoken op mijn terras als een uil van Athene en ik zie de mensen en de jaren - eeuwen had ik bijna gezegd - voorbijgaan. Soms vlieg ik, om er eens uit te zijn, naar de top van de Ymittós. Vanaf daarboven lijkt Athene nog zoals het destijds was... Een andere keer verander ik in een sater of een nimf - zo schrijft de geest van de plaats het voor. Ik ga de Filopápposheuvel op en hoor glimlachend de altijd dwaze maar ook ontroerende gesprekken van de paartjes aan. Misschien is die jongen, denk ik dan, wel de zoon van dat jongetje dat mijn vlieger neerhaalde zonder dat die van hem viel. Of ik laat de Plaka aan de toeristen en loop door de nauwe, halfdonkere straatjes van Psyrrí met de aangrijpende namen - Hebestraat, Kalaischrosstraat - en ik beleef weer, op mijn eigen manier, de carnavalsfeesten uit mijn kinderjaren.

Twee, drie keer heb ik mij de laatste tijd, 's avonds laat, door mijn auto naar Ayos Yannis Rendís laten meevoeren. Tussen de fabrieken, die vervuilde stoom uitbraken, en de arbeidersflats liggen nog enkele groentetuinen. Ik ben niet uitgestapt. Niet omdat ik bang was dat er voor mijn ogen een slang uit de kolen zou opduiken. Ik ben niet bang voor slangen. Wat heb je van die beesten te vrezen? God hoede je voor de ménsen... Op de terugweg kom je langs de Kera-

meikosbegraafplaats en een keer kon ik de verleiding niet weerstaan, liet mijn auto bij de lelijke, moderne christelijke kerk achter en liep naar het hekwerk, richtte mijn ogen strak op het punt waar ik de grafstèle van Hegeso wist en plotseling, ik zweer het, zag ik mijn grootmoeder zaliger mij springlevend aankijken met een tedere strengheid alsof ze zei: ‘Afijn... nog mooi dat je niet beroerder bent,’ en daarna verdwijnen. Dankzij haar ben ik Athener, wat de identiteitsbewijzen ook beweren. Dankzij haar heb ik Athene lief. Sommigen zeggen dat het, zoals het eraan toe is, de lelijkste hoofdstad van de wereld is. Ik weet het niet en het kan me ook niet schelen. Mooi of lelijk, voor mij is het de enige. Het is de stad waarin mijn grootmoeder is geboren, heeft geleefd en tenslotte is gestorven. Ik moet er natuurlijk wel bij zeggen dat zij in een aantal opzichten - precies als Athene - een monster was en mij in mijn kinder- en later in mijn puberteitsjaren het leven behoorlijk zuur heeft gemaakt, maar, kan ik het helpen, het is de enige vrouw in mijn leven die ik heb liefgehad.

Gewenning aan nicotine

Thanásis Valtinós*

(Vertaling Cok Sloot)

Mijn eerste sigaret rookte ik toen ik elf was, in 1943. We woonden toen in Karavás, een landstreek aan de westelijke oever van de Eurótas. Door omstandigheden hadden we ons daar in het begin van de bezetting gevestigd. Dat kwam zo:

Op terugtocht van Albanië nam een broer van moeder, een jonge apotheker met literaire belangstelling en hang naar avontuur, niet de weg naar Tripoli om vandaar naar zijn dorp te gaan, maar bleef bij zijn kameraden - van het front - hangen en kwam uiteindelijk in Sparta terecht. Een paar maanden later trouwde een vriend van hem, een arts die hij in het veldlazaret in de bergen bij operaties had geassisteerd. Tot de bruidsschat behoorde onder meer een landgoed, vier kilometer buiten de stad gelegen, met olijfgaarden, citrusplantages en weidegronden. Dat was Karavás en de dokter, die van plan was er een goed georganiseerd bedrijf van te maken, zocht een opzichter. Mijn vader, die steenhouwer was, nam de uitnodiging van mijn oom meteen aan. De voortekenen voor de verschrikkelijke winter die zou volgen logen er niet om. Zo kwamen wij, bergbewoners uit Arcadië, daar in de vlakte terecht.

Het landgoed had een uitgestrektheid van ongeveer drieduizend decare. Ik kan het gebied betrekkelijk nauwkeurig beschrijven. Aan de voet van een helling lagen een paar imposante ruïnes. Twee lage, langwerpige schuren en daartussenin, gapend zonder ramen of dak, de dikke stenen muren van een toren van twee verdiepingen. In het begin deden vanuit die muren iedere nacht de uilen met hun gekrijs

* *Thanásis Valtinós werd in 1932 geboren op de Peloponnesus, in een dorp in de buurt van Sparta. Hij studeerde aan de filmacademie en werkte mee aan enkele scenario 's van de bekende regisseur Thódoros Angelópoulos. Hij publiceert sinds 1970, voornamelijk proza; het bekendst zijn geworden* De legende van Andréas Kordopátis *(1972, over iemand die rond de eeuwwisseling naar Amerika emigreert) en* De afdaling van de negen *(1978, over een episode aan het eind van de burgeroorlog). Het hier vertaalde verhaal verscheen, te zamen met het eveneens hier opgenomen verhaal van Miliónis en een verhaal van Dimítris Nóllas, in de bundel* Drie verhalen *(Athene 1984). Het eerste deel van het verhaal verwijst naar gebeurtenissen tijdens de Duitse bezetting, toen de* ELAS *het partizanenleger was van de EAM, de grootste, linkse verzetsorganisatie, en toen uit pro-Duitse Grieken de* veiligheidsbataljons *werden gevormd; het tweede deel verwijst naar gebeurtenissen uit de tijd van de burgeroorlog (1946-49), toen* bandieten *ter rechterzijde de gangbare aanduiding was voor de linkse tegenstander.*

ons het bloed in de aderen stollen. De weduwe Spírena, van wie nu alleen nog de echo van haar stem over is, had tegen mijn moeder gezegd: ‘Dat zijn zielen die vervloekingen uitspreken. Je went er wel aan.’

De toren was gebouwd door een of andere nazaat van Zachariás Barbitsiótis. Een plaatselijke overlevering had van alles over hem te vertellen. Deze zoon of kleinzoon van de Kleft uit de tijd van vóór de Vrijheidsoorlog ging op een dag op de top van de heuvel van Yátrissa staan, spreidde zijn armen uit en riep al het gebied dat hij zo omvatte uit tot het zijne. Het schijnt dat de mensen onder hem heel wat afgeleden hebben. En verder schijnt het dat hij, behalve de wreedheid van zijn geslacht, ook nog andere, persoonlijke neigingen in zijn aderen meevoerde. De moeders die iedere keer hun met bloed bevlekte dochters kwamen ophalen, stonden op een afstand ineengedoken te wachten en mompelden: ‘Laat nu de uilen spreken.’ Maar hardop had niemand van hen het ooit gezegd.

Aan de rand van het landgoed, waar de bodem minder vruchtbaar was, lagen ook andere, kleinere kavels bouwland. De eigenaars daarvan beschouwden wij als onze buren.

De eerste tijd werkten we met de hele familie tot we er bij neervielen. Vader hakte een forse cypres om die achter de toren stond, haalde de ene schuur helemaal leeg, verving de balken, legde er vloeren in en maakte er twee kamers van. Van de andere schuur maakte hij een stal. De pachters die van de nabijgelegen dorpen van de Taígetos naar het dal kwamen om het landgoed te bewerken, waren vol bewondering voor zijn bekwaamheid. Het waren mensen die een fatalistische band met hun grond hadden. Had het geregend, dan oogstten ze; zo niet, dan haalden ze de buikriem aan. De betrekking tot hun heer was gebaseerd op het principe ‘de helft van de helft’. Elk jaar waren ze een kwart van hun oogst, hoe die ook uitviel, al bij voorbaat kwijt. Sommigen van hen trachtten, met de overgeërfde sluwheid van de vrijgelatene, mijn vader voor hun karretje te spannen. Keihard ontgoochelde hij hen. Hij zag nooit iets door de vingers, zelfs niet in hun moeilijkste ogenblikken. Stelen was schande. En hij geloofde in hard werken. Ik zie hem voor me - zijn lichaam, de bewegingen van zijn handen, bij al wat hij maar ondernam. Nu vraag ik me wel eens af welke droom hij najoeg. Hij was niet alleen onbarmhartig voor zichzelf, maar ook voor ons. Er was geen school in de buurt en we moesten van hem naar Sparta lópen.

Vier kilometer elke dag, twee maal daags, zomer en winter. En Martha was toen eigenlijk nog een kleuter, in de eerste klas van de lagere school.

De dokter kwam zijn landgoed vaak inspecteren. Gewoonlijk kwam hij met een heel gezelschap. Voorop hijzelf met zijn vrouw in een oude, open auto en daarachter twee vederlichte, in frivole kleuren geschilderde rijtuigjes. De wielen rood, de houten spijlen in goudkleur. Iedere keer dat deze stoet arriveerde vrolijkte het landgoed op. De pachters liepen te hoop om hun heren te verwelkomen. Uit de rijtuigjes sprongen eerst de mannen - onder wie ook mijn oom - om de jonge dames te helpen met uitstappen. Mooie dagen, in mijn geheugen gegrift door de geur van die vrouwen. Als het heel warm was liepen ze gezamenlijk, discreet paarsgewijs, naar de rivier om te gaan zwemmen. Terwijl mijn moeder het eten klaarmaakte - gewoonlijk tamme eend - zette mijn vader van onze beddeplanken een grote tafel op in de schaduw van de noteboom bij het waterreservoir. Zonder het toen te beseffen vormden wij het schilderachtig decor van die idylle.

Van al de mensen uit die tijd zijn me alleen namen bijgebleven. Bachavíolos. Beinikólas, met z'n twee Zwitserse koeien. Mijn leeftijdgenoot Louis - Louis hoe ook weer? De familie Katsánis. Damianós Kotsarélos: pachters en buren. Ambelía uit Sparta: een vooroorlogse provinciaalse ‘miss’, de latere minnares van de Italiaanse garnizoenscommandant. Sámalis*: eveneens uit Sparta. Uit armoede zijn bijnaam logenstraffend verkocht hij ons in de pauze sesamkoekjes uitsluitend vervaardigd met siroop van johannesbrood. Meneer Tákis: de baas. Anna-Mary Vlandé: de dochter van onze godsdienstleraar, door haar vader tegen de regels in meegenomen naar onze jongensklas. Eerste klas, achtklassige lagere school, 1942. Haar vriendin Sofía Pikroú: mijn enige, heimelijke tienerliefde. Op slaperige momenten tekende ik mijn schriften vol zeilschepen met haar naam erop. Nu, als ik soms niet kan slapen, pijnig ik mijn hersens om de gezichten te reconstrueren, maar het lukt niet.

De zomer van '43 was grimmig. Karavás was een soort niemandsland geworden. 's Nachts daalden afdelingen ELAS-reservisten uit de bergen af, verzamelden voedsel of staken soms een huis van ‘reactionairen’ in brand. Overdag trokken patrouilles van de veiligheidsbataljons erop uit om te plunderen. Op 15 augustus, in de nacht vóór

* *Van* sámali*: een zoetigheid vervaardigd met duurdere ingrediënten, o.a. suiker en amandelen (verwant met baklavás).*

Maria Hemelvaart, deden de partizanen vanuit een gewaagde hinderlaag, achter de Análipsi - een executieplaats aan de rand van de stad - een aanval op een legercommando dat daar een aantal gijzelaars heenvoerde en maakten het hele commando af. De Duitsers waren razend. Door middel van proclamaties maakten ze bekend dat voor het hele district een spertijd werd ingesteld van acht tot acht. Voor ons in de neutrale zone hadden die beperkingen nooit gegolden. Vier dagen later werd door speciale eenheden ‘jagers’ bij het aanbreken van de dag een geruisloze raid in onze streek uitgevoerd. Ze dreven alle mannen die zich ‘buiten hun woning’ ophielden bijeen en voerden hen met zich mee, terwijl ze hun expeditie voortzetten in de richting van het gebied waar de Eurótas ontspringt.

Het nieuws ging als een lopend vuurtje rond. Het waren al onze buren en twee pachters die de nacht bij hun moestuinen waren overgebleven. Vader was door toeval de dans ontsprongen. Hij zat helemaal achter in de tweede schuur, die hij tot stal had omgebouwd, te worstelen om een everzwijn te castreren en door het gebrul van het dier had hij niet eens gemerkt dat er Duitsers voorbij waren gekomen. Tegen negenen liepen zes huilende vrouwen op onze binnenplaats te hoop. Ik weet niet of bij de keuze van deze plek onbewust de aanwezigheid van een man een rol had gespeeld. Vader probeerde ze tevergeefs te kalmeren. Even later arriveerde ook een aantal pachters die intussen uit hun dorpen waren afgedaald. Een van hen kreeg de geest om te roepen: ‘Bekken dicht.’ Hierdoor verrast verstomden de vrouwen. Die boer met z'n brede schouders en een beetje x-benen wist van liegen, zeker omdat dergelijke herinneringen hem in het bloed zaten. Hij ging naast mijn vader staan en keek de vrouwen met een strenge blik aan. ‘Jullie mannen zijn meegenomen om als gids te dienen,’ zei hij. ‘Vóór zonsondergang hebben jullie ze terug.’

Zijn woorden waren naar hun hart gesproken. Er klonk een diepe zucht, alsof er een brok in de keel losschoot. Maar de vrouwen gingen niet weg. Ze bleven daar bij elkaar en wachtten in spanning de gebeurtenissen af. Er werden ook een paar vrolijke opmerkingen gemaakt. ‘De mijne was naar buiten gegaan om z'n behoefte te doen. Zó, met z'n broek nog naar beneden, hebben ze 'm opgepakt.’ Doch naarmate de zon hoger kwam te staan, verminderde de plotselinge euforie. 's Middags zaten de vrouwen zwijgend in de schaduw van de toren. Mijn moeder bracht ze water, brood en tomaten. Ze raak-

ten het met geen vinger aan. De ferme redenering van de boer werd door de eigen logica steeds verder ondergraven. Twee uur later klonk er een stem: ‘Daar komen ze.’ De vrouwen sprongen overeind. Om de westhoek van ons huis kwam Bachaviólos aangehold. Met de hak van de bevloeiing als een scepter in zijn hand geklemd, z'n broekspijpen tot de knieën opgestroopt, wees hij in de richting vanwaar hij gekomen was. Tussen de rivier en de toren, op een afstand van tegen de tweehonderdvijftig meter, liep in de lengterichting door de hele vlakte een diepe sloot van waaruit de grond werd bevloeid. De linkerwal, al jaren door dieren en mensen platgetreden, was langzamerhand tot een pad geworden. In hun grijsgroene uniformen stilletjes in een dicht aaneengesloten rij voortstappend, telkens even aan het oog onttrokken door het al even grijsgroene gebladerte, keerden de Duitsers over dat pad terug. Toen ook de laatste van de stoet was verdwenen, duurde het stilzwijgen dat terwijl ze voorbijkwamen heerste, nog even voort. Zolang als nodig was om de hoop te doen vervliegen dat de opgepakte buren en pachters misschien achterop waren geraakt en nog zouden volgen. Een stemgeluid dat begon als een weeklacht ging al gauw over in een schel gekrijs en maakte, abrupt afgebroken, een einde aan dat onnatuurlijke nietsdoen.

‘Zwij-ij-nen!’

De vrouw van Vláchos Karmíris, mager, zwarte wenkbrauwen, blootsvoets, hield plotseling haar mond stijf dicht en keek de anderen verbijsterd aan. Toen ontstond er een vreemde roerigheid. Deze vrouwen, die vanaf de vroege morgen het onheil in zich hadden opgezogen, stootten het, nu het zich geopenbaard had, van zich af. Ze keken elkaar aan, pakten elkaar vast, schudden verdwaasd hun hoofd. De weduwe Spírena en mijn moeder mengden zich onder hen en probeerden ze te kalmeren. Zwijgend volgden wij, mijn broers en zusje en Michális en Spíros, de wat oudere tweeling van de weduwe Spírena, dit verdriet dat maar niet wilde losbarsten. Het ging ons niet direct aan, maar het bracht ons wel van ons stuk. Deze weeklacht hield niet rechtstreeks verband met de dood, was vóór alles erotisch. En vagelijk, instinctmatig, voelden we dat aan. Vader ging, in het volle besef dat hij niets doen kon, op een boomstronk staan en probeerde iets te zeggen.

‘Vrouwen...’

Een paar vrouwen werden stil, ze trokken ook de anderen mee

en ze hingen aan zijn lippen. Er volgde een moment van verlegenheid. Mijn vader kon niets bedenken om te zeggen. Toen vulde plotsklaps een andere stem, in staccato, bijna ijzig, de leegte.

‘Wat doen we hier eigenlijk?’

Angelína, van Beinikólas, een vrouw van in de veertig met een reusachtig achterwerk, ging tegenover de andere vrouwen staan. Ze keek hen streng aan, draaide zich zonder verder nog iets te zeggen om en wilde weglopen. Bachaviólos sprong op om haar tegen te houden.

‘Waar ga je naar toe, mens?’

Hij ging vóór haar staan en probeerde haar er heftig van te overtuigen dat hun mannen waarschijnlijk ergens waren blijven rondhangen. Dat die nog wel zouden komen en dat ze op hen moest wachten. Angelína, als een berin op haar achterpoten, beukte terwijl hij haar tegenhield met haar vuisten op zijn schouders en zei steeds maar: ‘Nee. Nee. Nee.’ Daarna begon ze te schokken en op een komische manier wild te gillen. Ze richtte haar blik ten hemel en trok met haar nagels haar wangen naar beneden. Daarna keek ze naar de aarde, tilde haar rokken op en krabde haar bovenbenen open. De andere vrouwen stonden verbijsterd toe te kijken. De weduwe Spírena stormde op haar af en greep haar bij de polsen. Tenslotte gaf Angelína, in het net van armen gevangen, zich over. Hangend aan de oksels wierp ze haar hoofd naar voren en terwijl Spírena en Bachaviólos haar voortsleepten, bleef ze maar brullen met een dof geluid dat diep uit haar boezem kwam. Ze zetten haar neer op de boomstronk waarop mijn vader tevoren had gestaan en mijn moeder ging vlug water voor haar halen.

Michális draaide zich naar ons om en zei toen als bij ingeving: ‘Kom op, we gaan.’

Hij sprong weg van de muur waar hij tegenaan stond en wij volgden hem. We wisten niet wat hij precies van plan was, maar het leek een besluit van ons samen. We namen het pad dat rechts van de toren liep. Even verderop kwam dit uit op de kleine verharde straatweg die Sparta verbond met de noordelijke dorpen van de Taígetos. Martha, die niet goed wist wat ze moest, kwam achter ons aan. Ze hield een eigengemaakte pop stevig in haar armen geklemd. Die had Yórgos voor haar gemaakt van een groen stuk riet. Ik bleef staan en zei haar dat ze terug moest gaan. Martha voelde zich in de steek gelaten en begon te huilen. Ik liet haar achter en holde om de an-

deren in te halen. Niemand had enig idee waar we heen gingen. We kwamen op de provinciale weg. De zon stond al laag aan de hemel, maar het bleef drukkend warm. Zo liepen we een tijdje doelloos voort. De verlatenheid van de omgeving, de broze stilte, verontrustten ons ergens diep. Maar tegelijkertijd roerde zich, al even diep in ons, een geweldig gevoel van vrijheid. We bereikten de grote bocht. De weg die daar steil boven de rivier liep, keek uit op Vordónia. Links van ons, op de top van een lage heuvel, stond de hut van Boutsikákis, een stokoude man die daar helemaal op zijn eentje woonde en een tiental schapen hoedde. Hij had ook nog een dekbok, een enorm beest, dat elk jaar in augustus de hele maand buiten vastgebonden stond onder een afdak van wijnranken. Buren van ons die hun geiten wilden laten dekken stuurden die naar hem en ze betaalden altijd in natura.

‘Laten we bij hem aangaan,’ zei Michális en liep als eerste de heuvel op.

De deur van de hut stond wagenwijd open. De bok, vastgebonden aan zijn paal, liet lachend zijn tanden zien en piste op zijn poten.

Michális bleef in de deuropening van de hut staan en keek naar binnen.

‘Hij is er niet,’ zei hij.

Tegen de muur stond een vaste, lage bank. Er lag een stapeltje droge maïsbladeren, symmetrisch gesneden ter grootte van sigarettepapier, met een oud versleten mes erop. Enkele andere waren door de wind her en der verspreid. Op een houten bordje een paar plukken tabak en daarnaast een vuurslag met een lont.

Michális stond met zijn handen in zijn zak en keek om zich heen.

‘Hij zal wel ergens uithangen,’ zei hij.

De bok verspreidde een doordringende bronstlucht, die ons de adem benam. Michális maakte op zijn gemak een rondje door de hut en kwam weer naar ons toe. Beneden, aan de andere kant, liepen de schapen van Boutsikákis vrij te grazen. Michális bukte, pakte een maïsblad, deed er tabak in, verdeelde die met z'n vinger en draaide er geroutineerd een sigaret van. Hij likte 'm dicht en gaf hem aan Vasílis. Toen hij er nog een draaide deed Spíros hem meteen na. Ze staken ze aan en de drie begonnen aan één stuk door te paffen. Eerst hielden ze de rook even in hun mond en dan lieten ze hem in wolkjes naar buiten komen. Later zei Vasílis iets tegen de tweeling. Hij wilde vast en zeker ons ook in het komplot betrekken

om te voorkomen dat we hem zouden verklikken. Spíros gaf zijn sigaret aan Yórgos, maar Yórgos weigerde. Spíros wilde zich op hem storten.

‘Laat hem toch,’ zei Vasílis.

Michális ging voor mij staan, legde zijn hand op mijn schouder als waren wij gelijken en deed me voor wat ik moest doen.

‘Je moet met je ene hand op je buik drukken en een flinke trek nemen.’

Ik nam de sigaret aan en deed wat hij zei. Ineens voelde ik mijn keel branden en mijn ogen puilden uit mijn hoofd. Ik liet de sigaret op de grond vallen en stikkend van de hoest begon ik steeds maar spuug op te geven. De tweeling barstte in lachen uit en ging krijgertje spelen, ze sprongen als geiten in het rond. Vasílis liep hen achterna. Door mijn tranen heen zag ik dat ze beneden in de vallei waren aangekomen en opgewonden de schapen begonnen op te jagen. Yórgos kwam naar me toe om me te troosten.

‘Hulzen...’ hoorden we ze toen alle drie tegelijk roepen.

Yórgos liet me onmiddellijk alleen. Hulzen waren in die tijd een surrogaat voor knikkers. Ze hadden een bepaalde speelwaarde. Volgens het gangbare systeem kon je tien ervan ruilen voor allerhande zaken. Ook ik vergat prompt mijn tranen. Maar vóór we de helling konden afstormen zagen we de drie die daar beneden rondkropen van schrik verstijven. Toen stonden ze langzaam op, deden een paar stappen terug, draaiden zich plotsklaps om en begonnen naar ons toe te rennen. Hijgend kwamen ze bij ons aan.

‘Daar liggen ze,’ zei Michális helemaal van streek. ‘Tussen de bramen.’

En ze sleurden ons mee in een wilde vlucht.

Mijn tweede sigaret rookte ik vijf jaar later.

Na de bevrijding keerden we naar het dorp terug. We hadden het overleefd en vader wilde zijn oude ambacht weer ter hand nemen. Hij zei dat er na de verwoesting die de bezetting had aangericht wel weer werk zou komen. Persoonlijk geloof ik dat er ook een andere reden meespeelde. Hij kon niet aarden in de vlakte, hij was de opeenvolgende horizonten van onze bergen gewend. Intussen was Vasílis naar de universiteit gegaan. Yórgos, die ook naar de universiteit wilde en zich aan het voorbereiden was op het toelatingsexamen, was bij hem ingetrokken. Ik bleef thuis om het gymnasium in Tripoli af te maken.

In januari '48 werd tijdelijk in het gebouw van onze school een peloton commandotroepen op doorreis gelegerd. Wij werden naar het meisjesgymnasium overgebracht. In dezelfde klassen en in dezelfde banken zaten bij toerbeurt 's morgens wij en 's middags de meisjes. Deze gemeenschappelijke huisvesting wakkerde onze provinciale puberale wellust hevig aan. Níkos D., die naast me in de bank zat, beweerde vaak dat hij een eigenaardige warmte vanuit het hout in zijn liesstreek voelde dringen, die zich knagend naar de nierstreek verspreidde!

Op een ochtend, onder Frans, terwijl de lerares op het bord schreef: ‘Het karakter van Paul en Virginie nam van dag tot dag in deugdzaamheid toe’, stond iemand van de voorste rij op, draaide zich naar ons om en zwaaide met een meisjesonderbroek als was het een trofee. Die had hij in het kastje van zijn bank gevonden. Er ontstond een daverend tumult en omdat het onmogelijk was de hoofdschuldigen aan te wijzen, werd onze uitbarsting gestraft met een ‘bij loting aangewezen’ driedaagse schorsing voor vijf medeleerlingen.

Níkos D. is nu radioloog. Al jaren getrouwd, maar kinderloos, met zijn eigen luxe-appartement in de Stratiotikoú Syndésmoustraat en een invloedrijk man bij Panathinaïkós. Die is wat je noemt ‘binnen’. Na het gymnasium scheidden zich onze wegen. Als we elkaar soms toevallig ontmoeten, wisselen we een paar woorden met elkaar en natuurlijk hebben we het altijd met gepaste nostalgie over die tijd.

Destijds had Níkos een crisis doorgemaakt. Gedreven door dat knagende warmtegevoel waagde hij het er tenslotte op met zijn vulpen een boodschap op zijn bank te schrijven. ‘Schone onbekende, jij beheerst mijn dromen.’ Anoniem. De boodschap hadden we samen opgesteld, maar de aanhef ‘schone onbekende’ had hij er eigenmachtig aan toegevoegd. De volgende dag was er antwoord. ‘Dromen!...’ Meer niet. Maar met een uitroepteken en veel puntjes. Níkos was dolgelukkig. Koortsachtig volgden de boodschappen elkaar op, in dezelfde lyrische stijl. Al gauw veranderden ze in echte liefdesbrieven. Dat was een vooruitgang. Ze lieten ze in de toiletten achter, in een spleet boven de deur. Nog altijd anoniem. Ik drong er bij Níkos op aan zijn identiteit bekend te maken en dit ook van haar te verlangen. Tenslotte gaf hij toe en de volgende dag geschiedde de ramp. Zijn correspondente was een dik meisje met een bril. Een van die bollebozen die wij ‘uitsloofsters’ noemden. Níkos

knapte af. In zijn liefdesbrieven had hij niet alleen zijn schoonheidsideaal geïnvesteerd. De investering was dieper en serieuzer.

Ik probeerde hem te troosten. We maakten lange wandelingen. Ik trachtte hem voor iets anders te interesseren. Die winter ging de faam van de ‘Afrikaanse’ bij ons rond als de griep. De ‘Afrikaanse’ was de nieuwe ster in het bordeel van Kazamías. Níkos' hoofd stond er niet naar om naar me te luisteren. Slechts eenmaal werd zijn belangstelling gewekt, toen ik hem zei dat verscheidene huisvaders, tot zelfs uit Argos, samen een taxi huurden om haar te bezoeken. Hij keek me vol wantrouwen aan in de veronderstelling dat ik dingen deed die ik voor hem verborgen hield.

‘Hoe weet jij dat?’

‘Van Koularmánis.’

Koularmánis was een smeerlap die ons fietsen verhuurde.

Begin februari kregen we het rooster voor de examens van dat semester. Daar ging het eerste uur mee heen en in de pauze moesten we ons op bevel van de rector op het voorplein opstellen. Dat bevreemdde ons lichtelijk. Het was een vaste gewoonte, en we namen aan dat dat ook nu zo zou gaan, dat we geen les meer zouden krijgen.

De rector beklom onverstoorbaar het spreekgestoelte dat bij dergelijke gelegenheden werd gebruikt en leidde formeel de ‘nationale dichter’ zo en zo bij ons in. Naast hem stond een magere figuur met soldatenlaarzen en foulard. De conciërge van het gymnasium sleepte, iets verlaat, een paar stapels slechtgedrukte dichtbundeltjes van vier bladzijden aan en legde die op de grond naast de laarzen van die man. Na de voordracht konden wij ‘facultatief’ zijn gedichten kopen. Ik herinner me de koers uit die tijd niet meer, maar in ieder geval kwam de waarde van die dichtbundels overeen met die van onze ochtendbroodjes. Níkos gaf me bij wijze van seintje een schop en de dichter was nauwelijks met zijn voordracht begonnen of wij trokken ons voorzichtig terug naar het einde van onze rij. Vandaar glipten we gemakkelijk naar buiten. Het was een heldere dag, maar ondanks de stralende zon was het gemeen koud. We liepen langs het gerechtsgebouw en kwamen op het Aresplein. Het lag er verlaten bij op dat uur. Verlaten en immens groot. Aan het andere uiteinde duwde een straatveger langzaam zijn kar voor zich uit en voor ‘Ménalon’ stonden een paar kale tafeltjes. Níkos was het fiasco van zijn correspondentie nog niet te boven. We waren bij de ingang van het

Grote Park blijven staan en hadden het over de liefde. Toen klonk het geluid van een auto en om de hoek van het ‘Serail’ verscheen een oude gammele kipwagen, zo een als aannemers hebben. Hij reed de trottoirband op, kwam midden op het plein aan, keerde ter plaatse 180° en stopte, met draaiende motor. Uit de cabine stapte een sergeant met patroontas en tommygun. De laadbak ging heel langzaam omhoog en toen hij op de juiste hoogte was aangekomen, zagen wij er lijken uitvallen.

Wij waren de eersten die naderbij kwamen. Natuurlijk werd de kring al gauw groter. De vrachtwagen bleef met de laadbak omhoog staan en voor ons lag een kleine piramide van dode mannen. De enige vrouw die er bij was vormde voorovergelegen de top van de piramide. Haar rok was tot aan de billen omhooggeschoven en aan de buitenkant van de linkerdij was een gat te zien van een bajonetsteek. Ondanks de kille tekenen des doods op haar huid, nog versterkt door de winterzon, voelde ik een wilde prikkeling.

De eerste commentaren hadden al geklonken. In een nachtelijke hinderlaag hadden commando's deze kleine eenheid ‘bandieten’ uitgeroeid. Een andere lezing was dat ze hen krijgsgevangen hadden genomen. Toen had iemand geprobeerd te ontsnappen en waren ze allemaal geëxecuteerd.

De volgende dag zouden we geschiedenisexamen hebben. Ik sloot me in mijn kamer op en probeerde te leren. Vroeg in de middag kwam Níkos me halen. Hij kon z'n kop er ook niet bij houden. De geschiedenis, in de gedaante van een wellustige ronding van dode billen, hoonde ons vanaf de top van de piramide die we 's ochtends hadden gezien.

We gingen de straat op en kwamen uiteindelijk in de buurt van het station terecht. Voorbij de spoorlijn, aan de oude asfaltweg naar Tegéa, lag het erkende bordeel van Kazamías. Het huis was ommuurd en hoewel het nog licht was brandde er een kaal peertje aan de voorkant. We bleven besluiteloos buiten staan. We durfden er niet voor uit te komen dat we niet het lef hadden om naar binnen te gaan. Tenslotte haalde de tweede deur, die op het erf uitkwam, ons uit de impasse. Hij ging plotseling open en in de deuropening verscheen voorovergebogen de nationale dichter met de foulard en de soldatenlaarzen.

We sprongen schielijk naar links, sloegen langs de ommuring de hoek om en kwamen aan de achterkant terecht. We drukten ons te-

gen de muur. Voor ons bevond zich een goot met groenig water. Honderden gebruikte condooms lagen daarin te rotten. Terwijl we wachtten tot de dichter zich verwijderd had, haalde Níkos twee sigaretten uit de zak van zijn colbertjasje tevoorschijn. Hij was op de dag van het fiasco met roken begonnen en omdat hij geen ‘belastend materiaal’ bij zich wilde hebben kocht hij ze los en steeds twee stuks tegelijk. Hij gaf mij de ene en deze keer weigerde ik niet. Ik stak hem aan, nam voorzichtig een trekje, hield de rook even binnen en liet hem daarna in wolkjes uit mijn mond komen.

Het eind van het verhaal is als volgt:

Mijn vader stierf in mei '69 op tweeënzeventigjarige leeftijd. Hij bleef een taaie tot het eind van zijn leven - en hij geloofde tot zijn laatste snik in hard werken. In Karavás had hij sloten gegraven, bomen gekweekt, dieren gefokt. Voor anderen. Later kreeg hij last van zijn nieren en verkocht hij als kioskhouder een blauwe maandag kauwgom en kranten. Met de innige voldoening dat hij zijn integriteit had weten te bewaren, stierf hij. Hij was een dromer - beslist.

In Karavás ben ik sindsdien niet meer geweest, nooit. Laatst hoorde ik dat het landgoed, opgedeeld in kleine stukken bouwgrond, met kaarten is verspeeld.

Wat betreft die oom van mij van het begin van het verhaal, die leeft nog, in een uithoek aan zee ergens op de Peloponnesus. Zijn avontuurlijke neigingen zijn gesmoord in een huwelijk met een vrouw die een apotheek had geërfd. De enige apotheek waar nog de ouderwetse luchtjes hangen. Ik ga er wel eens langs om hem op te zoeken. Met suikerziekte, al jaren gestopt met roken en meer van die dingen. Een oud geworden leeuw. Zijn belangstelling voor literatuur is hij nog niet kwijt. Sinds zijn studententijd koopt hij zonder onderbreking de *Néa Estía* en laat deze onopengesneden in jaargangen inbinden.

Ik hoop van harte dat hij net zo stokoud mag worden als dat tijdschrift.

Vertaalde poëzie

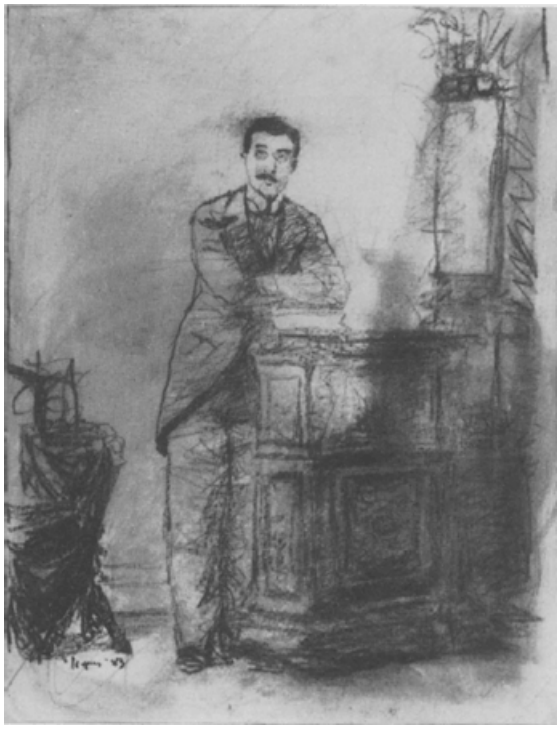

Kavafis-studie

Drie gedichten
Kyriákos Charalambídis[*]
(Vertaling Hero Hokwerda)

Nachtwacht

Ik brandde een gulden
ter nagedachtenis van die haar schilder was.

Het doek deed om zich heen de zaal uitdijen,
bescheen de ramen, hield daar in de hoek
Rembrandt in 't oog, de bedelaar, model
voor denk ik ongetalenteerde leerlingschilders
omwille van een gulden, van een beker wijn.

Jij arme schilder met de grauwe droefenis,
herinner je je nog het glanzen van de kleuren
en je ragfijne vingers van destijds?
En Saskia? En Titus? Hendrickje?

Dat waren ongeveer mijn woorden en ik brandde
te zijner nagedachtenis het muntstuk voor een doek
met koeien die te grazen liepen in een wei.

Νυχτεριν περιπολία

Άναψα ένα φλορίνι
στη μνήμη εχείνου που τον έφτιαξε.

Ο πίναχας μεγάλωνε την αίθουσα
φώτιζε τα παράθυρα, μετρούσε στη γωνία
το Ρέμπραντ, το ζητιάνο χαι μοντέλο
ο᾽ ατάλαντους θαρρώ μαθητευόμενους
για ένα φλορίνι χύπελο χρασί.
φτωχέ ζωγράφε με τη γχρίζα θλίψη,
θυμάσαι τις εχλάμψεις των χρωμάτων
χαι τ᾽ αραχνένια δάχτυλά σου τότε;
Τη Σάσχια χαι τον Τίτο χαι τη Χέντριχε;

Τέτοια περίπου λέγοντας ανάβω
το μέταλλο του φλορινιού στη μνήμη του
μπροστά σ᾽ ένα λιβάδι με γελάδες.

* *Kyriákos Charalambídis (geb. 1940 in Achna bij Famagusta, Cyprus; woont in Nicosia) was een van de zes Griekse dichters die in november 1985 in Amsterdam en Groningen uit hun werk hebben voorgedragen op het One World Poetry Festival. Tijdens dit bezoek aan Nederland is hij geïnspireerd tot het gedicht* Nachtwacht. *Tevens zijn enkele andere recente gedichten van hem vertaald. Zoals welhaast alle Cypriotische dichters laat Charalambídis de lotgevallen van Cyprus in en na 1974 (de Turkse inval) steeds weer in zijn poëzie doorklinken. Voor meer van en over deze dichter zie men de bundel* Mozaïek van een volk, zes Griekse dichters, *die ter gelegenheid van genoemde manifestatie is uitgegeven door 'Het Griekse eiland', Amsterdam.*

De goddelijke ruimte met de *Nachtwacht*
was uit mijn aangezicht verdwenen -
wanneer ik plotseling opmerk dat de schilder
mij in de ogen kijkt. Dan komt hij op mij af

en door drie eeuwen heen strekt hij zijn open hand.

Ik gaf aan hem de halfgebrande gulden
en ging - hij keek mij uit een afgrond aan.

Είχε χαθεί απ᾽ εμπρός μου η θεία αίθουσα
με τη ‘Νυχτερινή περιπολία’
όταν εξαίφνης βλέπω το ζωγράφο
να με χοιτάει στα μάτια. Ήρθε χοντά μου

χι απλώνει τριαιώνια την παλάμη.

Του δίνω το μισόχαφτο φλορίνι
χαι φεύγω - με χοιτάει από μιαν άβυσσο.

Salamis Bay*

Hoort u, m'n bey, de stem van Salamis?
U bent het die zij roept, zij bij zich nodigt.
Salamis Bay, Salamis Bay, hoort u haar niet?
Een zonde is het als u haar de rug toekeert.
Salamis Bay... Bay... Bay - weerklinkt de echo.
Verengelsing lijkt het wel: *Salamis Bay.*
't Is onrecht als u nu de oren sluit
voor 't roepen van de plaats die naar u snakt
als iemand die geheel van haar is, bey.

Hij buigt zich uit het venster van zijn kamer,
vraagt wie met zoveel aandrang op een derglijk uur,
in 't holle van de nacht, hem tot zich roept.

Van zijn geheim agenten hoort hij 't is de ziel,
het is je eigen ziel, m'n bey, die naar je roept,
het zijn van alle beys de zielen meegetrokken
met weerzinwekkend magnetisme door de stem
van gindse plaats, als lam dat is geslacht.

Salamis Bay

Αχούτε, μπέη, τη φωνή της Σαλαμίνας;
Εσάς φωνάζει, σας χαλεί χοντά της.
Salamis Bay, Salamis Bay, την αχούτε;
Είν᾽ αμαρτία να στρέφετε τα νώτα.
Salamis Bay... Bay... Bay - με την ηχώ.

* *Salamis Bay: Grieks hotel in het door de Turken bezette Salamis op Cyprus. (K.Ch.)*

Εξαγγλιομός αχτής, της ανοιχτής
θα λέγαμε αγχαλιάς: *Salamis Bay.*
Είν᾽ αδιχία να χλείνετε τ΄ αυτιά σας
στο χάλεσμα του χώρου που σας θέλει
πολύ διχό του χι άνθρωπό του, μπέη.

Εχείνος έγειρε από τον οντά του
χαι ρώτησε ποιος τον χαλεί τέτοια ώρα
στ΄ άγρια μεσάνυχτα με τόσο πείσμα.

Του λένε οι μυστιχοί του, ειν᾽ η ψυχή
είν᾽ η ψυχή η διχή σου μπέη μου που σε χράζει,
είν᾽ οι ψυχές όλων των μπέηδων που τις σέρνει
με στυγερό μαγνητισμό η φωνή
του χώρου εχείνου, σαν αρνί σφαγμένο.

Glimlachend en in opperste beheersing
hurkt hij en zoekt de instrumenten bij elkaar
die klinken zullen als hij in de armen valt
van Salamis, terwijl dan Sulamitis
haar kinderen als kuikens bij zich roepen zal.
Nadat hij ze in een zak bijeengebonden heeft
gelast hij die in 't ruim van 't schip te werpen -
hij moet zich scheren en zijn haren wassen
en met zijn fraaiste baard zich tooien, wetend
dat van een vrouw die levend is de ziel
wel duizend lijven waard is duizend gronden.

Αυτός χαμογελάει με πλήρη τάξη
χι αναχουρχούδιστος μαζεύει τα όργανα
που θα ηχήσουν σαν θα πέσει στην αγχάλη
της Σάλαμις, χαθώς η Σουλαμίτις
θα χράζει τα παιδιά της σαν χλωσσόπουλα.
Κι αφού τα δένει χαι τα βάζει σε σαχούλι
προστάζει να τα ρίξουν σε χαράβι
χαι να προσμένουνε τον έρχομό του -
να ξουριστεί και να λουστεί και να φορέσει
την πιο χαλή γενιάδα του᾽ το ξέρει
πως η ψυχή της ζωντανής γυναίχας
αξίζει χίλια σώματα χαι χώματα.

De Heilige Helena op Cyprus

Hoe meer mijn ziel zich vult met kruisen
wil ik er niet meer aan: de Heilige Helena
heeft, heet het, nimmer voet op Cyprus' grond gezet -
‘nooit heb ik voet gezet in 't dapperkloeke Troje,’
is wat dan ook de Schone Helena zou zeggen,
‘maar 't is al leugentaal, neem dat maar van mij aan.’

Waartoe Vasilopótamos dan, beste mensen,
waartoe het Stavrovoúniklooster, en de mythen
die zestienhonderd jaar al aan een volk
kracht schenken? Tenzij 't al evenmin bestaat,
dit volk. Gooi het in dat geval maar weg
met vingers in barok, nagels van rots.
Welk venster zal het wonder treffen
vanuit de hoogte? en als wéér er licht verschijnt?
een bundel eras die tot een fakkel wordt?

Η Αγία Ελένη στην Κ□προ

Όσο η ψυχή μου γέμει με σταυρούς
αδυνατώ να το πιστέψω: Αγία Ελένη,
λένε, το πόδι της δεν πάτησε την Κύπρο -
‘ποτέ δεν πάτησα την αντρειωμένη Τροία,’

θα έλεγε χι η ωραία λοιπόν Ελένη,
‘αλλ᾽ είναι ψέματα όλα, πίστεψέ με.’
Προς τι ο Βασιλοπόταμος, αγαπητοί,
προς τι το Σταυροβούνι μα χι οι μύθοι
που θρέφουν χίλια εξαχόσια χρόνια
ένα λαό; Έξόν χι αν δεν υπάοχει
αυτός ο λαός. Τότε να τον πετάξεις
με δάχτυλα μπαρόχ, νύχια από βράχο.
Ποιο παραθύρι θα δεχτεί το θάμα
να πέσει από ψηλά; χι αν έβγει πάλι φως;
ένα δεμάτι χόρτο που γίνεται πυρσός;

Beter maar namen wij het zonder vorsen aan
als opdracht van het lot - zij ís hier eens geweest,
ziedaar haar groeve: *Zuster Helena* †*
oud vijfentachtig jaren, bij de muur
van 't oude klooster. Dierbaar moet haar deze hof
geweest zijn, en vrijgevig als zij is
laat zij het als een levend kruis
heel Cyprus overdekken: wijdgeëerde glans.

Καλύτερ΄ ανιστόρητα να το δεχτούμε
σαν προσταγή της μοίρας - πέρασε αποδώ,
να χαι τον τάφο της: "Ελένη μοναχή †
ετών ογδόντα χέντε" στον περίβολο
τ΄ αρχαίου μοναστηριού. Της αρεσχειάς της
θα βρήχε την αυλή, χι όντας φιλόδωρη,
τ΄ αφήνει ζωντανό σταυρό για να σχεπάζει
την Κύπρον όλη· παντιμίως μια λάμψη.

* *Volgens de volksoverlevering heeft de Heilige Helena in de vierde eeuw Cyprus bezocht, er een kerk gebouwd en haar een stukje van het Heilig Kruishout geschonken (het Stavrovoúniklooster). Van wetenschappelijke zijde wordt deze overlevering in twijfel getrokken. (K.Ch.)*

Vijf gedichten
Dínos Christianópoulos[*]
(Vertaling Wim Meershoek)

Westelijke stadswijken

Stavroúpoli, Ilioúpoli, Políchni,
wijken van mijn erotisch sluikbestaan,
wat doet het me goed jullie telkens weer te zien
gedijen in jeugd en schoonheid.

Jullie kruidige graslandjes waar indertijd
iedere dakloze liefde gratis terechtkon
zijn nu woonbuurten geworden waar 't krioelt
van de leuke en hitsige kereltjes.

Zouden ze eigenlijk weten, al dat jonge grut
op hun bromfiets en in spijkerbroek,
op wat voor kaveltjes ze zijn geboren,
wat een liefde in hun tuintjes ligt gestort?

Stavroúpoli, Ilioúpoli, Políchni,
uit de kluiten gewassen met de melk der liefde,
voorheen vrijplaatsen voor verliefden,
tegenwoordig verblijfplaatsen voor schoonheid.

Δυτικεσ συνοικιεσ

Σταυρούπολη, Ἡλιούπολη, Πολίχνη,
συνοικίες τοῦ λαθρόβιου ἔρωτά μου,
μὲ τὶ ουγκίνηση κάθε φορά σᾶς βρίσκω
νὰ προοδεύετε σὲ νιάτα κι ὀμορφιά.

Τὰ εὐωδιαστὰ τσαΐρια σας ποὺ ἄλλοτε
φιλοξενοῦσαν κάθε ἄστεγη ἀγάπη,
ἔγιναν τώρα γειτονιὲς ποὺ μυρμηγκιάζουν
ὡραῖα καὶ βαρβάτα τζουτζουκλέρια.

Τάχα νὰ ξέρουν ὅλοι αὐτοὶ οἱ νεανίσκοι
μὲ τὰ μοτοσακὸ καὶ τὰ μπλουτζίν,
σὲ τί ἀγροτεμάχια γεννηθῆκαν,
τί ἔρωτας εἶναι σηαρμένος στὴν αὐλή τους.

Σταυρούπολη, Ἡλιούπολη, Πολίχνη,
θεριέψατε μὲ τοῦ ἔρωτα τὸ γάλα,
παλιὰ ἀναχωρητήρια ἀγάπης,
καινοὐρια ἐνδιαιτήματα ὀμορφιᾶς.

* *Dínos Christianópoulos (geb. 1931), uit Thessaloníki, heeft naast literaire essays en kritieken een negental kleine poëziebundels gepubliceerd; deze zijn in 1985 bijeengebracht in de verzamelbundel* Piímata (1949-1984), *uitg. Diagónios, Thessaloníki. Zijn poëzie is in hoofdzaak erotisch en is in de loop der jaren steeds realistischer en prozaïscher van stijl geworden.*

Mondaine jongelui

Zíj hebben niet die gekwelde blik in hun ogen
of zo'n bittere glimlach, of een gezicht
dat verwrongen is van geheim verlangen.

Je ziet hoe ze onbekommerd lopen te zingen,
in dure auto's stappen, feestjes houden,
ze praten over Freud en over film -
geen aanstootgevende woorden en gebaren.

Zíj hebben niet die last waar wij mee slepen,
boven verdenking in hun schoonheid,
bijna onschuldig in hun aanstellerigheid,
in hun relaties doorgaans niet over de schreef.

Zíj hebben niet die gekwelde blik in hun ogen.

Κοσμικοι νεοι

Μάτια τυραννισμένα αὐτοὶ δὲν ἔχουν
οὔτε χαμόγελο πικρό, οὔτε πρόσωπο
ποὸ ἀπὸ καημὸ κρυφὸ νά ᾽χει σκεβρώσει.

Τοὺς βλέπεις: τραγουδᾶνε ἐπιπόλαια,
μπαίνουν σὲ κοῦρσες, διοργανώνουν πάρτυ,
μιλοῦνε γιὰ τὸν Φρόυντ καὶ τὰ σινεμὰ -
ἄψογα λόγια καὶ χειρονομίες.

Δὲν ἔχουν τὸ δικό μας τὸ παράπονο,
τέλεια ἀνύποπτοι στὴν ὀμορφιά τους,
σχεδὸν ἀθῶοι στὴν ἐπιτήδενσή τους,
στοὺς ἔρωτές τους μάλλον νόμιμοι.

Μάτια τυραννισμένα αὐτοὶ δὲν ἔχουν.

Verwacht niet

Verwacht niet dat de nacht je alles komt brengen -
hij is je loopjongen niet, de nacht.
Kom zelf ook eens in de benen, leer je weg te vinden,
onthou de bepaalde plaatsen en de drukke uren,
ga eens wandelen in de notoire buurten.

Verwacht niet dat de nacht je alles komt brengen.
Je bent geen kind meer, dat anderen je moeten verzorgen.
Zelf moet je de kost verdienen,
en de kost verdien je niet als je je niet inspant,
als je niet aan deuren klopt, als je er niet opuit gaat.

Verwacht niet dat de nacht je alles komt brengen.

Μην περιμενεισ

Μὴν περιμένεις νὰ σ᾽ τὰ φέρει δλα ἡ νύχτα,
δὲν εἶναι ἀβανταδόρος σου ἡ νύχτα.
Τρέξε χαὶ σὺ λιγάχι, μάθε χατατόπια,
σημάδεψε περάσματα χαὶ ὥρες,
περπάτησε σὲ γειτονιὲς σταμπαρισμένες.

Μὴν περιμένεις νὰ σ᾽ τὰ φέρει ὅλα ἡ νύχτα.
Δὲν εἶσαι πιὰ παιδί, νὰ σὲ ταΐζουν ἄλλοι.
Μόνος σου πρέπει νὰ βγάζεις τὸ ψωμί σου,
χαὶ τὸ ψωμὶ δὲν βγαίνει ἂν δὲν παλέψεις,
ἂν δὲν χτυπήσεις πόρτες, ἂν δὲν τρέξεις.

Μὴν περιμένεις νὰ σ᾽ τὰ φέρει ὅλα ἡ νύχτα.

De zee

De zee is als de liefde:
je duikt erin, of je eruit komt weet je niet.

Hoevelen hebben niet hun jeugd verspeeld -
noodlottige plonzen, dodelijke duiken,
krampen, diepten, onzichtbare rotsen,
kolken, haaien, kwallen.

Maar wee als we het zwemmen eraan geven
alleen maar om die vijf of zes verdrinkingen,
maar wee als we de zee verloochenen
want zij weet ons altijd wel te verzwelgen.

De zee is als de liefde:
duizend genieten ervan - eentje draait ervoor op.

Η θαλασσα

Ἡ θάλασσα εἶναι σὰν τὸν ἔρωτα:
μπαίνεις χαὶ δὲν ξέρεις ἂν θὰ βγεῖς.

Πόσοι δὲν ἔφαγαν τὰ νιάτα τους -
μοιραῖες βουτιές, θανατερὲς χαταδύστις,
γράμπες, πηγάδια, βράχια ἀθέατα,
ρουφῆχτρες, χαρχαρίες, μέδουσες.

Ἀλίμονο ἂν χόψουμε τὰ μπάνια
μόνο χαὶ μόνο γιατὶ πνίγηχαν πεντέξι.
Ἀλίμονο ἂν προδώσουμε τὴ θάλασσα
γιατὶ ἔχει τρόπους νὰ μᾶς χαταπίνει.

Ἡ θάλασσα εἶναι σὰν τὸν ἔρωτα:
χίλιοι τὴ χαίρονται - ἕνας τὴν πληρώνει.

Als ik op je wacht

Als ik op je wacht en je komt maar niet
dan zie ik die gesjochten stumpers voor me,
van die lui die urenlang in de rij staan,
buiten voor een deur of tegenover een ambtenaar,
en klagend zeuren, het verzoekschrift in de hand,
om een handtekening, om een kruimeluitkering.

Als ik op je wacht en je komt maar niet
dan word ik één met die gesjochten stumpers.

Οταν σε περιμενω

Ὅταν σὲ περιμένω καὶ δὲν ἔρχεσαι,
ὁ νοῦς μου πάει στοὺς τσαλακωμένους,
σ᾽ αὐτοὺς ποὺ ὥρας στέκονται σὲ μιὰ οὐρά,
ἔξω ἀπὸ μιὰ πόρτα ἢ μπροστὰ σ᾽ ἕναν ὑπάλληλο,
κι ἐκλιπαροῦν μὲ μιὰ αἴτηση στὸ χέρι
γιὰ μιὰ ὑπογραφή, γιὰ μιὰ ψευτοσύνταξη.

Ὅταν σὲ περιμένω καὶ δὲν ἔρχεσαι,
γίνομαι ἕνα μὲ τοὺς τσακισμένους.

Dagboek van een ongeziene April
Odysséas Elýtis[*]
(Vertaling Wim Bakker)

Woensdag, 1

VOORTDUREND kauwend op witte lakens dringen de paarden
triomfantelijk steeds dieper door in de Dreiging.

Takken van beuken en eiken hoor ik schrapen langs de kap
van de oude koets waar ik me halsoverkop heb ingeworpen
om weg te komen. Een film afdraaiend die vroeger eens
heimelijk is opgenomen en verouderd is zonder door iemand
gezien te zijn.

Snel. Voordat de beelden verbleken. Of plotseling
stoppen - en de vergane film breekt.

Τεταρτη, 1

ΟΛΟΕΝΑ Τ᾽ ΑΛΟΓΑ μασοῦν λευκά σεντόνια κι ὁλοένα εἰ-
σχωροῦν θριαμβευτικά μέσα στήν Ἀπειλή.

Δρῦς, ὀξιές, βαλανιδιές, ἀκούω νά σέρνονται στή σκεπή
τῆς παλιᾶς καρότσας ὅπον ρίχθηκα ὅπως ὅπως νά φύ-
γω. Ξαναπαίζοντας ἕνα ἔργο πού γυρίστηκε κάποτε
στά κρυφά καί πάλιωσε χωρίς νά τό ἔχει δεῖ κανένας.

Γρήγορα. Προτοῦ ξεθωριάσουν οἱ εἰκόνες. Ἤ σταματή-
σουνε ἄξαφνα - κι ἡ ταινία ἡ φθαρμένη κοπεῖ.

* *De dichter Odysséas Elýtis is, na zijn Nobelprijs van 1979, niet in een poëtisch stilzwijgen vervallen. In 1982 verscheen* Drie gedichten onder gelegenheidsvlag *(gedeeltelijk vertaald in* DTR, zomer 1983, *pp. 147-156; binnenkort verschijnt de complete vertaling, eveneens van de hand van Wim Bakker, uitg. Bert Bakker) en in 1984* Imerolóyo enós athéatou Aprilíou *(Athene, uitg. Ýpsilon/vivlía), waaruit hierboven enkele eenheden vertaald zijn. In 1985 verscheen nog* O mikrós naftílos, *maar dit betreft een grote cyclus die al van 1970-74 geschreven was.* Dagboek van een ongeziene April *is geen dagboek van diepzinnige gedachten maar van een reeks beelden, of scènes van een film, en beslaat te tijdsspanne van woensdag 1 april tot donderdag 7 mei. Het is een dagboek van lente, dood en opstanding, van tijd en dood, met weinig zon en licht als in Elýtis' eerdere poëzie, maar met dichte bewolking en veel regen.*

Vrijdag, 10

ERGENS, LIJKT HET WEL, is er een feestje
hoewel er helemaal geen huizen of mensen zijn
hoor ik gitaarspel en gelach en zo, dat niet dichtbij is

Misschien wel heel ver weg in de uitgebrande
resten van de hemelen
in de Andromeda, in de Beer of de Maagd...

Is dan de eenzaamheid in alle werelden
dezelfde?

Παρασκεγη, 10 б

ΚΑΠΟΓ, ΦΑΙΝΕΤΑΙ, θά διασχεδάζουν
μόλο πού δέν ὑπάρχουν διόλου σπίτια ἤ ἄνθρωποι
ἀχαύω χιθάρες χι ἄλλα γέλια πού δέν εἶναι σιμά

Μπορεῖ χαί μαχριά πολύ μέσα στῶν οὐρανῶν
τ᾽ ἀποχαΐδια
τήν Ἀνδρομέδα, τήν Ἄρχτο ἤ τήν Παρθένο...

Ἄραγες νά ᾽ναι ἡ μοναξιά σ᾽ ὅλους τούς χόσμους
ἡ ἴδια;

Zondag, 19

GEBROKEN WIT van de hemel midden in de nacht
ik loop met dicht bij me de hond van m'n maan.

Een mij onbekende Gabriël wenkt me
- Natuurlijk, we gaan allemaal dood. Maar waartoe?

Ik kijk omhoog als naar een ster naar het raam op het Noorden
dat ze open hebben laten staan en met het licht aan.

De anderen slapen of voorlopig of voor eeuwig
op de rug, met het gelaat naar de hemel, onbedekt.

Ik loop met dicht bij me m'n getelde dagen
- Natuurlijk, zeker! Maar dit leven heeft geen eind...

Κγριακη, 19 γ

ΑΣΠΡΑ ΣΠΑΣΜΕΝΑ τ᾽ οὐρανοῦ μέσα στή νύχτα
πάω μ᾽ ἀπό χοντά τόν σχύλο τῆς σελήνης μου.

Κάποιος ἄγνωστος Γαβριήλ μοῦ χάνει νοήματα
- Σύμφωνοι, θά πεθάνουμε ὅλοι μας· ἀλλά πρός τί;

Ψηλά χοιτάω σάν ἄστρο τό βορινό παράθυρο
πού τό ξεχάσανε ἀνοιχτό χαί μ᾽ ἀναμμένο φῶς.

Οἱ ἄλλοι χοψοῦνται ἤ προσωρινά ἤ αἰώνια
ὕπτιοι, μέ τό πρόσωπο ἀχάλυπτο στόν οὐρανό.

Πάω μ᾽ ἀπό χοντά τίς μετρημένες μέρες μου
- Σύμφωνοι, ναί· ἀλλ᾽ ἡ ζωή αὐτή δέν ἔχει τέλος...

Witte donderdag, 23

EEN ECHTE GOD. Maar ook hij dronk z'n gif
slokje voor slokje zoals het hem was opgelegd
totdat de grote explosie gehoord werd.

De bergen verdwenen. En toen verscheen er
- werkelijk! - achter de reusachtige kin de kelk

En later de doden in sluiers van damp,
uitgestrekt op de grond.

Μ. Πεμιιτη, 23 б

ΣΩΣΤΟΣ ΘΕΟΣ. Όμως χι αὐτός ἔπινε τό φαρμάχι του
γουλιά γουλιά χαθώς τοῦ εἶχε ταχθεῖ
ἕως ὅτου ἀχοόστηχε ἡ μεγάλη ἔχρηξη.

Χάθηχαν τά δουνά. Καί τότε ἀλήθεια φάνηχε
πίσω ἀπό τό πελώριο πηγούνι ὁ χύλιχας

Κι ἀργότερα οἱ νεχροί μές στούς ἀτμούς, ἐχτάδην.

Paaszondag, 26

HELDERE TRANSPARANTE DAG. De wind is zichtbaar:
onbeweeglijk staat hij verderop in het Westen in de vorm
van een berg. En de zee met de vleugels gevouwen,
lager, onder het raam.

Je zou op willen vliegen om vandaar je ziel rond te delen,
gratis voor niets. Om daarna neer te dalen en, moedig,
de plaats in het graf in te nemen die je toekomt.

Κγριακη (πασχλ), 26

ΚΑΘΑΡΗ ΔΙΑΦΑΝΗ ΜΕΡΑ. Φαίνεται ὁ ἄνεηος πού ἀχι-
νητεῖ μέ τή μορφή δουνοῦ χεῖ χατά τά δυτιχά. Κι ή θά-
λασσα μέ τά φτερά διπλωμένα, πολύ χαμηλά, χάτω
ἀπό τό παράθυρο.

Σοῦ ᾽ρχεται νά πετάξεις ψηλά χι ἀπό χεῖ νά μοιράσεις
δωρεάν τήν ψυχή σου. Ὕστερα νά χατεβεῖς χαί, θαρρα-
λέα, νά χαταλάβεις τή θέση στόν τάφο πού σοῦ ἀνήχει.

Vrijdag, 1

1 mei
IK PAK DE LENTE en open haar, heel voorzichtig:

Een warmte komt me tegemoet fijn als spinrag
een blauw dat geurt naar vlinderadem
en gesternten van de madelief, allemaal, maar
tegelijkertijd ook vele kruipende of gevleugelde
insekten, slangen, hagedissen, rupsen en ander
ongedierte van allerlei kleur met draderige voelsprieten
schubben van goud lamé en rode lovertjes

Alle, lijkt 't wel, gereed om op te gaan
naar het gekostumeerde bal van Hades.

- *Alles gaat verloren. Ieders uur komt.*

- *Alles blijft. Ik ga weg. Wat jullie betreft, dat zullen we zien.*

Παρασκεγη, 1 μ

Ἡ Πρωτομαγιά

ΠΙΑΝΩ ΤΗΝ ΑΝΟΙΞΗ μέ προσοχή χαί τήν ἀνοίγω:

Μέ χτυπάει μιά ζέστη ἀραχνοΰφαντη
ἕνα μπλέ πού μυρίζει ἀνάσα πεταλούδας
οἱ ἀστερισμοί τῆς μαργαρίτας ὅλοι ἀλλά
χαί μαζί πολλά σερνάμενα ἤ πετούμενα
ζουζούνια, φίδια, σαῦρες, χάμπιες χαί ἄλλα
τέρατα παρὸαλά μέ χεραῖες συρμάτινες
λέπια χρυσά λαμέ χαί πούλιες χόχχινες

Θά ᾽λεγες, ἑτοιμα ὅλα τους νά πᾶν
στόν χορό τῶν πεταμφιεσμένων τοῦ Ἄδη.

- *Ὅλα χάνονται. Τοῦ χαθενός ἔρχεται ἡ ὥρα.*

- *Ὅλα μένουν. Ἐγώ φεύγω. Ἐσεῖς νά δοῦμε τώρα.*

De Tristans (schets) 1980-1983
Aléxandros Ísaris[*]
(Vertaling Hero Hokwerda)

Het gedicht van Plytó

Zwijgen is pijn die aanvangt
Bij 't hart als eenzaamheid.

Het middaguur vergeelt
Verwoest mijn huid
Dringt in mijn hersens.
Stof wolkt op, druipende ruiten
Het pogen een bloeding.

Steun op mij - zei ik tot de spiegel.
Ik hou je vast.

Το ποιημα τησ Πλυτωσ

Σιωπή εἶναι ἕνας πόνος πού ἀρχίζει
Ἀπό τό στῆθος σάν μοναξιά.

Τό μεσημέρι χιτρινίζει
Ρημάζει τό δέρμα μου
Μπαίνει μές στό μυαλό.
Σχόνη σηχώνεται, τά τζάμια στάζουν
Ἡ προσπάθεια αἱμορραγεῖ.

Στηρίξου πάνω μου - εἶπα στόν χαθρέφτη.
Θά σέ χρατήσω.

In deze tuin

Nog geen halve glimlach in deze tuin.
Alleen Plytó nog over met een mes.
Plytó die alleen is en het mes reinigt.

* *Aléxandros Ísaris (pseudoniem van Yánnis Dimitriádis) werd in 1941 geboren in Sérres, Noord-Griekenland. Hij studeerde architectuur in Graz en Thessaloníki. Sinds 1978 woont hij in Athene, waar hij voornamelijk als schilder en graficus werkzaam is. Een van zijn tentoonstellingen was gewijd aan de dichter Kaváfis (zie ook* DTR, *Lente 1985, p. 144); zie in dit nummer ook de rubriek* Tekeningen.
Ísaris' vijf van 1973 tot 1983 verschenen poëziebundels zijn in 1984 bijeengebracht in de verzameluitgave I parenéryes tis siopís *('De bijwerkingen van de stilte', uitg. Ýpsilon/vivlía); hiervan is nu de laatste bundel vertaald,* I Tristáni *(1983). Voor meer vertaalde poëzie van Ísaris zie men* Mozaïek van een volk, zes Griekse dichters *(Amsterdam 1985, uitg. Het Griekse eiland, verzorgd door Arnold van Gemert); hierin zijn de teksten gepubliceerd die in november 1985 door de betrokken zes dichters zijn voorgedragen op de Griekse avond van het One World Poetry Festival, met een Nederlandse vertaling (in het geval van Ísaris van de hand van Marc Lauxtermann en Jenneke Quast).*
Ísaris is ook vertaler, voornamelijk uit het Duits (Frisch, Thomas Mann, Musil, Handke). Een eigen prozafragment van hem staat in de rubriek Vertaald proza.

Σ αυτον τον κηπο

Σ᾽ αὐτόν τόν χῆπο δέν ἔχει οὔτε μισό χαμόγελο.
Μόνη ἡ Πλυτώ ἀπόμεινε μ᾽ ἕνα μαχαίρι.
Μόνη της ἡ Πλυτώ νά χαθαρίζει τό μαχαίρι.

Weet je nog Regina?

's Nachts lag ik vroeg in bed m'n Tristan
En zag jou in m'n droom. De straat verwondde
M'n schreden en ik dacht aan jou.
Sneeuw viel in de kamer, het lichaam zakte
Als koorts.

'k Weet het ik zal ontwaken als ik deze deur
Open. Ik wikkel mij in kleuren
  Hoor de geesten
  Zie de rots drijven
  Onder mijn schedel
  Waar ze amper past.
De zee mij maar bestoken.

En de dichter?
Gebarsten in een auto -
Opengebarsten, wolken rook. Gedichten waren opgezwollen
En namen wraak.

Haatdragend die poëzie.
Weet je nog dat ik het zei Regina?

Θυμασαιρεγκινα;

Τίς νύχτες πλάγιαζα νωρίς Τριστάνε μου
Καί σέ ὀνειρενόμουν. Οἱ δρόμοι πλήγωναν
Τά βήματά μου καί σέ σκεφτόμουν.
Χιόνιζε στό δωμάτιο, τό σῶμα ἔπεφτε
Σάν πυρετός.

Τό ξέρω πώς θά ξυπνήσω ἄν ανοίξω
Τήν πόρτ᾽ αὐτή. Τυλίγομαι μέ χρώματα
  Ἀκούω τά φαντάσματα
  Βλέπω τό βράχο νά ἐπιπλέει
  Στό κεφάλι μου
  Πού μόλις τόν χωρᾶ.
Τή θάλασσα νά μέ παιδεύει.

Κι ὁ ποιητής;
Ἔσκασε μέσα σ᾽ ἕν᾽ αὐτοκίνητο -
Ἄνοιξε, γέμισε καπνούς. Φούσκωσαν τά ποιήματα
Τόν ἐκδικήθηκαν.

Ἡ ποίηση εἶναι μνησίκακη.
Θυμᾶσαι πού σοῦ τό ᾽λεγα Ρεγκίνα;

And my ending is despair
And my ending is despair

De jaren gaan voorbij en 'k vraag mij af wie
Eigenlijk ik ben. De Lazarus van toen?
De eclips teruggekeerd? De opgedroogde vrees?
't Voormalig vaandel van mijn ziel?
Of 't uurwerk met de drama's?
Sta voor het raam Warmbloedig -
Bloedeloos en ga voort.

Voorvechters van de romantiek verenigt u.
De dag is daar.
Leve de radelozen!

And my ending is despair
And my ending is despair

Καθώς περνοῦν τά χρόνια ἀναρωτιέμαι ποιός
Νά ᾽μαι τάχα. Ὁ Λάζαρος πού ἤξερα;
Ἡ ἔχλειψη πού γύρισε; Ὁ φόβος πού στέρεψε;
Ἡ πρώην τῆς ψυχῆς μου σημαία;
Ἤ τὸ ρολόι μέ τά δράματα;
Στέχομαι στό παράθυρο Θερμόαιμος -
Ἀναιμιχός χαί συνεχίζω.

Ὑπέρμαχοι τοῦ ρομαντιομοῦ ἑνωθεῖτε.
Ἡ μέρα ἔφτασε.
Ζήτωσαν οἱ ἀπεγνωσμένοι!

De droom

Ik zag
De twee bij 't gloren in gevecht
Maar wist hen stellig dood.
Hun lijven zwetend van de krachtsinspanning -
Ze wisten niet Hoe de ander te verslaan.
De zon gleed slijm sijpelend voort.
De mensen joelden.
  Aan Stéfanos de victorie!
  Aan Stéfanos de victorie!
  Aan Blondhaar de victorie!
Ik vloog en keek van boven op hen neer.
Hun vingers verwrongen, hun lijven
Onder het zweet. Een geur van bronst.
Soepele massa's in de wind
Zich spannend, frisse monden.
Eén voorhoofd boven 't ander - dan weer óp elkaar.
Stof wolkte wit op
Ik zag hun tandvlees, klapperende tanden
  Die met de moedervlek de victorie!
Zwaar ademend werd Stéfanos gevloerd.
  Werd licht.
Zijn middel ingezogen spuwde licht.
De ander liet zich in zijn armen neer.
Borende, elektrische ogen
Blauwe druiven, harpisten
En glazen zangers.

Ach Stéfanos!
Ach Stéfanos!
Hand onder de oksel
Andere als vleugel
Als vogel:
Kuste hij hem op de mond.
Twee beelden weer alleen.

Op 't Plein
Verlatenheid.

Το ονειρο

εἶδα
Καθώς ξημέρωνε τούς δυό τους νά παλεύουν
Μά ἦμουν σίγουρος πώς ἦταν πεθαμένοι.
Τά σώματά τους ἵδρωναν ἀπ᾽ τήν προσπάθεια
Γιατί δέν ἤξεραν Πῶς νά νιχήσουν.
Γλισιροῦσε ὁ ἥλιος ατάζοντας βλέννες.
Τό πλῆθος χραύγαζε.
  Νίχη στόν Στέφανο!
  Νίχη στόν Στέφανο!
  Νίχη στόν Ξανθομάλλη!
Ἐγώ πετοῦσα χαί τούς ἔβλεπα ἀπό ψηλά.

Τά δάχτυλά τους στρεβλωμένα χι οἱ σάρχες
Ἰδρωμένες. Μύριζαν ἀρσενιχό.
Εὔχαμπτες μάζες πού τεντώνονταν
Μέσα στόν ἄνεμο χαί στόματα νωπά.
Τό ἕνα μέτωπο πάνω ἀπ᾽ τ᾽ ἄλλο - ἄλλοτε χολλητά.
Σχόνη σηχώθηχε λευχή
Εἰδα τά οὖλα τους, τά δόντια πού χροτάλιζαν
  Νίχη σ᾽ αὐτόν μέ τήν ἐλιά!
Ὁ Στέφανος χαρφώθηχε βαριανασαίνοντας·
  Φωτίστηχε.
Ἡ μέση του ρουφήχτηχε χι ἔφτυσε φῶς.
Ἔγειρε ὁ ἄλλος στήν ἀγχαλιά του.
Μάτια διαμπερή, ἠλεχτριχά
Μαῦρα σταφύλια, ἁρπιστές
Καί γυάλινοι τραγουδιστές.

Ἄχ Στέφανε!
Ἄχ Στέφανε!
Τό ἕνα χέρι στή μασχάλη
Τό ἄλλο σάν φτερούγα
Ἤ σάν πουλί·
Τόν φίλησε στό στόμα.
Τά δυό ἀγάλματα ἔμειναν μόνα τους

Στήν Πλατεία
Ἐρημιά.

Dagboek I

Ik wil een gedicht schrijven over de Tristans, het volk der bedroefden dat na de eerste grote oorlog over de vier uiteinden der aarde verspreid raakte. Hun land werd in tweeën gedeeld en door barbaarse stammen in bezit genomen, maar haast overal kom je ze tegen. Ze zijn herkenbaar aan hun noordelijke trekken, het golvende haar, maar vooral aan de schouderbeweging die zij maken als ze ontstemd zijn en aan het Tristanisch dialect dat zij nooit hebben afgelegd. Velen hunner hebben zich aan de kunsten gewijd of zijn dominante personages geworden in romans, toneelstukken of dichtwerken. Ik noem Werther, Georg Trakl, Antonin Artaud, Gabriel Fauré, Sylvia Plath, Samuel Beckett, Malte Laurids Brigge, Marguerite Gautier, Ulrich, Anton Tsjechov, Yeóryos Vizyinós, Emily Brontë en Yórgos Chimonás.

24 december 1980

Ημερολογιο I

Θέλω νά γράψω ἕνα ποίημα γιά τούς Τριστάνους, τό λαό τῶν λυπημένων, πού σχορπίστηχε μετά τόν πρῶτο μεγάλο πόλεμο στά τέσσερα σημεῖα τῆς γῆς. Ἡ χώρα τους μοιράστηχε στά δυό χαί χατοιχήθηχε ἀπό βάρβαρες φυλές, ἀλλά τούς συναντᾶς σχεδόν παντοῦ. Ἀναγνωρίζονται ἀπό τά βόρεια χαραχτηριστιχά τους, τήν χυματιστή χόμμωση, ἀλλά χυρίως ἀπό μιά χίνηση τοῦ ὤμου πού χάνουν δταν δυσφοροῦν, χαί τήν τριστάνιχη διάλεχτο πού δέν ἀπέβαλαν ποτέ. Πολλοί ἀπ' αὐτούς ἀσχολήθηχαν μέ τίς τέχνες ἤ χυριάρχησαν σάν μορφές μυθιστορημάτων, θεατριχῶν ἔργων ἤ ποιητιχῶν συνθέσεων. Ἀναφέρω τόν Βέρθερο, τόν Γχέοργχ Τράχλ, τόν Ἀντονέν Ἀρτό, τόν Γαβριήλ Φορέ, τήν Σύλβια Πλάθ, τόν Σάμιουελ Μπέχετ, τόν Μάλτε Λάουριντς Μπρίγχε, τήν Μαργαρίτα Γχοτιέ, τόν Οὔρλιχ, τόν Ἄντον Τσέχοφ, τόν Γεώργιο Βιζυηνό, τήν Ἔμιλυ Μπροντέ, χαί τόν Γιῶργο Χειμωνᾶ.

24 Δεχεμβρίον 1980

De grote rode een

Zichtbaar
  Zijn nek terwijl hij achteloos door het struikgewas voortgaat.
  Ravezwarte cape, haren oostindische inkt - de maan.
  Vogels omzwermen hem, vleermuis verschrikt zijn blik die voorop gaat.
Wij zien van afstand. Van dichtbij

    Zou gevaarlijk zijn. Hij buigt opzij
    Af, klappertandt.

Opent zijn Griekse lippen, klemt zijn vingers. Komt naderbij, verwijdert zich. Bukt verstrooid, bukt aandachtig, bukt in angstige spanning. Zijn nek een vlezen spleet met plukjes korte haartjes: hij zweet. Overdekt door zomerse klamheid.

    Herinner mij zijn kinderjaren.
    Het Kronion, Thekla, Erríkos,
    De rode bal. Zijn twee zusters
    Hem amoureus omzwermend. Juni gingen ze
    Altijd naar het eiland maar bij spelletjes verkoos hij

Plytó.

Το μεγαλο κοκκινο ενα

Φαίνεται
τό σβέρχο του χαθώς προχωράει ἀπρόσεχτα μέσα ἀπ᾽ τούς θάμνους.
Ἡ χατάμαυρη μπέρτα, τά μαλλιά του, σινιχή μελάνη - χαί τό φεγγάρι.
Πουλιά τόν τριγυρίζουν, μιά νυχτερίδα σχιάζει τή ματιά του πού προελαύνει.
Ἐμεῖς τόν βλέπουμε ἀπό μαχριά. Ἀπό χοντά

Θά ἦταν ἐπιχίνδυνο. στρίβει στό
πλάι, τουρτουρίζει.

Ἀνοίγει τά ἑλληνιχά χείλη του, οφίγγει τά δάχτυλα. Πλησιάζει χι ἀπομαχρύνεται. Σχύβει ἀφηρημένα, σχύβει προσηλωμένα, οχύβει χαί ἀγωνιᾶ. Τό σβέρχο του σάρχινη σχισμή μέ μιχρές τριχίτοες βοστρυχωτές: ἱδρώνει. Τόν σχεπάζει ἡ ὑγρασία τοῦ χαλοχαιριοῦ.

Θυμᾶμαι τά παιδιχά του χρόνια.
Τό Κρόνιον, τήν Θέχλα, τόν Ἐρρίχο,
Τήν χόχχινη μπάλα. Οἱ δυό ἀδερφές
Του νά τόν τριγυρίζουν ἐρωτιχά. Τόν Ἰούνιο ἔφευγαν
Πάντοτε στό νησί, ὅμως στά παιχνίδια προτιμοῦσε
Τήν Πλυτώ.

Ons leidt zijn nek en het sprankje wit daaroverheen. Nu eens danser dan ijskoud stapt hij voort turend op zijn kompas. De wereld heeft woestijnen, maskers, moorden en slachtingen. Hij heft de rechterhand: daarin een lang lemmet dat plots de omgeving met weerschijn verlicht. Versteningen

> Smetteloze korrels
> Fluiten voor moordenaars
> Met slagwerk en glazen
> Zangers.

Μᾶς ὁδηγεῖ τό σβέρχο του χαί χεῖνο τό ἐλάχιοτο λευχό πού τό χαλύπτει. Ἄλλοτε οάν χορευτής χι ἄλλοτε παγερά βαδίζει χοιτώντας τήν πυξίδα. Ὁ χόομος ἔχει ἐρήμους, προσωπεῖα, φόνους χαί μαχελειά. Σηχώνει τό δεξί του χέρι: χρατάει ἕνα μαχρύ λεπίδι, πού ξαφνιχά φωτίζει τήν περιοχή μέ ἀνταναχλάσεις. Πετρώματα

> Κόχχοι ὁλοχάθαροι
> Καί φλάουτα γιά φονιάδες
> Μέ χρουστά χαί γυάλινους
> Τραγουδιστές.

De zwarte cape wolkt stof om zijn lijf op - de warmte kwelt hem. Zwetend gaat hij voort. Ontdoet zich geagiteerd van kleding en gaat voort. Zijn witte vel verblindt vogels, vleermuizen: de scène baadt in licht. Het zijden geluid van huid klinkt: cellosuite, expressionistische belichting. Titel:

> Gemaakt van prachtig *zijn*
> vergezelt
> *samen-zijn*
> wat ons lijf
> leert
> vol te houden.

Ἡ μαύρη μπέρτα σηχώνει σχόνη γύρω ἀπ᾽ τό σῶμα του - ἡ ζέστη τόν τυραννᾶ. Ἱδρώνει χαί προχωρεῖ. Μέ νευριχές χινήσεις γδύνεται χαί προχωρεῖ. Τό ἄσπρο δέρμα του θαμπώνει τά πουλιά, τίς νυχτερίδες: ἡ σχηνή φωτίζεται μέ ἄπλετο φῶς. Ἀχούγεται ὁ μεταξένιος ἦχος τοῦ δέρματος: σουίτα γιά βιολοντσέλο, ἐξπρεσιονιστιχοί φωτισμοί, Τίχλος:

> Ἀπό μιά οὐσία θαυμαστή
> ἡ συν-ουσία
> συνχροφεύει
> ὅ, τι διδάσχει
> τό σῶμα μας
> νά ἐπιμένει.

Travelling: Andros marcheert naar de stad. De camera rijdt langs de route van zijn blik. 1. Het bos. De heuvels in de verte. 2. Het spoorwegstation. 3. De straatverlichting. Een vrachtwagen komt diagonaal aanrijden. *Panoramique*: de muziek (cellosuite nr. 3 van Bach) zwelt aan terwijl wij zijn rug en daarna in close-up zijn achterhoofd zien. *Medium-shot*: Andros van achteren, aan een bar. Oranje licht, valse bloemen, grote affiches. Achterin wat jongelui die zwijgend drinken. Vanachter de ruit kijkt een man nieuwsgierig naar de halfnaakte Andros. Titel:

DE GROTE RODE EEN

Τράβελινγχ: Ὁ Ἄντρος βαδίζει πρός τήν πόλη. Ἡ χάμερα διατρέχει τήν πορεία τῆς ματιᾶς του. 1. Τό δάσος. Οἱ μαχρινοί λόφοι. 2. Ὁ σιδηροδρομιχός σταθμός. 3. Τά φῶτα τῶν δρόμων. Ἕνα φορτηγό ἐρχεται προχωρώντας διαγώνια. *Πανοραμίχ*: Ἡ μουσιχή (σουίτα γιά βιολοντοέλο ἀρ. 3 τοῦ Μπάχ) δυναμώνει, καθώς βλέπουμε τήν πλάτη χι ὕστερα γχρό πλάν τό πίοω μέρος τοῦ χεφαλιοῦ του. Μέσο πλάνο: Ὁ Ἄντορος ἀπό πίσω, μπροστά σ᾽ ἕνα μπάρ. Πορτοχαλί φῶς, φεύτιχα λουλούδια, μεγάλες ἀφίοες. Στό βάθος, μεριχοί νέοι πού πίνουν χωρίς νά μιλοῦν. Πίσω ἀπ᾽ τό χρύσταλλο ἕνας ἄντρας περιεργάζεται μ᾽ ἐνδιαφέρον τό μισόγυμνο Ἄντρο. Τίτλος:

ΤΟ ΜΕΓΑΛΟ ΚΟΚΚΙΝΟ ΕΝΑ

Met zeer trage bewegingen zet hij het glas dat hij in de hand heeft neer, staat op, trekt een witlinnen jasje aan en gaat de straat op. *Close-up*: het gezicht van de onbekende.

ONBEKENDE: Ik heet Orestes. De camera wijkt terug. De twee mannen zijn zichtbaar vanaf het middel en hoger. Andros grijpt teder zijn hand.

ANDROS: Ik heb koorts.

Μέ πολύ ἀργές κινήσεις, ἀφήνει τό ποτήρι πού κρατοῦσε, σηκώνεται, φοράει ἐνα λινό, λευκό σακάκι, καί βγαίνει στό δρόμο. *Γκρό Πλάν* τό πρόσωπο τοῦ ἀγνώστου.

ΑΓΝΩΣΤΟΣ: Μέ λένε Ὀρέστη. Ἡ μηχανή ὑποχωρεῖ. Οἱ δυό ἄντρες φαίνονται ἀπό τή μέση καί πάνω. Ὁ Ἄντρος τοῦ πιάνει τρυφερά τό χέρι.

ΑΝΤΡΟΣ: Ἔχω πυρετό.

De bijwerkingen van de eenzaamheid (Plytó telefoneert)

Het licht maakt een pirouette komt tot rust.
Rustig licht staat in de lijst.
Vensterglas smelt - zo ook Plytó.
- Hoe gaat het Plytó? Haren gewassen?
- Haren gewassen, 'k scharrelde rond in de kamer.
Ben grammofoonplaat geworden. Zit
op een pop, heb dorst.
  Hoe gaat het Plytó?
  De pop schenkt warmte.
Gaat in gaat uit als warmte.
Duisternis ogen - duisternis 'k sidder.
  Plytó luister je?
  Plytó luister je?
  Massa's duisternis.
Huid en waanzin.
Huid en geef hier.

Ach ben jouw liefde ingegaan.

Paarden en paarden
Rennend in mijn oren
Knallen en kwikzilver.
Ik zie de klip
De wereld zinkt.
Teder ijzer
Vaalbleke spiegel
Spiegel Lijf aan Lijf.

Οι παρενεργειεσ τησ μοναξιασ (□ Πλυτ□ τηλεφωνε□)

Τό φῶς χάνει μιά πιρουέτα χι ὕστερα ἠσυχάζει.
Ἤσυχο φῶς στέχεται στίς χορνίζες.
Λιώνουν τά χρύσταλλα - καί ἡ Πλυτώ.
- Τί γίνεσαι Πλυτώ; Ἔλουσες τά μαλλιά σου;
- Τά ᾽λουσα καί γυρνοῦσα στό δωμάτιο.

Ἔγινα δίσκος γραμμοφώνου. Κάθομαι
Σέ μιά κούκλα καί διφῶ.
- Τί γίνεσαι Πλυτώ;
- Ἡ κούκλα μέ ζεσταίνει.
Μπαίνει καί βγαίνει σάν θαλπωρή.
Σκοτάδι μάτια-σκοτάδι τρέμω.
- Πλυτώ μ᾽ ἀκοῦς;
- Πλυτώ μ᾽ ἀκοῦς;
- Ὄγκοι σκοτάδι.
Δέρμα καί τρέλα.
Δέρμα καί δῶσε.

Ἄχ, μπῆκα στόν ἔρωτά σου.

Ἄλογα κι ἄλογα
Τρέχουν στ᾽ ἀφτιά μου
Κρότοι κι ὑδράργυροι.
Βλέπω τόν ὀφαλο
Βουλιάζει ὁ κόσμος.
Σίδερο τρυφερό
Καθρέφτης πελιδνός
Καθρέφτης Σῶμα μέ Σῶμα.

Plytó luister je?
Verstijfde zon
Ik geloof in een
Ik geloof in de Rode Een.
Een.

Plytó brak los, deed vreemd.
Haar trekken toonden pijn.
Haar ogen vaalgeel.
Ze keek door de kieren, glimlachte.
Schreef op de lijst: IK HOU VAN JE.

- Πλυτώ μ᾽ ἀχοῦς;
Κόχαλο ἥλιος
Πιστεύω εἰς ἕνα
Πιστεύω στό Κόχχινο Ἕνα.
Ἕνα.

Καί ἡ Πλυτώ ξέσπασε σέ πράγματα περίεργα.
Τό πρόσωπό της φάνταζε ὀδυνηρό
Οἱ ὀφθαλμοί της μαυροχίτρινοι.
Κοιτάει ἀπ᾽ τίς χαραμάδες χαί χαμογελᾶ.
Γράφει στίς χορνίζες: Σ᾽ ΑΓΑΠΩ.

De liefde van broer en zus

Liggend in de armen van Plytó
Drinkt hij de melk van kinderdromen.
Zij liefkoost lager
Masseert met zachte hand zijn lijf
en dekt het langzaam met zich toe.
Behoedzaam legt Andros
Zijn zuster tussen rotsen. Maakt
Haar haren los, gaat zwaar ademend
De Tempel binnen. Als zij stamelt
en lijdt vertroost hij haar. Kust
Haar ogen die als spiegel zijn.

Elk schokken van haar broer doet sidderen haar
En klagen.

Andros heeft medelijden maar uit Liefde.
Zij strekt haar handen, trekt hem. Andros' vel
tooit zich met schrammen.
Als de bui losbarst valt Plytó in zwijm...
.....

Η αγαπη των αδελφων

Ξαπλωμένος στήν ἀχαλιά τῆς Πλυτῶς

Βυζαίνει τό γάλα τῶν παιδιχῶν του ὀνείρων.
Ἐχείνη τόν χαϊδεύει χαμηλά
Τρίβει μέ τρυφερότητα τήν χοιλιά του
Σχύβει ἀργά χαί τήν σχεπάζει.
Ὁ Ἄντρος ξαπλώνει προσεχτιχά τήν
Ἀδελφή του ἀνάμεσα στά βράχια. Λύνει
Τά μαλλιά της, μπαίνει βαριανασαίνοντας
Στό Ναό. Ὅταν ἐχείνη μουρμουρίζει
Ὑποφέροντας, ἐχεῖνος τήν παρηγορεϊ. Φιλᾶ
Τά μάτια της πού εἶναι σάν χαθρέφτης.

Σέ χάθε τίναγμα τοῦ ἀδελφοῦ της πάλλεται
Καί θρηνεῖ.

Ὁ Ἄντρος τή λυπᾶται μά ἀπό Ἀγάπη.
Ἁπλώνει τά χέρια, τόν τραβᾶ. Τό δέρμα του
Στολίζεται μέ γρατσουνιές.
Ὅταν ξεσπᾶ ἡ μπόρα, ἡ Πλυτώ λιποθυμᾶ ...
.....

Dagboek 2

Ik wil een boek schrijven met als titel *De Tristans en de blinde harpist*, waarin uitvoerig en met alle mogelijke middelen het onvermogen heden ten dage een boek te voltooien zal worden beschreven. Domineren zal ook daarin *De liefde van broer en zus*, van Andros-Orestis en Plytó-Electra. Ik heb *De Tristans* nog eens bekeken. Met rood heb ik de punten aangegeven die in mijn nieuwe schrijfpoging bruikbaar zijn. Boven het gedicht *De droom* heb ik geschreven *HEEL GOED. Stéfanos moet een vrouw worden. Mogelijke namen: Heliane, Peneroda, Parisienne, Synodí, Doina (Smart?).*

Het idee van het volk der bedroefden spreekt mij nu niet meer zo aan. Alles is trouwens begonnen die kerstdagen toen ik Kastoriá, waar wij beiden *alleen en bedroefd, afgemat en onverschillig* waren.

24 december 1983

Ημερολογιο 2

Θέλω νά γράψω ἕνα βιβλίο πού θά ἔχει τόν τίτλο *Οἱ Τριστάνοι καί ὁ Τυφλός Ἄπιστής*, ὅπου θά περιγράφεται διεξοδικά καί μέ κάθε δυνατό τρόπο, ἡ ἀδυναμία νά ὁλοκληρωθεῖ σήμερα ἕνα βιβλίο. Θά δεσπόζει καί πάλι *Ἡ Ἀγάπη τῶν Ἀδελφῶν*, τοῦ Ἄντρου-Ὀρέστη καί τῆς Πλυτῶς-Ἠλέκτρας. Ξαναχοίταξα τούς *Τριστάνονς.* Σημείωσα μέ κόκκινο τά σημεῖα πού μποροῦν νά χρησιμοποιηθοῦν στήν καινούρια μου συγγραφική προοπάθεια. Πάνω ἀπό τό ποίημα *Τό Ὄνειρο*, ἔγραψα: *ΠΟΑΥ ΚΑΛΟ. Ὁ Στέφανος νά γίνει γυναίκα. Πιθανά ὀνόματα: Ἡλιανή*, *Πηνερόδα*, *Παρισένια*, *Συνοδή*, *Ντόινα (Θλίψη;).*

Ἡ ἰδέα τοῦ λαοῦ τῶν λυπημένων δέν μέ ἐρεθίζει πιά. Ἄλλωστε ὅλα ξεκίνησαν ἐκεῖνα τά Χριστούγεννα στήν Καστοριά, ὅπου κι οἱ δυό μας ἤμασταν *μόνοι καί λυπημένοι*, *ἀπαυδισμένοι καί ψυχροί.*

24 Δεκεμβρίου 1983

Vijf gedichten*
Konstantinos P. Kaváfis
(Vertaling Marko Fondse)

Een nacht

De kamer was van min allooi en armelijk,
verscholen boven de louche taveerne.
Vanuit het raam had je een uitzicht op het steegje,
wat morsig, eng. Vanuit de diepte
klonk rumoeren van wat werklui
die kaartten en het ervan namen.

En in het bed daar, 't povere en volkse,
had ik van liefde 't lijf, had ik de roze
en wellustdronken lippen van ontzindheid,
de rozelippen van zó'n roes, dat ik nog nu,
terwijl ik schrijf, na alzovele jaren!
in mijn vereenzaamd huis, wéér dronken raak.

(1915)

Μια νυχτα

Η καμαρα ἦταν πτωχιχὴ χαὶ πρόστυχη,
χρυμένη ἐπάνω ἀπὸ τὴν ὁποπτη ταβέρνα.
Ἀπ᾽ τὸ παράθυρο φαίνονταν τὸ σοχάχι,
τὸ ἀχάθαρτο χαὶ τὸ στενό. Ἀπὸ χάτω
ἤρχονταν ἡ φωνὲς χάτι ἐργατῶν
ποὺ ἔπαιζαν χαρτιὰ χαὶ ποὺ γλεντοῦσαν.

Κ᾽ ἐχεῖ στὸ λαῖχό, τὸ ταπεινὸ χρεββάτι
εἶχα τὸ σῶμα τοῦ ἔρωτος, εἶχα τὰ χείλη
τὰ ἡδονιχὰ χαὶ ρόδινα τῆς μέθης -
τὰ ρόδινα μιᾶς τέτοιας μέθης, ποὺ χαὶ τώρα
τοὺ γράφω, ἔπειτ᾽ ἀπὸ τόσα χρόνια!,
μὲς στὸ μονῆρες σπίτι μου, μεθῶ ξανά.

Het venster van de tabakszaak

Zij stonden bij het helverlichte venster
van een tabakszaak door veel anderen omringd.
Toevallig kruisten zich hun beider blikken
en drukten schuw en weifelend van hun vlees
het tegenwettelijk begeren uit.
Dan, op de stoep, een paar beklemde passen,
tot er de glimlach was en haast verholen knik.

Daarna dan de beslotenheid van 't rijtuig,
het tastbaar naderkomen hunner lijven,

* *Zie 'Krullen uit de werkplaats' pag. 53.*

de eengeworden handen, eengeworden lippen.

(1917)

Η προθηκη του καπνοπωλειου

Κοντα σέ μιὰ κατάφωτη προθήκη
καπνοπωλείου ἐστέκονταν, ἀνάμεσα σ᾽ ἄλλους πολλούς.
Τυχαίως τὰ βλέμματά των συναντήθηκαν,
καὶ τὴν παράνομην ἐπιθυμία τῆς σαρκός των
ἐξέφρασαν δειλά, διστακτικά.
Ἔπειτα, ὀλίγα βήματα στὸ πεζοδρόμιο ἀνήσυχα -
ὡς ποὺ ἐμειδίασαν, κ᾽ ἔνευσαν ἐλαφρῶς.

Καὶ τότε πιὰ τὸ ἀμάξι τὸ κλεισμένο...
τὸ αἰσθητικὸ πλησίασμα τῶν σωμάτων·
τὰ ἑνωμένα χέρια, τὰ ἑνωμένα χείλη.

Lichaam, gedenk...

Lichaam, gedenk niet slechts hoe je eens bént bemind,
niet slechts de bedden waarin je je hébt uitgestrekt,
maar mede díe begeerten die slechts glóeiden
in anderer ogen, openlijk, voor jou,
en beefden in de stem - en die verijdeld
werden door toevallige beletselen.
Nu dat dit alles toeviel aan vervlogen tijd
lijkt het welhaast of ook aan díe begeerten
jij evenzeer je gaf - hoe gloeiden zij,
gedenk dat, in de ogen die je áanstaarden,
hoe beefden zij in de stem, voor jou, gedenk dat, lichaam.

(1918)

Θυμησου, σωμα...

Σωμα, θυμήσου ὄχι μόνο τὸ πόσο ἀγαπήθηκες,
ὄχι μονάχα τὰ κρεββάτια ὅπου πλάγιασες,
ἀλλὰ κ᾽ ἐκεῖνες τὲς ἐπιθυμίες ποὺ γιὰ σένα
γυάλιζαν μὲς οτὰ μάτια φονερά,
κ᾽ ἐτρέμανε μὲς στὴν φωνὴ - καὶ κάποιο
τυχαῖον ἐμπόδιο τὲς ματαίωσε.
Τώρα ποὺ εἶναι ὅλα τηὰ μέσα στὸ παρελθόν,
μοιάζει σχεδὸν καὶ στὲς ἐπιθυμίες
ἐκεῖνες σὰν νὰ δόθηκες - πῶς γυάλιζαν,
θυμήσου, μὲς στὰ μάτια ποὺ σὲ κύτταζαν·
πῶς ἔτρεμαν μὲς στὴν φωνή, γιὰ σέ, θυμήσου, σῶμα.

Hun aanvang

Aan 't plegen van hun strafbare genot
is net voldaan. Van de matras verrezen
kleden zij zonder spreken en in haast zich aan.
Afzonderlijk verlaten zij tersluiks het huis. En als
zij lopen over straat, ietwat onwennig, lijkt het
of zij argwanend zijn dat iets aan hen verraadt soms
in wat soort bed zij kort tevoren lagen.

Maar hoe het leven van de kunstenaar won.
Morgen, overmorgen, of na jaren staan op schrift
de sterke verzen welker aan vang hier was.

(1921)

Η αρχη των

Η εκπληρωσισ τῆς ἔκνομής των ήδονῆς

ἔγινεν. Ἀπ᾽ τὸ στρῶμα σηϰωθῆϰαν,
ϰαὶ βιαστιϰὰ ντύνονται χωρὶς νὰ μιλοῦν.
Βγαίνουνε χωριστά, ϰρυφὰ ἀπ᾽ τὸ σπίτι· ϰαὶ ϰαθὼς
βαδίζουνε ϰάπως ἀνήσυχα στὸν δρόμο, μοιάζει
σὰν νὰ ὑποψιάζονται ποὺ ϰάτι ἐπάνω των προδίδει
σὲ τί εἴδους ϰλίνην ἔπεσαν πρὸ ὀλίγου.

Πλὴν τοῦ τεχνίτου πῶς ἐϰέρδισε ἡ ζωή.
Αὔριο, μεθαύριο, ἡ μετὰ χρόνια θὰ γραφοῦν
οἱ στίχ᾽ οἱ δυνατοὶ ποὺ ἐδῶ ἦταν ἡ ἀρχή των.

Dagen van 1909, '10 en '11

Hij was de zoon van een verpauperd, afgebeuld
zeevarende (van een eiland in de Egeïsche zee).
Hij werkte in een smederij. Droeg ouwe vodden.
Het schoeisel voor zijn arbeid deerniswekkend stuk.
Zijn handen onder 't vuil van roest en olie.

Des avonds, na het sluiten van de zaak,
als zijn begeerte gaande was gemaakt
door een of andere nogal dure das,
door een of andere echte zondagsdas,
of als hij tegen zeker mooi blauw hemd was aangelopen
waarvan hij helemaal bezeten was,
placht hij zijn lijf voor een paar daalders te verkopen.

Ik vraag mij af of in de oude tijd
het roemrijk Alexandrië een mooier knaap bezat,
een jongen meer volmaakt dan deze - die niet bleef behouden:
Van hem werd, uiteraard, geen beeld, geen schilderij gemaakt.
In het oudroestbedrijf van deez' of geen geworpen,
was hij door 't vele, al te zware werk,
en kroegvertier met het rapalje, ras verdaan.

(1928)

Μερεσ του 1909, □10 και □11

Ενοσ τυραννισμένου, πτωχοτάτου ναυτιχοῦ
(ἀπὸ νησὶ τοῦ Αἰγαίου Πελάγους) ἦταν υἱός.
Ἐργάζονταν σὲ σιδερᾶ. Παληόρουχα φοροῦσε.
Σχισμένα τὰ ποδήματά του τῆς δουλειᾶς χ᾽ ἐλεεινά.
Τὰ χέρια του ἦσαν λερωμένα ἀπὸ σχουριὲς χαὶ λάδια.

Τὸ βραδυνό, σὰν ἔχλειε τὸ μαγαζί,
ἂν ἦταν τίποτε νὰ ἐπιθυμεῖ πολύ,
χαμιὰ χραβάτα χάπως ἀχριβή,
χαμιὰ χραβάτα γιὰ τὴν Κυριαχή,
ἢ σὲ βιτρίνα ἂν εἶχε δεῖ χαὶ λαχταροῦσε
χανένα ὡραῖο πουχάμισο μαβί,
τὸ σῶμα του γιὰ ἕνα τάλληρο ἢ δυὸ πουλοῦσε.

Διερωτῶμαι ἂν στοὺς ἀρχαίους χαιροὺς
εἶχεν ἡ ἔνδοξη Ἀλεξάνδρεια νέον πιὸ περιχαλλῆ,
πιὸ τέλειο ἀγόρι ἀπὸ αὐτὸν - ποὺ πῆε χαμένος:
δὲν ἔγινε, ἐννοεῖται, ἄγαλμά του ἢ ζωγραφιά·
στὸ παληομάγαζο ἑνὸς σιδερᾶ ριχμένος,
γρήγορ᾽ ἀπ᾽ τὴν ἐπίπονη δουλειά,
χι ἀπὸ λαϊχὴ χραιπάλη, ταλαιπωρημένη, εἶχε φθαρεῖ

Vier gedichten
Pandelís Michanikós (Vertaling Hero Hokwerda)*

Onderbreking

Als je aldoor tast
naar Ariadnes draad,
als je aldoor je ogen gesperd houdt
op Ariadnes draad -
de bedoeling is goed,
maar misschien verlies je je gezicht
of word je scheel.

Laat hem een ogenblik los,
de draad van Ariadne.
In een kuil hier in het labyrint
wacht je verloofde dat je komt spelen
en op de muren glimlacht saffier.
Misschien is Ariadne wel je verloofde.
Let op mijn woorden, halvegare,
misschien bevindt de mond van 't labyrint
zich wel op háar.
Pas op,
morgen zullen de schavuiten de draak met je steken,
zij luisteren
zij horen de stem der aarde veel echter
veel beter dan jij.

Kom aan als 't zover is om aan te komen
en laat je lijf dan vol zijn
van bloesem van citroen
van schrammen van je verloofde.

Διαλειμμα

Ἂν παπατεύεις συνεχῶς
τὸ μίίο νῆς Ἀριάδνης·
Ἂν γουρλώνεις τὰ μάτια συνεχῶ,
ἀπάνω α[...]ὸ μίτο τῆς Ἀριάδνης,
χαλὸς ὁ σχοπός,
μὰ μπσφεῖ νὰ χάσεις τὴν όραση,
μπορεῖ ν᾽ ἀλλοιθωρίσεις.

Νὰ τὸν ἀφήοεις γιὰ μιὰ στιγμὴ
τὸ μόχ τῆς Ἀριάδνης.
Σὲ μιὰ λαχούβα ἐδῶ στὸ λαβύρινθο
σὲ περιμένει ἡ ἀρραβωνιαστιχιά σον νὰ παίξεις
χι ἕνα σαπφείρ: χαμογελάει ατὰ τοιχώματα.
Μπαρεῖ ἡ ἀρραβωνιαστιχιά σου νά ᾽ναι ἡ Ἀριάβνη.
Κοίταξε σοῦ λέω παλαβούλιαχα,
μπορεῖ τὸ στόμιο τοῦ λαβύρινθω

* *Pandelís Michanikós (1926-1976) werd geboren in Limniá bij Famagusta op Cyprus en heeft op Cyprus gewoond en gewerkt. Sinds 1952 publiceerde hij gedichten. In 1982 werd zijn werk gebundeld in* Piímata. Sylloyés ke álla *'Gedichten. Bundels en andere'.*

νὰ βρίσκε[...]α: ἀπάνω της.
Πρόοεξε,
κῦριο θὰ σὲ χοροίδεύσυν τὰ παλιόπαιβα
π᾽ ἀφουγκράζουνται
π᾽ ἀκοῦνα τὴ φωνὴ τῆς γῆς πὸλὺ γνήσια
πολὺ πιὸ καλὰ ᾽πὸ σένα.

Νὰ φτάσεις ἂν εἶναι νὰ φτάσεις
καὶ νά ᾽ναι δ κόρφος σου γεμάτος
ἀνθοὺς λεμονιᾶς
και γρασσουνίσμτα τῆς ἀρραβωνιαστικιᾶς σου.

Lijkrede

Weinig de regen de sneeuw
over hem heen, weinig wijzer ervan hij.
Weinig de zon over hem heen,
weinig de wind, weinig de lente.

De vossen en wolven
die hij in zich borg
bij verstoppertje of guerrilla
met instellingen en wetten,
welgedaan overleefden zij.

Weinig de zon die hem schroeide.
Weinig de lente die hem verkoelde.
Weinig de God die in hem trok.

Neem hem
nu
maar mee.

Επικηδειοσ

Λίγες οἱ όροχὲς χαὶ τὰ χιόνια
ποὺ πέρασαν ἀπὸ πάνω του, λίγα τὸν ἔμαθαν.
Λίγος δ ἥλιος ποὺ πέρασε ἀπὸ πάνω του,
λίγος δ ἀέρας, λίγη ἡ ἄνοιξη.

Οἱ ἀλεποῦδες χαὶ οἱ λύχοι
ποὺ ἔχρυβε μέσα του
παίζοντας χρυφτούλη ἢ συμμοριτοπόλεμο
μὲ τοὺς θεσμοὺς χαὶ τοὺς νόμους,
ἐπέζησαν μὲ ἀχμή.

Λίγος δ ἥλιος ποὺ τὸν ἔχαψε.
Λίγη ἡ ἄνοιξη ποὺ τὸν δρόσισε.
Λίγος δ Θεὸς ποὺ μπῆχε μέσα του.

Τώρα,
πάοτε τον.

Waterlelie

Diep in de modder
verzonken in het slijk

vanuit een ooghoek
blijft een onschuld nog
vragen
zoeken

naar jou, waterlelie

traan
van mijn ziel.

Νουφαρο

Χωμένος μέσα στὴ λάσπη
βουτηγμένος στὸ βοῦραο

ἀπὸ τὴν ἄχρη τοῦ ματιοῦ
μιὰ ἀθωότητα ἐπιμένει ἀχόμη
γυρεύει
ἀναζητᾶ

ἐσένα νούφαρο

δάχρυ
τῆς ψυχῆς μυο.

De grot van de Cycloop

Odysseus onder de ram gebonden.
(Geen erg poëtisch beeld natuurlijk.)

Wij bevinden ons in de grot
de dood staat in de deur.
Het bonkend hart zal passeren
onder de tastende handen
van Polyphemus.

‘M'n rammetje,
ik zal je hoorns van goud maken
dat je met gepaste luister
de ooitjes van Polyphemus kunt bespringen.
Nu echter
moet je het krachtig lijf spannen
en mij de poort des doods uit dragen.
De stekeblinde Polyphemus ziet geen licht
buiten de grot schittert de zon.
Daar
zal ik je de kop kussen
de ballen kietelen.’

Sprak hij, en met een ferme kneep
in de kont van de ram
ging Odysseus op weg
naar leven of dood.

Η σπηλια του κυκλωπα

Ὁ Ὀδυοσέας δεμένος κάτω ἀπ᾽ τὸν τράγο.
(Διόλου, βέβαια, ποιητικὴ ἡ εἰκόνα).

Βρισκόμαοτε στὸ σπήλαιο
κι ὁ θάνατος στέκει στὴν ιτόρτα.
Τὸ χτυποκάρδι θὰ περάσει
κάτω ἀπ᾽ τὸ ψηλαφητὸ
τοῦ Πολύφημου

‘Κριάρι μου,
θὰ σοῦ φτιάξω χρυσὰ κέρατα
νὰ βατεώεις μὲ τὴν πρεπούμενη λαμπρότητα
τὶς προβατίνες τοῦ Πολύφημου.
Τώρα ὅμως
τέντωοε τὸ στιβαρὸ κορμί οιυ
καὶ βγάλε με ἔξω ἀπ᾽ τὴν πόρτα τοῦ θανάτου.
Θεόστραβος ὁ Παλύφημος δὲν βλέπει φῶς
κι ὁ ἥλιος λάμπει ἔξω ἀπ᾽ τὴ σπηλιά.
Ἐκεῖ
θὰ σὲ φιλήσω στὸ κούτελο
καὶ θὰ σοῦ χαϊδέψω τ᾽ ἀχαμνά’.

Εἶπε, καὶ τραβώντας μιὰ δυνατὴ τσιμπιὰ
στὰ πισινὰ τοῦ χριαριοῦ
ὁ Ὀδυσσέας πρσχώρησε
γιὰ ζωὴ ἢ θάνατο.

Zeven gedichten
Míltos Sachtoúris (Vertaling Hanka de Haas)*

De weemoed waart rond

De vrouw kleedde zich uit en ging liggen op het bed
een kus opende en sloot zich op de vloer
de wilde figuren met messen werden zichtbaar op het plafond
een vogel aan de muur stikte en stierf
een kaars tuimelde om en viel uit de kandelaar
buiten klonken stappen en geschrei

De ramen gingen open een hand kwam naar binnen
daarna kwam de maan
omarmde de vrouw en zij sliepen samen

Heel de avond klonk de stem:

De dagen gaan voorbij
de sneeuw blijft

Η νοσταλγια γυριζει

Ἡ γυναίχα γδύθηχε χαί ξάπλωσε στό
χρεβάτι
ἕνα φιλί ἀνοιγόχλεινε πάνω στό πάτωμα
οἱ ἄγριες μορφές μέ τά μαχαίρια ἀρχίσαν
νά ξεπροβάλλουν στό ταβάνι
στόν τοῖχο χρεμασμένο ἕνα πουλί πνίγηχε
χι ἔσβησε
ἕνα χερί ἔγειρε χι ἔπεσε ἀπ᾽ τό χαντηλέρι
ἔξω ἀχουγόνταν χλάματα χαί ποδοβολητά

Ἄνοιξαν τά παράθυρα μπῆχε ἕνα χέρι
ἔπειτα μπῆχε τό φεγγάρι
ἀγχάλιασε τή γυναίχα χαί χοιμήθηχαν μαζί

Ὅλο τό βράδυ ἀχουγόταν μιά φωνή:

* *Míltos Sachtoúris (geb. 1919 te Athene) was door zijn autoritaire vader voor de rechtenstudie voorbestemd, maar toen zijn vader in 1939 overleed en kort daarop de oorlog uitbrak, gaf Míltos de studie op (hij verbrandde zelfs zijn studieboeken) om zich aan de poëzie te wijden. Om in zijn levensonderhoud te kunnen voorzien moest hij alle familiebezit verkopen. Zijn eerste gedichten werden in 1944, door bemiddeling van Elýtis, gepubliceerd in het tijdschrift* Ta néa grámmata. *Zijn negen bundels uit de periode 1945-1971 zijn in 1977 in de verzamelbundel* Piímata *herdrukt (Athene, uitg. Kédros). Daarna verschenen nog* Chromotrávmata *(1980) en* Ektoplásmata *(1986).*
Sachtoúris' poëzie is niet die van ideologieën, strijdbaarheid of verheerlijking van al wat Grieks is, zoals bij velen van zijn tijdgenoten, met wie hij dan ook geen enkele verwantschap ziet. Hij geeft uitdrukking aan de verschrikking van de jaren '40 en '50 en aan de wereld die wij kennen, maar bezien van de andere, de onbelichte zijde van droom en nachtmerrie, absurd en vol angst. Maar, zegt Sachtoúris: 'Mijn gedichten zijn niet pessimistisch. Ze zijn als bezweringsformules. Ze bezweren het kwaad; ze lijken op Afrikaanse maskers.' In 1977 schreef Sachtoúris naar aanleiding van zijn verzamelbundel: 'Ik zie nu al mijn gedichten bijeen. Een heel leven van dertig jaren trekt weer aan mijn ogen voorbij. Van vele zie ik nu dat zij onvolkomen zijn, of duister en onbuigzaam, maar ik zie ook dat ze waar zijn, dat ik niet anders zingen kon.'

Οἱ μέρες περνοῦν
τό χιόνι μένει

Mozart

Mozart dwaalt rond met een zwarte hond tussen de afgebrande
huizen; hij zoekt er tussen de gloeiende as in de brandlucht.
In sommige hoeken zijn de vlammen nog niet gedoofd...

- VREEMD - zegt hij - NERGENS MEER IS MIJN MUZIEK
TE HOREN...

Ο Μοτσαρτ

Ο ΜΟΤΣΑΡΤ μ᾽ ἕνα μαῦρο σκύλο τριγυρίζει τά χαμμένα
σπίτια· ψάχνει κεῖ μέσα στήν χαφτή τέφρα χαί τήν χαρβου-
νίλα.
Σέ μεριχές γωνιές δέν ἔχουν ἀχόμη σβήσει οἱ φωτιές...

*- ΠΑΡΑΞΕΝΟ - λέει - ΠΟΥΘΕΝΑ ΔΕΝ ΑΚΟΥΓΕΤΑΙ
ΠΙΑ Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΜΟΥ...*

Het carnaval

Ver weg in een andere wereld speelde het zich af dit carnaval
het ezeltje dwaalde door de verlaten straten
waar geen sterveling ademhaalde
gestorven kinderen stegen voortdurend op naar de hemel
daalden even af om hun vliegers te halen die ze hadden vergeten
sneeuw viel neer glazen confetti
deed de harten bloeden
een geknielde vrouw
sloeg als dood haar ogen op
slechts colonnes soldaten kwamen voorbij één-twee
één-twee met verijsde tanden

's Avonds kwam de maan op
carnavalesk
vol haat
ze bonden haar vast en gooiden haar in zee
doorstoken

Ver weg in een andere wereld speelde het zich af dit carnaval

Η αποκρια

Μαχριά σ᾽ ἕν᾽ ἄλλο χόσμο γίνηχε αὐτή ἡ ἀποχριά
τό γαϊδουράχι γύριζε μέσ᾽ στούς ἔρημους δρόμους
ὅπου δέν ἀνάπνεε χανείς
πεθαμένα παιδιά ἀνέβαιναν ὁλοένα στόν οὐρανό

χατέβαιναν μιά στιγμή νά πάρουν τούς ἀετούς τους πού τούς εἶχαν ξεχάσει
ἔπεφτε χιόνι γυάλινος χαρτοπόλεμος
μάτωνε τίς χαρδιές
μιά γυναίχα γονατισμένη
ἀνάστρεφε τά μάτια της σά νεχρή
μόνο περνοῦσαν φάλαγγες στρατιῶτες ἕν - δυό
ἕν - δυό μέ παγωμένα δόντια

Τό βράδυ βγῆχε τό φεγγάρι
ἀποχριάτιχο
γεμάτο μίσος
τό δέσαν χαί τό πέταξαν στή θάλασσα
μαχαιρωμένο

Μαχριά σ᾽ ἕν᾽ ἄλλο χόσμο γίνηχε αὐτή ἡ ἀποχριά

Parabel

(de metafysische nacht of de sneeuw)

Hij keert van zijn reis terug
de zwarte raaf
met zijn zwarte jas
zijn zwarte schoenen
zijn zwarte stok

schudt de sneeuw van zich af

een ster is zijn rechteroog binnengedrongen

de ster verspreidt een angstwekkend flitslicht
in het flitslicht welt de traan *van de ander*
de knal is verblindend

doodt verblindt niet

rood blaast de mond
een flard zwarte sneeuw

(Carnavalsmaandag 25 februari 1963)

Παραβολη

(ἡ μετοφνσιχή τύχτα ἤ τό χιόνι)

Γυρίζει ἀπό τό ταξίδι του
ὁ μαῦρος χόραχας
μέ τό μαῦρο παλτό του
τά μαῦρα παπούτσια του
τό μαῦρο μπαστούνι του

τινάζει ἀπό πάνω του τό χιόνι

ἕν᾽ ἄστρο ἔχει μπεῖ μέσ᾽ στό δεξί του μάτι

τό ἄστρο ρίχνει μιά φοβερή φεγγοβολή
μέσ᾽ στή φεγγοβολή τό δάχρυ τ ο ῦ ἄ λ λ ο υ μ ε γ α λ ώ ν ε ι
ὁ χρότος εἶν᾽ ἐχτυφλωτιχός

σχοτώνει δέν τύφλώνει

τό στόμα χόχχινο φυσάει
ἕνα χουρέλι μαῦρο χιόνι

Καθαρή Δευτίρα 25 Φεβρουαρίον 1963

Hemelse ontmoeting

Op mijn reis naar de hemel
heb ik nooit de astronaut ontmoet
wel heb ik God ontmoet
met zijn kleurige engelen

De astronaut wordt altijd betaald
maar nooit betalen ze God
en de kleurige engelen

zelfs als ook ik mijn sluwe zaakwaarnemer stuur

keert hij altijd onverrichterzake terug

Ουρανια απαντηση

Ὅταν ταξίδεψα στόν Οὐρανό
ποτέ μου δέ συνάντησα τόν ἀστροναύτη
συνάντησα ὅμως τό Θεό
μέ τούς χρωματιστούς ἀγγέλους

Τόν ἀστροναύτη πάντα τόν πληρώνουν
ποτέ τους δέν πληρώνουν τό Θεό
οὔτε τούς χρωματιστούς ἀγγέλους

χι ὅταν χι ἐγώ στέλνω τόν πανοῦργο
εἰσπράχτορά μου

πάντα γυρίζει ἄπραχτος

Het hoofd van de dichter

Ik heb mijn hoofd afgehakt
op een bord gelegd
naar mijn dokter gebracht

Niets mee aan de hand, zei hij,
het is alleen maar gloeiend heet
gooi het in de rivier dan zullen we zien

ik gooide het in de rivier bij de kikkers
en tóen barstte de hel los
vreemde liederen hief het aan
met een angstaanjagend gekras en gejank

ik nam het en zette het weer op mijn romp

zwierf buiten mezelf door de straten

met het groene zeskantige hoofd van een dichter

Το κεφαλι του ποιητη

Ἔχοψα τό χεφάλι μου
τό ᾽βαλα σ᾽ ἕνα πιάτο
χαί τό πῆγα στό γιατρό μου

- Δέν ἔχει τίποτε, μοῦ εἶπε,
εἶναι ἁπλῶς πυραχτωμένο
ρίξε το μέσα στό ποτάμι χαί θά ἰδοῦμε

τό ᾽ριξα στό ποτάμι μαζί μέ τούς βατράχους
τότε εἶναι τού χάλασε τόν χόσμο
ἄρχισε χάτι παράξενα τραγούδια
νά τρίζει φοβερά χαί νά οὐρλιάζει

τό πῆρα χαί τό φόρεσα πάλι στό λαιμό μου

γύριζα ἔξαλλος τούς δρόμους

μέ πράσινο ἑξαγωνομετριχό χεφάλι ποιητῆ

De duif

Hier zou de duif voorbijkomen
de mensen hadden fakkels aangestoken langs de straten
anderen hielden de wacht onder de bomen
kinderen hielden vlaggetjes in de handen
de uren gingen voorbij en het begon te regenen
toen werd de hele hemel donker

een bliksemflits fluisterde angstig iets
en de kreet brak los uit de keel des mensen

toen huilde de witte duif met grimmige tanden
als een hond in het holst van de nacht

Το περιστερι

Ἀπό δῶ θά περνοῦσε τό περιστέρι
εἶχαν ἀνάψει δαδιά γύρω στούς δρόμους
ἄλλοι ἄνθρωποι φυλάγαν στίς δενδροστοιχίες
παιδιά χρατοῦσαν στά χέρια σημαιοῦλες
περνοῦσαν οἱ ὧρες χι ἄρχισε νά βρέχει
ἔπειτα αχοτείνιασε ὅλος ὁ οὐρανός
μιά ἀστραπή ψιθύρισε χάτι φοβισμένα
χαί ἄνοιξε ἡ χαυγή στό στόμα τοῦ ἀνθρώπου

τότε τό ἄσπρο περιστέρι μ᾽ ἄγρια δόντια
σά σχύλος οὔρλιαξε μέσα στή νύχτα

Vier gedichten
Tákis Sinópoulos[*] (Vertaling Marc D. Lauxtermann)

Elpenor

Hoe ben je gekomen, Elpenor...
Homerus

Landschap van de dood. De versteende zee de zwarte cypressen
de lage kustlijn uitgesleten door zout en licht
de holle rotsen onder de onverbiddelijke zon
en nergens deinend water nergens vogels in vlucht
alleen eindeloze rimpelloze geronnen stilte.

Het was iemand uit het gezelschap die hem ontwaarde
niet eens de oudste: Kijk daar, dat moet Elpenor zijn.
Wij keerden snel ons gezicht. Vreemd nog te herkennen
nu onze herinnering als 's zomers een rivier was opgedroogd.
Het was werkelijk Elpenor die bij de zwarte cypressen
blind door het zonlicht en de eigen gedachten
met stompe vingers wroette in het zand.
En toen met verheugde stem riep ik: Elpenor
Elpenor hoe ben je opeens in dit land verzeild?
Het zwarte ijzer dat door je ribben stak was toch je dood
verleden winter en we zagen op je lippen het geronnen bloed

Ελπηνωρ

Ἐλπῆνορ, πῶς ἦλθες...
ομηροσ

Τοπίο θανάτου. Ἡ πετρωμένη θάλασσα τὰ μαῦρα κυπαρίσσια
τὸ χαμηλὸ ἀκρογιάλι ρημαγμένο ἀπὸ τ᾽ ἁλάτι καὶ τὸ φῶς
τὰ κούφια βράχια ὁ ἀδυσώπητος ἥλιος ἀπάνω
καὶ μήτε κύλισμα νεροῦ μήτε πουλιοῦ φτερούγα
μονάχα ἀπέραντη ἀρυτίδωτη πηχτὴ σιγή.
Ἦταν κάποιος ἀπὸ τὴ συνοδεία ποὺ τὸν ἀντίκρισε
ὄχι ὁ πιὸ γέροντας: Κοιτάχτε ὁ Ἐλπήνωρ πρέπει νᾶναι ἐκεῖνος.
Ἐστρίψαμε τὰ μάτια γρήγορα. Παράξενο πῶς θυμηθήκαμε
ἀφοῦ εἶχε ἡ μνήυη ξεραθεῖ σὰν ποταμιὰ τὸ καλοκαίρι.
Ἦταν αὐτὸς ὁ Ἐλπήνωρ πράγματι στὰ μαῦρα κυπαρίσσια
τυφλὸς ἀπὸ τὸν ἥλιο καὶ τοὺς στοχασμοὺς
σκαλίζοντας τὴν ἄμμο μ᾽ ἀκρωτηριασμένα δάχτυλα.
Καὶ τότε τὸν ἐφώναξα μὲ μιὰ χαρούμενη φωνή: Ἐλπήνορα
Ἐλπήνορα πῶς βρέθηκες ξάφνου σ᾽ αὐτὴ τὴ χώρα;

* *Tákis Sinópoulos (1917-1981) is een dichter van de dood en de verschrikking. De Tweede Wereldoorlog, de Burgeroorlog en de verstikkende atmosfeer van de jaren vijftig hebben hun stempel gedrukt op zijn poëzie. In 1944, wanneer de dichter vermoeid en hongerig op een bankje in Athene zit, meent hij in de verte een vriend te herkennen, maar als hij hem wil begroeten beseft hij opeens dat zijn vriend twee jaar eerder door de Duitsers is gefusilleerd. De woorden die hem toen als het ware in de mond bestierven vinden hun weerslag in 'Elpenor' (uit zijn eerste bundel,* Tussen de linies, *1951) en in zekere zin in heel zijn verdere dichtwerk. Het is de stem van een overlevende, de stem van wie er niet meer zijn. 'Brandende man' is uit Sinópoulos' vierde bundel*, Tussen de linies II, *(1957); de overige gedichten zijn uit de bundel* Stenen *(1972). In 1976 resp. 1980 is zijn poëzie gebundeld in* Sylloyí I & II.

εἴχες τελειώσει μὲ τὸ μαῦρο σίδερο μπηγμένο στὰ πλευρὰ
τὸν περσινὸ χειμώνα κι εἴδαμε στὰ χείλη σου τὸ αἷμα πηχτὸ

terwijl je hart uitdroogde langs het dolboord.
Met een riem in tweeën hebben we je bij de waterlijn geplant
waar je het ruisen van de wind het razen van de zee kon horen.
Hoe kom je nu zo levend? Hoe ben je in dit land verzeild
blind door het verdriet en de eigen gedachten?

Hij keek niet om. Hij hoorde niet. En toen riep ik nogmaals
in grote huiver: Elpenor jij die als talisman
om je hals een hazepoot had hangen Elpenor
verlorene in de eindeloze regels van de geschiedenis
ik roep tot jou als uit een diepte weerklinkt mijn stem
hoe ben je gekomen vriend van weleer hoe kon je
het donkerzwarte schip bereiken dat ons meevoert
als zwervende lijken onder de zon antwoord
verlangt je hart met ons te reizen antwoord.

Hij keek niet om. Hij hoorde niet. De stilte om ons dikte weer in.
Gestaag delvend holde het licht de aarde uit.
De zee de cypressen en de kustlijn versteend
in bestorven rust. En alleen Elpenor zelf
die wij zo naarstig zochten in vergeelde handschriften
wroette met stompe vingers blind in het zand
getekend door het verdriet van zijn altijddurende alleenzijn
terwijl de zon in de mazen van zijn gedachten viel
een droombeeld en ging weg allengs vervagend
in het blauwe van vogels en geluid lege verschiet.

καθὼς ἐστέγνωνε ἡ καρδιά σου δίπλα στοῦ σκαρμοῦ τὸ ξύλο.
Μ᾽ ἕνα κουπὶ σχασμένο σὲ συτέψαμε στὴν ἄκρη τοῦ γιαλοῦ
ν᾽ ἀκοῦς τ᾽ ἀνέμου τό μουρμούρισμα τὸ ρόχθο τῆς θαλάσσης.
Τώρα χῶς εἶσαι τόσο ζωντανός; πῶς βρέθηκες σ᾽ αὐτὴ τὴ χώρα
τυφλὸς ἀχὸ τὴν πίκρα καὶ τοὺς στοχασμούς;

Δὲ γύρισε νὰ ἰδεῖ. Δὲν ἄκουσε. Καὶ τότε πάλι ἐφώναξα
βαθιὰ τρομάζοντας: Ἐλπήνορα ποῦχες λαγοῦ μαλλὶ
γιὰ φυλαχτάρι κρεμασμένο στὸ λαιμό σου Ἐλπήνορα
χαμένε στὶς ἀπέραντες παράγραφους τῆς ἱστορίας
ἐγὼ σὲ κράζω καὶ σὰ σπήλαιο ἀντιλαλοῦν τὰ στήθια μου
πῶς ἤρθες φίλε ἀλλοτινὲ πῶς μπόρεσες
νὺ φτάσεις τὸ κατάμαυρο καράβι ποὺ μᾶς φέρνει
περιπλανώμενους νεκροὺς κάτω ἀπ᾽ τὸν ἥλιον ἀποκρίσου
ἂν ἡ καρδιά σου ἐπιθυμεῖ μαζί μας νἄρθεις ἀποκρίσου.

Δὲ γύρισε νὰ ἰδεῖ. Δὲν ἄκουσε. Ξανάδεσε ἡ σιωχὴ τριγύρω.
Τὸ φῶς σκάβοντας ἀκατάπαυστα βαθὺλωνε τὴ γῆ.
Ἡ θάλασσα τὰ κυπαρίσσια τ᾽ ἀκρογιάλι πετρωμένα
σ᾽ ἀκινησία θανατερή. Καὶ μόνο αὐτὸς ὁ Ἐλπήνωρ
χοὺ τὸν γυρεύαμε μὲ τόση ἐπιμονὴ μὲς στὰ παλιὰ χειρόγραφα
τυραννισμένος ἀπ᾽ τὴν πίκρα τῆς παντοτινῆς του μοναξιᾶς
μὲ τὸν ἥλιο νὰ πέφτει στὰ κενὰ τῶν στοχασμῶν του
σκαλίζοντας τυφλὸς τὴν ἄμμο μ᾽ ἀκρωτηριασμένα δάχτυλα
σὰν ὄραμα ἔφευγε καὶ χάνονταν ἀργὰ
στὸν ὑδειανὸ χωρὶς φτερὰ χωρὶς ἠχὼ γαλάζιο αἰθέρα.

Brandende man

Kijk eens hij is het vuur ingesprongen! zei iemand uit velen.
Wij keerden snel onze blik. Hij was het
inderdaad die zijn gezicht had afgewend toen wij
hem aanspraken. En nu brandt hij. Maar roept niet om hulp.

Ik aarzel. Misschien moet ik erheen. Hem aanraken met mijn hand.
Van nature ben ik geneigd mij te verwonderen.

Wie is het die zo onbewogen wegteert?
Doet zijn lichaam van mens geen pijn?

Dit land is donker. En ontoegankelijk. Ik ben bang.
In andermans vuur niet stoken zeiden ze mij.

Hij brandde echter alleen. Volmaakt alleen.
En terwijl hij wegslonk straalde zijn gezicht steeds feller.

Hij werd zon.

In onze tijd zoals ook in vroegere tijden
staan sommigen in het vuur en anderen klappen.

De Dichter valt in tweeën uiteen.

Ο καιομενοσ

Κοιτάχτε μπῆκε στὴ φωτιά! εἶπε ἕνας ἀπ᾽ τὸ πλῆβος.
Γυρίσαμε τὰ μάτια γρήγορα. Ἦταν
στ᾽ ἀλήθεια σὐτὸς ποὺ ἀπόστρεψε τὸ πρόσωπο ὅταν τοῦ
μιλήσαμε. Καὶ τώρα καίγεται. Μὰ δὲ φωνάζει βοήθεια.

Διστάζω. Λέω νὰ πάω ἐκεῖ. Νὰ τὸν ἀγγίξω μὲ τὸ χέρι μου.
Εἶμαι ἀπὸ φύση μου φτιαγμένος νὰ παραξενεύομαι.

Ποιὸς εἶναι τοῦτος ποὺ ἀναλίσκεται περήφανος;
Τὸ σῶμα του τὸ ἀνθρώπινο δὲν τὸν πονᾶ;

Ἡ χώρα ἐδῶ εἶναι σκοτεινή. Καὶ δύσκολη. Φοβᾶμαι.
Ξένη φωτιὰ μὴν τὴν ἀνακατεύεις μοῦ εἶπαν.

Ὅμως ἐκεῖνος καίγονταν μονάχος..Καταμόναχος.
Κι δσο ἀφανίζονταν τόσο ἄστραφτε τὸ πρόσωπο.

Γινόταν ἥλιος.

Στὴν ἐποχή μας ὅπως καὶ σὲ περασμένες ἐποχὲς
ἄλλοι εἶναι μέσα στὴ φωτιὰ κι ἄλλοι χειροκροτοῦνε.

Ὁ Ποιητὴς μοιράζεται στὰ δυό.

Een licht dat kwam

Tekens zijn het, sprak je, voorboden van een verandering - maar
wat zochten

al die mensen? een menigte ogen verschrikte mij die dag, ver-
sperde mij het zicht.

Waar moest ik kijken? prikkeldraad rondom en overal de winter
zonder huid, om elke hoek

ontmoetingen strooiend, ijskoude motregen - jij herinnerde je

stukken hout en hout op het vuur, achter de gloeiende as zo-
veel verloren jaren.

Wij blindeerden het raam. Wie legt zijn handen op de tijd?

De stem kwam door de kieren, een licht dat kwam.

Niet dat van jou. De dood waarvan ik sprak brandde van buiten.

Ηρθε ενα φωε

Εἶναι σημάδια μοῦ ἔλεγες, μηνύματα μιᾶς ἀλλαγῆς -
ὅμως τί γύρευαν

τόσοι ἄνθρωποι; πρόσωπα πλῆθος μέ φοβίζανε τή μέ-
ρα ἐκείνη, μοῦ ἔκοβαν τή θέα.

Ποῦ νά κοιτάξω; γύρω γύρω σύρματα, παντοῦ ὁ χει-
μώνας δίχως φλούδα, σπέρνοντας

συναπαντήματα σέ κάθε δρόμο, παγωμένες ψιχάλες -
ἐσύ θυμόσουν

ξύλα καί ξύλα στή φωτιά, πίσω ἀπ᾽ τά κάψαλα τόσα
χαμένα χρόνια.

Φράξαμε τό παράθυρο. Ποιός ἀκουμπάει τά χέρια πά-
νω στόν καιρό;

Ἤρθε ἡ φωνή ἀπό τίς ρωγμές, ἦρθε ἕνα φῶς.

Δέν ἤτανε δικό σου. Ὁ θάνατος πού ἔλεγα ἔκαιγε ἀ-
πέξω.

Koele bloemen

Waarom beweeg je nog tastend en ziend onder de levenden en geniet
je van de zee, het mooie weer,

ik zal je dus vanavond koele bloemen brengen uit het duister van
de aarde en een vogel met rode zwarte blauwe vleugels, die neer-
daalde,

de nacht was gedaald en overvleugelde nachtelijk je gezicht,

en er waren geen wonderen of hemelen, alleen een kleine onbedui-
dende vertelling om de waanzin, bij tijden ook de koorts en de
naaktheid te bedekken - maar hoe kun je nog raaskallen

en deze sparteling genot noemen,
deze altijd schrijnende wond,
het donkere oog bewegingloos
op de dorre koelte?

Λουλουδια δροσερα

Γιατί χινεῖσαι ἀχόμα μέ τήν ἀφή χαί μέ τήν ὄραση
ἀνάμεσα στούς ζωντανούς χαί χαίρεσαι τή θάλασσα,
τήν ὄμορφη θερμοχρασία,

λοιτόν ἀπόψε θά σοῦ φέρω δροσερά λουλούδια ἀπό τή
σχοτεινιά τῆς γῆς χι ἕνα πουλί χόχχινα μαῦρα γαλανά
φτερά, χατέβαινε,

εἶχε χατέβει ἡ νύχτα χι ἡ φτερούγα της σοῦ νύχτωνε
τό πρόσωπο,

χαί δέν ὑπῆρχαν οὀρανοί χαί θαύματα, μονάχα ἕνας μι-
χρός μύθος ἀσήμαντος γιά νά σχεπάζει τήν παραίσθη-
ση, χαμιά φορά τόν πυρετό χαί τή γυμνότητα - μά
τῶς μπορεῖς ἀχόμα νά παραλογίζεσαι,

ὀνομάζοντας χαρά τούτη τή σύσπαση,
αὐτό τό δίχως τέλος ἔγχαυμα,
τό μαῦρο μάτι ἀχίνητο
ἀπάνου στήν ξερή δροσιά;

De praatjes van vrouw Rosalie
Eléni Vakaló[*]
(Vertaling Jenneke Quast)

Ach hoe goed ken ik hem mijn verheven meester

Ik

De juffer van de hooimijt
Acht maanden zwanger
Acht jaren nu al
En wat ik zeg gebeurt niet

Ik ben een persoon die zichzelf beklaagt
Ik stel u mijzelf voor
Vrouw Rosalie

Dagelijks gaat mijn meester
Op een paard uit rijden
En ik er achteraan

De billen van zijn paard zie ik
Rond als de wereld waarover hij heerst
En zijn paardevijg is voor mij
De zon die ondergaat

Ach hoe goed ken ik hem mijn verheven meester

En ik vermaak mij

□χ π□ς τ□ν γνω□ίζω τ□ν □ψηλ□ μου □φ□ντη

Ἐγώ

Ἡ δεσποσύνη τοῦ ἀχερώνα
8 μηνῶν ἔγχυος
8 χρόνια τώρα
Καί ὁ, τι λέω δέν γίνεται

Εἰμαι ένα πρόοωπο πού λυπᾶται τόν ἑαυτό του
Σᾶς παρουσιάζω τόν ἑαυτό μου
Ἡ χυρά Ροδαλίνα

Καθημερινά σέ χαβάλα
Ὁ ἀφέντης μου βγαίνει
Κι ἐγώ ἀπό πίσω

* *Eléni Vakaló (geboren 1921) doceert kunstgeschiedenis aan de Vakaló-academie te Athene, een kunstacademie die zij samen met haar broer Yórgos Vakaló heeft opgericht. Sinds 1945 verschijnen met regelmatige tussenpozen dichtbundels van haar hand; veel hiervan is bijeengebracht in* Prin apó to lyrismó *(Vóór de lyriek), Athene 1981. Enkele van haar gedichten zijn in het Engels vertaald en uitgegeven door John Stathatos in* Six Modern Greek Poets *(Londen 1975, Oasis Books). De hier vertaalde gedichten zijn afkomstig uit haar laatste bundel,* I palávres tis kyra Rodalínas *(De praatjes van vrouw Rosalie), Athene 1984, uitg. Ýpsilon/vivlía.*

Τά χαπούλια τοῦ ἀλόγου του βλέπω
Στρογγυλά οάν τόν χόσμο πού ὁρίζει
Κι ἡ χαβαλίνα του ἐμένα μοῦ φαίνεται
Ἥλιος πού δύει

Ἄχ πῶς τόν γνωρίζω τόν ὑψηλό μου ἀφέντη

Καί διασχεδάζω

De allegorie waarin de voeten opstaan en het hoofd stoten

Over vrouw Rosalie schrijf ik

Gekke vrouw Rosalie
Zwerft nu eens hier en dan weer daar
Waar kijkt ze naar

Ze kijkt naar haar grote teen
Naar de grijpschaar van haar voet

Aan haar voet heeft ze vijf teentjes
Vier van de koekoeksbloem
Eentje van de schorpioen
En van de rups wanneer ze op zoek is
Naar de grote

Het teen-dier noemt ze hem

Hij heeft vlees hij heeft een nagel
En merkwaardig dat hij is
't Lijkt wel of hij ook een hoofd heeft
Helemaal los van het mijne

Ik vermaak mij

□ □λληγο□ία πο□ ση□□θη□αν τ□ π□δια □αί χτυπ□νε τ□ □εφ□λι

Γιά τήν χυρά Ροδαλίνα γράφω

Ἡ χυρά Ροδαλίνα ἡ τρελή
Πού γυρίζει ἐὸῶ χι ἐχεῖ
Τί προοέχει

Τό μεγάλο δάχτυλό της
τή δαγχάνα τοῦ ποδιοῦ της

Πέντε ἔχει δαχτυλάχια
Τέσοερα τοῦ λουλουδιοῦ
Καί τό ἄλλο τοῦ σχορπιοῦ
Καί τῆς χαμπιας ὅταν ψάχνει
Τό μεγάλο

Τό ζῶο-δόχτυλο τό ὀνομάζει

Ἔχει χρέας ἔχει νύχι
Καί περίεργο πού εἶναι
Σά νά ἔχει χαί χεφάλι
Χωριστό ἀπ᾽ τό διχό μου

Διασχεδάζω

Vrouw Rosalie met de dieven

In de afgrond is neergedaald een kluwen damp
De rand is zwart
Als de muil van een draak
En wind waait

Vrouw Rosalie gaat met de dieven
De baaierd in

Voor wat hoort wat kregen zij
Een kruis en gouden ringen
Voor wat hoort wat kreeg zij
Een dukaat en twee dubloenen

En wind waait onder haar lange rokken

Dieven de arme sloebers
Slimme vingers en verder niets
Rovers willen van moordenaars niets weten
En moordenaars moeten van de beul niets hebben

Een vinger de afgrond van mij vandaan

□ □υ□□ Ροδαλίνα μ□ το□ς □λ□φτες

Στό χάος ἔχει χαθίσει χουβάρι ἀχνός
Τό χεῖλος του εἶναι μαῦρο
Σάν τό στόμα δράχου
Κι ἀέρας φυσάει

Ἡ χυρά Ροδαλίνα μέ τούς χλέφτες χάει
Στήν ἀντάρα

Πάρε-δῶσε τῆς πήρανε
Σταυρό χαί δαχτυλίδι
Πάρε-δῶσε τούς πῆρε
Αυό φλουριά χι ἕνα μετζίτι

Κι ἀέρας φυσάει στίς μεγάλες της φοῦστες

Οἱ χλέφτες οἱ φτωχούληδες
Ἔξυπνα τά δάχτυλα χι ἄλλο τίχοτα
Οἱ ληστές τούς φονιάδες δέν τούς θέλουνε
Κι οἱ φονιάδες μέ τούς δήμιους δέν ταιριάζουνε

Ἕνα δάχτυλο ὁ γχρεμός ἀπό μένα

Biografie
Násos Vayenás[*]
(Vertaling Marko Fondse)

1

Het is weer lente gefloten. Het groen komt op. Bloemen bedwelmen.
Appels

Ploffen op de grond en doen denken aan guillotines.

Kwam er maar opstand. Rolden opeens maar koppen en groeide er
maar niets

Voor in de plaats.

Kwamen de lijven maar na jaren weer eens vrij. Om weer rond te
lopen.

Souvenirs van ancien régime.

I

Εφύριξε πάλι ἄνοιξη. Τὸ πράσινο ἀνεβαίνει. Ἄνθη μοσχοβο-
λᾶνε. Μῆλα

Πέφτουν στὸ χῶμα καὶ φέρνουν στὸ νοῦ γκιλοτίνες.

Νὰ γινότανε μιὰ ἐπανάσταση. Κεφάλια νὰ πέφτανε ξαφνικὰ
καὶ στὴ θέση τους

Νὰ μὴ φύτρωνε τίποτε.

Ἔπειτα ἀπὸ χρόνια τὰ σώματα ν᾽ ἀφήνονταν ἐλεύθερα. Νὰ
κυκλοφοροῦνε.

Ἐνθύμια τοῦ παλαιοῦ καθεστῶτος.

2

Het donker klimt naar me op. Een woekerplant. Die je iedere mid-
dag stiekem water geeft.

Dan is er ook nog die adem van jou. Hij sluit me van alle kanten
in als prikkeldraad. Onderhuids bij jou

Zitten zeven steden. Steeds dieper onder elkaar. In elk daarvan

Sleurt ononderbroken een zegekar het roemrucht lijk de muren
rond.

II

Τὸ σκοτάδι σκαρφαλώνει πάνω μου. Ἕνα φυτό. Ποὺ τὸ πο-
τίζεις κρυφὰ κάθε μεσημέρι.

* *Zie 'Krullen uit de werkplaats' pag. 53.*

Ἔπειτα εἶναι χι ἡ ἀνάσα σου. Μὲ χλείνει ἀπὸ παντοῦ σὰν
συρματόπλεγμα. Κάτω ἀπ᾽ τὸ δέρμα σου

Ὑπάρχουν ἑφτὰ πολιτεῖες. Ἡ μιὰ πιὸ βαθιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη.
Σὲ χάθε μιὰ

3

In een blauwe bus. Met honderdtien kilometer per uur. Jakkerend
onder een verzengende hemel.

Tussen veertig zwetende mensen. Die roken. Dromen van. Of
broodjes eten.

En een chauffeur van rond de veertig met een zweetlap om z'n nek.
Die uit het raam kwat om de zoveel tijd en bandjes

Met ouwe schlagers wisselt...

Al die liedjes worden straks vergeten. De bus verschroot. Die men-
sen aarde.

Het donkere type naast me met de bakkebaarden en dat marineblau-
we hemd zegt dat-ie naar Katerini gaat.

III

Σ᾽ ἕνα γαλάζιο λεωφορεῖο. Μ᾽ ἑκατὸν δέκα χιλιόμετρα τὴν
ὥρα. Τρέχοντας κάτω ἀπὸ ἕναν καυτὸ οὐρανό.

Ἀνάμεσα οἐ σαπάντα ἱδρωμένους ἀνθρώπους. Ποὺ καπνί-
ζουν. Ὀνειρεύονται. Ἤ τρῶνε σάντουϊτς.

Κι ἕναν μεσόκοπο ὁδηγὸ μὲ τὸ μαντίλι στὸ οβέρκο. Ποὺ
φτύνει κάθε τόσο ἀπ᾽ τὸ παράθυρο χι ἀλλάζει

Κασέτες μὲ παλιὰ τραγούδια...

Ὅλα τὰ τραγούδια θὰ ξεχαστοῦν. Τὸ λεωφορεῖο θὰ γίνει οἱ-
δερα. Οἱ ἄνθρωποι χῶμα.

Ὁ μελαχρινὸς μὲ τὶς φαβορίτες καὶ τὸ βαλασσὶ πουκάμισο
δίπλα μου λέει πὼς πάει στὴν Κατερίνη.

4

Omdat de Axiós de langste rivier van Macedonië is. En CD een
nummerplaat van het corps diplomatique. En 25 juli

De gedenkdag van de slag bij Thermopylae. Omdat ik weer de

Werkster met de zware dweil zie. Omdat ik d'r haren onderscheid

Aan de hemel tussen Orion en Andromeda

(Die Cepheus' dochter was. Moeder van Helenos. Antinoë's zuster).

IV

Ἐπειδὴ ὁ Ἀξιὸς εἶναι ὁ πρῶτος σὲ μῆκος ποταμὸς τῆς Μα-
κεδονίας. Καὶ Δ.Σ. οἱ πινακίδες τοῦ διπλωματικοῦ σώματος.
Καὶ 25η Ἰουλίου

Ἡ ἐπέτειος τῆς μάχης τῶν Θερμοπυλῶν. Ἐπειδὴ βλέπω πάλι

Τὴν χαθαρίστρια μὲ τὸ βαρὺ σφουγγαρόπανο. Ἐπειδὴ διαχρίνω

Τὰ μαλλιά της οτὸν οὐρανὸ ἀνάμεσα στὸν Ὡρίωνα χαὶ τὴν Ἀνδρομέδα

(Ποὺ ἦταν χόρη τοῦ Κηφέα. Μητέρα τοῦ Ἔλενου. Ἀδερφὴ τῆς Ἀντινόης).

Ze houdt haar schoen in de hand. Bekijkt hem aandachtig. Alsof ze haar handlijnen bekijkt.

Met de vinger voelt ze naar de spijker die haar zeer doet.

Κρατάει τὸ παπούτσι της στὸ χέρι. Τὸ κοιτάζει προσεχτικά.
Σὰ νὰ κοιτάζει τὶς γραμμὲς τῆς παλάμης.

Ἀγγίζει μὲ τὸ δάχτυλο τὸ καρφὶ ποὺ τὴν πονάει.

5

Daar lig ik weer in het donker. Naakt. Mijn liefde uitgestrekt over mijn hele lijf.

Ik omarm je. Raak van de aarde los. Ik drijf in het heelal.

Jij blijft op aarde. Je hakken gloeiend heet. In 't asfalt vastgezogen. Een vochtig

Bos loopt schuin door je lichaam heen.

's Nachts maakt me 't gras dat op je huid groeit wakker.

V

Νά ᾽μαι πάλι στὸ σκοτάδι γυμνός. Ἡ ἀγάπη μου ἁπλωμένη
σ᾽ ὅλο τὸ σῶμα.

Σ᾽ ἀγκαλιάζω. Φεύγω στὸν οὐρανό. Αἰωροῦμαι στὸ σύμπαν.

Ἐσὺ μένεις στὴ γῆ. Μὲ ταχούνια καυτά. Κολλημένα στὴν
ἄσφαλτο. Ἕνα δάσος

Ὑγρὸ διασχίζει τὸ σῶμα σου διαγωνίως.

Τὴ νύχτα μὲ ξυπνάει τὸ χορτάρι ποὺ φυτρώνει στὸ δέρμα
σου.

6

Met een zwaar hoofd van ongeschreven verzen kijk ik naar de sterren.

De sterren. Wijze van spreken. Hemel bestaat niet.

Ontwortelde engelen gaan rond op de aarde. Werkeloos. Met gekortwiekte haren.

(Die lange met de witkwast heeft zijn vleugels onder zijn hemd.)

Bij donker zakken ze naar de herberg af. Zuipen zich wezenloos. Vloeken tieren spugen.

VI
Μὲ τὸ κεφάλι βαρὺ ἀπὸ ἄγραφα ποιήματα κοιτάζω τ᾽ ἄστρα.

Τ᾽ ἄστρα. Τρόπος τοῦ λέγειν. Οὐρανὸς δὲν ὑπάρχει.

Ξεριζωμένοι ἄγγελοι κυκλοφοροῦν στὴ γῆ. Ἄνεργοι. Μὲ μαλλιὰ κομμένα.

(Ἐκεῖνος ὁ ψηλὸς μὲ τὴν ταβανόβουρτσα ἔχει τὰ φτερὰ κάτω ἀπ᾽ τὸ πουκάμισο).

Ὅταν νυχτώνει κατεβαίνουν στὴν ταβέρνα. Γίνονται στουπί. Φτύνουν καὶ βρίζουν.

7

April is warm. Met rode bladeren. 's Nachts hoor ik hem knisterend

Omsluipen ondergronds.

Soms boort hij zich door zolen. Komt steels omhoog. Tot aan de knieën.

De rest van 't lichaam blijft in 't donker.

VII

Ὁ Ἀπρίλης εἶναι ζεστός. Μὲ κόκκινα φύλλα. Τὴ νύχτα

Τὸν ἀκούω νὰ σέρνεται τρίζοντας κάτω ἀπ᾽ τὸ χῶμα.

Κάποτε τρυπάει τὰ παπούτσια. Ἀνεβαίνει ἀπαλά. Ὡς τὰ γόνατα.

Τὸ ὑπόλοιπο σῶμα παραμένει στὸ σκοτάδι.

8

Jij leest de krant. Het laatste nieuws stokoud. Je stem vult de ka-

Mer met grond. En niemand die uitkomst brengt.

De dag van ijzer. Vierkant. Met stof in de hoeken. Je lacht en zet

Je voor de spiegel om je ogen op te maken.

Ik strijk de aarde uit mijn haren.

VIII

Διαβάζεις ἐφημερίδα. Οἱ τελευταῖες εἰδήσεις εἶναι πανάρχαιες. Ἡ φωνή σου

Γεμίζει μὲ χῶμα τὸ δωμάτιο. Δὲν ὑπάρχει νὰ βοηθήσει κανείς.

Ἡ μέρα εἶναι σιδερένια. Τετράγωνη. Μὲ σκόνη στὶς ἄκρες. Γελᾶς

Καὶ κάθεσαι στὸν καθρέφτη νὰ βάψεις τὰ μάτια σου.

Ἐγὼ βγάζω τὸ χῶμα ἀπ᾽ τὰ μαλλιά.

9

30 September 1970. In een wagon met banken waar je diep in weg-
zakt lees ik

De dood van Aleksandr Kérenski in Berkeley U.S.A.

Ik wist niet dat de man nog leefde. Had het nooit gedacht. Op een
halve eeuw van het Winterpaleis vandaan... O donkere trein.

Je bent niet Lenins trein. Maar een treinstel van de lijn Saloniki-
Athene

Die Petrograd nooit aan zal doen. En ik

Zonder vaandels. Zonder proclamaties. Mijn koffer vol prospectus-
sen in meerkleurendruk. Geen

Onverbiddelijke volkscommissaris. Secretaris van een plaatselijk
comité.

Maar rayonvertegenwoordiger in kosmetika.

Met creatieve aanpak. Goed ingevoerd. Met riante promotiekansen.

IX

30 Σεπτεμβρίου 1970. Σ᾽ ἕνα βαγόνι μὲ βαθιὰ καθίσματα
διαβάζω

Τὸ θάνατο τοῦ Ἀλέξανδρου Κερένσκι στὸ Μπέρκλεϋ τῶν
Ἡνωμένων Πολιτειῶν.

Δὲν τό ᾽ξερα πὼς ἦταν ζωντανός. Δὲν τό ᾽χα ποτέ μου σκε-
φτεῖ. Μισὸν αἰώνα μακριὰ ἀπὸ τὰ χειμερινὰ ἀνάκτορα...
Ὢ τραῖνο σκοτεινό.

Δὲν εἶσαι τὸ τραῖνο τοῦ Λίνιν. Ἀλλὰ μιὰ ἀμαξοστοιχία τῆς
γραμμῆς Θεσσαλονίκης - Ἀθηνῶν

Ποὺ δὲ θὰ φτάσει ποτὲ στὴν Πετρούπολη. Κι ἐγὼ

Χωρὶς σημαῖες. Χωρὶς προκηρύξεις. Μὲ τὴ βαλίτσα γεμάτη
ἔγκρωμα φυλλάδια. Ὄχι ἕνας

Ἀμείλικτος κομισσάριος. Ὁ γραμματέας μιᾶς τοπικῆς ἐπι-
τροπῆς.

Ἀλλὰ περιοδεύων ἀντιπρόσωπος μιᾶς ἑταιρίας καλλυντικῶν.

Μὲ φαντασία. Μὲ τέλεια γνώση τῆς ἀγορᾶς. Μὲ μεγάλες
προοπτικὲς προαγωγῆς.

10

Mijn lijf verstrengeld in jouw zenuwstelsel. Ik krijg geen asem.

Jij zegt geen woord. Je klemt me vast. Omklemt me alsmaar vaster.

X

Τὸ σῶμα μου μπλεγμένο στὸ νευρικό σου σύστημα. Ἀδύ-
νατο ν᾽ ἀναπνεύσω.

Ἐσὺ δὲ μιλᾶς. Μόνο μὲ σφίγγεις. Μὲ οφίγγεις όλοένα.

11

Waarom verder? Je ziet toch steeds maar dezelfde uitzichten.

Diepe hemel. Bedekt met blauw. Beneden kruipt het groen. De bomen

Bloeien op een wijze waar ik niet bij kan.

Vrachtwagens halen in. De man naast me praat tegen me aan. Van dat inkonsekwente gezeik.

Mijn zinnen schuifelen mijn lijf uit. Een mooie vrouw

Haar lijf wordt eensklaps donker. Als een overbelichte film.

XI

Γιατί μακρύτερα; Ἀφοῦ κανεὶς θὰ ξαναδεῖ τὰ ἴδια τοπία.

Βαθὺς οὐρανός. Σκεπασμένος μὲ γαλάζιο. Κάτω σέρνεται τὸ πράσινο. Τὰ δέντρα

Ἀνοίζουν μ᾽ ἕναν τρόπο ποὺ δὲν μπορῶ νὰ τὸν καταλάβω.

Περνοῦν φορτηγά. Ὁ ἄνθρωπος ποὺ κάθεται δίπλα μου φάσκει καὶ ἀντιφάσκει.

Οἱ αἰσθήσεις μου ἕρπουν ἔξω ἀπ᾽ τὸ σῶμα. Μιὰ ὡραία γυνείκα

Τὸ κορμί της ξαφνικὰ σκοτεινιάζει. Σὰν φωτογραφία ποὺ ἔχει πάρει φῶς.

12

Grijs. Groen. Geel. Oranje.

Rood met tussentinten. Rood zonder tussentinten.

Bruin. Vanonder zwart. (Diepzwart.) En aan het eind daarvan jouw mooie hoofd.

Blank. Als de afgebroken kop van een beeld. Dat nooit teruggevonden worden zal.

XII

Τὸ γκρίζο. Τὸ πράσινο. Τὸ κίτρινο. Τὸ πορτοκαλί.

Τὸ κόκκινο μὲ ἀποχρώστεις. Τὸ κόκκινο χωρὶς ἀποχρώσεις.

Τὸ καφέ. Ἀπὸ κάτω τὸ μαῦρο. (Ἕνα μαῦρο βαθύ). Καὶ στὸ βάθος τ᾽ ὡραῖο σου κεφάλι.

Λευκό. Σὰν τὸ κομμένο κεφάλι ἑνὸς ἀγάλματος. Ποὺ δὲν πρόκειται νὰ βρεθεῖ ποτέ.

13

Al die rommel in de wind. Papieren. Kranten.

Een omgeslagen boom. Een tafel. Een fototoestel. De deurklink. De door

De dood platgelopen deur.

XIII

Τόσα πράγματα στὸν ἀέρα. Χαρτιά. Ἐφημερίδες.

Ἕνα δέντρο ἀναποδογυρισμένο. Ἕνα τραπέζι. Μιὰ φωτογραφικὴ

Μηχανή. Τὸ χερούλι μιᾶς πόρτας. Ἡ πόρτα.

Ἀπ᾽ ὅπου μπαινοβγαίνει ὁ θάνατος.

14

Verbrand licht. Verminkt. Brokken donker

Klitten aan mijn haren. Stappen klinken. De hete wind voert vet-

Tige papieren aan en vuilnis. Mensen doen alsof ze ergens heen gaan.

Een gek met vingerstompjes lacht heel hard.

Verderop in de straat spelen twee blindelui het volkslied.

XIV

Καμένο φῶς. Σαχατεμένο. Κομμάτια σχοτάδι

Κολλοῦν στὰ μαλλιά μου. Ἀκούγονται βήματα. Ὁ ἀέρας χαυτὸς

Κατεβάζει λαδόχαρτα χαὶ σχουπίδια. Οἱ ἄνθρωποι χάνουν πὼς πηγαίνουν χάπου.

Ἕνας τρελὸς μὲ χομμένα δάχτυλα γελάει δυνατά.

Στὸ βάθος τοῦ δρόμου δύο τυφλοὶ χαίζουν τὸν έθνιχὸ ὕμνο.

15

Er is wat met de hemel vanavond. Hij laat zich makkelijk fijnwrijven. Tot warm poederstof dat aan je vingers kleeft.

Mijn lichaam honderd duizelende aders. Die naar jouw huid afglijden en hem overdekken.

XV

Ἀπόψε χάτι ἔχει ὁ οὐρανός. Τρίβεται εὔχολα. Γίνεται σχόνη

ζεστὴ καὶ κολλάει στὰ δάχτυλα.

Τὸ κορμί μου χίλιες ζαλισμένες φλέβες. Ποὺ γλιστροῦν στὸ δέρμα σου καὶ τὸ σκεπάζουν.

16

Als iemand die bekaf bij 't postkantoor komt aanzetten met een expresbrief. En het is net gesloten.

Als iemand die voor 't eerst op vreemde bodem voet zet. En hij kent geen woord over de grens.

Sta ik verstard op de trappen van het Grondwetplein. De klinkers klem in de strot.

Buitenlandse banken. Automaten. Grote zakenpanden. Reclames flitsen

Over bezwete gezichten en halen iemands zekerheden onderuit.

Kastraten zingen de Internationale. Een triviaal driestuiverslibrettist

Wordt tot dichter geproclameerd. En zij die eens de wisselaren uit de tempel ranselden

Hebben nu in de Passage hun eigen stendje...

Met opgestoken kraag loop ik het laatste eeuwkwart in.

XVI

Σὰν ἕνας ποὺ φτάνει τρέχοντας μ᾽ ἕνα ἐπεῖγον γράμμα στὸ ταχυδρομεῖο. Καὶ τὸ ταχυδρομεῖο ἔχει μόλις χλείσει.

Εὰν ἕνας ποὺ πατάει γιὰ πρώτη φορὰ τὸ πόδι του σὲ μιὰ ξένη χώρα. Καὶ δὲν ξέρει οὔτε μιὰ ξένη λέξη.

Στέχομαι ἀχίνητος στὰ σχαλοπάτια τοῦ Συντάγματος. Μὲ τὰ φωνήεντα σφηνωμένα στὸν οἰσοφάγο.

Ξένες τράπεζες. Αὐτόματοι πωλητές. Μεγάλα χαταστήματα. Ἐπιγραφὲς ἀναβοσβήνουν

Πάνω σὲ ἱδρωμένα πρόσωπα χι ἀναχατεύουν τὶς πεποιθήσεις.

Εὐνοῦχοι τραγουδοῦν τὴ Διεθνή. Ἕνας ἀσήμαντος λιμπρετίστας

Ἀναγορεὐεται ποιητής. Κι αὐτοὶ· ποὺ χάποτε μαστίγωναν τοὺς ἐμπόρους τοῦ ναοῦ

Ἔχουν τώρα στὴν χεντριχὴ στοὰ τὸ διχό τους πάγχο...

Μὲ τὸ γιαχά μου σηχωμένο προχωρῶ στὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ αἰώνα.

17

De grond komt op. Komt alsmaar hoger. Bedelft je.

Jij laat maar gaan. Je wacht op regen. Om te ontkiemen zoals je zelf zegt. Zonder het natuurlijk te geloven.

Waren er vogels er zouden takken zijn. Waren er takken jij zou er een zijn.

Weliswaar niet de hoogste. Maar wel een sterke en begaanbaar.

XVII

Τὸ χῶμα ἀνεβαίνει. Ἀνεβαίνει ὁλοένα. Εἰ σχεπάζει.

Ἐσὺ δὲν χάνεις τίποτε. Περιμένεις τὴ βροχή. Γιὰ νὰ βλαστήσεις ὅπως λές. Χωρὶς φυσιχὰ νὰ τὸ πιστεύεις.

Ἂν ὑπῆρχαν πουλιὰ θὰ ὑπῆρχαν χλαδιά. Ἂν ὑπῆρχαν χλαδιὰ θὰ ἤσουν ἕνα.

Ὄχι βέβαια τὸ πιὸ ψηλό. Ὅμως γερὸ γιὰ νὰ μπορέσει χανεὶς νὰ πατήσει.

18

Grote. Zware vraagtekens. Manshoog. Op hun kant.

Men stapt er overheen. Kijkt uit om er niet op te trappen.

Er klinken knallen. Salvo's. De zon parkeert

Op de zuilen van de Olympische Zeus. Verderop nemen toeristen foto's van

De doden van de burgeroorlog. Die kijken zwijgend toe. Tussen de duiven.

Met als decor het Oude Paleis en het Monument voor de Onbekende.

XVIII

Μεγάλα. Βαριὰ ἐρωτηματιχά. Στὸ ὕψος ἀνθρώπου. Ἀναποδογυρισμένα.

Οἱ ἄνθρωποι περνοῦν ἀπὸ πάνω τους προσέχοντας μὴν τὰ πατήσουν.

Ἀχούγονται χρότοι. Πυροβολισμοί. Ὁ ἥλιος χαρχαρισμένος

Πάνω ἀπ᾽ τὶς στῆλες τοῦ Ὀλυμπίου Διός. Πιὸ πέρα οἱ ξένοι φωτογραφίζουν

Τοὺς νεχροὺς τοῦ ἐμφυλίου. Αὐτοὶ χοιτάζουν ἀμίλητοι. Ἀνάμεσα στὰ περιστέρια.

Μὲ φόντο τὰ Παλαιὰ Ἀνάχτορα χαὶ τὸ Μνημεῖο τοῦ Ἀγνώ-
στου.

19

Vaderland. Versjacherd vaderland. Je zou het niet verzinnen. Zit ik me hier nu vaderlandslievende verzen te pennen.

Door grondig dichtgespijkerde vensters klinken de stemmen van de levenden.

De doden ontwaken. Doen hun schoenen aan. Komen omhoog op

Brede roltrappen geluidloos huilend.

In tranen klimmen zij de straatverlichting in. Schroeven de lampen los.

Hele lappen glorie bungelen in het donker.

(1975-1977)

XIX

Πατρίδα. Προδομένη πατρίδα. Ποιός νὰ τὸ πίστευε. Νὰ χάθομαι τώρα νὰ γράφω πατριωτιχὰ ποιήματα.

Μέσα ἀπὸ βαθιὰ χαρφωμένα παράθυρα ἀχούγονται οἱ φωνὲς τῶν ζωντανῶν.

Οἱ νεχροὶ ξυπνοῦν. Φοροῦν τὰ παπούτσια τους. Ἀνεβαίνουν

Μὲ φαρδειὲς χυλιόμενας χλίμαχες χλαίγοντας σιωπηλά.

Δαχρυσμένοι σχαρφαλώνουν στοὺς στύλους. Ξεβιδώνουν τὶς λάμπες.

Μεγάλα χομμάτια δόξας αἰωροῦνται στὸ σχοτάδι.

1975-1977

De rondvraag

Steeloefeningen
Luc Coorevits (poëzie) en Paul Jacobs (proza)

Paul van Ostayen

Marc neemt 's middags de trem

Dag ventje in de trem met het malle hoedje met het koortje oortje sloortje
dag gekke nekje-trek
dag mensen allemaal
dag ventje-vod met je gebliksem
en
dag ventje-vod met je gedonder
donder en bliksem
van blijf van me lijf
rot-op

Daa-ag vod
dag voddevis
aan je jas is iets mis

Rutger Kopland

Jonge jas

Alles kan ik verdragen,
een slappe vilthoed met koordje,
een nek zonder kraag, een gestreken
hemd kan ik met droge ogen
zien verkreukelen, daar ben ik
werkelijk hard in.

Maar een jasje van goede snit,
net gekocht, geprijsd nog,
zo zonder knoopje bovenaan, nee.

Gerard Reve

De Blijde Boodschap

Ik zat met kloppend hart voor de kleurentelevisie
en dacht: ‘Zijne Heiligheid zal toch wel gewag maken
van het tragisch tramgebeuren te Amsterdam?’
En ja hoor, nauwelijks was hij begonnen, of ik hoorde al:
linea dixsexta, hora spizza, multi phyl ti phyli volci,
puber stupido cum cascetta stupida
van zijn oren maka contra passagiero innocento
multo tamtam et rerum lacrimarum
et finalamente (cum sedes liber)
is die filio mio gaan zitta.
Het was jammer dat Hij vergat te gewagen
van dat extra knoopje. Je zag Hem denken
maar Hij kon er niet op komen. Toen was er
toch nog fijne muziek van het leger.
Ik vond dat zo geweldig. En straks nog
de hele avond Evangelische Omroep. Je vraagt je wel eens af:
‘Waar hebben wij het aan verdiend?’

Jef Geeraerts

...En het was in een oude rammelkast van lijn 16 omstreeks 1640 Hr, een verwoede jager van zesentwintig jaar, hij kon ook zevenentwintig jaar geweest zijn, een blanke met een slappe vilthoed met een koordje eromheen in plaats van een lint zoals de Amerikaanse cowboys er een dragen, nek als een jonge giraffe, hij deed me denken aan sommige jonge missionarissen die de marteldood voor het ware geloof als het hoogste goed op aarde beschouwen, maar kortaangebonden, sterk, woest, lenig, gevaarlijk, bijna krankzinnig-roekeloos: houduwpotenthuis of ik trap u in elkaar als een schurftige Baluba-hond, snauwt hij in het Frans en zijn stem jankt godverdomme als een oude clan-overste en hij loopt naar voren en laat zich languit in een zetel vallen met zijn rechterbeen traditioneel buitenboord, gentlemanlike, totaal ontspannen, rakelings naast een

lange stoot van een wijf, haar kleine tieten hadden lange pikzwarte tepels en als ik hem om 1840 Hr opnieuw tegenkom in de mess van de officieren onder het genot van een dubbele wat zeg ik een driedubbele portie caldeirada besproeid met veel rode Ginçal uit een mandfles heeft hij een Belg bij, een verbindingsofficier van Q.G.-Léopoldville die schreeuwt:
luitenant-het-is-niet-omdat-gij-nog-het-liefst-van-allemaal-op-nen-tram-zit dat uw uniform niet in orde moet zijn en hij tikt met zijn gemanicuurde franskiljonvingers op zijn battledress waaraan één knoop ontbreekt...

Louis Paul Boon

Daar gaat Jean zitten, en veel zeggen de mensen niet in de tram. Hij leest het dagblad. Oorlog, schaarste in lederwaren, men vraagt bedreven paswerkers en draaiers. In den tijd was hij ook een mens, ja, langgeleden, want hij was toen ievers een zesentwintig jaar, met zijn slappe bruine hoed op één oor, een echte denkerskop op een dun halske.

Het werkvolk stapt uit, de slaven, de raderkes, de stommeriken die het nooit tot iets zullen brengen, die de droom van een betere wereld niet waardig zijn.

Al dubbende botst hij iemand tegen het lijf. Ontplof, zegt Jean, valt dood, waarom wordt het hier omternieft geen oorlog en smijten ze u niet aan stukken? Hij slaat met zijn vuist op het tafeltje. Aai, mensen, maakt toch geen ruzie, zegt oude Sus zijn wijf. Jamaar, zegt Jean, en mijn plaatske? Dan valt die bewuste morgen nog iets anders voor: hij gaat blind voor alles rond hem de grintweg op naar de fabriek. En dan ziet hij weer die smalle hand op zijn mouw. Het is Albrikske. De bretelkes van zijn broekske hangen los en zijn vaantje komt er uit piepen. Hij vaagt zijn snotneus en zijn traantjes af aan zijn mouw. Jean, ge moet uw kleren niet zo laten verbalemonden, zegt hij. Ja, dat moet hij zeggen! Jean haalt zijn schouders op en zucht. Wat kan een mens eenzaam zijn, en mistevreden!

Godfried Bomans

Alle donders, dat was me gisteren wat op lijn 16! Ik moet ervan vertellen, ik kan het niet meer voor me houden. Als ik dat er niet uit mag gooien, dan stik ik erin. Dan ga ik eraan. Dan ben ik erbij. Jongens, jongens, wat een schouwspel. Ik dacht dat ik erin bleef. De lange, benige, Piet van de Pol, zesentwintig jaar, hoedje schalks op de kanis, touwtje eraan, nekje vinnig uitgestoken stond op het achterbalcon en dacht aan niets. Ja, dat staat er zo eenvoudig, lezer, en u denkt wellicht bij uzelf: komaan, dat kon ik ook wel eens doen. Sta me toe dat ik even glimlach.

Want opeens, daar gebeurt het. De eivolle, afgestampte tram, vol met eenvoudige landlieden, loopt leeg, en hoepla, zonder blikken of blozen, tikt een Haarlemmer, Dirk Pieter de Keyser, ook wel De Keizer geheten, met een nijdig achterhandje Van de Pol tegen de kuiten.

Ai! Ai! Wie is die prolurk? Begrijpt de ellendeling niet dat hij met dit gebaar, hoe klein ook, een steen gooit in een rimpelloze vijver van aandacht? Kijk, dat heb je nu als Jan en alleman de tram maar in mag, als elke boerenhengst die het maar in zijn stomme kop krijgt om de tram in te stappen, ongehinderd zijn gang mag gaan. Goed, hij wordt nu door Van de Pol dwars door het raam naar buiten getrapt, maar wat helpt dat? 't Is gebeurd en Piet zit met de gebakken peren.

Er gaat een zucht door het rijtuig. Piet van de Pol neemt zijn malle hoedje af en gaat de krant zitten lezen. 't Is mis. 't Is afgelopen. 't Wil niet meer. De sin Sjeu is weg.

Dan gebeurt er een hele tijd niets. Het is alsof de wereld zich herstellen moet van deze donderslag. Maar dan komt Pietje van de Pol opnieuw naar voren, vermoedelijk bij het Concertgebouw, hoewel er ook tegenbewijzen zijn. Deze keer is hij vermomd als Sinterklaas. Alleen kenners zouden in deze krasse grijsaard de bekende biljarter herkend hebben, ware het niet dat er aan zijn tabberd een hoogstbelangrijk knoopje had ontbroken. Eerbiedig maak ik hem hierop attent.

‘Een kniesoor die daar op let, meneer,’ zegt hij spits, ‘sta me toe dat ik daar even om ga lachen.’ Maar ik was al weg. Rakkers zijn het, die biljarters.

Willem Elsschot en de slag om Het Tankschip
Vic van de Reijt

Onder het devies ‘En het kapitalisme heeft toch zijn goede kant, is 't waar of niet?’ werden op dinsdagavond 7 oktober 1986 achttien brieven van Willem Elsschot geveild door het befaamde veilinghuis J.L. Beijers te Utrecht.

Wie geen zin had om ze te kopen had drie dagen de tijd om ze over te schrijven.

De brieven, uit 1940 en 1941, waren gericht aan Ed. Hoornik, de toenmalige redactiesecretaris van het letterkundig maandblad *Criterium* aan wie er blijkbaar veel gelegen was om een bijdrage van Elsschot voor zijn blad los te krijgen. Op 15 januari 1940 schrijft Elsschot hem vanuit Antwerpen.

Waarde Heer & Vriend

Ik bewonder uw hardnekkigheid. Met zulke menschen *moet* ‘Criterium’ vooruit komen.

Ik heb niets liggen, weet niet of, wanneer en hoe ik nog schrijven zal. Maar krijg ik nog iets voor mekaar dan zal ik aan u denken.

Met hartelijk groeten
A. De Ridder

Op 23 mei 1941 volgt een tweede brief:

Geachte Heer Hoornik

Ik heb een verhaal geschreven, groot ± 25 getijpte pagina's. U vroeg mij tijdens uw bezoek ten mijnent, bij de eerste gelegenheid aan Criterium te denken. Bent u er op gesteld het te publiceren? Laat het mij dan spoedig weten en zeg mij tevens welk honorarium Criterium betaalt, want de tijden zijn hard.

In afwachting
Met hartelijke groeten
A. De Ridder

Op 7 juni 1941 stuurt Elsschot zijn manuscript naar Hoornik. Het heet: *Het Tankschip Guadeloupe.* De begeleidende brief maakt duidelijk hoe gewetensvol Elsschot zijn zaken behartigt.

Geachte Heer Hoornik,

Ik ben zeer tevreden met *f* 2, - per pagina. Geloof maar dat ik het u gaarne goedkooper zou gegeven hebben, maar sedert 10 Mei 1940 verdien ik niets meer en mijn geld is bijna op. Het honorarium kunt u te zijner tijd gireeren op mijn Nederlandsch Giro No 3230.71 (A. De Ridder, Lemméstraat 21, Antwerpen). Ik heb maar één voorwaarde te bedingen, namelijk dat het stuk in ééns verschijnt want het is niet geschikt om verdeeld te worden. Het is trouwens niet zeer lang, waarschijnlijk plus minus 20 bladzijden Criterium. Gaarne ontving ik een paar overdrukjes, of een proef in drievoud. Het zou mij zeer aangenaam zijn indien het spoedig verschijnen kon, dan kan ik het aan Van Kampen zenden. Een van mijn boekjes (Een Ontgoocheling) is uitgeput en V.K. vindt het te klein om het te herdrukken. Maar als hij er dit verhaal bij voegt dan wordt een nieuwe editie van Een Ontgoocheling misschien mogelijk, want dan krijgt het publiek iets meer voor zijn geld.

Met hartelijke groeten,
A. De Ridder

Nog dezelfde dag begint het Elsschot zo kenmerkende getob:

Geachte Heer Hoornik,

Ik zond u vanochtend het m.s. van mijn novelle voor Criterium. Ik verzoek u de titel te veranderen in HET TANKSCHIP, dus zonder Guadeloupe. Dat is korter. (...)

De rest van de brief bevat tekstwijzigingen.

De novelle laat Elsschot voorlopig niet meer los. Op 9 juni 1941 stuurt hij een brief met een vervangende bladzijde 19. Op 10 juni is diezelfde bladzijde vervangen door een nieuwe. Een dag later volgt de inmiddels vierde versie.

Op 12 juni stuurt Elsschot vervangende pagina's 14 en 15, twee dagen later een hele nieuwe pagina 18, een dag later de vijfde versie van die hopeloze bladzijde 19. Wéér een dag later, 16 juni, volgt

een brief met algemene correcties en op 17 juni een nieuwe laconieke mededeling: ‘Om op mijn ouden dag nog een record te slaan zend ik u ingesloten 2 nieuwe pagina's 15 en 25 ter vervanging van de oude.’ Pagina 15 wordt overigens een dag later weer vervangen: de vierde versie inmiddels.

Dan is het twee weken rustig, voordat Elsschot zijn juli-offensief inzet. Met op 4 juli vervangende pagina's 19 (!) en 24; op 7 juli een vel vol correcties, plus nieuwe bladzijden 28 en 29, die twee dagen later al weer zijn vervangen:

Geachte heer Hoornik,

Hierbij nieuwe pagina's 28 en 29. Er staat een datum op zoodat u altijd weet welke tekst ik het laatst gezonden heb. Dit is, sur mon honneur, de laatste verandering aan die verdomde novelle.

Hartelijke groeten,
A. De Ridder

Op 12 juli 1941 zendt Elsschot de drukproeven terug (‘er is een gedeelte bijgeschreven (...) misschien wenschelijk nog een tweede - verbeterde - proef te zenden.’), gevolgd door een boodschap op 28 juli: ‘Hierbij pag. 28 in vervanging van de U van morgen gezonden bladzijde.’ Over ‘honneur’ wordt niet meer gerept.

Uiteindelijk verschijnt *Het Tankschip* in het october/november-nummer 1941 van *Criterium* en een jaar later als afzonderlijke boekuitgave bij Van Kampen, ongetwijfeld met vervangende pagina's...

Na 1945 verklaart Elsschot *Het Tankschip* als een voorstudie van een grote roman over de oorlog te beschouwen. Hij werkt aan een vervolg, maar staakt deze arbeid, als hij zich verbitterd door de Borms-affaire uit de letteren terugtrekt.

Lieve mevrouw Veldhuis,
of: Ontslagbrief van een modulatiebemiddelaar*

Nico Slothouwer

Aan mevrouw Jos Veldhuis, personeelsfunctionaris van de Studie- en Vakbibliotheek voor Visueel en Anderszins Gehandicapten, Amsterdam.

Amsterdam, 31 december 1986

Lieve mevrouw Veldhuis,

Ik ben dertig. Is dat volwassen? Een klein jaar geleden schreef ik u onder dezelfde stoutmoedige aanhef een sollicitatiebrief die misschien van naderende volwassenheid geen blijk gaf, maar die althans de schijn droeg van gezond verstand. Ik hield me in die tijd moeizaam staande met karweitjes in de marge van de literatuur, onderging de luxueuze vernedering van een aanvullende bijstandsuitkering en dacht, zo schreef ik u, dat een klein baantje op uw blindenbibliotheek mijn materieel comfort zou vergroten en bovendien een regelmatiger structuur aan mijn bestaan zou geven, met gunstig gevolg voor mijn, wat ik maar deftig noem, literaire ontwikkeling. U was mij goed gezind en bezorgde me het baantje, de *funktie* zei u, van *produktiebemiddelaar*, twintig uur per week voor onbepaalde tijd. Mijn taak werd onder meer *het bemiddelen van te produceren boeken*, ik dacht dat betekent niets maar blij was ik allang.

Wie had de vaart van mijn loopbaan kunnen voorspellen? Dat ik gek ben geworden, niet van het werk, maar van het geluid; niet van het vlijtig geratel van de braillemachines maar van de *woorden*? Lange maanden heb ik de woorden stoïcijns met me mee gedragen, ik doe het nog, hun staccato vreet me aan, maar toen ik eindelijk mijn nood bij u klaagde was u met mij van mening dat er niets anders opzat dan ontslag te nemen. Een mens behoefde zich, zo vond u, om den brode niet of althans zo min mogelijk in het ongeluk te storten.

Ik zou een ontslagbrief schrijven. Dacht: ik noteer eenvoudig wat

* *Deze brief heb ik voorgelezen in het Vpro-radioprogramma 'Het Pandemonium' op dinsdag 10 februari 1987. Hij gaat denk ik over mijzelf en over taal, maar de directeur van de blindenbibliotheek die het programma op weg naar huis op zijn autoradio hoorde, dacht daar kennelijk anders over: hij vergaderde de hele volgende ochtend met mevrouw Veldhuis en met mijn directe cheffin. Het resultaat was dat ik de laatste twee weken niet meer met andere bibliotheken mocht telefoneren, maar in het geheim moest bemiddelen. (N.S.)*

ik hoor; ik beschrijf het lot van de arme dichter die in een hel van volstrekte ernst terechtkomt en daar papiertjes moet nummeren en kopiëren. Dat doe ik de grote Bloem indachtig, ‘Voor de rechtvaardiging van een bestaan,/ In 't slecht vervullen van onnoozle plichten/ Om den te karigen brode allengs verdaan’ en dan verkoop ik de tekst aan de Vpro, komt mevrouw Veldhuis ook eens op de radio en ik moet toch érgens van leven.

Dat dacht ik. Maar ik schoof het idee voor me uit, tobde over mijn volwassenheid en hoe voortaan aan de kost te komen, de dag naderde dat de brief in uw bezit moest zijn en nu het moment is gekomen dat ik hem zal schrijven is de lust tot het ironisch exploiteren van die twintig wekelijkse uren wanhoop me vergaan. Het is laat in de middag, ik zit alleen in mijn huis, heb een paar uur met enig succes aan een gedicht gewerkt, de radio speelt cantates van Bach - vanmiddag ben ik het klein geluk zelf; wat zal ik me verdiepen in het abacadabra van *voortgangscontrole, activiteitenplan, hoofdenoverleg, centraal orgaan* en *claimvergadering*, die kleine komedie der bureaucratie, die ongelooflijke, moordende omhaal van betekenisloze woorden waarmee uw bibliotheek zich om de oren slaat, in een poging de arme blinden van dienst te zijn? Ik denk nog steeds dat ze ook zonder *activiteitenplan* hun brailleboeken en cassettebandjes wel thuis zullen krijgen.

Maar het is onvermijdelijk. Hoezeer ik het verkies u te informeren over mijn huiselijk geluk, ik denk aan uw afdeling Bemiddeling; ik zie ons personeel in, zoals u dat zo treffend noemt, *overlegvergadering* bijeen, en de ongelukkige adjunctdirecteur, die ook liever zijn tuintje was blijven wieden, vraagt om *een inventarisatie van reeds eerder gestelde vragen*, hij spreekt van *informatiestroom naar de cliënten toe*; in mijn hoofd dreunt het suïcidale proza van de notulen: *Funktiebeschrijving Hoofd. De funktieomschrijving wordt besproken. We komen tot de konklusie dat er veel afhangt van de persoon en diens opvattingen over het invulling geven aan een dergelijke funktie.* Ach mevrouw Veldhuis, niet het werk staat me tegen, hoe rustgevend kan het zijn om het pad van de dode ordners langs te gaan, niet het werk, maar dit lawaai is zo erg, het obligate, machteloze gekanker; het zoemen van die afschuwelijke, onontkoombare woorden.

Herinnert u zich: in het personeelsblaadje kwam te staan dat ik was aangesteld als *modulatiebemiddelaar*. Fout van een slechtziende. Geschrokken belde u me op, dit betekende immers niets, hier had

moeten staan *produktiebemiddelaar.* Ik verzweeg dat ik mijn bestaan als produktiebemiddelaar inmiddels als zo abstract en verdrietig was gaan ervaren dat dat *modulatiebemiddelaar* me juist tot troost was. Wat een fijn woord, zo oprecht in het niets betekenen.

Ik kom tot mijn conclusie. Niemand is schuldig: ik dacht verlost te zijn van die vervelende bijstandsuitkering en u dacht dat ik die boeken wel kon bemiddelen. U noch ik konden voorzien dat die twintig uur in de week een klemmende greep op de mij resterende honderdachtenveertig zouden krijgen, dat ik me met een steeds geladener stilzwijgen, een steeds moeilijker te volharden diplomatie jegens mijn collega's, met steeds absurder fantasieën op de been moest, en nog moet zien te houden.

Stoïcijn en diplomaat, die twee - en het meest de laatste. Ik weet mijn gevoelens te verbergen, ik oog goedmoedig, maar de inzet waarmee ik doe of er niets aan de hand is wordt mateloos en sloopt me.

Gisterochtend heb ik, op de fiets richting blindenbibliotheek, de vierde van Mahler gezongen. Bij het openen van de deur verbitterde die muziek, ze stokte van ernst. Gelaten liep ik naar mijn bureau en daar lag post voor mij, een officieel document waaruit bleek dat ik in een *projectgroep* zat, een *projectgroep* die bestond uit een *stuurgroep* plus een aantal *verantwoordelijken*, en van die laatsten was ik er een. De *projectgroep* moest, zo las ik, een *totaaladvies* uitbrengen. Waarover?

1. Het afstemmen van de capaciteit op de behoefte.

2. Het hebben van inzicht in de gang van zaken.

en *3. De macht om in te grijpen of te doen ingrijpen.*

En dan? *Adviseren omtrent de wenselijkheid, zinvolheid en mogelijkheid tot automatiseren van een gedeelte of het geheel. (...) Bij genoemde werkzaamheden overleg te voeren met een nog te benaderen externe deskundige. (...) Met spoed te komen tot een tijdsfasering van het gehele project.*

Lieve mevrouw Veldhuis, u noemde handtastelijkheid als middel om te worden ontslagen, maar voor het graaien naar de dames bibliothecaressen ontbreekt me de moed en het juiste temperament. Zodat ik u wil verzoeken mij zo spoedig mogelijk, dat is gezien de opzegtermijn per 28 februari 1987, uit uw dienst te ontslaan. Het is onverstandig, ik weet nog niet waar ik van zal leven, maar ik moet ontslag nemen om de woorden.

Met oprechte hoogachting en vriendelijke groet,

Nico Slothouwer

[De Tweede Ronde 1987, nummer 2]

Voorwoord

Dit Zomernummer is, zoals gebruikelijk, niet thematisch gebonden en bevat een gevarieerd aanbod aan literaire verrassingen. In *Nederlands proza* vier verhalen, waarbij twee debuten (L.K.H. van Beek en Myriam Crijns); in *Nederlandse poëzie* werk van zeven dichters, van wie wij Jean Pierre Rawie gelukwensen met zijn herstel na langdurige hospitalisatie, een feit waaraan in *Light Verse* uitgebreid aandacht wordt besteed; in *Nederlandse poëzie* ook twee debuten (Frank De Ryck en Jaap van Zweden). In *Anthologie* een hommage aan de bejaarde, maar springlevende dichter in vrijwillige ballingschap: Leo van Breen.

In *Vertaalde poëzie* komen drie literaturen aan bod: de Franse, met Jules Laforgue, uit wiens werk de cyclus ‘Zondagen’ is gedistilleerd, en met twee balladen van Christine de Pisan (Ronsard duikt op in *Light Verse*); de Werkgroep Slavistiek Leiden vertaalde poëzie van Achmatova, Blok, Chodasevitsj, Mandelstam, Majakovski, Nabokov en Pasternak; als in de voorgaande twee zomernummers presenteren we opnieuw een half boek uit Poesjkins Jevgeni Onegin, in W. Jonkers' ingenieuze vertaling (*Light Verse* bevat van Poesjkin een berijmd sprookje); ook de Angelsaksische poëzie is sterk aanwezig in dit nummer, met nieuwe vertalingen van Emily Dickinson, A.E. Housman (ook in *Light Verse* vindt men Housman), Philip Larkin, de hier nog onbekende James Lasdun en Wyndham Lewis. Van Lewis, wiens faam als schilder zijn reputatie als schrijver een tijd lang heeft overschaduwd, is een representatieve portfolio opgenomen in *Tekeningen.* Bovendien is hij in *Vertaald proza* vertegenwoordigd met een stuk uit zijn autobiografie. Die rubriek bevat voorts het verhaal ‘Maanziekte’ van Pirandello, bekend door de verfilming van de gebroeders Taviani in ‘Kaos’, en twee satirische schetsen van de beroemde Russische humoristen Il'f en Petrov.

In de nieuwe rubriek *De rondvraag* tenslotte aandacht voor de belastingproblematiek van Majakovski, nieuwe dichtvormen van Drs. P en de ziel van Nico Slothouwer.

Redactie

Nederlands proza

Terugblik op Asmara
L.K.H. van Beek

‘Alláah, ya'am,’ riep mijn Jordaanse vriend Zuhair uit. Hij was zojuist gearriveerd. Nadat ik jarenlang niets van hem had gehoord, was hij volkomen onverwacht opgedoken. Verheugd en ontroerd had ik hem bij de arm genomen en het huis binnengeleid. Maar nu, op de drempel van de zitkamer, stond hij verbluft te staren naar het schilderij van een bejaarde Arabier.

‘Waar heb je dat vandaan, mijn vriend?’

‘O, dat is een heel verhaal; dat kan ik je vanavond wel vertellen.’

‘Nee, ik wil het nu weten.’

‘Maar vanwaar die haast?’

‘Dat is mijn oom,’ riep hij uit, ‘mijn favoriete oom uit Koeweit, de oudste broer van mijn vader. Hij heeft ons talloze malen geholpen; hij was onze beschermer en toeverlaat. Hoe ben jij aan zijn portret gekomen?’

‘Dat heb ik in Asmara gevonden,’ zei ik, onderwijl voor ons beiden een whiskysoda makend. ‘Dat moet geweest zijn in zevenenvijftig. Ik werkte nog aan de universiteit van Chartoem. Jij was ziek weggevlucht uit die hitte. Wel, na een jaar ben ik ook afgeknapt. In april kreeg ik van de dokter het advies enige weken met vakantie te gaan. Maar waarheen? Verscheidene oudgedienden noemden Asmara. Dat moest ik gezien hebben, een eldorado in de harde wereld van oostelijk Afrika. Een waar vakantieoord, tweeduizend meter hoog in de bergen, door de Italianen tot bloei gebracht. Uitgeputte Europeanen reisden daarheen om in een vertrouwde sfeer op te knappen. Een paradijs op aarde. Ik wed dat het nog steeds zo beschreven staat in reisgidsen en encyclopedieën.

Terstond begon ik mijn reis voor te bereiden. Heen wilde ik over land gaan, want - zo had men mij op het hart gedrukt - ik mocht die indrukwekkende tocht niet missen; per trein door de woestijn naar Kassala en vandaar per bus stijgend door een onvoorstelbaar woest berglandschap naar het plateau van Eritrea. Van die treinreis van enkele dagen herinner ik mij vooral de hitte. En wij waren toch wel wat gewend in Chartoem, waar het kwik zelden onder de

veertig kwam. Gelukkig stonden er kleine ventilatoren in de coupés; als je die recht op jezelf richtte, kreeg je een kortstondige illusie van afkoeling, totdat het te veel werd en je toch maar weer de hitte verkoos. Eerst reden we een eind naar het noorden, naar Atbara waar de werkplaatsen van Sudan Railways zijn gevestigd. Daarna richting Port Soedan en tenslotte naar Kassala. Hier en daar moest de trein op een ander spoor gezet worden. Dan kon je rondlopen en zien hoe de passagiers in de vierde klas reisden. Hele families bivakkeerden op platte goederenwagens zonder beschermende rand. Zij slachtten er de onderweg gekochte kippen en braadden ze op ter plaatse gestookte vuurtjes.'

'Werden ze er dan niet afgeveegd door de wind?' vroeg Zuhair.

'Welnee, die trein reed zo'n dertig kilometer per uur. Hij stopte bij allerlei kleine nederzettingen om mensen in en uit te laten. Er werd dan van alles te koop aangeboden; ik heb zelfs ergens een watermeloen kunnen kopen. Enfin, je begrijpt wel dat ik na zo'n duizend kilometers en een paar slapeloze nachten geradbraakt aankwam in Kassala. Goed voor de gezondheid, ja, zeg dat wel.

De autobus bleek een krakkemikkig geval, stoffig en jaren oud. Ik durfde mijn koffer niet in het bagagerek te plaatsen uit vrees dat hij korte tijd later op mijn hoofd zou belanden. Ik zette hem naast de bank en liet mij achterdochtig neer op de versleten zitting. De chauffeur, een tanige Soedanees in hagelwit gewaad, wachtte geruime tijd alvorens te vertrekken. Uiteindelijk gaf hij de hoop op meer passagiers op en startte. Ik was de enige Europeaan. Er waren nog twee anderen westers gekleed; zij leken mij Syriërs. De overigen waren getulbande Arabieren en een paar gesluierde vrouwen. Schuddend en schokkend volgden wij de wielsporen in het zand naar het gebergte dat zich in de verte aftekende. Dezelfde hand die de bergen oprichtte, had grote rotsblokken uitgestrooid over de woestijn. Wij begonnen te stijgen en reden weldra langs richels zonder bescherming die zulke duizelingwekkende afgronden toonden dat ik mijn ogen sloot en niet meer durfde te kijken. Ik moet in slaap gevallen zijn. Ik werd wakker terwijl we nog steeds stegen, want mijn oren zaten geheel dicht. Het akelige uitzicht was verdwenen; we reden door een soort ravijn met aan weerszijden grillig afgebrokkelde kale wanden. Mijn plechtanker in deze voorwereldlijke woestenij was de chauffeur. Kalm onder zijn tulband de omgeving verkennend stuurde hij zijn gevaarte bekwaam naar steeds grotere hoogte.

Ik keek dromerig naar voren. Opeens, zag ik dat goed? Er stonden twee Arabieren langs de weg die kennelijk mee wilden. Woonden er zelfs hier dan mensen? De chauffeur liet hen instappen. Het waren dunne uitgedroogde mannetjes van middelbare leeftijd; smalle benige gezichten met stoppelbaarden. Zij sleepten een armoedige bundel met zich mee en gingen achter de bestuurder zitten. Wij reden verder door steeds nieuwe kloven. Wij naderden een scherpe bocht rondom een uitstekende rots. Voorzichtig kropen wij erlangs en geraakten in een nauwe kloof. Meteen werd er zo sterk geremd dat ik tegen de stoel voor mij aanvloog. Ik richtte mij verontwaardigd op, maar dook direct terug. Voor in de bus stonden de twee laatst ingestapte Arabieren met geweren gericht op de bestuurder en op ons. Buiten stonden andere gewapende mannen rondom. Wij moesten allen uitstappen en ons in een rij opstellen tegen de rotswand. Ik was erg bang, dat wil ik niet ontkennen. Zij legden alle koffers op de weg en begonnen die te doorzoeken. Ik had een envelop met geld tussen mijn kleren gelegd. Dat veroorzaakte verheugde opwinding. Daarna werden onze persoonlijke bezittingen bekeken. Mijn horloge namen ze mij af. In mijn portefeuille vonden zij nog een paar bankbiljetten. Zij bekeken mijn reischeques en gaven die na heftige onderlinge discussie terug. De bestuurder kreeg een hele tirade te horen en opeens waren ze weg, spoorloos verdwenen. Hij wenkte ons; wij konden in de bus plaats nemen. Hij mocht pas na een half uur de reis vervolgen. Sommige passagiers waren danig van streek. Zelf begon ik te trillen alsof ik koorts had, maar zodra we weer reden werd dat beter. Tenslotte bereikten we Tessenei. Bij een legerpost deden wij ons beklag tegenover een onverschillige functionaris. Wie weet deelde hij in de buit.

Wij zaten nu op een hoogvlakte met afgeronde heuvels. Het landschap leek dor en droog. Ik moet geslapen hebben, want plotseling zag ik straten en gebouwen, en zowaar een plein van asfalt met een standbeeld in het midden en onbeschaduwde trottoirs langs het wit oprijzende hotel met de Italiaanse naam waar ik had gereserveerd. Het zag er voornaam uit, twee verdiepingen hoog en zo breed dat het halve plein erdoor werd omzoomd. Mijn koffers werden naar binnen gedragen. De man van de receptie verbaasde zich over mijn naïviteit. Iedereen wist toch dat het wemelde van de rovers langs de grens.

Het was al laat in de middag. Mijn kamer lag boven een grote tuin aan de achterzijde. Tegen de snel dalende zon zag je overal groen tussen de huizen. Duizenden vogeltjes zongen fanatiek om het licht nog even vast te houden. De temperatuur viel mij tegen. Buiten had nog de hitte gehangen van een lange tropendag. Mijn kamer was allerminst koel. Ik knapte op van een lauw bad en kleedde mij voor het diner. Terwijl ik mijn das strikte, weerklonk ergens een gong. Het was zeven uur, pikdonker buiten. Ik daalde de statige trap af. Vol verwachting vroeg ik mij af wat voor mensen ik in de eetzaal zou aantreffen. Tot mijn verbazing zat er maar één andere gast.

‘Ja, meneer, donderdagavond is het altijd erg rustig,’ vertelde de ober.

Nadat ik mijn keuze had gemaakt, ging ik wachten op het verschijnen van de gerechten. In de verte zat mijn lotgenoot, een gezet heer van middelbare leeftijd met een snorretje en een goudomrande bril. Hij werd met *Dottore* aangesproken. Van hem leerde ik dat je een bord spaghetti zonder onderbreking in een keer naar binnen moet werken. Het was een fascinerend schouwspel. Hij bracht een sliert in zijn mond en slurpte, laag voorovergebogen, het vervolg naar binnen, steeds scheppend en sturend met zijn lepel om een continue stroom te waarborgen. Intussen zat ik maar te wachten. Als je alleen reist, mis je de mogelijkheid om ervaringen uit te wisselen. Ter compensatie hoop je dan anderen te kunnen observeren; je vermoedt intrigerende relaties, je legt verbanden, je droomt van door het lot bestemde ontmoetingen. Uit de verhalen van de oudgedienden had ik een beeld opgebouwd van families met opgroeiende kinderen in een wereld zoals ik mij die herinnerde van vakanties aan zee. In mijn verbeelding waren er jonge meisjes die ik ten dans vroeg en waarmee ik luchtige gesprekken voerde op een romantisch verlichte veranda.

Ik schrok doordat de ober een kom soep voor mij neerzette.

‘Was u in slaap gevallen, meneer?’

‘Nee, ik zat zomaar wat te peinzen.’

Ik at zo traag als een mens op zijn eentje dat kan klaarspelen en zat daarna wederom te wachten op het volgende gerecht. De eetzaal bleef stil en verlaten. Misschien waren de meisjes hier net zo onbereikbaar als in Chartoem. Als je er daar al een zag, dan was dat in een passerende auto. De dochters van Europeanen werden naar kostscholen in het vaderland gezonden. Vrouwen die onbewaakt op

straat liepen, dat waren lichtekooien, die kon je ongestraft lastig vallen. Enfin, ik zou de volgende morgen wel zien hoe het er hier in de stad toeging.

Terwijl de ober het hoofdgerecht opdiende, loerde ik tersluiks naar *il dottore* die, zonder ooit in mijn richting te kijken, verbazingwekkende hoeveelheden spijzen naar binnen spoelde met stromen rode wijn. Ik bestelde eveneens zo'n kannetje in de hoop dat het mij zou opvrolijken. Het eten smaakte heel behoorlijk; er was geen reden tot zelfbeklag. Na het dessert rekende ik meteen af. Tjonge, ik schrok van het bedrag.

Uit de eetzaal komend bleef ik verbluft staan. In de lounge stond een televisietoestel en er werd iets vertoond. Een jaar tevoren had ik dat in Nederland voor het eerst gezien, bij kennissen, samen met een hele club belangstellenden op rijtjes achter elkaar in de verduisterde kamer. Hoe konden ze al zover zijn in deze uithoek van Afrika? Ik vroeg opheldering bij de receptie. Er bleek een Amerikaanse basis in de buurt te liggen met een eigen televisiezender die men hier kon opvangen. Nieuwsgierig ging ik zitten kijken, maar het gebodene viel mij danig tegen. Het kon de stilte allerminst vullen. Behalve een taxichauffeur die de receptionist aanklampte, was er geen sterveling te bespeuren. O ja, *il dottore* verliet het pand, overigens zonder mij op te merken. In arren moede vertrok ik maar naar mijn kamer. Ik telde nogmaals mijn geld. Dat viel dik tegen; veel te weinig zelfs voor een week. Daaraan moest morgen eerst iets gedaan worden. Ik schreef een brief aan mijn ouders en ging vroeg naar bed. Ik moet vrijwel direct in slaap gevallen zijn.

De volgende morgen zag de wereld er vrolijker uit. De zon straalde door de gordijnen heen. Ik stond op en maakte mij klaar voor het ontbijt. Ditmaal zat ik op mijn eentje in een kleinere zaal. Na het ontbijt besprak ik mijn financiële problemen met de receptionist. Hij belde diverse banken voor mij, maar niemand was bereid krediet te geven. Het bleek evenmin mogelijk op korte termijn geld over te maken van mijn rekening in Chartoem. Er zat niets anders op dan mijn vakantie aanzienlijk te bekorten. Nu de teerling was geworpen, moest ik er het beste van zien te maken en direct proberen iets van de stad te zien.

Opgewekt daalde ik de trappen af. Het plein lag kaal en verlaten voor mij. Daar konden ze best wat geboomte gebruiken, want de zon werd al heet. Ik stond op het brede trottoir mij af te vragen

van wie het standbeeld was. Op dat moment rees uit de schaduw daarvan een gedaante op, in vodden gehuld, die op een been met hulp van een kruk uitermate snel op mij af hinkte. Hij drong zich tegen mij aan en siste met een scherpe fluisterstem hele tirades in mijn oor. Tegelijkertijd doken er vier, vijf en nog meer soortgelijke verminkten op die mij met zijn allen toespraken als een hees en dreigend koor uit een andere wereld. Handen werden voor mij opgehouden; het monotone spreekkoor liet geen moment af. Wat moest ik doen? Ik had slechts een paar muntjes op zak. Die deden hen niet verdwijnen, integendeel, anderen voegden zich bij de meute, op onnaspeurbare wijze opdoemend uit hoeken en gaten. Snel bewoog ik mij in de richting van de verbindingsstraat naar het centrum, daarbij gehinderd door enkele baardige griezels die mij de pas afsneden. De bende was nu aangegroeid tot wel dertig verworpenen, schimmen van oude oorlogen, spoken voor wie er geen rust meer was. Er waren er zonder benen die gezeten op een laag wagentje zich bliksemsnel voortbewogen door met de handen te steppen op het asfalt. Er waren er zonder armen en met vreselijk misvormde gezichten. Opeens werd het mij te veel. Ik sprong opzij uit de omsingeling en zette het op een lopen, terug naar het hotel, achtervolgd door schelle kreten en ratelende krukken. Buiten adem en badend in het zweet vloog ik de trap op, naar mijn kamer, waar ik geruime tijd nodig had om weer wat tot rust te komen. Na een poos dacht ik, dit wordt niks, ik moet hier zo gauw mogelijk weg. Ik ging direct naar de receptie om inlichtingen te vragen. Ik had geluk, de volgende dag vertrok 's middags een vliegtuig van Ethiopian Airlines naar Cairo via Chartoem. Men gaf mij de raad de stad te bekijken per taxi. Dat leek mij een uitstekend idee. Ik maakte een afspraak voor de volgende ochtend om negen uur. Gerustgesteld haalde ik een boek om in de lounge wat te lezen. De rest van de morgen gebeurde er niets. Die grandioze ruimte was voor mij alleen.

Na de lunch en een korte siësta besloot ik nogmaals een poging te wagen om in de stad door te dringen. Als ik terstond een zeer hoog tempo aanlegde, zouden de bedelaars mij niet kunnen insluiten, wellicht kon ik ze zelfs voor blijven. Haastig daalde ik de trappen af naar het plein en spoedde mij naar de verbindingsstraat. Er klonk hees geroep van diverse zijden en weldra hinkten verscheidene scharminkels om mij heen. Ondanks het hoge tempo slaagden zij erin hun hoofden vlak bij het mijne te houden, zodat hun snelle gefluister re-

gelrecht in mijn oren drong. Naarmate ik vorderde, groeide de macabere horde, maar ik hield vol. Ik bereikte de Haile Selassie Laan, een brede allee met allure. Hier zag je tenminste bedrijvigheid van taxi's en bestelwagens, fietsen en snelle wagentjes door paarden getrokken. De palmen langs de weg boden wat schaduw. Grote huizen in Italiaanse stijl lagen sierlijk en wit glanzend tussen het groen. Helaas, de schone schijn bleek bedrieglijk. Nadere beschouwing leerde dat zij verveloos waren, met gebroken ramen en vervallen balkons, blijkbaar niet meer bewoond. Het waren restanten van een voorbij verleden en ik liep daarlangs achtervolgd door de troosteloze slachtoffers van het geweld dat de bewoners van deze riante villa's had verjaagd. Geleidelijk veranderde het straatbeeld doordat er meer winkels kwamen, maar welvarend zagen zij er niet uit. Een blok verder bereikte ik een pleintje. Ik was eindelijk alleen. De bedelaars hadden de moed opgegeven; misschien had ik hun areaal verlaten. Of hadden zij in mij een soort collega herkend? Eigenlijk was ik immers ook een bedelaar, op zoek naar menselijke warmte en affectie.

Ik keek het plein rond. Ik kon mijn ogen niet geloven: een prachtige winkel, keurig onderhouden met wel vijf etalages. Ik stak over om poolshoogte te nemen. Zoiets moois had ik hier niet meer verwacht. Er lagen luxe artikelen van leder, koper en aardewerk uitgestald van een dermate verfijnde smaak dat ik geboeid alles stond te bekijken. Maar ja, zodra ik de prijzen vergeleek met mijn kleine reserve, viel dat steeds in mijn nadeel uit. Alvorens mijn wandeling te vervolgen gluurde ik nieuwsgierig de winkel in over het lage gordijn dat de etalage afscheidde. Daar ontwaarde ik een dame van Rubensiaanse vormen, ogen en een mooi gevormde mond, Juno in Asmara. Wat een aantrekkelijke vrouw. Ik schatte haar op zo'n jaar of zevenendertig. Ik kon mijn ogen niet van haar losmaken. Mijn eerste impuls was naar binnen te gaan. Ik had weliswaar weinig geld, maar kon althans inlichtingen vragen. Zij bleef echter in een eindeloos gesprek gewikkeld met een stevig heerschap van rond de vijfenveertig. Ik draalde, bestudeerde uitermate zorgvuldig een volgende etalage, werkte ze zo allemaal af en keerde terug naar de eerste. Onderwijl ebde mijn ondernemingslust weg. Die manspersoon kon best haar echtgenoot zijn. Mijn gedraai had wellicht reeds zijn argwaan opgewekt. In een handgemeen zou hij zeker korte metten met mij maken. Ik had daar nu al zo lang rondgehangen dat ik niet meer

naar binnen kon gaan zonder iets te kopen. En mocht ik haar uiteindelijk alleen treffen, kon ik haar uit geldgebrek niet eens uitnodigen om samen te dineren. Er zat weinig anders op dan terug te keren naar het hotel. Ik voelde de vermoeidheid van een lange en deels geforceerde mars door de stad; ik had nog kilometers te gaan. Ik stak weer over en kuierde terug. Ik bleef staan voor een boekwinkeltje dat ik op de heenweg niet had opgemerkt. Helaas, alle titels waren in het Italiaans. Ik moet iets gevoeld hebben, want opeens keek ik om. Daar stond zij, in de verte voor de winkeldeur, doodstil mij na te kijken. Ik staarde terug. Zij gaf geen enkel teken, ik evenmin. Met een gevoel van onmacht draaide ik mij tenslotte om en vervolgde mijn weg.

De rest van die verloren dag vertoefden mijn gedachten bij die zwoele vrouw. Waarom was zij naar buiten gekomen? Had zij het verlangen in mij gevoeld? Of had zij uit zorg voor haar veiligheid willen nagaan wat voor een individu zich zo verdacht langdurig had opgehouden bij haar winkelpand. Ik dineerde als enige in die enorme zaal. In de avond waagde ik mij niet op straat. Ik zat wederom te lezen in de stille lounge waarvan ik iedere versiering kende. Ik ging vroeg naar bed en werd geplaagd door allerlei nare dromen.

De volgende morgen reed een vriendelijke taxichauffeur, die naast Amhari alleen Italiaans sprak, mij de stad rond. Ik zag de markt, net zo een als in Chartoem. Ik zag de Haile Selassie-middelbare school, een keurig gebouw; het paleis van de gouverneur-generaal, de kathedraal die ik al op mijn wandeling had gezien, nog een kerk en een grote moskee. Het interessantst vond ik de nieuwbouw in de buitenwijken: ronde hutten in steen en beton. Verder had ik niets gemist, dat was tenminste een geruststelling.

Na de lunch en een slaapje pakte ik mijn koffers. Ik betaalde mijn hotelrekening en telde wat ik overhield. Gelukkig bracht een busje mij gratis naar het vliegveld, anders had ik moeten lopen, minstens vier kilometer onder de gloeiendhete zon.’

Ondanks mijn uitweidingen had mijn vriend Zuhair aandachtig zitten luisteren. Bij het laatste deel van mijn verhaal schenen zijn ogen donker en intens, zoals altijd wanneer er vrouwen in het spel kwamen.

‘Mijn goede vriend, jij zult er ook nooit iets van begrijpen; je had terug moeten gaan, die vrouw begeerde jou, dat was toch overduidelijk.’

‘Misschien heb je gelijk,’ zei ik, ‘maar er komt nog meer. Ik ben benieuwd of je dat ook kunt verklaren.

In een rij passagiers schuifelde ik naar de stewardess die moest noteren hoeveel geld iedereen bij zich had. Ik had alle tijd om haar te bekijken. Zij was helemaal geen zwoel type, veeleer fris en opgewekt, blond en aardig. Ik vermeldde mijn twee Ethiopische dollars en vijfenvijftig cent.

‘Andere geldsoorten?’ vroeg zij zakelijk.

‘Zes Soedanese piasters,’ antwoordde ik naar waarheid.

‘En verder?’ vroeg zij.

‘Verder niets,’ zei ik rustig.

Zij keek mij stomverbaasd aan en tegelijk schoten wij spontaan in de lach. Het vrolijkte mij op, maar zij vroeg bezorgd of ik mij wel kon redden. Ik legde uit dat ik in Chartoem werkte; dat er genoeg op mijn rekening stond om het te kunnen uitzingen tot het eind van de maand. Ik vertelde zonder haperen. Zelden of nooit had ik mij in het gezelschap van een aantrekkelijk meisje zo op mijn gemak gevoeld. Zij babbelde vertrouwelijk verder, totdat zij opeens besefte dat er nog meer passagiers stonden te wachten. Ik liep door, terwijl zij haar werk voortzette.

In het vliegtuig hadden de twee stewardessen het zeer druk. Zij draafden amechtig heen en weer om iedereen van eten en drinken te voorzien. Ik zat het aan te zien. Zo blond als de ene was, zo donker de andere. Nadat de restanten van het diner waren weggeruimd, werd het rustig. Ik zette mijn stoel wat gemakkelijker en gaf mij over aan overpeinzingen. Tot mijn verrassing en consternatie kwam zij op dat moment op de vrije plaats naast mij zitten. Ongedwongen vatte zij ons onderbroken gesprek weer op. Zij had aan mijn paspoort gezien dat ik uit Nederland kwam. Zij vroeg hoe ik in Chartoem terechtgekomen was en wat ik daar deed. Ik vertelde haar van mijn idealen en van de grimmige werkelijkheid.

‘Nee, spijt heb ik niet, want ik kan mij hier nuttig maken op velerlei manieren. In Holland was ik niets anders geweest dan een onbetekenend radertje tussen vele.’

Onderwijl probeerde ik een andere wending aan het gesprek te geven, zodat ik iets over haar te weten kon komen. Maar even onverwacht als zij was aangewipt, sprong zij alweer op omdat er opnieuw werk aan de winkel was. Ik zag haar nog eenmaal van nabij

terwijl ik, voortgestuwd door ongeduldige passagiers, het vliegtuig verliet. Beide stewardessen wensten mij glimlachend goeiedag en ik dankte hen voor de goede zorgen.

De eerstvolgende dagen verweet ik mijzelf heftig dat ik niet tenminste haar naam en adres had gevraagd. Ik had een afspraak kunnen maken, want zij passeerde waarschijnlijk geregeld op de vluchten naar Cairo. Wie weet, bleef zij af en toe over in Chartoem.

Het hield mij nog bezig toen Sa'ied langs kwam, een goede kennis, gemengd Grieks-Egyptisch met een humoristisch gezicht, borstelig snorretje onder de neus, bril, en meestal opgetrokken wenkbrauwen. Hij wilde gewoonlijk geld lenen dat ik nooit terugzag, maar hij compenseerde dat met gezellige en interessante gesprekken. Zelf een vaardig verteller, stelde hij tevens belang in andermans ervaringen. Deze keer luisterde hij benieuwd naar mijn verhaal over het vakantieparadijs Asmara.

'En,' vroeg hij met een fijn glimlachje, 'heb je nog leuke meisjes ontmoet?'

Na enige aarzeling besloot ik hem over de stewardess te vertellen, hetgeen hij met toenemende belangstelling aanhoorde.

'Zou je het contact met haar willen voortzetten?' vroeg hij ernstig. 'Weet je, ik heb een goede vriend die op het bureau van Ethiopian Airlines zit.'

Ik dacht na, per slot had ik niets te verliezen. Het kon geen kwaad. Sa'ied noteerde het nummer van de vlucht, de tijd van vertrek, de datum en het signalement. Ik verwachtte er niet te veel van. Vermoedelijk zou ik hem pas na een paar maanden weer zien en dan was hij het voorval allang vergeten.

Er gingen enkele weken voorbij. De herinnering aan die vluchtige ontmoeting begon te vervagen.

Ik was echt verrast toen Sa'ied spoedig daarna binnenstapte. 'Ik heb nieuws voor je.'

Dat moest over het meisje in het vliegtuig gaan; mijn hart begon onaangenaam snel te kloppen. Sa'ied vertelde omstandig hoe hij het spoor gevolgd had.

'Uit onze nasporingen is iets dermate merkwaardigs te voorschijn gekomen,' zei hij, mij nadenkend opnemend, 'dat ik eerst wil onderzoeken, of het wel hetzelfde meisje betreft.'

Hij noemde een aantal karakteristieke kenmerken. Ik kon slechts beamen dat die overeenstemden met mijn herinneringen.

‘Wel, het was haar laatste vlucht. Zij was op weg naar haar huwelijk. Een paar dagen later is zij in Cairo getrouwd.’

Zuhair uitte een Arabische krachtterm.

‘Dat kan toch niet; er moet een vergissing in het spel geweest zijn.’

‘Nee, wij hebben alle gegevens uitvoerig gecontroleerd.’

‘Maar hoe kan zij zo lief gedaan hebben tegen jou. Was zij manziek?’

‘Nee, zo'n type was ze niet. Sa'ied en ik hebben er lang over gefilosofeerd. Misschien voelde zij zich zo gelukkig, dat zij iedereen daarin wilde laten delen.’

Zuhair keek mij twijfelend aan en schudde het hoofd.

‘Onbegrijpelijk,’ zei hij. ‘Vrouwen, laten we er maar over zwijgen. Maar, mijn vriend, nu heb ik nog steeds niet gehoord hoe je aan dat schilderij bent gekomen.’

‘Dat hing in de lounge van het hotel. Ik vond het zo treffend geschilderd; het was alsof die man, jouw oom, mij in mijn eenzaamheid troostend aankeek. Ik mocht het van de eigenaar kopen.’

Ik nam het van de wand.

‘Alsjeblieft oude wapenbroeder, het is van jou.’

Hij protesteerde heftig, zoals gebruikelijk en passend in zulke gevallen, maar ik hield vol, want ik wist dat ik hem er een groot plezier mee bezorgde.

‘Asmara, dat is verleden tijd. Ik heb het gezien. Ik hoef er nooit meer heen te gaan. Wel denk ik er de laatste tijd vaak aan, vooral nu er wederom een meedogenloze oorlog woedt. Zonder twijfel worden er dagelijks nieuwe verminkten ingelijfd bij de groepen van weleer. Voor hen is er geen greintje hoop, want wie zal hen helpen. Waarschijnlijk was ik de laatste toerist die een paar schamele centen wierp in dat woekerend woud van wanhopig uitgestrekte handen.’

De schoenfabriek
Myriam Crijns

‘Ik wil echt dat je meegaat,’ zei mijn moeder, ‘je bent daar half zo duur uit als in de winkel, het geld groeit me niet op m'n rug.’

‘Ik hoef geen nieuwe schoenen deze winter, deze zwarte zien er nog prima uit,’ antwoordde ik, terwijl ik een voet in de lucht stak.

‘Och kind, moet je die hakken zien, helemaal scheefgelopen, daar krijg je nog een hernia van. Kom mee, de buren staan al bij de auto.’

Mijn moeder griste haar tas van de tafel en liep met forse tred de kamer uit. Aan het geluid van haar hakken te horen sprongen de vonken van de plavuizen. Langzaam slenterde ik achter haar aan naar buiten. Ik begreep niet wat er met me aan de hand was de laatste tijd, maar ik was altijd moe. Het leek of er remmen op mijn armen en benen zaten die me het bewegen probeerden te beletten.

‘Hallo Myriam!’ riepen mevrouw Fokke en Ellie. Ze stonden achter elkaar naast de auto te wachten tot mijn moeder het portier zou hebben geopend.

‘Wil jij voorin zitten?’ vroeg mevrouw Fokke me.

‘Nee hoor, ik zit liever achterin.’

Achterin voelde ik me tenminste iéts veiliger. Ik had een hekel aan autorijden - ik kon me te levendig voorstellen hoe het zou zijn als we een ongeluk zouden krijgen. Ik kon niet erg geloven in de goede afloop van de dingen die ik ondernam. De auto zakte diep door zijn veren toen Ellie zich in een wolk van transpiratiegeur naast me op de bank liet vallen.

Mijn moeder reed zigzaggend de oprit af. Over het algemeen was ze heel handig, maar niet als het aankwam op het besturen van vervoermiddelen. Ze reed auto alsof ze op een fiets zat waarop ze zich slechts met moeite in evenwicht kon houden.

‘Fijn dat we mee konden rijden,’ zei mevrouw Fokke, terwijl ze glimlachend naar mijn moeder omhoogkeek.

Ze was een kleine, gezette vrouw met een vooruitstekende kin en een ingevallen mond. Haar hoófd ging over in haar romp zonder hals daartussen. Ze droeg een verkreukelde bloemetjesjurk die om haar boezem spande en een wit acryl vest. Mijn moeder reageerde niet. Ze gaf de buurvrouw enkel een lift omdat ze vond dat ze iets voor haar moest doen nu Ellie zo ziek was. Mevrouw Fokke draaide zich naar me om.

‘Hoe gaat het met jou op school, goed?’

‘Gaat wel,’ zei ik.

‘Gaat wel,’ bauwde mijn moeder me spottend na, ‘ze was veruit de beste van de klas bij de overgang.’

‘Dat wás ik, ja, maar ik zal nu blij zijn als ik een paar voldoendes zal krijgen op mijn kerstrapport.’

Mijn moeder begon schamper te lachen.

‘Je zult wel zakken voor je eindexamen,’ zei ze op een toon waaruit bleek dat dát onvoorstelbaar was. Ze wist niet dat ik minstens drie dagen in de week spijbelde, omdat ik er niet meer tegen kon in de klas tussen zoveel mensen opgesloten te zitten. En de dagen dat ik wel naar school ging had ik al mijn energie nodig om mijn angst te verbergen. Van de lesstof ontging me het meeste.

De buurvrouw friemelde aan het handvat van haar tas, nerveus, omdat ze blijkbaar een teer punt had aangeraakt.

‘Ja, het zal wel moeilijk zijn nu, met het eindexamen voor de deur,’ probeerde ze de zaak te sussen. ‘Ons Ellie bevalt het prima op de mulo, hè El?’

‘Ik vind het hartstikke leuk,’ lachte Ellie, ‘een lol dat we hebben in de klas!’

Ze vertelde dat een leerling die in een rolstoel zat uit de klas was gestuurd, maar geweigerd had te gaan. Toen had de leraar haar met wagen en al de klas uit willen duwen, maar omdat ze die op de rem had staan, was dat niet gelukt.

‘De hele klas lag krom,’ besloot Ellie haar verhaal.

‘Dat kan ik me voorstellen,’ zei ik en probeerde te lachen.

Ellie en ik waren tegelijk naar het lyceum gegaan. Zij was in de eerste klas ziek geworden - het bleek een ernstige, zeldzame ziekte te zijn, waarvoor ze verschillende malen operaties had ondergaan, zonder resultaat. Nu kon ze nog maar enkele tientallen meters lopen.

Een paar maanden geleden was ze voor de vijfde keer geopereerd. Haar moeder had gevraagd of ik haar niet eens wilde gaan opzoeken. Ik was op een stoel naast haar bed gaan zitten en had het gevoel gekregen dat ik niet meer overeind zou kunnen komen. Niet dat Ellie somber was; ze vertelde hoe vaak de verpleegsters een praatje kwamen maken en hoe gezellig het 's avonds was wanneer ze in haar bed naar de recreatiezaal werd gereden. Ze had een infuus in haar arm en een drain in de wond - naast haar bed hing een doorzichtig zakje waarin de gele vloeistof liep vermengd met wat

bloed. Ik had mijn ogen niet van het zakje af kunnen houden, hoewel het me een misselijk gevoel in mijn maag had gegeven.

Ellie was in september naar de mulo gegaan, naar een speciale school voor lichamelijk gehandicapten. Hoewel ze wist dat ze nog maar hooguit twee jaar te leven had.

We waren de stad uit. Er hing een nevel over de weilanden. De poten van de koeien staken onder de nevel uit, van hun lijven was niets te zien. Het deed me denken aan hoe ik mezelf voelde - als een wolk die elk moment zou kunnen oplossen.

'Kijk,' riep Ellie opeens terwijl ze mijn arm greep, 'een roofvogel.'

Haar hand voelde warm en klam aan. Op een paal langs de weg zat een buizerd. Toen we hem voorbij reden vloog hij op, met zijn sterke, bruine vleugels. Ik veegde, terwijl Ellie de vogel nakeek, met mijn mouw over de natte plek op mijn arm waar ze me had aangeraakt. Haar armen waren opgezet en bedekt met paarse plekjes.

'Ons El heeft een hartstikke mooie pick-up gekregen,' zei mevrouw Fokke.

'Ja? Leuk!' antwoordde ik en ik meende het. 'Ik zou ook graag een pick-up willen hebben.'

'Je kunt niet alles hebben,' zei mijn moeder, 'je bent al op dansles en bij de hockeyclub.'

'Helaas wel,' wilde ik zeggen, maar ik slikte de woorden op het laatste moment in, toen ik bedacht dat Ellie waarschijnlijk dolgraag zou willen dansen en hockeyen. Ik had vier van de vijf avonden dat ik dansles had op het toilet doorgebracht. Mijn moeder had me naar dansles gestuurd omdat ze vond dat dat bij de opvoeding hoorde. En ik moest leren omgaan met jongens, vooral omdat er op mijn school alleen maar meisjes zaten. De eerste keer was ik zo bang geweest dat ik niet gevraagd zou worden, dat ik al opgelucht was toen ik niet als allerlaatste door een jongen - die weliswaar een kop kleiner was dan ik - werd afgehaald.

En wat die hockeyclub betrof: daar was ik ook naar toe gestuurd - omdat ik zulke dunne benen had en rennen zo gezond zou zijn. Als de bal mijn richting uitkwam, sprong ik meestal opzij, ik was doodsbang voor dat harde kreng. Ik was door dit gedrag niet bijster populair op het hockeyveld en ik schaamde me bij elke wedstrijd over mijn gestuntel. De enige troost was, dat de dikke wollen kousen met

strepen en omgeslagen randen mijn spillebenen bedekten, zodat ik dáármee tenminste niet gepest werd.

‘Je moet eens komen luisteren naar mijn nieuwe platen,’ zei Ellie tegen me. Ze noemde een aantal platen van zangers op waar ik nog nooit van gehoord had. Ik kende alleen de muziek die mijn ouders in de jaren vijftig gekocht hadden, die ik draaide op de oude pick-up die in de huiskamer stond: Gréco, Mouloudji en de vijfde symfonie van Beethoven. Zelf had ik maar één plaat: met vogelgeluiden. Als ik 's morgens vroeg op was, ging ik met mijn ogen dicht vlakbij de pick-up zitten en draaide die plaat. Dan leek het of ik in mijn eentje in een geheimzinnig bos zat.

‘Ik kom misschien weleens luisteren,’ zei ik tegen Ellie.

Tot voor kort was ik regelmatig bij hen op bezoek geweest, maar de laatste tijd vond ik het er te druk. Ellie woonde in hetzelfde huis als wij, maar zij hadden zes kinderen en twee studenten. ‘Een kippenhok,’ vond mijn moeder, ‘een stelletje viezeriken.’ Dat laatste sloeg vooral op de studenten. Eén van hen had een kamer tegenover de mijne. Hij kwam 's nachts vaak dronken thuis en kotste dan uit het raam. De volgende dag zag je hem met een bleek gezicht, met een borstel op een lange stok de muur schoon schrobben.

‘Onze Jos en onze Hans hebben me briefkes meegegeven,’ zei de buurvrouw tegen mijn moeder, ‘onze Jos wil bruine schoenen en onze Hans laarzen.’

‘Schoenen kun je niet kopen voor een ander, die moet je zelf passen. Je bederft je voeten en je rug als je op slechte schoenen loopt. Je moet niet denken dat het voldoende is de maat van een ander te weten; je moet kijken naar de breedte van de leest, de hoogte van de hak en van de hiel, de soepelheid van het leer en zo zijn er nog veel meer dingen. Je kunt beter een paar tientjes meer uitgeven aan schoenen van echt leer en een perfecte pasvorm dan aan die plastic rommel waar je je voeten mee bederft,’ antwoordde mijn moeder.

De buurvrouw trok haar voeten onder de stoel, als om haar - plastic - schoenen te verbergen. Ze kocht ze altijd op de markt.

‘De fabriek waar we nu naar toe gaan heeft schoenen met brede leesten,’ zei mijn moeder. Ik wed dat zelfs Myriam er slaagt.’

Ik schaamde me voor mijn voeten; ik had enkels als bezemstelen en waaiervormige voeten daaronder, net Katrien Duck. En als ik een rok aanhad met mijn brede, dichte schoenen leek ik Pinokkio.

Ellie had maar vier tenen aan één voet. Toen ze de eerste keer

bij me kwam, liet ze hem meteen zien. Ze was er trots op, niet iedereen had vier tenen aan één voet. Kort daarna bracht ze ook een pasfotootje van zichzelf voor me mee, voor in mijn portemonnee. Ze glimlachte op de foto; ze had haar hand aan haar kin, haar ogen leken weggezakt in haar bolle gezicht en haar korte, dunne haar was vettig. Ik heb haar foto nog in een mapje zitten. Ellie is al twintig jaar dood.

We reden het dorp in. Het was een van die langgerekte dorpen die je in het noorden van Brabant vindt. De lage huisjes stonden vlak langs de kilometerslange dorpsstraat. Er waren geen voortuintjes en geen bomen. Alles was steen. Het leek of je door een lange tunnel reed.

Mijn moeder stopte bij een hoge fabriekshal van grauwe baksteen. Een lange rij mensen stond al voor de poort te wachten. In aantallen van een man of dertig werden we binnengelaten. Achter ons vergrendelde een vrouw de poort met een zware, ijzeren staaf.

Er hing een dikke lucht van leer en lijm in de hal. Ramen waren er niet. Na het buitenlicht moesten mijn ogen wennen aan de duisternis. De mensen stortten zich op de rekken en trokken her en der dozen uit de stapels. Ellie en haar moeder liepen al op kousevoeten.

‘Myriam, hoe vind je deze?’ riep Ellie, terwijl ze een voet met daaraan een stevige, suède bontlaars omhoogstak.

Een laars waarop je vele kilometers zou kunnen afleggen, een laars die vele winters mee zou kunnen gaan. Ik vond hem lelijk.

‘Lekker warm, lijkt me,’ zei ik.

Langzaam slenterde ik tussen de hoog opgestapelde dozen door. Ik begreep Ellie niet. Zelf had ik het gevoel dat alles snel af ging lopen; het leek me niet meer de moeite waard nieuwe schoenen te kopen. Ik nam een bruine schoen met een stevige hak uit de doos en trok hem aan. Hij was erg lomp, maar in elk geval breed genoeg. Ik ging op zoek naar mijn moeder, de schoenen in mijn hand. Mijn moeder paste juist een elegant, zwart exemplaar met een spitse neus. Ondanks haar brede voeten zou ze nooit haar toevlucht nemen tot plompe modellen.

‘Ze zijn me een beetje te groot,’ zei ik, terwijl ik haar mijn schoenen voorhield, ‘maar ik neem ze toch maar.’

‘Erg charmant zijn ze niet, vind je wel? Zoek toch nog wat ver-

der, kind, ze hebben toch keus genoeg, het is belachelijk om meteen het eerste het beste paar te nemen. Heb je al gezien...'

Ik zag de mond van mijn moeder bewegen. De woorden vlogen kris-kras door de lucht en vermengden zich met de stemmen van de mensen. Ik kon me niet meer verroeren en hapte naar lucht. Ik moet hier heel gauw weg, dacht ik, ik moet onmiddellijk weg vóór het te laat is. Stijf liep ik in de richting van de uitgang waar een vrouw de wacht hield.

'Wilt u eruit?' vroeg ze.

Ik knikte. Ze haalde de staaf van de haak en opende de poort. Met gebogen hoofd liep ik langs de wachtende rij mensen naar de auto. Ik steunde op de motorkap, die nog een beetje warm was. Ze leken zo veraf en zo wit, mijn handen, als die van een vreemde. Ik wendde mijn blik af. De lucht leek zo ontzagwekkend hoog opeens. Ik was een speldeknop. Een golf van misselijkheid spoelde door mijn lichaam. Ik strompelde naar het slootje voor de auto en boog me voorover om te braken.

'Wat heb je? Ik zag je opeens weglopen.'

Naast me zwom Ellies gezicht. Ik zat in het gras en transpireerde hevig.

'Ik voelde me niet goed.'

Ellie legde haar hand op de mijne. Ik greep hem vast.

'Ik ben bang.'

Het was eruit eer ik er erg in had. 'Ik ben bang dat ik doodga,' wilde ik zeggen, maar ik slikte de woorden in.

'Waar ben je dan bang voor?' vroeg Ellie.

'Ik weet het niet.'

'Je hebt misschien iets verkeerds gegeten.'

'Ja, misschien.'

'Waar was je opeens?' vroeg mijn moeder, terwijl ze, beladen met dozen, de klep van de auto openmaakte. De buurvrouw, met een stapel waar ze zelf achter verdween, dribbelde achter haar aan.

'Ik was misselijk geworden,' antwoordde ik.

Nu ik me weer kon ontspannen, voelde ik de tranen omhoogkomen. Ik probeerde ze in te houden en kroop naast Ellie op de achterbank. Vóór me het wijd uitstaande, geblondeerde kapsel van mijn moeder, dat stijf stond van de lak. Ellie zei niks, maar legde haar hand op mijn knie die hevig trilde. Ik zag de paarse vlekjes op haar armen. Een geur van leer en lijm vulde de auto.

De ogen van het paard*
Sjoerd Kuyper

Het meisje schoof de ansichtkaart in *overige bestemmingen* en het begon te regenen. Loodrecht, met bakken. Ze school weg onder de brievenbus, maar dat hielp niet. Ze zat op haar hurken en moest kiezen tussen een natte rug en natte knieën. Voor ze een keuze had gemaakt was ze voor en achter doorweekt en maakte het allemaal niks meer uit.

Te bedenken dat ze een zonnetje getekend had op de kaart aan haar moeder! Die lag nu, vlak boven haar hoofd, lekker droog te ritselen tussen de andere post. *Prachtig weer*, had ze geschreven. *Het is ook heel gezellig hier, we lachen wat af. Tot gauw.*

Ze stond op. Het was dinsdagochtend, half tien. Ze stak het kleine dorpsplein over. Werkweek in Limburg. Soppend in haar tennisschoenen liep ze over de gladde ronde keitjes. Ze stond voor een café. Ze aarzelde, niet lang, ze stapte binnen.

Het meisje sloot de deur achter zich en veegde de lange natte slierten haar uit haar ogen. Ze zag een tapkast met een glimmende bierpomp en achter in de schemerige ruimte een biljart. Er lag een reus op het biljart, een kale reus; het meisje keek hem precies op zijn glanzende schedel. Hij had zijn buik op de rand van de biljarttafel gelegd; de ene helft hing neer naar de grond, de andere lag als een groot zacht kussen op het groene laken. Hij had ook nog een knie op de rand van het biljart weten te hijsen. Hij was de dikste en langste en kaalste man die het meisje ooit had gezien. Hij hield een keu vast die in zijn enorme vlezige klauwen op een cocktailprikker leek en zijn blik was star op de ballen op tafel gericht. Ze durfde niks te zeggen, zelfs nauwelijks adem te halen, voor de man de stoot gemaakt had.

En kijk! Behoedzaam, als mikte hij een draad door het oog van een naald, duwde de man zijn keu tegen een van de witte ballen. Geruisloos gleed de bal over de groene tafel, op weg naar de rode bal eerst - *tik* - en daarna naar de tweede witte - *tik*. Het was gelukt, begreep het meisje, en hoewel ze niet eens wist dat zoiets een carambole heette, zag ze toch dat het prachtig gedaan was. Moei-

* *Uit de bundel 'Een nieuw oog en andere verhalen', die dit najaar bij uitgeverij Bert Bakker verschijnt.*

zaam tilde de man zijn lichaam van het biljart. Vergenoegd bleef hij naar de tafel kijken.

‘Mag ik hier even schuilen?’ vroeg het meisje.

De man keek niet op.

‘Kun je biljarten?’ vroeg hij.

‘Dat niet. En... eh, ik heb geen geld.’

‘Ik ook niet,’ zei de man.

‘Nee, ik bedoel, ik kan niks drinken of zo...’

Nu pas keek de man haar aan.

‘Meiske!’ zei hij. ‘Wat zie je eruit!’

Hij legde zijn keu schuin over het biljart en verdween met grote stappen door een deur die zich achter de tapkast bevond. Twee tellen later was hij terug met een stapeltje kleren. Hij legde ze op de tap en wierp het meisje een handdoek toe.

‘Wrijf je eerst maar eens lekker droog,’ zei hij, ‘en dan kun je deze kleren aan. Ze zijn schoon uit de linnenkast.’

Te beduusd om iets te zeggen droogde het meisje haar handen en haar gezicht.

‘Kom maar,’ zei de man.

Hij wenkte haar en schoorvoetend liep het meisje naar hem toe. Ze kwam achter de tap terecht, de man opende de deur en wees.

‘Eerste deur rechts, dat is de keuken. Daar kun je je omkleden. *Rechts* dus. Links is de slaapkamer. Laat mijn vrouw nog maar even slapen, het was laat gisteren. Jaarvergadering van de jachtvereniging.’

Hij gaf het meisje het stapeltje kleren.

‘Naast het aanrecht staat de centrifuge, deksel dicht en hij doet het. Daarnaast staat de droger. Zet hem maar op groen 60, dan kun je over een uurtje je eigen kleren weer aan.’

‘Ja meneer,’ stamelde het meisje, ‘dank u wel.’

Ze liep de gang in en opende de deur aan haar rechterhand. Ze ging binnen en sloot de deur stevig achter zich. Ze zag de centrifuge en de wasdroger, ze zag het aanrecht met daarop een grote vette vaat. Het krankzinnigste was dat die enorme kastelein haar zo aan haar moeder deed denken. De man leek in niets op haar, behalve dan in de dingen die hij deed.

Haar moeder was net zo behulpzaam en haar helpende hand was net zo doortastend. Zij gooide ook altijd met handdoeken en zou in dit geval, net als de man, zo op de tast wat droge kleren uit een kast

gegrist hebben, zonder te zien wat ze eigenlijk pakte. Het meisje keek naar de kleren in haar hand: een nachthemd, een ochtendjas en een paar geitewollen sokken. Daar zou haar moeder ook mee aangekomen zijn. Maar de gedachte dat de kastelein haar moeder niet *was*, maakte dat ze zich verder van huis voelde dan ooit.

Schichtig om zich heen kijkend begon het meisje zich uit te kleden. Haar ondergoed trok ze pas uit toen ze het nachthemd al aan had - alsof ze op een druk strand stond! Ze wilde haar onderbroekje aanhouden, maar dat was al net zo doorweekt als de rest van haar kleren. Ze propte alles in de centrifuge, zelfs haar schoenen, en sloot het deksel. Even later stelde ze de droger in op groen 60.

Toen moest ze wel terug naar het café.

De kastelein stond weer, de keu in zijn hand, over het biljart gebogen. Het meisje liep naar hem toe.

'Hoe voel je je nu?' vroeg hij.

'Gek,' zei het meisje.

Rond de mond van de kastelein speelde een glimlachje, dat al spoedig verdwaalde op het grote gezicht en bij de ogen terechtkwam.

'Wil je koffie?'

Het meisje knikte. De kastelein wees met de achterkant van zijn keu naar een tafeltje dat achter het biljart in de schemering stond. Het meisje zag een verzilverde koffiekan, damp kringelde uit de tuit omhoog. Ernaast stonden een kop en schotel plus lepeltje, een melkkannetje en een suikerpot. En een kleintje bier waaruit al een flinke slok genomen was. Ze schonk koffie in het kopje, voegde melk en suiker toe en roerde langer dan nodig was. De kastelein was verdiept in zijn spel. Ver, ver weg viel de regen loodrecht neer op de gladde ronde keitjes van het dorpsplein.

Het meisje keek naar de bewegingen van de traag rond het biljart schuifelende kastelein en vloekte binnensmonds. Ze moest oppassen. Het was hier *echt* allemaal net als thuis. Ze had zin om de lelijkste man van de wereld, die met een stok in zijn hand een onbegrijpelijke dans voor haar uitvoerde, alles te vertellen wat ze op haar hart had. Net als thuis! Had je eens een geheim, een groot verdriet waar niemand van weten mocht, dan kwam je moeder thuis. En voor ze haar jas had uitgetrokken had je je hele hart al uitgestort! En als de tranen dan langs je gezicht stroomden begon ze je allemaal handdoeken toe te gooien... Maar ze was niet thuis en de kastelein vroeg haar niets. Het meisje stond op.

Ze liep de schemering binnen en zag aan de achterwand van het café zes kleine schilderijen hangen. Ze ging op haar tenen staan om ze beter te kunnen bekijken. Alle zes waren ze rond en de voorstellingen leken erg op elkaar. Het landschap bijvoorbeeld, was op alle doeken precies hetzelfde: glooiende heuvels vol mals gras. Op ieder schilderij stond één paard, steeds een ander. Toch hadden ook de paarden iets gemeen: hun houding. Die klopte niet, die was onnatuurlijk. Het leek alsof de paarden aan onzichtbare teugels vastzaten en probeerden zich los te rukken...

‘Die paarden staan er gek op,’ zei het meisje.

‘Het zijn de paarden van Gekke Wiel,’ zei de kastelein en richtte zich op van zijn biljarttafel. ‘Hij heeft ze geschilderd.’

‘Gekke Wiel?’

‘Kleine Wiel, Paarden Wiel... Gekke Wiel noemden ze hem pas na het ongeluk.

Het meisje begreep dat de kastelein een verhaal wilde vertellen. Zelf wilde ze niets liever dan naar een verhaal luisteren. Dus vroeg ze: ‘Het ongeluk?’

‘Het is een oud verhaal,’ zei de kastelein, ‘maar je zit hier nog minstens drie kwartier vast, dus ik kan het net zo goed vertellen.’

‘Graag,’ zei het meisje.

Ze liepen samen naar de bar. De kastelein schonk nog eens bier en koffie in en begon over de oude tijd, meer dan honderd jaar geleden, toen alle mijnen in Limburg nog open waren en er dag en nacht hard gewerkt werd. De techniek stelde nog niet veel voor en bij het transport van de uitgehouwen steenkool werd gebruik gemaakt van paarden. De dieren gingen naar beneden als ze sterk genoeg waren en kwamen pas na hun dood weer boven. Alles en iedereen werd ingezet om de steenkool omhoog te krijgen. Daarom werkten er niet alleen mannen en paarden in de mijn, maar ook vrouwen en kinderen.

‘Een van die kinderen,’ zei de kastelein, ‘was Kleine Wiel. Hij was een jaar of twaalf toen hij voor het eerst naar beneden ging en hij werkte nog geen maand in de mijn of hij was bevriend met alle paarden. Hij ging altijd eerder naar beneden dan nodig was en kwam ook later omhoog, zodat hij voor en na zijn werk tijd had om de dieren te verzorgen. Zijn naam veranderde van Kleine Wiel in Paarden Wiel.

Bij de paarden was er één waarmee Wiel een wel heel speciale

vriendschap sloot; zo'n hechte band die een heel enkele keer tussen mens en dier ontstaat en die je nog het beste liefde kunt noemen. Liefde... En trouw! Tot in de dood! O ja... Want op een kwade dag stortte er een stuk van een pijler in. Een pijler is een smalle mijngang - zó smal en laag dat de mannen er vaak liggend moeten werken. De wand kwam naar beneden en zeven mensen werden ingesloten door het vallende gesteente. Een van hen was Wiel.

Precies op het moment dat de pijler instortte, rukte het lievelingspaard van Wiel, dat heel ergens anders in de mijn aan het werk was, zich los van de kar die het trok en draafde door de gangen naar de pijler waarin Wiel gevangen zat. Niemand kon het dier tegenhouden. Bij de plek van het ongeluk aangekomen begon het, krabbend met de voorpoten, slaand met de achterpoten en soms zelfs brokken steen wegtrekkend met de tanden, een gang door de muur van puin te graven. De mijnwerkers die het dier te hulp wilden komen werden op afstand gehouden door de woedend om zich heen slaande hoeven.

Een dag en een nacht en nog eens een dag zwoegde het paard. Het zweet gutste langs de flanken, het schuim stond op de bek, maar het dier wist van geen opgeven. Toen, na die twee dagen en die nacht, maakte het paard de doorgang vrij - een gat groot genoeg voor een man om door te kruipen, dus zeker groot genoeg voor de kleine Wiel. Hij kwam als eerste te voorschijn.

Toen het paard Wiel naar buiten zag komen stortte het neer. Wiel ging zitten en nam het hoofd van het paard op zijn schoot. Zo zaten zij daar een uur, twee uren lang, en al die tijd keken zij naar elkaar. Geen van de omstanders durfde een woord te zeggen, niemand peinsde erover Wiel weg te dragen. Later zou blijken dat de jongen een been gebroken had onder het instortend gesteente en het gewicht van het paardehoofd op zijn dijen moet hem verschrikkelijk pijn gedaan hebben, maar hij zei niets. Hij staarde in de ogen van het paard, het paard staarde terug en na een uur, twee uur misschien, stierf het dier van uitputting.'

De kastelein zweeg geruime tijd, alsof hij stilte in acht nam voor het paard.

'Eenmaal boven,' vervolgde hij zijn verhaal, 'bleek dat niet alleen het been van Wiel gebroken was, maar ook zijn geest. *De ogen van het paard*, mompelde hij op zijn ziekbed, *de ogen van het paard...* Hij herhaalde het tientallen, honderden malen en verder kon nie-

mand iets uit hem krijgen. De mensen dachten dat hij ijlde van de wondkoorts.

Het been van Wiel genas niet goed; hij bleef kreupel en daardoor ongeschikt voor het werk in de mijn. Maar zijn verstand trok later iets bij. Hij vertelde dat hij in de ogen van het stervende paard weilanden had gezien. De weilanden waarin het paard had rondgedraafd toen het nog jong was - weilanden vol mals en sappig gras, de weilanden waarvan het al die jaren in de mijn was blijven dromen.

Toen hij zich weer een beetje voortbewegen kon, ging Wiel weer regelmatig met de mijnwerkers naar beneden. Niet om te werken, maar om te tekenen. Hij schetste de paarden zoals ze daar zwoegden voor hun zware karren vol steenkool. Alleen de paarden tekende hij; niets van de omgeving, niets van de mijn. Daarna nam hij de paarden mee naar boven en liet ze los in de weilanden. Niet in de werkelijkheid natuurlijk, maar op zijn linnen. Aan de hand van de schetsen die hij had gemaakt schilderde hij de paarden en liet ze los in de weilanden die hij om hen heen schilderde - weilanden vol mals en sappig gras, de weilanden waar ze al die jaren in de mijn van waren blijven dromen.

Voor Wiel maakte echt of geschilderd geen verschil - dat was zijn gekte. Hij wist zeker dat hij de paarden bevrijdde uit de mijn. En daarom,' besloot de kastelein, 'zijn de schilderijen rond. Omdat Wiel de bevrijding van de paarden voor het eerst zag in de ogen van zijn stervende vriend; in de ogen van het paard dat *hem* bevrijd had...'

'En daarom staan die paarden er zo gek op,' begreep het meisje. 'Omdat hij ze tekende terwijl ze hun karren voorttrokken. Alleen, de karren zie je niet.'

De kastelein staarde naar buiten. Het noodweer was opgehouden, het motterde nog wat na. Er vielen al blauwe gaten in het wolkendek, af en toe gleed er zelfs zonlicht langs de huizen aan de overkant. Het meisje herhaalde in gedachten het verhaal dat de kastelein haar verteld had. Ze wilde zich het woord voor woord inprenten, om het later zelf te kunnen vertellen. Ze wist zeker dat haar moeder het een prachtig verhaal zou vinden.

'Kom,' zei de kastelein, 'ik leer je biljarten.'

Tussen Tarzan en Barndesteeg
Frans Pointl

Voorzichtig opende ik de kamerdeur. Ze draaide zich om, staakte haar spel en sloot de pianoklep.

‘Heb je aardige collega's?’ Ze begroette me altijd met een vraag.

Ik haalde de schouders op. ‘Behalve Henk Waalhof vind ik ze niet werkelijk sympathiek.’

Op een maandag en dinsdag in juli negentienhonderdenvijftig legde ik het eindexamen ULO af. De vrijdag daaropvolgend vond in de gymnastiekzaal de diploma-uitreiking plaats.

Klasgenoten met hun ouders, de leerkrachten, iedereen scheen die zonnige middag trots en opgetogen.

Het schoolhoofd, meneer Schenck, vroeg of ik hem aan mijn ouders voor wilde stellen.

‘Mijn moeder kan niet komen, ze is ziek.’

‘Stel me dan even aan je vader voor.’

Ik antwoordde dat die er evenmin was. Zijn blik en stem werden achterdochtig.

‘Waar is hij dan?’

Ik zei dat we dat nog steeds niet wisten.

‘Ttttt,’ deed hij met zijn tong en draaide me de rug toe. Sonja kwam naast me staan. De zon gaf haar lange haar een rossige gloed. Ik zag dat ze haar lippen opvallend rood had gestift; het maakte haar ouder.

‘We gaan met vakantie naar Parijs,’ meldde ze opgewonden.

Ik vertelde dat wij op familiebezoek gingen in Chicago. Geïmponeerd schudde ze het hoofd en trok haar wenkbrauwen op.

Ik daasde door. Mijn oom had ons de tickets al gestuurd. Hij was eigenaar van een groot vleesverwerkingsbedrijf. Dagelijks werden daar honderden varkens aangevoerd. Het fabricageproces duurde een kwartier. Daarna werden de ingeblikte knakworstjes en pork in gereedstaande vrachtauto's geladen. In Amerika hielden ze van opschieten.

Ik vroeg me af hoe de saaie ambtenaar van de ondersteuning op

deze fabel zou reageren.

Moeder beloonde het diploma met vijf gulden. Vakantie was voor ons iets ondenkbaars. De ondersteuning had al een baan voor me bekokstoofd.

Voor ik moest gaan werken wilde ik zoveel mogelijk van het leven genieten.

Ik besloot de vijf gulden in één middag uit te geven.

Ik ging naar een Tarzanfilm in de Cineac Damrak. Na afloop hiervan holde ik naar de Nieuwendijk waar in de Cinema Parisien een rolprent draaide met Jean Gabin en Michèle Morgan. De achtervolgingsscènes fascineerden me, met die echte gangsterauto's, de lage Citroëns van het type Onze Traction Avant.

Naduizelend van twee films op één middag, trakteerde ik mezelf in een ijssalon op een Pêche Melba Royal.

Op de gevel van het gebouw stond: Lindeteves-Stokvis. Het bevatte een overdaad aan marmeren vloeren, trappen en zuilen. In de directiekamer bevonden zich glanzende lambrizeringen van kostbare uitheemse houtsoorten.

De portier was de eerste die me vertelde dat het bedrijf schatrijk van de koloniën was geworden.

Als één der jongste bedienden bracht ik 's morgens de binnengekomen post rond. Afgehandelde correspondentie borg ik op in het archief. Ik typte stencils en draaide deze af op een grote machine. Af en toe moest ik de portier vervangen wanneer deze als directiechauffeur fungeerde. Ik moest dan zijn pet, die me te groot was, opzetten.

Bij toerbeurt moesten de jongste bedienden pro deo in de postkamer ‘assisteren’, zoals de personeelschef het noemde. Deze unfaire slimmigheid bespaarde de firma het in dienst nemen van een derde kracht op die afdeling.

Het was je reinste slavenarbeid, zei Henk Waalhof.

Tweemaal per week werkte ik daar tot halfzeven 's avonds over.

Toen de firma haar honderdjarig bestaan vierde, ontving elke employé een bankbiljet van honderd gulden. Deze geste verzoende me enigszins met het uitbuitersregime. Henk Waalhof noemde het een goedkope verblindingsmanoeuvre.

Op weg naar huis wisselde ik het biljet voor vier briefjes van vijfentwintig.

Op de trap kwam het agressief gehamerde leitmotiv van het Warschauconcert me tegemoet. Toen ik de kamer binnenkwam liet ze met een klap de pianoklep vallen.

‘Je eten staat in de keuken, warm het maar op.’

Met een afwerende rug bleef ze voor de gesloten piano zitten. Het was over zevenen. Ik had de postkamerdienst erop zitten en was moe en hongerig.

Ik tikte haar op de schouder. Haar hoofd schudde van nee.

‘Hier, voor u, vijftig gulden, die extra uren in de postkamer zijn eindelijk uitbetaald.’

Met een ruk draaide ze haar hoofd om en staarde naar het geld in mijn hand. Even werd ik bang voor haar intuïtie.

Ze nam het geld aan. Er verscheen een verheugde uitdrukking op haar gezicht.

Ik ging naar de keuken, ontstak het gas en begon in de pan met linzensoep te roeren.

Ze legde vijftien gulden op het aanrecht neer. ‘Jij hebt ervoor gewerkt, je moet er ook wat van hebben.’

‘Dat hoeft echt niet.’

Ze liep naar de kamer terug. Ik hoorde de bonk waarmee ze de pianoklep opende. Tevreden stak ik het geld bij het overige in mijn kontzak en begon de soep op te lepelen. Zoveel had ik nog nooit bezeten, vijfenzestig gulden! Het veroorzaakte een ongekende spanning.

Wekelijks kreeg ik een rijksdaalder aan zakgeld. De ondersteuning had moeders uitkering met vijfenzestig gulden, mijn maandloon, verminderd.

‘In de Barndesteeg zit een hoertje, die laat voor zeveneneenhalve gulden lekker met zich spelen,’ had Henk Waalhof verteld. Hij had er enkele details aan toegevoegd die mijn fantasie bijzonder op gang hadden gebracht. 's Nachts trachtte ik me moeizaam voor te stellen wat hij ongeveer met haar zou uitvoeren. Ik vervloekte de piepende bedveren.

In de droom liepen we naast elkaar. Henk was ruim een kop groter dan ik, breedgeschouderd en blond. Ik moest half hollen om zijn

forse passen te kunnen bijhouden. Zijn aanwezigheid gaf me een gevoel van veiligheid. Moeder had me enkele malen gewaarschuwd nooit in die buurt te gaan lopen; voorbijgangers waren daar soms spoorloos verdwenen.

We bevonden ons in een lange, morsige steeg. Een jonge vrouw tikte met haar ring tegen het raam. Plagerig gaf Henk me een duw in de richting van de kierende deur.

‘Als jij niet meegaat, ga ik niet,’ hakkelde ik.

Hij knikte me begrijpend en geruststellend toe.

Nederlandse poëzie

Twee gedichten
Hans Kok

Boerderijbrand bij Heeg (Fr.)

Nu er, na al die jaren,
genoeg te dichten is,
schrijf ik dat ik een dichter ben
en rij bij Heeg de polder in.
Het loopt tegen de schemering.

Buiten de autoruit
maakt scherend zonlicht
gras begeerlijker dan jade
en wordt het Heeger Meer
(of heet het hier al Fluessen)
een heimelijk breukvlak met mica.
Rietzomen staan bovendien
knispergeel tegen een wand
vol wolken grijs als ezelsvel.

Nu er dan eindelijk genoeg
te dichten is
breekt aan de einder vuur
uit het dak van een hoeve,
schichtig schrijvende tongen
op dit tot nu toe
onbeschreven beeld.

Bovendeks

Craquelé, zo ijl en voornaam -
haar gelaat boven rolstoel
in sjorrings verankerd
is onkreukbaar
a/b ms Havendienst II.

Oude vrouw op de Waterweg -
haar oog, het zeeblauwe
blinde, bewaakt
onweerspreekbaar
al wat vaart
en ligt afgemeerd.

Haar oog, het turkooise
ziende, genadiglijk
opslaand heeft zij
een rondvaart aanvaard,
aanvaard de havenwind
van altijd
en welweer.

IJl craquelé bovendeks verankerd -
onpeilbaar haar overgave,
volmaakt onverbiddelijk
haar aanspraak
op ontstaan.

Idylle
Jean Pierre Rawie

Het regende toen ik de trein betrad
die mij zo vaak uit steeds dezelfde steden
door steeds eenzelfde regen had gereden
naar steeds dezelfde noordelijke stad.

Vermoeid uit mijn gedachten weggegleden
had ik een soort van halve slaap gevat:
mijn niet meer te traceren levenspad
verloor zich in een anoniem verleden.

Toen naderde de trein de brug, en uit
een halve droom werd ik ten halve wakker;
wat laatste druppels waaiden van de ruit.

Ik zag: de IJssel stroomt nog naar de Zee.
Gods licht beschijnt Gods water en Gods akker.
In groene uiterwaarden graast het vee.

Twee gedichten
Renée van Riessen

Voorschrift

Snoei deze roos voordat het winter wordt,
wees niet zachtzinnig met de jonge loten
die in de eerste nachtvorst toch vergaan.

Wees niet te veel met de oude stam begaan
die klaagt dat ze nu bloeien wil: straks vloeit
haar levenssap vanzelf en is het gedaan
met die ontijdige wens - onwetend is
een roos van de seizoenen.

En het geluk is toch niet te benoemen,
we laten het achter met de laatste bloemen.

Het geheim schuilt in uw mes. De dag is kort:
snoei deze roos voordat het winter wordt.

Dooi

Vanmorgen was ineens mijn boom ontdooid,
rijpsluiers werden van haar voorhoofd weggenomen,
en wat een bruidsjurk was, is schone schijn.
Nu moet ze zelf ontnuchterd en ontbladerd
in donkere staat tot aan de lente zijn.

De beste dagen gaan als sneeuw voorbij,
‘die hadden glans’ - ik denk het altijd later,
wanneer de morgensneeuw gesmolten is
en alle dingen worden wat ze zijn:

ze gaan zo opgetogen naar de middag toe
en keren terug, en zijn niet meer dan water.

Afasie
Frank De Ryck

Toen ze links en rechts door elkaar haalde,
begon ze te spreken van rinks en lechts.

En ze schreef voor mond volk, voor storm
strom, voor spreuk preus, en voor worst vals.

Huisdeur werd huisdood geschreven, verbod
volhoed, handschoendoos hoedschijndem;

en kano eerst berbolo, dan toch kano,
telefoon telefeen, chocolade chocalo
en aspirine apnite.

Plunk werd prijs, een andere keer ook pluits,
dan toch plunk. Morten ken, school en pyslyn.
Draper rostri. Ratier ristuo en voili.
Geiben Jogage en gestige.

Afscheid van Mariët, of: De staties van verlangen
Nico Slothouwer

1

Mariët, nu ik het woord tot je richt
in - wel heb ik jou daar - een gedicht,
nu weet je zeker wel hoe laat het is.

Ik talmen: ‘Leuk toch, een kadootje.
Pak elk couplet in crêpepapier,
getuigenis als grabbelton.’

Maar eerst - je maakt dit doosje open,
het wordt hierbinnen te benauwd.
Je doet de touwtjes los - en weg ben ik.

2

'k Zit thuis te niksen.
‘Jongetje, wat gaat er in je om?’
Je zult het goddank nooit meer vragen.
Toch nog een handvol antwoord klaar,
om mij mee te vermaken -

‘Doctor Zelfzang is zijn stem kwijt.’
‘Nee mevrouw, Orakel is op descente.’

Dan het beeld van restaurant De Kersentuin,
ik zie een wijf dat, in haar soep, met mes
en vork het eiwit van 't geel scheidt,
het wit in de asbak smijt! Veertien rechters
spelen in een hoek backgammon.
Dit nietsdoen smaakt naar bitter lemon.

Is dit wat je wil weten, schat?

3

Waar heb je me vandaan, wanneer?
Een doordeweekse nacht na tweeën,
mooi droef café in de Jordaan.

Ik stond daar met collega Kal, beleefd
collegiaal te wezen. Maar ik verkoos het
leven om me heen toch boven boekenpraat.
Ik zag jou naast die conversatie staan.
Alleen. Daar moest ik zijn.

't Was onzin wat ik verder zei, en jij -
we hadden aan ontmoeten wel voldoende.

De nacht, een fiets, een nieuwbouwwijk.
We zoenden ergens in een straat.
Ik was er nooit geweest. Jij vaak.

4

Kijk, veel blijft voor mij gesloten, lief.
Het is de vrouw die kiest. Ik word als man
verwezen naar, hoe zeg je dat, de staties
van verlangen, fantasie. Breekt die verbeelding,
doordat er iemand ís - hartgrondig wordt
mijn onderzoek. Dan houd ik vast.
‘Dat koninkrijk van u...’ Is dit het gloren, soms?

5

Ik ging bij je vandaan; geen bed die eerste nacht.
Jij had een kopje thee gezet, ik gaf je mijn adres.
Een lege tram reed de Van Hallstraat in.
Alles goed. Je heette Mariët.

6

Zei ik: de staties? Och arm, die paar
maanden dat wij... zo weinig...
We toonden elkaar stukjes paradijs
- of was het simpele sterrenacht -
en dat was dat. Lekker was op bed
een flesje bier, daarna.

Dan wilde ik wel weer naar huis. Jammer,
dat lopen 's nachts hoort er echt bij.
En zo... bezoek ik een vriendin of wat.

7

Jij, jij bent een vrouw. Jij bindt je niet
om dát alleen. Jouw houvast hoeft niet zo
concreet, het moet totaler.

Ik wil dat niet. Ik was destijds verliefd
op zoveel vrouw in één - dat heeft me
voor een poos ontkracht. Voorlopig
moet ik maar alleen.

(Begrijp je dit? Het staat er dik terwijl
het gaat om bijna niks, een universumpje
heb ik gezien in haar, maar ach, ik zal je
de details besparen.)

Luister, ik heb nagedacht.

8

Jouw leven boeit me wel, maar toch niet echt.
Wat je zegt (je vriend die acht jaar
oppervlakkig was), dat is natuurlijk treurig;
mij zijn het koolzuurbellen in een glas.

Nee, ik zie je meubilair, het blauwe kleedje
op de kast, de schemerlamp, de secretaire,
het vreemd servies waar ik de naam bij zoek...
Dat windt me op. Ik wil met je naar bed.

Maar zijn we samen daar? Welnee.
En dus, met mijn excuus...

Ik loop door de Van Hallstraat terug.
Een lege tram maakt daar zijn lus.
't Was goed. Je heette Mariët.

Drieluik
Peter Verstegen

how easy it is to misconster what our
bodies are trying to say, for each one
talks in a local dialect of its own

W.H. Auden

Adam:

Elk lichaam heeft zijn eigen dialect
dat zich alleen maar op de tast laat lezen;
ik decodeer, maar nooit perfect,
haar glad en soepel wezen.

Als zij in mij weer de begeerte wekt
die zich het liefst verliest in een synthese
van huid en haar, is wat mij trekt
niet eenheid naar den vleze.

Maar lust, gulzig, zelfzuchtig, bijna koel,
naar bron van leven die kan laven
door te verzengen.

Toch is het trotse liefde die ik voel
als zij mij, binnen zich, mijn gave
heeft laten plengen.

Eva:

De waan van zijn behoedzame geweld
en de verbeelding dat zijn gulzigheden
verleiden - 't heeft mij in 't verleden
in Eden al ontsteld.

De hitsigheid waardoor hij zich een held
voelt - nooit zal hij me daarmee overreden;
hij slaat in vlam en hij wil smeden,
ook zonder dat ik smelt.

Zijn mooie woorden kunnen niet verhelen
dat hij mij voor zichzelf gebruikt
en met me speelt.

Als hij wil dat mijn lijf zijn wellust deelt,
zal hij het strelen, strelen, strelen
tot het ontluikt.

God:

Ik heb het in mijn wijsheid zo geschapen
dat mannen moeten nemen om te geven,
net als de zwijnen en de apen,
maar 't gaat om leven.

En dood, omdat op het moment van geven
mannen, wanneer ze met hun vrouwen slapen,
even een kleine dood beleven
als zalige priapen.

Dat is voor vrouwen zo aanstekelijk
dat zij in dat geluk
mee kunnen delen.

Laat je gewillig door elkaar bespelen;
er is geen ander paradijs
of godsbewijs.

Twee gedichten
Lou Vleugelhof

In het jaar...

In het jaar
dat mijn moeder zwanger
liep van mij
schreef Pablo Neruda
Veinte poemas de amor y
una canción desesperada
en was hij een prooi
van hetzelfde zachte
geweld van de liefde
onder het licht
van dezelfde wassende maan,
luisterde hij naar de klacht
van dezelfde wanhopige aarde
ais mijn moeder
die zwanger liep
van mij.

De Vleugelhof

Het licht weldadig
om huis en hof
schaduw schuilevinkt
in de boomgaard
op het hek mijn naam
ruinen likken de letters
met huid en haar.

Een wagenbeladen augustus
rijdt het erf op
een korengekroonde keizer
de paarden stampen ontembaar
het hart van de aarde aan.

Op een hooimijt zomerse vreugden
strijk ik neer als een vogelzwerm.

Vijf gedichten
Jaap van Zweden

Brief van Burgervreugd aan zijn hoofdpijn

Dokter vroeg wie u was.
Wat moest ik zeggen, waarschijnlijk iets Oosters
dat u dagenlang in hurkzit kunt wachten?

Wat weet ik van u behalve dat u een lekkerbek bent
die niet gauw genoeg van mij krijgt,
een knijpkat in het donker, de greep van een reus,
een lichtschuwe onderhuurder en zeker ook een brutaaltje
dat u zo zonder vergunning mijn bovenkamer verbouwt.
Neem mij niet kwalijk maar u hebt deel
aan die unverfroren, universele ongemanierdheid,
die ons, mensen van beschaving, omringt,
van water dat zonder kloppen binnenstroomt
en wind die de ganse nacht herrie maakt,
van sperma dat een eicel overmeestert
en virussen die je ingekwartierd krijgt
zonder bericht, niemand stelt zich voor,
van de tijd die ons opeet - een beest doet het netter -
en de dood die, hoewel alles betaald is,
genadeloos de adem afsnijdt.

In wat voor wereld leven wij waarin geheerst wordt
door redeloos gespuis dat met geen twee woorden spreken kan.
Kom eens tevoorschijn, u die van mijn hoofd
een aquarium voor zwaardvissen maakt
en een slijpplaats voor bijlen,
die mijn hoop doet verstommen, mijn liefde verbleken,
mijn dagen verfomfaait.
Komt eens tevoorschijn en laat mij uw wetboeken zien,
waar dat staat van die soms dagenlange duisternis
waarin ik achteroverlig met een verweekt, verkringeld gezicht

als een stuk hout in het water.
Toon mij eens de verordening, op grond waarvan ik,
die slechts de vreugde kent der betamelijkheid,
nergens schuld aan heeft dan aan zijn bank,
niets verduistert dan zijn kamer, niets oplicht dan zijn hoed,
levenslang word opgebracht
door een verbolgen dwerg die meereist in mijn schedel.

Twee vooroorlogse gedichten van Burgervreugd

1

Alles is hier gewoon en stemt tot tevredenheid,
een huis dat overeind blijft, een niet te grote vrouw,
een pas gewassen kind, onze rusteloze monden.

Neef Onheil heb ik naar huis gestuurd.
Die lag maar met zijn lange benen voor de open haard
en vulde de kamer met zijn pestilente adem
en zijn walgelijke verhalen over wat er komen gaat.
Hij riep naar het bezoek:
‘Stel, het is oorlog. Wat doe je?’
Hij moest opsodemieteren.

's Nachts kwam hij krijsen in mijn slaap
en trok al het behang van de muren,
verstopte het hoofd van mijn zoon
en riep akelige dingen in mijn oor als
‘ze hebben touwen!’ en ‘dat gaat me van Jetje’.

Hij stuurde visioenen naar mijn brein
van steden brandend als gevallen sterren,
van fabrieken en havens van hun plaats gerukt,
van groepjes mensen die zich zwijgend haasten door de nacht,
doof voor het hulpeloos geroep van vee en alleenstaande kinderen.

Maar nu is alles gewoon en wekt tevredenheid.
Let bijvoorbeeld eens op de rust
van een plek zonlicht op de keukenvloer.

2

De dag waarop het oorlog wordt
zal ik beginnen met een eindje hard te lopen,
louter uit gewoonte, zonder illusies,
want ik besef, als ik bereken
hoe hard een mens moet lopen
om raketten te ontgaan,
dat ik niet genoeg geoefend heb.

Het is dan nog vrede, zij het gespannen,
lange files op de Duitse wegen,
in Holland veel godsdienstoefening.
Terwijl ik door het stille landschap klepper
tussen de koeien, kniediep in de nevels,
de zwaluwen scherend over het wateroppervlak,
tussen de velden die pas geploegd en wit zijn van de meeuwen,
zal het mij geducht spijten
voor al die prachtige vertrouwde dieren.

Thuis ga ik verder met het duw- en trekwerk,
twintigmaal dit en tienmaal dat
en hoppend voor het open raam
zal ik denken aan de vorige keer
toen tante Net geknield in ons portiek lag
en huilend door de brievenbus riep:
‘Jaap, Annie, het is oorlog’
en ik zal mij verbazen over het pathos
van de jaren veertig.

Dan, nadat een helm van lawaai op mijn hoofd is geplant
dwarrelen mijn resten door het zeer open venster,
dood dus maar voldaan,
omdat ik, hoe men mij ook wendt of keert,
toch altijd mijn uiterste best heb gedaan.

Aan mijn zoon

In de stilte van de nacht klonk je gehuil.
Huiverend van slaap en kou tilde ik je
uit bed en bracht je bij het raam.

In de stilte van zijn stralen
stond boven het besneeuwde weiland
het gezicht van de goden.
Je werd stil en straalde
met de glans van je huid en je wijdopen ogen
en reikte ernaar
als naar een bloeiende tak.

Verstomd door je schoonheid
zag ik één ogenblik
wie je bent.

Waarom niet de onverschilligheid

Waarom niet 's de onverschilligheid
van bijvoorbeeld een man die zijn jas afklopt en heengaat
met de onverstoorbaarheid van een overdrijvende wolk

jij met je drukdoenerij, bestdoenerij, uitsloverij,
met je schichtig gefladder van een mus die brood eet.

Waarom niet 's de onverschilligheid
van bijvoorbeeld een man die zich uitrekt en weer inslaapt
met de kalme rebellie van een steen in een bergbeek

jij handlanger, ogendienaar, voetveeg,
jij die jezelf als een huurwoning aanbiedt.

Waarom niet 's de onverschilligheid
van bijvoorbeeld een man die zijn ziel in veiligheid brengt
zoals een vos zijn jong verbergt

die op een stille plek wacht op zijn visioen.

Essay

Jules Laforgue*
(16 augustus 1860 - 20 augustus 1887)
Karel van Eerd

Een levensverhaal voor een TV-serie. Sprankelende conversatie, décors Fin-de-siècle, veel scènes op locatie: studentenarmoe en avantgarde-cabaret in het Quartier Latin, bals en verveling aan het Berlijnse Hof, zomerse Kurorte, een winters Helsingör, het Vrijheidsbeeld eer het op reis gaat, een Impressionistententoonstelling. - Jules Laforgue is geboren in Montevideo, Uruguay; kwam op zijn zesde naar Frankrijk, Tarbes, aan de voet van de Pyreneeën, Vaders geboorteplaats; bezocht daar een niet best lycée, waar hij niet uitblonk: geen flonkerende maar hoogstens troostprijzen, voor Godsdienst of Duits. Na acht jaar ziet hij in 1875 zijn ouders terug, en zijn broers en zusjes; hij was de tweede, nu zijn er tien, de elfde komt in de herfst. Een jaar later verhuist het gezin naar Parijs, waar het jaar daarop Moeder na een miskraam overlijdt. Jules zakt dat jaar voor het bachot, en een jaar later weer, en nog eens. Hij schrijft sinds zijn veertiende verzen. In '79 vertrekt Vader, die ziek is, met de jongere kinderen naar Tarbes; Jules blijft met zijn een jaar jongere zusje in het weinig riante appartement in Parijs. Studeren kan hij nu wel vergeten, maar hij is een trouw bezoeker van de bibliotheek; leest vooral filosofie, op zoek naar een ‘wetenschappelijk’ houvast, waaraan hij behoefte heeft sinds hij na Moeders dood van zijn geloof is gevallen. Hij verdient soms iets met een krantestukje, vindt enkele goede vrienden in kringen van de ‘moderne’ kunst en wetenschap, publiceert in kleine tijdschriften een enkel gedicht of prozastuk. Als zijn zusje in '81 naar het zuiden vertrekt om hun doodzieke vader te verplegen, wordt het voor Jules armoe en honger op een hotelkamertje. Zijn voornaamste interesse is dan de schilderkunst, de Impressionisten, maar ook de groten van weleer. Zijn opzet om als kunstcriticus iets te bereiken, die weinig succes heeft, brengt hem in contact met een rijke kunstminnaar, die hem helpt aan de misère te ontsnappen.

In het najaar van 1881 verwerft Jules de betrekking van voorlezer bij de Keizerin van Duitsland. Hare Majesteit kan er niet on-

* *Poëzie van Laforgue op p. 142.*

deruit het winterseizoen in Berlijn door te brengen, maar de rest van het jaar is zij in Koblenz of reist rond langs mondaine Kurorte. De ambtsverplichtingen van de jonge dichter zijn niet zwaar: één, hoogstens twee keer per dag het voorlezen van hoofdartikelen uit de *Figaro* of een deftig tijdschrift, dan wel een geprezen roman. Het salaris is fraai, met franje: een flat plus lijfknecht in Berlijn, op reis tout payé, in de nazomer twee maanden vakantie. Berlijn is onzegbaar saai, Koblenz verrukkelijk, de Keizerin charmant kwaadaardig, het Hof geborneerd. In de zomervakantie gaat hij naar de broers en zusjes in Tarbes, via Parijs, waar de uitgever slordig en traag omspringt met de eerste bundel, op kosten van de auteur.

Het is inmiddels 1883. Laforgue heeft oudere verzen, waarvoor hij een titel had, *Le Sanglot de la Terre*, zonder aardse snik terzijde gelegd, heeft een liefdesaffaire en schrijft in een paar maanden die nieuwe bundel, *Les Complaintes* (waaruit het eerste gedicht van mijn kleine keur: *C. d'un autre dimanche*), die in juli '85 eindelijk verschijnt en een bescheiden succes wordt: Mallarmé, Huysmans getuigen van hun waardering. De tweede bundel, *L'Imitation de Notre-Dame la Lune*, die november '85 zal verschijnen, is dan al voltooid. Bleke Pierrots en hun bloedarmoedige maan zijn modieus. Daarom wellicht ontmoet de absurdistische mélange van klassiekerige alexandrijnen en cabaretesk nonsensrijm niet veel waardering bij kenners en toch nog geschokte hilariteit in de bourgeoiskritiek.

Dat jaar ontmoet Jules zijn liefde, Leah Lee, een frêle Engelse, die in Berlijn de kost verdient met privélessen in haar moedertaal. Laforgue heeft Shakespeare al gelezen, schrijft naar Parijs dat hij Engels wil leren om als vertaler een inkomen te verwerven, maar ook dat hij eindelijk weet: het enige waarnaar hij echt verlangt is het kalm geluk van het huwelijk. Hij wil uit Duitsland weg. September '86 neemt hij ontslag. In Parijs heeft hij van zijn Duitse salaris minder overgehouden dan hij had gehoopt. Er verschijnen wat prozastukken, in *La Vogue, Le Décadent, Le Symboliste*, hoogstmoderne tijdschriften met een geringe oplage. Daags voor Oudjaar trouwen Leah en Jules, in Londen. Hun flat in Parijs is klein en nog te duur. Jules heeft een nare kuch. De dokter verzwijgt hem dat het TB is. Hij kan vrijwel niet werken; er is geen huishoudgeld; 19 augustus 1887 schrijft hij de Minister van Onderwijs met een verzoek om steun; daags daarna sterft hij; de uitkering van 200 francs dekt de begrafeniskosten. De jonge weduwe keert terug naar Engeland, waar

zij nog geen jaar later sterft; ook vliegende tering.

In 1887 nog verschijnen in boekvorm prozastukken, *Moralités légendaires* (*Hamlet* daaruit heeft enige bekendheid gekregen in Nederland door de vertaling van Slauerhoff). De poëzie van zijn twee laatste jaren heeft Laforgue grotendeels zelf niet willen publiceren. Net als enige jaren eerder was er al wel een titel, *Des Fleurs de bonne volonté*, maar hij was al een stap verder. Al jaren was hij bezig geweest de muze van haar keurslijf te ontdoen: alexandrijnen die alle schoolregels overtraden, rijm op het gehoor, een prosodie van straat- en cabaretlied. In '86 hakt hij de knopen van de veters door: Vrije Verzen! Niet langer de metra van de traditie, geen vaste strofen, maar een ritmische samenhang van beeld en klank, met het rijm nog als cement, in telkens nieuwe variaties. Laforgue was niet de enige vinder, menige hem overlevende generatiegenoot heeft het octrooi geclaimd. En het kwam niet voort uit het niets: hijzelf had kort voordien Whitman vertaald en kende vast wel Heine - bijvoorbeeld *Krönung (Die Nordsee I,1):*

Als Läufer diene dir mein Witz
Als Hofnarr meine Phantasie,
Als Herold, die lachende Träne im Wappen,
Diene dir mein Humor.

Deze gedichten zijn in 1890 gebundeld als *Derniers Vers* (het laatste gedicht van mijn keus is daaruit nr. III: *Dimanches*; dezelfde titel als van de voorgaande zes, uit *Des Fleurs de bonne volonté* nrs. 11, 12, 16, 30, 34 en 36). In die laatste, vrije verzen maakt Laforgue ruim gebruik van materiaal uit de opzijgelegde Bloemen van Goeden Wille (een voorbeeld: nr. 8, regels 4/5 en 6/7 stammen uit nr. 5).

Laforgue is lang een ‘dichter voor dichters’ gebleven. Dat was in de eerste plaats een gevolg van editoriale pech. De eerste uitgave in een grotere oplage bij een bekend huis is van 1903. Niet in Frankrijk gaat zijn invloed tellen; daar kon een avantgardist van twintig jaar terug niet concurreren met een Apollinaire. Anders lag dat in Italië, waar een Gozzano slechts met behulp van Laforguiaanse ironie afstand kon nemen van D'Annunzio's donderende orkestratie. Even onmisbaar was hij in Engeland en Amerika, waar de vernieu-

wing bleef steken in vruchteloze pogingen klassieke vormen nieuw leven in te blazen met een moderne inhoud; dat duurde tot in de jaren twintig. Eliot las hem voor het eerst in 1908 en vond er nieuwe, banaal-deftige metaforen - straatorgel, piano-nocturnes, maanballon, verlepte geraniums; de zelfspot tussen haakjes - (Men zal zeggen: 'Hij raakt door zijn haren heen!'); en vooral het bevrijdend voorbeeld van een versvorm zonder prosodische wet of metrisch dogma, waarbinnen het theeservies, de plooi in je broekspijp, een operatienarcose net zo zeer ter zake zijn als een milde oktoberavond, Lazarus' opstanding en sirenenzang (zie *De hartekreet van J. Alfred Prufrock*, Nijhoffs vertaling).

Nijhoff las in 1916 in een recensie luttele regels Van Ostaijen:

Als het volk buiten was
Hebben de kellners ras
Opgeruimd het glas-
Werk en de stoelen boven
Op de tafels geschoven.
(Music-Hall)

En hij 'wist ook terstond waar hij vandaan kwam, dat wil zeggen, welke literaire leerschool hij doorlopen had. Het nonchalante spleen van Laforgue...' (VW II 625) Nijhoff kon veel herkennen, omdat hij zelf in zijn vroegste poëzie (het debuut in *De Beweging*, dat de kern werd van *De Wandelaar*) zijn eerste Pierrot had laten optreden; terwijl de maan met verschrik'lijk wit gelaat kijkt, wanneer de wind waait door de vale straat - hoor de sonate der clavecimbale!; en er een strijkje speelt in de warande van het dorpshotel; en De Vervloekte zelfs in haar weeke vleesch had gebeten. Een heel repertoire van 'decadente' decoraties had hij zich cadeau laten doen.

Ook Van Ostaijen heeft jongleurs geëngageerd, en de muziektent is bij hem zelfs tot een variété-theater uitvergroot, maar voor hem telde het meest de rijkdom aan bevrijde versvormen. Poëzie = woordkunst, niet soms? Net als, vrijwel in dezelfde jaren als Eliot had hij geleerd uit een bonte mengeling van banaal en subliem iets van langere adem te maken, dat door die adem - en door het rijm, en door de zelfspot - bijeen werd gehouden.

Het gaat hier om niet meer dan enige notities, waarmee verklaard zij hoe ik Laforgue op het spoor ben gekomen, en de lezer naar bekende plekken wordt verwezen, waar nu wellicht een oude lantaren gerestaureerd schijnsel afgeeft. Wie de dichter Laforgue was, kan niet hier in het kort, noch met een kleine ruiker verzen duidelijk worden. Hij lijkt een prototype: de bleke, welopgevoede, zij 't onbemiddelde heer in driedelig, die zijn gekwelde omgang met de muze slechts node prijsgeeft, gecamoufleerd met zelfspot, omdat anders het Hoge en de Dood ondragelijk bedreigend zijn. - Nijhoff vertaalde in de naoorlogse jaren veertig veel van Eliot, onder andere *De hartekreet van J. Alfred Prufrock*, waaruit het volgende zelfportret ook dat van Jules Laforgue zou kunnen zijn:

> *Neen, ik ben niet voor Prins Hamlet in de wieg gelegd;*
> *mijn rol is een hoveling, die een bedrijf begint*
> *en die, als het spel de prins omspint,*
> *er het zijne van zegt in het geharrewar;*
> *eerbiedig ben ik, gul met advies,*
> *omzichtig, vormelijk, angstvallig precies;*
> *hoogdravend, maar van banaliteiten niet vies;*
> *iemand die soms bijna lachwekkend is -*
> *maar net niet de Nar.*

De taal van Kazantzídis*
Frans van Hasselt

Mijn hele leven is een offer
Zonder doel, zonder betekenis
Mijn hele leven is een sigaret
Waar ik geen zin in heb maar die ik toch rook.[1.]

Η ζωή μου όλη είναι μια θυσία
που σκοπό δεν έχει ούτε σημασία.

Η ζωή μου όλη είν΄ ένα τσιγάρο
που δεν το γουστάρω κι όμως το φουμάρω.

Klassieke regels uit een van de tweeduizend liederen van Stélios Kazantzídis, al meer dan dertig jaar verreweg de populairste zanger van Griekenland hoewel hij niet meer zingt. Als ik hier liederen *van* zeg, doe ik dat op het voetspoor van zijn Griekse vereerders - negentig procent van hen zal niet weten dat tekst en muziek van dit lied van Akis Pánou zijn en dat Kazantzídis het alleen maar zingt. Maar wat is 'alleen maar'? Die Pánou heeft regels en muziek natuurlijk wel geschreven met de toen reeds legendarische zanger in zijn achterhoofd. Dat rechtvaardigt ook de titel van dit artikel.

Dat regels als deze in Griekenland zo ontzaglijk aanslaan, kan verwondering wekken bij wie de Grieken denkt te kennen als een vitaal volk dat van het leven weet te genieten. Het leven als een sigaret, dat gaat nog, dat is relativerende levensfilosofie. Maar een sigaret die tegen heug en meug wordt opgerookt? Die Grieken leven toch juist zo gretig, plukken de dag, genieten van het 'nu'?

Of moeten we vluchten in de dialectiek? Zit er in deze onmiskenbaar bestaande levenshouding toch ook een element van twijfel? Leggen ze de antithese, het pessimisme en het leed in hun muziek en bij voorkeur in de stem van één man die zich daarvoor leent, één die al dat - maar dan ook peilloze - leed en pessimisme op zich neemt, niet op z'n schouders maar in z'n stem?

Er is een ouder lied 'van' Kazantzídis, waarin deze (doelloos?) 'opofferende' rol van de zanger nog sterker meeklinkt. Op de keper beschouwd speelt de zanger, ditmaal op tekst van Chrístos Kolokotrońis,[2.] met de gedachte, niet alleen het leed maar ook de dood

* *Het hier volgende kan als een vervolg worden beschouwd op Van Hasselts beschouwing* Eftychía Papayannopoúlou, een Grieks tekstschrijfster *in het vorige Griekse nummer van* DTR, *lente 1985, pp. 45-56, waarin de naam van Kazantzídis reeds enkele malen is gevallen.*

Dit essay, bestemd voor het Griekse Lentenummer, moest wegens plaatsgebrek een kwartaal blijven liggen.

van alle andere, althans jongere, mensen voor zijn rekening te nemen. Heel even komen we hier op kleine afstand van Christós (met de klemtoon op de tweede lettergreep, wel te verstaan). Het lied heet *Kambána* (Kerkklok), en met klokgelui begint het ook:

Kerkklok, lui verbitterd
Lui, kerkklok, droef
En hou niet op, m'n kerkklok
Lui bitter om mij:
't Is mijn beurt om te sterven.

En laat dan de klokken nooit meer
Zo treurig luiden
Dat moeders voortaan niet meer
Om hun kinderen tranen laten.

Heel de wereld zal om mij huilen
Meisjes zullen me bewenen
Bij mijn graf zullen ze samenkomen
Om lieve liederen te zingen
En het met bloemen te versieren.

Καμπάνα, χτύπα πιχραμένα
χτύπα, χαμπάνα, θλιβερά
χαμπάνα μου μη σταματάς
χτύπα πιχρά για μένα᾽
για να πεθάνω έχω εγώ σειρά.

Κι ας μην ξαναχτυπήσουνε
θλιμμένα οι χαμπάνες
να μην ξαναδαχρύσουνε
για τα παιδιά οι μάνες.

Ο χόσμος όλος θα με χλάψει
χοπέλες θα δαχρύσουνε
στο μνήμα μου θα μαζευτούν
να πουν γλυχά τραγούδια
χαι με λουλούδια να το στολίσουνε.

(refrein)

Of wordt hier bedoeld dat er bij Kazantzídis' onverhoopte dood zo geklaagd zal worden dat al het gejammer van moeders om hun kinderen daar voortaan bij in het niet zal vallen? Misschien wel in de helft van Kazantzídis' liederen staat de moeder óf centraal, óf tragisch terzijde. Met zijn eigen moeder, die de naam Gethsemaní draagt, heeft hij een uitzonderlijk innige verhouding. Vasílis Vasilikós, die eind 1977 en begin 1978 menig weekeind met hem is opgetrokken, schrijft in zijn daardoor geïnspireerde boekje *Mijn hele leven*:[3.] 'Stélios met zijn vrienden is één ding. Stélios met zijn vrouw (elk van zijn vrouwen) een tweede. Stélios met zijn moeder, dat is iets unieks. Want mevrouw Gethsemaní houdt wel van een glaasje. Het mag echter niet, de dokters verbieden het haar ten strengste. Stélios raakt buiten zichzelf elke keer dat ze aan tafel verder wil gaan na het tweede glas. En zij drinkt natuurlijk nooit in haar eentje. Alleen als hij erbij is.'

Zelf heb ik vóór de kolonelsdictatuur die in 1967 uitbrak Kazantzídis verscheidene malen zien en horen optreden, met zijn toenma-

lige levensgezellin Marinélla steevast als tweede stem. (Hoe zij zich later van hem losmaakte en zelf een gevierde solo-zangeres werd, is een verhaal apart.) Het was de tijd dat de Grieken zich, zoals ze zo graag doen, hadden opgedeeld in Kazantzídis-adepten en Bithikótsis-adepten. Zelf behoorde ik eerlijk gezegd tot de aanhangers van laatstgenoemde zanger, met zijn ‘houten stem’, maar ik zal de laatste zijn om te loochenen dat we een minderheid waren, en natuurlijk erkenden we ook de grote kwaliteiten van Stélios. Een hele avond met zijn liederen kon ons echter vermoeien, een hele avond Bithikótsis niet.

Kazantzídis, dat valt ook toe te geven, was een wereld op zichzelf. Bithikótsis groeide, in een latere fase, in de geniale liederen van Theodorákis, op teksten van de grootste Griekse dichters, en nog later werd hij een Xarchákos-zanger. Ook Kazantzídis heeft wel wat van Theodorákis gezongen: *Vrácho Vrácho* (Rots Rots) op tekst van Dimítris Christodoülou werd zelfs klassiek, en *Ápones Exousíes* (Onbarmhartige autoriteiten) op tekst van Michális Kakoyánnis, dat na de dictatuur op een lp verscheen[4.] maar helaas totaal onopgemerkt bleef, reken ik tot Theodorákis' mooiste liederen. En zelfs Chatzidákis is bij enkele van zijn liederen met Kazantzídis en Marinélla in zee gegaan.

Maar als men aan Kazantzídis denkt, denkt men toch niet in de eerste plaats aan deze liederen, terwijl de naam Bithikótsis meteen *Epitáfios* en *Romiosýni* oproept. Lyrische heroïek tegenover klagend pathos. (Het enige min of meer patriottische lied dat Kazantzídis ooit heeft gezongen, *Cyprus is Grieks*, is geheel vergeten.)

En nu is Bithikótsis uitgezongen - een nieuwe lp, na zijn ‘afscheid’ toch nog weer vervaardigd, maakt dat pijnlijk duidelijk - terwijl ingewijden beweren dat Kazantzídis' stem, soms nog op feesten te horen, nog steeds aan sterkte wint. Nagaan kunnen we dat niet, want hij ‘zwijgt’ al elf jaar, waardoor hij reeds bij zijn leven tot legende wordt. In 1976 kwam zijn laatste lp uit, tevens zijn allersuccesvolste, op tekst van de schrijver Pythagóras (= Pythagóras Papastamatíou), die in 1979 overleed.[5.]

Meteen daarop kreeg Kazantzídis hevige ruzie met zijn firma, Mínos Mátsas & zn., en doordat hij daarmee in een onbewaakt ogenblik een contract had gesloten voor nóg drie lp's, kon hij niet voor andere firma's zingen. Mátsas werd beschuldigd van een Shylock-achtige opstelling, en aangezien hij inderdaad jood is en het

antisemitisme in Griekenland latent, kwamen er stukken in Atheense schendbladen waarin de grote zanger werd voorgesteld als het slachtoffer van een joodse, anti-Griekse samenzwering. Zelf kwam hij met een originele oplossing: ‘nationalisatie van mijn stem.’

Al veel eerder was Kazantzídis opgehouden op te treden in bouzouki-tenten. Dit gaat terug op een nog oudere legende, uit 1965, toen hij op een avond midden in een lied van de piste zou zijn weggelopen nadat een Engelse, in het kader van het breek-ritueel, twee volle whiskyflessen naar hem had gegooid, die aan zijn voeten uiteenspatten. Niemand weet te vertellen welk lied het was, maar het zou mooi zijn als hij het, bij een eventueel herverschijnen, alsnog uitzong.

Van tijd tot tijd komen er in de kranten impressies over de onttrokken manier waarop de zanger de laatste jaren leeft, waarbij vissen als hobby het oude kaarten zou hebben vervangen. Ook Vasilikós heeft daartoe bijgedragen in zijn genoemde boekje, dat overigens meer hagio- dan biografische elementen heeft. Het is vooral een karakterschets, die begint met de woorden: ‘Stélios is kalm.’ De ex-zanger komt eruit te voorschijn als asceet, puritein, kuis, anti-alcoholist, meer geïnteresseerd in anderen - vooral eenvoudige lieden die hij ontmoet - dan in zichzelf.

Dit laatste kan verwondering wekken, want wat in zijn liederen het hevigst wordt bezongen en beleden is een laaiend, onbegrensd en ongebonden ‘ik’:

Als je wilt zien wie ik ben
En wat voor waarde ik heb
Ga dan eens aan de mensen vragen
Hoeveel vrouwen me beminnen
Maar waar ik niet op let.[6.]

Αν θες να δεις ποιος είμαι εγώ
χαι τι αξία έχω
τράβα χαι ρώτα να σου πουν
πόσες γυναίχες μ΄ αγαπούν
κι εγώ δεν τις προσέχω.

Nu is er met dat hevige ‘ik’ in Griekenland iets aan de hand. Op zichzelf steekt er niet veel kwaad in, integendeel. Wie in Griekenland gaat opsommen wie er allemaal van de partij waren bij een maaltijd of een uitstapje, begint met ‘ik’; pas daarna komen de anderen. En dat is toch eigenlijk ook heel logisch.

Het woord ‘egoïsmós’ heeft hier niet meteen een ongunstige betekenis. Het zit heel dicht bij zelfrespect (filótimo, aftosevasmós, perifánia, axioprépia - allemaal termen die in elkaar overgaan). ‘Hij

deed het uit egoïsme, hij heeft nu eenmaal zijn egoïsme' - als men dat in Griekenland zegt, geldt het als vergoelijkend, en wie geen egoïsme heeft, mist toch eigenlijk iets. Kazantzídis' teksten lijken een uitwerking van dit egoïsme, en juist dit draagt waarschijnlijk bij tot zijn succes.

Natuurlijk is voor dit succes zijn stem - herkenbaar uit duizenden, hoewel er de laatste tijd een bekwame imitator, Leonídas Velís, optreedt - de eerste factor. Zijn stemcontrole ook, die des te heviger moet functioneren omdat een van de belangrijkste facetten van die stem het klaagvolume is, het steeds terugkerende 'ach...' van de klagende ik. De Grieken spreken van 'klapsiáriko', dat men met 'huilerig' zou moeten vertalen, maar dát dan weer, net als 'egoïsme', in de meest gunstige betekenis. Als een Griekse man huilt, kan het niet anders dan mooi zijn.

Vannacht, lieve moeder,
Zal ik huilen tot de morgenstond
Want de wereld is onrechtvaardig
En heeft mij te gronde gericht

Απόψε, μάνα μου γλυχιά
θα χλάψω ώοπου να φέξει
γιατί είναι ο χόσμος άδιχος
χαι μ΄ έχει χαταστρέψει.

Bovenstaande tekst ken ik alleen uit het boekje van Vasilikós, waarvan het middendeel een soort tekstanalyse brengt, maar dan wel met veel losse flarden en zonder vermelding van het feit dat het geen teksten van Kazantzídis zelf zijn. Bovendien wordt er naar mijn smaak wel wat erg veel achter de teksten 'gezocht'. Het zelfbeklag van Kazantzídis wordt bij Vasilikós het zelfbeklag van een heel Grieks volk, iets waartoe het alle reden heeft na de burgeroorlog van de jaren veertig, waarop een onderdrukking volgde van alles wat links was. Openlijke protestliederen kon en wilde Kazantzídis niet brengen, aldus Vasilikós, maar de functie van zijn teksten was het vertolken van wat er, bewust of onbewust, in de jaren vijftig en ook nog tot 1964 aan gevoelens van onrecht bij het Griekse volk leefde.

Inderdaad was Kazantzídis - wiens biografie nog moet worden geschreven - uit een links nest. Zijn vader is in de burgeroorlog omgekomen, hijzelf heeft - net als Bithikótsis - kennis gemaakt met Makroníси, het concentratiekamp-eiland voor recruten uit linkse families waar ook Theodorákis is gekweld.

In zijn liederen is daar niets van terug te vinden, maar aanvallen op de boze 'kinonía' (maatschappij) die de censuur konden pas-

seren moeten volgens Vasilikós worden opgevat als een weerslag van het ondervondene, die ook door het ‘volk’ maar al te goed werd aangevoeld. Ik zet hier vraagtekens bij - het komt ook niet helemaal overeen met mijn eigen indrukken en ervaringen, volgens welke zijn liederen bij uitstek aansloegen bij rechtse, dan wel apolitieke figuren. Hoogstens zou men kunnen zeggen dat de burgeroorlog, met alle taboes die zij in haar zog meevoerde, en die pas door een Theodorákis werden doorbroken, leidde tot een situatie waarin nog slechts het ik kan meetellen, als een soort negatie van het ‘wij’.

Nog een tweede aspect van Kazantzídis wordt door Vasilikós zwaar benadrukt: zijn Pontische afkomst. Zijn familie was, zoals de uitgang -*idis* reeds aanduidt, van de Turkse Zwarte-Zeekust afkomstig,[7.] waarvandaan alle Grieken na de ‘catastrofe’ van 1922 weg moesten trekken. De Pontiërs maken nog altijd een speciaal bestanddeel van het Griekse volk uit, en in Vasilikós' boekje wordt een radicale tegenstelling opgeworpen tussen Pontiërs en de ‘andere’ Grieken, waarbij de eersten er verreweg het best afkomen (en elkaar doorgaans al van een afstand herkennen en aan voelen). Ook als Pontiër groeit Kazantzídis bij Vasilikós uit tot een soort Supergriek, die zich tussen de niet-Pontische Grieken als een vreemdeling voelt:

Vanavond sterf ik heel alleen
In vreemde streken
Ver van mijn huisje
En mijn eigen mensen

Ik sterf met een klacht
Diep in m'n ziel
In m'n vaderland had ik
Mijn lichaam willen laten.

Ik sterf en het is onrechtvaardig
Neem mijn gebeente
En leg naast dat van mijn vader
Ook het mijne neer.

Πεθαίνω απόψε μοναχός
μέσα σε ξένους τόπους
μακριά απ΄ το σπιτάκι μου
κι απ΄ τους δικούς μου ανθρώπους.

Πεθαίνω με παράπονο
βαθιά μες στην ψυχή μου
ήθελα στην πατρίδα μου
ν΄ αφήσω το κορμί μου.

Πεθαίνω κι είναι άδικο
τα κόκαλά μου πάρτε
και δίπλα στου πατέρα μου
και τα δικά μου βάλτε.

‘De vreemde streek is hier en nu,’ interpreteert Vasilikós.[8.] ‘Het is niet het buitenland. De mens wordt als vreemde geboren, andersoortig op deze wereld, en als vreemde sterft hij. (...) Het vaderland is

niet dat van de emigrant “in de fabrieken van Duitsland en in Belgiës mijnschachten”, maar dat van de Pontiër die zich vreemdeling, ontworteld voelt in Helladisch Griekenland.’

Ik heb mijn twijfels, maar juist is Vasilikós' constatering dat dit een van de weinige liederen is waarin Kazantzídis zijn vader bezingt. De moeder speelt de hoofdrol in de latere liederen op de ‘xenitiá’, het gedwongen verblijf in den vreemde, waardoor Kazantzídis onder de Grieken in het buitenland zo mogelijk nog populairder werd dan in Griekenland zelf. Vasilikós zinspeelde al op het geweldige lied dat in dit genre het allerberoemdste is geworden en waarbij talloze Grieken in alle steden ter wereld hun zeïmbékiko, hun éénmansdans hebben verricht:

In de fabrieken van Duitsland
En in Belgiës schachten
Hoeveel jongens beulen zich daar af
En hun moeders, ach, huilen eenzaam.

Boosdoener emigratie
Boosdoener buitenland
Je nam uit onze streken
De beste jongens weg.

In het verre Australië
En ginder in Amerika
In Canada, in Brazilië
Hoeveel jongens, ach, lijden ook daar.

Schep moed, emigrant,
Bewaar, m'n kerel, je geduld.
Het schip, ach, van je terugkeer
Zal op een dag, ach, opdoemen.[9.]

(refrein)

Στις φάμπριχες της Γερμανίας
χαι στου Βελγίου τις στοές
πόσα παιδιά σχληρά δουλεύουν
χαι χλαίνε οι μάνες αχ μοναχές.

Καχούργα μετανάστευση
χαχούργα ξενιτιά
μας πήρες απ΄ τον τόπο μας
τα πιο χαλά παιδιά.

Στη μαχρινή την Αυστραλία
χαι πέρα στην Αμεριχή
στον Καναδά στη Βραζιλία
πόσα παιδιά αχ πονούν χι εχεί.

Κάνε χουράγιο, μετανάστη
χάνε, λεβέντη μου, υπομονή
του γυρισμού σου αχ το χαράβι
πάλι μια μέρα αχ θα φανεί.

Dit is een van de weinige liederen waarin zowaar een vleugje optimisme, dan wel troost, opduikt. En er is nog iets uitzonderlijks: het woord ‘ik’ komt er niet in voor (de

twee fenomenen hangen vermoedelijk samen). Na enig zoeken vond ik er nog zo één, hoewel daar het aanvankelijk optimisme, alweer door de xenitiá, wordt gesmoord:

Er zijn ook goede jongens
In de maatschappij
Jongens met zelfrespect,
Met gevoel, jongens waar je op kunt bouwen.

Er zijn ook goede jongens, ach
Die een gouden hart hebben.

Er zijn ook goede harten,
Het is het lot dat hen scheidt.
Dat bestemt ze voor het buitenland
En daar leven ze in kommer.

Er bestaan op deze wereld
Harten die liefhebben
Maar voor een hardvochtig hart
Wenen en lijden ze.[10.]

(refrein)

Υπάρχουν χαι χαλά παιδιά
στην χοινωνία μέσα
που έχουνε φιλότιμο
αισθήματα χαι υπέσα.

Υπάρχουν χαι χαλά παιδιά, αχ
που έχουνε χρυσή χαρδιά.

Υπάρχουν χαι χαλές χαρδιές
η τύχη τις διχάζει
τις θέλει για την ξενιτιά
χαι ζούνε με μαράζι.

Υπάρχουν μέσα στον ντουνιά
χαρδιές που αγαπάνε
χι όμως για μια σχληρή χαρδιά
δαχρύζουν χαι πονάνε.

In het volgend lied, nog met Marinélla gezongen, is de ik nog net in staat anderen in een brief van zijn treurig lot af te houden:

Laten al mijn vrienden
Deze brief lezen
En laten allen die hun papieren klaarmaken
Om naar het zwarte buitenland te gaan
Hun mening veranderen.

Beter in ons eigen land
Ui en brood
Dan in het zwarte buitenland
Avond en ochtend gif.

Van de tien jongens
Die naar den vreemde gaan
Komt er maar één goed terecht
En alle andere jongens

Gaan verloren.

(refrein)

Το γράμμα αυτό οι φίλοι μου
όλοι να το διαβάσουν
χαι όσοι βγάζουν τα χαρτιά
να ΄ρθούν στη μαύρη ξενιτιά
τη γνώμη τους ν΄ αλλάξουν.

Καλύτερα στον τόπο μας
χρεμύδι χαι ψωμάχι
παρά στη μαύρη ξενιτιά
βράδυ-πρωί φαρμάχι.

Από τα δέχα τα παιδιά
που έρχονται στα ξένα
προχόβει ο ένας μοναχά
χι όλα τα άλλα τα παιδιά
πηγαίνουνε χαμένα.

Ver van mijn moeder
Vreemde tussen vreemden
Zal ik als hond worden gekweld
En mocht rijkdom mij deelachtig worden
Zal ik zijn afgepeigerd.[11.]

Μαχριά από τη μανούλα μου
μέσα στους ξένους ξένος
σαν το σχυλί ϑα παιδευτώ
χι αν τύχει πλούσιος να ΄ρϑώ
ϑα ΄μαι σαχατεμένος.

Ook in eigen land echter blijft Kazantzídis alleen - een lot waaraan niet valt te ontkomen en waartegen hoogstens nog enig vluchtig gezelschap tot troost kan dienen, getuige dit fraaie lied van de grote componist Apóstolos Kaldáras, op tekst van Jórgos Samoladás (elders wordt de tekst door Kazantzídis zelf geclaimd):

Wie je ook bent en wat je ook bent
Houd me vanavond gezelschap.
Ik vraag je niet me lief te hebben
Een beetje troost is wat ik vraag.

Als mijn lot aan flarden is
Kan de wereld dat niet helpen en jij ook niet.
Wat ik liefheb sterft
En ik begin weer opnieuw.

Alle vrouwen die ik heb gekend
Zijn zonder aanleiding vertrokken
En toch heb ik er géén gehaat
Het stond in mijn lot geschreven.

Wie je ook bent en wat je ook bent
Zeg me twee lieve woorden
Opdat mijn ziel een béétje verkwikt wordt
En zeg me dan morgen maar vaarwel.

(refrein)

Όποια χαι να ΄σαι, ό, τι χαι να ΄σαι
χάνε μ΄ απόψε συντροφιά
δε σου ζητάω να μ΄ αγαπήσεις
λίγη ζητώ παρηγοριά.

Αν είναι η μοίρα μου σαχατεμένη
δε φταίει ο χόσμος ούτε χι εσύ
ό, τι αγαπάω εγώ πεϑαίνει
χαι ξαναρχίζω απ΄ την αρχή.

Όσες γυναίχες έχω γνωρίσει
έφυγαν δίχως αφορπή
χι όμως δεν έχω χαμιά μισήσει
στο ριζιχό μου έχει γραφτεί.

Όποια χαι να ΄σαι, ό, τι χαι να ΄σαι
δυο λόγια πες μου τρυφερά

λίγο η ψυχή μου να ξαλαφρώσει
χι αύριο πες μου γεια χαρά.

Troost is welkom, maar medelijden niet, blijkens een van de fraaie liederen op zijn laatste lp. Hier doet een bescheiden, maar onschatbare componist zijn intrede, Chrístos Nikolópoulos, op tekst van Pythagóras:[12.]

Heb geen medelijden met me. Jaag me weg vanavond
Als was ik een wilde bloem en breek m'n leven.

Μη με λυπάσαι. Διώξε με απόψε
σα να ΄μαι αγριολούλουδο χαι τη ζωή μου χόψε.

Ik ben naakt op pad gegaan, ik loop alleen.
De weg is mijn huis en de pijn mijn lied.

Jaag me weg en heb geen medelijden
Wees niet bang voor wat er van me wordt
En als het sneeuwt en als het regent -
De wilde bloem kan ertegen.

Houd me niet uit medelijden vast
Aan kou ben ik gewend, ook de sneeuw zat ik trotseren.
Ik ben naakt op pad gegaan, ik loop alleen.
De weg is mijn huis en de pijn mijn lied.

(refrein)

Εγώ γυμνός ξεκίνησα εγώ πηγαίνω πόνος
σπίτι μου είναι ο δρόμος και τραγούδι
μου ο πόνος.
Διώξε με και μη λυπάσαι
τι θα γίνω μη φοβάσαι
κι αν χιονίζει και αν βρέχει
τ΄ αγριολούλουδο αντέχει.

Μην με κρατήσεις μονάχα από συμπόνια
το κρύο το συνήθισα θ΄ αντέξω και στα χιόνια.
Εγώ γυμνός ξεκίνησα εγώ πηγαίνω μόνος
σπίτι μου είναι ο δρόμος και τραγούοι μου ο πόνος.

Een tekst als deze voert rechtstreeks naar de (voorlopige?) apotheose van Kazantzídis' levenswerk, het lied *Ypárcho* (Ik besta), eveneens op zijn laatste lp en van het duo Nikolópoulos-Pythagóras. Het werd rond 1976 zo krankzinnig populair dat er een merk ouzo (Griekenlands nationale sterke drank) naar werd genoemd waarin Kazantzídis, nu werkloos, de meeste aandelen had. Na zoveel egoïstische tranen kreeg Kazantzídis van het Griekse volk, mannen maar ook vrouwen, het recht op totale zelfoverschatting:

Ik besta, en zolang jij bestaat zal ik bestaan,
Ik zal jouw leven tot slaaf hebben
Ook al lopen wij op gescheiden wegen.
Ik besta in je ogen die huilen,
In je lippen die branden
En ik zal bestaan in de liederen die je zult horen.

Ik ben de éne van je leven
Niemand blust mij uit
En als je met anderen praat
En bij tijden lacht
Lijd je eigenlijk pijn want je denkt aan mij.
Ik ben begin en finale
En prent je maar in
Dat je, als je een relatie begint
In heel weinig tijd
Weer zult scheiden, omdat ik zal bestaan.

(*refrein*)

Υπάρχω χι όσο υπάρχεις θα υπάρχω
σχλάβα τη ζωή σου θα ΄χω
χι ας βαδίζουμε σε δρόμους χωριστούς.
Υπάρχω μες στα μάτια σου που χλαίνε
μες στα χείλη σου που χαίνε
χαι θα υπάρχω στα τραγούδια που θ΄ αχούς.

Είμαι της ζωής σου ο ένας
δε με σβήνει χανένας
χι αν με άλλους μιλάς
χι ώρες ώρες γελάς
χατά βάθος πονάς γιατί σχέφτεσαι μένα.
Είμαι χαι αρχή χαι φινάλε
χαι στη σχέψη σου βάλε
πως αν χάνεις δεσμό
μες σε λίγο χαιρό
θα χωρίσεις γιατί θα υπάρχω εγώ.

Ik besta, in je vreugde en in je verdriet.
Mijn vorm zal niet uit je weg zijn
En nooit zal ik worden vergeten.
Ik besta in je lot dat je verwenst,
In je brein dat je wilt bedwelmen
Met sigaret, herinneringen en drank.

Υπάρχω στη χαρά σου χαι στη λύπη
η μορφή μου δε θα σου λείπει
ούτε πρόχειται ποτέ να ξεχαστώ.
Υπάρχω μες στην τύχη σου που βρίζεις
στο μυαλό σου που ζαλίζεις
με τσιγάρο αναμνήσεις χαι πιοτό.

P.S. Hier had dit verhaal moeten eindigen, maar het lot (of stom toeval?) wilde dat ik tijdens het schrijven een vraaggesprek met de zanger onder ogen kreeg, gepubliceerd in het dagblad Próti van 9 februari. Kazantzídis vertelt daarin dat hij eerstdaags de, zo lang verwenste, studio van Mátsas & zn. weer gaat betreden voor het maken van nog één lp, die hem, volgens nieuwe juridische formules, van verdere verplichtingen zal verlossen. ‘Zijn Golgotha loopt ten einde,’ vat de krant samen.

Tot zijn beslissing had bijgedragen een ontmoeting met een vijftienjarig meisje, dat in het geheel niet ingenomen was met alle liederen van de laatste elf jaar en nog vijftig liederen van Kazantzídis van buiten kende. Zelf denkt de grote zanger er niet anders over. Van alle liederen van de laatste elf jaar had hij er zelf twee willen zingen: *De gek* en *De taxichauffeur.*

Een titel voor de nieuwe lp is er nog niet (Opstanding?). Componist is Vasílis Vasiliádis en tekstschrijver Leftéris Chapsiádis. De plaat zal openen met het lied:

Op de weg van de terugkeer
Verdrink ik in mijn tranen
En hoe moet ik zingen?
Ik keer terug in het leven,
Bij mijn vrienden, ik keer terug
Bij hen die me liefhadden
En leden met mijn leed,
Ik kijk hen weer in de ogen.
De cel van mijn eenzaamheid
Waarin ik opgesloten was
Hebben mijn vrienden geopend
En ik voel mij verlost.

Athene, 16 februari 1987

Στο δρόμο της επιστροφής
χαθώς γυρίζω πίσω
με πνίγουνε τα δάχρυα
χαι πώς να τραγουδήσω.
Γυρίζω πάλι στη ζωή
στους φίλους μου γυρίζω
σ΄ αυτούς που μ΄ αγαπήσανε
χαι τον χαημό μου ζήσανε
ξανά τούς αντιχρύζω.
Της μοναξιάς μου το χελί
που ήμουνα χλεισμένος
τ΄ ανοίξανε οι φίλοι μου
χαι νιώθω λυτρωμένος.

Eindnoten:

1. *Terug te vinden op de lp* I zoí mou óli, *Minos MSM 203.*
2. *Het lied staat op de dubbel-lp* Stélios Kazantzídis 1961-63, *Emi 14 C 134 70756/57 onder de titel* I kambána. *Als componist wordt Kazantzídis zelf vermeld. Velen zetten echter vraagtekens bij Kazantzídis' compositorische bedrijvigheid. O.a. Ilías Petrópoulos,* Rebétika Tragoúdia, *Athene 1983, p. 162, n.a.v. het klassieke lied 'Alles is één leugen', zie ook* DTR *lente 1985, p. 49: 'Dit lied circuleerde (...) op naam van Stélios Kazantzídis, die het trouwens ook zong. (...) De muziek gaat terug op een onbekende componist,' waarbij Petrópoulos verwijst naar een manuscript van de tekstschrijfster, Eftychía Papayannopoúlou. Theodorákis schreef: 'Als Kazantzídis dit lied werkelijk heeft geschreven, behoort hij tot de grootste componisten.'*
3. *Vasílis Vasilikós,* I zoí mou óli (Stélios Kazantzídis), *Athene 1979.*
4. *Minos MTCS 3099: Míkis Theodorákis,* Stin Anatolí.
5. *Alle teksten van Pythagóras Papastamatíou vindt men in:* Pythagóras, 30 chrónia tragoúdia, *Athene 1983.*
6. *Vasilikós,* I zoí mou óli, *p. 75.*
7. *Van Kazantzídis is ook een lp verschenen met in het Turks gezongen liederen:* Ta tragoúdia tis anatolís, *Emi 14 C 034 - 70745.*
8. *p. 83.*
9. *Te vinden op bovengenoemde lp* Stélios Kazantzídis 1961-63; *de muziek en zelfs de tekst staat wederom op naam van de zanger*.
10. *Voor de plaat zie 9. De tekst is van Kolokotrónis.*
11. *zie 9.*
12. O Kazantzídis tragoudá Pythagóra, *Margo 8229. De tekst doet iets te veel denken aan die van Dimítris Christodoúlou in het ook door Kazantzídis gezongen lied van Theodorákis* To Parápono *(De klacht): 'Ik ging naakt voort, ik loop alleen, vertwijfeling is mijn huis, en in pijn ben ik gekleed.'*

Anthologie

Leo van Breen
Dick Welsink

In het ruim anderhalf jaar geleden verschenen Winkler Prins Lexicon van de Nederlandse letterkunde *staat op bladzijde 67 een artikel, gewijd aan Leo M. van Breen. Dat mag opmerkelijk heten, want deze in de jaren dertig zeer vruchtbare schrijver en dichter, door Vestdijk in 1937 een 'zoo al niet volslagen origineel, dan toch voldoende zelfstandig en zeker niet alledaagsch talent' genoemd, is bijna geheel in het vergeetboek geraakt. Ik zeg met opzet bijna, want men komt zijn naam nog wel eens tegen in anthologieën, zoals in de door Hans Hafkamp samengestelde en ingeleide 'bloemlezing uit de Nederlandse homo-erotische poëzie 1880-nu'* Naar vriendschap zulk een mateloos verlangen *(1979) met het vers 'De jonge priester', of in Komrij's* De Nederlandse poëzie van de negentiende en twintigste eeuw in duizend en enige gedichten *(1979) met de verzen 'Met schuchtere stem' en 'Ina Boudier-Bakker', of in Gert J. Peelens 'bloemlezing uit de poëzie der "jong-protestanten" (1923-1940)'* Opwaartse Wegen *(1986) met het uit 1939 daterende, geladen sonnet 'Op de tweesprong', of in datzelfde jaar zelfs met maar liefst vier gedichten in Robert-Henk Zuidinga's chrestomathisch meesterstuk* Dichters over dichters. *Dichtbundels van Van Breen zelf zijn echter al sinds jaar en dag in geen boekhandel meer te koop en antiquarisch ziet men ze niet vaak. Niemand scheen te weten waar hij tegenwoordig woonde en er waren er zelfs die meenden dat hij reeds was gestorven. Toegegeven, hij aanschouwde op 16 mei 1906 te Goes het levenslicht en behoort dus niet meer tot de jongeren, maar dood is hij beslist niet, al schreef hij mij in november 1985 uit Taormina, Italië: 'Ik ben dood en begin er nooit meer aan.' In dezelfde brief geeft hij impliciet een verklaring voor de vergetelheid waarin hij is weggezakt: na de oorlog 'heb ik de toverdoos dichtgeklapt, ik had genoeg van de schone letteren en ook van Holland en woon nu al vele jaren in het buitenland. Ik heb alle relaties dienaangaande afgekapt en hoewel Borgers hier wel eens geweest is om me eventueel weer in het gareel te krijgen en er ook wel eens journalisten kwamen die me boze inblazingen deden inzake eventuele herdrukken e.d., heb ik altijd het been stijfgehouden'. Men moet een dergelijke standvastigheid wel bewonderen, maar kan haar tegelijkertijd betreuren, wanneer men door middel van de hierna volgende kleine bloemlezing uit zijn poëtisch oeuvre, voor de publikatie waarvan hij uiteindelijk dank zij de bemiddeling van Suzette Wyers toestemming heeft gegeven, in staat wordt gesteld nader kennis te maken met zijn werk.*

Bibliografie: Poëzie: *'Wat de zee aanspoelt' (1929); 'De ballade van Reading Gaol' (vert. van Oscar Wilde, 1930); 'Lyriese portretten' (1932); Poëtisch manifest' (1934); 'De stroomlijn' (1935); 'Een reis per leunstoel' (1935); 'Het kwartet' (1937); 'Een cyclus' (1948). 'Sorghvlietrymen naar Jacob Cats' (z.j.).* Proza: *'Het gebit. De bedelares' (novellen, 1939). 'Vaarwel Budapest' (roman, 1939).*

Acht gedichten
Leo van Breen

‘Ter herinnering aan mijn onsterfelijke vriend wijlen Jos. Krop’

Visschotel

Een schuwe zilvervis, die in een boze
magnetiese beslotenheid wild spartelt,
zichzelf niet vrij vecht, maar zijn zeer gemarteld
geschubde lichaam wringt tot in het broze
helglanzend vlees het net zijn groeven kartelt;

Een zilvervis uit wateren waar roze
en lila anemonen zeer voorzichtig
te voorschijn bloeien in een kort en schichtig
zich overgeven aan de oeverloze
diepwaterstromen, snel en ondoorzichtig;

Een vis die straks voor u of mij gebraden
op onze jaagtocht naar de eeuwigheid
wordt opgediend met glimmende saladen.
O stomme tranen, om een vis geschreid.

(uit: ‘Lyriese portretten’, Stols, 1932)

Voor haar

Haar blauwe ogen, ach, haar blauwe ogen,
ze hebben mij zo overtuigd bedrogen.

Haar rode lippen, ach, haar rode mond,
die elk verlangen spits de hals afbond.

Das Liebste wird vom Herzen weggescholten,
adieu. Ik ga naar Venlo of naar Holten.

Daar wacht mij bij de thee een nieuwe bruid,
breke mijn hart, rinkinkle 't als een ruit.

Misschien is zij zeer schoon; misschien staat zij in knop,
misschien ook hang ik mij in arren moede op.

O, blauwe ogen, rode mond, das Liebste, Venlo, thee,
zielsinnig voorgerecht, liefdessonate' in E...

(uit: 'Lyriese portretten')

Het aanzoek

Zó werd hij door zijn moeder opgedoft!
De zon scheen vrolijk in zijn brave schoenen;
De nagels staken na van 't felle boenen;
Was hij dan geen partij? Het meisje boft!

Maar op de weg, in stekelig herdenken
van wat zijn ruige aard werd aangedaan,
en ingeprent, heeft hij het feit bestaan,
een slonzig boerenkind in 't hout te wenken.

Wat daar wel is gebeurd? De fantasie
der lezers overtreft wellicht de mijne;
Er zijn in 't leven engelen en zwijnen,
maar van de laatste zwijgt de poëzie.

(uit: 'Het kwartet', van Dishoeck, 1937)

Met schuchtere stem

Men mag in Holland niet ironies schrijven.
Geen witz zij d'inslag, noch een kort bon mot;
't Was altijd zus, en daarom mag 't niet zo.
Het oude moet nu eenmaal 't oude blijven.

Dies, wijl ik dichter ben, moet ik verhalen,
en liefst zeer duister, en op sombre toon,
van liefdes, die twee-hoog, in mijne woon,
door een surplus aan burgerdeugd verschalen.

En als mijn goeie, ouwe, wollen deken
geen dijen naakt laat en geen bil ontbloot,
geen vruchten wekt, dan in een eerbre schoot,
en 'k over de details maar niet ga spreken,

dan is het goed, ja goed, ja diromdeine:
Dan wachten wij met vreugd de lieve kleine.

(uit: 'Het kwartet')

Fatsoen

Van huis uit kreeg ik mee een vracht fatsoen:
Hoe te gaan zitten, op te staan, te hoesten,
beschaafd te lachen, het niet uit te proesten,
en om vóór alles maar gewoon te doen.

Ik deed gewoon. Men houdt dit heel lang vol,
al wil men wel eens op de tafel beuken
en krabben, waar het vals begint te jeuken.
'k Betaalde tot het bitter einde tol.

En zo diep is 't accent in mij verlegd,
dat, doet ontroering's stem zich gelden binnen
in mij, die stem, voordat zij zal beginnen,
eerst netjes: wilt-U-niet-gaan-zitten, zegt.

(uit: 'Het kwartet')

Aan Slauerhoff

't Is niet gering, in 't Hollands Gooi te sterven,
indien men weet, hoe ver de wereld reikt.
China zinkt weg. D'Algierse kustlijn wijkt.
En 't lieve, vaderlandse landschap prijkt
hartenverovrend in zijn najaarsverven.

Verlies Uw hart nog vóór de laatste klop.
Hier hoort ge thuis. Heel Neêrland wacht er op
of de verloren zoon zich zal bekeren.
Ge kwaamt terug. Onder de zure drop
van 't Gooise lover zag men U kreperen.

Van Roodeschool tot Breskens schaarde men
zich stil-eerbiedig tot een requiem.
De kranten roemden U met verse hulde.
Bijna geloofde men in U als in de gulden,
of als de Haag'naars in de blauwe tram.

En Engelman voorop. 'k Gaf er wat voor,
te weten, wat dit roomse hart vervulde
toen hij U in een mist van woorden hulde;
En andren, die de dood als omnivoor
beschouwen op 't gebied der aardse schulden.

'k Wil eerlijk zijn. Ik vond U wat would be.
Het leed smaakt even goed in Krommenie.
In Buiksloot kan men ook heel aardig zwerven.
Maar bij 't karakterloos en zoetgebekt
himmelhoch jauchzen van het intellekt,
voel ik me vreemd, als gij, op deze erven.

(uit: 'Het kwartet')

Maanlicht

De dag is als een nachtkaars uitgegaan
en van zijn luister is ons niets gebleven
het hopen is op morgen, om het even
of er nog sterren aan de hemel staan.

Zij zijn verbleekt of zijn tot stof vergaan
het maakt niets uit, het is ons om het even
morgen zullen wij zonder sterren leven
in dit vervloekt en uitzichtloos bestaan.

Slechts blijft de maan, de uitgevreten kaas
door een nachtblinde vogel uitgevonden
haar veile neonlicht heeft ons verslonden
in de gedroomde romantiek van ons bestaan.

(ongebundeld, 1975)

Val

De goden hebben tot mijn val besloten
en mij het paradijs voorgoed ontzegd
zo werd ik van een heer een smalle knecht
eeuwig in dorre dienstbaarheid gegoten

zoals het mij ging, zo vergaat het allen
te hoger troon, te dieper is de val
een lering, voor wie eindlijk leren zal
dat 't leven is de som der niemendallen

goden, die mij verguist, uw adem blies
vergeefs in mijn bestaan, uw duivels pogen
heeft mij geen oogwenk om mezelf bedrogen
gespeeld heb ik mijn leven op verlies

dat is gekomen met een zacht gezicht
mij zonder een bedenking toegestaan
God weegt de armen niet naar hun gewicht
maar naar de armoede van hun bestaan

(ongebundeld, 1975)

Light Verse

Twee onzinnige rijmen*
A.E. Housman
(Bewerkt door Nelis Klokkenist)

Onmenselijke Maurits of Spaar de fabeldieren

Waarom de moeder op het graf
van Maurits weent vraagt u zich af,
en zij in smart en rouw volhardt?
't Is daar hij eenhoorns heeft gesard.

Hij liet, als hij 't verhinderen kon,
zo'n dier niet dartelen op 't gazon,
of met zijn hoorn de hovenier
doorboren; neen, niets mocht zo'n dier.

Het mocht niet brullen van die zeur,
noch krabbelen aan raam of deur,
of zelfs maar vreedzaam op de mat
zijn maaltijd doen met hond of kat.

Terecht was dus 't heraldisch beest
voor miese Maurits zeer bevreesd:
had die zijn leeuw niet afgestuurd
op alle eenhoorns van de buurt?

De leeuw schoot van zijn ketting los,
woest glurend door zijn manendos,
en beet begerig in het rond
naar alle eenhoorns die hij vond.

Inhuman Henry of cruelty to fabulous animals

Oh would you know why Henry sleeps,
And why his mourning Mother weeps,
And why his weeping Mother mourns?
He was unkind to unicorns.

No unicorn, with Henry's leave,
Could dance upon the lawn at eve,
Or gore the gardener's boy in spring
Or do the very slightest thing.

No unicorn could safely roar,
And dash its nose against the door,
Nor sit in peace upon the mat
To eat the dog, or drink the cat.

Henry would never in the least
Encourage the heraldic beast:

* *De nonsensgedichten van Housman waren niet voor publikatie bestemd. Hij schreef ze voornamelijk om er een langdurig zieke broer wat mee op te vrolijken. Een aantal ervan werd opgenomen in* A.E.H., *a Memoir, van zijn broer Laurence (Londen, 1937).*
Zie 'Vertaalde poëzie' voor Housmans serieuze werk.

If there were unicorns about
He went and let the lion out.

The lion, leaping from its chain
And glaring through its tangled mane,
Would stand on end and bark and bound
And bite what unicorns it found.

[Nederlands]

Als Maurits bloed zag aan zijn bek,
kreeg hij dan wroeging? Ben je gek!
Welneen! Hij kraaide van plezier,
de klier! Hij deugde voor geen zier.

Maar d'eenhoorn is een sluwe vos;
dus zagen zij de huisleeuw los,
dan werden zij meteen gewaar
het hen bedreigende gevaar.

Er is geen leeuw die evenaart
een eenhoorn in zijn volle vaart.
Een eenhoorn bijt je maar één keer,
maar één en ook geen keertje meer.

De leeuw gaf 't op dus. Slecht gezind,
zocht hij het bloedbeluste kind.
Hij sloeg één klauw om Maurits heen
en beide kaken in diens been.

‘Koest leeuw!’ kreet Maurits, ‘koest en vlug!
Geef mij terstond mijn been terug!’
Doch, heeft een huisleeuw eenmaal beet,
dan wordt hij stokdoof en hij eet.

Voordat hij kopje onder ging
klonk nog vol verontwaardiging
als laatste woord uit Maurits' kop:
‘Ik ben geen eenhoorn, leeuw! Hou op!’

Dat moeder weent op Maurits' graf
is om de reden die ik gaf.
Bedenk u eer gij eenhoorns sart.
Sluit ze maar liever aan uw hart.

[Engels]

And when the lion bit a lot
Was Henry sorry? He was not.
What did his jumps betoken? Joy.
He was a bloody-minded boy.

The Unicorn is not a Goose,
And when they saw the lion loose
They grew increasingly aware
That they had better not be there.

And oh, the unicorn is fleet
And spurns the earth with all its feet.
The lion had to snap and snatch
At tips of tails it could not catch.

Returning home in temper bad,
It met the sanguinary lad,
And clasping Henry with its claws
It took his legs between its jaws.

‘Down, lion, down!’ said Henry, ‘cease!
My legs immediately release.’
His formidable feline pet
Made no reply, but only ate.

The last words that were ever said
By Henry's disappearing head,
In accents of indignant scorn,
Were ‘I am not a unicorn’.

And now you know why Henry sleeps,
And why his Mother mourns and weeps,
And why she also weeps and mourns;
So now be kind to unicorns.

Stoute Geertrui

Zij vluchtte de tuin in, de stoute Geertrui,
voor zus Ans' niet ten onrechte zeer boze bui
en trad op een voorwerp dat lag op haar pad;
het leek wel een pad waar zus Geertrui op trad.

Het leek wel een pad en dat deed het omdat
het voorwerp in kwestie dat wàs: dus een pad.
Nadat daar overheen Geertrui's been was gegaan
was 't er zichtbaar zelfs een die net heen was gegaan.

Geertrui, op die wijze markerend haar spoor,
ging op vleug'len van wind met haar vluchtpoging door
en men hoorde Ans naderen, razend van gram,
bij de pad dien haar zus net het leven benam.

En óf je dat hoorde!: het uitspansel brak
door 't lawaai van een kreet en een krakende smak,
toen zij briesend haar toorn op de bries breed uitmat
eer, in onmacht zij uitgleed op Geertrui d'r pad.

Geertrui, door de zool van heur laarsje gered,
ontkwam haar uitzinnige zuster maar net.
Sindsdien treedt, als zij 't weer eens bij Ans heeft verbruid,
zij, waar mooglijk, steevast op een pad of een puit.

As into the garden Elizabeth ran
Pursued by the just indignation of Ann,
She trod on an object that lay in her road,
She trod on an object that looked like a toad.

It looked like a toad, and it looked so because
A toad was the actual object it was;
And after supporting Elizabeth's tread
It looked like a toad that was visibly dead.

Elizabeth, leaving her footprint behind,
Continued her flight on the wings of the wind,
And Ann in her anger was heard to arrive
At the toad that was not any longer alive.

She was heard to arrive, for the firmament rang
With the sound of a scream and the noise of a bang,
As her breath on the breezes she broadly bestowed
And fainted away on Elizabeth's toad.

Elizabeth, saved by the sole of her boot,
Escaped her insensible sister's pursuit;
And if ever hereafter she irritates Ann,
She will tread on a toad if she possibly can.

Twee gedichten
Paul van den Hout

De drinker

Zijn kop door het leven getekend,
zijn lijf door de drank aangetast,
zijn hand en zijn blik wat onvast,
zijn hersenen langzaam verwekend.

Geen vrouw die, haar hart voor hem brekend,
de drank nog verstopt in de kast,
zijn hap kookt, zijn overhemd wast,
hem thuis houdt - scheldend of smekend.

Toch smaakt hem de drank nog uitstekend;
raakt dáár aan de tap, op zijn kruk,
zijn wereldbeeld allengs vertekend,
zodat het uiteindelijk sprekend
gelijkt op een glazig geluk:
het breekt als hij af heeft gerekend.

Opstanding

Hij is weer opgestaan, Jean Pierre,
wat aantoont dat niets dwazer is
dan moedeloosheid in misère.
Komt vrienden, heft de glazen 's
op deze meest spectaculaire
herrijzenis sinds Lazarus!

Rijmen voor Rawie

Jan Kal[*]

Jean Pierre Rawie II

Je hebt je drieluik thans voltooid, Jean Pierre,
dat ons, naast Dantes drie, blijft vergezellen.
Het meisje en de dood bracht je ter helle,
je werd gelouterd in *Intensive Care*,

om naast het *Paradijs* van Alighier'
- l'Amor que move il sole e l'altre stelle -
in *Kwade trouw* een afloop te voorspellen
die slechts krioelt van maden. Ja, confrère.

Maar anderzijds, als onze kist vermemelt,
zijn wij, bebaarde bard uit Groningen,
hoewel ons lichaam van de wormen wemelt,

wellicht in een der vele woningen
die 't Huis des Heren telt al opgehemeld
en smaken wij er hoger honingen.

* *Op mijn dertigste verjaardag, 18 december 1976, kreeg ik van Tim Krabbé de zojuist verschenen sonnettencyclus* De Match Luteijn-Donner *ten geschenke, uiterst kundig bijeengedicht door de ons onbekende Jean Pierre Rawie en Driek van Wissen. Zouden de auteurs van deze kennelijke mystificatie - of misschien was het er maar één - voor het overige net zo onbekend blijven als die van Shakespeares* Sonnetten?
Tijdens een voordracht in Groningen op 30 maart 1979 werd ik aangesproken door twee heren die zich bekend maakten als de schrijvers van eerstgenoemde sonnettenbundel. De man met het lorgnon, die een stortvloed van Latijnse, Griekse, Russische en oud-Italiaanse verzen op me losliet, bleek Rawie te zijn. Hij had zojuist ook een geheel eigen bundel gepubliceerd: Het meisje en de dood. *Na de voortreffelijke kennismaking met de schaaksonnetten, de bijbehorende personen en hun poëzie, schreef ik het sonnet* Jean Pierre Rawie, *dat ik de dichter deed toekomen ter gelegenheid van zijn dertigste verjaardag op 20 april 1979, en dat nadien is opgenomen in* Waarom ik geen Neerlandistiek studeer, *Amsterdam: C.J. Aarts, 1980*[1]*, 1984*[2]*.*
Jean Pierre Rawie II: *Amsterdam, 2 november 1986.*
Jean Pierre Rawie III: *Amsterdam, 18 april 1987.*
Jean Pierre Rawie IV: *Amsterdam, 27 april 1987.*
Jean Pierre Rawie V: *Amsterdam, 30 april 1987.*
Jean Pierre Rawie VI: *Groningen, 2 mei 1987.*
Jean Pierre Rawie VII: *Groningen, 3 mei 1987.*
Jean Pierre Rawie VIII: *Bennebroek, 18 mei 1987.*

III

Jean Pierre Rawie, dat was een aanslag op de nerven
van je familie en je vriendenschaar:
verzamelbundel klaar, receptie daar,
maar jij, de jonge dichter, lag op sterven.

Vandaag dan toch nog 38 jaar:
gelukgewenst (roem zul je tóch verwerven).
Je dichterschap kan niemand van je erven,
dus krabbel op en maak er nog een paar.

37 is de laatste kans
die het criterium van Komrij biedt
dat dichters jonggestorven kunnen zijn.

Je bent ontsnapt aan deze dodendans:
nu nog aan drank en valium en speed,
om 't beste van de rest te maken, zwijn!

IV

Gedoemde dichter, aan de dood ontsnapt,
en opgestaan - voorwaar een medisch wonder -
je oeuvre-opbouw kon niet afgeronder
indien je levensdraad was afgeknapt.

Maar kijk eens aan, je oogde nooit gezonder
dan nu je door de ziekenkamer stapt.
Wel dien je levenslang niet meer getapt,
maar daar ben je niet al te treurig onder.

Kunstbroeder, als je doordicht, al maar ouder,
schrijf ik misschien, ook zelve oud van jaren,
over die stapel bundels van Rawie:

‘Ach, vóór 2000 was 't nog poëzie,
maar ik vind alles vanaf *Gouden Aren*
typisch het werk van een geheelonthouder.’

V

Hoewel wij weten: ‘Alle vlees is gras’,
zoals Jesaja heeft geprofeteerd,
was iets te prematuur geconcludeerd
dat ook je alvleesklier genezen was.

De pseudokyste in het pancreas
die is ontstaan, moet eerst geopereerd,
en pas als deze op de maag draineert
zullen we mogen zeggen: je genas.

Helaas, principeloze moralist,
verblijf je nu nog weken langer hier
dan je verwachtte, in het AMC.

Je moet maar denken, goede vriend JP:
beter een kyste in je alvleesklier,
dan al je vlees en klieren in een kist.

VI

Terwijl jij blijven moest in Amsterdam,
reed ik met Boerstoel richting Groningen,
om daar met nòg twee verzenkoningen,
Ivo en Driek, in Veenlust te Veendam,

met vorstelijke rijmvertoningen,
deels ad maiorem Dei gloriam,
deels om de dagelijkse boterham,
te arbeiden tegen beloningen.

Je *Geld maakt niet gelukkig* vrienden zongen
die eerste mei - Dag van de Arbeid, jongen -
je liederen in speels klassieke sfeer.

Arbeider in de wijngaard van de Heer,
geef ons nog jaren jouw primeurs te drinken
- Château Rawie - om eeuw na eeuw te klinken.

VII

Na vijftien jaren, goede vriend Jean Pierre,
las ik je eerste schepping: *Rimes hautaines*,
destijds gestuurd aan je contemporaine
stadgenoot-dichter ‘Drique, cher confrère’.

Je brief, in Reviaanse mise-en-scène,
noemt deze verzen *Sept poèmes d'hiver*;
je tooit ze met een bloem van Baudelaire
en voelt je reeds vervloekt als een Verlaine.

Maar, Baudelaire van het Boterdiep,
Verlaine van de veenkoloniën,
voor velen uiterlijk het dichtertiep,

zien je verguizers met hun troniën
nog steeds niet dat het oeuvre dat je schiep
van stond af aan op eigen voeten liep?

VIII

Jean Pierre Philippe Auguste chevalier
Rawie, een naam die staat voor een époque:
een jonge dichter, met een grote slok,
vijf eigen verzen, en vertaald nog twee.

Dat drinken leidde nu tot snijdend wee
plus longontsteking, door een streptococ;
toen jij, half dood, de slangen uit je trok,
werd je steeds meer een grote porte d'entrée.

Jean Pierre Rawie, nu is het uit daarmee.
Je schreef een Ilias vol levenswrok,
Oude gedichten, klinkend als een klok.

Dicht nu, gerijpt, je eigen Odyssee.
En zit je vast, vertaal ons dàn, JP,
Albert Samain of Aleksandr Blok.

Twee gedichten
Vladimir Majakovski
(Vertaling Werkgroep Slavistiek Leiden)

Concreet voorstel

Ik ben,
zoals u weet,
in ambtelijke zaken geen licht,
administratieve kwaliteiten heb ik niet,
ik dicht.
Maar als je het mij vraagt,
zou je de hele kudde
ambtenaren, kantoorklerken,
gewoon bij de kraag moeten vatten
en door elkaar moeten schudden.
Goed schudden, er even bij blijven,
eentje apart nemen
en zeggen:
‘Schrijven!’
Hoor eens, kameraad, schrijf gerust een rapport,
maar hou het in godsnaam kort.

(1922)

Конкретное предложение

я,
как известно,
не делопроизводитель.
Поэт.
Канцелярских способностей у меня нет.
Но, по-моему,
надо
без всякой хитрости
взять за трубу канцелярию
и вытрясти.
Потом
над вытряхнутыми
посидеть в тиши,
выбрать одного и велеть:
‘Пиши!’
Только попросить его:
‘Ради бога,
пиши, товарищ, не очень много!’

1922

[Oost is oost]

Oost is Oost en West is West,
Hollandse boter is beter dan best.

Voor sauzen, salades en ander eten
zou ik geen betere boter weten.

(1923)

Не уговариваем, но предупреждаем вас:
голландское масло -
лучшее из масл.
Для салатов, соусов и прочих ед
лучшего масла
не было и нет.

Het gouden haantje
Een sprookje
Alexander Poesjkin
(Vertaling Matthijs Bakker)

In een uithoek van de aarde
Lag een rijk; eens leefde daar de
Zo roemruchte tsaar Dadon,
Die het heersen driest begon,
Kranig keer op keer zijn buren
Nederlagen liet verduren,
Maar toen hem zijn jeugd verliet
Rust begeerde, en zich niet
Meer ten oorlog te begeven.
Prompt werd toen de tsaar het leven
Door de niets ontziende wraak
Van zijn buren zuur gemaakt;
En hij moest, om te beletten
Dat zij 't grensgebied bezetten,
Zorgen dat hij ook voortaan
Een veelkoppig heer had staan.
Hoe paraat ook, deze schare
Kon het in het minst niet klaren:
Staat men zuidwaarts opgesteld,
Komt de vijand aangesneld
Van het oosten; die verslagen,
Doemen schepen op en dragen
Nieuwe snoodaards naar de kust!
Tsaar Dadon kreeg maar geen rust.
Wat een leven! Woede maakte
Dat hij huilde, nachten waakte...
Dus hij wendde zich om raad
Tot een wijze, een castraat
Die de sterren las. Een bode
Gaat op weg om hem te noden.
Toen vervolgens deze wijze
Was ontvangen ten paleize,
Nam hij uit een zak vandaan
Voor Dadon een gouden haan.
‘Zet hem,’ sprak hij, ‘op een toren;
't Is een trouwe wachter voor je.
Is het pais en vree rondom,
Zit mijn vogel stijf en stom;
Maar dient rekening gehouden
Met een oorlog met jou, zouden
Om het even waarvandaan
Rampen jou te wachten staan,
Of het aanstormen van troepen,
Of iets anders, ongeroepen,
Niet zodra is zo 't geval -
Op steekt hij zijn kam dan al,
Schudt zich en zal met een kraaien
Naar de plek des onheils draaien.’
Opgetogen dankt de tsaar
De gelubde wichelaar;

Bergen goud belooft hij deze.
‘Voor de dienst door jou bewezen,’
Zegt hij, ‘wordt door mij vervuld
Wat jij 't eerste wensen zult.’

Скаэка о эолотм петущке

Негде, в тридевятом царстве.
В тридесятом государсүве,
Жыл-был славный царь Дадои.
Смолоду был грозен он
И соседям то и дело
Наносил обиды смело:
Но под старость захотөл
Отдохнуть от ратных дел
И покои себе устроить,
Тут соседи беспокоить
Стали старого царл,
Страшный вред ему творя.
Чтоб концы своих владений
Охраиять от нападений.
Должен был он содержать
Многочисленную рать.
Воеводы не дремали,
Но никак не успевали:
Ждут, бывало, с юга, глядь. -
Ан с востока лөэөт рать.
Справят здесь, - лихне гостн
Идут от моря. Со элостн
Инда плакал царь Дадон,
Инда эабывал и сон.
Что и жнэнь в такой трөвогө!
Вот он с просьбой о помоге
Обратился к мудрецу,
Звездочету и скопцу.
Шлөт за ним гонца с поклоном.
Вот мудрец перед Дадоном
Стал н вынул из мешка
Золотого петушка.
‘Посади ты эту птицу, -
Молвнл он царю, - на спицу;
Петушок мой золотой
Будет верный сторож твой:
Коль кругом все будет мирно,
Так сидеть он будет смирно;
Но лишь чуть со стороны
Ожидать тебе пойны,
Иль набега силы бранной,
Иль другой белы незваной,
Вмиг тогда мой петушок
Приподымет гребешок,
Закричит и встрепенется
И в то мөсто обөрнөтся’.
Царь скопца благодарит,
Горы золота сулит.
‘За такоө одолжөнье, -
Говорит он в восхиценье, -
Волю первую твою

я исполню, как мою’.

[Nederlands]

Van een hoge toren liet
Hij het haantje zijn gebied
Als zijn grenswachter bewaken.
Geen gevaar kan er meer naken,
Of als uit een slaap heeft zich 't
Trouwe dier al opgericht,
Komt tot leven, schudt zijn veren
Om zich naar die kant te keren
Met een luid: ‘Kukeleku!
Luie tsaren heersen nu!’
En de buren, zonder dralen,
Moesten allen bakzeilhalen,
Gaven 't oorlogvoeren op:
Zó gaf tsaar Dadon hen klop!

Eén jaar, twee jaar heerst er vrede,
Voor alarm is er geen reden.
Dan schrikt op een dag de tsaar
Wakker van een groot misbaar:
‘Vader van de natie! Sire!’
Roept een van zijn officieren,
‘Onheil, majesteit! Ontwaak!’
‘Is er iets niet in de haak,
Heren?’ vroeg Dadon, en geeuwde.
‘Mmm... iets loos?’ ‘Het haantje!’
schreeuwde
Toen de legercommandant,
‘Angst en beven in het land,
Want het laat zijn kraaien horen!’
Tsaar naar 't raam, daar, op de toren
Ziet hij hoe de haan zich weert,
Naar het oosten toe gekeerd.
Haast geboden! Met de grootste
Spoed laat tsaar Dadon naar 't oosten
Mannen met hun paarden gaan,
En de kroonprins voert ze aan.
Toen het leger was gezonden,
Kon de rust worden hervonden,
Zwijgt de haan, verroert geen
veer,
En Dadon - die slaapt alweer.
Zeven dagen zijn verstreken,
Van het leger taal noch teken;
Leverde het leger strijd?
Tsaar Dadon krijgt geen bescheid.
Weer wordt door de haan geroepen,
En de tsaar verzamelt troepen;
't Is zijn jongste, deze keer,
Die hij om aan 't hoofd van 't heer
Naast zijn oudste zoon te strijden,
In diens sporen uit laat rijden;
En de gouden haan verstomt.
Weer geen nieuws komt van het front,
Weer verstrijken zeven dagen,

Nauw'lijks is de angst te dragen,
Hoor daar roept het haantje weer!
Het ditmaal gevormde heer
Leidt Dadon, die zelf niet inziet
Wat hij met die veldtocht opschiet.

[Russisch]

Петушок с высокой спнцы
Стал стеречь его границы.
Чуть опасность где вндна,
Вөрный сторож как со сна
Шөвөльнөтся, вст рөпөнөтся,
К той сторонке обернется
И кричит: ‘Кири-ку-ку.
Царствуй, лежа на боку!’
И соседи присмирели,
Воевать уже не смели:
Таковой им царь Дадон
Дал отпор со всех сторон!

Год, другой проходит мирно;
Петушок сидит все смирно.
Вот однажды царь Дадон
Страшным шумом пробужден:
‘Царь ты наш! отец народа! -
Возглашает воерода, -
Государь! просннсь! беда!’
- Что такое, господа? -

Говорит Дадон, эевая, -
А?.. Кто там?.. бела какая? -
Воевода говорит:
‘Петушок опять кричит;
Страх и шум во всей столице’.
Царь к окошку, - ан на слнце.
Вндит, бьется петушок.
Обратившись на восток.
Медлить нечего: ‘Скорее!
Люди, нà конь! Эй, жпвее!’
Царь к востоку войско шлет,
Старший сын его ведет.
Петушок угомонился,
Шум утих, и царь забылся.

Вот проходит восемь дней,
А от войска нөт вестей;
Было ль, не было ль сраженья, -
Нет Дадону донесенья.
Петушок кричит опять.
Клнчет царь другую рать;
Сына он теперь меньшого
Шлет на выручку большого;
Пөтушок опять утнх.
Снова вестн нет от них!
Снова восемь дней проходят;

Люди в страхе дни проводят;
Петушок кричит опять,
Царь склнкает третью рать
И вѳлѳт ѳѳ к востоку, -
Сам нѳ эная, быть лн проку.

[Nederlands]

Dag en nacht marcheert het heer,
Bijna kunnen ze niet meer,
En Dadon is 't vreemd te moede:
Sporen van een slag die woedde,
Massagraf of tentenrij,
Niets daarvan bespeuren zij.
Aan het eind van zeven dagen
Kwamen bergen, en daar zagen
Zij een grote zijden tent,
Tussen bergen ingeklemd,
Door een vreemde rust omgeven.
In een bergkloof, zonder leven,
Lag een leger neer, geveld.
Tsaar Dadon erheen gesneld...
Vreselijk wat hij ontdekte:
Zijn twee zonen, uitgestrekt en
Van hun harnassen beroofd,
Zonder helmen op het hoofd,
Met in 't hart elkanders zwaarden.
In de wei doolden hun paarden
Over 't platgetrapte gras
Dat van bloed doortrokken was...
‘Zonen, zonen! wee mij,’ schreide
Luid Dadon, ‘mijn valkjes! beide
Omgekomen in een strik;
Niemand kent meer smart dan ik.’
Allen stemden in met schreien;
Uit de grond van de valleien
Rees gekreun, en het graniet
Van de bergen schudde. Ziet,
Plots vouwt zich de tentdeur open,
Op de tsaar komt toegelopen
Een prinses van een Kanaat,
Stralend als de dageraad;
Zwijgend gaat ze hem begroeten.
Toen Dadon haar blik ontmoette,
Viel hij stil, als voor een straal
Van de zon een nachtegaal,
En vergat hij zijn twee zonen.
Met een glimlach liet de schone
Jonkvrouw uit de oriënt
Hem toen binnen in haar tent.
Daar liet zij hem naar behoeven
Van een keur aan spijzen proeven
En hem slapen in een met
Goudbrokaat opgemaakt bed.
Als betoverd door haar ogen
Heeft Dadon zo, opgetogen
En volkomen in haar macht,
Eén week bij haar doorgebracht.

Na die week, ten slotte, gaan ze
- Tsaar Dadon, de Sjamachaanse
En de manschappen - weer terug;

Maar ze reisden minder vlug
Dan 't gerucht, dat voor hen snelde,
Waarheid en verdichtsel meldde
In de hoofdstad. Die liep uit
Om haar heerser met zijn bruid
Luid haar hulde te betuigen;
En Dadon groet hen die juichen
Rond zijn strijdwagen vergaard.
In hun midden, plots, ontwaart
- Witte tulband, witte haren,
't Is precies een zwaan - de tsaar een
Oude kennis: de castraat.

[Russisch]

Войска илут лень и ночь;
Им стаиовится невмочь.
Ни побоища, ни стана,
Ни надгробного кургана
Не встречает царь Далон.
‘Что за чудо?’ - мыслит он.
Вот осьмой уж день проходнт,
Войско в горы царь прнводит
И промеж высоких гор

Видит шелковый шатер.
Всё в безмолвии чудесном
Вкруг шатра; в ущелье тесном
Рать побитая лежнт.
Царь Дадон к шатру спешнт...
Что за страшная картина!
Перед ним его два сына
Без шеломов н без лат
Оба мертвые лежат,
Меч вонзивши друг во друга.
Бродят кони их средь луга,
По притоптанной траве,
По кровавой мураве...
Царь завыл: ‘Ох, дети, дети!
Горе мне! попались в сетн
Оба наши сокола!
Горе! смерть моя пришла’,
Все завыли за Дадоном,
Застонала тяжким стоном
Глубь долин, н сердце гор
Потряслося. Вдруг шатер
Распахнулся... и девца,
Шамаханская царица,
Вся сияя как заря,
Тихо встретила царя.
Как пред солнцем птица вочн,
Царь умолк, ей глядя в очн,
И забыл он неред ией
Смерть обоих сыновей.
И она веред Дадоном
Улыбнулась - и с поклоном

Его за руку взяла
И в шатер свой увела.
Там эа стол ѳго сажала,
Всяким яством угощала,
Уложила отдыхать
На парчовую кровать.
И потом, неделю ровно,
Покорясь ей безусловно,
Околдован, восхищен,
Пировал у ней Дадон.

Наконец н в путь обратный
Со своею силой ратной
И с девицей молодой
Царь отправился домой.
Перед ним молва бежала,
Быль и небыль разглашала.
Под столицей, блнз ворот,
С шумом встретнл нх народ, -
Все бегут за колесницей,
За Дадоном и царицей;
Всех приветствует Дадон...
Вдруг в толпе увндел он,
В сарачинской шапкѳ бѳлой,
Весь как лебедь, поседелый,
Старый друг его, скопец.

[Nederlands]

‘Dag!’ roept hij, ‘wat vind je, gaat
Het niet goed? Wat heb je, vader?’
Daar komt al de grijsaard nader.
‘Tsaar!’ zegt die, ‘betaal je schuld;
Nog heb jij geen wens vervuld
Voor de dienst door mij bewezen.
Luister dus! Ik wens bij deze
De prinses van Sjamacha;
Kom nu je belofte na
Door haar mij te overreiken!’
Daarvan staat Dadon te kijken:
‘Wat vertel je, wat moet ik?
Ben jij soms óf niet goed snik
Of door duivelen bezeten?’
Wil hij van de oude weten.
‘Wat haal jij je in het hoofd?
Weliswaar heb ik beloofd,
Maar aan alles zijn er grenzen.
En waarvoor zou jíj haar wensen...?
Neem liever je kans te baat,
Weet je wel met wie je praat?
Vraag een adelsbrief, een landgoed,
Uit mijn stoeterij een volbloed,
Of de helft der heerschappij!’
‘Dat is alles niets voor mij,
Ik wil op dit ondermaanse
Enkel haar, de Sjamachaanse,’
Antwoordde de astroloog.
‘Nee!’ was wat de tsaar toen spoog,
‘Aan jezelf heb je 't te wijten,
Op een houtje kun je bijten,
Pak je heen, zolang het kan;
Sleep hem weg, die oude man!’
Die wil van geen wijken weten;
Dan is het kwaad kersen eten
Met een tsaar. Dadon, pok! slaat
Met zijn scepter de castraat;
Die bekoopt het met zijn leven.
Allen die erbij staan beven,
Niet de jonkvrouw: Hi-hi-hi! -
Voor de hel niet bang is die.
En Dadon, zijn schrik ontveinzend,
Keek haar aan, schaapachtig grijnzend.
- Het ging stadswaarts, door de poort,
Toen getinkel werd gehoord:
Van zijn spits, voor aller ogen,
Kwam het haantje aangevlogen,
Naar de strijdkar van de tsaar,
Waar het neerstreek in diens haar;
Fladdert even, pikt geducht in
't Kruintje en suist weer de lucht in.
Dodelijk geraakt door 't beest
Viel Dadon en gaf de geest.
En de jonkvrouw? Was in enen

Van de aardbodem verdwenen.
Sprookjes zijn gelogen, maar
Iets is er altijd van waar.

[Russisch]

‘А здорово, мой отец, -
Молвил царь ему, - что скажешь?
Поль поближе. Что прикажешь?’
- Царь! - ответствует мудрец, -
Разочтемся наконец.
Помнишь? за мою услугу
Обещался мне, как другу,
Волю первую мою
Ты исполнить, как свою.
Подари ж ты мне девицу,
Шамаханскую царицу, -
Крайне царь был изумлен.
‘Что ты? - старцу молвил он, -
Или бес в тебя ввернулся,
Или ты с ума рехнулся?
Что ты в голову забрал?
Я, конечно, обещал,
Но всему же есть граница.
И зачем тебе девица?
Полно, знаешь ли, кто я?
Попроси ты от меия
Хоть казну, хоть чин боярский,
Хоть коня с конюшни царской,
Хоть полцарства моего’.
- Не хочу я ничего!
Подари ты мне девицу,
Шамаханскую царнцу, -

Говорит мудрец в ответ.
Плюнул царь: ‘Так лих же: нет!
Ничего ты не получишь.
Сам себя ты, грешник, мучншь;
Убирайся, цел пока;
Оттащите старика!’
Старичок хотел заспорить,
Но с нным накладно вздорить;
Царь хватил его жезлом
По лбу; тот упал ничком,
Да и дух вон. - Вся столица
Содрогнулась, а девнца -
Хи-хи-хи да ха-ха-ха!
Не боится, знать, греха.
Царь хоть был встревожен сильно,
Усмехнулся ей умильно.
Вот - въезжает в город он...
Вдруг раздался легкий звон,
И в глазах у всей столицы
Петушок спорхнул со спнцы,
К колесиице полетел
И царю на темя сел.

Встрепенулся, клюнул в темя
И взвился... и в то же время
С колесницы пал Дадон -
Охнул раз, - и умер он.
А царица вдруг пропала,
Будто вовсе нѳ бывало.
Сказка ложь, да в ней намек!
Добрым молодцам урок.

1834

Liefdeszang XLVII voor Marie
Pierre de Ronsard
(Vertaling Jan Kal)

Wat ben ik toch jaloers en kwaad van zin
jegens de arts die, uiterst ongepast,
bij dag en avond naar de tepels tast
en borsten, billen, buik van mijn vriendin!

Helaas, zijn zorg houdt heel wat anders in
dan zij wel denkt. Die sluwe, geile gast:
hij is haar honderd keer per dag tot last,
gek op haar borsten, nodend tot de min.

O ouders, die haar koorts ter harte gaat,
gooi die verliefde dokter toch op straat,
die zo op uw Marietje is gesteld.

Hij veinst haar bestwil, komend in uw woning.
Zo God het wil, ontvangt hij als beloning
de pijn van mij, als zij zal zijn hersteld.

Amours de Marie

XLVII
HA! que je porte et de haine et d'envie
Au medecin qui vient soir et matin
Sans nul propos tastonner le tetin,
Le sein, le ventre et les flancs de m'amie!
Las! il n'est pas si songneux de sa vie
Comme elle pense, est il mechant et fin:
Cent fois le jour il la visite, afin
De voir son sein qui d'aimer le convie.
Vous qui avez de sa fiévre le soing,
Parens, chassez ce medecin bien loing,
Ce medecin amoureux de Marie,
Qui fait semblant de la venir panser.
Que pleust à Dieu, pour l'en recompenser,
Qu'il eust mon mal, et qu'elle fust guarie!

Kruisweg voor Jean Pierre*
Ivo de Wijs

1

Jezus ter dood veroordeeld
Bezie hem: bleek en bang
Oh vriend, voel u bevoordeeld
Naast Jezus' martelgang

eerste statie: Jezus ter dood veroordeeld

2

Jezus neemt zijn kruis op
Doe toch niet als hij
Drink je Aspro-bruis op
En trek spoedig bij

* *In de nacht volgend op het Boekenbal 1987 belandde Jean Pierre Rawie (geen causaal verband) ten gevolge van een acute pancreatitis in een groot Amsterdams ziekenhuis. Het geviel dat de maanden die hij daar, bevallig zwevend tussen dood en leven, doorbracht, de lijdensweek van onze Heer en Verlosser overlapten. De rooms-katholieke woordkunstenaar Ivo de Wijs zag hierin aanleiding hem een reeks ansichtkaarten te sturen met voorstellingen uit de Cisterciënzer Abdij te Tilburg, op de achterkant van welke kaarten hij in strakke vorm zijn visie op de Via Dolorosa gestalte gaf. Voor niet-ingewijden lijkt een enkele aantekening dienstig.*
In de Wijs' berijming van de vijfde statie wordt melding gemaakt van ene 'Knepper', een verwijzing naar de jonge Utrechtse dichter Simon Knepper, die trouwe lezers van De Tweede Ronde overigens moeten kennen.
De zesde statie, over de H. Veronica, refereert aan een ollekebolleke uit de bundel Dartele Dactylus *dat luidt: 'Biotex-groen voortaan!' / Sinte Veronica/ Keek naar haar wasgoed/ En nam een besluit:// 'Nu stap ik af van die/ Onbiologische/ Inweekprodukten/ Die kop moet eruit!'*

In de achtste statie is het schijnbare oogrijm wel degelijk hoorbaar.
Tot verrassing van allen die dit tijdschrift een warm hart toedragen komt redacteur N. Slothouwer in de elfde statie in een merkwaardig daglicht te staan. Dat vindt zijn oorzaak in het feit dat hij als bijverdienste het bedenkelijke vak van poëzierecensent uitoefent.
Op het diepe vertrouwen dat uit de laatste statie spreekt maken wij slechts diegenen attent, die zich door de ietwat onorthodoxe behandeling dezer materie in verwarring gebracht voelen. Hier spreekt een zoon van de Kerk, zij het in zijn eigen woorden.

tweede statie: Jezus neemt zijn kruis op

3
De Eerste val van Jezus
Leert ons behoedzaamheid
Aanvaard van schrijver dezes:
Verrijzen kost veel tijd

derde statie: De Eerste val van Jezus

4
Jezus ontmoet zijn Moeder
Die uitroept: Herejee
Dat kruishout, jongen, doeder
Vooral voorzichtig mee!

vierde statie: Jezus ontmoet zijn Moeder

5
Simon gedwongen Jezus te helpen
Echt iets voor Knepper - nooit eens spontaan
Heeft hij niet vroeger geleerd bij de welpen
Zielige lieden terzijde te staan?

vijfde statie: Simon gedwongen Jezus te helpen

zesde statie: Veronica droogt Jezus' aanschijn af

6
Veronica droogt Jezus' aanschijn af
Heb ik aan deze magnanimiteit
Die later fikse wasproblemen gaf
Niet eerder eens een kort gedicht gewijd?

zevende statie: Tweede val van Jezus

7
Tweede val van Jezus
Wegens (Dominee te Urk:)
Wrakkigheid des vlezes
En een hele rare jurk

achtste statie: Jezus en de wenende vrouwen

8
Jezus en de wenende vrouwen
Hij sprak (géén amor fati!)
Tot zeven weet ik me in te houen
Maar bij de achtste statie

9
Derde val van Jezus
Maar weer snel in draf
(Vallen van trapezes
Lopen slechter af)

negende statie: Derde val van Jezus

tiende statie: Jezus wordt ontkleed

10
Jezus wordt ontkleed
Hij, de afgematte
Zou bij al zijn leed
Ook nog kou gaan vatten

elfde statie: Jezus wordt aan 't kruis genageld

11
Jezus wordt aan 't kruis genageld
Door het grauw dat bruut en slinks
Dom en achterbaks janhagelt
(Nico Slothouwer staat links)

twaalfde statie: Jezus aan 't kruis gestorven

12
Jezus aan 't kruis gestorven
En ik, cabaretier
Door olijkheid bedorven
Roep: Kijk, de letter T

dertiende statie: Jezus wordt van 't kruis genomen

13
Jezus wordt van 't kruis genomen
Zuchtend hoort men overal:
Tjee, we zijn te laat gekomen
13, ongeluksgetal

veertiende statie: Jezus wordt naar 't graf gedragen

14
Jezus wordt naar 't graf gedragen
Hoopvol spraken tot besluit
Vrienden, kennissen en magen:
Nu, u komt er zelf wel uit!

Tekeningen

Wyndham Lewis

Froanna, vrouw van de schilder, 1937, olieverf

Vrouw die trap oploopt, 1911, houtskool en gouache

Baltsgedrag, pentekening, krijt, 1912

Mamie, 1911, potlood en 'wash'

Bagdad, olieverf, 1927

Gewonden afgevoerd, pentekening, 1918

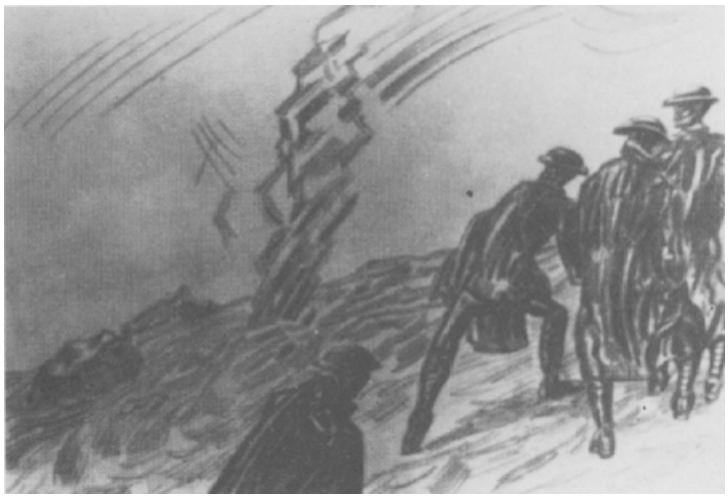

Aflossing van subsectie ‘D’, c. 1918, pentekening

Veldgeschut onder granaatvuur, 1919, olieverf

Boksen in Juan-les-Pins, 1929, pentekening, waterverf, gouache

Wyndham Lewis als recruut, 1920-1921, olieverf

Zelfportret met hoed, 1932, pentekening, waterverf

Zelfportret als Rafael, 1920-1921, olieverf

Recruten lezen Ovidius, 1920-1921, olieverf

Rebecca West, 1932, zwart krijt

T.S. Eliot, 1938, olieverf

Ezra Pound, 1919

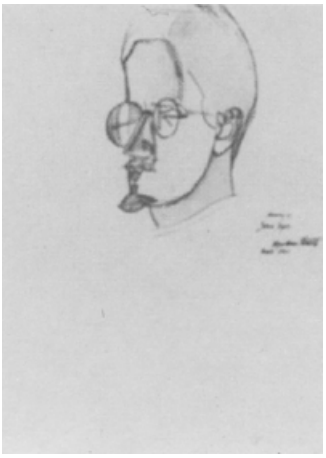

James Joyce, 1921, inkt en waterverf

Edith Sitwell, 1923, olieverf

Ezra Pound, 1939, olieverf

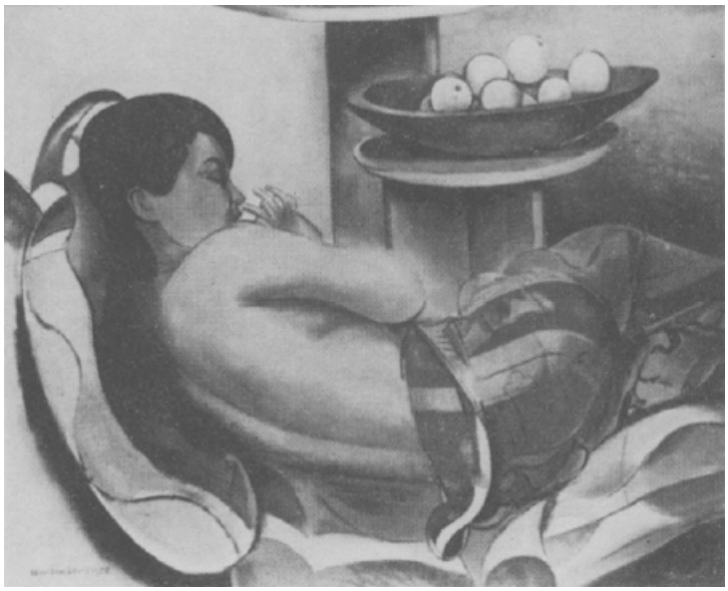

Mexicaanse shawl, 1938, olieverf (het model is Lewis' vrouw Froanna)

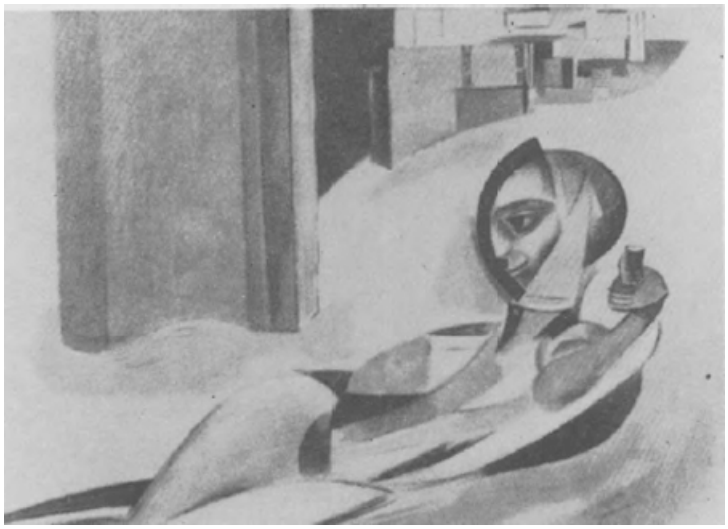

Vrouw van de sjeik, olieverf, 1936

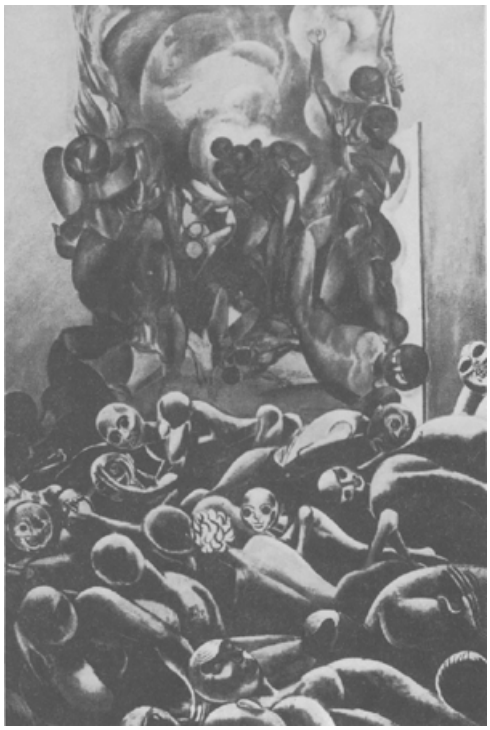

Inferno, 1937, olieverf

Vertaald proza

Hoe Robinson geschreven werd
Il'f en Petrov[*]
(Vertaling Sjifra Herschberg)

Op de redactie van het driewekelijkse tijdschrift *Een avontuurlijke zaak* vond men dat er te weinig literaire bijdragen waren die de aandacht van de jeugdige lezer konden trekken.

Ze hadden wel wat verhalen liggen, maar die deugden niet. Ze liepen over van kwijlerige ernst. Eerlijk gezegd beklemden ze de ziel van de jeugdige lezer in plaats van hem te boeien. En de redacteur wilde juist boeien.

Tenslotte besloot men een vervolgverhaal te bestellen.

Een redactionele koerier haastte zich met een verzoek naar de schrijver Moldavantsev, en de volgende dag al zat Moldavantsev op de plompe divan van het kantoor van de redacteur.

‘Begrijpt u,’ verduidelijkte de redacteur, ‘het moet iets zijn dat onderhoudend en verfrissend is, vol interessante avonturen. Eigenlijk moet het een sovjet-Robinson-Crusoë zijn. Iets waar de lezer zich niet van los kan rukken.’

‘Robinson, dat kan,’ zei de schrijver bondig.

‘En niet zomaar een Robinson, maar een sovjet-Robinson.’

‘Ja, wat anders! Een Roemeense soms?’

De schrijver was een man van weinig woorden. Je zag meteen dat hij een man van de daad was.

En inderdaad: op het afgesproken tijdstip was de roman klaar. Moldavantsev was niet veel van zijn grote voorbeeld afgeweken. Willen ze een Robinson, dan krijgen ze een Robinson.

Een jonge sovjet-burger lijdt schipbreuk. Een golf werpt hem op een onbewoond eiland. Alleen en hulpeloos staat hij oog in oog met de machtige natuur. Gevaren omringen hem: wilde dieren, lianen, de naderende moesson. Maar de sovjet-Robinson overwint bruisend van energie alle schijnbaar onoverkomelijke hindernissen. Drie jaar later wordt hij door een sovjetexpeditie gevonden, blakend van gezondheid. Hij was de natuur de baas geworden, had een huisje gebouwd, om het huisje een groene keten van moestuinen aangelegd, hield konijnen, had voor zichzelf een jak van apestaarten genaaid

* *Il'f (Ilja Arnoldovitsj Fajnzilberg, 1908-1937) en Petrov (Jevgeni Petrovitsj Katajev, 1903-1942) werkten sinds 1926 als satirisch schrijversduo samen; naast tal van korte verhalen schreven ze ‘De twaalf stoelen’ en ‘Het gouden kalf’ (in Nederlandse vertaling ‘Een miljonair in Sovjet-Rusland’); beide boeken zijn humoristische meesterwerken en werden in vele talen vertaald; opmerkelijk is dat beide schrijvers in de jaren dertig een reis door de Verenigde Staten mochten maken; de neerslag daarvan was het boek ‘Amerika, éénhoog’. De twee korte verhalen die wij hier publiceren geven een goed beeld van de kwaliteit van deze auteurs; heruitgave van hun werk in het Nederlands lijkt dringend gewenst.*

en een papegaai geleerd hem 's ochtends te wekken met de woorden: ‘Attentie! Uit de veren, uit de veren! De ochtendgymnastiek begint!’

‘Heel goed,’ zei de redacteur, ‘en van die konijnen is gewoon geweldig. En precies op het goede moment. Maar, weet u, de grondgedachte van dit werkje is mij niet helemaal duidelijk.’

‘De strijd van de mens tegen de natuur,’ deelde Moldavantsev met gebruikelijke bondigheid mede.

‘Jawel, maar het sovjetelement ontbreekt.’

‘En de papegaai dan? Die neemt in het verhaal de plaats van de radio in. Een ervaren programmamaker.’

‘De papegaai is goed. En de moestuinketen is goed. Maar de sovjetmaatschappij komt er niet in naar voren. Waar is bijvoorbeeld het plaatselijk vakbondscomité? En de leidende rol van de vakbond?’

Moldavantsev werd ineens ongerust. Toen hij het gevoel kreeg dat ze zijn roman wel eens zouden kunnen weigeren, was zijn zwijgzaamheid op slag verdwenen. Hij werd welsprekend.

‘Hoezo een plaatselijk vakbondscomité? Het is toch een onbewoond eiland?’

‘Absoluut juist, onbewoond. Maar een plaatselijk vakbondscomité moet er zijn. Ik ben geen woordkunstenaar, maar als ik u was zou ik er een comité in doen. Als sovjetelement.’

‘Maar de hele plot is er op gebaseerd dat het eiland onbewoond is...’

Op dat moment keek Moldavantsev toevallig naar de redacteur en onderbrak zichzelf. De ogen van de redacteur stonden zo vol lente en er straalde zoveel maartse leegheid en blauwheid uit, dat hij besloot een compromis te sluiten.

‘U hebt gelijk,’ zei hij, zijn vinger opheffend. ‘Natuurlijk. Dat ik dat niet meteen heb gezien. Er worden twee mensen bij de schipbreuk gered: onze Robinson en de voorzitter van het plaatselijke vakbondscomité.’

‘En nog twee kaderleden,’ zei de redacteur kil.

‘Aj!’ piepte Moldavantsev.

‘Niets te aj-en. Twee kaderleden, vooruit, en een activiste, die de contributie ophaalt.’

‘Waarom nog een contributieophaalster? Wiens contributie moet ze dan innen?’

‘Van Robinson.’

‘De voorzitter kan Robinsons contributie toch innen. Die heeft toch niets te doen.’

‘Daarin vergist u zich, kameraad Moldavantsev. Dat kunnen we absoluut niet toelaten. De voorzitter van een plaatselijk vakbondscomité mag zich niet met dergelijke kleinigheden bezighouden en rondrennen om de contributie op te halen. Daar vechten we tegen. Hij moet zich met serieus leidinggevend werk bezighouden.’

‘Dan kan een contributieophaalster er ook nog bij,’ gaf Moldavantsev toe. ‘Dat is zelfs goed. Dan kan ze trouwen met de voorzitter of met die Robinson. Dat zal het ook aardiger maken om te lezen.’

‘Die moeite zou ik me besparen. U moet u niet verlagen tot een driestuiversromannetje, tot ongezonde erotiek. Laat haar gewoon de contributie ophalen en die in een brandkast opbergen.’

Moldavantsev sprong van de divan op.

‘Neemt u me niet kwalijk, een brandkast, dat kan niet op een onbewoond eiland!’

De redacteur verzonk in gepeins.

‘Wacht eens even,’ zei hij, ‘ergens in het eerste hoofdstuk hebt u een schitterende passage. Tegelijk met Robinson en de leden van het plaatselijke vakbondscomité werpt de golf verschillende voorwerpen op het strand...’

‘Een bijl, een karabijn, een kompas, een vaatje rum en een fles met een middel tegen scheurbuik,’ somde de schrijver triomfantelijk op.

‘Die rum schrapt u,’ zei de redacteur snel, ‘en verder, wat doet die fles met een middel tegen scheurbuik daar? Waar is dat goed voor? Een fles met inkt is beter! En beslist een brandkast.’

‘Wat moet u toch met die kast! De contributie kan heel goed in een holte van een apebroodboom bewaard worden. Wie zal dat nou stelen?’

‘Hoezo wie? En Robinson dan? En de voorzitter van het plaatselijke vakbondscomité dan? En de kaderleden dan? En de winkelcommissie dan?’

‘Is die dan ook gered?’ vroeg Moldavantsev lafhartig.

‘Ja, die ook.’

Er viel een stilte.

‘Heeft de golf soms ook een vergadertafel aan land gespoeld?’ vroeg de auteur venijnig.

‘Zeer zeker! Je moet voorwaarden scheppen waaronder de mensen kunnen werken. Dus een karaf water, een belletje, een tafellaken. Wat voor tafellaken de golf aan land spoelt doet er niet toe. Het mag een rooie zijn, maar een groene is ook goed. Ik wil de scheppende kracht van de kunst niet beteugelen. Kijk, mijn beste, wat je in de eerste plaats moet doen is de massa uitbeelden. De brede gelederen der arbeiders.’

‘Een golf kan geen massa aan land spoelen,’ hield Moldavantsev halsstarrig vol. ‘Dat gaat dwars tegen de plot in. Denkt u eens in! Een golf spoelt plotseling enige tienduizenden mensen aan land! Dat is toch te gek om los te lopen.’

‘Trouwens een zekere hoeveelheid gezonde, opbeurende, levensblije humor,’ onderbrak de redacteur hem, ‘kan ook geen kwaad.’

‘Nee! Dat kan een golf niet doen!’

‘Waarom een golf?’ vroeg de redacteur zich ineens verbaasd af.

‘Hoe kan er anders een massa op het eiland terechtkomen? Het is toch een onbewoond eiland?!’

‘Wie heeft u gezegd dat het onbewoond is? U brengt mij in de war. Alles is duidelijk. Er is een eiland, liever nog een schiereiland. Dat is rustiger. En daar speelt zich een reeks vermakelijke, frisse, interessante avonturen af. Er wordt vakbondswerk gedaan, soms niet helemaal genoeg. De activiste ontdekt wat onrechtmatigheden, op het gebied van het innen van de contributie bijvoorbeeld. De brede gelederen helpen haar. De voorzitter toont berouw. Aan het einde kan je een algemene vergadering laten plaatsvinden. Dat is erg effectief, zeker in artistiek opzicht. Punt.’

‘En Robinson?’ stamelt Moldavantsev.

‘Ja, goed dat u me helpt herinneren. Robinson stoort mij. Gooi hem er maar helemaal uit. Een onzinnige, door niets gerechtvaardigde zeurkous.’

‘Ik begrijp het,’ zei Moldavantsev met een grafstem. ‘Morgen is het af.’

‘Het beste. Maak er iets moois van. Overigens, bij u vindt aan het begin van de roman een schipbreuk plaats. Weet u, dat is nergens goed voor, een schipbreuk. Laat die schipbreuk maar weg. Dat is onderhoudender. Vindt u niet? Dat is alles. Het ga u goed!’

Toen hij weer alleen was glimlachte de redacteur verheugd.

‘Eindelijk,’ zei hij, ‘zal ik een werkelijk avontuurlijk en bovendien gegarandeerd origineel verhaal krijgen.’

(*1932*)

De man met de voetbalschoenen
Il'f en Petrov
(Vertaling Sjifra Herschberg)

De man die zich een weg door de gang van de instelling baande leek niet op een gewone bezoeker. Zijn blik was niet onzeker en ook zijn kleding was niet helemaal gewoon: een jas met een gele leren kraag, een persianer muts en blauwige voetbalschoenen, maar zonder noppen.

Hooghartig duwde hij de secretaresse opzij en betrad onaangekondigd de kamer van het hoofd van de instelling. Daar was op dat moment net een buitengewone vergadering aan de gang.

Iedereen keek verstoord op en het hoofd van de instelling slaakte zelfs een woedende kreet, iets als ‘donder op’ of ‘ga zitten’.

‘Stoor ik soms?’ vroeg de man met de voetbalschoenen.

‘We hebben Buitengewone,’ antwoordde het hoofd onbeschoft.

‘Ik kan ook weggaan.’

‘Goed. Doet u dat.’

De man zette zijn persianer muts weer goed op zijn hoofd en zei met een dreigende glimlach: ‘Dan ga ik. Maar wilt u dan zo goed zijn de verantwoording op u te nemen. Die leg ik bij u.’

Die woorden klonken zo plechtig dat het leek alsof de onbekende van plan was een blikken grafkrans met moiré linten op het hoofd van de afdeling te leggen.

Het hoofd schrok. Hij kon absoluut niet tegen verantwoordelijkheid en daarom zei hij haastig: ‘Waar gaat het om? Gaat u zitten, kameraad.’

De man nam een goede stoel en begon: ‘Wat denkt u? Moeten we de techniek aan de massa brengen?’

‘Ja.’

‘Of vindt u dat misschien niet nodig? Zegt u het maar gerust. Dan ga ik.’

‘Hoezo, niet nodig! Ik was het toch direct met u eens.’

‘Nee,’ zei de onbekende. ‘Ik zie dat u tegen de technische propaganda bent. In theorie bent u er helemaal voor, maar in de praktijk... Er zit niets anders op dan de verantwoording bij u te leggen.’

Hij dacht even na en voegde er aan toe: ‘En ook bij de buiten-

gewone vergadering. Ik ga.'

Op dat moment stond iedereen in de kamer de verschrikkelijke grafkrans ineens helder voor ogen. Daarnet was het nog zo aangenaam geweest, ze zaten allemaal rustig bij elkaar, wisselden van gedachten, dronken thee, deden niemand kwaad - en ineens verschijnt daar die verschrikkelijke onbekende.

'Op mijn erewoord,' zei het hoofd, 'wij zijn met hart en ziel...'

'Met hart en ziel,' bevestigden de leden van de vergadering niet op hun gemak.

De onbekende met de leren revers liet zich nog lang smeken en bidden.

'We moeten een theater van de technische propaganda organiseren,' zei hij eindelijk. 'Snapt u?'

Niemand snapte er iets van, maar de nieuwkomer legde alles snel uit.

'Het wordt een theater op absoluut nieuwe grondslagen. Het stuk is er al. Dat wil zeggen, het is er nog niet helemaal, maar het komt er aan. Een fantastisch stuk over motoren.'

Hij schrijft het zelf, de man met de voetbalschoenen. Acteurs zullen er niet zijn. Decors komen er ook niet. Eigenlijk komt er niets, en daarom hoeft niemand zich ergens zorgen over te maken. Er is alleen een ruimte nodig, en wat geld, dertigduizend. Alle verantwoording neemt hij, de man met de persianer muts, op zich. (Een zucht van verlichting.)

'Er zit mij maar één ding dwars' zei het hoofd, 'waar halen we een ruimte en dertigduizend vandaan?'

'Nee, ik merk het al, ik kan beter gaan,' sprak de onbekende droog. 'Met mensen die het uiterst belangrijke vraagstuk van de technische propaganda bezoedelen wil ik niets te maken hebben. Maar de verantwoording leg ik...'

Allen wierpen zich onder het stamelen van allerlei meelijwekkende woorden op de onbekende. Een ruimte was gauw gevonden, evenals de dertigduizend en ook nog zo'n vierduizend als voorschot voor het garderobecollectief van het toekomstige theater. In de paniek vergaten ze zelfs de onbekende naar zijn naam te vragen. Lang dachten ze dat zijn naam Ljoetikov was, maar later bleek dat hij helemaal geen Ljoetikov heette maar Copernicus, alleen niet naar dé Copernicus, maar naar een volslagen onbekende.

Drie maanden lang kwam Ljoetikov-Copernicus bij het hoofd,

ging op diens bureau zitten, wipte met zijn voeten die niet langer in voetbalschoenen maar in bottines met leren zool gestoken waren, en eiste geld.

‘De première is binnenkort,’ zei hij. ‘Het wordt geweldig. Geen decors, geen acteurs, niets. De voorstelling is zonder souffleur.’

‘Hoezo, zonder souffleur?’ vroeg het hoofd gekweld.

‘Nee, Jacob, je onderschat de technische propaganda,’ antwoordde Copernicus. ‘Je bedondert de boel.’

‘Hoe heet het stuk?’

‘Zonder titel. Dat is de hele grap. Geen titel, geen rekwisieten, geen moer. Het wordt geweldig. Het eerste theater in zijn soort ter wereld. Wees trots Jacob. De toneelwereld zal je op handen dragen. De grote Litovski zal je zien staan.’

‘En de verantwoording?’

‘Die draag ik.’

De opvoering liep wat vertraging op ten opzichte van de gestelde termijn, maar zeven maanden na het begin van de grote strijd voor de nieuwe onderneming op het gebied van de techpropaganda kondigde Ljoetikov-Copernicus dan toch de première aan.

De uitnodigingen leverde hij persoonlijk af. Bij die gelegenheid had hij een roze jas met een kangoeroekraag aan en om de een of andere reden had hij een koffertje in zijn hand.

De première begon om acht uur 's avonds precies.

Er was geen doek. Er waren geen rekwisieten. Er waren geen decors. Er waren geen acteurs. Op het lege, wat smerige toneel stond een houten spinklos.

‘We beginnen zo,’ kondigde Ljoetikov aan. ‘Gaat u hier vast zitten, kameraden, ik kom er zo aan.’

Toen hij een minuut of tien naar de spinklos gekeken had, fronste het hoofd van de instelling zijn wenkbrauwen en herinnerde zich dat hij dat apparaat niet lang geleden gezien had in de opera *Faust* van Gounod. Toen zat Gretchen aan die spinklos, en ergens in de buurt draalde Faust. Nu kwam er niemand op die spinklos af.

Ineens betrad een oud vrouwtje met een bril het toneel en zei: ‘Mensen, deze spinklos werd in het feodale tijdperk gebruikt en is de voorloper van het moderne weefgetouw. Nu, mensen, gaan we naar de foyer om ontwerpen van deze voorloper van de moderne techniek te bekijken.’

Hoestend en snuivend stroomde de hele instelling de gang op en

staarde naar het ontwerp van een handweefgetouw. In plaats van haar uitleg voort te zetten stapte het oudje op het hoofd toe en verklaarde snikkend dat ze haar loon nog niet één keer had ontvangen en dat ze haar met repetities hadden afgebeuld.

‘Hoe zit het met Ljoetikov?’ vroeg het hoofd verbouwereerd. ‘Waar is hij?’

Men haastte zich de organisator van het ongehoorde theater te zoeken. Het hoofd van de instelling herinnerde zich plotseling dat Ljoetikov de laatste dagen onafscheidelijk van zijn koffer was geweest. Van angst begon zijn hoofd te schudden.

‘Zou hij misschien tussen de decors zitten?’ vroeg de secretaris.

‘Dan heb je 'm zo! Er zijn toch geen decors.’

Ljoetikov-Copernicus stond al in het kantoor van de medische dienst en sprak: ‘Geneeskunst aan de massa. Langs de weg van theatrale beïnvloeding. Snapt u? Zonder acteurs, zonder souffleur, zonder garderobe. Het Theater van infectie en farmacologie. Afgekort *Tyfus.* Er is alleen maar een ruimte en een beetje geld voor nodig. Wat? Dan stap ik op. Maar de verantwoording...’

De chef luisterde met verbijstering en sperde zijn goedhartige ogen wagenwijd open.

(1932)

Onze Lieve Vrouw van de Slaapwagens

Wyndham Lewis[*]
(Vertaling Frans Kellendonk)

Een paar dagen, ik weet niet meer hoeveel, bleven Eliot en ik in Parijs. Al die tijd brachten we door in het gastvrije gezelschap van James Joyce. Je zou haast denken dat Parijs zijn privédomein was, hoewel hij er pas een maand woonde - hij kende in die tijd slechts een paar straten en verdwaalde herhaaldelijk tussen de Invalides en de Kamer van Afgevaardigden en zelfs in het Quartier Latin wist hij niet precies waar hij was wanneer hij niet zijn vaste route volgde.

Ons verblijf was één grote tractatie. Afgezien van onze hotelrekening - die hij, voor zover ik weet, niet heeft proberen te betalen - hebben we daar gratis gelogeerd. We vroegen hem mee uit: en hoewel Joyce dan natuurlijk betaalde, waren *wij* toch de gastheren. En dan konden we niet weigeren wanneer *hij* ons voor een feestmaal uitnodigde, als revanche voor ons feestmaal; waarna we uiteraard, in de hoop deze onverzoenlijke *betaler* eindelijk eens te overtroeven, opnieuw een bijeenkomst

* *Wyndham Lewis (1882-1957) begon zijn carrière als de gepersonifieerde avantgarde van de Engelse literatuur èn beeldende kunst. Al bij zijn leven aardig in vergetelheid geraakt, wordt hij nu herontdekt, met name in de VS, waar de Black Sparrow Press (Santa Barbara) al zijn werk opnieuw uitbrengt. Vooral in Engeland is hij nog steeds een omstreden figuur en het is veelzeggend dat naslagwerken als* The Oxford Anthology of English Literature *en* The Norton Anthology of English Literature, *bijbeldikke handboeken die generaties studenten vertrouwd hebben moeten maken met de Engelse letterkunde, Wyndham Lewis zelfs niet noemen. Toch was hij in de jaren twintig en dertig een van de bekendste schrijvers van Engeland.*
Na al geruime tijd actief te zijn geweest in de beeldende kunst (Lewis had rondgereisd op het continent en de nieuwste kunstrichtingen uit Duitsland en Frankrijk geassimileerd) vestigde hij in 1914 zijn naam als woordvoerder van de 'Vorticist Movement' en oprichter-redacteur van het blad van deze beweging, Blast, *waarvan twee nummers verschenen, vol van rebelse manifesten, abstracte illustraties en een gedurfde typografie. Ezra Pound en Ford Maddox Ford werkten aan beide nummers mee, T.S. Eliot had zijn Engelse debuut in het tweede nummer. Na de Eerste Wereldoorlog, waarin Lewis enige tijd diende als kanonnier, bevestigde hij zijn reputatie met romans die qua stijl en structuur zeer origineel waren.* Tarr *(1918),* Childermass *(1928),* The Apes of God *(1930),* The Revenge for Love *(1937). Van 1927 tot 1929 redigeerde hij opnieuw een éénmanstijdschrift, demonstratief getiteld* The Enemy, *en een figuur met die naam speelt ook een prominente, autobiografische rol in Lewis' lange, satirische gedicht 'One-Way Song' uit 1933 (ca. tweeduizend regels in een bewust nonchalante versie van achttiende-eeuwse 'heroic couplets'; zie de rubriek 'Vertaalde poëzie' voor twee strofen vol grimmig zelfbeklag.)*
Nieuwlichters worden na verloop van tijd doorgaans geabsorbeerd door het Establishment, maar als gevolg van zijn consequente opstandigheid en neiging om mensen tegen zich in te nemen, gecombineerd met een niet geringe ijdelheid en de halfzachtheid van veel van zijn politieke ideeën (zoals zijn flirt met het nazisme aan het begin van de jaren dertig) bleef Lewis een outsider, ook na de oorlogsjaren '39-'45 die hij doorbracht in Canada, zijn geboorteland (een periode vol ontbering, beschreven in Self Condemned, *1954). De laatste jaren van zijn leven was Lewis vrijwel blind.*
Het hier gepubliceerde hoofdstuk uit Lewis' autobiografie Blasting and Bombardiering *(1937; een vervolg,* Rude Assignments *verscheen in 1950) geeft een goed beeld van Lewis' eigenzinnig schrijverschap, zijn stijl, zijn humor en zijn voorkeur voor een wat ordeloze compositie. In een vorig hoofdstuk heeft hij verteld hoe hij, in 1919, samen met T.S. Eliot een bezoek brengt aan James Joyce in Parijs, bij wie een pakje van Ezra Pound moet worden bezorgd. Als het stevig dichtgebonden pak eindelijk is opengemaakt, blijkt de attentie van Pound te bestaan uit een paar lompe maar nog goed draagbare schoenen - tot Joyces onuitsprekelijke gêne. Joyce reageert erop door zich de dagen daarna als een dwangmatig gul gastheer te gedragen.*
Bij Meulenhoff zijn intussen twee boeken van Wyndham Lewis verschenen, Cantleman, *verhalen (1984) en* Tarr *(1987), beide in de vertaling van Frans Kellendonk.*
Zie ook de rubriek 'Tekeningen' voor Lewis als beeldend kunstenaar. (P.V.)

voorstelden - op eigen terrein, in een restaurant naar onze eigen keus; maar steeds met hetzelfde resultaat.

Eliot werd, zoals ik al zei, de hele tijd afstandelijk bejegend. En dat maakte deze transactie bepaald niet prettiger voor ‘arme Tom’.

‘Hij laat zich niet veel aan mij gelegen liggen!’ teemde hij op zekere dag met boosaardige berusting, toen we het probleem bespraken hoe we onze eminente vakbroeder op een glas bier moesten tracteren - en het er natuurlijk over eens waren dat zo'n kunststuk onze krachten te boven ging, want we hadden ons intussen maar geschikt in onze nederlaag. ‘Maar *jij* kunt er dacht ik misschien wel iets aan doen,’ jende hij zwaar en droefgeestig.

‘Ik heb bij hem geprotesteerd, zelfs met anderen erbij,’ antwoordde ik. ‘Kennelijk begrijpt hij het niet. Hij meent dat hij tot betalen verplicht is. Hij schijnt te denken dat hij dat *moet*.’

Enige tijd later stuitte ik in Venetië op een soortgelijk verschijnsel. Daar ontmoette ik voor het eerst de heer Francis Meynell. Ik werd op een avond aan hem voorgesteld door Osbert Sitwell, in een groot café aan de Piazza San Marco. Er zaten schat ik een man of tien bij ons aan tafel en na een poosje merkte ik tot mijn verbazing dat de heer Meynell steeds alle rondjes betaalde.

Toen ik liet merken dat ik liever niet meer zo raadselachtig begunstigd wenste te worden en met een veelzeggend gebaar te kennen gaf dat ik de betovering wilde verbreken, werd ik tegengehouden door Osbert Sitwell die, met het snorrende, nasale *chuchotement* dat de terzijdes van deze heer een speciaal cachet verleent, fluisterde dat het ‘geen zin’ had.

Dat maakte mijn verwarring nog groter. En toen Osbert Sitwell

merkte dat ik toch nog nattigheid voelde, legde hij uit, nog steeds op fluistertoon, dat Francis Meynell zich op grond van zijn politieke overtuigingen verplicht voelde om de rekening te voldoen. De heer Meynell was ‘erg gevoelig’, dat was het enige dat ik kon opmaken. Hij was een vooraanstaande Radicaal, dus het was een kwestie van *noblesse oblige.*

Osbert Sitwell leek hetgeen hij me vertelde volstrekt logisch te vinden en ik maakte geen tegenwerpingen meer, hoewel ik er niets van begreep.

Duidelijk was, hoe dan ook, dat het hier om hetzelfde waandenkbeeld ging: namelijk dat de consumpties betaald dienen te worden door één lid van het gezelschap en door niemand anders: dat er zelfs aan iedereen zover het oog reikt rondjes gegeven moeten worden: dat zulks een *plicht* is, die een zeker iemand is opgelegd.

Wat betreft de naar mijn stellige overtuiging werkelijke beweegreden voor die genante vrijgevigheid van James Joyce, om daar even op terug te komen: volgens mij heeft Eliot nooit willen inzien dat Het Paar Oude Schoenen zeer gevoelig lag. Hij hield het op een aanval van verwerpelijke gulheid, waar de heer Joyce als Ier, zo meende hij, wel vaker last van zou hebben; en die door onze aanwezigheid in ongekende mate werd geprikkeld. Joyce probeerde indruk te maken, waarschijnlijk probeerde hij altijd indruk te maken: en agressief als hij was, deed hij net alsof hij ijskoud niet wist dat hij gastvrijheid, wat heet, gastdwang bewees aan een engel, een engelachtige, een aartsengelachtige en zeer veelbelovende dichter, die een stoet van stamelende Prufrocks achter zich had.

‘Ik vind onze vriend,’ zei ik, ‘zeer minzaam en meegaand, vind je ook niet, zij het dan een beetje een hark?’ Maar Eliot vond hem bepaald vermoeiend en *arrogant.* Zeer arrogant.

‘Ik vind niet dat hij *arrogant* is,’ zei ik, verbaasd over deze beschrijving van Pounds trotse beschermeling, die in mijn ogen een tamelijk beleefde, bescheiden man was, met prettige en inschikkelijke manieren, al werd hij dan geobsedeerd door het idee van zijn economische zelfstandigheid, wat al met al geen kwaad kon. Als het hem echt een plezier deed om op de neuzen van zijn lakschoentjes (die in niets leken op de afgetrapte schuiten die Ezra had opgestuurd) naar de kassa van een restaurant te snellen en ons aan zich te verplichten, omdat het volgens een burgerlijke geldcode zo hoorde, nou, dan kon dat echt geen kwaad.

‘Dat lijkt hij misschien niet!’ antwoordde Eliot, op norse Bostonse snauwtoon. ‘Hij lijkt misschien niet arrogant, nee.’

‘Jij vindt hem even hoogmoedig als Lucifer?’

‘Lucifer wil ik niet direct zeggen!’ Eliot was meteen op zijn hoede, nu de achternaam van het Kwaad zo losjes gebruikt werd.

‘Lucifer wil je niet direct zeggen? Nou, hij zou best eens van mening kunnen zijn dat hij zich “even hoogmoedig als Lucifer” gedraagt, of dergelijke veenkoloniale flauwekul. Wat zijn die Ieren toch een boertjes, God zegene hun zompige zangerigheid!’

‘Boertjes - ja!’ sprak Eliot met zalvende minachting. ‘Boertjes.’

‘Toch is hij zeer wellevend.’

‘Wellevend is hij.’

‘Het is me nooit gelukt om *na* hem de deur uit te komen, jou wel? Hij is zeer *Na u.* Zeer *Na u* is hij!’

‘O zeker. Hij is wellevend, wellevend is hij bepaald. Maar hij is uitermate arrogant. In zijn hart. Daarom is hij zo wellevend. Ik zou liever zien dat hij wat minder wellevend was.’ Eliot was onverbiddelijk.

‘Mij persoonlijk kan het niet schelen of hij echt arrogant is. “Een beetje fatsoen verdomme, het hoeft niet eens veel te wezen!” - dat is alles wat ik vraag, in de woorden van jullie literaire dronkemanslied. Maar het zou me verbazen als hij echt arrogant was.’

‘O ja?’ Eliot was onder de indruk van mijn vasthoudendheid. ‘Het zou natuurlijk kunnen dat je gelijk hebt. Het doet er niet toe.’

‘Niet zo veel, nee.’

Ik begreep die aantijging van ‘arrogantie’ niet goed - het was voor mij een geheel nieuwe interpretatie van deze misschien toch raadselachtige ontdekking van Ezra, die pas een paar uur daarvoor een liefdeslied voor ons gezongen had, over een jongedame die ziek was, die zelfs op sterven lag, wier dood het hart zou breken, de wanhoop zou zijn, van de mannestem, in een belcanto van hoogst ontwapenende hartstocht. - Ik kon dat eerlijk gezegd niet rijmen met arrogantie. Deze Dublinse gondelier was misschien arm en trots, maar arrogant kon hij niet zijn. Dat paste niet bij een gondelier.

Eén keer heeft Joyce onze verteringen niet betaald; en wel omdat we toen niet in een restaurant maar in een particuliere woning hebben gezeten. Dat was toen hij ons meenam naar het huis van een vriend van hem, een Belgische journalist. De naam van die Belgi-

sche journalist hoeft niet vermeld te worden, maar er woonde bij hem in huis een Franse mulat, naar zijn zeggen als minnaar van zijn vrouw, en hij wond daar in ons bijzijn geen doekjes om.

‘Daniel, vous savez, couche avec ma femme!’ deelde hij tijdens het middagmaal mede. ‘Ah salaud va!’ zo sprak hij de mulat toe. ‘Dis! Tu couches avec ma femme, n'est-ce pas, Daniel?’

We keken stomverbaasd, uit beleefdheid. Joyce trok zijn wenkbrauwen op met uiterst afstandelijke hoffelijkheid, en rimpelde zijn voorhoofd zeer beleefd in minzame verbijstering.

‘Mais oui!’ vervolgde onze gastheer, toen hij merkte hoe we reageerden. ‘Ze wil niet dat ik het zeg, maar toch gaat hij met haar naar bed. Nietwaar, Daniel, oude bandiet? Is het waar of niet? Ga je soms *niet* met mijn vrouw naar bed? Natuurlijk wel.’

Daniel, het koffiebruine koekoeksjong, dat een kantoorbaan had bij het Ministerie van Defensie en een klein, kalm, donker heertje was, met een uiterst correct *abord*, wendde zich tot de dof blozende Franse Hausfrau en protesteerde:

‘Mais non, mais quoi! C'est trop fort! Ecoutez Madame!’ begon hij zijn tegenwerpingen, overigens zonder zich erg druk te maken. ‘Kunt u er niet voor zorgen dat uw echtgenoot zich van zulke beweringen onthoudt?’

‘Moi?’ vroeg de vrouw. ‘*Moi*!’ - en hulpeloos wees ze op haar ampele Achttiende-Eeuwse boezem die naar voren bolde boven haar bord. ‘Zorg daar zelf voor als u kunt, monsieur. Mij moet u dat niet vragen met uw welnemen!’

De echtgenoot was in een jubelstemming. Hij lachte als een hoorndragende hyena. Nu onthuld was dat hij onderdak bood aan zo'n eigenaardig driehoekje sloeg hij met een krankzinnige geestdrift aan het analyseren. Hij moest koste wat kost pronken met de buitenissigheden van deze exotische *ménage à trois.*

‘Weten jullie waarom ze op Daniel valt?’ schreeuwde hij ons toe, heftig blikkend naar zijn vrouw. ‘Kunnen jullie raden wat haar zo in hem boeit?’

We zaten er beduusd bij en gaven door ons zwijgen te kennen dat we niet tot een gissing in staat waren.

‘Kunnen jullie het niet zien? En toch is het zo duidelijk als wat. C'est parce qu'il est nègre! Evidemment! *Omdat hij een nikker is*, *daarom*!’

Hij liet zich tegen de rug van zijn stoel vallen om te genieten van

onze ontsteltenis over deze meestelijke oplossing van het raadsel. Van het terneergeslagen gezicht van Daniel, die zich onledig hield met eten, bracht hij zijn ogen over naar onze gezichten, die zijn zegevierende blikken eveneens vermeden.

‘Ze vallen allemaal op negers! Allemaal! Nee Emmeline, ontken het maar niet! Ze zijn allemaal hetzelfde. Alle vrouwen. Ja - *en degenen die om strijd beweren dat ze gruwen van zo'n gruwelijke zwarte huid* - die vallen stiekem nog het meest op negers! En zo is dat.’

Daniel kwam half overeind van zijn stoel en zwaaide met een servet, alsof hij een noodsignaal gaf.

‘Ma-dame!’ fulmineerde hij. ‘Uw echtgenoot is vandaag echt buiten zinnen! Kunt u er niets aan doen? Is het onmogelijk om hem in toom te houden?’

‘Volstrekt onmogelijk, zoals u weet,’ antwoordde de vrouw. ‘Er is geen land met hem te bezeilen. Het komt door *ces messieurs* dat hij zich zo opwindt. Ik heb hem nog nooit zo opgewonden gezien.’

‘Ik ook niet - gelukkig!’ Daniel haalde zijn keurig horizontale schouders op en ging weer langzaam zitten, met een bedaarde *moue* en *en hochant la tête*, waarbij hij snel een blik van algehele onvrede wierp die ook *ons* gold. Alsof wij, de gasten, *en fin de compte* een zekere verantwoording droegen voor onze gastheer. Misschien verkeerde hij in de mening dat wij hem zaten op te stoken. Ik was de enige die reageerde op deze ongepaste blik van de schandelijke mulat, die in werkelijkheid slechts een Franskoloniale mesties was, of een Afrikaanse jood, misschien uit Alexandrië.

‘Onze gastheer vergist zich in de neger,’ merkte ik op.

‘Hoezo *vergis* ik me!’ brulde de Belg, met verontwaardigde verbazing. ‘Hoezo vergis ik me?’

‘Sommige vrouwen vallen op blond,’ antwoordde ik.

‘Jamais!’

‘Alleen de Blonde Beesten onder onze *Frauenzimmer* hebben iets met de Zwarte,’ verklaarde ik.

‘Tu as tort! Ah! Mais tu as tort!’

‘Nee. Uw vrouw behoort tot het type dat de voorkeur geeft aan een suikerblonde pruikebol, compleet met citroengele snor van vloszijde. Ze behoort tot dat *type.* Ik zeg niet dat zij die voorkeur deelt.’

De Belg was onstuimig dankbaar voor deze bijdrage aan het gesprek.

‘Mijn vrouw? Blond? Ze kotst op blond!’ loeide hij. ‘Alleen de

bitterzoete Afrikaanse schil kan haar bekoren. Een lik van de teerkwast is haar absolute *eis.* En zo is dat.'

'Hij is gek!' merkte zijn vrouw op.

'En toch doet ze de hele tijd alsof ze van nikkers gruwt. U zult het niet geloven. En *sterker nog*, ze *gelooft* wat ze zegt! Dat is toch uiterst merkwaardig.' Hij verkneukelde zich over die paradox. 'Ze meent oprecht dat ze een weerzin voelt tegen kleurlingen. N'est-ce pas, c'est curieux? Gek, vindt u ook niet? Tiens! Ik durf er een lieve duit om te verwedden - ik durf te *zweren* dat ze zojuist verbaasd was te horen dat ze met Daniel naar bed is geweest. Ja ja! Ze weet het zelf niet eens. Ik durf het te zweren. Ze is het zich nauwelijks bewust. Ze denkt dat hij hier woont omdat hij een vriend van *mij* is. Maar hij - Daniel hier, *hij* weet wel beter. Hij is een uitgekookte, die Daniel. - Gij zijt een uitgekookte, nietwaar, Daniel! Zeg eens wat!'

'Ik moet weg,' zei Daniel. 'Als ik hier langer blijf, dan ga ik nog denken dat ik in een dolhuis terecht ben gekomen.'

'Dolhuis. Ja. Dolhuis.'

'Ik ben niet kieskeurig,' wierp Daniel tegen. 'Maar ik houd wel van een beetje systeem in iemands gekte. Zelfs de onzin heeft zo zijn regels.'

'Daniel! Je bent een uitgekookte. Een uitgekookte smeerlap, Daniel. Schaam je je niet dat je een afrodisiacum bent? Zeg eens wat! Cauchemar!'

En zo ging hij nog een tijdje door. Meermalen vertrouwde deze vreemde Belg me toe dat hij zich onlangs de gewoonte had aangemeten om naar bed te gaan *met zijn vrouw.* Het was een nieuwe ervaring. Het was gekomen sinds hij een Russische maîtresse in zijn bezit had gekregen. Dat meisje stond in het Quartier wijd en zijd bekend onder de titel 'Nôtre Dame des Wagons-Lits'. Ze werd Nôtre Dame des Wagons-Lits genoemd op grond van het verhaal dat ze, tijdens de communistische revolutie in Rusland, in een Wagon-Lit, waarmee ze uiteraard trachtte te ontkomen, op een provinciaal station op een zijspoor gerangeerd was. Het stadje was net door het Rode Leger ingenomen. Terwijl ze vast zat op dat rangeerspoor had zich een heel regiment van bolsjewieken - een heel legerkorps volgens sommigen - aan haar vergrepen. Na die schokkende ervaring was ze ontkomen naar Parijs, om zich daar in de kunst te bekwamen en in cafés te zitten, waar ze aan nieuwkomers werd aan-

gewezen als Onze Lieve Vrouw van de Slaapwagens. Daar werden nog meer regimenten ingezet. Ondanks haar chagrijnige lelijkheid bleef ze almaar het slachtoffer van massale ontering. Dat zei ze tenminste zelf; bij haar beroemde malheur in Rusland was zijzelf de enige getuige geweest. De Belg zag zichzelf min of meer als een uitverkoren opperofficier die weliswaar de achterhoede vormde, maar toch erg trots was op zijn slonzige verovering, met haar kinderlijke waterig blauwe joodse ogen, haar enorme sombrero en oorbellen van barbaars bric-à-brac, erfstukken zo te zien.

Wat Daniel betrof, welnu, op Daniel was hij reuze trots. Hij meende dat zijn huiselijke driehoek van een wel zeer sjieke geometrie getuigde. Daniel was een cultus van hemzelf alleen en op meer dan een manier. Eigenlijk was *hij* degene die bezweken was voor de 'Nikker'. Ik heb steeds de indruk gehad, toen ik hem wat beter kende, dat zijn vrouw niet de minste belangstelling koesterde voor Daniel, die ze als logé van haar man wel duldde, maar overigens veel liever zo nu en dan als bezoeker zou hebben gezien dan als gratis commensaal. Eigenlijk was het de man die onder zijn bekoring en (intellectueel) onder zijn juk was gekomen. Ongetwijfeld besefte de vrouw dat heel goed. Want hij had een buitensporige bewondering voor Daniel als dichter. Daaraan gaf hij uiting met zelfs groter heftigheid dan toen hij met hem pronkte als veroveraar op het echtelijke slagveld.

'Il est un grand poète!' placht hij te brullen, bebaard volgens de Franse mode, met zijn gedrongen Vlaamse lichaamsbouw, terwijl hij wijdbeens voor je stond. 'Mais oui, mais oui - un très grand poète!'

Toen we een keer de heuvel van Saint Michel op liepen bleef hij staan en vroeg me of ik wist wat Daniel geschreven had - het meest fantastische dat Daniel ooit geschreven had? Wist ik dat? Ik bekende dat ik het niet wist. Hij blikte me toen woest toe en ik zocht steun bij een boom.

'Vous ne le savez pas!' zei hij, op kalmer toon.

Hij vertelde me dat het in Daniels jongste gedichtenbundel stond. Ik boog mijn hoofd. Hij keek me doordringend aan en herhaalde plechtig de volgende twee regels:

Ai-je cru un seul instant
Dans la réalité du monde!

Ik stond nog steeds tegen die boom en rookte mijn pijp. '*Zo* weerleg ik dat!' leek mijn pijp hem te tarten, op de wijze van Dr. Johnson. Want hij zette een stap in mijn richting en loenste naar me omhoog met een verontrustende vastberadenheid, alsof ik de onwerkelijkheid van de wereld en het genie van Daniel, in één en dezelfde opstandige ademtocht, in twijfel had getrokken.

'Ai-je cru un seul instant,' fluisterde hij, als achtte hij zijn spraakorganen eigenlijk te grof voor die Muzentaal, 'dans la réalité du monde!'

'C'est bien beau,' zei ik.

'C'est fou!' brulde hij en de ogen puilden hem uit zijn hoofd. Hij sprak weer zachter. 'C'est formidable!' dreunde hij toen, met een gemelijk gebrul.

Zwijgend liepen we verder naar boven. Opnieuw bleef hij staan.

'C'est fou!' zei hij weer.

'En effet!' zei ik.

'Ai-je cru un seul instant
Dans la réalité du monde,'

zei hij.

Ik schudde mijn hoofd. En we vervolgden onze weg over de boulevard. Maar aangaande de esthetica verschilden James Joyce en deze Belgische literator van mening. Laatstgenoemde was tot het sluwe inzicht gekomen dat Joyce een sensatie aan het worden was in zijn eigen hoekje van onze 'onwerkelijke' wereld en hij had, geloof ik, een hoofdstuk uit *Ulysses* vertaald. Hij had de gave der talen en toen hij pas in Parijs woonde, had hij een tijdje als gids gewerkt. Joyce had met deze voormalige toeristenloods kennis gemaakt met propagandistische of publicitaire bedoelingen, want hij had de Parijse kranten bladvulling geleverd, of zou dat binnenkort gaan doen; maar telkens wanneer ze een gesprek hadden over een literair of kunstzinnig onderwerp kwamen ze in botsing, steevast; en ik weet nog dat Joyce hem een keer streng de Aristotelische les las:

'door meelij en schrik' enzovoorts,

voorschriften die hij uit zijn hoofd kende (in de vertaling van Butcher, om ze bij dergelijke gelegenheden te gebruiken, veronderstel ik).

Dat maakte onze stevige Belgische journalist dol van woede. Al-

leen de naam Aristoteles was al voldoende om hem een hele avond het zuur te bezorgen. Telkens weer barstte hij los, tot we in de kleine uurtjes vertrokken: ‘Vous et votre Aristote, James Joyce! Jij en je Aristoteles!’

Maar Joyce hield voet bij het Aristotelische leerstuk. Zijn manier van doen was koel en afstandelijk. Zijn hooghartigheid stelde het geduld van de veredelde cicerone op de proef.

‘Moi - je m'en fou d'Aristote!’ fulmineerde deze. ‘Wat kan die Aristoteles me schelen? Wat heeft Aristoteles te maken met het leven dat zich hier buiten op straat afspeelt - leg me dat eens uit!’

‘Waarom zou hij daar niets mee te maken hebben?’ antwoordde Joyce, met de kalme superioriteit die hem eigen was, in zijn stijve schoolfrans.

‘Waarom? Hij *heeft* er niets mee te maken! Weg met Aristoteles! Jullie Engelsen zijn allemaal hetzelfde! Daar zitten jullie, met je drieën. Aristoteles betekent niets voor jullie, jullie zeggen maar wat. Zelfs de besten van jullie. Ja zelfs jij, Wyndham Lewis - jij bent er best toe in staat om tegen mij over Aristoteles te beginnen!’

‘Nee, dat ben ik niet!’ riep ik onmiddellijk. ‘Nu moet ik toch voor mezelf opkomen! Ik zou het niet in mijn hoofd halen!’

(Blasting and Bombardiering, Part 5, VIII)

Omslagontwerp voor ‘Blasting and Bombardiering’, 1937, pentekening

Maanziekte
Luigi Pirandello
(Vertaling Femke Wiebes en Elisabeth van Duijnen)

Batà zat in elkaar gedoken op een bos stro, midden op het erf.

Zijn vrouw Sidora draaide zich zo nu en dan om en keek peinzend naar hem vanaf de drempel waarop ze zat met haar hoofd tegen de deurpost geleund, haar ogen half gesloten. Afgemat door de grote hitte keek ze daarna langs hem heen naar de azuurblauwe streep van de zee in de verte alsof ze verwachtte, omdat de zon al bijna onderging, dat daarvandaan een briesje zou komen, en zachtjes naar haar toe zou waaien dwars over de kale, met verschroeide stoppels bezaaide aarde.

Zo heet was het dat je boven het stro, dat na het dorsen op het erf was blijven liggen, de lucht zag trillen als een zinderende gloed.

Batà had uit de bos waarop hij zat een strootje getrokken, en probeerde met een lusteloze beweging van zijn hand op zijn zware, met ijzer beslagen schoenen te slaan. Het was een loos gebaar. Telkens als hij het strootje ook maar enigszins bewoog, boog het mee. En Batà bleef somber en in gedachten verzonken naar de grond staren.

Er hing in die duistere en roerloze zindering van de snikhete lucht een beklemming die zó verstikkend was dat dat zinloze, hardnekkig herhaalde gebaar van Sidora's man een onverdraaglijk gevoel van onbehagen bij haar teweegbracht. In werkelijkheid bezorgde elke daad van die man, ja zelfs zijn aanblik alleen al, haar dat gevoel dat zij steeds weer met moeite onderdrukte.

Sidora was nauwelijks twintig dagen geleden aan hem uitgehuwelijkt, en voelde zich nu al verslagen en ontredderd. Ze merkte dat in haarzelf en om haar heen een vreemde, zware en afschuwelijke leegte was ontstaan. En het leek haar bijna onwerkelijk dat ze zo kort geleden hierheen was gebracht, naar die oude, godverlaten boerderij, stal en huis ineen, midden in de stoppelige woestenij, zonder een boom in de omtrek, zonder een streepje schaduw.

Daar had ze, haar huilbuien en haar afschuw met moeite onderdrukkend, nauwelijks twintig dagen geleden haar lichaam opgeof-

ferd aan die zwijgzame man, die ongeveer twintig jaar ouder was dan zij, en die nu gebukt leek te gaan onder een droefheid die nog wanhopiger was dan de hare.

Ze wist nog wat de vrouwen uit de buurt tegen haar moeder hadden gezegd toen deze het huwelijksaanzoek had aangekondigd.

'Batà? O, mijn God, ikzelf zou hem nooit aan een van mijn dochters geven.'

Haar moeder had geloofd dat ze het uit jaloezie zeiden, omdat Batà betrekkelijk welgesteld was. En hoe meer zij bleef volharden hem aan haar dochter te geven, hoe minder die anderen met bedroefd voorkomen haar voldoening om de buitenkans die haar dochter te beurt viel, wilden delen. Nee, eerlijk gezegd hoorde je niets slechts over Batà, maar ook niets goeds. Van iedereen verlaten woonde hij daar op dat afgelegen stukje land van hem, en niemand wist hoe hij leefde. Hij was altijd alleen, als een beest tussen zijn beesten: twee muilezels, een ezelin en de waakhond; en hij had inderdaad iets vreemds, iets wilds en af en toe iets onnozels.

Het was in feite een andere reden geweest, en misschien wel een betere, waarom haar moeder erin bleef volharden die man aan haar te geven. Sidora herinnerde zich ook die andere reden, die haar op dat moment heel ver weg leek; als uit een ander leven, maar toch duidelijk en tot in de kleinste bijzonderheden. Ze zag twee frisse, scherpgetekende lippen, rood als de blaadjes van een anjer ontluiken tot een glimlach die het bloed in haar aderen deed borrelen en bruisen. Het waren de lippen van haar neef Saro, die in zijn liefde voor haar niet de kracht had weten te vinden om verstandig te worden en zich los te maken uit het gezelschap van verkeerde vrienden, ten einde haar moeder ieder voorwendsel te ontnemen zich tegen hun huwelijk te verzetten.

Toegegeven, Saro zou een zeer slechte echtgenoot zijn geweest; maar wat was dit nou voor echtgenoot? Het verdriet dat die ander haar ongetwijfeld zou hebben bezorgd, was dat misschien niet te verkiezen boven de beklemming, boven de afkeer en boven de angst die déze bij haar opwekte?

Batà kwam uiteindelijk overeind, maar hij stond nog niet of hij draaide een half rondje om zijn eigen as, alsof hij door een duizeling was bevangen; hij zakte door zijn benen alsof die hem niet meer konden dragen; hij kon zich maar met moeite staande houden, en hij zwaaide met zijn armen door de lucht. Een haast woedend ge-

jank welde uit zijn keel.

Sidora snelde doodsbang toe, maar hij hield haar met een armgebaar tegen. Een onuitputtelijke stroom speeksel verhinderde hem te praten, hoewel hij moeite deed het binnen te houden; hij vocht tegen de snikken terwijl een afschuwelijk gegorgel uit zijn strot klonk. En zijn gezicht was wit weggetrokken, somber en grauw; donker en versluierd waren zijn ogen, waarin een bijna kinderlijke, maar nog bewuste en oneindige angst achter de waanzin schuilging. Met zijn handen bleef hij haar gebaren dat ze moest wachten, niet bang moest zijn en uit zijn buurt moest blijven. Eindelijk zei hij met een stem die niet meer de zijne was:

‘Naar binnen... sluit je binnen op... en goed. Wees niet bang... Als ik aanklop, als ik op de deur bonk en krab, en als ik schreeuw... wees dan niet bang... doe niet open... Niets... ga! Ga!

“Maar wat heeft u?” schreeuwde Sidora huiverend.

Batà jankte opnieuw en er ging een hevige, krampachtige schok door hem heen, die zijn ledematen leek te vermenigvuldigen; daarna wees hij met een schichtige beweging van zijn arm naar de hemel en brulde: “De maan!”

Terwijl Sidora zich omdraaide om naar de boerderij te rennen, bemerkte ook zij in haar angst de volle, vurige, violette en enorme maan, die zojuist boven de loodkleurige hoogten van de Crocca was opgekomen.

Nadat ze zich binnen had verschanst, sloeg ze haar armen stijf om zich heen alsof ze wilde verhinderen dat die, door het voortdurende getril dat steeds erger en onbeheerster werd, los zouden laten, en ook zij jammerde buiten zichzelf van schrik. Even later hoorde ze de lange dierlijke uithalen van haar echtgenoot, die buiten, vlak voor de deur, ineenkromp ten prooi aan de afschuwelijke ziekte, die de maan bij hem veroorzaakte. En hij sloeg met hoofd, voeten, knieën en handen tegen de deur; hij krabde eraan alsof zijn nagels in klauwen waren veranderd; en hij snoof in een soort wanhopige, dierlijke bezetenheid; alsof hij die deur uit zijn voegen wilde trekken en tot splinters wilde slaan; en hij blafte en blafte alsof hij een hond in zijn lijf had, en hij begon opnieuw briesend en brullend te krabben en met hoofd en knieën tegen de deur te slaan.

“Help, help!” schreeuwde zij, ook al wist ze dat niemand in die woestenij haar kreten zou horen.

“Help, help!” en ze duwde met haar armen tegen de deur uit angst

dat hij het ondanks de vele steunpalen van het ene moment op het andere zou begeven onder het steeds weer herhaalde, woeste en verbeten geweld van die blinde, brullende razernij.

O, als ze hem had kunnen doden! Verloren draaide ze zich om alsof ze in de kamer een wapen zocht. Maar door de tralies van een raam hoog in de muur tegenover haar ontdekte ze opnieuw de nu heldere maan, die langs de hemel opklom, geheel overgoten met sereen bleek licht. Bij het zien daarvan slaakte ze een ijselijke kreet alsof de ziekte haar had overrompeld, en ze viel, van haar zinnen beroofd, achterover.

Toen ze weer bijkwam, begreep ze - versuft als ze was - eerst niet hoe ze zo op de grond was terechtgekomen. De steunpalen tegen de deur brachten haar herinnering weer terug en meteen werd ze doodsbang van de stilte die nu daarbuiten heerste. Ze stond op, liep wankelend naar de deur en spitste haar oren.

Niets, niets meer.

Ze bleef nog lang staan luisteren, nu gekweld door de angst voor die enorme, geheimzinnige stilte die over de wereld lag. En uiteindelijk dacht ze dichtbij een zucht te horen, een diepe zucht, alsof hij werd uitgestoten in doodsangst.

Meteen rende ze naar de kist onder het bed en trok hem naar voren; ze opende hem en haalde haar korte wollen manteltje te voorschijn; ze ging terug naar de deur en bleef opnieuw lange tijd met gespitste oren staan luisteren; muisstil haalde ze daarna haastig de steunpalen een voor een weg, deed de grendel van de deur en lichtte de klink; ze opende de deur een stukje en tuurde door de kier naar de grond.

Batà was daar. Hij lag als een dood beest, voorover, in het kwijl, zwart, opgezwollen, zijn armen gespreid. Zijn hond zat naast hem en hield in het maanlicht de wacht.

Sidora kwam met ingehouden adem naar buiten; heel zachtjes zette ze de deur weer op een kier, maakte een woedend gebaar naar de hond dat hij zich niet mocht bewegen, en behoedzaam, sluipend als een wolf, vluchtte ze met haar manteltje onder de arm over de velden naar het dorp, in het holst van de met maneschijn besprenkelde nacht.

Ze kwam vlak voor de dageraad aan in het dorp bij het huis van haar moeder. Die was net op. Het armzalige huisje, donker als een hol, achter in een nauwe steeg, werd schaars verlicht door een olie-

lampje. Sidora stortte zich verward en buiten adem naar binnen en leek het hele huisje met haar aanwezigheid te vullen.

Bij het zien van haar dochter in die toestand op dat uur begon haar moeder te gillen, waardoor alle vrouwen uit de buurt met olielampjes in de hand toesnelden.

Sidora begon hartverscheurend te huilen en al huilende trok ze zich de haren uit het hoofd, en ze deed alsof ze niet kon praten om haar moeder en de buurvrouwen de ernst van wat haar was overkomen en de angst die zich van haar had meester gemaakt beter te doen begrijpen en te laten inzien.

“De maanziekte! De maanziekte!”

Een bijgelovige angst voor die duistere ziekte bekroop alle vrouwen, toen Sidora haar verhaal deed.

O, arm kind! Zij hadden het nog tegen haar moeder gezegd, dat die man niet normaal was, dat die man vast een of ander groot verborgen gebrek had; dat geen van hen hem aan hun eigen dochter zou hebben gegeven. Dus hij blafte? Hij jankte als een wolf? Hij krabde aan de deur? Jezus, wat vreselijk! En hoe kwam het dan dat ze niet dood was, het arme kind?

Nadat haar moeder ten einde raad in een stoel was neergevallen, hief ze - de armen slap, het hoofd gebogen - een klaagzang aan:

“O, mijn dochter, o, mijn dochter! O, mijn arme, arme, ongelukkige dochter!”

Bij zonsondergang verscheen Batà - nog steeds opgezet en lijkbleek, ontmoedigd, terneergeslagen en verdoofd - in de steeg, en hij trok twee opgetuigde muilezels aan de halster achter zich aan.

Bij het horen van het hoefgetrappel van de muilezels op de stenen in de steeg die door de augustuszon gloeide als een oven en die verblindend werkte door de weerkaatsing van de kalk, trokken alle vrouwen met door angst onderdrukte gebaren en kreten zich haastig met hun stoelen in hun huisjes terug en staken hun hoofd door de deuropening om naar buiten te gluren en elkaar blikken van verstandhouding toe te werpen.

De moeder van Sidora vertoonde zich fier en trillend van woede op de drempel en begon te schreeuwen:

“Ga weg, slechte christen! Waar haalt u het lef vandaan om weer voor mij te verschijnen?! Weg hier! Weg hier! Moordenaar, verrader, weg hier! U heeft mijn dochter in het ongeluk gestort! Weg hier!”

En zo bleef ze nog een poosje staan krijsen, terwijl Sidora die binnen in een hoekje zat weggedoken, huilde en haar moeder bezwoer haar te verdedigen en geen duimbreed te wijken.

Batà hoorde met gebogen hoofd de dreigementen en verwensingen aan. Het raakte hem: hij was schuldig; hij had zijn ziekte verborgen. Hij had die verborgen gehouden, omdat geen enkele vrouw hem zou hebben genomen als hij het van tevoren had bekend. Het was terecht dat hij nu voor zijn eigen fouten moest boeten.

Hij hield zijn ogen gesloten en bitter schudde hij zijn hoofd, zonder een stap te verzetten. Toen sloeg zijn schoonmoeder de deur in zijn gezicht dicht en sloot de deur in de klink. Batà bleef nog een poosje met gebogen hoofd voor die gesloten deur staan, daarna draaide hij zich om en bemerkte in de deuropeningen van de andere huisjes vele verwarde en angstige ogen die hem begluurden.

Die ogen zagen de tranen op het gezicht van de ontmoedigde man, en toen veranderde hun ontzetting in medelijden.

Een buurvrouw, de moedigste, bood hem een stoel aan, daarna kwamen de anderen met z'n tweeën, met z'n drieën naar buiten en gingen om hem heen staan. En Batà begon, nadat hij met stomme gebaren van het hoofd zijn dank had betuigd, hun stukje bij beetje over zijn rampspoed te vertellen: dat zijn moeder als jonge vrouw, na het aren lezen, door op een erf in de open lucht te slapen hem als kind een hele nacht aan de maan had blootgesteld; en die hele nacht had hij - arm schaap - daar met de mooie maan gespeeld, op zijn rug liggend, met spartelende armpjes en beentjes, en rollende ogen. En de maan had hem “betoverd”. De betovering had echter jarenlang in hem gesluimerd en was nog niet zo lang geleden ontwaakt. Iedere keer als het volle maan was, nam de ziekte weer bezit van hem. Maar het was alleen voor hèm een ziekte; anderen hoefden er alleen maar voor op hun hoede te zijn: en ze konden zich er voor hoeden, omdat het steeds met regelmatige tussenpozen kwam en omdat hij het voelde aankomen en van tevoren waarschuwde; het duurde maar een enkele nacht en dan was het weer voorbij. Hij had gehoopt dat zijn vrouw moediger zou zijn; maar aangezien zij dat niet was, konden ze het volgende doen: of zij ging bij volle maan naar haar moeder in het dorp of die kwam naar de boerderij om haar gezelschap te houden.

“Wie, mijn moeder?” barstte op dat moment Sidora, ontstoken in woede en met fonkelende ogen uit, terwijl ze de deur waarach-

ter ze had staan meeluisteren wijd open gooide.

“U bent gek!” Wilt u ook mijn moeder van angst laten sterven?’

Ook die kwam nu naar buiten, duwde haar dochter met een elleboog weg en gelastte haar haar mond te houden en rustig in huis te blijven. Ze naderde het groepje vrouwen die nu een en al medelijden waren, en eerst praatte ze wat met hen, en daarna met Batà, onder vier ogen.

Woedend en in de war volgde Sidora vanaf de drempel de gebaren van haar moeder en haar echtgenoot; en omdat ze dacht dat hij met veel vuur een of andere belofte deed waar haar moeder kennelijk tevreden mee was, zette ze het op een schreeuwen:

‘Nee meneer, vergeet het maar! Zijn jullie het op een akkoordje aan het gooien? Dat heeft geen zin, dat heeft geen zin! Dàt kan ik jullie wel vertellen!’

De vrouwen uit de buurt gebaarden haar dringend haar mond te houden en de afloop van het gesprek af te wachten. Uiteindelijk zei Batà zijn schoonmoeder gedag en liet een van zijn twee muilezels bij haar achter, en nadat hij de goede buurvrouwen had bedankt, ging hij weg, de andere muilezel aan de halster achter zich aan trekkend.

‘Hou je mond, onnozel wicht!’ zei haar moeder meteen zachtjes tegen Sidora, terwijl ze het huis binnenging.

‘Als het volle maan is, kom ik, met Saro...’

‘Met Saro? Heeft hij dat gezegd?’

‘Dat heb ìk hem gezegd, hou je mond! Ja, met Saro.’

En terwijl ze haar ogen neersloeg om een glimlach te verbergen, deed ze alsof ze haar tandeloze mond afveegde met een punt van de onder haar kin geknoopte hoofddoek, en vervolgde: ‘Zijn er dan in onze hele familie andere mannen dan hij? Hij is de enige die ons hulp en troost kan bieden. Hou je mond!’

En zo ging Sidora de volgende ochtend bij dageraad weer weg over de velden op die andere, door haar echtgenoot achtergelaten ezel.

Ze dacht aan niets anders meer, al die negenentwintig dagen die haar nog scheidden van de komende volle maan. Ze zag die augustusmaan langzamerhand afnemen en steeds later opkomen, en ze had de fasen van het kleiner worden dolgraag willen versnellen; toen zag ze haar een paar avonden niet meer; uiteindelijk zag ze haar bleek en flauwtjes terug aan de nog schemerende hemel, en weer zag

ze haar langzamerhand steeds meer wassen.

‘Wees niet bang,’ zei Batà elke keer droevig tegen haar, als hij haar steeds maar gespannen naar de maan zag kijken.

‘Het is nog niet zover, het is nog niet zover! De ellende begint pas als zij geen hoorntjes meer draagt...’

Sidora voelde zich verstijven bij deze woorden die met een dubbelzinnige glimlach gepaard gingen en ze keek hem ontsteld aan.

Eindelijk was de lang verwachte en toch ook gevreesde avond daar. Haar moeder arriveerde te paard met neef Saro, twee uur voordat de maan opkwam.

Batà zat, zoals de vorige keer, in elkaar gedoken op het erf en hief niet eens zijn hoofd op om te groeten.

Sidora die helemaal beefde, gebaarde haar neef en haar moeder niets tegen hem te zeggen, en ze nam hen mee de boerderij in. Haar moeder begon meteen in een donker hok te snuffelen waar oude gereedschappen - houwelen, sikkels, zadels, manden en zakken - opeengehoopt lagen en dat zich naast de grote ruimte bevond, die ook de dieren herbergde.

‘Jij bent een man,’ zei ze tegen Saro, ‘en jij weet al hoe het is,’ zei ze tegen haar dochter: ‘maar ik ben een oude vrouw, ik ben het bangst van allemaal en ik zal me hier doodstil en helemaal alleen verborgen houden. Ik sluit me goed op, en laat hem dan maar buiten de wolf uithangen.’

Ze gingen alledrie weer naar buiten, en ze bleven nog een hele tijd voor de boerderij staan praten. Naarmate de schemering langzaam over de velden viel, wierp Sidora steeds vuriger en uitdagender blikken naar Saro. Maar deze, gewoonlijk juist zo levendig, opgewekt en goedgehumeurd, voelde dat hij bij deze confrontatie langzaam lijkbleek werd, dat zijn glimlach op zijn lippen bestierf, en dat zijn tong uitdroogde. Hij ging steeds verzitten alsof uit het muurtje waarop hij zat doornen staken, en hij slikte moeizaam. Zo nu en dan wierp hij tersluiks een blik op die man daar die op het toeslaan van de ziekte zat te wachten; ook rekte hij zijn nek om te zien of achter de hoogte van de Crocca het angstwekkende gezicht van de maan nog niet te voorschijn kwam.

‘Nog niets,’ zei hij tegen de twee vrouwen.

Sidora antwoordde hem met een opgewekt, zorgeloos gebaar en bleef hem lachend met haar ogen uitdagen.

Voor die nu haast schaamteloze ogen begon Saro meer afschuw

en angst te voelen dan voor die man die daar in elkaar gedoken zat te wachten.

En hij was de eerste die holderdebolder de boerderij insprong, zodra Batà zijn eerste gejank uitstootte en hen drieën gebaarde zich meteen binnen op te sluiten. O, hoe naarstig ging hij aan de slag met het neerzetten van steunpalen, steunpalen en nog eens steunpalen, terwijl de oude vrouw zich stilletjes in het berghok verborg en Sidora, geïrriteerd en teleurgesteld, steeds weer op ironische toon tegen hem zei:

'Kalm aan maar... maak het jezelf niet zo moeilijk... Je zal zien dat het niets voorstelt.'

Het stelde niets voor? O, het stelde niets voor?! Bij de eerste uithalen van de echtgenoot, bij de eerste kopstoten, bij de eerste schoppen tegen de deur, bij het eerste gebries en gekrab stond Saro te trillen op zijn benen, met zijn haar recht overeind, badend in het zweet en met wijdopengesperde ogen, terwijl de koude rillingen over zijn rug liepen. Dus het stelde niets voor? Godallemachtig! Godallemachtig! Maar hoe was het mogelijk? Was die vrouw daar gek? Terwijl haar echtgenoot buiten tegen de deur tekeerging, had je haar eens moeten zien: op het bed gezeten lachte ze, slingerde ze met haar benen, strekte ze haar armen naar hem uit en riep: 'Saro, Saro!'

O ja? Woedend en verontwaardigd vloog Saro met een sprong het hok in waar de oude vrouw zat, greep haar bij een arm, trok haar naar buiten en smeet haar op het bed naast haar dochter.

'Daar,' brulde hij. 'Zíj is gek!'

En terwijl hij terugliep naar de deur, ontdekte ook hij door de tralies van het raampje hoog in de muur tegenover hem de gelukzalige en hooghartige maan die, ook al bezorgde zij van daaruit zoveel pijn aan de echtgenoot, vanaf hier wel leek te lachen om de mislukte wraak van de echtgenote.

(*1913*)

Vertaalde poëzie

Twee gedichten
Anna Achmatova
(Vertaling Werkgroep Slavistiek Leiden)[*]

[Maandagavond]

Maandagavond. Een uur of zeven.
De stad die in nevelen baadt.
Ooit heeft een dwaas geschreven,
Dat er liefde op aarde bestaat.

En iedereen ging het geloven,
Want iets anders konden ze niet:
Eeuwige trouw beloven
En zingen een liefdeslied.

Aan enkelen is het gegeven,
Te zien hoe het werkelijk is...
Ik zag het, en nu is mijn leven
Gedompeld in droefenis.

(Petersburg, 1917)

Двадцать первое. Ночь. Понедельник.
Очертанья столицы во мгле.
Сочинил же какой-то бездельник,
Что бывает любовь на земле.

И от леностн илн со скуки
Все поверили, так и живут:
Ждут свиданий, боятся разлуки
И любовные песни поют.

Но иным открывается тайна,
И почиет на них тишина...
Я на это наткнулась случайно
И с тех пор всё как будто больна.

1917
Пемербуре

* *De werkgroep bestaat uit Margriet Berg, Yolanda Bloemen, Wanda Bruining, Karin Heller, Sjifra Herschberg, Nettie Jansen, Anne Pries, Karel van het Reve en Marja Wiebes. Dit najaar zullen de verzamelde vertalingen van de werkgroep verschijnen onder de titel 'De meisjes van Zanzibar,' bij uitg. Gerards en Schreurs, Maastricht.*

Voronezj

Aan O.M.

De hele stad ligt onder ijs, bevroren,
Met bomen, muren, sneeuw, als achter glas.
Onzeker trekt de arreslee haar sporen,
Ik loop op het kristal met bange pas.
Boven het beeld van Peter een saffieren,
Wazige hemel, raven, populieren.
Het land rondom bewaart het krijgsgeweld
Van zegepralend waaiende banieren
Over de heuvels van het Snippenveld.
De toppen van de populieren klinken
Boven ons hoofd. Nu lijkt het nog het meest
Of zij te saam op onze jubel drinken
Als duizend gasten op een bruiloftsfeest.

Maar in het huis van de verbannen dichter
Staan angst en Muze beurtelings op wacht.
En het wordt nacht,
En daarna wordt het nooit meer lichter.

(4 maart 1936)

Воронеж

О.М.

И город весь стоит оледенелый.
Как под стеклом деревья, стены, снег.
По хрусталям я прохожу несмело.
Узорных санок так неверен бег.
А над Петром воронежским - вороны,
Да тополя, и свод светло-зеленый,
Размытый, мутный, в солнечной пыли,
И Куликовской битвой веют склоны
Могучей, победительной земли.
И тополя, как сдвинутые чаши,
Над нами сразу зазвенят снльней,
Как будто пьют за ликованье наше
На брачном пире тысячи гостей.

А в комнате опального поэта
Дежурят страх н Муза в свой черед.
и ночь идет,
Которая не ведает рассвета.

4 марма 1936

Gedicht
Alexander Blok
(Vertaling Werkgroep Slavistiek Leiden)

Weet je nog hoe het water droomde
In onze slaperige baai,
Toen er in linie binnenstroomden
En langzaam meerden aan de kaai

Vier grijze schepen? Mateloze
Beroering, onrust brachten zij,
Gebruinde lachende matrozen
Gingen ons achteloos voorbij.

Groots en verlokkend werd het leven...
Toen zijn de schepen weggegaan,
Ze wendden alle vier de steven
De nacht in, naar de oceaan.

En alles werd weer als tevoren,
De vuurbaak zond vermoeid zijn straal
Over de zee. De semaforen
Gaven een allerlaatst signaal...

Hoe weinig heeft een kind van node:
Wat waren jij en ik verblijd
Met al wat ons werd aangeboden,
Zelfs met de kleinste nieuwigheid.

Vind in een zakmes jaren later
Per ongeluk een korrel zand,
En weer is daar het wijde water
En het betoverende strand.

(1911 - 6 februari 1914 L'Aber-Wrac'h, Finistère)

Ты помнишь? В нашей бухте сонной
Спала́ зеленая вода,
Когда кильватерной колонной
Вошли воекные суда.

Четыре - серых. И вопросы
Нас волновали битый час,
И загорелые матросы
Ходили важно мимо нас.

Мир стал заманчнвей и шнре,
И вдруг - суда уплыли прочь.
Нам было видно: все четыре
Зарылись в океан и в ночь.

И вновь обычным стало море,
Маяк уныло замнгал,
Когда на низком семафоре
Последний отдали сигнал...

Как мало в этой жизни надо
Нам, детям, - и тебе и мне.
Ведь сердце радоваться радо
И самой малой новизне.

Случайно на ноже карманном
Найди пылинку дальних стран -
И мир опять предстанет странным,
Закутанным в цветной туман!

1911 - 6 февраля 1914
Aber' Wrach, Finistère

Twee gedichten
Vladislav Chodasevitsj
(Vertaling Werkgroep Slavistiek Leiden)

Voor de spiegel

Nel mezzo del cammin di nostra vita

Terwijl ik mijzelve aanschouwde
Dacht ik: Ik, wat een zinloze kreet.
Heeft ooit moeder van die daar gehouden,
Van die gelige, grijzige, koude,
Die net als de slang alles weet?

Is die jongen die 's zomers op feesten
In Ostankino danste en zong,
Dezelfde die nu door de meeste
Naïeve poëtische geesten
Wordt gevreesd om zijn vlijmende tong?

Die in nachtelijk twisten verbrandde
Alle vuur van zijn jeugdig gemoed,
Ben ik dat die door schade en schande
Ieder tragisch gesprek laat verzanden
En er liever het zwijgen toe doet?

Maar zo is het altijd halverwege
Het noodlottige aardse bestaan:
Van het een naar het ander gedreven,
En opeens door woestijnen omgeven,
Ieder spoor is verloren gegaan.

Nee, geen panter deed mij belanden
Op een zolder in Montparnasse.
Geen Vergilius reikt mij de handen, -
Niets dan eenzaamheid - binnen de randen
Van het waarheid sprekende glas.

(1924)

Перед зеркалом

Nel mezzo del cammin di nostra vita.

Я, я, я. Что за дикое слово!
Неужели вон тот - это я?
Разве мама любнла такого,
Желтосерого, полуседого
И всезнающего, как змея?

Разве мальчик, в Останкине летом
Танцовавший на дачных балах, -
Это я, тот, кто каждым ответом
Желторотым внушает поэтам

Отвращение, злобу и страх?

Разве тот, кто в полночные споры
Всю мальчишечью вкладывал прыть, -
Это я, тот же самый, который
На трагические разговоры
Научнлся молчать н шутить?

Впрочем - так и всегда на средине
Рокового земного пути:
От ничтожной причины - к причине,
А глядишь - заплутался в пустыне,
И своих же следов не найти.

Да, меня не пантера прыжками
На парижский чердак загнала.
И Виргилия нет эа плечами, -
Только есть одиночество - в раме
'оворящего правду стекла.

1924

[Het is een vreugde en een last]

Het is een vreugde en een last
Een afgetakeld lijf te dragen.
Wat vroeger wild en bloeiend was
Is nu vermoeid en aangeslagen

Het bloed gaat in een trage stroom,
De moegeworden schouders zakken.
Zo nijgt een volle appelboom
Onder gewicht van eigen takken.

Gij jongelieden hebt geen weet
Van tederheid en smart die maken
Dat bomen met hun bladerkleed
Eens nog de aarde willen raken.

(1920)

И весело, и тяжело
Нести дряхлѣющее гѣло.
Что буйствовало и цвѣло,
Теперь набухло и поарѣло.

И кровь по жнламь не спѣшнть,
И рукн повисають сами.
Такь яблонь осенью стонть,
Отягощениая плодамн,

И не постнгнуть юнымъ, вамъ,
Всей нѣжностн неодолимой,
Съ какою хочется аѣтвямъ
Коснуться вновь аемли роднмой.

1920.

Acht gedichten
Emily Dickinson
(Vertaling Christine van Ham)

239

De ‘Hemel’ - buiten mijn bereik!
De Appel aan de Boom -
Althans als die daar hopeloos - hangt -
Die - stelt mijn ‘Hemel’ voor!

De Kleur, van Wolken op hun Reis -
De mij ontzegde Grond -
Voorbij de Berg - het Huis voorbij -
Daar - is - 't Beloofde Land!

Zijn tergend Purper - 's Middags laat -
Verlokt - de argelozen -
Betoverd - door de Goochelaar -
Die ons - pas nog - versmaadde!

239

‘Heaven’ - is what I cannot reach!
The Apple on the Tree -
Provided it do hopeless - hang -
That - ‘Heaven’ is - to Me!

The Color, on the Cruising Cloud -
The interdicted Land -
Behind the Hill - the House behind
There - Paradise - is found!

Her teasing Purples - Afternoons -
The credulous - decoy -
Enamored - of the Conjuror -
That spurned us - Yesterday!

413

Op Aarde - voel ik me nooit Thuis -
En 'k voel me vast niet beter
In 't Paradijs - al is het Mooi -
Ik houd niet van de Hemel -

Want het is - almaar - Zondag daar -
Nooit komt er - Speelkwartier -
En Eden 's vast heel eenzaam
Na Schooltijd met mooi weer -

Deed God nu ooit een Dutje -
Of ging Hij eens op stap -
Zodat Hij ons niet zag - maar Hij
Schijnt - als een Telescoop

Ons eeuwig te aanschouwen -
Het liefst rende ik weg
Van Hem - en Heilige Geest - en Al -
Maar straks is 't ‘Oordeelsdag’!

413

I never felt at Home - Below -
And in the Handsome Skies
I shall not feel at Home - I know -
I don't like Paradise -

Because it's Sunday - all the time -
And Recess - never comes -
And Eden'll be so lonesome
Bright Wednesday Afternoons -

If God could make a visit -
Or ever took a Nap -
So not to see us - but they say
Himself - a Telescope

Perennial beholds us -
Myself would run away
From Him - and Holy Ghost - and All -
But there's the ‘Judgment Day’!

419

We wennen aan de Duisternis -
Als 't Licht is weggedaan -
Wanneer de Buurvrouw haar Vaarwel
Beschijnt met een Lantaarn -

Stappen We - Even maar - onvast -
Door 't nieuwe van de nacht -
Dan - 't Oog op Donker ingesteld -
Gaan we - rechtop - op Pad -

Zo ook bij groter - Duisternis -
Die Nachten van het Brein -
Wanneer geen Maan een teken geeft -
Of Ster - schijnt - binnenin -

De Flinksten - tasten even -
En krijgen soms een Boom
Direct tegen het Voorhoofd -
Maar als ze leren zien -

Verandert of het Duister -
Of iets in het gezicht
Past zich bij Middernacht aan -
En 't Leven koerst haast recht.

419

We grow accustomed to the Dark -
When Light is put away -
As when the Neighbor holds the Lamp
To witness her Goodbye -

A Moment - We uncertain step
For newness of the night -
Then - fit our Vision to the Dark -
And meet the Road - erect -

And so of larger - Darknesses -
Those Evenings of the Brain -
When not a Moon disclose a sign -
Or Star - come out - within -

The Bravest - grope a little -
And sometimes hit a Tree
Directly in the Forehead -
But as they learn to see -

Either the Darkness alters -
Or something in the sight
Adjusts itself to Midnight -
And Life steps almost straight.

1333

Wat Zotternij in Lentetijd
Kan voor de Koning zelfs geen kwaad,
Maar God zij met de Clown -
Die dit ontzaglijk tafereel -
Dit groen Experiment - geheel
Als van hemzelf beschouwt!

1333

A little Madness in the Spring
Is wholesome even for the King,
But God be with the Clown -
Who ponders this tremendous scene -
This whole Experiment of Green -
As if it were his own!

1377

Geen Vrucht der Wet smaakt half zo goed
Als het verboden Fruit -
Hoe weelderig ligt in de Peul
De Erwt die Plicht omsluit -

1377

Forbidden Fruit a flavor has
That lawful Orchards mocks -
How luscious lies within the Pod
The Pea that Duty locks -

1544

Wie - hier benee - geen Hemel vindt
Hoeft boven niet te zoeken -
Want Engelen hebben wij als Buur,
Welk Huis wij ook betrekken -

1544

Who has not found the Heaven - below -
Will fail of it above -
For Angels rent the House next ours,
Wherever we remove -

1640

Ontneem mij al mijn have, maar laat me mijn extase,
En ik zal rijker zijn dan Allen om mij heen -
Slecht past me dat ik zo'n weelderig huis bewoon
Als aan mijn eigen Deur bezitters van veel meer
In grauwe armoe leven -

1640

Take all away from me, but leave me Ecstasy,
And I am richer then than all my Fellow Men -
Ill it becometh me to dwell so wealthily

When at my very Door are those possessing more,
In abject poverty -

1726

Als al het leed voor mij bestemd
Vandaag eens tot mij kwam,
'k Ben zo gelukkig dat het vast
Lachend de benen nam.

Als al de vreugd voor mij bestemd
Vandaag eens tot mij kwam,
Ze kon zo groot niet zijn als dit
Wat mij nu overmant.

1726

If all the griefs I am to have
Would only come today,
I am so happy I believe
They'd laugh and run away.

If all the joys I am to have
Would only come today,
They could not be so big as this
That happens to me now.

Acht gedichten
A.E. Housman[*]
(Vertaling Marko Fondse)

Van ginds ver land naar 't hart vlaagt bits
een dodelijke kou:
Wat zijn die hoeven, kerk en spits,
't herinnerd heuvelblauw?

't Land van verloren vrede is dat,
het straalt daar puur en echt.
Daar ging ik mijn gelukkig pad
en 't is mij nu ontzegd.
(A Shropshire Lad, XL)

XL

Into my heart an air that kills
From you far country blows:
What are those blue remembered hills,
What spires, what farms are those?

That is the land of lost content,
I see it shining plain,
The happy highways where I went
And cannot come again.

Droef heet mijn vers; wat wilt u, -
't omspant in nauwe grens
een eeuwig leed, niet mijn zo zeer,
maar van de mens.

Dit is voor alle verschopten,
nog onverwekt, wanneer
zij weer eens zijn in last en druk
en ik - niet meer.

(More Poems, mottogedicht)

They say my verse is sad: no wonder;
Its narrow measure spans
Tears of eternity, and sorrow,
Not mine, but man's.

This is for all ill-treated fellows
Unborn and unbegot,

* *A.E. Housman (1859-1936), een van Engelands bekendste latinisten en professor in Cambridge, debuteerde als dichter in 1896 met* A Shropshire Lad, *pessimistische lyriek, sober, geconcentreerd en perfect van vorm. Het duurde bijna een generatie voor deze bundel erkenning kreeg, sindsdien is Housmans publiek alleen maar gegroeid; weinig Engelse dichters van zijn generatie worden nog zo veel gelezen.*
In 1922 verscheen een tweede bundel Last Poems *en in 1936 een bundeling van nagelaten gedichten* More Poems. *Meer postume poëzie verscheen in 1937 en '39, de 'Additional Poems'. Een eerste bundeling van Marko Fondses vertalingen wordt dit najaar uitgebracht door de Regulierenpers in een bibliofiele editie, getiteld 'Dit dwangbestel van mens en God'.*

For them to read when they're in trouble
And I am not.

[Nederlands]

Mij trof begoocheling,
listig verleidster,
dank zij mijn leidstar
in 't wapenkleed.
Hoop zoekt de sterv'ling
in slaap te wiegen,
wat die bedrieger
míj nimmer deed.

Mocht hún loos denken
bij roem of ijle
fortuin verwijlen,
bij minnaars uur, -
't mijn was bij pijnen
die, toen hun stonde
daar was, mij vonden
gehard in 't vuur.

(More Poems, VI)

VI

I to my perils
Of cheat and charmer
Came clad in armour
By stars benign.
Hope lies to mortals
And most believe her,
But man's deceiver
Was never mine.

The thoughts of others
Were light and fleeting,
Of lovers' meeting
Or luck or fame.
Mine were of trouble,
And mine were steady,
So I was ready
When trouble came.

[Nederlands]

Niets beloof ik: vrienden scheiden;
wat ooit begon kent tijd en grens;
en trouw en harts eenkennigheid zijn
al zo bestendig als de mens.

Maar dit gedoemd verbond vergaat niet,
al dooft zijn vuur ten laatste uit;

zo hecht gegrond in wanhoop staat het
door noodlots eeuwig raadsbesluit.

(More Poems, XII)

XII

I promise nothing: friends will part;
All things may end, for all began;
And truth and singleness of heart
Are mortal even as is man.

But this unlucky love should last
When answered passions thin to air;
Eternal fate so deep has cast
Its sure foundation of despair.

[Nederlands]

Na je overtocht met de ene munt, -
vaargeld voor 't laatste veer -
op wie denk je dat je nog rekenen kunt
aan Lethe's kaai? Mij niet meer.

De zeerhartige slover, verslingerde knecht,
slaaf, steeds weer voor jou in draf,
verwacht hem niet in de stad van recht,
de vrijstaat van het graf.

(More Poems, XXIII)

XXIII

Crossing alone the nighted ferry
With the one coin for fee,
Whom, on the wharf of Lethe waiting,
Count you to find? Not me.

The brisk fond lackey to fetch and carry,
The true, sick-hearted slave,
Expect him not in the just city
And free land of the grave.

[Nederlands]

Braaf schepsel, aan 't bestaan verknocht,
wilt u een redeles?
Ziehier dit mes dan dat ik kocht, -
voor zeven stuivers mes.

Steek ik het in mijn hart, wat blijkt? -
de lucht komt naar beneê,
het aardse fundament bezwijkt
en gij sterft allen mee.

(More Poems, XXVI)

XXVI

Good creatures, do you love your lives
And have you ears for sense?
Here is a knife like other knives,
That cost me eighteen pence.

I need but stick it in my heart
And down will come the sky,

And earth's foundations will depart
  And all you folk will die.

[Nederlands]

Halfweegs verstard voor 't overtreden
  van één gebod, in eeuwig oponthoud,
staat, glinsterend teken tot op heden,
  de vrouw nog in een woestenij van zout.
Achter zijn rug valt zwavel dicht en lang
  en dreunt het oordeel als een ziedend vat;
Hij, naar de bergen van zijn ondergang,
  vervolgt zijn pad.

(More Poems, XXXV)

XXXV

Half-way, for one commandment broken,
  The woman made her endless halt,
And she to-day, a glistering token,
  Stands in the wilderness of salt.
Behind, the vats of judgment brewing
  Thundered, and thick the brimstone snowed;
He to the hill of his undoing
  Pursued his road.

[Nederlands]

R.L.S.

De zeeman is gekeerd aan wal.
   Onttakeld tot op 't want
stort het bereisde zeilschip al
   zijn gouden buit aan land.

De jager is gekeerd naar 't dal;
   het dier des velds ligt neer,
al naar zijn wil, in net en val,
   met het gevleugeld heir.

Verstild is 't land bij avondval,
   besterd de blakke zee.
De jager is gekeerd naar 't dal,
   de zeeman naar de ree.

(Additional Poems, XXII)

XXII R.L.S.

Home is the sailor, home from sea:
   Her far-borne canvas furled
The ship pours shining on the quay
   The plunder of the world.

Home is the hunter from the hill:
   Fast in the boundless snare
All flesh lies taken at his will
   And every fowl of air.

'Tis evening on the moorland free,
   The starlit wave is still:
Home is the sailor from the sea,
   The hunter from the hill.

Zondagen
Jules Laforgue[*]
(Vertaling Karel van Eerd)

1

Erg oktoberwinderig was het landschap buiten,
zoals het wordt omlijst door 't venster, heden zondag;
het zonnescherm hangt verzakt, is niet meer te sluiten;
een paar souspieds dat hier, hoe lang al! in de zon lag
veegt twee vuilwitten tegen 't kale landschap buiten.

Een gammele zonsondergang, etterend grijzig;
't wasserijdak opzij onder viesvette lagen;
beeldvullend het Val-de-Grâce,[*] voornaam en rijzig;
vijf bomen geteisterd door kille schriele vlagen
die de grondverf van de lucht marmeren, vaalgrijzig.

Dan het geknevelde skelet van blauweregen,
geteisterd door nog killere, schrielere vlagen!
Restantje bruidskant! Nadag van huwelijkszegen!
Galgtouw, doodsstrijd, kan men nog meer spektakel vragen
van die geknevelde, verkrampte blauweregen?

Complainte d'un autre dimanche

C'était un très-au vent d'octobre paysage,
Que découpe, aujourd'hui dimanche, la fenêtre,
Avec sa jalousie en travers, hors d'usage,
Où sèche, depuis quand! une paire de guêtres
Tachant de deux mals blanca ce glabre paysage.

Un couchant mal bâti suppurant du livide;
Le coin d'une buanderie aux tuiles sales;
En plein, le Val-de-Grâce, comme un qui préside;
Cinq arbres en proie à de mesquines rafales
Qui marbrent ce ciel cru de bandages livides.

Puis les squelettes de glycines aux ficelles,
En proie à des rafales encor plus mesquines!
Ô lendemains de noce! ô bribes de dentelles!
Montrent-elles assez la corde, ces glycines
Recroquevillant leur agonie aux ficelles!

* Val-de-Grâce: *het grote militaire hospitaal in Parijs, in de buurt waarvan Laforgue in zijn jeugd had gewoond en waar hij, toen hij dit gedicht schreef, bij een vriend logeerde. Zie over Laforgue de rubriek 'Essay'.*

* Val-de-Grâce*: het grote militaire hospitaal in Parijs, in de buurt waarvan Laforgue in zijn jeugd had gewoond en waar hij, toen hij dit gedicht schreef, bij een vriend logeerde. Zie over Laforgue de rubriek 'Essay'.*

Wat ik hier, wat ik hier in deze kamer uitspook?
Dichten. En wat dan nog? Trage slak, vieze slijmerd!
Leven doe je maar eens, en jij, in deze duikklok,
blijft maar die herkauwer, blijft maar die zelfberijmer!
Ben jij voor eeuwig en altijd je eigen huisspook?

Flink oktoberwindig was toen het landschap buiten...

Ah! qu'est-ce que je fais, ici, dans cette chambre!
Des vers. Et puis, après? ô sordide limace!
Quoi! la vie est unique, et toi, sous ce scaphandre,
Tu te racontes sans fin, et tu te ressasses!
Seras-tu donc toujours un qui garde la chambre?

Ce fut un bien au vent d'octobre paysage....

2

Voorbij wat de zon zag
verbannen zondag,
tot waar geen microscoop of telescoop meer reikt,
hymendrempel waar 't vlees aan hartstilstand bezwijkt...

O burgermanszondag
van alle ondag
in 't oud Europa, nog aan vaudeville geijkt,
waar je wegwalst van liefde die bijziende blijkt...

't Azuur daar, zeg ìk maar,
is Wet, onwrikbaar,
geen keurig vaderhuis, geen knusse hemelhof
als laatste rustplaats voor ons eredicht, met lof!

Als achtergrond onder
bliksem en donder
prachtig, de Wet! en voor akten geen blauwer stof...
- Maar Wet maakt het geluk niet, maakt de Man niet, of?

[Frans]

Ô Dimanches bannis
De l'Infini
Au-delà du microscope et du télescope,
Seuil nuptial où la chair s'affale en syncope....

Dimanches citoyens
Bien quotidiens
De cette école à vieux cancans, la vieille Europe,
Où l'on tourne, s'en tricotant des amours myopes....

Oh! tout Lois sans appel,
Je sais, ce Ciel,
Et non un brave toit de famille, un bon dôme
Où s'en viennent mourir, très-appréciés, nos psaumes!

C'est fort beau comme fond
À certains fronts,
Des Lois! et pas de plus bleue matière à diplômes....
- Mais, c'est pas les Lois qui fait le bonheur, hein, l'Homme?

3

O, dat klavier, dat lief klavier
waarop geen stop, geen knop voor stop zit,
dat klaagklavier van vierhoog hier
dat koppig boven op mijn kop zit!

't Moet zo'n enge prelude zijn,
zo'n werkstersromance vol ontrouw,
't zal zo'n ijle etude zijn,
waarna *Het Gebed ener Jonkvrouw*!

Vluchten? Waarheen, met voorjaarsweer?
Buiten, zondag, niks te beleven...
En thuis niks te beleven méér...
Niks te beleven is gegeven!...

Hé daar, lief kind, gemenerik
met je kille *Lied zonder woorden*!
Ik loop toch heus niet in de strik
van jouw droef gebroken akkoorden...

Noodlottig Liebestraumboeket,
dwaze verlepte pastorales,
hou op, hou op! U komt, en met
dat mijn ziel dan al aan de haal is...

Zo'n wolkenzondag, is bekend,
dan verricht ik niets meer van waarde,
en zelfs 't poverste pierement
(ach arm!) doorsteekt mijn lijf met zwaarden!

Ja, 't is te erg wat mij bezielt!
Was ik getrouwd, ik kuste, smoorde
mijn schat! Op twee knieën geknield
verleidde ik haar met de woorden:

‘Mijn hart is al te zeer mijn ik!
En jij belichaamt 's mensen zwakte;
dus jij betreurt geen ogenblik
als ik je nu eens stevig pakte!’

[Frans]

Oh! ce piano, ce cher piano,
Qui jamais, jamais ne s'arrête,
Oh! ce piano qui geint là-haut
Et qui s'entête sur ma tête!

Ce sont de sinistres polkas,
Et des romances pour concierge,
Des exercices délicats,
Et *La Prière d'une vierge!*

Fuir? où aller, par ce printemps?
Dehors, dimanche, rien à faire....
Et rien à fair' non plus dedans....
Oh! rien à faire sur la Terre!....

Ohé, jeune fille au piano!
Je sais que vous n'avez point d'âme!
Puis pas donner dans le panneau
De la nostalgie de vos gammes....

Fatals bouquets du Souvenir,
Folles légendes décaties,
Assez! assez! vous vois venir,
Et mon âme est bientôt partie....

Vrai, un Dimanche sous ciel gris,
Et je ne fais plus rien qui vaille,
Et le moindre orgu' de Barbari
(Le pauvre!) m'empoigne aux entrailles!

Et alors, je me sens trop fou!
Marié, je tuerais la bouche
De ma mie! et, à deux genoux,
Je lui dirais ces mots bien louches:

‘Mon coeur est trop, ah trop central!
Et toi, tu n'es que chair humaine;
Tu ne vas donc pas trouver mal
Que je te fasse de la peine!’

4

HAMLET: *Have you a daughter?*
POLONIUS: *I have, my lord.*
HAMLET: *Let her not walk i' the sun; conception is a blessing; but not as your daughter may conceive.*

Het regent doelloos, gevoelloos, banaal,
de regen valt, kortjakje! in 't kanaal...

't Kanaal is met zijn zondagsrust tevreden;
geen schuit, niet boven de sluis, niet beneden.

Boven de stad klept het middaglof klaar,
de bermen zijn nu leeg, geen vrijend paar.

Daar komt een kostschool voorbij (zie ze sloffen!)
er zijn er al heel wat met wintermoffen.

Eentje heeft er geen mof, geen jas met bont,
een grijze muis, vast zielig, niet gezond.

En die nu net verstoort ineens de orde,
holt uit de rij! God, is ze gek geworden?

Daar gaat zij en werpt zich in het kanaal.
Schippers en sint-bernards, thuis allemaal.

De avondschemer valt; het korte kaatje
ontsteekt zijn lichten. (Het bekende plaatje!)

De regen benat nog steeds het kanaal,
het regent doelloos, gevoelloos, banaal.

[Frans]

HAMLET: *Have you a daughter?*
POLONIUS: *I have, my lord.*
HAMLET: *Let her not walk i' the sun; conception is a blessing; but not as your daughter may conceive.*

Le ciel pleut sans but, sans que rien l'émeuve,
Il pleut, il pleut, bergère! sur le fleuve...

Le fleuve a son repos dominical;
Pas un chaland, en amont, en aval.

Les Vêpres carillonnent sur la ville,
Les berges sont désertes, sans idylles.

Passe un pensionnat (ô pauvres chairs!)

Plusieurs ont déjà leurs manchons d'hiver.

Une qui n'a ni manchon, ni fourrures
Fait, tout en gris, une pauvre figure.

Et la voilà qui s'échappe des rangs,
Et court! ô mon Dieu, qu'est-ce qu'il lui prend?

Et elle va se jeter dans le fleuve.
Pas un batelier, pas un chien Terr' Neuve.

Le crépuscule vient; le petit port
Allume ses feux. (Ah! connu, l' décor!).

La pluie continue à mouiller le fleuve,
Le ciel pleut sans but, sans que rien l'émeuve.

5

't Is oktober, oktober, oktober...
De storm en zijn stoet van paladijnen!
Seizoen voorbij, gesloten gordijnen!
Madelieven dorren, 't park ruit sober,
nachtuilen kwijnen,
de lijkgraversspade laat ze verdwijnen...

(Maar, ik richt de blik nu naar zee, 't natuurgeweld!
Waar alleen 't zwarte grommen van het noodweer telt!
Zoals zo'n zielige, zo'n bleke bangerik
die slechts tussenbei vertrouwt in zijn eigen Ik...)

O huwelijk, dansend havenbaken,
met rode band verf, melkwitte, blauwe,
mijn kapershart blijft, wat dacht je, rouwen
dat het te nimmer ooit vlot zal raken!
't Wordt vastgehouen
in de greep van mist, wind en regenvlagen...

(Op een avond mijn Ik vertrouwd! Was haast verloofd!
Wat kwam ervan terecht? Voorbij eer je 't gelooft!
Mijn geval: Galatea verblindt Pygmalion!
Ach, moest aan die toestand wel iets doen, als het kon...)

[Frans]

C'est l'automne, l'automne, l'automne.....
Le grand vent et toute sa séquelle!
Rideaux tirés, clôture annuelle!
Chute des feuilles, des Antigones,
Des Philomèles,
Le fossoyeur les remue à la pelle...

(Mais, je me tourne vers la mer, les Éléments!
Et tout ce qui n'a plus que les noirs grognements!
Ainsi qu'un pauvre, un pâle, un piètre individu
Qui ne croit en son Moi qu'à ses moments perdus....)

Mariage, ô dansante bouée
Peinte d'azur, de lait doux, de rose,
Mon âme de corsaire morose,
Va, ne sera jamais renflouée!...
Elle est la chose
Des coups de vent, des pluies, et des nuées...

(Un soir, je crus en Moi! J'en faillis me fiancer!
Est-ce possible... Où donc tout ça est-il passé!...
Chez moi, c'est Galathée aveuglant Pygmalion!
Ah! faudrait modifier cette situation...)

6

HAMLET: *I have heard of your paintings too, well enough. God hath given you one face, and you make yourselves another; you jig, you amble and you lisp, and nickname God's creatures, and make your wantonness your ignorance. Go to; I'll no more on 't; it hath made me mad. To a nunnery, go.*

Niet nog eens dat motiefje spelen,
niet meer uw vleugel laten kwelen,
juffrouw boven mijn souterrain!
't Was in Carré datzelfde deuntje
dat de zweepslag was voor dat ventje
fleurig vermomd als harlekijn.

Een pruik met rozendecoratie,
maar in zijn bloedarmoedig facie
geen neus in 't zwarte klaverblad!
Mocht hij met rode harten spelen,
zijn wals verklankte de bordelen
waar kindje nooit een kansje had.

U spreekt die wals, lief dilettantje
van 't corselet met frêle kantje
voor vanavond, het dansfestijn!
- Ha, jou nu bij de schouders grijpen,
in decolleté mee naar het lijpe
gemeentelijk-slachthuisterrein!

Daar, daar leer ik je straks wel mores!
En ik vraag je daar wat er vóór is,
dat keurslijf om je leest geklampt,
je faux-cul, je krullen, die samen
niets meer zijn dan valse reclame
voor je voorhoofd en achterhand.

[Frans]

HAMLET: *I have heard of your paintings too, well enough. God hath given you one face, and you make yourselves another; you jig, you amble and you lisp, and nickname God's creatures, and make your wantonness your ignorance. Go to; I'll no more on't; it hath made me made. To anunnery, go.*

N'achevez pas la ritournelle,
En prêtant au piano vos ailes,
Ô mad'moiselle du premier.
Ça me rappelle l'Hippodrome,
Où cet air cinglait un pauvre homme
Déguisé en clown printanier.

Sa perruque arborait des roses,

Mais, en son masque de chlorose,
Le trèfle noir manquait de nez!
Il jonglait avec des coeurs rouges
Mais sa valse trinquait aux bouges
Où se font les enfants mort-nés.

Et cette valse, ô mad'moiselle,
Vous dit les Roland, les dentelles
Du bal qui vous attend ce soir!....
- Ah! te pousser par tes épaules
Décolletées, vers de durs pôles
Où je connais un abattoir!

Là, là, je te ferai la honte!
Et je te demanderai compte
De ce corset cambrant tes reins,
De ta tournure et des frisures
Achalandant contre-nature
Ton front et ton arrière-train.

‘Zusterlief’ luidt aan jou mijn bede,
‘kies toch voor mijn manier van kleden,
simpel, daar is geen leugen bij;
hou op je deinend voort te zeulen
als een fokmerrie zwaar van veulen
die ronddraaft in de stoeterij!’

O! puur leven als autochtonen
op deze aarde (want daar wonen
wij per slot, waar we mensen zijn!),
zonder verzuurd te prefereren
boven glimwormpjes dezer sferen
vuurvliegjes van 't hemels domein;

zonder een traan om nieuwe tijden,
zonder 't verkoren oord te beiden
waar het ons te toeven behaagt.
Ja, wat zeg ik u, autochtonen!
Zo zal 't bestaan op aarde lonen,
als men er maar niet meer van vraagt.

[Frans]

Je te crierai: ‘Nous sommes frères!
Alors, vêts-toi à ma manière,
Ma manière ne trompe pas;
Et perds ce dandinement louche
D'animal lesté de ses couches,
Et galopant par les haras!’

Oh! vivre uniquement autochtones
Sur cette terre (où nous cantonne
Après tout notre être tel quel!)
Et sans préférer, l'âme aigrie,
Aux vers luisants de nos prairies
Les lucioles des prés du ciel;

Et sans plus sangloter aux heures
De lendemains, vers des demeures
Dont nous nous sacrons les élus.
Ah! que je vous dis, autochtones!
Tant la vie à terre elle est bonne
Quand on n'en demande pas plus.

7

Straks heb ik een heel leven lang de sprong gemist
in 't enge avonturenduister,
om 's harten begeerte naar luister!...
- Kostbaar, heel zo'n leven verkwist

aan al die treinen die ik steeds weer heb gemist!...

Mijn hart torst een vracht brieven die ik verscheurd heb,
   oeuvre, een lijkkist toevertrouwd
   waar nu de PTT om rouwt!...
   - De slaap die ik met ruzie verbeurd heb,
als mijn hart zich hardde met brieven die ik verscheurd heb!...

[Frans]

J'aurai passé ma vie à faillir m'embarquer
   Dans de bien funestes histoires,
   Pour l'amour de mon coeur de Gloire!....
   - Oh! qu'ils sont chers les trains manqués
Où j'ai passé ma vie à faillir m'embarquer!....

Mon coeur est vieux d'un tas de lettres déchirées,
   Ô Répertoire en un cercueil
   Dont la Poste porte le deuil!.....
   - Oh! ces veilles d'échauffourées
Où mon coeur s'entraînait par lettres déchirées!....

Het lied is nog niet uit, mijn lot is nog in de knop.
O mechanische postbeambte,
die blik die extase verkrampte
nu ingénu per envelop!...
Die bedreiging van mijn levenslot in de knop!

(Eén echter herinner ik mij,
met die grandioze
ogen als rozen,
en knap daarbij!...
en niks van pose.
Een stem riep me toe: ‘Zij is 't, zij! Dat voel ik aan;
daarbij, ze vindt je zo'n interessante man!’
- Dat me dat één oor in, 't ander is uitgegaan!)

[Frans]

Tout n'est pas dit encor, et mon sort est bien vert.
Ô Poste, automatique Poste,
Ô yeux passants fous d'holocaustes,
Oh! qu'ils sont là, vos airs ouverts!....
Oh! comme vous guettez mon destin encor vert!

(Une, pourtant, je me rappelle,
Aux yeux grandioses
Comme des roses,
Et puis si belle!....
Sans nulle pose.
Une voix me criait: ‘C'est elle! Je le sens;
Et puis, elle te trouve si intéressant!’
- Ah! que n'ai-je prêté l'orcille à ses accents!...)

8

Liep het me uit de hand: ‘Ik vind je een schat’,
toen ik pijnlijk besefte dat
ik mezelf niet eens ooit in de hand had gehad.

(Mijn ik: Galatea verblindt Pygmalion!
Aan die toestand iets doen, ik wilde dat dat kon.)

Zo zag ik, armzalige bleke bangerik
die slechts tussenbei vertrouwt in zijn eigen ik,
mijn liefste in 't niets verdwijnen
mee met der dingen ontwikkeling,
zoals een doren ziet verkwijnen
zijn mooiste roos vanwege avondschemering.

[Frans]

Bref, j'allais me donner d'un ‘Je vous aime’
Quand je m'avisai non sans peine
Que d'abord je ne me possédais pas bien moi-même.

(Mon Moi, c'est Galathée aveuglant Pygmalion!
Impossible de modifier cette situation.)

Ainsi donc, pauvre, pâle et piètre individu
Qui ne croit à son Moi qu'à ses moments perdus,
Je vis s'effacer ma fiancée
Emportée par le cours des choses,
Telle l'épine voit s'effeuiller,
Sous prétexte de soir sa meilleure rose.

Nu kwamen deze verjaarnacht weer alle walkurenwinden
gierende langs de kieren van mijn deuren razen:
Eenzaat wee!
Een domme frase!
Ik had iets verdovends moeten vinden!
Te laat! Uit is mijn kleine extase!
Een frase, *Eenzaat wee!*
Mijn kleine extase is passé.

Het stormtij getemd,
verzondagt de ochtendhemel, zij 't laat.
Beier bevrijd nu en blij gestemd,
alle genoeglijke zondagsklokken!
Uitzetten, kantkraagjes, witte rokken,
ritsel tijm en lavendel over straat
richting wierook en koffiebroodjes!
Zoals het thuis tikt, nìet soms? *Eenzaat wee!* Dat staat.

De jongejuffrouw met het elpenblank missaal
keert schroomvallig weer thuis.
Kijk maar, haar lijfje fris verschoond en kuis
maakt, weet het, gewis
geen deel uit van mijn geschiedenis!

Mijn lijf, zusterlief, heeft nogal pijn aan de ziele...

Daar heb je weer, god zal me,
jouw piano, dat het me weer heugen zal!
En jouw hart hoort zichzelf niet, het stamelt
hoempamuziekjes van het kwartjesbal,
en 't doet jou, ach arm, zeer aan 't vlees!...
Help, walkuren!
walkuren van jonkmanskuren en doodslaguren!

[Frans]

Or, cette nuit anniversaire, toutes les Walkyries du vent
Sont revenues beugler par les fentes de ma porte:
Vae soli!
Mais, ah! qu'importe?
Il fallait m'en étourdir avant!
Trop tard! ma petite folie est morte!
Qu'importe *Vae soli!*
Je ne retrouverai plus ma petite folie.

Le grand vent bâillonné,
S'endimanche enfin le ciel du matin.
Et alors, eh! allez donc, carillonnez,
Toutes cloches des bons dimanches!
Et passez layettes et collerettes et robes blanches
Dans un frou-frou de lavande et de thym
Vers l'encens et les brioches!
Tout pour la famille, quoi! *Vae soli!* C'est certain.

La jeune demoiselle à l'ivoirin paroissien
Modestement rentre au logis.
On le voit, son petit corps bien reblanchi
Sait qu'il appartient
À un tout autre passé que le mien!

Mon corps, ô ma soeur, a bien mal à sa belle âme...
Oh! voilà que ton piano
Me recommence, si natal maintenant!
Et ton coeur qui s'ignore s'y ânonne
En ritournelles de bastringues à tout venant,
Et ta pauvre chair s'y fait mal!...
À moi, Walkyries!
Walkyries des hypocondries et des tueries!

Wat zou ik ze graag maltraiteren,
dat lijfkleinood, dat hart van prinses,
je zeggen waar 't op staat, en ook nog de les
hoe ervan te profiteren
van profiteren, jij en ik,
wou jij me maar doorstuderen ook na dit ogenblik!

Nee! 't hartevlees zuigen van de lieveling,
aanbidden kwijnende organen,
elkaar even zien eer de weefsels tanen,
monomaan eenzaam, zonderling!

Maar zij betekent meer dan haar vlees voor mij,
en niet mijn nobel hart slechts zou voor haar tellen;
waartoe dan potsenmakerij
van zo'n broer-en-zusjenovelle!
Geest en vlees, vlees en geest:
het fiere feest van 't aloud Eden,
even Man met de Vrouw zijn geweest.

Intussen, alsjeblieft geen grillen en geen geintjes,
spin verder, weverke, en bid en hou het fijntjes.

- Kom op, laatste der dichters,
altoos binnen word je ziek en zonderling!
Kijk, mooi weer, iedereen is de straat opgegaan,
doe een boodschap, twee piek valeriaan,
maak je ook nog eens een wandeling.

[Frans]

Ah! que je te les tordrais avec plaisir,
Ce corps bijou, ce coeur à ténor,
Et te dirais leur fait, et puis encore
La manière de s'en servir
De s'en servir à deux,
Si tu voulais seulement m'approfondir ensuite un peu!

Non, non! C'est sucer la chair d'un coeur élu,
Adorer d'incurables organes
S'entrevoir avant que les tissus se fanent
En monomanes, en reclus!
Et ce n'est pas sa chair qui me serait tout,
Et je ne serais pas qu'un grand coeur pour elle,
Mais quoi s'en aller faire les fous
Dans des histoires fraternelles!
L'âme et la chair, la chair et l'âme,
C'est l'Esprit édénique et fier
D'être un peu l'Homme avec la Femme.

En attendant, oh! garde-toi des coups de tête,
Oh! file ton rouet et prie et reste honnête.

- Allons, dernier des poètes,
Toujours enfermé tu te rendras malade!
Vois, il fait beau temps tout le monde est dehors,
Va donc acheter deux sous d'ellébore,
Ça te fera une petite promenade.

Drie ongebundelde gedichten
Philip Larkin
(Vertaling J. Eijkelboom)

Aubade

Ik werk de hele dag, word 's avonds halfdronken,
ontwaak om vier uur in het donker. Ik staar.
Om de gordijnen wordt het licht ten slotte.
Tot dan zie ik wat ik als echt ervaar:
de rusteloze dood, opnieuw een etmaal nader,
die maakt dat ik slechts denken kan aan waar
en hoe, wanneer ik zelf zal sterven.
Vruchteloze vragen - toch speelt de vrees
om dood te gaan en dood te wezen
opnieuw, vervult me met ontzetting.

Heel je verstand staat stil. Niet uit wroeging
om dingen niet gedaan, om liefde niet gegeven,
tijd niet benut, ook niet uit spijt omdat
één leven er zo lang over kan doen om uit
een fout begin verlost te raken, of zelfs dat niet,
maar om totale leegte voor altijd,
de zekere vernietiging voor eeuwig waarnaar
wij toegaan. Niet meer hier zijn.
Nergens meer zijn.
Niets is erger, niets méér waar.

Aubade

I work all day, and get half drunk at night.
Waking at four to soundless dark, I stare.
In time the curtain-edges will grow light.
Till then I see what's really always there:
Unresting death, a whole day nearer now,
Making all thought impossible but how
And where and when I shall myself die.
And interrogation: yet the dread
Of dying, and being dead,
Flashes afresh to hold and horrify.

The mind blanks at the glare. Not in remorse
- The good not done, the love not given, time
Torn of unused - nor wretchedly because
An only life can take so long to climb
Clear of its wrong beginnings, and may never;
But at the total emptiness for ever.
The sure extincion that we travel to
And shall be lost in always. Not to be here,
Not to be anywhere,
And soon; nothing more terrible, nothing more true.

[Nederlands]

Dit bang zijn heeft een speciale staat.
Geen truc helpt. Godsdienst placht het te proberen,
dat grote, mottige, muzikale brokaat,
gemaakt om net te doen alsof wij nooit kreperen,
en schone schijn die zegt *Geen rationeel wezen*
kan iets vrezen dat het niet voelt, niet wetend
dat dit is wat wij vrezen: niets zien, niets horen,
niet voelen, proeven, ruiken, niets te denken,
niets te beminnen of te schenken,
de narcose waar niemand meer uit zal komen.

En zo blijft het, vlak langs de rand van ons oog,
een kleine onbestemde vlek, een bestendige kilte
die iedere impuls in feite smoort.
Het meeste gebeurt nooit, maar wel dit.
't Besef ervan raast in ons rond
als een oven van angst wanneer we zonder
mensen of drank zitten. Moed zal niet helpen.
Dat is: anderen niet bang maken. Dapperheid
heeft nooit van het graf afgeleid.
Of je jankt of strijdt - de dood blijft hetzelfde.

Het licht wordt sterker, de kamer helder,
zo gewoon als een garderobe. Wat wij weten,
altijd al wisten: 't is niet te verhelpen.
Toch willen we niet. Eén kant moet wijken.
Intussen hurken er telefoons, klaar om te bellen
in gesloten kantoren, en de hele onverschillige,
ingewikkelde, gesalarieerde wereld wordt wakker.
De lucht is wit als klei, geen zon komt eraan.
Het werk moet gedaan.
Postbodes gaan van deur tot deur, als artsen.

[Engels]

This is a special way of being afraid
No trick dispeis. Religion used to try,
That vast moth-eaten musical brocade
Created to pretend we never die,
And specious stuff that says No *rational being*
Can fear a thing it will not feel, not seeing
That this is what we fear - no sight, no sound,
No touch or taste or smell, nothing to think with,
Nothing to love or link with,
The anaesthetic from which none gome round.

And so it stays just on the edge of vision,
A small unfocused blur, a standing chill
That slows each impulse down to indecision.
Most things may never happen: this one will,
And realisation of it rages out

In furnace-fear when we are caught without
People or drink. Courage is no good:
It means not scaring others. Being brave
Lets no one of the grave.
Death is no different whined at than withstood.

Slowly light strengthens, and the room takes shape.
It stands plain as a wardrobe, what we know,
Have always known, know that we can't escape,
Yet can't accept. One side will have to go.
Meanwhile telephones crouch, getting ready to ring
In locked-up offices, and all the uncaring
Intricate rented world begins to rouse.
The sky is white as clay, with no sun.
Work has to be done.
Postmen like doctors go from house to house.

Doorgaan met leven

Doorgaan met leven - dat is: herhaling van de gewoonte
waarmee je je zaakjes bedisselt -
is bijna altijd verliezen of tekortkomen.
   Het wisselt.

Dit verlies aan belangstelling, haren, initiatief -
ja, als het pokeren was kon je vragen om
andere kaarten en een full house krijgen!
   Maar het is schaken.

Je beheert iets duidelijks, een soort ladingsbrief,
als je al je gedachten bent langsgegaan.
Iets anders, wat dan ook, behoort voor jou
   niet te bestaan.

En wat brengt het op? Dat wij op den duur
min of meer het stempel herkennen dat onze
gedragingen kenmerkt, ze thuis kunnen brengen.
   Maar zeggen,

op die groene avond dat ons doodgaan begint,
wat het allemaal inhield, brengt ons niet verder.
Het sloeg alleen maar één keer op één mens,
   en die ligt op sterven.

Continuing to live

Continuing to live - that is, repeat
A habit formed to get necessaries -
Is nearly always losing, or going without.
   It varies.

This loss of interest, hair, and enterprise -
Ah, if the game were poker, yes.
You might discard them, draw a full house!
   But it's chess.

And once you have walked the length of your mind, what
You command is clear as a lading-list.
Anything else must not, for you, be thought
   To exist.

And what's the profit? Only that, in time.
We half-identify the blind impress
All our behavings bear, may trace it home.
   But to confess.

On that green evening when our death begins.
Just what it was, is hardly satisfying.
Since it applied only to one man once.
   And that one dying.

Bescheiden

Woorden prozaïsch als kippevleugels
vertellen geen leugens,
maken de zaken niet mooier -
zijn te verlegen.

Gedachten die rondscharrelen als munten
onder wisselende heren
raken tot op de rand versleten
maar blijven rouleren.

Onkruid mag niet tot wasdom komen
maar vormt toch soms
een bloem; alleen, het wordt
door niemand waargenomen.

Modesties

Words as plain as hen-birds' wings
Do not lie,
Do not over-broider things -
Are too shy

Thoughts that shuffle round like pence
Through each reign,
Wear down to their simplest sense -
Yet remain.

Weeds are not supposed to grow,
But by degrees,
Some achieve a flower,
Although no one sees.

Zij tweeën
James Lasdun
(Vertaling J. Eijkelboom)

Hun levens veranderen in goud. De deur staat
stijf van brons, zijn eigen deftige portier -
een afscheidshand duikt op
uit het metaal waarnaar ik grijp. Zie hier
hoe zomergloed als lak over de vloer gaat.

Ik stap naar binnen. In een pendule slaat
de hamer een signaal. De veer ontrolt zich
zichtbaar onder glas. Alsof een lichaam
werd gevild om wille van een ziel en elk ding,
op de verborgen hartslag van tijds trommel na,

werd blootgelegd... Hun kamers bergen
geen geheim; ik leid hen tweeën af
uit elke hoek, zelfs uit een plantenbak
waarin een tulpesteel als alchemist
de grond omzet in glazig-gouden schelpen.

The two of them

Their lives are turning into gold. The door
Bristles with brass, its own commissionaire -
A valedictory hand swims up
Through metal as I grasp it, then the glare
Of summer spills like lacquer on the floor.

I step inside. A domed clock's pendulum
Taps out a rally. Under glass, the spring
Visibly unwinds. It's like a body
Flayed open for its soul, where everything
But the invisible, heartbeat-beaten drum

Of time itself is shown... Their rooms withhold
No secrets; I deduce the two of them
From every corner - even a window box,
The alchemist in the tulip stem
Transmuting earth to shells of glassy gold;

[Nederlands]

Zij leven in die glans, van 's ochtends als ik zie
hoe een van hen stofs sterrebeelden van het vernis
veegt, de weerschijn van het geel katoen
opkomt en lichter wordt, tot die stof zelf,
net toen het goud zou worden, erop stiet

en het weer uitblies... Soms tref ik ze aan
in de tuin, gin in de hand,
de prik nog bruisend door het glas,
insecten op hun huid als korrels zand
en luie vingers rond limoenen in een schaal.

Zomeravonden... stilte als een laken met moeten
erin van geluid, voorbij de muur,
als een reuzenklok - en nu en dan valt 's nachts
een gouden tennisbal, bijna van vuur,
uit het duistere blauw, stuitert voor onze voeten.

Dit duiveltje rolt grappig om ons heen
tot het bij iemands stoel stopt en zich neerlegt.
Dan is het als een kilte, en ik bedenk
hoe het zal zijn als ik ze niet meer aantref,
eerst van hun tweeën één, dan geen.

[Engels]

They're in this sheen, from mornings when I'd watch
One of them brush the zodiacs of dust
From varnished wood, the yellow cotton's dark
Reflection rising, brightening, till just
As it was turning into gold, the touch

Of its own substance snuffed it out... Sometimes
I find them in the garden, gin in hand.
The fizz still showering upward through the glass,
While insects brush their skin like sprinkled sand
And lazy fingers spin a bowl of limes -

Summer evenings... silence like a sheet
Pockmarked by a sound, beyond the wall,
Like a giant clock - and once or twice a night,
A golden, almost luminous tennis ball
Drops from the dark blue, bounces round our feet,

A compact imp that skitters on in fun,
Idling to a halt at someone's chair.
And then it's like a chill, and I imagine
Arriving to discover no one here,
The two of them now one of them, now none.

One-Way Song*
Wyndham Lewis
(Vertaling Peter Verstegen)

Uit: Enemy Interlude

XXI

Linati, knap criticus te Milaan,
Noemt in een overzicht van Amerikaans
En Engels werk met reden Uw Scribent
‘Poeta maladetto’ van 't moment.
Hij ziet de trend, van ver voor iedereen
Te zien: negeer die vent. ‘Hij staat in geen
Bloemlezing’, officieel besta ik niet,
Alleen *Who's who* kent mij, ik ben ‘maudit’,
Ik ben een ‘outcast’. Wat een romantiek!
Zou u er mij niet om benijden? Ik
Een soort Villon minus de galg: misschien
Wordt ook daar nog een keertje in voorzien.
Oh, het is groots om zo getapt te zijn,
Als iemand - méér nog, zo getrapt te zijn,
Als iemand die de facto *niet bestaat*,
Als iemand die nooit door de voordeur gaat.
‘Outcast’ past in 't haai-en-sardien-bestel
Waar wie ‘meetelt’ voor Onaantastbaar geld!
Eenzame eer. Wanneer je zeggen kunt
Dat voor jou 't woord *onnoembaar* is gemunt,
Als een nieuw genus Doden die toch heel
Levend zijn, ook al torst hun romp een veel
Treuriger kop dan het geschoren hoofd
Van wie aan God zijn leeg bestaan belooft.
Gebroodroofd leven, uitgestoten zijn,
't Is groots! Maar wat mag toch de reden zijn?
Ik heb 't wel door maar, helaas, maak bezwaar;
Misschien vindt u het eigenaardig, maar
Om geld verdienen geef ik heel wat meer,
Als loon naar werk, dan om mijn stijl en zwier.

xxi.

Linati, that fine critic of Milan,
Surveying authors ‘americo-anglican’,
Treats of Your's Truly in a sensible way.
A ‘poeta maladetto’ of today
Am I: he notes the suppressive tendency,
As what outsider would not? ‘Anthology
Excludes him’, I am even excluded too
From all official mention - all except *Who's Who.*

I am an ‘outcast’ and a man ‘maudit’.
But how romantic! Don't you envy me?
A sort of Villon, bar the gallows: but

* *Zie de noot over Lewis in ‘Vertaald proza’.*

Even there I may be accommodated yet.
Why yes it's very jolly to be picked
As the person not so much as to be kicked,
As the person who de facto *is not there*,
As the person relegated to the dark back-stair.
‘Outcast’ is good, in a system of shark and gull,
Where all that's ‘illustrious’ is also Untouchable!
A solitary honour. To be he
For whose benefit *unmentionability*
Has been invented, as a new order of the Dead
Who yet exist - an even forlorner head
Borne upon his trunk than the shorn skull
Of a monk vowed to his pastimes void and null.
Suffer embargo, live upon boycott, why
It's very jolly! But what's the wherefore, what the why?
So I get your meaning, but alas demur;
For, odd as it may seem, I'd much prefer
From time to time to earn a little cash -
The ‘necessary’ to work, not cut a dash.

XXIV

Heel sterk ook is, wanneer men je miskent:
‘Man, 't is omdat jijzelf *veel beter* bent!
Goed schrijven is wat dwazen irriteert
En jij bevestigt deze regel weer!’
Dat is een knap gevonden argument,
Toepasbaar op haast ieder naar moment.
Chapeau voor deze truc, want daarmee scheidt
Men zeer probaat massa van kwaliteit.
Die ‘schrijfclubs’ waar Baum, Golding en Baerlein
Hun zaken, hun belang behartigen,
Terécht dat hun gedoe goed wordt verbloemd
Voor een pias die zich de ‘Vijand’ noemt.
Maar op die plekken wisselt geld van hand,
Poen, pegels, het onnozel koren van
Krakende molens voor het eerlijk brood
Van ‘schrijfmans’ die braaf blijft en uit de goot.
Maar toch, wij kennen de gevangenis
Waar elk verdwijnt wiens blik *gevaarlijk* is,
Abstracte kerkers van negatie die
Onzichtbaar zijn, gebouwd door coterie
Of een komplot tegen 't Individu
(Op 't best met lippendienst dood-vereerd). - U
Die van dat soort tactiek een kenner bent,
Die de historische gevallen kent,
Valt toch geen ‘Vijand’ hard die wat gebeurt
Anticipeert en zich alvast ommuurt?
Bent toch niet kwaad als een neutraal profeet
Zich tot knap pamflettist verdubbeld weet!
Hij heeft tenslotte ook zijn werk te doen,
Kweken en uitventen - Werk van de Zon!

xxiv.

Another cogent argument when one
Unmasks a slight, is - ‘You're *too good* my son!
Good writers naturally annoy the fool,
And you are no exception to the rule!’
This is a jolly clever argument.
It covers almost *every* incident.
To this trick I take off my hat. First class
For isolating merit from the mass.
The ‘penman's clubs’ where Baerleins, Baums and Goldings
Transact their business and stake out their holdings,
It is only fit should be shrouded from the eye
Of that strange sport the self-styled ‘Enemy’.
But in such haunts the money changes fists -
The ‘needful’ and the ‘ready’, harmless grists
For all those creaking mills that turn and give
Innocuous ‘penman’ wherewithal to live.
And still and all, we know the invisible prison

Where men are jailed off - men of *dangerous* vision -
In impalpable dark cages of neglect,
Invisible walls by self-protective sect
Or cabal against the Individual built,
(At best with honorifics and lip-service killed). -
Well understanding tactics such as these,
Conversant with historic instances,
You can hardly blame an 'Enemy' who forestalls
Such treatment and puts up his own high walls.
You can scarcely grumble if an impersonal seer
Is doubled with an efficient pamphleteer!
He has *his* business, too, all said and done,
To nurse and peddle - the Business of the Sun![*]

* *Ad XXI: De criticus Carlo Linati had Lewis in* Scrittori anglo americani d'oggi *(1932) gekenschetst als 'piuttosto un* outcast, *una specie di poeta maledetto'.*
Ad XXIV: Verwezen wordt, r. 9, naar de auteurs Richard Baerlein, Vicky Baum en Louis Golding; 'The Business of the Sun' uit de slotregel zou verwijzen naar George Chapman, de elizabethaanse dichter en Homerus-vertaler in wiens werk de zon een symbool zou zijn voor geestelijke arbeid. Noten ontleend aan Lewis' 'Collected Poems and Plays, *ed. Alan Munton, 1979.*

Twee gedichten
Vladimir Majakovski
(Vertaling Marko Fondse)

Hemelstreken

Hoog langs de hemelboog zwieren
wolkjes, zo met z'n vieren,

waarvan één tot drie net mensen zijn
en nummero vier een everzwijn,

bij wie zich, nieuwsgierige vijfde,
onderweg nóg een wolk inlijfde,

waaruit op de blauwende hemelschoot
kleine kemel na kemel schoot.

En of nou die club van een zesde schrok,
kweenie, maar hij loste zich op en bloc.

En in zwierige draf op die dieren af
joeg vreetgierig de zon als gele giraf.

(1917-18)

Тучкины штучки

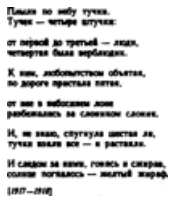

[*1917-1918*]

En toch

Als een syfilisneus zo kalfde de straat in.
De rivier - een sloot ontucht tot slijm saamgesnoten.
Met hun ondergoed uit tot het allerlaatst blaadje
kroelden junituinen in hun schunnige blootje.

Het plein op ging ik,
en een verzengde stadswijk wond ik
om mijn hoofd als toupet, roodheet.
Ontzet keek men toe - uit mijn mond hing
half opgekauwd, een spartelpotende kreet.

Toch word ík niet geoordeeld, niet uitgekreten.
Op mijn spoor strooit men bloemen als voor een profeet.
Al die lui met hun syfilisneuzen toch weten:
ik ben uw poëet.

Mijn laatste zorg zal wel uw laatste oordeel zijn!
Mij, en mij alleen, zal een processie hoeren
dwars door de stad, dat brandende bordeel, als schrijn
tot God voor hun rechtvaardiging meevoeren.

En huilen dat God straks over mijn boek zal! -
geen woorden zijn 't - één bundel kramp die krimpt -
en de hemel afrennen met mijn verzen onder de oksel
en hijgend ze voorlezen aan zijn kennissenkring.

(1914)

А все-тани

Улица провалйлась, как нос снфнлитика.
Река - сладострастье, растекшееся в слюни.
Отбросив белье до последнего листнка,
сады похабно развалились в нюне.

Я вышел на площадь,
выжженный квартал
надел на голову, как рыжий парик.
Людям страшно - у меня изо рта
шевелит ногами непрожеванный крик.

Но меня не осудят, но меня не облают,
как пророку, цветами устелят мне след.
Все эти, провалившнеся носамн, знают:
я - ваш поэт.

Как трактир, мне страшен ваш страшный суд!
Меня одного сквозь горящне здания
проститутки, как святыню, на руках понесут
и покажут богу в свое оправданне.

И бог заплачет над моею книжкой!

Не слова - судороги, сянпшнеся комом;
и побежит по небу с моими стихамн подмышкой.
и будет, задыхаясь, читать их своим знакомым.

[*1914*]

Gedicht*
Osip Mandelstam
(Vertaling Werkgroep Slavistiek Leiden)

Wij leven en hebben geen voet aan de grond,
Wij spreken alleen met een blad voor de mond,

En waar wij vertrouwelijk raken
Komt de man in het Kremlin ter sprake.

Zijn vingers zijn dik en als wormen zo vet,
En onder zijn woorden wordt alles geplet.

Zijn kakkerlaksnorren smalen,
Zijn laarzenschachten stralen.

Om hem heen het gespuis dat beweegt op zijn wens,
Dunhalzige leiders, half monster, half mens.

Zij hinniken, blaffen, miauwen,
En hij alleen trekt aan de touwen.

Als hoefijzers smeedt hij bevel op bevel:
Jij moet zus, jij moet zo, jij moet niet, jij moet wel!

Hangop is zijn lievelingseten
En breed is de borst der Osseten

Мы живем, под собою не чуя страны,
Наши речи за десять шагов не слышны,

А где хватит на полразговорца, -
Там припомнят кремлевского горца.

Его толстые пальцы, как черви, жирны,
А слова, как пудовые гири, верны.

Таранканьи смеются усища,
И сияют его голенища.

А вокруг его сброд тонкошеих вождей,
Он играет услугами полулюдей.

Кто свистит, кто мяучит, кто хнычет,
Он один лишь бабачит и тычет.

Как подковы ндет за указом указ -
Кому в пах, кому в лоб, кому в бровь, кому в глаз.

Что ни казнь у него, - то малина
И шнрокая грудь осетина.

* *Dit gedicht (over Stalin) kwam Mandelstam te staan op verbanning naar Voronezj (zie het gedicht van Achmatova, p. 130), in 1934. Hij stierf kort na zijn tweede arrestatie in 1938.*

Uit: De gave
Vladimir Nabokov
(Vertaling Werkgroep Slavistiek Leiden)

We stonden een keer met zijn beiden
In het avondrood op de brug.
Ik vroeg: in latere tijden
Denk jij aan die zwaluw terug?
En toen antwoordde jij: tot het einde!

En wat smartelijk weenden wij beiden,
Wat een kreet gaf het leven in vlucht!
Totterdood, tot het einde der tijden,
Zo stonden wij daar op de brug.

[Russisch]

Однажды мы под вечер оба
стоялн на старом мосту.
Скажи мне, спроснл я, до гроба
запомнишь - вон дасточку ту?
И ты отвечала: еще-бы!

И как мы заплакали оба,
как вскрикнула жнзнь налету...
До завтра, навекн, до гроба, -
одиажды, на старом мосту...

[Engels]

One night between sunset and river
On the old bridge we stood, you and I.
Will you ever forget it, I queried,
- That particular swift that went by?
And you answered, so earnestly: Never!

And what sobs made us suddenly shiver,
What a cry life emitted in flight!
Till we die, till tomorrow, for ever,
You and I on the old bridge one night.

Gedicht
Boris Pasternak
(Vertaling Werkgroep Slavistiek Leiden)

Het is niet goed beroemd te wezen.
Het strekt geen sterveling tot eer,
Steeds maar archieven door te lezen,
Met manuscripten in de weer.

Want scheppen is: jezelf vergeten,
En niet succes, niet schone schijn.
't Is schande, als je niets betekent,
Een spreuk op ieders lip te zijn.

Zet niet op eigen roem je zinnen,
Dan zul je in vergetelheid
De liefde van de toekomst winnen,
De roep van ruimte en van tijd.

Je moet een leemte achterlaten
In 't lot, en niet op het papier,
Geen lijst van kosten en van baten,
Een streepje daar, een streepje hier.

Je moet een onbekende blijven,
Je spoor verbergen in het niet,
En gaan waarheen de nevels drijven
Tot je geen hand voor ogen ziet.

Een ander zal in later dagen
Jouw wegen volgen op de voet,
Terwijl je zelf van nederlagen
En van triomf niet weten moet.

Geen duimbreed van de weg afwijken,
Het wezen kiezen boven schijn,
Geen ander naar de ogen kijken
En tot het einde levend zijn.

[Russisch]

Быть знаменитым некрасиво.
Не это подымает ввысь.
Не надо заводить архива,
Над рукописями трястись.

Цель творчества - самоотдача,
А не шумиха, не успех.
Позорно, ничего не знача,
Быть притчей на устах у всех.

Но надо жить без самозванства,
Так жить, чтобы в конце концов
Привлечь к себе любовь пространства,

Услышать будущего зов.

И надо оставлять пробелы
В судьбе, а не среди бумаг,
Места и главы жизни целой
Отчеркивая на полях.

И окунаться в неизвестность,
И прятать в ней свои шаги,
Как прячется в тумане местность,
Когда в ней не видать ни зги.

Другие по живому следу
Пройдут твой путь за пядью пядь,
Но пораженья от победы
Ты сам не должен отличать.

И должен ни единой долькой
Не отступаться от лица,
Но быть живым, живым и только,
Живым и только - до конца.

Twee ballades
Christine de Pisan
(Bewerking Fred van Enske)

Tot heden bleef mijn hart onaangeraakt;
de pijl die reeds zovelen kon verwonden
heeft zich in mij nog nimmer vastgehaakt,
dus bleef ik, God zij dank, nog ongeschonden
en vrij van dwang
en smeken hoef ik niet in haar belang.
Ik leef in vreugde zonder liefdes les,
ik wens geen minnaar, ben geen minnares.

En denk maar niet dat men mij weker maakt
met blikken of geschenken, mij gezonden,
of dat een gladde tong zeer welbespraakt
mij ooit met mooie woorden krijgt gebonden,
noch ben ik bang
dat ik door medelij aan iemand hang,
want eerder snijdt mijn woord hem als een mes:
ik wens geen minnaar, ben geen minnares.

Ik spot graag met een vrouw die zuchten slaakt
en had het zelf verstandiger gevonden
als met een mes zij 'n einde had gemaakt
aan zulk een eerloos leven als van honden
in een gevang
waar elke dag te traag is en te lang.
Desnoods herhaal ik het een keer of zes:
ik wens geen minnaar, ben geen minnares.

Wat moet ik aan uw Liefdes Hof, Prinses?
Ik wens geen minnaar, ben geen minnares.

Ballade

Ne trop ne peu au cuer me sens frappee
Des dars d'Amour qu'on dit qui font grant guerre
A mainte gent, mais ne suis atrappee,
Le Dieu merci! es las ne en la serre
Du dieu d'Amours.
Je ne lui fais requestes ne clamours,
Je vif sans lui en plaisance et en joie:
Par amour n'aim, ne amer ne voudroie.

Ne n'ai paour que je soie happee
Ne par regars, par dons ne par long erre,
Ne par parler mignot enveloppee,
Car il n'est hom qui mon cuer peust acquerre;
Ne à secours
N'y viegne nul, car escondit le cours
De moi seroit, et tantost lui diroie:
Par amour n'aim, ne amer ne voudroie.

Et beau moquer m'ai de femme atrappee
En tel danger où mieux lui vausist querre
Pour soit tuer ou coustel ou espee,
Car perdu a du tout honneur sur terre.
Pour ce à toujours
En cest estat je pense user mes jours;
A tous dirai, s'il avient qu'on m'en proie:
Par amour n'aim, ne amer ne voudroie.

Prince d'Amour, à vo court que feroie?
Par amour n'aim, ne amer ne voudroie.

*

Geliefde die mijn oog verblindt,
van alle mannen 't meest aanbeden,
de meest volmaakte die men vindt,
uw woorden zijn in mij gegleden
waar zij iets wonderbaarlijks deden;
al wat ik wensen kon vereende
zich hier in hem die 'k minnen moest
terwijl mijn hart van vreugde weende.
Uw tederheid heeft mij verwoest.

Uw zoete zachtheid overwint
mijn weerloos hart, mijn koele rede
die nergens enig houvast vindt.
Maar té veel droefheid wordt vermeden
door 't land van dromen te betreden,
waarin mijn mond uw lippen leende
en zoet in armen wordt gesoest,
waarna ik, eenzaam weer, versteende;
uw tederheid heeft mij verwoest.

Geliefde, door mijn hart bemind,
er laat zich geen gedachte smeden
die niet mij aan uw ogen bindt,
uw handen en uw ranke leden,
aan al die schatten van 't verleden,
toen je nog uitsprak wat je meende,
toen je mij strelen wilde en moest,
waar ik weer leven aan ontleende.
Uw tederheid heeft mij verwoest.

Weg vloog je met de wilde eenden,
mijn heester werd een kale knoest,
de winden zwegen, regen weende.
Uw tederheid heeft mij verwoest.

Ballade

Ha! le plus doulz qui jamais soit formé!
Le plus plaisant qu'onques nulle acointast!
Le plus parfait pour estre bon clamé!
Le mieuz amé qu'onques mais femme amast!
De mon vrai cuer le savoreux repast!
Tout quanque j'aim, mon savoreux desir!
Mon seul amé, mon paradis en terre
Et de mes yeuz le tres parfait plaisir!
Vostre douceur me meine dure guerre.

Vostre douceur voirement entamé
A le mien cuer, qui jamais ne pensast
Estre en ce point, mais si l'a enflammé
Ardent desir qu'en vie ne durast

Se Doulz Penser ne le reconfortast;
Mais Souvenir vient avec lui gesir,
Lors en pensant vous embrace et vous serre,
Mais quant ne puis le doulz baisier saisir
Vostre douceur me meine dure guerre.

Mon doulz ami de tout mon cuer amé,
Il n'est penser qui de mon cuer jetast
le doulz regard que vos yeuz enfermé
Ont dedans lui; rien n'est qui l'en ostast, -
Ne le parler et le gracieux tast
De douces mains qui, sans lait desplaisir,
Veulent partout encerchier en enquerre;
Mais quant ne puis de mes yeuz vous choisir
Vostre douceur me meine dure guerre.

Tres bel et bon, qui mon cuer vient saisir,
Ne m'oubliez, ce vous vueil je requerre;
Car quant veoir ne vous puis à loisir
Vostre douceur me meine dure guerre.

Uit: Jevgeni Onegin, Boek III
Alexander Poesjkin
(Vertaling W. Jonker)[*]

III-26

Ik zie een nieuw probleem verschijnen:
Tatjana's brief moet eerst vertaald:
Dat eist 's lands eer, dus ook de mijne.
Haar moedertaal was niet bepaald
Haar kracht. Geen Russisch tijdschrift las ze;
Zij sprak 't zelfs moeilijk. Daardoor was ze
Genoodzaakt slechts te schrijven in
Het Frans. Ach, het heeft weinig zin
Dit te betreuren of te laken.
De liefde van een dame heeft
Tot nog toe nooit ernaar gestreefd
Het Russisch tot haar taal te maken.
Misschien is onze taal te fier
Voor 't proza van het briefpapier.

XXVI

Еще предвнжу затрудненье:
Родной аемли спасая честь,
Я должен буду, беа сомненья,
Письмо Татьяны перевесть.
Она по-русскн плохо знала,
Журналов наших не чнтала,
И выражалася с трудом
На яэыке своем родном,
Итак пнсала по-французскн...
Что делать! повторяю вновь:
Доныне дамская любовь
Не изъяснялася по-русски,
Довыне гордый наш язык
К почтовой прозе не прнвык.

* *In het Zomernummer 1985 publiceerden wij de tweede helft van Boek I, een jaar later de eerste helft van Boek II. De heer W. Jonker heeft gestaag voortgewerkt en zijn vertaling van Poesjkins Jevgeni Onegin is nu voor meer dan driekwart voltooid. In dit nummer vervolgen wij onze voorpublikatie met de tweede helft van Boek III, met daarin de beroemde brief van Tatjana.*
Vermelding verdient dat deze Onegin-vertaling op onorthodoxe wijze tot stand komt. W. Jonker kent geen Russisch en baseert zijn tekst op Nabokovs letterlijke vertaling in het Engels, met zeer uitvoerig commentaar. Wel wordt het eindprodukt gecheckt door slavisten, met name door Charles B. Timmer. Het is curieus dat Nabokov, die genadeloos gefulmineerd heeft tegen alle rijmende Onegin-vertalingen in het Engels, de basis heeft gelegd voor de eerste goede rijmende vertaling in het Nederlands.

III-27

Soms wil men dames interesseren
Voor Russisch lezen. 'k Gruw daarvan.
Iets uit ‘De Goede Huisvriend’ leren?
Ik geloof dat dat volstrekt niet kan.
O dichters! Gij kunt toch getuigen
Dat elke schat voor wie wij buigen,
Voor wie ge verzen hebt gemaakt
En kreet na boetekreet geslaakt,
Dat elk voor wie uw hart ontbloeide
Haar Russisch miserabel sprak,
En, waar geoefendheid ontbrak,
Heel schattig elke zin verknoeide?
Een vreemde taal nam radicaal
De plaats in van haar moedertaal.

XXVIII

Не дай мне бог сойтись на бале
Иль прн разъеэде на крыльце
С семииаристом в желтой шале
Иль с акадсмиком в чепцо!
Как уст румяных без улыбки,
Веэ грамматичѳской ошнбки
Я русекой речи не люблю.
Выть может, на бсду мою,
Красавиц новых поколоньо,
Журпалов впяв молящий глас,
К грамматнко приучит нас;
Стихи вводут в употребленьо;
По я... какое дело мно?
Я кероп буду старино.

III-28

Geleerdheid in kapothoed! Spaar me
Op 't bal of in 't portiek daarvoor!
Op 't seminarie - Heer! bewaar me! -
Geen gele sjaals! Geen maagdenkoor!
Van rode lippen foutloos Russisch,
Geen glimlachjes, maar wel discussies,
Het zint me niet. Maar ja, misschien
Gaat straks (ik hoop dat nooit te zien)
De schoonheid voor geleerdheid leven:
Het tijdschrift leidt, de vrouw volgt na;
Zij went ons aan Grammatica,
En dichtkunst dient naar Nut te streven.
En toch... Nee, geen geprotesteer;
Ik blijf wel trouw aan het weleer.

XXVII

Я энаю: дам хотят эаставить
Читать по-русскн. Право, страх!
Могу ли их себе представить
С ‘Благонамеренным’ в руках.*
Я шлюсь на вас, мои поэты!
Но правда ль: милые предметы,
Которым, за своп грехн,
Писали втайне вы стихи,
Которым сердце посвящалн,
Но все ли русским языком
Владөя слабо и с трудом,
Его так мило иөкажали,
П в их устах язык чужой
Не обратился ли в родвой?

III-29

Tot nu, maar vast ook dán nog, gaat er
Een zoete trilling door mijn hart
Bij slordig, zorgeloos gesnater
Dat elke taal-exactheid tart.
Ik mis de kracht mij te bekeren,
Want Gallicismen produceren
- Als Bogdanóvitsj' poëzie
Of prille zonden - nostalgie.
Genoeg. Ik moet mij concentreren
Op Tanja's brief: 't is toegezegd.
Wat nu? Mijn tweestrijd moet beslecht,
Ik ben bereid te retireren;
Een tedere stijl als van Parny
Is niet modern in poëzie.

XXX

Певец пнров и грусти томной,
Когда б ещѳ ты был со мной,
Я стад бы просьбою нескромной
Тебя тревожить, милый мой:
Чтоб на волшебпыс напевы
Переложил ты страстной девы
Ипопдсменные слова.
Гдѳ ты? приди: свои права
Передаю тебе с покдопом...
Но посреди псчальных скал,
Отвыкнув сердцем от похвал,
Один, под финским небосклоном,
Он бродит, и душа сго
Не слышпт горя мосго.

III-30

Bard van *De Feesten* en 't verbeiden
In weemoed! Als je hier dichtbij
Zou zijn, deed ik je 't onbescheiden
Verzoek, haar kreet op jóuw schalmei
Tot toverzang te transponeren,
En maagdelijk vuur te celebreren
In ónze taal. Waar ben je? Kom!
'k Geef mijn rechtmatig eigendom
Buigend aan jou! - Maar hij moet zuchten
Waar weemoed uit de rotsen zijgt,
En hij, nooit meer geprezen, zwijgt.
Voortdolend onder Finse luchten,
Alleen, merkt hij mijn zorg niet op
En heeft geen weet van mijn getob.

XXIX

Неправильныӈ, небрежныӈ лепет,
Неточный выговор речей
Попрежнему сердечныӈ трепет
Проиаведут в груди моей;
Раскаяться во мне нет снлы,
Мне галлицнзмы будут милы,
Как прошлой юпости грехи,
Как Богдановича стихн.
Но полно. Мне пора ааняться
Пнсьмом красавицы моей;
Я слово дал, и что ж? ей-ей
Теперь готов уж отказаться.
Я знаю: нежного Парни
Перо нѳ в моде в наши дни.

III-31

Ik heb Tatjana's brief nu voor me,
Die ik angstvallig heb bewaard;
Met pijn in 't hart lees ik haar woorden
Nóg eens en nóg eens. - Wie verklaart
Hoe zij dit kon: die tederheid en
Die lieve onbevangenheid, en
Die woordkeus; al de onzin die
Ontroert en boeit als litanie
Van 's harten pijn en waan en streven?
Een raadsel. - Een vertaling die
Tekortschiet volgt: bleke kopie
Van 't schilderij vol gloed en leven.
De *Freischütz* - op piano - van.
Een meisje dat het niet echt kan.

XXXI

Пнсьмо Татьяпы предо мною;
Его я свнто берегу,
Чнтаю с тайною тоскою
И начитаться нс могу.
Кто ей внушал и эту нежность,
И сдов любеэную небрежноеть?
Кто сй виушал умильцый вадор,
Безумный сердца рааговор
И увлекательный, н вредный?
Я нс могу понять. Но вот
Неполный, слабый перевод,
С жнвой картины список бледный,
Или разыграцный Фрсйшиц
Перстамп робкнх учспиц:

Tatjana's brief

Ik schrijf je - kun je meer verwachten?
Hoe geef 'k er anders uiting aan?
Je kunt mij nu tot straf verachten,
Maar zult, als je éven bent begaan
Met mijn onzedig lot, mij trachten
Te helpen nu ik eindelijk spreek;
Neen, je laat mij niet in de steek.
Eerst wou ik zwijgen, maar ik zwichtte,
En - geloof me - heel mijn schande zou
Nooit doorgedrongen zijn tot jou
Als ik mijn hoop had kunnen richten
Op je bezoek, zeg eens per week
Aan ons, waarbij ik naar je keek
En luisterde, en zelf tenslotte,

Bij 't afscheid, óók iets zei, en dan
Een week lang dag en nacht ervan
Vervuld was. - Maar jij schijnt te spotten
Met ons soort dorpsgezelligheid;
En wij... ach... wij zijn wat bevangen,

Пцсьмо Тамьяиц х Оиѳяциу

Я к вам пнму - чѳго жѳ болѳ
Что я могу ѳшѳ сказать
Тѳпѳрь, я знаю, в вѳшѳй волѳ
Мѳня прѳарѳньѳм наказать
Но вы, к моѳй нѳсчастной долѳ
Хоть каплю жалостн храня
Вы нѳ оставнтѳ мѳня
Сначала я молчать хотѳла
Повѳрьтѳ: моѳго стыда
Вы нѳ уанали б никогда
Когда б надѳжду я нмѳла
Хоть рѳдко, хоть в нѳдѳлю раз
В дѳрѳвнѳ нашѳй вндѳть вас
Чтоб тодько слышать вашн рѳчн
Вам слово молвнть, н потом
Всё думать, думать об одном
И днь н ночь до новой встрѳчн
По говорят вы нѳлюдим;
В глушн, в дсрѳвнѳ всё вам скучно,

[Wij schitteren niet, maar zijn bereid]

Wij schitteren niet, maar zijn bereid
In 's harten eenvoud je te ontvangen.

Waaróm, waaróm kwam jij ons ooit
Bezoeken? 'k Had in dit vergeten
Gehucht nooit jou ontmoet, en nooit
Van deze kwellingen geweten.
Misschien was de onrust wel geweken
Uit mijn naïeve ziel; ik zou
Een echtvriend vinden die 'k mocht lijden,
En dan, als deugdzaam-trouwe vrouw
Mij aan mijn man en kinderen wijden.

Een ander!... Neen, de man bestaat niet
Aan wie 'k mijn hart ooit geven zou.
Des hemels allerhoogste raad liet
Mijn wil niet vrij: ik hoor bij jou.
Voor jou was ik bedoeld; mijn leven
Tot nu toe was slechts onderpand.
Jij bent mijn tot aan 't graf gegeven
Beschermer, jij bent Gods gezant.
Ik kende je ongezien: verzonken
In dromen had 'k je blik al lief,
Die mij verwarde; hoe verhief
Mijn ziel zich als je stem daar klonk en
Wéérklonk!... Maar 't wás geen dromerij!
Je kwam, ik zag je onverwacht, ik
Herkende je, 'k verloor mijn kracht, ik
Werd vlam, en dacht: Hij is het, hij!
Is 't dan niet waar dat ik jóu hoorde,
Dat jíj in stilte tot mij sprak
Als ik de armen hielp, of voor de
Genezing bad van mijn verstoorde
Gemoed, waar alle rust ontbrak?

En was 't niet jíj, dierbaar visioen in
Mijn bangste nachten, die juist toen in
't Doorzichtig duister nader gleed,
En, teder over mij gebogen,

[Russisch]

А мы... ничем мы нс блестим,
Хоть вам н рады простодушно.

Зачем вы посстнли нас?
В глушн забытого селепья
Я никогда не знала б вас,
Не энала б горького мученья.
Душн неопытной волнснья
Смнрив современсм (как знать?),

По сердцу я пашла бы друга,
Была бы верная супруга
И добродетельная мать.

Другой!... Нет, никому на свете
Не отдала бы сердца я!
То в вышнем суждсно совете...
То воля неба: я твоя;
Вся жнзнь моя была залогом
Свнданья верного с тобой;
Я внаю, ты мне послан богом,
До гроба ты хранитель мой...
Ты в сновнденьях мне являлся,
Неэримый, ты мне был уж мил.
Твой чудный взгляд меня томил,
В душе твоиЙ голос раздавался
Давно... нет, зто был не сон!
Ты чуть вошел, я вмиг узнала,
Вся обомлела, запылала,
И в мыслях молвнла: вот он!
Не правда ль? я тебя слыхала:
Ты говорил со мпой в тиши,
Когда я бедпым помогала,
Или молитвой услаждала
Тоску волпуемой души?
И в зто самос мгновенье
Не ты ли, милое внденье,
В проэрачцой темноте мелькнул,
Приникнул тихо к нзголовью?
Не ты ль, с отрадой н любонью,

[Nederlands]

Mij fluisterend weer tot hoop bewoog en
In liefde en vreugd geloven deed?

Wie ben je? Gods gezant? Bevrijder?
Beschermgeest? Trouweloos verleider?
Ik twijfel! Overtuig me toch!
Ik mis ervaring! Ben 'k verstrikt
In onzin en in zelfbedrog?
Is heel iets anders voorbeschikt?

Maar 't zij zo. Nu berust mijn lot
Bij jou. Bij jou vergiet ik tranen
En smeek om steun, mijzelf ten spot.
Hiér ben 'k de vreemde, nooit verstane,
Ik ben alleen! Ik ben alleen!
Denk het je in! Ik ga te gronde...
Mijn denkvermogen faalt... te gronde
In stilte, zwijgend en alleen.
Ik wacht op jou, tot jij een teken
Zult geven dat mij op doet staan,
Of - ach, verdiend - mijn diepe waan
Met een berisping zult doorbreken.

Ik eindig. 'k Voel mij flauw en moe,
En vrees de schaamte bij 't herlezen.
Aan jou vertrouw ik mij nu toe.
Je eer zal mij tot borgtocht wezen.

[Russisch]

Слова надежды мне шепнул?
Кто ты, мой ангел ли хранитель,
Или коварный искуситель:
Мои сомненья разреши.
Быть может, это вѳё пустое,
Обман неопытной души!
И суждено совсем иное...
Но так и быть! Судьбу мою
Отныне я тебе вручаю,
Перед тобою слезы лью,
Твоей защиты умоляю...
Вообрази: я здесь одна,
Никто меня не понимает,
Рассудок мой изнемогает,
И молча гибнуть я должна.
Я жду тѳбя: единым взором
Надежды сердца оживи,
Иль сон тяжелый перервн,
Увы, заслуженным укором!

Кончаю! страшно перечесть...

Стыдом и страхом замираю...
Но мне порукой ваша честь,
И смело ей себя вверяю...

III-32

Tatjana steunt en zucht en beeft, en
De brief trilt heftig in haar hand.
De roze ouwel droogt, en kleeft aan
Haar tong. Haar hoofd hangt naar de kant
Van 'n schouder die bekoorlijk boven
Haar dunne hemd, dat is verschoven,
Tevoorschijn komt. Maar nu verbleekt
Het stralend maanlicht. Aanstonds breekt
Het dal, dat nu nog is verborgen,
Weer door de nevels. Aanstonds blinkt
De stroom als zilver. Aanstonds klinkt
De herdershoorn door 't dorp. 't Is morgen;
Elk is al opgestaan en werkt.
Tatjana heeft het niet gemerkt.

XXXII

Татьяпа то вздохнет, то охнет;
Письмо дрожит в ее руке;
Облатка розовая сохнет
На воспаленном языке.
К плечу геловушкой склонилась,
Сорочка легкая снустилась
С ее прелестного плеча.
Но вот уж лунного луча
Сиянье гаснет. Там долина
Сквозь пар яснеет. Там поток
Засеребрился; там рожок
Пастуший будит селянина.
Вот утро; встали все давно:
Моей Татьяпе вёё равно.

III-33

Zonsopgang! Weken al verrukt zelfs
Dát schouwspel haar niet meer; passief
En treurig zit zij maar, en drukt zelfs
Haar monogram niet op de brief.
Filátjevna, het oudje, opent
Heel zacht de deur; voorzichtig lopend
Brengt ze op een blad de ochtendthee.
‘'t Is tijd, m'n kindje! Opstaan! Hé!
Je bent al klaar, jij vroege vogel!
Wat was ik gisteravond laat
Bezorgd! Maar je gezichtje staat
Weer goed. Het is, God zij geloofd, al
Niet bleek meer van dat nachtgetreur.
't Lijkt wel een klaproos! Wat een kleur!’

XXXIII

Она зари не замечает,
Сндит с поннкшею главой
И на письмо не напирает
Своей печати вырезной.
Но, дверь тихонько отпирая,
Уж ей Филнпьевна седая
Приноснт на подносе чай.
‘Пора, дцтя мое, вставай;
Да ты, красавнца, готова!
О, пташка ранняя моя!
Вечор уж как бонлась я!
Да, слава богу, ты здорова!
Тоски ночной и следу нет,
Лнцо твое как маков цвет’.

III-34

‘Njanja, mag 'k je iets vragen? Zou je...’
‘Natuurlijk, schatje, zeg het maar.’
‘Denk niet... Verdenk me niet... Vertrouw me...
Maar kijk... O! maak nu geen bezwaar!’
‘O nee, m'n lieve kind, God hoort me!’
‘Dit briefje... Kan je kleinzoon 't voor me
Bezorgen bij... bij O... bij die...
De buurman? Als hij vraagt van wie
Het komt, dan mag hij dat niet weten.
Je kleinzoon houdt gewoon z'n mond.’
‘Naar wíe, m'n hartelief? Ik kon 't
Niet volgen, ik ben suf... versleten...
Buren - daar zijn er zóveel van,
Dat ik ze zelfs niet tellen kan.’

XXXIV

- Ах! няня, сделай одолженье. -
‘Наводь, родная, прикажи’.
- Не думай... право... подозренье..
Но вндишь... Ах! не откажи. -
‘Мой друг, вот бог тебе порука’.
- Итак пошли тнхонько внука
С запискоӥ этоӥ к О.... к тому...
К соседу... да велеть ему -
Чтоб он не говорил нц слова,
Чтоб он не называл меня... -
‘Кому же, милая моя?
Я нынче стала бестолкова.
Кругом соседей много есть -
Куда мне нх и перечесть’.

III-35

‘O, njanja, wat ben je toch traag van
Begrip!’ - ‘Ach, kindje, ik ben oud;
Dan stomp je af, je wordt er vaag van.
Maar vroeger maakte ik nooit een fout;
Uit één woord wist ik op te maken...’
‘Ach, njanja, doet het nu terzake
Of jij nu scherp of wazig bent?
Dit moet naar iemand die je kent:
Onegin.’ ‘Ja, zo snap ik wat je
Bedoelt. Maar wees nu niet meer boos;
Je weet: ik ben geen bolleboos...
Maar wat zie je weer bleek, m'n schatje!’
‘Laat maar, 't is niets, ik voel me mat;
Stuur nu je kleinzoon maar op pad.’

XXXV

- Как недогадлива ты, няня! -
‘Сердечный друг, уж я стара,
Стара; тупеет разум, Таня;
А то, бывало, я востра:
Бывало, слово барской воли...’
- Ах, няня, няня! до того ли?
Что нужды мне в твоем уме?
Ты видишь, дело о письме
К Онегину. - ‘Ну, дело, дело.
Не гневайся, душа моя,
Ты знаешь, непонятна я...
Да что ж ты снова побледнела?’
- Так, няня, право ничего.
Пошли же внука своего. -

III-36

De dag verstrijkt - maar taal noch teken.
't Is nu de tweede dag - geen woord.
Tatjana, als een schim zo bleek, en
Sinds zonsopgang gekleed, wacht voort.
Daar komt Vladimir aangereden.
‘Waar is je vriend? 't Is lang geleden
Dat hij ons opzocht,’ zegt mevrouw.
Tatjana rilt als van de kou,
En 't bloed stijgt haar weer naar de wangen.
‘Hij zei toch dat hij komen zou,’
Zegt Lenski tegen de oude vrouw,
‘Misschien heeft hij veel post ontvangen.’
Tatjana buigt het hoofd en zwijgt
Alsof zij een berisping krijgt.

XXXVI

Но день протек, и нет ответа,
Другой настал: всё нет, как нет.
Бледна как тень, с утра одета,
Татьяна ждет: когда ж ответ?
Приехал Ольгин обожатель.
‘Скажите: где же ваш приятель? -
Ему вопрос хозяйкн был:
Он что-то нас совсем забыл’.
Татьяна, вспыхнув, задрожала.
- Сегодня быть он обещал, -
Старушке Ленской отвечал:
Да, видно, почта задержала. -
Татьяна потупила взор,
Как будто слыша злой укор.

III-37

Op tafel blonk in het verdwijnend
Namiddaglicht de samovar;
Een ijle sluier damp hing deinend
Eronder. Reeds greep Olga naar
't Serviesgoed dat ze moest hanteren,
Een page ging al room serveren,
En 't geurig vocht stroomde de tuit
Van de Chinese theepot uit,
De kopjes in. Tanja, volkomen
Afwezig, blies een mistvlek op
Het koude vensterglas, waarop
Zij 't monogram schreef van haar dromen,
Dat na een kort bestaan verdween:
Een O, en daar een J doorheen.

XXXVII

Смеркалось; на столе, блистая,
Шипел вечерний самовар,
Китайский чайник нагревая;
Под ним клубился легкий пар.
Разлитый Ольгиной рукою,
По чашкам темною струею
Уже душистый чай бежал,
И сливки мальчик подавал;
Татьяна пред окном стояла,
На стекла хладные дыша,
Задумавшись, моя душа,
Нрелестпым пальчнком ппсала
На отуманенпом стекле
Заветный вензель *О* да *Е.*

III-38

Betraand en mat werd zij in stilte
Gefolterd in de liefdesstrik.
Dan: hoefgeklop! Haar bloed verkilde.
Vlakbij!... 't Gaat snel!... Daar is zijn brik!
En als een schim glipt Tanja al in
Ontsteltenis een andere hal in.
't Portiek... de tuin... ze rent en rent
Over de bloemenranden en 't
Gazon; ze durft niet om te kijken,
Vliegt brugjes over, struiken door...
De vijverlaan... ze trekt een spoor
Dwars door seringen die niet wijken...
Bloemperken door... in ademnood
Naar 't beekje... naar de bank. Vuurrood

XXXVIII

И между тем душа в ней ныла,
И слез был подон томный взор.
Вдруг тоцот!... кровь ее застыла.
Вот ближе! скачут... и на двор
Евгений! ‘Ах!’ и легче тени
Татьяна прыг в другие сени,
С крыльца на двор, и прямо в сад,
Летит, летит; взглянуть назад
Не смеет; мигом обежала
Куртины, мостикн, лужок,
Аллею к оаеру, лесок,
Кусты сирень переломала,
По цветникам летя к ручью,
И задыхаясь, на скамью

III-39

Valt ze daar neer. ‘Jevgeni is er!
O God, wat heeft hij wel gedacht!’
Nog leeft bij alle jammernis er
Een vage hoop in haar; zij wacht
En trilt en gloeit. Hij kán toch komen?
Maar niets. Voorbij de appelbomen
Zijn meisjes van het huis nog aan
De bessenpluk, en, hoor! juist gaan
Zij zingen. (Haast een wetsartikel:
Des meesters bes smaakt extra zoet,
En wordt door samenzang behoed
Voor slimme mondjes die zich stiekem
Te buiten gaan. Ook 't platteland
Toont staaltjes van gezond verstand.)

XXXIX

Упала...
‘Здесь он! адесь Евгений!
О боже! что подумал он!’
В ней сердце, полное мучений,
Хранит надежды темный сон;
Она дрожит и жаром пышит,
И ждет: нейдет ли? Но не слышит.
В саду служанки, на грядах,
Сбирали ягоду в кустах
И хором по наказу пели
(Наказ, основаниый на том,
Чтоб барской ягоды тайком
Уста лукавые не ели,
И пеньем были заняты:
Затея сельской остроты!).

Gezang van de meisjes

Meisjes leuk en meisjes lief,
Kameraadjes allemaal,
Dartel vrij en stoei maar aan,
Pak je pretjes, raas maar uit.
Zing een liedje van plezier,
Zing een liedje van onszelf.
Lok een vrijer hier naar toe,
Lok hem met een rondedans.

Als die vrijer dan verschijnt,
Als we 'm in de verte zien,
Ren dan alle kanten op.
Kersen krijgt hij naar zijn hoofd,
Kersen, en frambozen ook;
Doe er rode bessen bij.

Kom hier niet als luistervink
Onze liedjes zijn voor ons.
En kom ook niet als spion
Bij ons stoute-meisjes-spel.

Песня девушек

Девицы, красавицы,
Душеньки, подруженьки,
Разыграйтесь, девнцы,
Разгуляйтесь, милые!
Затяните песенку,
Песенку заветную,
Заманнте молодца
К хороводу нашему.
Как замапим молодца,
Как завидим нздалн,
Разбежимтесь, милые,
Закидаем вишеньем,
Впшеньем, малкною,
Красною смородиной.
Не ходи подслушнвать
Песеяки заветные,
Не ходн подсматривать
Игры наши дсвичьи.

III-40

Vaag hoort Tatjana 't half onschuldig
Luid schallend lied. Haar hart verkeert
In wild tumult, en ongeduldig
Wacht zij tot het weer wat kalmeert

En haar verhit gelaat zal willen
Verkoelen. Maar haar borsten trillen
Nog steeds, en almaar feller voedt
Haar jagend bloed de vlammengloed
Op haar gezicht. Zó toont een vlinder,
Door een kwajongen thuisgebracht,
Nóg fladderend, zijn kleurenpracht.
Zó siddert in de vroege winter
Een haasje voor de jager die 't
Vanuit het struikgewas bespiedt.

XL

Они поют, и с небреженьем
Внимая звонкий голос их,
Ждала Татьяна с нетерпеньем,
Чтоб трепет сердца в ней затнх,
Чтобы прошло ланит пыланъе.
Но в персях то же трепетанье,
И не проходит жар ланит,
Но ярче, ярче лцшь горит.
Так бедный мотылск и блещет,
И бьется радужным крылом,
Плененный школьным шалуном;
Так зайчик в озими трепещет,
Увидя вдруг издалека
В кусты принадшего стрелка.

III-41

Tenslotte zucht ze diep, staat op van
Haar bank, en begint langzaam aan
De weg naar huis, maar aan de kop van
De laan ziet zij Jevgeni staan.
Zijn ogen schieten vuur, maar grimmig
En grauw onthoudt hij als een schim zich
Van commentaar, en als verzengd
Komt zij tot stilstand. - Maar ik breng 't
Nu niet meer op. De confrontatie
Had, vrienden, in het lotsbestel
Opnieuw gevolgen, maar 'k vertel
Ze later. Deze dichtprestatie
Heeft mij vermoeid; ik wil een tijd
Wat rust, en wat plezierigheid.

XLI

Но, наконец она вздохнула
И встала со скамьи своей;
Пошла, но только повернула
В аллею, - прямо перед ней,
Блистая взорами, Евгений
Стопт подобно грозкой тени,
И как огнем обожжена
Остановилася она.
Но следствия нежданной встречи
Сегодня, мнлыс друзья,
Перссказать не в силах я;
Мне должно после долгой речн
И погулять и отдохнуть:
Докончу после как-нибудь.

De rondvraag

Brief aan de belastinginspecteur*

Vladimir Majakovski
(Vertaling Marko Fondse)

Aan de Moskouse financiële afdeling.
T.a.v. de Belastinginspecteur van het 17de district
Van Vl. Majakovski

Verzoekschrift

Ik ontving belastingaanslag No 273 ten bedrage van 2335 roebel 75 kopeken voor de tweede jaarhelft 1925/26.

Dit is voor mij een monsterlijk bedrag en ik ben absoluut niet in staat het op te brengen, hetgeen de inspecteur die mijn ‘bezittingen’ is komen taxeren ook bekend is.

Ik verzoek u mijn aanslag te herzien op grond van de volgende overwegingen:

I) Het niet invullen van mijn aangiftebiljet is geen poging om mij te onttrekken aan opgave van mijn inkomsten, maar uitsluitend te wijten aan het feit dat het binnen het ingewikkelde poëtische bedrijf bijna ondoenlijk is een precieze calculatie te maken van wat al dan niet als verwervingskosten kan worden opgevoerd. Dat is een vak dat nog in de kinderschoenen staat en complete wetenschappelijke verhandelingen vereist.

In plaats van belastingaangifte te doen heb ik derhalve geregeld de inspecteur persoonlijk bezocht om hem inzicht te geven in mijn

* *Majakovski 's werk wortelt vrijwel altijd in zijn persoonlijk leven of heeft een duidelijke maatschappelijke aanleiding. Je zou zijn werk ‘in opdracht van de tijd’ geschreven kunnen noemen, zonder dat het daarom tijdgebonden hoeft te zijn. Een goed voorbeeld van een concrete aanleiding tot een gedicht is zijn ‘strijd’ met het Moskouse belastingkantoor (Mosfinotdel). Het is verheffend te zien hoe hij uit zo 'n banaal gegeven een briljant gedicht weet te puren. Het gedicht waarnaar hij verwijst in zijn Verzoekschrift* Onderhoud over de poëzie met de belastinginspecteur *is in vertaling te vinden in Vladimir Majakovski,* Luidkeels *(G.A. van Oorschot, Amsterdam, 1979). Dat gedicht uit 1926 is een kleine poëtica, waaruit veel te leren valt over Majakovski's manier van werken en zijn opvattingen over de plaats van de kunstenaar in de maatschappij. De dichter is geen marginale figuur, maar een speciaal soort werker met een maatschappelijke opdracht. Een groot deel van de spanning van Majakovski's werk resulteert dan ook uit het samengaan van die opdracht en zijn zich steeds vergrotende ego. Dit verzoekschrift is veel meer dan een poging om zijn persoonlijke financiële besognes te beredderen. Hij heeft zich altijd sterk gemaakt voor de sociale positie van de kunstenaar in het algemeen. Voor de meer onpraktische zielen onder het bevlogen volkje valt in ons land en in onze tijd nog een en ander te leren. (MF)*

inkomsten en het percentage verwervingskosten van mijn verdiensten. Ik verkeerde in de overtuiging dat die uitleg nadere aangifte geheel overbodig maakte, vooral omdat die omstandiger en gedetailleerder was dan een eenvoudige optelsom op het aangiftebiljet. Voorts kon ik een dergelijke aangifte niet tijdig doen, daar ik voortdurend op reis was. Van de laatste zes maanden was ik er 4½ op reis.

II) Er is geen rekening gehouden met mijn uitgaven. Voornamelijk zijn dat:

1) Reisonkosten. Ik reis ieder jaar en het reizen is een uitgangspunt voor mijn werk. (Mijn laatste boeken zijn: *Parijs*, *Mijn ontdekking van Amerika*, *Havana, Atl. Oceaan*, alsmede tijdschriftartikelen en gedichten: 'Duitsland', 'Norderney', 'De vlag', 'Indianen' enz. enz. - zonder uitzondering de uitkomst van reizen.)

Ik neem de kosten van twee tochten: de duurste en de goedkoopste van de door mij gemaakte.

Amerikaanse reis (alleen de kosten van verplaatsing):

Moskou - Saint Nazaire	100 dollar
Saint Nazare - Vera Cruz	250 dollar
Mexico - New York	150 dollar
New York - Chicago	100 dollar
Chicago - New York	100 dollar
New York - Le Havre	200 dollar
Le Havre - Moskou	100 dollar
	———
	1000 dollar
	2000 roebel
	180 roeb. per maand

Reis Duitsland en Frankrijk	
Moskou - Königsberg	100 dollar
Königsberg - Berlijn	10 dollar
Berlijn - Parijs	35 dollar
Parijs - Berlijn	35 dollar
Berlijn - Königsberg	10 dollar
Königsberg - Moskou	100 dollar
	———
	240 dollar*
	480 roeb.
	40 roeb. p. mnd

* *Hier lijkt Majakovski zich 50 dollar in zijn nadeel te vertellen.*

In totaal kom ik, alleen trein- en bootkaartjes gerekend gemiddeld op 110 roebel reiskosten per maand - per 6 mnd:	660 roeb.
2) Reiskosten binnen de stad, daar ik in Sokolniki woonde en nu achter het Tagankaplein zonder enige mogelijkheid gebruik te maken van openbaar vervoer, terwijl ik genoodzaakt ben dagelijks op en neer te reizen i.v.m. late lezingen, vergaderingen, drukkerijen, nachtredactie - 5 roeb. p. dag - 150 roeb. per maand, in half jaar	900 roeb.
3) Werk van typiste 100 blz van 50 regels. Bij 5 doorslagen (tekst + boek + verz. werken + archief-exemplaar, ex. voor lezingen) 50 kop. per bladzijde - 50 roeb. p. mnd -	300 roeb.
4) Schrijfmateriaal. 1 riem geliniëerd papier, 1 riem blanco, kladblokken, inkt, potloden, schrijfmachinelinten, opbergmappen enz. 30 roeb. p. mnd	180 roeb.
5) Schildersbenodigdheden (mijn inkomsten komen ook uit illustraties), verf, Oostindische- en kleurinkt, penselen, tekenpapier, tekenhaak, tekenbord, passerdoos etc. - 50 roeb. p. mnd	300 roeb.
6) Werkruimte (voor bijeenkomsten, schilderwerk, archief etc.). Ik beschik op voorspraak van het Volkscommissariaat van voorlichting en met toestemming van de Opperste Sovjet van Volkshuisvesting over een aparte werkruimte (20 roeb. ruimte, 4 r. elektr., 1 roeb. water, onderhoudskosten 5 r.) - 30 roeb. p. mnd -	180 roeb.
7) Boeken, tijdschriften en kranten voor mijn werk, voor bibliotheken, ter verzending naar buitenland en binnen USSR voor het propageren van onze kunst, bind- en bibliotheekkosten - 80 r.p. maand -	480 roeb.
8) Secretariaatskosten; verzending van materiaal, archiefwerk, tijdschriftfoto's, knipseldienst etc. - 40 r.p. mnd -	240 roeb.
9) Inrichting - meubilair, schrijfmachine, boekenplanken etc. - 30 r.p. mnd -	180 roeb.

10) Telefoon in werkruimte en thuis - vooral onmisbaar i.v.m. journalistieke werkzaamheden -	90 roeb.
11) Geneeskundige behandeling (in termijnen) 1 -	

1 ½ maand per jaar sanatorium à 20 [120?] r.p. mnd en kleinere medische uitgaven -	200 roeb.
12) Kosten voor werkkleding i.v.m. werk als schilder en lithograaf, per half jaar -	120 roeb.
13) ‘Representatie’-kosten. Daar ik een van de grondvesters ben van een hele richting in de kunst die de meest actieve helft van het kunstleven in de USSR vertegenwoordigt, ben ik genoodzaakt talrijke contacten met representanten van de kunst in andere landen aan te gaan en ook te werken aan de organisatie en bundeling van jonge literaire krachten. Deze arbeid vergt economische uitgaven zoals stenografiekosten, kleding voor optredens enz., ik schat gemiddeld 60 roeb. per maand -	480 roeb.
14) Speciale kosten van dit jaar. Betaling voor tekstverzorging van en inleiding voor de Volledige Werken	1000 roeb.
15) Bibliografie voor de Volledige Werken -	200 roeb.
16) Aanschaf materiaal voor het tijdschrift LEF -	900 roeb.
17) Vakbondscontributie -	120 roeb.
	6350 r.
Totaalbedrag -	9935
Uitgaven	6530
	3405 roeb.

Mijn nettowinst bedraagt dus 3405 r., maar ook dat levert een overtrokken beeld op, daar ik in het afgelopen jaar mijn complete werken aan de Staatsuitg. heb verkocht, iets wat een schrijver maar eens in zijn hele leven overkomt. Bovendien betaal ik van dat bedrag maandelijks 150 r. aan mijn moeder, die te mijnen laste komt (mijn twee bij haar inwonende zusters werken weliswaar, maar hebben ieder jaar een behandeling in een kurort nodig - gewrichtsrheumatiek en de nasleep van een hersenschudding). Dit bedrag van 900 roeb. per halfjaar dient zonder meer op mijn verdiensten in mindering worden gebracht en mijn belastbaar inkomen zou niet meer dan 2505 r. mogen bedragen. Van dat bedrag kan ik uiteraard met geen mogelijkheid 2333 r. 75 kop. belasting betalen.

Gezien de aard van mijn werkzaamheden die ik onmogelijk in kantoorarbeid kan omzetten, houd ik natuurlijk geen exacte boek-

houdkundige aantekeningen bij over inkomsten en uitgaven, maar al mijn uitgaven kunnen moeiteloos door de inspecteur worden gecontroleerd en wat betreft bedrijfskosten door de vakbond worden bevestigd, evenals de inkomsten, daar ik uitsluitend voor staatsuitgeverijen en staatsinstellingen werk. Daar dient aan toegevoegd te worden dat, hoewel mijn arbeid van uitgesproken maatschappelijke aard is en meestal verricht wordt in directe opdracht van staatsinstellingen en -organen (Volkscom. van voorlichting, Comité van de Parijse tentoonstelling e.d.), ik van geen enkele gratis dienstverlening van de staat gebruik maak en geen enkele kopeke van het rijk uitgeef. Zo moest ik zelf mijn verwoeste appartement herstellen en inrichten. Mijn buitenlandse reizen gebruik ik bovendien niet om winst te maken uit optredens en lezingen, want ik treed alleen op op voorstel van onze gevolmachtigde vertegenwoordigingen in het buitenland of buitenlandse arbeiders- en partijorganisaties - hetzij gratis, hetzij op royaltybasis, hetgeen amper de organisatiekosten dekt.

Het hoeft dan ook niet te verbazen dat momenteel, nu ik het 1e deel van mijn belasting moet betalen, de balans er als volgt uitziet: 25 roeb. in kas en 1950 roeb. schuld, niet meegerekend de verschuldigde belasting, ter dekking waarvan bij de Staatsuitg. een gerechtelijk invorderingsvolmacht werd afgegeven.

Ik kan per half jaar niet meer dan 300-350 r. belasting betalen en ook dan alleen maar als het in termijnen kan, als werknemer.

Ik verzoek u dit verzoekschrift te beschouwen als een verklaring op lange termijn, daar mijn inkomen sinds enige jaren constant is (de additionele 3000 r. voor de Volledige Werken dienen niet meegerekend te worden, daar die een toevalligheid vormen en deze gelden volledig opgegaan zijn aan de in deze verklaring opgevoerde uitgaven en het aanzuiveren van tekorten ontstaan door het feit dat er bij mij een diefstal is gepleegd, waarvan de door mij aangevoerde schuld van 1950 roeb. een gevolg is). Dat inkomen komt neer op 6000 r. bij 50-55% organisatie- en verwervingskosten.

Ik verzoek u ook bij toekomstige aanslagen met deze verklaring rekening te willen houden.

Deze verklaring is niet als gelegenheidswerkstuk bedoeld, maar als weloverwogen werkstuk, gebaseerd op mijn poëtische en theoretische arbeid, ter bekrachtiging waarvan ik verwijs naar de volgende werken van mijn hand: 1) ‘Hoe schrijf[**] je verzen?’ [in] *Rood*

** *De correcte titel is ‘Hoe maak je verzen’*

Braakland, 2) ‘In de verzenwerkplaats’ [in] *Novyj Mir*, 7-8, en 3) *Onderhoud over de poëzie met de belastinginspecteur.* Poème.[***]

Ik verzoek u van het in deze verklaring gezegde goede nota te nemen en de aanslag te verlagen overeenkomstig het door mij op goede gronden verzochte tarief.

Iedere andere beslissing zou mijn werkzaamheid grondig ontwrichten.

Vladimir Majakovski

26-8-1926

Moskou (...)

*** *Dit gedicht wordt niet tot Majakovski's ‘poèmy’ (werken van lange adem en gecompliceerde thematiek) gerekend. Evenals het eerder genoemde* Norderney *is het te vinden in* Luidkeels *(G.A. van Oorschot, 1979).*

Cirkelrijm
Drs. P

Moet ik u nog uitleggen wat ruilrijm is? Nee toch? Een voorbeeld is duidelijk genoeg.

't Was mei! Men zag in 't park veel blote paren
Een ongeschoolde tuinman pootte blaren

Het procédé is geliefd in Frankrijk waar men spreekt van *contrepetterie (tout fut foutu)* en bekend in Engeland als *spoonerism* (please sew me to another sheet), maar voor zover ik kan nagaan werd en wordt er alleen door Duitsers systematisch mee gerijmd.*

Ze noemen het *Schüttelreim*, en veel dichters (waaronder aanzienlijke) hebben zich ermee vermaakt. Benno Papentrigk (Anton Knippenberg) schreef o.m. een alfabet en een reisverslag in ruilrijm; er bestaat ook een Faustbewerking, een *Opernführer*, een uitvoerig verhaal over Pandora en nog meer in deze trant. Zelfs een tijdschrift.

De verwisseling hoeft zich niet tot aanvangsfonemen te beperken. Van W.A. Spooner wordt vaak de klinkeromzetting *kinkering kongs* aangehaald (hij bedacht zulke dingen niet: het waren versprekingen), terwijl het bij *contrepetterie* vaak gaat om hele lettergrepen, liefst met onzedelijk resultaat.

Om tot het rijm terug te keren: als men twee ruilsoorten in één gedichtje kan onderbrengen, bijvoorbeeld de rijmwoorden *bokken, Karst, kokken, barst, bakken, korst, kakken* en *borst*, is applaus welverdiend.

Vaak zal dat niet lukken, maar de allereerst genoemde ruil blijkt in het Nederlands honderden keren op te gaan; in het Duits nog vaker, vermoed ik, dank zij de subjonctieven en de flexibele zinsbouw.

Nu is het met ruilrijm net als met palindromen: men kan ervan bezeten raken (het eerste is wel een stuk makkelijker) en aardig wat

* *Lezers die Nederlandse toepassingen kunnen noemen, liefst met bronvermelding, zouden me daarmee verplichten (komt me niet aan met* scheel Heveningen).

voortbrengen. De werkelijk mooie exemplaren echter zullen zeer gering in aantal zijn. Ik noem twee uitschieters: *gebrochenes Versprechen/gesprochenes Verbrechen* en het monumentale *a man, a plan, a canal - Panama.*

In het algemeen levert ruilrijm lectuur op die 'aardig gevonden' mag heten, en in feite wat moeizaam en steriel aandoet. Uitstekende taalgymnastiek, daar niet van. Hier en daar amusant (*Mädchen die im Haine kosen / Tragen meistens keine Hosen*) en in kleine doses altijd wel verteerbaar.

Als ik u even mag verwijzen naar het voorbeeld in de aanhef: de rijmwoorden beginnen daar met *bl, p, p* en *bl.*

In feite zien we een minimale vorm van *cirkelrijm* - men begint en eindigt met hetzelfde aanvangsfoneem, terwijl de tussenliggende aanvangsfonemen elk tweemaal achtereen optreden.

Ik moest de rijmen hier in paren zetten
En niet op vlinders of huzaren letten
Maar wel op cirkelrijmelarenwetten
Zo kwam ik uit bij modewaren: petten

U ziet het: *p-z, z-l, l-w, w-p.*

Onschuldig tijdverdrijf. Begin er niet impulsief aan, maar zeer stuimig: maak eerst een rijmwoordenlijst in twee kolommen, aldus:

baken	*beven*
blaken	*bleven*
draken	*dreven*
laken	*leven*
enz.	enz.

Dan zoekt u een woordpaar waarmee een reële openings- of desgewenst slotregel te maken valt, zeg maar *Men zag geen helden ooit voor draken beven* (het laatste rijmwoord wordt dan *dreven*) of als afsluiting *En hieruit blijkt hoe deze snaken leven*, zodat *laken* uw eerste rijmwoord moet zijn; maar dit achterwaarts werken is uiteraard lastiger.

Wat die tuinman betreft: in de herfst van dat jaar had hij al wat bij-

geleerd, zoals we kort voor onze zeereis vaststelden.

De tuinman - vlijtig ruimde hij de blaren
Waarover wij natuurlijk blijde waren
Een weekje later kliefden wij de baren
Het greep ons naar de keel en bij de haren

Hoe meer regels, des te spastischer waarschijnlijk de inhoud. Aan vier heeft men zijn handel al vrij vol.

Routine - it is the art of knowing ruts
Just think of oarsmen on their rowing butts
It takes some more to steer a Boeing: guts
I'd better stop here, as I'm going nuts

Retour
Drs. P

Retour wil zeggen dat men weer zal keren
Van ergens naar het punt waar men begon

Men kan zo 'n tocht ook eens op schrift proberen
In negen regels - dus geen marathon
En weinig ruimte voor geouwehoer

Men kent bij voorbaat al het eindstation
Het metrum zorgt voor aangenaam vervoer
Het schema is eenvoudig te hanteren
Zo komt men triomfantelijk retour

Lange, verbeten studie brengt aan het licht dat de versvorm *retour* met het beginwoord eindigt, en negen regels telt met rijmschema *ab abc bcac.*

Voor opening/slot lenen zich tal van woorden. Substantieven als *portiers* en *beha's*; stofnamen (*beton, grafiet, metaal, katoen*), begripstermen (*geloof, lectuur, gezang, begrip* alsook *eczeem, koliek, infuus, glaucoom*

etc. en voor dierenvrienden *konijn, fazant, forel, homard...* wat ons doet denken aan *Macon, Meursault, cognac, likeur* en *genot.* Natuurlijk eigennamen: *Parijs, Hong Kong, Peru, Delfzijl* evenals *Monique, Piet Hein, Delvaux, Casals*; en *April.* En *Nieuwjaar.*

Dan hebben we allerlei bijwoorden (*alleen, misschien, voortaan, te laat*) en tussenwerpsels (*ziedaar, komaan, welnee, ho jo*) terwijl werkwoordsvormen (*geniet, bekijk, verzet*) eveneens beschikbaar zijn.

De woorden kunnen eerst optreden als gebiedende wijs (*Verkeer bij voorkeur met rechtschapen lieden*) of voegwoord (*Gezien de toestand...*) en terugkomen als adjectief (*ontzet*), substantief (*vermaak*), verleden deelwoord (*geweld*), bijwoord (*vooruit*) - of andersom; en de betekenis kan radicaal veranderen: *terecht, gezond, vertrek.*

Dit alles kunt u zelf ook bedenken, en deze uitstalling wil slechts aantonen dat één jambe al meer dan genoeg aanbiedt: echte trefwoorden, maar ook andere. Al staat het ieder vrij om te exerceren met *verlegenheid, Luilekkerland, carbonpapier, Semiramis, ontharingszalf, partijgenoot* e.d., die keurig in het metrum passen.[*])

Pentameter is altijd mooi, en in dit geval ook bij uitstek doelmatig. Mensen die het graag over liefde, vrede, Jezus, blijheid en dat soort onderwerpen hebben, zijn aangewezen op de burgerlijke trochee; ze komen uit op een onbeklemtoonde lettergreep (slap), en de vrouwelijke rijmen zijn ook niet mooi verspreid.

Volta is niet voorgeschreven, maar kan heel goed optreden tussen de regels 5 en 6.

Bereid u voor op akelige dingen
Er waart de laatste tijd een ziekte rond

Intiem contact met lichaamsopeningen -
Jazeker, onder andere de mond -
Kan heilloos zijn. Ziehier dan uw beleid:

Onthouding! Of condoom! U blijft gezond!
Nu stroomt u toe, om mij uit dankbaarheid
Bouquetten en cadeautjes op te dringen
En tot aanvaarding ben ik wel bereid

* *Ik zwijg dan nog over* Neef Wim, het Kwaad, mijn kind *en* twee bier.

Ziel en Mal
Nico Slothouwer

Ja, eindelijk schrijven over Korrel en Knigge, twee slagers, in de Runstraat pal naast elkaar. Machtige Korrel, achter zijn propere, rijke toonbank de beide ontregelend mooie dochters, en speciaal de jongste, toen. Haar aanwezigheid bezorgde ons jongens de meest dramatische momenten van de dag. We wisten ons verblijf in de volle winkel door de bestelling van een broodje kroket te rekken tot enkele minuten.

Dan Knigge, de buurman, de verliezer. Hij leek enigszins op zijn naam en dat stond de verkoop van zijn waar in de weg. Het eeuwige stompje sigaar. De vochtige pleister, rafelend om een vinger. Dat ene bungelende draadje. Knigges zaak was leeg. De vraag naar het broodje ‘verse filet americain’, een traag en somber geklop teweegbrengend in een uit de kelder opgediepte kom met aangekoekte randen, was een dáad. ‘Dit is mijn bloed’ - maar nee, je moest proberen om te eten, niet te denken.

Al jaren zou ik willen schrijven over deze twee, maar ik kan niet: deze werkelijkheid is me te mooi. Slager Knigge en slager Korrel, die moet je veiligheidshalve verzinnen, die zijn te gevaarlijk als beide heren bestaan in hartje Amsterdam - ging je blik daarnet niet langs de vormen van de zich bukkende jongste dochter? Bovendien - het is vast al gedaan, het kan niet anders of iemand heeft ooit over deze elkaar beconcurrerende slagers geschreven.

Het geval wil dat ik niet zo vaak meer in de buurt ben, zodat ik pas onlangs aan een verbouwing in de Runstraat moest ontdekken dat de strijd is beslecht. Slagerij Korrel bestaat voort. Maar schoonheid taant heb ik gezien, en sneller dan ik dacht.

Het evenwicht is verstoord en nu durf ik. Naar de reden van Knigges vertrek moet ik gaan informeren. Ik put me alvast uit in verklaringen dat ik geen kwaad van zins ben, dit gaat niet over hen, ik leen hun namen en hun curieuze lot, dat is alles. Uw dochter, meneer Korrel, figureert een paar seconden als een soort vrouwelijk equivalent van de meedogenloze jongen, daar merkt ze niets van, en over de kwaliteit van uw vlees, meneer Knigge, hoort u mij niet klagen, dat broodje filet was eigenlijk lekker.

Waarover ik dan schrijf? Over de liefde natuurlijk. Let op, daar komt ze aan, de danseres met te korte benen, daar fietst de heldin van deze korte geschiedenis de Runstraat in. Ter hoogte van slagerij Korrel stapt ze af.

Maar wat is dat voor liefde, die twee slagers behoeft om te worden geslecht?

Ik zal het proberen uit te leggen. Wie eenmaal is aangestoken door wat je noemt de ‘grote liefde’, blijft nog lang daarna een knutselaar. Die gaat bijvoorbeeld, zoals ik, thuis, met uiterste inspanning en concentratie, een ziel zitten solderen. Een ziel van hout en daarop een schoorsteentje van blik.

Terwijl, dat is bekend, de ongeneeslijk verliefde patiënt zijn herstel moet zien te bespoedigen als erotisch circusartiest, hij behoeft de lenigheid van de acrobaat en de moed van de dompteur, hij schiet niets op met huisvlijt en handvaardigheid. Maar mij, gebondene aan een onbereikbare vrouw, mij waren de circusnummers niet genoeg: ik had me in korte tijd weten te bekwamen in ‘de hysterische socioloog’, ‘de danseres met te korte benen’ en het ‘blondje met konijn op zolder’, ik oogstte succes op hele en halve bovenwoning en het persoonlijk liefdesstratenplan werd me een vertrouwde gids voor de nacht. Wat zat ik dan te prutsen met soldeerbout en ijzerdraadjes? Je had me moeten zien zitten aan tafel, met voor me uitgestald de halve gereedschapskist, een leeg conservenblikje en allerlei andere attributen voor de verwezenlijking van een treurig idee dat zijn beste tijd had gehad.

Hoe was het zover gekomen? Ik was bij de danseres met te korte benen. Zij was het meisje uit een gedicht dat ik had gepubliceerd, dat ging zo:

Weg! Van je ziel had ik de mal en in het maken
wel routine: ik koos de werkelijkheid van meisje,
eensluidend, duidelijk. Ik trok het wonder
van je los, dook weg - bezeten donor.

Het meisje zocht een naam. Ik zette haar een
haag van grapjes op om tegenaan te leunen.
Lachend: ‘Ik vrees mezelf en zal dat vieren.
Van mijn manie wordt zij het kennelijk bewijs.’

Ik schroefde aan de dialoog, intieme steiger.
Haar mening schoof ik comfortabel hoog, heimwee
spatte van het wonder af - ik haatte allengs
dat ze willig naar mijn stelling praatte.

De naam nog in foedraal. Ik leg mijn instrumenten
klaar, zij knoopt haar blouse open. Ik test ('Wat
is ze lief') verdoving uit en 'Kom,' zegt ze,
'Kom,' gebarend naar het zolderluik.

Ik zie geen plaats voor hemelvaart. Ik klem
haar vast en maak haar klaar; geen plaats voor deze
schaamteloze, weldoordachte invitatie.
Ik mis je, ik wil je blijven missen.

Toen bleef het stil. Heel stil. Heel Nederland zweeg, alleen één meneer, een meneer van de *Arnhemse Courant*, vond dit grote onzin. Van je ziel had ik de mal, dat betekende toch niets. En ik dacht dat deze man uit Gelderland het woord *mal* niet kende in de zin van gietvorm, model. Hij had misschien wel gelezen: Van je ziel had ik de gék. En daar zat ik thuis, ter ere van die man een houten zieltje te maken, het kreeg een heus klein schoorsteentje waarop een heuse gek, een gek, wie kent dat woord nog, een metalen kapje op een schoorsteen '... om het invallen van de wind te beletten en die ook als windwijzer dienst kan doen...' zoals van Dale verklaart. Wat was ik een prutser, getart door de willekeur van een idee dat niet wilde kloppen en dat paste in géén verhaal. De hamer genomen en - páts - páts - wat een bevrijding.

Terug naar de Runstraat. Ze zet haar fiets op slot, de danseres met te korte benen, ze aarzelt niet, ze passeert de schutting voor Knigges ontruimde zaak en gaat de winkel van Korrel binnen, het is er druk als altijd, maar ze is zo klein, mijn danseres, nog geen 1 meter 50 is ze, en de dochter van slager Korrel is groot als alle andere klanten. Zal ze wel gezien worden, mijn verlangende, naamloze danseres... wat heb ik haar misbruikt... de koorts tierde toen... nooit zou het me lukken nog te houden van een vrouw... de arme danseres zocht een vriend en ontmoette mij... we vreeën maar, in het bad, in de tuin, tevergeefs... ze gaf me cadeautjes, en ik vluchtte onder dekking van dozijnen complimenten, van de idiootste liefkozinkjes...

Ze is aan de beurt. Ze is gezien. De dochter en de danseres spreken nu met elkaar. Weg. Ik maak me uit de voeten, ik verdwijn ongezien. Ik hoop dat ze twee karbonaadjes koopt, de danseres, dat ze voor twee kookt vanavond. Dat hoop ik oprecht.

[De Tweede Ronde 1987, nummer 3]

Voorwoord

Dit Herfstnummer (met in totaal zeven verhalen, drie romanfragmenten en ca. tachtig gedichten) besteedt, wat het vertaalde gedeelte betreft, aandacht aan de literatuur van Joegoslavië. Toch is ‘Joegoslavisch nummer’, zoals het omslag vermeldt, strikt genomen een te weidse benaming, omdat alleen Servische en Kroatische auteurs zijn vertegenwoordigd. Het Servokroatisch is weliswaar de landstaal, maar in Joegoslavië worden elf andere officieel erkende talen gesproken, door bevolkingsgroepen die qua aantal variëren van twee miljoen (de Slovenen) tot enkele duizenden (de Slovaken), en zowel Slovenië als Macedonië heeft een eigen literatuur. Primair is niettemin het Servokroatische taalgebied, dat numeriek en ook wat betreft regionale verschillen goed vergelijkbaar is met het Noord- en Zuidnederlandse, al kent het Servokroatisch twee alfabetten: de Kroaten gebruiken het Latijnse schrift, de Serviërs het cyrillische.

Lela Zečković, dichteres in het Servokroatisch én het Nederlands, was gastredactrice voor dit nummer en haar keuze heeft de inhoud van *Vertaald proza* en *Vertaalde poëzie* voornamelijk bepaald. Die keuze is toegespitst op werk van de laatste veertig jaar, een periode waarin Joegoslavië aanzienlijk meer literaire vrijheid heeft genoten dan landen met een vergelijkbaar regiem. Overigens krijgen twee belangrijke oudere schrijvers, Crnjanski en Krleža, speciale aandacht.

Het Nederlandse gedeelte in dit nummer is omvangrijk: *Nederlands proza* is er van Frans Pointl, Monika Sauwer, Peter Smit en L.H. Wiener; *Nederlandse poëzie* van o.m. Johanna Kruit, Jean Pierre Rawie, Georgine Sanders en Leo Vroman; *Light Verse* van o.m. Jan Kal, Kees Stip en Driek van Wissen (aan wie bij de verschijning van dit nummer de Kees Stip Prijs voor Light Verse wordt uitgereikt). In de nieuwe rubriek *De rondvraag* nieuwe verstechnische hoogstandjes van Fred van Enske en Drs. P, en ook de wordingsgeschiedenis van een van Willem Elsschots gedichten, uit zijn brieven gereconstrueerd. In dit nummer geen *Tekeningen* en geen *Anthologie.*

Redactie

Nederlands proza

De overlevenden
Frans Pointl

1987 - Heemstede

Ik opende het hekje. De toegang naar het deel van de tuin achter het huis was afgesloten door een lelijke houten schutting met een deur erin.

De voordeur werd geopend. Een dik meisje van misschien veertien liep naar me toe. ‘U komt voor de zonneschermen?’ Ze hadden zeker geadverteerd. Onmiddellijk was ik in de rol van geïnteresseerd koper en knikte.

‘Ze liggen achter, bij de schuur, komt u maar.’ Ze opende het schuttingdeurtje.

De tuin. Niet meer schitterend verwilderd, en waar was de klimop? Links de pereboom, rechts de appelboom. Bij vroegere - heimelijke - bezoeken aan de tuin had ik weleens een appel of peer gestolen. Fruit uit een paradijs waarin ik acht jaar had vertoefd. Het eten ervan had geen wonderen teweeggebracht.

Ik wees op de bomen. ‘Dragen ze nog vrucht?’

‘Ja, maar niet veel.’

Ze wees naar een monsterlijke schuur, die een deel van de heerlijke tuin had opgeslokt. ‘Hier liggen de zonneschermen.’

Door de gesloten tuindeuren zag ik dat de muur tussen de achterkamer en keuken was weggebroken. Een ‘open keuken’ noemen ze zoiets. Ik werd bijna kwaad. Materieel was het andermans huis, gevoelsmatig het mijne.

Ik betastte het verschoten oranje linnen, terwijl het meisje over de maten en de prijs begon te wauwelen.

‘Mijn ouders zijn er vandaag niet,’ zei ze.

‘Wat jammer.’ Mijn rol als gegadigde voor de zonneschermen had me wellicht even binnen de muren van het huis kunnen brengen.

‘U heeft ze nu gezien, u kunt morgen opbellen.’ Ze liep naar binnen en kwam met een naamkaartje terug. ‘John W. Frost - Importeur voor de Benelux van Durrell magnetronovens en vaatwas-

machines.’

‘Mijn vader is Amerikaan,’ zei ze trots.

Hoe haalde een Amerikaan het in zijn hoofd mijn huis te kopen. Nog eenmaal wierp ik een blik in de tuin. Een stolp van stille geborgenheid bolsterde me bedwelmend in. Vertrouwde stemmen, geuren, een onwetendheid, een vrede. Eén moment stond er een kind met mijn naam.

1940 - Heemstede

Elk weekend ben ik thuis. In dat kindertehuis is het niet prettig. Opa, oma en tante Henriëtte, moeders jongste zus, logeren bij ons. Tante Jet lijkt op moeder, maar dan een veel jongere. In de tuin staan strandstoelen van roodwit gestreept linnen. Uit de keuken waaiert de geur van matzeballensoep. Opa draagt een zwart streepjespak met een brede witte gummiboord. Zijn das hangt aan een elastiekje. Zijn witte snorpunten zijn omhooggekruld. Hij loopt met gereedschap te rammelen. Moeder is in de keuken bezig. De klimop heeft bijna de hele zijmuur met zijn glimmend groen versierd. Moeder draagt een lange witte jurk met een gebloemd schort erover. Tante Jet staat op uit de strandstoel en vraagt of ze moeder kan helpen.

De oude lapjeskat rent, af en toe sprongen makend, een vlinder achterna. Het gras is hoog. Her en der kleurige bloemen en groene planten. Allemaal onkruid.

In het huis van de buren staan de tuindeuren ook open. Een jongen met krullend, zwart haar speelt viool. Opa wijst ernaar, tante Jet kijkt en luistert. ‘Elgar,’ zegt ze.

Oma komt eraan. Ze loopt moeizaam, steunend op een stok. Ze draagt hoge bruine rijgschoenen, haar linkerarm bengelt er slap bij, het linkerbeen sleept, de voet is wat naar binnen gedraaid. Ze staat stil en kijkt naar ons. Ze glimlacht. Opa gaat naar binnen en zet de radio aan, zo'n grote ronde van glimmend bruin bakeliet. Vlek, de kat, heeft een muisje gevangen. Ze geeft het minuscule diertje steeds een harde pets. Als het muisje tracht weg te lopen heeft ze het met één forse sprong weer te pakken en slingert het met uitgestoken klauw omhoog. Bebloed ligt het grijze diertje tussen de struiken.

‘Oma, oma,’ roep ik. ‘De kat speelt de muis dood!’

Oma komt, steunend op de stok, kijken. ‘Dat is de natuur,’ zegt ze. Tegen de muur, vlakbij de open tuindeuren, staat de zwart gepolitoerde piano. De koperen kaarsenstandaards glimmen, er staan nieuwe kaarsen in. De klep staat open. Over de toetsen ligt een paarse loper. Misschien gaat moeder straks spelen.

Bloemen- en etensgeuren, vertrouwde stemmen, een zoele wind. Elk weekend ben ik thuis.

1945 - Amsterdam

Van alles wat ze aan mens en ding had bezeten waren haar gebleven ik en die oude Steinbachpiano. Bijna vergeet ik oom Simon, de dokter. Het was alsof hij niet was teruggekeerd. We hadden hem in 1941 voor het laatst gezien, toen hij met tante Lies en de dikke tweeling, Simon en Nico, bij ons in Heemstede logeerde.

Na de bevrijding had hij ons geschreven dat hij scheepsarts was geworden, nooit familieziek was geweest en voorlopig niet in de stemming voor bezoek. De brief kwam uit Athene. We wisten nog niet dat de drank zijn escapisme was geworden.

Bij elke brief die van het Rode Kruis kwam, haalde moeder het foto-album te voorschijn. Aanvankelijk kon ik me niet voorstellen dat opa en oma, tante Jet, tante Martha, tante Lies en de tweeling, nooit meer zouden terugkeren.

Misschien was het beter geweest als de piano, zo onverbrekelijk verbonden met voorgoed voorbije openstaande deuren naar een geurende tuin, ook was verdwenen. Later verdween wel spoorloos het grote foto-album.

Moeder sloot zich aan bij een groepje joodse spiritisten. Overal zweefden en zwierven zielen van afgestorvenen, vertelde ze. Op een seance had men haar verzekerd dat al haar doden in het licht en gelukkig waren.

Vaak begon ik over Vlek, onze oude kat, die we overhaast hadden moeten achterlaten.

‘Arme Vlek, ik hoop dat ze in de kattenhemel is,’ opperde ik.

‘Dieren komen niet in de hemel of in het licht omdat ze een sterfelijke ziel hebben,’ hield mijn moeder me voor. ‘Daarom zijn we verplicht hen de hemel op aarde te geven.’

‘Doen mensen met mensen daarom omgekeerd?’ vroeg ik.

Oom Salomon en tante Martha hadden in de Beethovenstraat gewoond. Hij had een importhandel in zuidvruchten gedreven. De beide zoons waren marktmeester geweest. Via allerlei omwegen had moeder destijds uit Westerbork een briefje van hem ontvangen. Daarin stond dat hij diamanten, gouden sieraden, zilveren servetringen, damast, aan zijn bovenbuurman de inspecteur van politie Gortjens, in bewaring had gegeven.

Begin oktober stevenden we erop af.

Op de trap in de Beethovenstraat zei moeder dat het een vreemde gewaarwording was oom Salomons deur zomaar voorbij te gaan.

Gortjens was in de zestig, hij was groot en breed. Zijn hoofd stond vreemd scheef, alsof hij op iedereen neerkeek. De bijzonder terugwijkende kin viel me op - of misschien had hij geen kin. Hij had een grote snor waardoor het leek alsof de mond ontbrak. Toen moeder zat, keek ze aandachtig de kamer rond. Ik zag Gortjens meekijken.

‘Mijn broer en schoonzuster die beneden woonden zijn niet teruggekeerd,’ zei ze.

Gortjens zweeg. De kamerdeur werd geopend en een vrouw verscheen. Ze was dik en plomp met uitpuilende ogen. Haar hoofd rustte op een enorme hals. Ze had kleine bolle handjes als varkensklauwtjes. Moeder vertelde over de brief. Gortjens haalde onverschillig de schouders op. Als een marktkoopman spreidde hij zijn handen uit.

‘Ik heb nooit iets in bewaring gekregen. Ziet u hier soms iets dat u herkent?’

Het zal wel in de kasten zijn, dacht ik.

Nogmaals somde moeder de voorwerpen op die in de brief waren vermeld, waarop Gortjens verzocht hem de brief te tonen.

‘Die is zoekgeraakt.’

‘U hebt dus geen been om op te staan.’ Hij stak een sigaar op en bekeek ons met een laatdunkende blik.

‘Denkt u soms dat mijn man liegt?’ vroeg mevrouw Gortjens strijdlustig. Gedurende het onderhoud had ze continu met één hand in haar haar gewoeld. Ik zag dat ze onechte wenkbrauwen had; vette zwarte streepjes die halverwege haar bolle voorhoofd schuin omhoog wezen.

‘U moest eens weten wat ik denk,’ zei moeder en stond op.

‘Die politie-inspecteur is even slecht als de dieven die hij moet vangen,’ zei ze terwijl we door de Beethovenstraat liepen.

Ineens merkte ik dat ik alleen liep. Moeder was voor een deur blijven staan en las de naambordjes. Ik liep terug.

‘Ook weg. Hier woonde mevrouw de Leeuw.’

‘Oh,’ zei ik, want ik had mevrouw de Leeuw niet gekend.

Soms voelde ik me bol van dood en leeg van leven. Onbesuisd vrolijk zijn zoals mijn klasgenoten kon ik niet.

1946 - Amsterdam

Ruim dertien was ik, mager en klein van postuur. Ik doubleerde de zesde klas. Op school had ik de scheldnaam ‘Zuurkool’. Die had ik te danken aan Martin van der Meer. Hij pestte me waar mogelijk en zette anderen ertoe aan. Thuis kon ik er niet over praten. Moeder trok zich steeds meer in zichzelf terug. Soms kreeg ik nauwelijks een antwoord op een vraag of mededeling. De vermoeide mensen die af en toe bij ons kwamen, somden namen op en moeder knikte. Dood, dood, zeiden ze. Het bleef in me echoën. Leven scheen uit louter dood te bestaan.

Op een zaterdagmiddag kwam ik uit school. De zon scheen. In gedachten liep ik door de Lutmastraat. Bij de hoek van de Toldwarsstraat sprongen Martin en Theo van der Harst ineens op me af. Vechten was niets voor me en weglopen ging niet meer. Mijn tas werd uit mijn hand geslagen, ik werd op straat gesmakt. Theo hield lachend mijn polsen vast en Martin ging met het triomfantelijke gezicht van een overwinnaar op mijn borst zitten en beukte in op mijn gezicht.

Met een bloedende neus, een blauw oog en een kapotte lip kwam ik thuis. Mijn kleren waren ook kapot en dat scheen moeder het ergste te vinden. We hadden geen geld om behoorlijke kleding te kopen. We kregen bonnen van de ondersteuning. In een groot magazijn, waar alleen gedragen kleding was, werd me door een onverschillige vrouw de maat genomen. Ouderwetse te ruime streepjesbroeken, te lange colberts, overhemden die me te groot waren, lachwekkende schoenen. Dankzij liefdadigheid liep ik erbij als een clown. Had ik daaraan misschien de scheldnaam ‘Zuurkool’ te danken?

Gerda, het timide joodse meisje uit de vijfde klas, zag ik ook eens op het kledingmagazijn. Toen ze mij zag kreeg ze een vuurrode kleur en keek snel een andere kant op. Later vertelde ze dat ze door die rotmeiden in haar klas ‘Azijn’ werd genoemd.

‘Je kleren, alles kapot verdorie,’ reageerde moeder, terwijl ze nogal hardhandig mijn lip en neus met een vochtig washandje bette.

‘Misschien ligt er bij de ondersteuning nog een leuk oud trouwpak,’ schamperde ik opstandig.

Anderen hadden een vader die voor hen kon opkomen als er iets aan de hand was. Ik had niemand. Het was ondenkbaar: moeder die naar de leraar toe ging om zich over Martin en Theo te beklagen.

‘Moet ik maandag naar school?’

‘Natuurlijk. Ben je bang? Je moet altijd voor jezelf opkomen. Wil een mens zijn recht dan zal hij ook op minder prettige zaken moeten afstevenen. Volgende week gaan we naar Den Haag, naar dominee van Leden bij wie Henriëtte werkte.’

In de nacht van zondag op maandag sliep ik slecht. Ik droomde dat ik Martin en Theo in een gracht gooide, maar ze kwamen eruit en ik moest vluchten. Om half zeven 's ochtends werd ik duizelend wakker.

Veel te vroeg was ik op het schoolplein, er was nog niemand. Tot mijn verbazing kwam Martin eraan slenteren. Hij diepte een appel uit zijn zak op, beet erin en leunde kauwend tegen de muur van het gymnastieklokaal. Hij zag me wel maar negeerde me.

Het was alsof ik bleef staan en er een ander uit mij stapte. Die ander liep op Martin toe, pakte hem hardhandig bij het hoofd, de appel viel. Die ander sloeg Martins hoofd met kracht tegen de muur. ‘Dat is voor zaterdag, twee tegen één hè, vuile opstoker, gladakker die je bent, jullie hebben zeker ook dingen in bewaring gekregen en niet teruggegeven!’

Toen ik losliet zag ik verbaasd hoe hij geruisloos door zijn knieën voorover zakte, waarbij zijn hoofd nogmaals op steen terecht kwam. Een dikke rode straal vloeide traag op de grijze straattegel. Ik draaide me om en liep naar huis; ik kon nooit meer naar school. Pas op de plek waar ze me die zaterdag hadden afgerost, begon ik te trillen.

Thuisgekomen trof ik moeder aan, gebogen over het foto-album. Ernaast lag een brief van het Rode Kruis. Wat zij nu onderging was erger dan wat mij bezighield. Ze scheen niet in de gaten te hebben

dat ik al op school had moeten zijn.

‘Herinner je je tante Tippi?’ vroeg ze. Die herinnerde ik me. In het begin van de oorlog hadden we haar bezocht in ‘De Joodsche Invalide’ aan het Weesperplein. Een stokoud, uitgedroogd mensje. Ze vroeg almaar aan moeder ‘Wie bent u en wie is dat?’ en ze wees op mij.

Ik kon me onmogelijk voorstellen dat de Duitsers die stokoude mensen, die al bijna dood waren, nog uit het bejaardentehuis hadden gesleept, in vrachtwagens geduwd en hen ver van Amsterdam de dood ingedreven. Ik wendde hoofdpijn voor en ging op bed liggen. Moeder bleef langdurig, als een wassen beeld, over het album gebogen.

Na een uur besloot ik te vertellen wat er was gebeurd.

‘Prima, oog om oog, tand om tand,’ reageerde ze, eraan toevoegend: ‘En morgen gewoon naar school.’

Die middag werd er gebeld. Martins woedende ouders stormden naar boven.

‘Onze zoon heeft een groot gat in zijn hoofd en een ernstige hersenschudding. Hij is door uw zoon mishandeld, we gaan naar de politie en naar de rechter!’ schreeuwden ze.

Even dacht ik dat de man me te lijf zou gaan. Ineens stond moeder voor me, in haar ene hand een half brood, in de andere het broodmes, waarmee ze naar de woedende echtelieden wees. Haar kalmte verbaasde me.

‘Uw zoon heeft met een andere jongen mijn zoon in een hinderlaag gelokt en vervolgens in elkaar geslagen, twee tegen één, begrijpt u? Ziet u dat blauwe oog, die kapotte lip en neus? Misschien heeft uw zoon nu een lesje geleerd. En nu mijn woning uit.’

Ze deed een stap naar voren en zwaaide met het broodmes, haar donkere ogen fonkelden vervaarlijk.

Martins ouders deinsden de kamer uit.

‘Ze zijn vergeten jullie te vergassen!’ krijste de vrouw op de trap. De kwestie had vernederende gevolgen voor me. Ik werd bij het schoolhoofd op het matje geroepen. Hij noemde me abnormaal agressief en zei dat ik tot het Lombroso-type behoorde omdat mijn wenkbrauwen doorliepen. Hij voorspelde dat ik voor galg en rad zou opgroeien. Als straf moest ik dagelijks, drie weken lang, van negen tot tien uur onder de grote klok bij de ingang staan.

Thuis vertelde ik dat maar niet.

Moeder was weer enkele weken in een wat meer aanspreekbare stemming.

We wandelden langs de Amstel. Misschien zouden we een paar keer met het pontje kunnen overvaren, dat kostte niets.

Ze wees naar het portiershokje van de tramremise en vertelde van het ondergedoken meisje dat hier in de oorlog vaak heldhaftig wandelde. De mof in het wachthokje groette haar altijd onderdanig. Op een keer wenkte hij haar en wilde haar een Duitse Kuch geven. Hoewel half verhongerd, weigerde ze het.

Bij de uitspanning 'Halfweg het Kalfje' passeerde ons een statige dame met grijs haar. Ze was helemaal in het zwart. Moeder bleef staan en keek om. Ze liep terug, ik volgde. Ze bleef voor de oude dame staan. 'Mevrouw Swaab, bent u het? Herkent u me niet meer? Rebecca!'

'Grote goden, Rebecca kind!' riep de oude dame. Ze omarmden en zoenden elkaar.

Littekens van brandwonden ontsierden hals, kin en linkerwang van de oude vrouw. Ze merkte moeders verschrikte blik op en raakte met haar zwarte glacéhandschoen haar gezicht aan.

'Daar kan ik niet over praten, vertel me jouw drama evenmin.'

'Dat ik u nog eens zou ontmoeten mevrouw Swaab... ik...'

Ze onderbrak moeder en zei dat ze geen Swaab meer heette maar Mouton.

'U bent getrouwd met ene Mouton?'

'Welnee, ik wilde van die joodse naam af.'

Moeder vroeg of ze nog piano speelde, al was het maar voor haar plezier. Mevrouw Mouton trok een tragische mond en haar bijna zwarte ogen keken triest langs ons heen.

'Nooit meer zal ik een toets aanraken.'

Ze vroeg of ik piano speelde. Alsof ik geen stem had antwoordde moeder dat ik daar geen geduld voor had maar een fervent liefhebber was van Liszt, Schubert en Mozart.

'Nasjt hij wel goed?' vroeg mevrouw Mouton. Met onvermoede kracht bevoelde ze mijn bovenarm en schouder.

'Nebbisj, wat is hij benig. Maak eens aardappels met maag of gefillte Fisch, daar groeien ze van.' Ze streek me over het haar. 'Isz doch mayn kind,' zei ze met smekende intonatie.

Ze vertelde dat ze in Menton woonde en helaas geen tijd meer over had om ons te bezoeken. Ze knipte haar zwarte tas open, viste

er een biljet van honderd gulden uit. ‘Hier Rebecca, ik weet zeker dat je dat best kunt gebruiken.’

Moeder kreeg een kleur en maakte afwerende gebaren. ‘Dat kan ik niet aannemen.’

‘Kindje zeur niet, pak aan.’ Ze frommelde moeder het geld in de hand en knipte de tas dicht.

‘Nu moet ik echt verder.’ Ze gaf moeder een zoen en mij een hand. Enigszins onthutst liepen we verder. Tegenover de begraafplaats Zorgvlied gingen we in de berm zitten en keken uit over het water en het stille groene land.

Abigaël Swaab was in haar tijd een gevierd pianiste geweest, vertelde moeder. Ze had concerten gegeven in New York, Berlijn, Warschau, Moskou. Ze was een vriendin van mijn oma geweest. Ik vond het een wonderlijk iets dat mevrouw Mouton moeder als schoolmeisje had gekend.

‘Hoe oud is mevrouw Mouton?’

‘In de tachtig, maar ze straalt nog iets uit van haar vroegere grandeur.’

Ik verwonderde me erover dat iemand zomaar, alsof het een luciferhoutje was, het enorme bedrag van honderd gulden wegschonk. Moeder wees op de Amstel. Het water kabbelde.

‘Zo'n rivier stroomt maar onverstoorbaar door,’ zei ze opstandig.

Ik dacht aan mevrouw Mouton, ze had me geïntrigeerd.

‘Ze wil van haar joodse naam af maar spreekt wèl Jiddisj.’

‘Wie,’ vroeg moeder verstrooid.

1946 - Den Haag

Jarenlang had tante Jet bij een dominee in Den Haag gewerkt en gewoond. Toen bekend werd gemaakt dat de joden zich moesten melden ‘teneinde in Duitsland tewerkgesteld te worden’, heeft hij haar persoonlijk naar Vught gebracht.

In de trein naar Den Haag staarde moeder met een wit gezicht uit het raam. Vanaf het station Hollands Spoor moesten we met een tram naar de Valeriusstraat. Op het glimmend koperen naambordje stond: Ds. J.A. van Leden.

Moeder belde aan. We wachtten. Sloffende passen en de dominee deed open.

‘Hoe maakt u het, ik had u bijna niet herkend,’ zei hij met een verwonderd hoofdknikje. Hij wilde haar een hand geven maar ze deed alsof ze die niet zag.

Ze antwoordde dat oorlog mensen onherkenbaar maakte.

Als jochie van zeven had ik een week bij tante Jet gelogeerd. Ik herinnerde me zelfs dat de dominee slurpend at. Zijn kop was magerder geworden, strak spande het vel over de jukbeenderen. De gesteven geitesik was gehandhaafd gebleven.

Moeder nam niet de moeite haar mantel uit te doen. Ze ging zitten en stak van wal. ‘Hoe kon u haar doodgemoedereerd in het hol van de leeuw gooien. Iemand die zo lang en trouw uw huishouding en administratie voerde voor een zakcentje plus kost en inwoning. U deed liefdewerk, reclassering. Let wel op m'n woorden maar niet op m'n daden! De gevangenen die u bezoekt hebben waarschijnlijk minder op hun kerfstok dan u. U had haar toch kunnen trouwen of een onderduikadres verschaffen?’

Luidruchtig snoof hij door zijn neus en keek schichtig naar mij. Brutaal stak ik mijn tong uit. Hij kuchte en streek over de sik. Moeder liep naar de deur. ‘Binnenkort bent u dominee àf, daar zorg ik voor.’

Buitengekomen opperde ze dat de dominee en de politieman vast goede vrienden zouden worden. Oorlog was een vreemd gebeuren zei ze; het maakte zowel het allerbeste als het allerlaagste in mensen los.

1950 - Haarlem

Met oom Simon was het bergafwaarts gegaan. Hij begon steeds meer te drinken. Hij was bij diverse maatschappijen als scheepsarts in dienst geweest. De passagiers van de luxe cruise-schepen die zijn hulp inriepen, werden vaak met een arts geconfronteerd die niet meer in staat bleek zijn professie uit te oefenen.

Kortstondig lukte het hem van de drank af te blijven. Hij trok weer in zijn vrijstaand huisje aan de buitenkant van Haarlem. Hij solliciteerde bij een Haarlems ziekenhuis en werd aangenomen.

Na een half jaar raakte hij weer in de greep van de drank. Hij

werd ontslagen. Zijn rijbewijs werd hem ontnomen nadat hij een verkeerszuil omver had gereden. Hardnekkig liet hij de beschadigde auto, een Ford Prefect uit 1947, voor zijn huis geparkeerd staan. Af en toe bezocht ik hem. Tenslotte was hij ons enig overgebleven familielid.

‘Wat zal ik voor je spelen?’ Hij opende de pianoklep, draaide wat aan het krukje en ging zitten. Op de piano stond de foto van tante Lies met de tweeling, Nico en Simon. De dikke kinderarmen en benen puilden uit de matrozenpakjes. Oom sprak nooit over hen.

‘Ik vroeg je wat.’ Hij draaide zich naar me toe.

Ik keek naar zijn oogleden die op roze schelpen leken. Er lag een melancholieke en tegelijk spottende uitdrukking in zijn donkerbruine ogen.

‘Scriabin.’

Even zat hij in gedachten, de slanke handen bewegingloos boven de toetsen. Vervolgens toverde hij een kaleidoscopische klankwaterval te voorschijn. Gehypnotiseerd liet ik me door lyriek, hamerende pianistiek, weemoed en stuwkracht meeslepen.

Er werd nadrukkelijk gebeld. Hij onderbrak zijn spel en stond op.

‘Dokter, gauw! Mijn man heeft weer een hartaanval, de capsule onder zijn tong helpt niet, hij kan geen lucht meer krijgen.’

‘Zo, zo,’ zei oom.

Ik wist dat hij niet op de familie Zootjes was gesteld vanwege hun onvaderlandslievende houding in de oorlog. De man was een prominent NSB-er geweest en had daar gevangenisstraf voor ondergaan. Oom negeerde hen.

Via ooms verwilderde tuin bereikten we die van de buren. In een lage stoel lag ruggelings een dikke, kalende man, zijn handen tegen de keel gedrukt. Zijn lippen waren paars, zijn ogen puilden.

Uit zijn keel kwam een geluid zoals mijn figuurzaag soms maakte. Oom hurkte, nam de arm van de man en telde diens polsslagen terwijl hij op zijn horloge keek. Ik staarde naar ooms arm, naar het nummer in dofzwart pigment met een ruwe cirkel omlijnd.

‘Doet u iets!’ riep de buurvrouw smekend. De overmatig aangebrachte en slecht uitgesmeerde rouge op haar jukbeenderen gaf haar een koortsig aanzien.

‘Een moment.’ Oom richtte zich op.

‘Gauw toch,’ riep ze. Ik zag haar enorme borsten trillen.

Even later was hij terug, in de ene hand een injectiespuitje, in de andere een stethoscoop. Hij stak de naald in de bovenarm van meneer Zootjes en drukte het reservoir leeg. Een halve minuut later staakte het zagende geluid abrupt. Pfffft, deed de mond.

Alsof hij een verjaardagskaarsje uitblaast, dacht ik.

Gehurkt bleef oom naast hem zitten en bekeek met een gretige intensiteit het gezicht waarvan de ogen bewegingloos in de blauwe lucht staarden. Oom zette de stethoscoop aan zijn oren, maakte het overhemd van Zootjes open en plaatste de geluidstrechter op de borst. Nauwlettend luisterde hij, het instrument steeds een klein stukje verplaatsend.

Terwijl hij opstond keek hij me een ondeelbaar moment aan. In zijn ogen meende ik iets triomfantelijk-spottends waar te nemen.

Handenwringend stond mevrouw Zootjes toe te kijken.

1951 - Haarlem

Toen ik oom weer eens bezocht besloot ik duidelijkheid te scheppen in wat me een jaar lang had beziggehouden.

In de morsige keuken dronken we koffie.

‘Woont mevrouw Zootjes er nog?’ begon ik. Een overbodige vraag want ik had haar omvangrijke gestalte achter de vitrage gezien toen ik langsliep.

‘Ja, en meer opgeverfd dan ooit.’ Hij nam een slok koffie.

‘Toen hij verleden jaar die hartaanval kreeg heeft u hem naar de andere wereld geholpen, nietwaar?’ Onafgebroken bleef ik hem aankijken maar hij knipperde zelfs niet met de oogleden. Een guitige trek verscheen op zijn gezicht, om de mond plooide een langzame glimlach.

‘Een kwestie van burenplicht.’

Energiek stond hij op en liep de kamer binnen. Hij zette zich achter de piano waarop een fles whisky stond, schroefde de dop eraf en nam een slok.

Daarna draaide hij zich naar me toe, liet zijn vingers even lenig spartelen en vroeg: ‘Rachmaninoff, Scriabin, Liszt of Schubert?’

Het park*
Oktober
Monika Sauwer

Een man sjokte voorbij over het pad van gestampte parkgrond. Kleine voeten, lage buik in een bruin, kunstwollen vest met stofknopen.

En de man verdween achter de drie moerascypressen. Een vrouw dook op. Kwieker ter been. Vlammend blond haar in de lage zon. Aan haar hand een koffieverkeerd-kleurig negertje dat er op aandrong de vette eenden in de vijver naast het pad te mogen voeren. ‘Nee, Arthur,’ katte de vrouw. ‘Dat voeren, dat doen we in de winter wel weer, als er ijs ligt. Dan hebben ze honger, nu niet. Vooruit!’ Ze gaf een sjor aan het kinderarmpje dat strak stond van verlangen naar de vijver.

Zojuist waren de eenden inderdaad al volgepropt met een halve vuilniszak broodresten. Een oude man en vrouw hadden netjes om beurten een handje vol fijngesneden blokjes melkbrood in het zwarte water geworpen. Ze hadden zich gelaafd aan de aanblik van de kiftende eenden.

Het had Cleo toegeleken alsof hun snavels zich steeds een kwart seconde eerder openden dan dat de kwaak hun kelen uitkwam. Ze zat op haar leren jasje in het gras tegen een dikke populierestam tussen de vijver en het pad in. Met gesloten ogen kon ze zich verbeelden dat de oktoberzon nog wat warmte gaf. Een guur windje kwam de illusie zo nu en dan verstoren.

De stamrichels duwden onplezierig tegen haar rug, maar ze bleef de zonneplek trouw. De bankjes tegenover haar in de schaduw waren op een na verlaten. Midden op het bezette bankje zat een jongen uit een Middellandse Zee-land te roken. Hij bladerde in een tijdschrift waarop in grote, rode letters YAMAHA te lezen stond.

Cleo keek van hem weg, staarde maar weer naar binnen. Voor haar zondoorschenen oogleden dansten beelden van een door stormen aangevreten kust, een leeggewaaide havenstad, vrachtschepen met holle ruimen, een roestrode vuurtoren. Hier zou haar winterreis naar toe moeten leiden. Ze zou met de trein reizen tot de rails

* *Tweede hoofdstuk van een roman waarvan de titel nog niet vaststaat.*

doodliepen op een houten stootblok, tussen gescheurde olievaten en brandnetels door naar het verlaten strand lopen. Dan de pier op. Over de beijzelde pierrug, links de havenmond met de donkere boten, rechts de volle zee, zou ze naar het rode vuurtorentje toezwoegen. Tenslotte zou ze op het eindpunt staan, op de uiterste westrand van Europa. Dan was het volbracht. ‘Volbracht,’ hoorde ze zichzelf halfluid mompelen. Wát er dan volbracht was wist ze niet precies, maar het idee gaf haar een grote voldoening. Ze sloeg haar ogen pas weer open toen ze op een wolk havenmeeuwen was uitgekeken.

Weer een broodwerper. De eenden hadden er al lucht van en kwamen lawaaiïg aangefladderd. De een na de ander maakte zijn waterlanding op platvoeten.

Een jonge, rosharige vader met zijn nog kale peuter in een duwwagentje.

Ze kreeg het koud, maar zolang ze nog geen omlijnd plan had voor de rest van de week mocht ze hier niet weg van zichzelf.

Een dag later was het volstrekt onschuldig weer. De wind blies niet meer maar aaide bedeesd. Het park toonde ijdel zijn laatste schoonheid aan de zondagse bezoekers.

‘Net ouwe kerels zijn jullie,’ mokte Cleo tegen de nog vrijwel volle boomkruinen, de stammen verwaasd in een doorzichtige grondnevel. ‘Nu lijkt het nog wat, maar een paar stormpjes en jullie zijn zo kaal als neten.’

De bomen ruisten in waardige onwetendheid.

Ze zat weer op haar jasje. Niet tegen een stam ditmaal, maar op eigen rugkracht. Het huis uit getreiterd door haar moeders klassieke zender op één hoog, door de onregelmatige piepjes van de buurman met zendamateurdiploma op zolder. Naast haar in het gras stond een boodschappentas waarin een fles Spa en een te corrigeren manuscript. Een lange roman over een uit elkaar vallend huwelijk. Het huwelijk viel niet zomaar gewoon in Nederland uit elkaar. Het ontplofte midden op de evenaar, in de zengende hitte van het bauxiet-eilandje Kidjang.

Ze liet de tas voor wat hij was, rookte een sigaret en keek naar een man aan gene zijde van de eendenvijver. Door het tegenlicht was zijn gezicht niet goed te onderscheiden. Vast stond wel dat hij een bril droeg en een geruite sportpet. Tussen zijn gespreide dijen in wijde pantalon hing een wandelstok. In de vijf minuten dat ze hem in

het oog hield verroerde hij geen vin. Ze was jaloers op zijn volmaakte inertie. Alles beter dan gespannen ledigheid.

Toen een toneelstuk voor twee overenthousiaste honden en een iets te grote tak haar niet meer wist te boeien stond ze op, snoof de veenlucht gemengd met een zweem hondepoep in, duwde even een wang tegen een tros zwarte bessen van een sierheester en begon het park in lengterichting te doorkruisen. Midden op het centrale grasveld stond het mausoleum van de weldoener Sarphati. Er was een afrastering om het bouwsel heen geplaatst. Ze volgde het hek, waar een middelgrote hond of een niet al te onhandig kind met gemak weg mee wist.

De honden sprongen, de kinderen klommen, Sarphati had een grote aantrekkingskracht. Voor de zoveelste maal dit seizoen was zijn kop volgekliederd met felle spuitbuskleuren. De papegaaiekop wekte haar medelijden.

Zijn schedeldak werd goed tegen weer en wind beschermd: op acht roodbruin glanzende zuilen die, paarsgewijs in carré opgesteld, vier van boven flauw gewelfde timpanen torsten, rustte het op een reusachtige petit-four lijkende dak. Op het dak prijkte de Amsterdamse Keizerskroon.

Het buitenissige tempeltje stemde haar ook nu weer opgewekt. Om het hek heen lopend las ze wat de letters op het Noord-, Oost-, Zuid- en Westtimpaan nu eigenlijk beweerden: SARPHATI... STICHTER VAN... 'T NIEUWE... AMSTERDAM.

Ze knikte de regent dankbaar toe. Een iets zuiniger uitgevallen stadsbestuurder was vast niet op het idee gekomen deze arbeidersbuurt een groen hart te geven. En hij had een aardige hand van bomen en heesters uitzoeken gehad. Robuuste kastanjes langs de parkranden, platanen met bultige basten, een dunne mediterrane schilferschorsplataan die het niet best maakte, talloze treurwilgen, twee moerascypressen met fijn lover dat op afstand als naaldjes oogde, wilde rozen, trompetbomen waaraan in de herfst peulen lang als kouseband bungelden, Trans-Kaukasische vleugelnoten, populieren.

Fluitend stak ze het licht glooiende grasveld over, passeerde de altijd druk bezette picknickbanken met lange tafels, waarop een groep Turken met wollen mutsen een kaartje legde, trok een treurwilg aan een lange maan. De boom stond nog volledig in blad en de tak zwiepte veerkrachtig in de ruststand terug zodra ze hem losliet.

Voetballen vlogen haar om de oren. Opgetogen honden scheerden langs haar benen. Een ongewoon mooie, bruine jongen vroeg een vuurtje, maar tot een praatje kwam het niet.

Alleen op het omvijverde eiland vol brandnetels, wilgen en vooral reuze-rabarberplanten kon niemand, op de eenden na, komen.

Onder de ziekelijke witbastplataan aan het einde van het park was een allochtoontje bezig een grote plastic voetbal op het kale hoofd van zijn vader te laten stuiteren. De man berustte. Ze zag dat even verderop een tweede zoontje speelde, even groot als het andere. Een tweeling, ouderwets eeneiïg gekleed.

Ze werd licht in het hoofd, van de lauwe warmte, van zoiets ongerijmds als een te groot geluksgevoel. Maar ze wilde haar hooggestemde gevoelens per se de baas blijven, niet geheel opgaan in het lilablauw van de hemel, de verzadigde kleuren. Straks zou ze nog last van zelfmedelijden krijgen. Ze wilde er ook zo graag bijhoren. Vrijen in het gras, spelen als de kinderen en de honden. Niet op de reservebank zitten in ieder geval.

Ze dwong zichzelf tot een meer praktische benadering, inspecteerde de zolen van haar laarzen op eventuele hondepoepkorsten. Die waren vreemd schoon gebleven.

Ze verliet het park via het kromme liefdeslaantje tussen de rododendrons en het bruggetje over een cementen plateau, waar het water uit een ronde vijver links van haar traag overheen gleed om dan een duik van een flinke meter de diepte in te nemen, naar het niveau van de overige vijvers en sloten.

Ze liep café Parkzicht aan de Ceintuurbaan binnen. Het was er niet vol. De jukebox hield zich min of meer aan de opdracht muzikaal behang. Ze legde het manuscript en een pakje lichte shag op een raamtafel.

De tafel werd, net als alle andere, gesierd door een bloemstukje. De hare droeg een korf van geglazuurd stenen vlechtwerk. Er stonden drie vetplanten in waarvan er twee bloeiden met bescheiden roze bloemen.

De vetplanten ontnamen haar alle overtollig medeleven met de natuur. Onzinplantjes, al konden ze niets doen aan hun bizarre uitstalling.

Ze boog zich over pagina veertig van het manuscript. Het was vrijwel foutloos getikt, een derde of vierde versie. Het reisgezelschap, man, vrouw en een vriendin van de vrouw doen nog even bood-

schappen in Singapore voor ze aan de boottocht naar het eilandje Kidjang beginnen. De vrouw koopt te kleine, slangeleren schoentjes met te hoge hakken, de vriendin krijgt het benauwd, de man loopt te mijmeren over het eiland van zijn jeugd. Zou er veel veranderd zijn daar? Ze kopen een fles sherry om later op de hotelkamer op te drinken. Eén fles, dat leek Cleo te weinig voor zo'n getergd gezelschap. ‘Wodka?’ suggereerde ze met potlood in de kantlijn.

‘Een jus, met ijs graag,’ zei ze tegen de kittige café-oma in skibroek. ‘En een wodka'tje d'r bij?’ De vrouw had een ijzeren geheugen. Een half jaar geleden had ze hier, kort na Lieuwes laatste en definitieve afscheid, de koude april-zondagmiddagen ingekort met drank. Tot de bingoploeg haar om vijf uur het veld deed ruimen. Vandaag was er geen bingo. Er stonden geen prijzen uitgestald op het toegedekte biljart.

Haar bestelling kwam aan. Met wellust streepte ze een handvol woordherhalingen weg van de pagina's veertig tot en met vierenveertig van de roman *De Transportband* van Ruud Dalmeyer. Ruud had zijn mannelijke hoofdfiguur de achternaam ‘Laurier’ meegegeven. Een gezochte naam die haar tegenstond.

* * *

Tilly had als zitkamer de voorhelft van de verdieping gekozen. Ze zat graag aan de straatkant, al was die dan aan de schaduwzijde van het huis. Ze had uit de ramen van haar villaatje in het Gooi genoeg zwijgende rozestruiken en ligusterhagen gezien om nu een mensenrijk decor te kunnen waarderen. Vanuit haar leunstoel aan het raam één hoog keek ze de auto's op hun glimmende daken, de voorbijgangers op hun kruinen en zwoegende schouders. Bestond er een ideale manier van lopen? Ze had daar haar twijfels over. Ook haar vooroordeel als zouden Surinamers een zwieriger loop hebben dan de gemiddelde Nederlander werd ondergraven wanneer ze weer eens een moedeloos in elkaar gedoken zwarte man voorbij zag schuiven. Op zondag was haar straat een dode straat. De kinderen van de school een paar blokken verderop waren bezig hun moeders te pesten in plaats van elkaar naar het leven te staan op de verbrede stoep die als speelplein dienst deed.

De Hema en de markt waren als trekpleisters ook afgevallen. Hier

en daar had een anarchist de vuilniszakken al buiten gezet. Voor zonsondergang was dat niet toegestaan. Gegrepen keek Tilly toe hoe een oud vrouwtje een opengescheurde zak afgedankte kleren doorrommelde. Na lange minuten van wikken en wegen liep ze verder, veerkrachtiger dan ze aan was komen zetten. In haar handen een heldergele zomerjurk met zwarte noppen.

Het was vier uur in de middag, de zondag begon zichzelf zat te worden.

Ook Tilly had genoeg gekregen van haar eigen gedachten. Ze was bovendien murw gebeukt door een symfonie van Mahler op radio vier. Ze sprong op en stapte naar de spiegel boven de schoorsteenmantel. Met zorg tekende ze een make-upgezichtje op haar basisgelaat, wrong zich in een iets te krap jasje van haar dochter, verliet het huis om zich te laten opnemen in de lauwe warmte die van de smalle straat afsloeg.

Haar hakken leken minder fel op de stoeptegels te tikken dan tijdens de kille weken daarvoor. Na een kleine twee maanden Amsterdam gaf het hakgetik haar, gewend als ze was aan de zandstroken naast de rijwegen in haar Hilversumse achterafbuurtje, nog steeds een aangenaam grotestadsgevoel.

Net als haar dochter eerder die middag liep ze richting de altijd ruisende wilgachtigen van het park. Ze nam ook dezelfde ingang: twintig meter rechts van de glasbak pal naast het urinoir tegen het parkhek. De glasbak had zichtbaar genoeg van het weekendalcoholisme van de buurtbewoners. Bovenop een tiental lege flessen, om hem heen een ring van scherven. In het park was het, geheel in tegenstelling tot de uitgestorven straten, zomers levendig.

Ze keek enige tijd geamuseerd naar een Hindoestaanse man die op het grote grastapijt onder de welwillende blik van Sarphati cricketles gaf aan een ijverige zoon van een jaar of tien en een minder bevlogen, al pril volwassen dochter.

De jongen moest met een bat dat zeker anderhalf maal te lang voor hem was een wicket in de vorm van een op het gras geplaatste plastic tas verdedigen. De man wierp zuiver, gaf de jongen een eerlijke kans. Hij sloeg raak, een fraaie boogbal, en maakte onder applaus van zijn vader een run naar het monument en weer terug.

Even later ging ze op een van de bankjes naast de eendenvijver zitten. Het hinderde haar niet dat de bank geen zon ving. Integendeel, van de zon, al stond hij laag aan de hemel, moest ze niet al te

veel hebben. Haar huid droogde snel uit, althans daar was ze van overtuigd.

Als nieuwbakken stadsmens probeerde ze wijs te worden uit de letters die in het hout van de bank gekerfd waren. Of erop gespoten met veel krullen. Het enige woord dat ze kon ontcijferen was OXO. Een bouillon, of misschien ook een popgroep of disco?

Ze stak een Player op met de benzineaansteker van haar man. Het kartonnen pakje met de fiere, besnorde matrozenkop die door een reddingsboei heen de wereld in tuurde was haar dierbaar.

Een man in colbert, grijze broek, mosgroen gebreid mutsje op het hoofd, hield stil bij haar plek. Hij wees op de brandende sigaret. ‘Vuur?’ vroeg hij. Hij had een verkreukeld gezicht, maar aardige, diepliggende ogen.

Blij verrast pakte ze de aansteker weer uit haar tas en hield de man, iets te onhandig laag, zodat hij zijn gezicht naar het hare toe moest buigen, een vlammetje voor.

Hij inhaleerde diep, stond even zichtbaar te overwegen of hij door zou lopen of niet, staarde toen een paar seconden droevig in de verte en vroeg tenslotte over Tilly's hoofd heen of zij mee ging koffiedrinken. Koffiedrinken? Daar moest ze even over nadenken. ‘Nee, dank u, meneer. Maar liever niet.’

‘Theedrinken dan?’ vroeg hij toen, een beetje hoopvol nog. Hij lachte met gesloten lippen en zij lachte terug. ‘Nee, dank u. Ik ben saai, het spijt me. Ik hoef geen koffie en geen thee. Maar we kunnen heus hier wel even praten.’

Hij ging zitten, met een zucht alsof gaan zitten een vorm van capitulatie was en keek weer stil voor zich uit. Til werd nerveus van zijn zwijgen. Nu het bankje toch niet meer van haar alleen was besloot ze zich maar voor te stellen. Ze stak hem haar hand toe. ‘Hoe heet u eigenlijk?’ Tot haar opluchting pakte hij haar hand in de zijne, drukte stevig en mompelde iets als ‘Moechman.’ ‘Mathilde Ligthart,’ zei ze klokhelder. Moechman, zou dat zijn voor- of achternaam zijn?

‘Echt geen thee drinken?’ vroeg hij nog maar eens. Tilly kreeg een ingeving waarmee ze hem, toch vast wel een echte Mohammedaan, dacht te kunnen afschrikken. Praten in het park was haar goed, maar met hem mee naar zo'n theehuis... ‘Nee, dank u, meneer Moechman. Ik drink eigenlijk liever sherry om deze tijd.’ ‘Is goed. Dan wij naar café. U sherry, ik Spawater.’

Nu had hij haar voor het blok gezet. Hij had een duidelijke concessie gedaan. Hij stond op, verwachtte van haar met een wenkende blik hetzelfde. ‘Dus u gaat mee sherry drinken? Gezellig praten in café?’

‘Goed,’ zei ze en stond al naast hem. Ze waren precies even groot. ‘Goed, meneer Moechman. Maar één drankje hoor, niet meer. Zodadelijk moet ik eten gaan maken voor m'n dochter.’

In café Koekenbier was het een heidens kabaal. Een jukebox was hier niet, dat scheelde iets. Maar daar tegenover stond het nadeel van de zwembadakoestiek van de van onder tot boven betegelde ruimte.

Het café zat stampvol mensen van alle leeftijden. Geen buitenlanders, zo te zien. Ze kreeg medelijden met haar stille metgezel. Hij had zich vast meer op zijn gemak gevoeld in een koffiehuis, een kaartje leggend met zijn kameraden.

Toen de sherry en de Spa op het enige nog vrije tafeltje voor hen waren neergezet ontspon zich een langzaam aan steeds beter vlottend gesprek. Moechman kwam uit Toerkei, Izmir. Hij had gewerkt in Deutschland, Wolfsburg, Vauwee-auto's maken. Nu bij Melkunie. Waarom hij niet getrouwd was? Vriendin in Deutschland was slechte vrouw geweest. Dronk bier, ging met andere mannen uit, had zijn geld gestolen. Maar zij was een goede vrouw. Tilly vroeg zich af wat hij in haar zag. Ze had eerst gedacht dat hij ook even in de vijftig was, net als zij, maar hij was pas vierenveertig zei hij. Zij was dus een goede vrouw, al zat ze inmiddels wel aan haar derde sherry. Vooruit dan maar, een goede vrouw.

Ze lachte hem bemoedigend toe, spitste haar oren, las zijn lippen om hem ondanks de herrie goed te kunnen volgen. Ze vond hem aardig. Een man met zulke lieve ogen en zoveel pech tot nu toe met de Hollandse meisjes die nooit eens gezellig met hem wilden gaan dansen, kon bij haar geen kwaad doen.

‘U niet getrouwd?’ Hij keek belangstellend naar haar vingers. Drie fantasieringen, geen trouwring. ‘Ik ben getrouwd geweest,’ zei ze langzaam. ‘Mijn man is bijna een jaar geleden gestorven. Een ongeluk...’ Het woord hartaanval durfde ze nog steeds niet uit te spreken. Uit angst ook voor een steek in haar eigen borst.

Moechman keek haar aan met een blik vol oprecht medeleven. ‘Och, och. Viel verdriet?’ ‘Ja, heel veel verdriet. Ik kon niet meer

alleen blijven wonen. Toen ben ik een paar maanden bij mijn zuster in Zwitserland geweest, maar op het laatst ging dat niet meer. Nu woon ik tijdelijk bij mijn dochter, hier vlak bij.'

Ook Moechman woonde alleen, wat hij 'niks goed' vond. Wel had hij veel vrienden en hij werkte heel hard. Overdag Melkunie, 's avonds in Toerkei-restaurant, vijf avonden per week. Hij spaarde geld. Over vijf jaar zou hij in Izmir, dat aan de westkust van Toerkei lag en waar het water nog schoon en helder was 'duikschool gaan beginnen'. 'Een duikschool?' Ja, duikles had hij nu al. De Nieuwe Meer, daar dus.

Meteen na deze mededeling doofde hij een pas ontstoken sigaret. Nee, roken moest hij helemaal niet meer doen, maar dat was zwaar. 'Ja, heel moeilijk,' beaamde Tilly. Wat had zij voor toekomstplannen? Waarom volgde zij geen cursus? Ze zou op zijn minst kunnen leren typen, dan kon ze Cleo's vertalingen in het net tikken.

Er werd een vierde sherry voor haar neergezet. Moechman met zijn Spa lag een ronde achter. Gelukkig had ze geld genoeg bij zich. Ze wilde de scherpe kanten even niet voelen, in Moechmans aandachtige ogen kijken.

Of hij nog steeds Islamiet was, vroeg ze nieuwsgierig. Die vraag verbaasde hem. Natuurlijk geloofde hij in God.

'En bidden? Jullie moeten toch zes keer per dag bidden?' Daar zat inderdaad een knelpunt. 'Bidden zwaar in Holland. Voor bidden moet viel konzentrieren. Hier te viel meisjes bijna bloot op straat. Konzentrieren heel zwaar. Wel probieren, steeds probieren. In Toerkei zal weer beter gaan. Hoop ik.'

Tilly maakte geen bezwaar toen hij zijn hand op de hare legde. De aanraking van hun knieën bezorgde haar kippevel en een schok door haar buik.

Hoe moest ze hier wegkomen zonder haar vriend te zeer te beledigen? Ze stelde het afscheid nog maar even uit.

Toen Cleo om zes uur, de afgesproken tijd, thuiskwam trof ze geen Tilly in een wolk van kookdamp. Het rook voornamelijk muf op de etage. Er moesten nodig een paar ramen tegen elkaar open. Aan de kapstok ontbrak Cleo's nieuwe nappa jasje. Vreemd, Til hield zich altijd strikt aan hun eetafspraken. Er lag ook geen briefje op tafel. Waar zou ze uithangen? Het was haar de laatste vijf weken keurig gelukt om droog te blijven, en dat was maar goed ook. Al na een

paar sherry's of een half litertje rode wijn kreeg Tilly last van gruwelijke katers. Hoofdpijn was nog het minste. Sinds de dood van August sloeg bij de geringste breuk in de alledaagse regelmaat de ontreddering toe. De dag na een drankavondje durfde ze soms nauwelijks van haar stoel af te komen. Ze omklemde de armleuningen tot haar knokkels wit waren. Of ze zat maar naar haar handen en voeten te staren alsof ze zich afvroeg of die nog wel bij haar lichaam behoorden. Het was wel gebeurd dat Cleo met haar mee had moeten lopen naar de wc-deur. Maar zíj kon morgen niet voor haar moeder zorgen. Ze had al vroeg een afspraak met Ruud Dalmeyer. Afgezien daarvan, ze had vaak genoeg voor oppas gespeeld.

Zonder jas rende ze de straat op en had het geluk de blauwogige Indo Frits tegen het lijf te lopen. ‘Zeg heb jíj mijn moeder nog gezien?’ Frits de straatslijper kende ieders gangen. Hij grijnsde. ‘Jazeker. Ik riep haar nog gedag maar ze hoorde me niet eens. Ik zag haar met een Turk bij Koekenbier binnenlopen.’

In de barstensvolle ruimte had Cleo haar moeders achterkant al snel opgespoord. Ze was inderdaad dronken, zo te zien aan haar ronde rug. Als ze nog fris was geweest had ze ijdel kaarsrechtop gezeten. En ze zat handje te vrijen met een Turk.

Schoorvoetend van schaamte en medelijden liep ze op hun tafeltje toe, keek de man in zijn zwarte ogen.

Voorzichtig legde ze een hand op Tilly's schouder. Die was te duf om verbaasd te zijn. ‘Hee, dag meisje! Kom d'r even bij zitten. Meneer Moechman, mag ik je voorstellen... mijn geëmancipeerde dochter Cleopatra.’

Til was ver heen. Haar mascara was verlopen, haar blozende gezicht opgezet.

‘Gaat 't nog een beetje?’ fluisterde Cleo nadat ze Moechmans kurkdroge hand had geschud. ‘Kun je nog staan, denk je?’

Til stoof op. ‘Wat! Denk je dat ik dronken ben! Ik zit hier gewoon gezellig met meneer Moechman te praten. Met een glaasje d'r bij. Is daar iets tegen? Is dat strafbaal... strafbaar?’ Haar tong sloeg zo dubbel dat ze er zelf van schrok.

‘Kom op, mam,’ siste Cleo in haar oor. ‘We gaan.’ De situatie werd pijnlijk, ook voor Moechman. Na een zacht ‘Dag mevrouwen,’ schoot hij weg. Cleo zag hem de ober nog geld in de hand drukken. Toen verdween hij schielijk naar buiten.

Thuisgekomen begon Tilly zachtjes voor zich uit te snikken. Cleo zat er verstrakt van machteloosheid bij te roken. Dat die Moechman toch heus een lieve, beschaafde man was, jammerde het maar voort. En dat ze zijn adres niet eens wist. Nu was ze hem voorgoed kwijt... ‘Maar je wou hem toch niet weer gaan ontmoeten?’ ‘O nee? En waarom eigenlijk niet? Misschien wil ik wel met hem naar bed, ja! En dat vind jij gek.’ Ze werd driftig. ‘Ja, dat vind jij gek. Maar ik niet. Helemaal niet! Hij is een mens en hij is eenzaam, net als ik. Nou dan!’

Cleo haalde diep adem voor een verstandig maar op dit moment nutteloos betoog. ‘Luister nou even goed, mens. Je doet maar hoor. Mij best allemaal. Maar je moet je wel even realiseren dat je hier op een dorp woont. De mensen houden je in de kijkerd.’

‘De mensen? Welke mensen? En wat heb *ik* met die kleinzieligheid te maken?’

‘Heel wat zolang je hier woont en een klein beetje gerespecteerd wilt worden... Je had jezelf moeten zien in het café daarnet. In dat rare, te nauwe jasje. En je had niet eens in de gaten dat je gezicht vol zwarte vegen zat. Was dan even naar de wc gelopen... maar daar was je te zat voor.’ ‘Wat ben jíj intens burgerlijk, zeg! Wat kan mij het schelen hoe ik er op zo'n moment uitzie...’ ‘Het zou je wel wat moeten kunnen schelen. Je wilt morgen toch gewoon boodschappen kunnen doen zonder dat ze je uitlachen. Ja jezus, je moet nou maar even gewoon van mij aannemen dat Turken vaak nog door zogenaamd nette hoeren geweigerd worden.’

Tilly's mond zakte open. Ze hapte naar lucht van verontwaardiging. ‘Wat een misselijk racisme! En jij kan daar mee leven? Jij zou je moeten verzetten tegen “de” mensen. Als je een betere wereld wilt, dan moet het je siberisch laten wat “men” in z'n bekrompenheid vindt. God kind, wat stel jíj me teleur. Je vader en ik hebben altijd tegen elkaar gezegd dat het ons niets zou uitmaken met wie jij aan zou komen... blank, rood, geel of zwart. Als jíj maar gelukkig zou worden. En nu sluit jij, met jouw opvoeding van vrijheid en gelijkheid je moeiteloos aan bij een paar zielige mensen die niet beter weten... die niet beter kúnnen weten...’

‘Oké, nou praat je al een stuk verstandiger: niet beter kúnnen weten. Pas jij je dus maar een beetje aan de buurtcode aan.’

Het kostte uren om de brand te blussen en Tilly met een slaappilletje richting bed te krijgen.

Handel
Peter Smit

‘Wij’ waren uitzendkrachten. In rang nog lager dan de voor werk aan de lopende band afgekeurde man die de koffie rondbracht. Van hoe moeilijk het was om personeel te krijgen waren wij het levende bewijs.

‘Lange haren, vieze jekken, nooit op tijd en grote bekken,’ mopperde de afdelingschefs tegen elkaar. Dat van die grote bekken moet niet letterlijk genomen worden. Wel had een van ons de gewoonte om iedereen met ‘hé vogel’ aan te spreken. Yeah. Te gek. Steun de underground.

De chefs hadden het er maar moeilijk mee. Aanvankelijk hielden ze hun ondergeschikten aan hun kant door ons belachelijk te maken. Ze trokken gezichten, krabden zich omstandig onder de oksels, gooiden pinda's naar ons en hielden een collecte voor de kinderen van de kapper. Wij lieten het - peace, love en understanding - gelaten over ons heenkomen. Maar nadat een van ons langs zijn neus weg had opgemerkt dat het bedrijf binnenkort in Amerikaanse handen zou overgaan en dit een week later inderdaad gebeurde, keerden de kansen.

‘Die weten meer dan wij,’ werd er om ons heen gefluisterd. Tot een cultus rond onze personen kwam het niet, maar onze positie verbeterde aanmerkelijk. Wij werden zelfverzekerd, en spraken nu luid en openlijk over het omverwerpen van het kapitalistische systeem en het vervangen van in prestatiebelustheid vastgeroest personeel. Alternatieve managers moesten er komen! Creatieve ontplooiings-begeleiders! De gevangenissen moesten dicht, diploma's afgeschaft en bierdrinken verboden. De *Telegraaf* moest vernietigd worden en Amerika teruggegeven aan de Indianen. Steun de underground voor we jou steunen!

Slechts voor één onderwerp van gesprek brachten wij ons geschetter terug tot een fluistertoon. Hasj.

Met name Robert was een voorstander. Volgens hem was het een ideaal middel om afstand te nemen van consumptiedrift en prestatieneurosen.

‘Het is dus eigenlijk een anti-drug,’ stelde hij. ‘Het is niet voor niets plantaardig. Je wandelt door een bloeiend hennepveld en het blijft zo aan je broekspijpen kleven. Plantaardiger kan het niet.’

Robert had een streng gezicht. Een rechte neus, smalle lippen en in zijn voorhoofd zaten al wat rimpels. Hij had grijze ogen en een bril met een dun gouden montuur. Een streng gezicht, dat wilde ik ook hebben. Niet zo'n olijke scholierentoet.

Dat Robert handelde, vertelde hij me toen we de trein hadden gemist omdat bij het uitgaan van de fabriek de portier onze tassen had gecontroleerd.

‘Woon jij nog thuis?’

Ik knikte met tegenzin.

‘Jammer. Anders had je me misschien kunnen helpen.’

‘Hoezo?’

Robert keek voorzichtig om zich heen. Buiten een nog nahijgend echtpaar waren wij de enigen op het perron. Hij boog zich naar me toe.

‘Loop als we in Amsterdam zijn mee naar mijn kamer,’ fluisterde hij.

De zolder was vrijwel ongemeubileerd. Aan een spijker hing een kalender van Olympische sporten. Boven het bed was met potlood op het ongeverfde hardboard geschreven. Ik boog mij voorover. *When the sun is going down, the dealer shuffles into town.* Vanuit het dakraam keek je uit over de binnenstad.

‘Ga zitten.’ Ik keek om mij heen. Op de enige stoel lag een stapel vuil wasgoed. Ik ging voorzichtig op het randje van het bed zitten. Robert glimlachte, aarzelde even en schoof dan het wasgoed van de stoel.

Zijn probleem kwam erop neer dat hij geen rust had met zoveel stuff in huis. Hij had iemand nodig die een deel van zijn voorraad in bewaring wilde nemen. Verkopen mocht natuurlijk ook. Prima zelfs, dan deelde hij de winst.

‘Te gek,’ mompelde Robert, nadat ik had toegestemd. ‘Dat vind ik echt te gek. Weet je, ik geef je de helft van mijn voorraad. Eerlijk delen. Elk vijf gram.’

‘Dan krijgen we elk vijf jaar als we gepakt worden,’ zei ik bij wijze van grap. Omdat Robert er niet om kon lachen was mijn vrolijkheid van korte duur.

‘Verkoop het niet bij het Centraal Station,’ drukte hij me op het hart. ‘Daar lopen provocateurs van de narcoticabrigade.’

Even later liep ik de trap af. In de binnenzak van mijn jas had ik, goed verpakt zodat de honden het niet konden ruiken, een brokje hasj ter grootte van een lucifersdoosje. Ik liep zo onopvallend mogelijk met de stroom kantoorbedienden en winkelmeisjes mee naar de trein richting Alkmaar. In de trein bood ik een oudere dame mijn zitplaats aan.

‘Zo,’ dacht ik met bonzend hart. ‘Geen mens die mij nu nog voor een drugshandelaar houdt.’ Die gedachte werd door goedkeurende blikken in mijn richting onderstreept. Kijk die aardige langharige nu eens beleefd zijn. Inwendig lachte ik. Een hele coupé op het verkeerde been. De vrolijkheid verdween toen de conducteur kwam. Ik kon mijn abonnement niet vinden. Ik zocht mijn zakken na behalve één, en probeerde mij wanhopig te herinneren waar ik het gelaten had. Het bonken van mijn hart hinderde mij in het nadenken. Ik zweette en zag tralies.

‘Vanochtend had ik het nog.’ De conducteur keek mij oplettend aan.

‘Klopt,’ zei hij opeens. ‘U reist naar Weesp, is het niet?’ Ik kon alleen knikken.

Thuis deed zich nog een probleem voor. Waar liet ik het? Ik voelde in de binnenzak van mijn jas om de grootte van het stuk te bepalen. Het viel niet mee. Wel vond ik mijn abonnement terug. Waar liet ik het? Mijn kamer was klein en overzichtelijk. Een bed, een kast en een schaalmodel van een driemaster uit de vorige eeuw. In mijn jas laten zitten? Te riskant. Uiteindelijk leek het mij het beste mijn vrienden op te zoeken en een deel van het stukje op te roken. Hoe minder ik te verbergen had, hoe liever het mij was.

Direct na het eten stapte ik op de fiets. In het Eethuysje, een als restaurant ingerichte snackbar, trof ik wie ik zocht.

‘Wat zie je bleek,’ vroeg Lex.

‘Hasj,’ fluisterde ik terug.

‘Hij wel.’ Ongeloof. Nieuwsgierigheid. Wat die avond niet opgerookt werd brak ik in kleine stukjes. De stukjes deelde ik uit.

‘Monsters, om te proberen. Als jullie willen kopen kun je bij mij bestellen. Vier gulden per gram.’

Voor ik naar huis terug fietste werd ik door iedereen uitvoerig bedankt en moest ik beloven vrijdagavond terug te komen. Dan hadden ze geld.

De volgende ochtend gaf ik Robert in de kleedruimte uit eigen zak twintig gulden.

‘Verkocht,’ fluisterde ik.

‘Voor hoeveel?’

‘Vier gulden per gram.’

‘Maar dan verdien je niks. Je moet vijf vragen.’

Ik haalde mijn schouders op. ‘Ik hoef niks te verdienen. Winst is voor de kapitalisten.’

Robert gaf mij een rijksdaalder terug.

‘Reiskostenvergoeding.’ Hij klopte mij op de schouder.

‘Goed?’

Ik knikte.

‘Als je door wilt gaan kan ik je wel verder helpen.’

‘Overmorgen kan ik tien gram kwijt,’ zei ik. ‘Liefst van hetzelfde als je me gegeven hebt.’

‘Big deal,’ antwoordde Robert bedachtzaam. ‘Als je zo doorgaat verkoop je over negen weken 654 kilo en 560 gram.’ Hij glimlachte. Ik begreep het niet, maar durfde niet te vragen wat hij bedoelde. De deur naar de hal waar de lopende band stond ging open. Het kortgeknipte hoofd van mijnheer Bethlehem keek om de hoek. Van achter zijn rug klonk het geratel van de inpakmachines.

‘Ja heren, wij doen hier aan produktie. Hebben jullie de fluit niet gehoord?’

Wij kwamen langzaam van de houten bank omhoog.

‘De werklust straalt er weer vanaf,’ mopperde Bethlehem.

‘Als de mensheid vijf minuten later chocolaadjes gaat eten,’ mopperde Robert terug, ‘dan kunnen wij nog even blijven zitten.’

Over het gedeukte voorhoofd van Bethlehem golfden rimpels.

‘Kijk,’ zei hij tenslotte, ‘zó zit de wereld niet in elkaar.’

‘Nog niet,’ zei Robert. Hij klopte mij op de schouder. ‘Keep a clean nose, watch your plain clothes.’

Zonder Bethlehem nog een blik waardig te keuren liepen we langs hem de hal in. Wij hadden geen weermannetje nodig. Wij wisten zo wel uit welke hoek de wind waaide.

Vrijdagavond fietste ik met negen gram Rode Libanon naar het Eethuysje. Méér had Robert niet kunnen leveren. Ik meende dat het wel genoeg was. Vraag en aanbod zouden zich vanzelf op elkaar afstemmen en een evenwicht zoeken. Ik was immers niet op winst uit!

Bij het naderen van het Eethuysje verdween mijn optimisme en maakte plaats voor achterdocht. Tegen de pui stond een rij fietsen die een flink deel van de stoep in beslag nam. Binnen klonken stemmen. Verdomme, dacht ik. Wat is dit? Een trouwerij? Ik gluurde door het raam. Hier en daar zag ik een bekend gezicht. Aan de kapstok hingen Afghaanse jassen. Goed volk. Ik pakte de deurkruk beet. Of toch een valstrik? Ik draaide hem naar beneden en duwde.

Zodra ik binnenstapte verstomden de gesprekken. In de stilte keek iedereen mij achteloos aan. In een hoek werd gefluisterd. ‘Is dat hem?’ Gesis. In een andere hoek zag ik Herman zitten. De stoel naast hem was vrij. Terwijl ik langs de tafeltjes liep draaiden de hoofden mee. Iemand hoestte bewonderend. Een stoel schoof krakend van ontzag over de vloer. Ik was trots en verontrust tegelijk. Wat een belangstelling. Als dat maar goed afliep.

Nadat ik naast Herman was gaan zitten gebeurde er geruime tijd niets bijzonders. De gesprekken kwamen langzaam weer op gang. Er werd koffie besteld en kroketten. Een magere jongen vroeg of de soep vegetarisch was. Af en toe draaide een hoofd achteloos naar mij toe. Ik zocht de zaak af naar vrienden. Lex was er, en Ton. Mathieu ook. Waarom kwamen ze niet? Ik schraapte mijn keel en vroeg Herman hoe het met hem ging. Herman liet zijn ogen heen en weer schieten trok zijn linkermondhoek naar beneden en mompelde: ‘Goed.’

Ik knikte.

Aan een tafeltje bij de deur stond iemand op. Een jongen met krullend haar en een donkere ringbaard. Sprekend de speerwerper op de kalender van Robert, dacht ik. Hij kwam mijn kant uit, leek even te aarzelen tussen ons tafeltje en de tapkast en schoof toen bij ons aan. Ik kende hem. Het was Pieter, een jongen die twee klassen hoger had gezeten. Wij wisselden een onzekere blik.

‘Heb je?’

Ik knikte.

‘Twee gram?’ Ik zocht in mijn zak en brak onder tafel iets af. Een brokje hasj schoof over tafel.

‘Libanon,’ mompelde ik. ‘Vier gulden per gram.’

Pieter pakte het stukje en rook eraan. Zijn handen trilden. Hij knikte, schoof een briefje van tien naar mij toe en liep, zonder op wisselgeld te wachten, weg, de straat op. Vanachter de tap werd iets geroepen over diarrhee. Gelegenheid om me eraan te storen had ik

niet. De volgende klant diende zich aan. Dit keer een magere jongen met dun haar tot op zijn schouders. Hij nam een stukje hasj tussen zijn vingers, peuterde eraan, draaide het rond, hield het vlak onder zijn neus, snoof, haalde een aansteker uit zijn zak, maakte het brokje in het vlammetje warm, hield het weer onder zijn neus en snoof nog eens. Ik mocht hem niet. In elk ander jaar dan 1969 had ik hem een dreun voor zijn kop willen geven.

‘En wat moet dit wel kosten?’

Ik ademde diep, ontspande mijn vuisten en noemde de prijs. De jongen keek me verontwaardigd aan.

‘Voor één gram?’ Ik voelde mij in het nauw gedreven en knikte ongemakkelijk. Mijn maag trok samen.

De jongen rook nog eens aan het stukje, woog het bedenkelijk kijkend op zijn hand en peuterde er met zijn nagel iets vanaf.

‘Drie gulden vijftig.’ Aarzelend stemde ik toe. Liever twee kwartjes verlies dan nog langer dat geëtter aan te moeten zien. Maar de lijdensweg was nog niet ten einde, en de mij in de schoot geworpen winst van twee gulden verminderde snel. Toen ik nog één gram had wilde ik weggaan. Zodra ik opstond zag ik iedereen geschrokken omkijken. Een paar mensen kwamen van hun stoel en delen stappen in mijn richting. Hetty was het eerste.

‘Hoi.’ Vorige week was zij nog het stuk van het dorp, maar dat kon ik mij op slag niet meer voorstellen. Tegenover mij zat een handenwringend trutje, dat zich zo ver mogelijk voorover boog om maar goed te laten zien dat ze al tieten had. Was dit nou Hetty? In de verwarring gaf ik haar het laatste stukje.

Vervolgens schoof ik aan bij mijn vrienden. Die deden vrolijk tot ze hoorden dat ik uitverkocht was.

‘Had je voor ons niks kunnen bewaren?’ Onderdrukt gevloek.

‘Nu zitten we verdomme een heel weekend zonder.’

‘Handel is handel,’ verdedigde ik me. ‘Volgende week woensdag heb ik weer.’

Thuis maakte ik de balans op. Zes gulden verlies. Niet gek, er zat vooruitgang in, en dat was toch ook een vorm van winst. Minder leuk was dat mijn moeder haar beklag kwam doen over een onguur type met een hoed op, die aan de deur was geweest. ‘Toen ik zei dat je er niet was geloofde hij me niet eens,’ mopperde ze. ‘Hij bleef maar staan. Zelfs toen ik de deur dicht deed ging hij niet weg. Hij

heeft zeker een half uur op de stoep staan wachten.'

Van haar beschrijving werd ik niet wijzer. Ik begon me nu ook zonder hasj in mijn zakken ongerust te maken. 's Nachts kon ik de slaap niet vatten. Hasj. De wind fluisterde het vanuit de boomtop voor mijn slaapkamerraam. Hasj, hasj.

Maar zodra ik de fabriek binnenliep waren angst en achterdocht vergeten. Ik gaf Robert zijn geld. Robert sloeg me joviaal op de schouder.

'Big heads make big deals,' lachte hij.

'I love you in the blubber,' zei mijnheer Bethlehem, terwijl hij langs ons naar de produktiehal liep. Wij riepen hem na: 'Zulthoofd!'

Woensdagochtend was de sfeer minder ontspannen. Robert had geen hasj kunnen krijgen.

'Sorry. Ik heb het vrijdag pas.'

'Daar zit ik mooi mee,' klaagde ik. 'Ik heb vanavond klanten. Wat moet ik doen?'

Robert haalde zijn schouders op. 'Gewoon,' zei hij. 'Niks.'

'Niks? Maar ik heb toch afgesproken?'

'Ja hoor eens, je bent toch geen melkboer? Laat ze maar wachten. Ze zijn van jou afhankelijk. Heb je niet, dan gaat het over.'

Hij pakte me bij de schouder en keek me doordringend aan.

'Je bent veel te soft. Ze lopen over je heen als je...'

Achter ons zwaaide de deur open. Bethlehem.

'Zeg, hébben jullie soms wat met elkaar?'

Terwil ik mij bukte om mijn werkschoenen aan te trekken zag ik dat Robert rood werd in zijn gezicht. Ik keek opzij naar Bethlehem. Die keek hem spottend aan en schudde langzaam zijn hoofd. Ik voelde mij onbehaaglijk.

De rest van de week meden Robert en ik elkaars gezelschap. Pas vrijdagmiddag liepen we weer samen naar de trein. Onder het lopen stopte Robert een pakketje in mijn zak.

'Vijftien gram Pakistan,' fluisterde hij. 'Voor maar vier per gram.'

Ik floot tussen mijn tanden. 'Goedkoop.'

Robert knikte. 'Vriendenprijsje.'

Op het perron gebaarde hij me apart te komen staan. Hij keek om zich heen, boog zich naar mij toe en gaf mij op fluistertoon goede raad. Niet laten afdingen. Vrienden geen korting geven. Niet pra-

ten, zoveel mogelijk zwijgend zaken doen. Zes gulden vragen voor deze hasj, anders bederf je de markt. Nooit op krediet leveren.

‘Wat ik bij jou doe kan eigenlijk niet.’ Robert keek mij veelbetekenend aan. Ik keek terug.

‘Vijftien gram voor een spotprijs en pas volgende week betalen,’ verduidelijkte hij. Ik kreeg een kleur.

‘Als je wilt kan ik je nu vast de helft betalen.’

Dat hoefde niet.

‘Ik vertrouw je,’ zei Robert. Hij zei nog iets, maar dat werd overstemd door het lawaai van de binnenkomende trein.

Roberts instructies werkten. Ik liep zonder iemand aan te kijken het Eethuysje binnen, haalde mijn schouders op toen gevraagd werd waarom ik woensdag niet gekomen was en gebaarde personen die iets van de prijs af probeerde te krijgen dat ze moesten kopen of opdonderen. Nadat ik zo een uur als een boer met kiespijn aan een tafeltje had gezeten was ik door mijn voorraad heen. In mijn zak had ik meer dan negentig gulden. Robert kon trots zijn. Ik stond op en liep naar buiten. De klok aan de pui van de juwelier wees half tien. Ik aarzelde. De avond was nog lang. Maar waar moest ik heen?

De volgende avond maakte Herman een einde aan mijn isolement. Hij deed geheimzinnig. De donkere blik in zijn ogen paste slecht bij zijn wipneus en zijn zongebleekte piekhaar.

‘Ik heb iets groots voor je,’ zei hij, naar mijn smaak veel te luid. ‘Tweehonderd gram. Volgende week vrijdag.’

Ik gebaarde hem zachter te praten. Zonder succes.

‘Kan je leveren?’ Herman keek mij verwachtend aan. Was ik zo groot als ik mij voordeed? Ik knikte.

‘Natuurlijk kan ik leveren.’ Wij dronken zwijgend onze koffie.

‘Je hoort nog van me,’ zei ik, voordat ik wegliep en Herman met de rekening liet zitten.

Wat is het toch een gelukkige eigenschap dat ik mezelf alles wijs kan maken. Zonder dit prachtige talent zou ik krom van de pijn in mijn maag en onderbuik naar huis zijn gestrompeld. Daar zou mijn moeder de dokter hebben gewaarschuwd, die mij onder zachte dwang middelen zou toedienen waardoor ik in een diepe en alles ontregelende slaap zou vallen. Wakker zou ik worden in een politiecel.

‘Je zong in je droom steeds: “Hasj, hasj, in de zakken van mijn

jasj” en toen hebben de buren de politie gebeld omdat ze er niet van konden slapen.’

De plaats van dit soort angstvisioenen werd ingenomen door de euforie van Dolle Dinsdag. Ik propte het brok stevig in mijn binnenzak en zette de pas erin. Op het Centraal Station verkocht ik een stuk. In de trein zorgde ik voor irritatie door in hoog tempo ‘Lili Marleen’ tussen mijn tanden te fluiten.

‘Zulke liedjes maken ze tegenwoordig niet meer,’ merkte ik op toen ik uitstapte. Thuis liep ik naar de keuken, deed de koelkast open en haalde er twee zakjes vleeswaren uit. Ik deed de cervelaat bij de lever. In het vrijgekomen zakje stopte ik het in zilverpapier gewikkelde hasjblok. Ik vouwde het zakje dicht, klemde het onder mijn arm en liep naar buiten om mijn fiets te pakken.

Drie kwartier later was ik op de afgesproken plaats. Herman zat er al. Hij keek strak voor zich uit. Ik ging naast hem zitten en legde het zakje op tafel.

‘Koffie?’

Herman knikte. Toen de koffie gebracht werd wees de bediende op het zakje en vervolgens op een bord boven het buffet. Meegebrachte etenswaren mogen niet genuttigd worden. Ik knikte en zei dat het gezien was, althans niet onopgemerkt gebleven. De bediende trok zich mompelend terug. Geruime tijd bleef het stil. Tenslotte boog Herman zich naar mij toe en fluisterde: ‘Heb je?’

Ik knikte. Herman stond op. Hij liep met stijve knieën naar het raam, bracht zijn rechterarm omhoog en begon zich plechtig op zijn hoofd te krabben. Even moest ik mijn best doen om niet te lachen.

Mijn vrolijkheid verdween toen er uit een steeg aan de overkant van het plein drie figuren tevoorschijn kwamen. Ze droegen zwarte kleren. Een had vlassig haar tot op zijn schouders. De anderen droegen hoeden. Zwarte hoeden met een brede rand. Ik voelde het koud om mijn hart worden. Mijn voeten werden gevoelloos. Toen ze dichterbij kwamen zag ik dat er een meisje bij was, en herkende ik de jongen zonder hoed. Mijn mond werd droog. Ik slikte, en verborg mijn handen onder tafel. Niet praten. Niet onderhandelen. Zwijgen wordt als teken van kracht 'opgevat. Het kostte mij dit keer weinig moeite om indruk te maken. De bleke boog zich naar mij toe. Mijn bloed werd karnemelk.

‘En?’

Ik knikte.

‘Hoeveel?’

Ik haalde mijn rechterhand onder het tafelblad vandaan en stak twee vingers op.

‘Hoe duur?’

Ik deed er twee vingers bij, balde mijn vuist en stak nog eens twee vingers op.

De bleke boog zich naar de twee hoeden. Even was er overleg.

‘Vierhonderd lijkt ons een betere prijs.’

Ik fixeerde mijn blik op een ansichtkaart die schuin achter hem aan de muur hing. Buiten raasde een bromfiets voorbij.

‘Vijfhonderd.’

Over mijn lijk, dacht ik. Zeshonderd en geen cent minder.

‘Vijfhonderdvijftig.’

Ik hield het niet meer. Ik knikte. Aan de overkant werd weer gefluisterd.

‘Driehonderd nu, en de rest volgende week.’

Ik had de moed niet om alles weer op losse schroeven te zetten, schoof het pakketje over tafel, nam het geld dat onder tafel werd gestoken aan, wat nog een heel gedoe was, en verdween. Om de hoek realiseerde ik mij dat Herman weer met de rekening was blijven zitten. Onwillekeurig kneep ik in mijn remmen. Even balanceerde ik naast de stoeprand.

Toen dacht ik: Bekijk het ook maar met je rare gedoe, en reed verder.

Thuis begon mijn moeder te zeuren.

‘Heb jij de lever bij de andere worst in het zakje gedaan? Dat is niet lekker. Lever moet apart. Anders gaat alles naar lever smaken.’

Ik snauwde haar af.

‘Zanik niet met je worst.’

Naarmate de week vordeerde werd ik hondser. Ik beet niet, maar blaffen deed ik des te meer. 's Ochtends stapte ik zachtjes vloekend in de trein, en 's avonds kwam ik er inwendig tierend weer uit. Dat duurde tot Herman mij donderdagavond af kwam halen. Hij bracht slecht nieuws.

‘Ze zijn gepakt.’

Ik schrok er niet van. Ik had het aan zien komen. Herman vertelde gejaagd verder. ‘Ze zijn naar Brabant gelift. Daar zijn ze aangehouden. Langs de snelweg. Ze hebben een nacht op het politiebureau gezeten. Gelukkig is hun vader dokter. Ze zijn er met een

waarschuwing vanaf gekomen. Maar de hasj zijn ze kwijt. In beslag genomen.'

'Zijn ze verhoord?'

'Ja, maar ze hebben je naam niet genoemd. Ze hebben gezegd dat ze niet wisten wie je was.'

Er gleed een last van mijn schouders. Ik zuchtte.

'Ik heb gezegd dat ze je moeten betalen. Dat je ze anders zou pakken. Ik heb gezegd dat je keihard was. Morgen komen ze. Zal ik meegaan?'

Ik knikte. In de verte baste een hond. 'Hasj, hasj, hasj.'

Ik kon het niet meer horen.

'Tot morgen.'

De gezichten onder de hoeden zagen bleek. 'Jullie hebben een dokter nodig.' Ik zei het niet. De jongen schoof een envelop over tafel. Zijn hand trilde. Ik knikte kort. De jongen en het meisje stonden op en haastten zich struikelend naar de deur. Ik keek ze verbaasd na. Waarom zo bang? Ik herinnerde mij wat Herman de avond ervoor gezegd had. Keiharde gangster. In elkaar slaan. Ik maakte de envelop open. Twee tientjes, een rijksdaalder, twee guldens en twee kwartjes. Zakgeld.

Ik begon mij te schamen. Moet dat nou zo? Waar was ik mee bezig? Nadat ik had afgerekend liep ik met Herman naar buiten.

'Wat ze volgende week betalen mag jij hebben,' zei ik. 'Voor je hulp. Zeg maar dat ze de rest mogen laten zitten.'

Herman keek mij verbaasd aan.

Op weg naar huis besloot ik met de handel te stoppen.

Robert werkte inmiddels niet meer op de fabriek. Maandagmiddag ging ik naar zijn kamer om te vertellen wat ik had besloten. Ik had verwacht dat hij het lakoniek zou opvatten, maar dat kwam niet uit. Hij werd lijkbleek, en dook in elkaar alsof hij een pak slaag verwachtte. Lange tijd keek hij zwijgend naar de vloer.

'Maar we deden toch samen,' zei hij tenslotte. Zijn stem trilde. 'We gingen toch samen doen?'

'Je kan toch met een ander verder gaan?' Robert keek mij radeloos aan.

'Ik heb niemand anders,' zei hij schor. 'Jij bent mijn beste vriend.'

Ik kreeg het benauwd. Ik voelde dat ik wat moest zeggen. Maar wat? Was ik maar weg. Ik bleef naar woorden zoekend op het randje van het bed zitten. Na een half uur stond ik op.

‘Tot ziens,’ zei ik aarzelend. Robert zei niets terug. Ik sloop de trap af. Beneden bleef ik even staan. Toen trok ik zachtjes de deur achter mij dicht.

Zo leerde ik dat ik voor de handel niet deugde en ving ik een glimp op van iets wat ik niet kende: eenzaamheid. Dat hadden ze bij ons op het dorp niet.

Bar-Bodega Petrovitch
L.H. Wiener

Eens, heel lang geleden nu, het was in het najaar van 1967, zat ik op een avond laat in het café van Jans de Kraai aan de Buurtweg te Zandvoort. Ik was tweeëntwintig en al een eind op weg om heel beroemd te worden. Ik had dat jaar twee boeken gepubliceerd. Een verhalenbundel en een roman, maar liefst. Eén van mijn verhalen zou worden verfilmd en ik werd gevraagd voor interviews. Het was eigenlijk een benijdenswaardig debuut, zoals tegenwoordig alleen nog aan veelbelovende, jonge schrijfsters ten deel valt.

Twee boeken in één jaar en het ging me eigenlijk nog niet hard genoeg. Ik was *al* tweeëntwintig, ik had een goudader aangeboord en niets of niemand kon mijn pad naar faam nog kruisen. Ik was in oorlog met de wereld en de wereld stond op achterstand. Zou ik de Nobelprijs weigeren?

Dit zijn wel aangename gedachten als je bloed wilt zien en ook al proeft wanneer je aan je glaasje nipt om één uur 's nachts in het café van Jans de Kraai, maar het liep tegen sluitingstijd en ik moest mijn heil ergens anders zoeken.

- We gaon spuie!..., schreeuwde de nazaat die het café toen dreef, ten teken dat het tijd was om op te krassen.

De biljarters maakten hun laatste karamboles, de kaarters haalden hun laatste slagen binnen en ik dronk de laatste druppels bloed uit mijn glas. Ik liep naar de toog om te betalen toen mijn blik werd getroffen door een foto van een stokoude, in het zwart geklede vissersvrouw. Dat was Jans de Kraai, wist ik, de oudste vrouw van Zandvoort, van Nederland wellicht. Honderddrie was ze, of honderdvier. Een door zout en tijd gelooid gelaat. Die was er al toen ze de platte bommen nog met paarden het strand op sleepten, rekende ik uit, en tegen de kousenpaal leunden om het zand van hun vereelte vissersvoeten te slaan. Haar eigenlijke naam was niet Kraai of De Kraai; het was zo'n dorpse bijnaam, zoals je er wel meer had, maar waaraan ze haar bijnaam verdiend had viel uit de foto niet op te maken, want op haar zwarte kledij na vertoonde haar verschijning geen enkele gelijkenis met een kraai. Ze had meer weg van

een in de kelder vergeten, gerimpelde eigenheimer.

Je had namen als: Botje, Pottenkees, Klaas de Zeebeer en dergelijke.

Klaas de Zeebeer...

Toen ik me die naam te binnen bracht bekroop me een eigenaardig gevoel dat ik aanvankelijk niet kon thuisbrengen; het was een gevoel dat men ondergaat als men aan een belofte herinnerd wordt die men niet is nagekomen of aan een afspraak die men vergeten is.

Klaas de Zeebeer...

Ik leunde met mijn rug tegen de bar en staarde voor me uit.

Het gevoel werd allengs sterker maar ik kon het nog steeds niet koppelen aan een konkrete herinnering. Botje was een voetballer van Zandvoortmeeuwen van wie de mare ging dat hij eens bij het uittrappen van de bal rechtstreeks een doelpunt had gescoord. Pottenkees, dat was ook al zo'n honderdjarige, die een winkeltje in strandartikelen dreef dat zo uit de vorige eeuw was neergeplant: poppetjes en bootjes gemaakt van schelpen, papieren windmolentjes op een stokje, houten scheepjes en ronde, witte zonnemutsen. En Klaas de Zeebeer, ja, hij was inmiddels overleden, maar een jaar of tien tevoren zou iedere Zandvoorter die niet doof was geweten hebben om wie het ging. Klaas de Zeebeer, dorpsomroeper van Zandvoort, laatste lid van een uitgestorven gilde.

Hij verplaatste zich per driewieler.

Dit vervoermiddel werd met de handen voortbewogen via een ketting op het voorwiel en een tandrad met handgrepen op borsthoogte. Door met de handgrepen te malen ging het voertuig vooruit, door handgrepen en overbrenging naar links of rechts te bewegen kon hij sturen. Het was eigenlijk de eerste gemechaniseerde invalidenwagen. Ik herinnerde me de lange, zwarte kettingkast.

Langzaam tastte mijn geheugen het verleden af op zoek naar een verklaring voor dat onbestemde gevoel dat zo hardnekkig bezit van me genomen had. En toen ineens wist ik het: Bar-Bodega Petrovitch! Natuurlijk! Dat was het!

Een hele keten van associaties sloot zich plotseling onverbrekelijk. Bar-Bodega Petrovitch, daar moest ik naar toe! Mijn vaste voornemen van jaren her - hoe oud was ik destijds, twaalf? Dertien? - helemaal vergeten. Maar nu... beter moment was er niet!

In mijn geest zag ik Klaas de Zeebeer weer naderbijkomen; het was

op het pleintje waar de Marnixstraat samenkwam met de Westerparkstraat en de Oosterparkstraat. Ik zag zijn tandeloze mond met die slappe, wapperende lippen.

En het koperen bekken dat hij de lucht in tilde als zijn tijd gekomen was.

En de houten steel met de benen knop, als een brokkelige biljartbal.

En de boodschap die hij verkondigde.

Altijd eender, jaar in jaar uit dezelfde.

Daar kwam hij aan.

Hij draaide zijn voorwiel scheef en stopte. Het was 1957. Hij trok bekken en knots tevoorschijn en ranselde erop los. Een paar kinderen imiteerden hem en even dreigde hij zijn knots als wapen te gebruiken, maar toen galmde zijn stem zo luid en duidelijk dat het wel leek of hij zojuist het café van Jans de Kraai was binnengereden:

HEDEN AVOND...

ACHT UUR...

BAR-BODEGA PETROVITCH...

DE BEKENDE RADIO...

EN TELEVISIE ARTIEST...

En dan volgde de naam van een illustere entertainer uit die tijd. Bar-Bodega Petrovitch maakte de attrakties die er geboden werden niet bekend met een advertentie in het plaatselijke weekblad, maar bij monde van een speciaal daarvoor aangestelde omroeper...

In 1957 was ik twaalf en ik wist precies waar alle uilen die er in en om Zandvoort leefden te vinden waren, maar wat een Bodega was dat wist ik niet. *Bodega*, het klonk buitenlands en chique. Het woord *café* kende ik wel. Dat was een Frans woord en betekende: koffie. Een café was dus een soort koffiehuis. Een *bar* was van lager allooi en stond gelijk aan: *kroeg.* Daar werd drank gedronken door mislukkelingen. De kombinatie: *Bar-Bodega* was dus geheimzinnig. Waar nog bijkwam dat de zaak altijd op slot was. Een zware, houten deur met een getralied kijkluikje. Daar stond je voor en je kwam er niet in. Die deur werd bediend door een portier en als je soms toevallig bezoekers naar binnen zag gaan en je spiedde langs hun volwassen lijven, dan kreeg je nog niet meer te zien dan een kleine, donkere ruimte, afgesloten door een rond gordijn. Heel spannend was dat. En achter dat gordijn gebeurde het. Wat wist ik niet, maar ik had

me voorgenomen om, als ik oud genoeg was, het geheim van Bar-Bodega Petrovitch te ontsluieren. Maar het intrigerendste aan de Bar-Bodega Petrovitch was de heer Petrovitch zelf, de eigenaar van de zaak. Hij was een bekende figuur in het openbare leven van het Zandvoort uit mijn jeugd. Altijd verzorgd in uiterlijk, altijd voorkomend in manieren ging er van zijn verschijning iets onopdringerig dominerends uit. Een leider was hij, van nature. Een lenig bewegende man, in strak gesneden zomerpak, altijd aanwezig bij officiële gebeurtenissen in het dorp. Onberispelijk gekapt met messcherpe scheiding in gebrilliantineerd, glanzend zwart haar.

Dragan Petrovitch, een naam als een zweepslag.

Staand op het bordes van het Raadhuis, de applaudisserende en juichende mensen beneden toesprekend aan het slot van de een of andere manifestatie, of met een mikrofoon in zijn hand in de avondzon de uitslag bekendmakend van de een of andere wedstrijd. Dragan Petrovitch; als het dorp ergens voor was uitgelopen, dan voerde hij waarschijnlijk het woord, of was het andersom en liep het dorp juist uit om hem te horen spreken? En te zien?

Zo stond ik op die avond in het café van Jans de Kraai en trachtte te analyseren wat mij vroeger zo had aangetrokken in die man die ik helemaal niet persoonlijk kende en met wie ik nog nooit een woord had gewisseld en ik kwam tot de slotsom dat het was door het sukses dat van hem afstraalde. Zijn sukses; ja, dat was het toverwoord.

Vroeger zou ik het niet onder woorden hebben kunnen brengen - de invloed die ik van hem onderging was louter van intuïtieve aard - maar op dat moment, tien jaar later, dacht ik: als Zandvoort Casablanca was dan was Dragan Petrovitch Humphrey Bogart en zijn Bar-Bodega Rick's. Er waren andere voorbeelden te bedenken, maar geen betere. Ik vond het zelf een mooie vergelijking en gaf mijn fantasie enkele ogenblikken de vrije teugel. Bar-Bodega Petrovitch, waar het nachtleven van een mondaine badplaats zich afspeelde, waar men pas naartoe ging als alle andere café's gesloten waren, waar duistere zaken werden gedaan, de handel in Duitse slavinnen welig tierde, waar het naar verdovende middelen rook en waar in achterkamertjes voor astronomiese bedragen werd vergokt. Bar-Bodega Petrovitch. Als Rick Petrovitch met zijn vingers knipte was het met je gedaan, maar als hij de croupier een knipoog gaf stond je winst vast.

Door een paar harde klappen van metaal op metaal ontwaakte ik

uit mijn mijmering en zag ik dat zich op de nazaat na niemand meer in de zaak bevond. Hij was doende asbakken te legen in een grotere.

Het was kwart over één.

Om half twee die nacht opende zich dan de zware, houten deur van Bar-Bodega Petrovitch in de Kerkstraat te Zandvoort. Er stond echter geen portier achter. De barkeeper zelf bleek helemaal van achter de bar vandaan gekomen om hem te openen. We gingen door het magiese gordijn. Zigeunerklanken op de achtergrond.

Ik keek om me heen.

Eén man aan de bar en twee paren aan een lage tafel bij een open haard, waarin geluidloos een brok hout smeulde. Verder niemand, maar het was buiten het seizoen en erg laat.

Dit was dus het interieur van een Bodega, schoot het door me heen. Een tapkast met een totaal funktieloos rieten dak erboven. Je kwam ze ook wel eens tegen met een dakbedekking van echte pannen. Prentbriefkaarten achter de bar. Een glazen kast met verlichte flessen. Bakstenen muren met ingemetselde nisjes, waarin lampjes stonden of poppen. Veel poppen en beestjes. Langs de muren en langs het geblindeerde raam de gewone tafeltjes met de alombekende namaak-Perziese kleedjes. Nergens een podium of een verhoging. Wel een plastic schuifwand.

Een van de vrouwen bij de haard begon te frummelen aan de knoopjes van haar blouse en het gezelschap proestte van het lachen. Ik nam plaats aan de bar en deed mijn bestelling bij de barkeeper die inmiddels zijn positie al weer lang en breed en dik had ingenomen. Hij droeg een zwart smokingjasje, een wit overhemd met roesjes op de borst en een bordeaux-rood vlinderdasje.

De man aan de bar nam met lange, benige vingers een slokje uit een klein glaasje. Port of Madeira of iets dergelijks. Hij zat aan het korte gedeelte van de bar; ik aan het lange.

Plotseling herkende ik hem en zag dat het de heer Petrovitch was.

Ik kreeg een lichte schok.

Daar zat hij!

De mysterieuze aristokraat!

- Goedenavond, zei ik, zo neutraal mogelijk en ik hoopte dat hij niets aan me had gezien.

Hij knikte, maar zweeg.

De barkeeper stond bij de kassa in een stapel bonnen te vlooien.

Ik nam een slok van mijn glas en bestudeerde onder het drinken zo onopvallend mogelijk het uiterlijk van deze man die tien jaar eerder zoiets was geweest als voorzitter van de plaatselijke winkeliersvereniging, terwijl hij volgens mij President-Direkteur had kunnen zijn van een groot Internationaal Concern.

Hij was zichtbaar ouder geworden en zag er vermoeid uit.

Ik schatte zijn leeftijd ergens halverwege de vijftig. Zijn kleding zat, als vanouds, perfekt, maar in zijn hals was het begin te zien van lelvorming.

- U bent toch meneer Petrovitch?, vroeg ik.

Hij nam me even nadenkend op en antwoordde toen:

- Ja, inderdaad...

- Mag ik u iets aanbieden?

Hij leek even te aarzelen, maar antwoordde toen:

- Ja, graag ja, dank u...

Dragan Petrovitch zei U tegen mij. Dit was een histories moment en ik besloot het met gepaste nieuwsgierigheid uit te buiten.

Ik wenkte de barkeeper die het glaasje, dat nog half vol stond, bijvulde uit een houten kruik met koperbeslag; een voorraadje drank dat kennelijk bestemd was voor privégebruik.

- Wel stil vanavond..., zei ik toen.

- Ja. Ja..., antwoordde de heer Petrovitch.

Het zigeunerorkestje zaagde moedeloos voort uit diverse hoeken van de lokaliteit.

- De weekends maken zeker veel goed?, ging ik monter verder.

- O ja. Jazeker, ja...

- En het seizoen natuurlijk...

- Ja, natuurlijk... Ja...

Hij haalde nu uit zijn binnenzak een zilveren sigarettenkoker tevoorschijn, knipte hem open en hield hem mij voor. Ik bedankte.

Stilte.

Ik nam een grote slok uit mijn glas.

- Uw ouders hadden hier vlak naast toch een ijssalon?

- Ja, inderdaad ja...

- Daar ben ik heel wat keren geweest... Prima ijs...

- O ja...

- Ja...

Hij gaf zichzelf vuur met een grote, zilveren aansteker, nadat hij met het mondstuk van zijn sigaret een aantal keren op het harde op-

pervlak van de koker had getikt. Het was de ouderwetse, zo niet klassieke wijze van opsteken; zo uit het filmmuseum. Het was alsof ik tegenover Humphrey Bogart zelf zat. Of beter gezegd: zijn slome broer.

- U bent toch van Tsjechische afstamming?...
- Ja, inderdaad ja...
- Bent u al lang genaturaliseerd?
- O ja, heel lang al. Ja...

Ik overwoog een moment of hij dit gedrag speelde, een bestudeerde houding aannam, maar die gedachte zette ik met stelligheid van me af.

Hij inhaleerde diep, tastte naar zijn glaasje en dronk het behoedzaam voor de helft leeg. Ik dacht dat ik zijn vingers zag trillen, maar ik kan het me ook verbeeld hebben.

Wat was er met hem gebeurd? Was hij ziek? Of aan de drank, zoals dat heette? In een flits zag ik hem weer voor me op het bordes van het Raadhuis, met naast hem de burgemeester. Hij voerde het woord en de burgemeester stond naast hèm. En ik stond tussen de menigte, op mijn gympen, mijn handen ruikend naar hars en uilen en ik keek omhoog en om me heen en ik dacht: zo wil ik worden, later...

De barkeeper liep achter de bar vandaan de zaak in en ik hoorde hem achter mijn rug afrekenen met het gezelschap dat even later onder zijn escorte vertrok. In de nieuwe stilte die nu viel voelde ik mij ineens zeer ongemakkelijk, hetgeen de barkeeper misschien aanvoelde, want voor het eerst liet hij de bonnen naast de kassa met rust.

- Het is zeker wel uitgestorven in het dorp? informeerde hij.

Ik mompelde iets instemmends.

Zijn loze poging om de pijnlijke stilte te doorbreken maakte dat ik me nog ongemakkelijker ging voelen. Gelukkig was toen de plaat afgelopen, zodat hij zich bezig kon gaan houden met het opzetten van een nieuwe, waarvoor hij uitgebreid de tijd nam, de zigeunerplaat omzichtig van de draaitafel lichtte, hem zorgvuldig terug deed in de hoes, met opmerkelijke zorg de juiste plaats zocht om hem op te bergen en daarna heel sekuur met zijn pink langs de brede rij platenhoesruggen bleef lopen om een geschikte nieuwe plaat te selekteren. Het was allemaal namaak, allemaal het doden van tijd.

En ik was te laf om op te staan en af te rekenen.

Op de een of andere manier zat ik klem in die akelige sfeer die

er op dat moment heerste.

De heer Petrovitch leegde zijn glaasje nu helemaal. Dat ging op een typiese wijze. Hij tilde het eerst op, bracht zijn hand voorzichtig naar zijn mond, maar aarzelde daar even, alsof hij zich op het laatste moment bedacht of alsof hij eerst nog even aan de inhoud wilde ruiken, maar toen trok hij zijn hoofd met een korte, heftige ruk naar achteren en goot het glaasje met een even korte, heftige, geheel synchroon lopende polsbeweging leeg, waarna hij het weer heel zachtjes terugzette op de bar en zijn lange hand met de slanke vingers ernaast deponeerde.

- Mijn vrouw kon vroeger heel mooi zingen..., zei hij toen, plotseling.

Ik keek hem aan, maar hij ontweek mijn blik en drukte zijn sigaret, traag knikkend, in de asbak uit.

De nieuwe muziek waardoor de stilte toen gelukkig werd doorbroken was van het genre ‘hot club de France’, zeer muzikaal en virtuoos, maar de sombere atmosfeer werd er toch nauwelijks door verlicht.

Uit de hand van de heer Petrovitch rees toen even zijn wijsvinger van de bar op en onmiddellijk reikte de barkeeper naar de houten kruik en schonk zijn glaasje weer vol.

- U krijgt iets aangeboden van het huis, sprak hij daarop tegen mij.

Ik schoof werktuiglijk mijn glas naar voren.

Nu zat ik helemaal gevangen.

Ik keek op mijn horloge. Tien voor twee.

- Tot hoe laat blijft u eigenlijk open vannacht, vroeg ik en alleen ik kende de diepere betekenis van die vraag.

De barkeeper zette mijn zojuist opnieuw gevulde glas op een vers viltje voor me neer, keek zelf even op zijn horloge en zei toen:

- Door de week meestal tot een uur of twee... maar we hebben vergunning tot vier uur...

- Ja, inderdaad..., merkte de heer Petrovitch nu op.

Ik richtte mijn blik op een leren ezeltje, dat twee miniatuur-chiantiflesjes met zich meezeulde.

Het is nu twintig jaar later, 1987.

De heer Petrovitch is reeds lang overleden.

De barkeeper van wie later bekend werd dat hij de Bar-Bodega,

in de goede jaren, voor een vermogen had opgelicht is nadien, in de slechte jaren, elders in Zandvoort een hotel begonnen.

Van de Bar-Bodega Petrovitch is geen spoor meer over. Het onstuitbare leger der zogeheten ‘kledingboetieks’ heeft ook deze zaak onder de voet gelopen.

En wat mijzelf betreft?

Hoe zal ik het zeggen?

Vroeger had ik het niet onder woorden kunnen brengen, maar misschien kan ik het nog het beste zo samenvatten: in het najaar van 1967 was ik *al* tweeëntwintig en bijna beroemd, nu in 1987 ben ik *pas* tweeënveertig en is er in mijn hals geen spoor te bekennen van lelvorming.

Nederlandse poëzie

Gemarmerd rijk
Johanna Kruit

1

Zij is te ver om te berijken. Verleden
kent geen mededogen. Nacht verbergt zich
in haar ogen. Toenaderingspoging ontweken.

Het huis is vol jaren. Vaders vermommen zich,
verklaren zich nader. Geluiden gaan liggen in
duister. Zie hoe zij luistert naar gevaren.

Zet haar terug waar zij hoort, geef haar een
omtrek: iets van de wind of daaromtrent.

2

Haar moeders droeve hand. Onsterfelijk het
wuiven en verdwijnen daarvan. Zij staat
haar leven stil bij wat niet kan.

Smijt ramen vol regen, houdt alle woorden
tegen om stilte die is gaaf gebleven.
Bevroren tijd zal niet bewegen.

Zij houdt het landschap vast. Haar dagen
zijn als met ijs bestoven lakens.

3

Zij glijdt uit haar slaap, telt stappen.
Niemand vertelt dat ze waakt. Ergens
stroomt water. Misschien zijn het woorden

in een kamer die onverwachts binnenkomen.
Maanlicht beschijnt plaatsen achter de
ramen. Zij bezoekt zichzelf als een zee.

Loopt langs het water in duister. Draagt
wat ze heeft afgeluisterd verder naar later.

4

Soms vaart ze terug, spoelt aan in
gedachten. Wandelt naar binnen als
licht. Voorzichtige voeten komen

in beeld, tastende handen. Twijfels
groter dan weten. Verzwegen landen
krijgen naam als in een vorig leven.

Dan weer voorbij nog voor wordt begrepen.
Elk woord een woord om te vergeten.

5

Hoe zij kan haten. Het landschap vol
gaten kijkt. Hiaten in de tijd omzeilt,
diep in zichzelf wil praten.

Eeuwig verleden leest en huivert bij
het omslaan van dagen. Wie kan als
zij de nacht aanraken? Steeds weer

haar kijken dat geen einde neemt.
Zij kent van toekomst het bewaren.

6

Soms wordt haar denken taal, bouwt zij een
huis en gaat voorzichtig door de uren.
Troostende muren verbergen haar. Kale

kamers worden ingericht. Gezichten
krijgen naam. Uit welke kamerhoek
verschijnt gevaar? Loop mee langs

haar angst als ze komen; de stemmen
die lachen, haar nachten ombrengen.

7

Zoals een vogel veren op het water
wiegt ze verdriet: schommelend blauw van
oude schepen. Onbegrepen kleur. Verschoten

angst voor wie niet weet. Hemel bereidt
sneeuw voor, bespreekt de wind, verhaalt
van winter. Hoe onbereikbaar ver ze is

terwijl je naar haar kijkt. Ontluister
die schoonheid niet: gemarmerd rijk.

Drie gedichten
Harry Pallemans

Nightfall in Perth, the city is benign (Richard Thomas - Home and Away)

We liggen strootjeskauwend in het gras:
beneden ons omarmt de stad het meer;
de ferry slentert vloeiend op en neer,
de lichten in de heuvels gloeien pas.

De tijden dat je zonder twijfel was
verstrijken in de verte, telkens weer.

Abstract

of: de ‘freak’ neemt afscheid van het VU-lab

Een vreemd gezicht tussen de witte jassen,
dat open denkraam tussen witte wanden,
de ruime denker die maar niet wil passen
binnen de segmenterende verbanden.
Niet uit uw klei getrokken, uit de klasse
van uw kluiten, maar thuis in alle landen
waar men zich niet omgeeft met glazen kassen
waarbinnen het niet vriezen kan, niet branden.

Wanneer u naast uw schone vrouw aanschoof
in bed of op uw ruime tweezitsbank,
liep hij gedreven langs de vuile grachten
van Amsterdam, uw oude stad wier stank
u in uw Buitenveldert niet meer snoof
wanneer u op uw leven lag te wachten.

Vandaag in Paleochora

Balkon
Ontwaakt
in een staat
van grensgebieden:
het kraaien van een haan
klonk als het huilen van een wolf,
een langgerekte klacht.
De sterren rilden,
het waaide in stilte.

Strand
Een grijsaard
als een borstbeeld
op de spiegel.

Snorkelend
Mobydickje.

Waaiende
stemmen.

Alles versmolten
tot loom geheel
omringd door
vage vormen,
de hitte
voelt zo zoetjes aan
onherbergzaam.

Balkon
De kilte van de ochtend
voelt als koelte in de avond.
De lichten op een afstand
zijn de tafels onder bomen.
Boven in het donker
slaapt de morgen.

Sonnet
Jean Pierre Rawie

Io son sì stanco sotto 'l fascio antico Petrarca

Ik ben zo moe onder de oude last
van wat ik vruchteloos heb liefgehad,
dat ik gedurig struikel op mijn pad
en allengs dieper in het duister tast.

Herinneringen bieden geen houvast,
want ik verloor steeds meer dan ik bezat;
wat er van mij geworden is en wat
ik ooit beoogde is in schril contrast.

Vertrouwd geraakt met laagheid en bedrog
vind ik wat onaanvaardbaar leek gewoon;
ik weet dat stof tot stof keert, as tot as.

- Wat wind ik mij nog op, terwijl ik toch
al heel lang doorhad dat het leven zo'n
intens lamlendige vertoning was?

Twee gedichten
L.F. Rosen

Sater

Zie hoe woest hij de god der ingewanden roept
met fluit en keteltrom en 't voedsel in zijn baard
verzamelt! Hoe hij van scharlaken zuivel druipt!
Geen idylle is hiertegen bestand. Erbarmen
kent hij niet, maar de geur van leed, de zucht naar snoep
en wellust van de brekebeentjes in zijn gaard.
Hij ontgrendelt de kelders van hun magen, kruipt
tot in het hart en wijst het de weg naar hun darmen.
Opgetast ligt daar al de hartigheid die het
wenst. Wie zal 't met zwijnerij verwarren?!
  Omtrent
de haargrens ontkieme krakend het hoornenpaar
ten teken van de nieuwe, bandeloze staat!

Vriend scepticus, vriend fanaticus, of gij met
verve in tongen spreekt, nuttig en zwijgzaam bent,
tot voorbeeld dient dan wel tot niets, 't is zonneklaar
dat heel de metafysica op tafel staat.

Coca, Segovia

Ik zag de strengheid van lijn, wist, slechts wie niet deugt
bouwt zo'n kasteel, is ziek en kaal en klein van stuk.
Dat dit de pret ten goede komt, ontgaat hem niet.
Zijn woede wordt gesust. Zijn haat gewekt.

Geleerden willen zich verdiepen in zijn jeugd.
Hij hoont hen weg: Benul kwam in plaats van geluk.
Hij kent zichzelf te goed, en 't slag dat hypocriet
boetvaardig en in lompen richting woestijn trekt.

Hij spelt de boeken der wereld en sluit zijn deur.
De mens verspreidt, besloot hij kortweg, te veel geur.

Rond deze laatste parel van zijn intellect
spint hij 'n cocon gelijk een koud en traag insect.

Twee gedichten
Georgine Sanders

Phoenix

Een vogelspoor dat, zwart op wit, beschrijft
- in dunne tekens die onleesbaar zijn -
wat moest vergaan maar wat toch staande blijft.
Jij kent de dingen die voor eeuwig zijn.

Het raken, vederlicht, dat vorm herhaalt
- als in het zand, want tijd wordt eb en vloed -
toch afdruk laat die nieuwe vorm bepaalt.
Jij schept opnieuw wat waarlijk was en goed.

Ik zie de vogel, mager uitgegroeid,
het hoofd gebogen en het oog gericht,
die vist en vangt en voortstapt, ongemoeid,
en wiekend opvliegt in het trillend licht.

Mij werd het strand, vanwaar wij samen zien
hoe deze baai ons weer een wereld schijnt,
een spiegelbeeld van wat ons bindt, misschien
onschendbaar wanneer dit verdwijnt.

Brooklyn, zomer 1986 - zomer 1987

Brooklyn Botanic Garden

De zomer komt met rozen, massa's kleur
die men als hete zon moet ondergaan.
Een kijkspel, onvolledig zonder geur,
dat wrevel laat; belofte, onvoldaan.

In het duin ruikt nu de eendagsroos zo zoet,
dat hommels werken aan haar vruchtbaarheid,
die zwelt en bloost, als dichte knop nog moet
ontluiken, (levensloop voor eeuwigheid).

Tot aan het einde van het heet seizoen.
Geen overdaad meer, maar de stamroos draagt
aan elke steel nog één volmaakte bloem
die, tot zij sterven zal, de herfst vertraagt.

Rozen, hoe verstoren zij de zinnen!
Daar blijft de band die het verleden geeft:
door haar die donkerrode zo beminde,
om hem, die door verwelkte nog herleeft.

Brooklyn, juli-sept. 1987

Gedicht
Nico Slothouwer

Het leven heeft niets van een lijn,
geen kabelbaan of tandradtrein -
het stijgt niet, het rijmt niet.

Dat soort oefeningen om mee in slaap of zeg
vooruit te komen, testbeelden, ha! Maar opeens
heb ik toch het idee het manifesteert zich
in brokken. Een bergmassief? Toch verre dorpen,
stations, onverwachts?

Schrik. Hier is het dan. Hier sta je.

Hoe kan ik je nu negeren? Kijk, alles is er,
schoonheid, zwerfkaart, abonnement;
nooit heb ik kunnen leren

- voor Opstel een negen, Tekenen tien,
rest vieren. Wat heb ik school gehaat -

dat het zaak is om alleen te gaan.
Liefde? Let op, ik ga bij jou college lopen.
Verlangen naar een eindexamen. Steeds.

De Javaanse tuinjongen
Jos Versteegen

Eerste dag

Vanochtend is hij naar mijn huis gekomen
met grote vragen op zijn klein gezicht -
een prins, een godje, een klassiek gedicht.
Natuurlijk heb ik hem in dienst genomen.

Stil zie ik toe, hoe hij zijn werk verricht.
Hij trekt de dorre takken uit de bomen,
hij snoeit, laat water op het grasveld stromen
en geeft de jonge planten lucht en licht.

Ik ga de tuin in waar de bloemen staan
die tot vandaag in alle knoppen zwegen -
zijn handen werken door en zij bewegen,
zij reiken mij hun verse geuren aan.
Maridjo slaapt. Een kind nog, een Javaan,
uit aarde tot een droombeeld opgestegen.

Siësta

Mijn jongen knipt de grasrand bij het raam.
Hij schuifelt traag voorbij, ik voel hem gluren.
Het zijn de koele, zegenrijke uren
waarin de verzen groeien rond zijn naam.

Behendig snijdt hij stukjes uit de morgen
die in een zee van hitte kwijnt en sterft.
Het is de middag die het spel bederft.
Een onweer gaat in duisternis geborgen.

Ik wil als laatste in de tuin verblijven.
Ik hoor de venter, die amechtig klinkt,
en zie de lelies op een windvlaag drijven.

Wanneer hij water schept en zilver blinkt
tracht ik zijn letters in het zand te schrijven.
De bui barst los. Maridjo, je verdrinkt!

Herinnering

De witte rijst ligt in zijn bruine hand.
Hij hurkt, en eet geduldig maar bedreven
de vruchten uit zijn tuin. Soms lacht hij even.
Zijn voeten grijpen stevig in het zand.

En schaars gekleed bevolkt hij mijn stilleven:
een schilderij van huis en erf en land
waarin hij optreedt als de muzikant
die bij de poort een lied heeft aangeheven.

Een wolk van muggen dreigt zijn helder bed
en dode bamboe draagt hem - weerloos, naakt,
met om zijn hals een steen als amulet.

Zo zal het altijd zijn: onaangeraakt,
geschoven in het blank muskietennet
op lakens van papier. Voorgoed volmaakt.

Zoals een hand
Peter Verstegen

In haar zacht vel woonde een harde ziel,
de zachtheid lokte mannen die zij dan
bedwingen wilde; wat haar niet beviel,
bevocht ze, maar ze moest geen zwakke man.

Juist een met wie 't gevecht, dan weer de lust,
gezochte spanning gaf aan haar bestaan;
totdat de strijd niet meer werd afgekust,
en weer een man bij haar was weggegaan.

Ze gaf en nam, maar gaf zich nooit geheel,
en mettertijd verging daardoor de lust;
zo duurde liefde voor haar altijd kort.

Zoals een hand die streelt en 't liefste deel
van de geliefde vindt en daar tot rust
komt, maar dan slaapt en dan gevoelloos wordt.

Drie gedichten
Lou Vleugelhof

autopoetica

de ruitenwissers zeggen alsmaar nee
en geven uitzicht op een grijze zee

het ongelijnde wegdek raakt nooit op
de bomen rennen langs mij in galop

de tegenliggers hebben mij verblind
ze ijlen langs mij als een hazewind

bijna kom ik om in dit gedicht
nog net op tijd dim ik mijn tegenlicht

Begin jachtseizoen

Nu de tuin weer een schaarsbelichte prent is
waarin de regen zware accenten heeft aangebracht
de takken uitvergroot
en de afstamming duidelijker wordt
hangt een duif een vertekend beeld
in de bomen van vrede.

Frans Babylonplein

Frans herdacht

Ze hebben een plein genoemd naar jou,
liefhebber van middeleeuwse stegen
waar jij je als een dichter kon bewegen
en als een drinkebroer, natuurgetrouw.

Een plein is te grootsteeds voor jou;
men komt er nooit een dronken dichter tegen,
een plein is hitte, winterkou en regen,
een steeg is warm en donker als een vrouw.

Jij hield niet van het Hollandse plein air;
op bierviltjes ontstonden je gedichten
met uit de kroeg geraapt vocabulaire.

Jij hield van woorden zonder veel gewicht en
van de straten zonder belvédère,
en liet het plein de burger en zijn plichten.

Versteende schuld
Leo Vroman

De grafzerk hellend als een dode
droeg leedvermogen naar mijn bed
en op zijn arm een zitvlak met
een tiental bloedende geboden.

Daarachter stond als kluchtpapier
het zwaar verzilverd land
flonkerend als een rivier
te wankelen op zijn kant.

Ons web van overwogen spleten
steeg op uit een getande kloof
die borrelt als een maag.

De inhoud van een aangevreten
God vervloekt van geloof tot geloof
stort eindeloos omlaag.

Brooklyn, 8 september 1987

Essay

Over ‘Sumatra’
Miloš Crnjanski
(Vertaling Willem van Toorn)[*]

Bogdan Popović, redacteur van het tijdschrift *Srpski književni glasnik*, vroeg mij mijn credo over de poëzie te formuleren als begeleidende tekst bij het gedicht ‘Sumatra’ dat hij wilde publiceren.

Hoewel wij, de ‘nieuwe generatie’, natuurlijk onze eigen doelstellingen hebben in de literatuur, voel ik een zekere schroom om die te verwoorden omdat, in de eerste plaats, anderen die geestdriftiger zijn dan ik dat veel beter zouden kunnen, en ten tweede omdat ik niet geloof dat het bij een literaire strijd of bij welke strijd dan ook, enige zin heeft anderen te willen overtuigen.

Dus zelfs als ik mij een lezer zou kunnen voorstellen die geen cynicus is, zou ik niet in staat zijn die waarden in onze nieuwste lyrische poëzie duidelijk te maken die ik persoonlijk als buitengewoon belangrijk zie. Ik kan alleen een schetsmatige voorstelling geven, zonder poging tot synthese, van de belangrijkste ideeën aan de andere kant van de papieren barricade, waar wij staan.

De eigentijdse kunst, vooral de poëzie, wordt in de eerste plaats aangevallen vanwege zijn ‘somberheid, onbegrijpelijkheid, decadentie’ enzovoort. Het is werkelijk onmogelijk hierover te spreken zonder ironie.

Hoewel wij, de nieuwe schrijvers, in meerderheid politiek links staan, wijzen we alle op nut, populariteit en morele ‘hygiëne’ gerichte verplichtingen af die sommigen in ons land, verstoken van alle gevoel voor kunst maar vol bewondering voor hun eigen maatschappelijke status als dichter, de poëzie zo vaak willen opleggen. Om een voorbeeld te geven: niemand hoeft van ons te verwachten dat wij door middel van onze lyriek het socialisme zullen prediken!

En daarom begeven we ons niet in een discussie over die, zo vaak absurde, ‘kritiek’ op ons literaire werk.

Maar dat de moderne poëzie niets te maken heeft met gekte of decadentie, zal iedereen zich realiseren die iets weet van de invloed

* *Willem van Toorn heeft zijn vertaling gebaseerd op een Engelse versie van Crnjanski's essay, waarna Lela Zečković de vertaling heeft gecheckt aan de hand van het origineel. De drie noten in het stuk betreffen: 1) Jovan Skerlić (1877-1914), hoogleraar literatuurgeschiedenis aan de universiteit van Beograd. Bekend als conservatief criticus; 2) Silvije Strahimir Kranjčević (1865-1908), dichter van filosofisch getinte, pessimistische poëzie die meende dat de dichter de rol van profeet moest vervullen; 3) Jovan Dučić (1871-1943), vernieuwer van de Servische literatuur die beïnvloed was door de Franse symbolisten.*

van de Russische Futuristen en ‘decadenten’ en van hun tijdens de Russische revolutie tot bloei gekomen tijdschrift *Mir iskustva.* Anders dan veel lezers denken is de moderne kunst, en zeker de poëzie, niet een schone slaapster in een ivoren toren. De toren mag er misschien uitzien als ivoor, maar er gaat een grote kracht van uit, als van draadloze telegraafzenders.

De meeste aanvallen op onze moderne poëzie zijn afkomstig uit de ellendige bekrompenheid van kleine gemeenschappen. Het is juist de ‘populariteit’ van onze literatuur geweest, die ervoor gezorgd heeft dat zij tot een stilstaand water is geworden. Tenslotte heeft elke bewondering, en heeft de populariteit die daaruit voortkomt, iets heel vermakelijks. Wie weet wat miljoenen Duitsers groot vinden aan Goethe, is zich daarvan bewust.

‘Vloeiend, duidelijk, eenvoudig’ helpt niet in de kunst. Whitman had dat allemaal te bieden en toch vonden de Amerikanen hem een halve eeuw lang een idioot.

Sommige dingen zijn nu eenmaal onvermijdelijk. Bij ons is de impopulariteit van de moderne poëzie een taai gegeven. Deze hele inleiding was tenslotte alleen noodzakelijk om bepaalde zaken te kunnen verzwijgen.

Maar er blijven tegenspraken die niet met ironie kunnen worden afgedaan. En het zal nog wel even duren voordat die zijn opgelost. De positie, de geest van onze poëzie na de oorlog en na - ik kan er niet omheen die naam te noemen - Skerlić[1], zijn totaal nieuw en anders. Ideeën, vormen en, godzijdank, canons zijn van de kaart geveegd.

De moderne kunst, en vooral de lyrische poëzie, veronderstelt een nieuwe sensibiliteit. Degenen die niet kunnen ademen buiten de vooroorlogse kunst-atmosfeer proberen tevergeefs die te benaderen.

Overal heb je in onze tijd het gevoel dat duizenden en duizenden mensen langs lijken en puin zijn gegaan, om de wereld zijn gereisd en naar huis teruggekomen in de verwachting dat ze daar nog de ideeën, gewoonten en levenswijzen zouden aantreffen die ze kenden van vroeger. Ze zijn op zoek naar de oude vorm van literatuur waaraan ze gewend zijn, de bekende, vertrouwde gevoelens, de herkauwde ideeën. De lyriek van de eeuwige banale metaforen, de gezapigheid van versificatie, rijm, chrysanten die bloeiden in onze zondagsbijvoegsels. Maar er zijn nieuwe ideeën, nieuwe fascinaties, nieuwe wetten, nieuwe morele codes opgekomen. Men kan zich wel

tegen ons persoonlijk richten, maar het is zinloos zich te richten tegen de inhoud en de strekking van ons werk.

De wereld wil de verschrikkelijke storm niet horen die boven onze hoofden woedt. Wat daardoor wordt ontworteld is niet de politieke situatie, niet het literaire dogma, maar het leven zelf. Het zijn de doden die hun handen naar ons uitstrekken. Zij moeten gewroken worden.

Na een lange periode waarin de literatuur bedoeld was als aangename tijdpassering, lijken wij nu op een sekte die woorden, emoties en ideeën wil ontwortelen, ondersteboven gooien. Als we dat niet al tot uitdrukking hebben gebracht, dragen we het mee, diep in ons innerlijk. Het komt overeen met wat er leeft onder de mensen, in de wereld, in onze tijd. Het kan niet tot zwijgen worden gebracht.

In ons land was de dichter - door Kranjčević[2] gezien als de ‘verlosser’ - een fanatiek woordvoerder van de nieuwe nationalistische stromingen. Is het mogelijk dat het enige dat over is van die mystieke vervoering bestaat in de mystiek van mechanisch voortratelend rijm? Wij hebben ons losgemaakt van de traditie omdat we ons languit in de toekomst hebben gestort. We hebben de oude wetten van ons af geschud. Het altijd aanwezige probleem van de ‘verbintenis’ tussen oud en nieuw heeft ons niet afgeschrikt.

We hebben onszelf van dit leven vervreemd omdat we een nieuw hebben gevonden. We schrijven vrije verzen als consequentie van wat we inhoudelijk willen. Op die manier hopen we een werkelijk originele, krachtige uitdrukkingsvorm te vinden. Wij zijn niet verantwoordelijk voor het ‘ik’ dat wij zijn. Er bestaan geen permanente waarden.

Wij bieden een pure vorm van extase, ontdaan van de keurige blokjes tekst, van de in onze tijd banaal geworden beperkingen van afgemeten voortstampende metra. Spontaniteit! We proberen het wisselende ritme van stemmingen tot uitdrukking te brengen dat allang vóór ons ontdekt is. We zoeken de juiste, zo spiritueel mogelijke afspiegeling van onze gedachten. We willen alle kleuren, de vervloeiende kleuren, tot uitdrukking brengen van onze dromen en angsten, de geluiden en fluisteringen van dingen die tot op de dag van vandaag veracht en begraven zijn. Met vaste vormen heeft dat niet zoveel te maken. Maar we onderscheiden het ritme van zonnige dagen van dat van avonden. Dat onderscheid past voor ons niet in bestaande patronen.

We laten onze vorm weer beïnvloeden door kosmische vormen: die van wolken, bloemen, rivieren, beken. De klank van onze woorden is onbegrijpelijk geworden, omdat we gewend zijn geraakt aan inwisselbare, journalistieke, officiële betekenissen van woorden. Bergson heeft al lang geleden de psychologische tijd onderscheiden van de fysische. Daarom is ons metrum persoonlijk, spiritueel geworden, ongrijpbaar als een melodie. Wij proberen van elke stemming het ritme te vinden in onze moedertaal, waarvan de uitdrukkingsmogelijkheden waren teruggebracht tot het niveau van de column.

Ons vers is een danseres in extase, iemand die beweegt in extase. Zij drukt haar extase uit in zuivere bewegingen. Dat is een waardevolle ontwikkeling in de lyrische poëzie. Wij hebben onze taal bevrijd van zijn ketenen en wij luisteren als de bevrijde taal zelf zijn geheimen prijsgeeft. Het is niet zo lang geleden dat Dučić[3] door iedereen werd uitgelachen omdat hij durfde schrijven: ‘het ritselen van de sterren’. En wij zijn natuurlijk veel verder gegaan.

Maar misschien zijn deze formele vernieuwingen niet zo interessant voor de lezer. Daar moeten we maar eens een andere keer over praten. Belangrijker is, dat we niet bang zijn voor onze ‘moderne’ onderwerpen. Achter de onderwerpen staan de ontelbaren die, tussen lijken en gifgas, die ‘moderne’ ervaringen hebben ondergaan - en hoe! Zij verloren hun levensgeluk zo totaal, dat zelfs hun meest dierbaren het niet kunnen herstellen. Zij ervoeren veel van wat nu in de poëzie ‘ziek’ wordt genoemd. Wij brengen onder woorden wat zij proberen te onderdrukken, wat hen martelt en waarmee ze uiteindelijk weer geconfronteerd zullen worden. Wij zeggen, met fanatieke overtuiging, dat er nieuwe waarden bestaan die de poëzie, zoals altijd, ontdekt voordat het leven zelf dat doet.

Wij proberen bewust liefde, passie en verdriet die nieuwe inhoud te geven. Wij proberen velen te bevrijden van hun oude schaamte, banden, wetten en leugens. Wij geloven in die onzichtbare, voorbeschikte toehoorders en lezers van ons. Precies zoals we geloven in een diepere, kosmische orde en betekenis, zoals die door de eeuwen heen levend is gebleven in de droefheid van de sonnetten van Camões.

Als columns en feuilletons literatuur zijn, dan is de moderne poëzie een uiting van nieuw geloof. Anders zouden al deze gedichten, al dit vakmanschap, niet meer zijn dan een verachtelijke vorm van

tijdverspilling. Maar ons vrije vers, onze onbegrijpelijkheid - of noem het onze 'ziekte' als u dat liever wilt - is iets totaal anders. Aristoteles heeft het zo gezegd: Als we wakker zijn leven we allemaal in dezelfde wereld, maar als we dromen hebben we allemaal een eigen wereld.

Ik zou nu misschien iets over de versbouw moeten zeggen. Maar daar is het in de eerste plaats te vroeg voor, en in de tweede plaats ben ik nooit een leerling van Malherbe geweest. En geestig en ironisch als Edgar Allan Poe wil ik ook al niet zijn. Wat ik wel wil doen is simpel en zonder uiteenzettingen over versificatie vertellen hoe iemand komt tot de poëtische, 'moderne' droomachtige associaties als waaruit het gedicht 'Sumatra' bestaat.

Ik ervoer op een dag de schokkende breekbaarheid van het menselijk leven en de complexiteit van ons bestaan. Ik realiseerde me dat niemand de plek bereikte waar hij van plan was heen te gaan en ik werd mij bewust van verbanden die ik voor die tijd nooit had opgemerkt. Ik was op die dag een aantal Senegalezen en Vietnamezen tegengekomen. Ik had ook een goede vriend ontmoet die terugkwam uit de oorlog. Toen ik hem vroeg waar hij vandaan kwam, antwoordde hij: 'Uit Boekhara!' Zijn moeder was gestorven en de buren hadden geholpen haar te begraven. Iemand had alle meubels uit zijn huis gestolen. 'Ik heb zelfs geen bed meer,' zei hij.

En toen ik vroeg door welke landen hij was teruggekomen, zei hij: 'Door Japan en Engeland, waar ik gearresteerd werd.'

'En wat zijn nu je plannen?' vroeg ik. 'Ik heb geen idee. Ik heb niemand meer. Je weet dat ik verloofd was. Ze is weg. De kans bestaat dat ze mijn brieven nooit heeft gekregen. Wie weet wat haar lot zal zijn? Ik weet niet wat ik zal gaan doen, misschien kan ik een baantje bij een bank krijgen.'

Dat speelde zich af op het station in Zagreb. Ik stapte in mijn trein en vertrok. De trein was vol, in hoofdzaak met soldaten, en verder met vrouwen in armoedige kleren en andere mensen; iedereen was in verwarring. De trein was niet verlicht, je kon alleen schimmen onderscheiden. Kinderen lagen aan onze voeten op de vloer van de coupé. Hoewel ik uitgeput was, kon ik niet slapen. Ik luisterde naar de pratende mensen om mij heen en merkte op dat hun stemmen ook op de een of andere manier verslagen klonken, en dat het praten van mensen nooit eerder zo had geklonken. Ik staarde naar de donkere ramen en herinnerde mij hoe mijn vriend de met sneeuw bedekte bergen van de Oeral had beschreven, waar hij een jaar in de gevangenis had gezeten. Heel lang en rustig en met zachte stem beschreef hij dat deel van de Oeral.

Ik kon die witte, onmetelijke stilte, ergens ver weg, voelen. Ik moest er bijna om glimlachen. Waar die man niet allemaal geweest was! Ik herinnerde me dat hij me van een vrouw verteld had. Uit zijn beschrijving was me alleen een bleek gezicht bijgebleven. Hij had een paar keer herhaald hoe bleek zij was geweest, de laatste keer dat hij haar had gezien.

De bleke gezichten van vrouwen van wie ik afscheid had moeten nemen, of die ik in treinen of op schepen had gezien, begonnen onrustig in mijn geest te verschijnen en door elkaar te lopen. Dat benauwde mij, dus ik ging naar de corridor buiten de coupé. De trein had Srem bereikt en reed nu langs de voet van de berg Fruška. Takken sloegen tegen de kapotte ruiten. Door de ramen rolde de zware, natte koude geur van bomen de trein in en ik kon het ruisen van een beekje horen. We stonden stil voor een ingestorte tunnel.

Ik wilde die beek die daar in het donker ruiste kunnen zien, en ik voelde dat hij daar vrolijk stroomde, een rossige gloed op het water. Mijn ogen waren doodmoe van het gebrek aan slaap, en ik voelde me uitgeput van de lange reis. Ik dacht: zie je, er staat niets vast in de wereld. Daar was mijn vriend die van een vrouw hield, en toch had hij haar moeten achterlaten, ver weg in een ingesneeuwd huis, alleen, ergens in Tobolsk. Niets kan een mens vasthouden. En ikzelf, waar was ik allemaal niet geweest!

En toch, hier stroomde vrolijk een beek. Het water met zijn rossige gloed ruiste. Ik liet mijn hoofd tegen de gebroken ruit zakken. Een paar soldaten die op het dak van de volle trein meereisden, stampten over het dak van de wagons. Al die bleke gezichten, en al mijn verdriet opgelost in het ruisen van de beek in het donker. De trein kon niet verder. We moesten te voet over de Čortanovac-tunnel heen.

Het was koud. Ik strompelde voort met een groepje mij onbekende passagiers. Het gras was nat, zodat we af en toe uitgleden, sommigen vielen zelfs. Toen we eindelijk op de top van de heuvel geklauterd waren, zagen we onder ons, terwijl de zon opkwam, de Donau, grijs onder de nevel. Boven die eindeloze en oneindige mist waren plekjes lucht te zien. Groene heuvels kwamen, als eilanden boven de aarde, tevoorschijn in de opkomende zon. Ik bleef achter bij de anderen.

Mijn gedachten waren nog bij mijn vriend, op die reis van hem waar hij achteloos, met bittere humor over had gesproken. Blauwe zeeën en verre eilanden waar ik niets van wist, rode planten en koralen onder water die ik me, neem ik aan, herinnerde van vroegere aardrijkskundelessen, bleven door mijn hoofd spoken. Tenslotte drong de stilte, de vrede van de zonsopkomst, ook in mij door. Alles waar mijn vriend mij van had verteld, en het beeld van hemzelf, ineengedoken in een versleten legerjas, was voor altijd in mijn geest geprent. Plot-

seling herinnerde ik mij ook steden en mensen die ik had gezien toen ik terugkwam uit de oorlog. Voor de eerste keer werd ik mij ervan bewust hoe ongelooflijk de wereld veranderd was.

Aan de andere kant van de tunnel stond weer een trein op ons te wachten. Hoewel in de verte de zon steeds hoger klom, was het in de trein nog volkomen donker. Uitgeput kroop ik in een donkere hoek van de coupé, zo eenzaam als een mens maar zijn kan. Ik zei voortdurend tegen mijzelf: Sumatra, Sumatra!

Alles was in de war. Zij hadden ons veranderd. Ik herinnerde me hoe het leven vroeger was. En ik liet mijn hoofd zakken.

De trein begon steunend weg te rijden. Het gevoel dat alles nu zo anders was, het leven en die onmetelijk verre plaatsen, wiegde me in slaap. Waar hadden we niet geleden, wat hadden wij, vermoeid als we waren, niet op vreemde plaatsen liefgehad. Niet alleen ik, of hij, maar zo vele anderen ook. Duizenden, miljoenen!

Ik vroeg me af: hoe zal mijn geboortestreek mij ontvangen? De kersen moeten nu rood zijn, en de dorpen vol leven en vrolijkheid. Kijk eens hoe de kleuren tot aan de sterren toe dezelfde zijn als die van kersen en koralen! Alles in de wereld staat met elkaar in verband. 'Sumatra,' zei ik nog eens tegen mijzelf, spottend.

Plotseling schrok ik wakker; een soort angst in mij die nog niet eens mijn bewustzijn had bereikt, wekte me. Ik ging de corridor in. Daar was het koud. We stonden weer stil, nu in een bosje. In een van de coupés werd gezongen. Ik hoorde een kind huilen. Maar al die geluiden drongen tot mij door alsof ze van een oneindige afstand kwamen. Ik rilde van de ochtendkilte.

Ik kon nog steeds de Maan zien en onwillekeurig glimlachte ik om haar schijnsel. De Maan is overal hetzelfde, omdat ze een kadaver is.

Ik voelde al mijn onmacht, al mijn verdriet. 'Sumatra,' fluisterde ik, niet zonder gemaaktheid.

Maar heel diep in mijn ziel voelde ik, hoe ik ook mijn best deed het niet te bekennen, een oneindige liefde voor deze verre heuvels, die met sneeuw bedekte bergen die zich uitstrekten tot de ijzige zeeën. Voor die verre eilanden waar nu misschien dingen gebeurden die wij hadden gedaan. Ik verloor al mijn angst voor de dood. Al de bindingen met mijn omgeving. Als in een krankzinnige hallucinatie reikte ik naar die eindeloze ochtendnevels, ik stak mijn hand uit en streelde de verre Oeral, de Indische Oceaan, waarin de blos van mijn jeugd was verdwenen. Streelde de eilanden, liefdes, verliefden, de bleke schaduwen. Deze hele verwarde wereld werd een grote sereniteit en een oneindige troost.

Later, in Novi Sad, in een hotelkamer, maakte ik uit dit alles een gedicht.

(Belgrado, 1920)

Light Verse

Naar Wildervanksterdallen
R.A. Basart

De hoofdpijn in een auto mond vol stof en
Oude rook: we rijden richting Wildervanksterdallen
We zoeken naar een ziekenhuis, we hebben grote haast
We racen richting Wildervanksterdallen

‘Zie je de schemering verdikken kind
Hoor je de avond vallen?’
‘Nee pa, enkel de waanzinnige wind
Die ijskasten over de weg blaast’

‘Het regent op de brug kind maar je wordt niet nat’
De voorruit breekt. Een lamp gaat uit
Ik heb nog iets vergeten maar ik weet niet wat
Zitten we vast? Gaan we vooruit?

Hoe ver is het van pink naar duim?
‘Er zit een elf in gindse kast’
‘O sabberiejosieja: voordat de hand zich sluit
Zijn we in Wildervanksterdallen’

Haarlemmer halletjes*
Jan Kal

Grote Markt

Op Loutje's sokkel, in mijn wielerbroek,
lees ik de *Hitweek*, als een tijdverdrijf.
Het oog van Coster ziet de nieuwste *look*,
terwijl ik lekker op de hoogte blijf.

De kraampjes langs, naar niets speciaals op zoek,
loop ik een Haarlems dichter tegen 't lijf.
‘Dag Bart, hoe gaat het met je dikke boek?’
‘Dit Franse meisje maakt dat ik niet schrijf.’

Bij Brinkmann ken ik alle mensen niet.
Met lang gezicht eten de mensen frites
bij de patattent tussen Vis- en Vleeshal.

Standwerkers prijzen luid hun laatste waar.
Kwart over vijf: Metz heeft mijn racefiets klaar.
Ik denk dat ik nog even langs de zee zal.

* *Van deze ‘Haarlemmer halletjes’ heb ik de eerste drie ter plekke gebakken, vóór ik naar Amsterdam kon emigreren in september 1968.*
Bij vroegere publikaties van sonnetten uit die periode, dus van vóór Fietsen op de Mont Ventoux, *was sprake van bundeling onder de titel* Jeugdzonden, *later gewijzigd in* Geestgrond.
Tijdens het samenstellen van deze kleine cyclus, met recht een Muggenronde, drong zich de enig juiste titel op voor mijn vroege sonnetten: Mooie Hel.
De laatste vier koekjes van eigen deeg dateren uit de zomer van 1986, toen ik vreesde terug te moeten keren naar Haarlemse regionen, terwijl ik dat nog lang niet wil.
Grote Markt: *Haarlem, 16 september 1967.*
Mooie Hel: *Bennebroek, 9 mei 1968.*
Luilakmarkt: *Haarlem, 1 juni 1968.*
Haarlem op school: *Amsterdam, 17 juli 1986.*
Haarlems roemrijkst wapenfeit: *Amsterdam, 9 augustus 1986.*
De Damiaatjes: *Amsterdam, 23 juli 1986.*
Uit Haarlems hout: *Amsterdam, 28 juli 1986.*

Mooie Hel

Door onze zeilboot schrikken uit het riet
wat eenden op, maar ze voltooien snel
hun korte boogvlucht - zie het vlooienspel -
met poten waarmee wordt gewaterskied.

Dit aanhangsel van 't Spaarne-stroomgebied
noemen de Nederlanders Mooie Nel;
een echte Mug spreekt juist van Mooie Hel,
het sjibbolet voor Haarlemmer of niet.

Zoals wij noodgedwongen telkens weer
het roer omgooiden als bij toverslag
een nieuwe koers moest worden uitgezet,

zo ga ik aan mijn tafel elke keer,
al zeilend door de ruimte, overstag
binnen de Mooie Hel van het sonnet.

Luilakmarkt

Bij lampionlicht boven bloementafels
heeft Haarlem 's nachts aan Pinksterbroeders maling.
Een Volendammer visser kan zijn paling
vlotter verkopen dan zijn buurman wafels.

Ik hoor van duif en Geest en nederdaling,
maar zie slechts vogels met ballonnennavels,
die aan een touw, met gas tot in hun snavels,
aan kinderpolsen meegaan, na betaling.

Vrijdags voor Pinksteren is Luilakmarkt:
heidens lawaai en nachtelijk geschuifel
langs de Raamsingel, vol met bloemenkramen.

Heeft ieder Haarlems huisje zijn cyclamen
of Ster van Bethlehem, wordt als de duivel
de straat geveegd, de grasrand schoongeharkt.

Haarlem op school

Don Frederik liet de bazuinen schallen.
Drie dagen eerder was aan Pieter Kies
de stoel van burgemeester Dirk de Vries,
een Spaansgezind verrader, toegevallen.

En met ‘Leve de Geuzen’ als devies
liet Ripperda de hakebussen knallen.
Ook Kenau was zó dapper op de wallen,
dat de Spanjool steeds weer de aftocht blies.

Na zeven maanden won de hongersnood.
De strijders werden gruwelijk gedood,
maar Alva wou de vesting zelf niet binnen.

Twaalfduizend manschappen verloor Duc d'Alve,
zodat door Haarlems helden reeds ten halve
van Alkmaar de victorie kon beginnen.

Haarlems roemrijkst wapenfeit (31 januari 1573)

Na onderaardse strijd met dolk en spa
in Haarlems grond, in mijn en tegenmijn,
verloor de stad het Kruispoort-ravelijn,
maar 't Spaanse leger Campocassia.

Dan loopt het storm op Janspoort en gordijn;
de Kruispoort wordt ontruimd door Ripperda.
Perea's vendel roept: ‘Victoria’,
maar krijgt nog een verrassing van Dardein.

Het Kruispoort-blokhuis, ondermijnd met kruit,
vliegt op een vuurzuil, onder hels geluid,
met zijn beklimmers, hoge officieren,

met hellebaarden, bussen en rapieren,
als bloederige brokken in de lucht.
Het Spaans gespuis slaat witjes op de vlucht.

De Damiaatjes

O Spaarnestad, denk niet dat ik je slijm
omdat ik er nu eenmaal ben geboren.
Als ik de Damiaatjes aan moet horen
val ik van pure wanhoop haast in zwijm.

Die grote terts die tingelt van de toren
en je door merg en been gaat als een vlijm
van negen tot half tien, o Haarloheim,
komt elke avond weer de rust verstoren.

De Baaf doet, Wijbo Wartena ter eer
- een kruisvaarder, gedood bij Damiate -
sinds 1562 tingtang-tang.

Vijfhonderd keer (!) is zenuwslopend lang.
Waarom riep Coornhert destijds niet: ‘Met mate!’
Geef Wijbo vijf minuten, tien, niet meer.

Uit Haarlems hout

Aan 't Spaarne liep zich de Spanjool te pletter;
na zeven eeuwen stad verdween de Mof.
In 't eerste vredesjaar zag ik, Godlof,
het levenslicht te Haarlem. Kan het netter?

Pas nu versterft de echo van de plof
van een uit Haarlems hout gesneden letter
door Lourens Janszoon, 's werelds eerste zetter
toen hem de afdruk in de bodem trof.

Daarmee werd Coster op zijn eigen houtje
in 1423, onze Loutje,
voorgoed de uitvinder der boekdrukkunst.

Vríjheid van drukpers is een recht, geen gunst.
Spanjool en Mof heeft Haarlem afgestraft
met Kenau Hasselaar en Hannie Schaft.

Twee gedichten
Kees Stip

Mijn computer

naar Gerrit Achterberg

Bij mijn computer denk ik continu:
Wat is hij toch verbazend vol van u.

Van uw geboortekreet tot uw doodssnik
kent hij u tot in ieder ogenblik.

In uw nog sterk aanwezige gestalte
verhoogt hij het aanwezigheidsgehalte.

Met al uw tegenwoordigheid van geest
zijt ge voor hem nog haast niet weggeweest.

Zijn tunnel met de kunststof overkapping
geeft u het groene licht voor uw ontsnapping.

Zijn hardware maakt uw software hard en waar:
het uur der waarheid voor uw dood is daar.

Uw komst is een berekenbaar proces.
Hij zal u redden, reken maar van yes.

Kleine planetensuite

Voorwaarts
Mars!
Donnerwetter,
welk wapengekletter.
Breng mijn boze
kletterhosen.

Jupiter,
op jou zou iemand
een symfonie moeten schrijven.

Hier spreekt Mercurius,
uw handelsplaneet.
Stuur mij uw zoontje eens
voor een semester.
Maak hem wat minder
planetoïde.

Saturnusje,
je ziet er weer uit
om door een ringetje te halen!

Stralend verrezen
uit het schuim onzer zeeën
lijdt zij aan vieze
tellurische ziekten.

Ur*a*nus
Term*i*nus
*O*rion
*O*deon
*Cu*pido
*Be*atrix
Allemaal fout.

Twee gedichten
Ad Vinken

Eufonie

Er komen nu vlakbij de warme bakker
Een bakkinette en een broodboetiek
Dat wordt de ondergang van d'arme stakker

Maar ook de flowershop is in paniek
Sinds er een bloemerette is verschenen
Die vondst werkt op de gunst van het publiek

De boekelier is zo voorgoed verdwenen
Omdat de livrerie toch sjieker klinkt
En waarom nam de kazerij de benen?

De concurrent heeft haar gewoon verlinkt
Met gracieuzer naam: de fromagette
Het is maar net wie 't fraaist de taal verminkt

Blabla! Straks moet ik om een punt te zetten
Op zoek naar bordeliek of neuquerette.

Personal computer

Intens geprikkeld werd ik door jouw luisterrijke charmes
Sans-gêne pornografisch blootgelegd in 't blad PC-Privé

Jouw klokfrequente libido van liefst acht Megaherzen
Scabreus onthuld in monochroom of kleurig monitor-display

Haast schaamteloos accentueert jouw double five inch floppy
Jouw microsofte digitale Locomotive Basic twee

Met geile wellust tast ik naar jouw weelderige software
Gecompleteerd met dubbeldrukgetoetste muis als nouveauté

Oh Schneider PC 15-12, gespreid te financieren
Zijt gij na zesendertig maanden reeds mijn harddisc maintenée.

Spijtoptant
Rob Wervers

Vaak heb ik heimwee naar de larvestaat.
Het is een diep en redeloos verlangen,
dat me bevangt in winkels, thuis, op straat.
Met tien tentakels houdt het me gevangen
achter loketten, in kantoorgebouwen,
in volle trams waarin aan leren lussen
de passagiers als trossen slachtvee hangen,
wanneer je dode woorden tot me praat,
mijn huid bevochtigt met je judaskussen,
wanneer ik weer een dageraad zie grauwen,
vijandig aan mijn diepst verlangen
en er een poolwind door mijn bloedbaan gaat.

Zes gedichten
Driek van Wissen[*]

Berend Botje

Berend Botje ging uit varen
met zijn scheepje naar Zuidlaren.
De weg was recht,
de weg was krom,
nooit kwam Berend Botje weerom.

Er komen soms van die verhalen tot je
waar je maar liever geen geloof aan hecht
en toch is de historie levensecht
van de mislukte zeeheld Berend Botje.

Hij was een simpel iemand naar men zegt,
of beter nog hij was getikt van Lotje;
dus voer hij naar Zuidlaren op een vlotje,
maar dit bekwam hem uitermate slecht.

Want dat de weg soms krom was dan weer recht
had onze held geheel niet in het snotje
en dus schrok hij zich plotseling een rotje
en kukelde toen van de achterplecht.

Naar Berends stoffelijke overschotje
wordt tot op heden nog altijd gedregd.

* *Dezer dagen verschijnt van Driek van Wissen bij uitg. Bert Bakker de bundel 'De volle mep, gedichten 1978-1987'.*

Toon Hermans achterna

Niet dat ik ooit iets anders heb verwacht,
maar toch - als ik de zon weer zie verdwijnen
verzucht ik bij het sluiten der gordijnen:
‘Er gaat geen dag voorbij... of het wordt nacht.’

Zegt U nou zelf, is dat niet mooi bedacht?
Of is voor de gewone doorsnee-breinen
zo'n regel slechts een parel voor de zwijnen
en wordt mijn dichtkunst weer niet hoog geacht?

Let dan maar op wie er het laatste lacht:
er kan geen rouwannonce straks verschijnen
of binnen onheilspellend zwarte lijnen
leest U dan weer de dichterlijke klacht
die ieder zal herkennen als de mijne:
‘*Er gaat geen dag voorbij... of het wordt nacht.*’

Stille wenk

op voordrachtsavonden

Al word ik straks bewierookt en geprezen
de avond hier beschouw ik als mislukt,
als niet, zodra mijn verzen zijn gelezen,
een wonderschoon en zeer lieftallig wezen
zich aan de houdgreep van haar vriend ontrukt
en mij vertederd aan haar boezem drukt
om zo mij te belonen naar den vleze
voor menig onvergank'lijk kunstprodukt.

Doch onder bange vrees ga ik gebukt,
want ik bedrijf op avonden als deze
een ongelukkig soort telekinese:

Geen schone bloem wordt ooit door mij geplukt.
Steeds zijn het lelijkers en zenuwpezen
en dwaze maagden, die ik heb verrukt.

Zwarte handel

Je ziet in Zuid-Europa op elk strand
met sieraden omhangen negers lopen,
die bezig zijn de kustlijn af te stropen
op jacht naar een geïnt'resseerde klant.

Dan klappen zij hun uitstalkoffers open,
ze vissen bonte lappen uit een mand
en spreiden trots hun boeltje op het zand
alsof zij ziel en zaligheid verkopen.

Ooit togen Witte Paters naar hun land
met kralen, spiegeltjes en benen knopen
in ruil waarvoor men zich wat graag liet dopen,

maar nu komen de zwartjes van hun kant
met al die snuisterijen uit de tropen
en doen ze hier aan ons weer van de hand.

Sonnet voor Pelleboer

Het weer vertoont een ergerlijk gedrag:
Het is nu al een zomer lang een kwelling
en elke dag opnieuw in tegenstelling
met wat de dag daarvoor De Bilt voorzag.

De elementen zijn totaal van slag;
zij houden ons in ijzige omknelling
vanaf de Mokerhei tot aan Terschelling
en leiden reeds tot nationaal beklag.

Maar morgen gaat het weer dus op de helling
en overmorgen gaat het overstag
en daarna wordt het dag na dag na dag
steeds beter in steeds hogere versnelling,

wanneer ik de meerdaagse weersvoorspelling
tenminste dit keer wel geloven mag.

Zeeslag

Terwijl het strand, veroverd door de eb,
natuurlijk door de vloed herwonnen wordt
en allengs tot de helft wordt ingekort
ervaar ik weer wat ik ervaren heb:

Een kleine jongen ben ik met een schep,
hardnekkig vechtend voor een wankel fort
totdat het aanstonds toch is ingestort -
de zee geeft op het laatst de volle mep;

een klap, die onafwendbaar komen moet,
maar toch, bij elke aanval van het water
verweer ik, driftig scheppend, mij fanater
en weet ik niet van wijken voor de vloed.

Ook nu, een half bestaan of meer al later,
geeft mij de wanhoop dikwijls nieuwe moed.

Vertaald proza

‘Hommage aan Krleža’, door Drago Ivanišević

Sorokin in de muur

Miloš Crnjanskiˊ
(Vertaling Titia Hamel en Lela Zečković)

Na dat bezoek aan mevrouw Peters die, bij wijze van spreken, in zijn bed woonde, in die muur, waar je alles doorheen kon horen, kon Rjepnin nauwelijks wachten tot de laatste dagen van zijn vakantie in Cornwall voorbij waren. Een schitterende omgeving verandert mensen niet. Om de een of andere reden dachten al die vrouwen in het hotel, als op commando, alleen maar aan de coïtus, en ze drongen zich ook aan hem op. Het enige lichtpuntje dat hem zou bijblijven van die vakantie, was de grote sloep van de vrijwillige reddingsbrigade - die de oceaan opvaart wanneer een schip in nood is. Dat was het enige.

Die grote sloep, op het droge getrokken, die op zijn rails klaar staat om de open zee op te varen, lag daar zo vredig, verlaten, stil, op het strand. Het was geen moderne boot die niet om kon slaan, uitgerust met radio en motoren, hij was geheel afhankelijk van mensen. Mensen die de onverklaarbare behoefte hadden zich om ande-

* *Miloš Crnjanski (Čongrad 1893 - Beograd 1977), Servisch dichter, romancier, novellist, toneelschrijver en vertaler. Hij studeerde kunstgeschiedenis en filosofie in Wenen, Parijs en Beograd. Tijdens de Eerste Wereldoorlog vocht hij in Galicië en keerde terug als overtuigd antimilitarist, hetgeen tot uitdrukking kwam in een aantal gedichten uit zijn eerste en vermaarde bundel* Lirika Itake *('Lyriek uit Ithaka', 1920) en vooral in zijn korte roman* Dnevnik o Čarnojeviću *('Dagboek over Čarnojević', 1921). In 1928 trad hij in diplomatieke dienst en werkte als attaché bij ambassades van het vooroorlogse Joegoslavië in verschillende Europese steden. Toen de Tweede Wereldoorlog uitbrak bevond hij zich in Rome. Hij besloot in het buitenland te blijven en kwam via Lissabon in Londen terecht. Pas in 1965, toen zijn anticommunistische houding uit de jaren dertig hem niet meer aangerekend zou worden, keerde hij, nu als gevierd schrijver, terug naar zijn geboorteland. Zijn roman* Seobe *('Migraties', twee delen, geschreven in 1927 en 1962) en zijn* Roman over Londen *worden beschouwd als hoogtepunten in de Servische literatuur en geven Crnjanski een plaats naast Ivo Andrić (Nobelprijswinnaar van 1962) en Miroslav Krleža. Deel I van* Seobe *is in Nederlandse vertaling verschenen bij De Boekerij, Baarn, 1964, onder de titel 'De pandoeren'.*
Crnjanski's Roman over Londen *bestaat uit ongeveer vijftig afzonderlijke episodes uit het leven van vorst Rjepnin, een Russische emigrant, en zijn vrouw Nadja. Het hoofdstuk* Sorokin in de muur, *ongeveer in het midden van het boek, beschrijft een breekpunt in het leven van de hoofdpersoon. Rjepnin komt in Cornwall tot de pijnlijke ontdekking dat hij geen eenling is, maar tot een groep soortgenoten behoort.*
Crnjanski heeft in deze roman, die een sterk autobiografisch karakter draagt, de tragiek van een banneling beschreven. De lotgevallen van iemand die al zijn energie verbruikt om zijn waardigheid te behouden. Geleidelijk raakt hij zijn identiteit kwijt. 'Ik ben een speld, pin, *geworden,' zegt Rjepnin ergens in een van de laatste hoofdstukken van het boek. 'Zij spreken mijn naam als Richpin uit.' Wanneer het hem uiteindelijk lukt zijn vrouw te bepraten om naar Amerika te vertrekken, pleegt hij zelfmoord.*

ren te bekommeren. (In die boot was seks niet de oorsprong van alle dingen.)

De oorsprong van alle dingen was het diep in de mens verankerde verlangen om anderen te helpen.

Die dagen stonden de kranten vol met schandalen over Italianen die naar Engeland kwamen om werk te zoeken. De bonden weigerden ze werk te geven. Die knappe, bruinogige jongemannen brachten de mijnwerkersdochters en -vrouwen in vervoering, en het leek alsof die vrouwen, de stakkers, ook van de andere nieuwkomers gecharmeerd waren - van de Indiërs, en zelfs van de zwarten die uit Europa, Azië en Afrika gekomen waren op zoek naar werk en inkomsten, maar slechts bij de vrouwen succes hadden. De kranten stonden er vol van. Seks was de oorsprong van alle dingen, dat kon je elke dag in de krant lezen.

Wat Rjepnin de laatste dagen van zijn verblijf in St. Mawgan vooral begon te vervelen was de voortdurende aanwezigheid van die vrouw, die een goed figuur had, maar een afschuwelijk, roodverbrand gezicht. Hij had het gevoel dat ze elkaar de laatste dagen wel erg vaak tegenkwamen in het halletje, en ze lachte steeds weer uitgelaten om hun verlegenheid.

Nog nooit eerder in zijn leven had Rjepnin zo gewoond.

Hij voelde zich gevangen in een soort net, door vrouwen geknoopt, en door mevrouw Fowey over zijn hoofd geworpen. Gedrieën bewogen ze zich als in een Engelse pantomime. Wie mag er om zeven uur 's ochtends de badkamer in? Hij. Wanneer mogen zij? Welke deur moet hij nemen? Wanneer hij, wanneer zij? Als hij zich maar niet vergist. Schaars gekleed komen ze elkaar soms per ongeluk in dat halletje tegen. Ze verontschuldigen zich dan, lachend. Door de muur heen hoort hij waarover ze praten en hoe ze lachen. En zelfs wanneer ze op gedempte toon praten, verbeeldt hij zich dat hij alles wat ze zeggen kan verstaan alsof ze *in* de muur zitten te praten. Boven zijn bed hangt af en toe de geur van mevrouw Peters' sigaret en hij vraagt zich af hoe dat toch komt. Eén keer verbeeldde hij zich zelfs dat de rook tegen zijn plafond hing.

Elke keer weer sprong hij dan op uit zijn stoel of van zijn bed en verliet het hotel, alsof hij op de vlucht was voor die stakker. Hij ging dan naar de reddingssloep, en daar pas kwam hij tot rust. Af en toe werd hij gek van verlangen om weg te gaan, over de oceaan, zomaar ergens heen, naar een onbekend land.

Om tenminste die laatste dagen alleen te kunnen zijn, op het strand alleen te kunnen zwemmen, vlak bij de rotsen, waar hij - voor zijn terugkeer naar Londen - vanaf wilde duiken, in de golven, zoals hij dat eens aan de kust van Jalta gedaan had, verzocht hij mevrouw Fowey hem te schrappen van de lijst van deelnemers aan de excursie, komende zaterdag naar St. Ives, waar ze een bezoek zouden brengen aan de plaatselijke kunstenaars en misschien ook aan graaf Andrej, en de vrouw van generaal Barsoetov. Hij zei dat hij een reddingssloep wilde bekijken, in het naburige stadje New Quay. Mevrouw Krilov bood meteen aan hem daar af te zetten, maar ook dat sloeg Rjepnin af. Terwijl de deelnemers aan de excursie - bijna allemaal gasten, zelfs Polen - meteen na het middageten het hotel verlieten, excuseerde Rjepnin zich en liep naar de tuin. Mevrouw Peters ging naar het postkantoor, omdat ze een telefoongesprek aangevraagd had met haar man die in Wenen was (dat zei ze tenminste). Ook mevrouw Fowey, die in de zomermaanden in de bibliotheek van St. Mawgan werkte, verliet het hotel. Met veel lawaai en motorgeronk vertrokken ze allemaal.

In het hotel, op de bovenverdieping, was op dat moment alleen één van de drie kamermeisjes aanwezig. Het was Lucy. Waarom Rjepnin zich opeens bedacht en naar zijn kamer terugging om Nadja een brief te schrijven, bleef hem ook later een raadsel. Op de gang kwam hij niemand tegen. Zelfs Lucy niet. In Engeland doet niemand z'n deur op slot. Je gaat niet zomaar ergens naar binnen waar je niets te zoeken hebt. Rjepnin trok zijn kleren uit en met ontbloot bovenlijf, als een zeeman aan dek, ging hij aan tafel zitten en begon zijn vrouw een brief te schrijven. Er was nog geen kwartier voorbijgegaan na het vertrek van de gasten, toen Rjepnin iemand in het halletje hoorde, die het appartement van mevrouw Peters binnenging en daar, vrolijk fluitend, de jaloezieën neerliet. Dat moet Lucy zijn, dacht hij. Hij hoorde haar naar de badkamer gaan; moest ze nu nog schoonmaken?

Intussen kwam het kamermeisje terug uit de badkamer en liep door de kamer heen en weer. Hij herkende de voetstappen van mevrouw Peters. Dat verbaasde hem. Waarom was ze teruggekomen? Peggy, haar dochter, was ook weg, wat deed de moeder dan nog in het hotel? Misschien, dacht hij, heeft ze op het postkantoor geen verbinding met Wenen kunnen krijgen, en is ze daarom teruggekomen. Wat had hij er eigenlijk mee te maken? Hij hield zich heel stil, en

ging verder met de brief aan zijn vrouw. Hij had alleen last van de geur van haar sigaret, het was alsof die uit de muur kwam. Even overwoog hij alsnog ergens naar toe te gaan, weg uit het hotel, maar hij was bang dat mevrouw Peters hem later zou vragen: Waar was dat leugentje voor nodig?

Hij hoopte dat mevrouw Peters gauw weer weg zou gaan.

Inmiddels was hij er vrijwel zeker van, dat de vrouw die hij zo dichtbij, bij wijze van spreken in de muur zelf kon horen, niet het kamermeisje Lucy was.

Omdat hij zich voelde alsof hij in de val gelopen was, kreeg Rjepnin er spijt van dat hij niet met de excursie was meegegaan. In zijn verbeelding zag hij de kleine baai van het stadje New Quay, waar de badgasten zich vermaakten met de nieuwe sport die populair begon te worden dat jaar - het zogenaamde *surf riding.* De badgasten kwamen staand op een plank met grote vaart aanglijden vanaf open zee, totdat ze de top van de golf bereikt hadden, en werden dan door de branding op het strand geworpen. En dat geeft goede zwemmers een gevoel van menselijke kracht en moed. Ze worden uitzinnig van vreugde en genieten intens van het geraas van de oceaan, de schuimende zee, het spatten van de omkrullende golven. (In Cornwall waren hierbij nooit ongelukken gebeurd.)

Hij wist dat mevrouw Krilov en mevrouw Peters, en zijn nog zo jonge landgenote Lady Park, en ook Peggy, de dochter van mevrouw Peters, konden surfen. 't Was alsof hij hen niet alleen in gedachten kon volgen, op dat uitstapje, maar alsof hij ook werkelijk zag hoe ze halfnaakt door de hoge golven naar de kust gedragen werden, als herboren vrouwen. Sorokin was ongetwijfeld van de partij, en misschien ook Bjelajev, en voorop gleed als een nieuwe Neptunus - soms zelfs op één been - sir Malcolm over de golven.

Hij hoorde weer iemand het halletje binnenkomen - sluipend als een inbreker.

Gaat hij bij mevrouw Peters naar binnen? Zacht gelach - kusjes - gegiechel - en dan de waarschuwing van de vrouw, die hij in die muur hoort zeggen: ‘Schat weet waar je aan begint.’ *Darling mind what you are about.*

Een mannenstem antwoordde grinnikend dat er in het hotel verder niemand was, en dat Lucy op de bovenverdieping het appartement van de familie Park aan het schoonmaken was. Het was Sorokin.

Rjepnin schrok op en kwam langzaam overeind, als een dode van zijn doodsbed. Hij luisterde gespannen. Hij herinnerde zich dat Ordinski hem verteld had, dat studentes in Oxford ook mannenbezoek mochten ontvangen, op voorwaarde dat het bed op de gang gezet werd. En die gekke Pool had hem verteld dat hijzelf, toen hij in Engeland gekomen was, ook zoiets had meegemaakt met zijn geliefde in Cambridge. De deur wordt nooit op slot gedaan. Niemand gaat in Engeland zomaar ergens naar binnen.

Zacht gefluister - gelach - kusjes - strelingen - gezucht.

Vanuit de muur, uit het niets, weer de geur van de sigaret.

Gegiechel als bij een stoeipartij. Oh oh - wat op z'n Engels klinkt als *au au.* - En vervolgens, gesmoord, een diep ademhalen, steeds sneller.

Rjepnin luisterde als versteend. Hij was er zeker van dat hij getuige was van het rendez-vous van mevrouw Peters en Sorokin.

Weerzinwekkende komedie in de muur. Alles is te horen. Seks? Oorsprong van alle dingen? Gekreun. En dan in de muur heel duidelijk: ‘Fantastisch fantastisch - *how wonderful how wonderful*.’

Wat Rjepnin het meest verwonderde, was dat hij Sorokin niet benijdde en ook niet met hem zou willen ruilen, al was het maar voor heel even. Hij wist alleen vrijwel zeker dat die twee nu op de ouderwetse Franse sofa lagen die hij bij mevrouw Peters had zien staan toen hij, de vorige avond, bij haar op bezoek was. Hij moest bijna lachen bij de gedachte: Dat kan niet echt comfortabel zijn, of wel soms?

Hij was zachtjes van de divan opgestaan, stond nu in het midden van de kamer, en vroeg zich af wat hij doen zou. Een gevoel van walging maakte zich van hem meester. In de muur was steeds sneller dat stompzinnige *darling darling* te horen, en het eindigde allemaal met een gesmoorde schreeuw van de vrouw. Rjepnin vond het op kattegejank lijken, zoals je dat 's nachts in Londen vaak hoort.

Katten zijn geliefde huisdieren.

Vertwijfeld keek Rjepnin naar de muur die hem van die scène scheidde maar alle geluiden doorliet. Hij kon zich nauwelijks weerhouden om met zijn vuist op die muur te bonzen, om te laten merken dat hij dit alles niet wenste aan te horen. Wat hem vooral bitter stemde was niet wát er in die muur gebeurde, maar dat hij het moest aanhoren. Was hij daarvoor naar de oceaan gekomen? Is dat die fameuze liefde waar iedereen het over heeft? Wijlen Barlov had

de gewoonte om wanneer hij zoiets meemaakte, toen in Kersj, dat vol zat met soldaten, gewonden en evacuées die op hun beurt wachtten om aan boord te gaan, op de deur te bonzen, luid zijn keel te schrapen en hen te feliciteren. Rjepnin hoorde nu de vrouw tegen Sorokin zeggen dat hij kennelijk vergat dat zij een kind had. Haar stem klonk nu dieper, verzadigd van genot.

Rjepnin hoorde haar naar de badkamer gaan.

Toen ze terugkwam heerste er enige tijd een diepe stilte, maar de komedie begon even later weer van voren af aan. Lachwekkend. Oh schat van me!

Darling darling! Fantastisch. Fantastisch. *How wonderful!*

Door al dat gekreun en gehijg heen hoorde hij Sorokin woedend tegen mevrouw Peters schreeuwen haar sigaret uit te doen. Doe die sigaret weg! *Take away that cigarette*! Ook hoorde hij de hese stem van de vrouw, die een paar keer zei dat zij dat lekker vond, zo.

De momenten dat ze niet praatten - dat ze hun mond hielden - kon Rjepnin het nog wel uithouden, maar nu liep hij naar het raam, deed het open, en kreeg de neiging om, als een ruiter van zijn paard, van de vensterbank af te springen, de tuin in, en gewoon weg te gaan. Het was niet hoog. Hij voelde zich volslagen belachelijk.

Opeens moest hij aan zijn jeugd denken, als hij in de schoolvakantie naar zijn Naberezjnaja ging en bij het open raam, waar de sering naar binnen groeide, zat te leren. En onwillekeurig keek hij naar de mussen onder het raam, op het stoffige paadje. Mus op mus. Hoelang duurt zoiets? Eén, twee seconden? Het vrouwtje schudt zich los maar het mannetje zit meteen weer boven op haar. Hoe vaak? Honderd keer? *How wonderful. How wonderful*, was er opnieuw in de muur te horen.

Toen hij door de latten van de houten jaloezieën keek zag hij plotseling in de tuin de oude tuinman van mevrouw Fowey, en hij begreep dat zijn vlucht niet onopgemerkt kon blijven; de oude man zou vreemd opkijken als hij hem zomaar uit het raam zag springen. Alles zou uitkomen. Hij vond het zielig voor Peggy. Hij vond het ook zielig voor mevrouw Fowey, die lieve dikkerd, die de hele dag in het huis in de weer was. Zoiets heeft ze niet verdiend.

En de tuinman wiedde onverstoorbaar het onkruid tussen de rododendrons. Hij droeg een blauw grof linnen hemd met opgerolde mouwen, een blauw voorschoot, schoenen met houten zolen, en een hoed met brede rand op het hoofd. Hij had een puntbaardje en hij

deed rustig zijn werk, alsof er op de hele wereld niets anders bestond dan zijn werk en zijn schoffel, alsof hij niets te maken had met de oceaan, met de hemel of St. Mawgan, en ook niet met dit hotel waar hij zijn brood verdiende. Rjepnin keek verbijsterd naar die man wiens beperkte bestaan zich in stilte, eenzaamheid en afzondering afspeelde en die geen weet had van wat er om hem heen of in de wereld gebeurde. Die kranige oude man die met duidelijk plezier nuttig werk deed, leek hem het toonbeeld van gezond verstand. Hij benijdde die man, in dat plaatsje aan de oceaan.

Het was duidelijk dat hij via het raam niet weg kon - dat hij vast zat in zijn eigen kamer, als in een val.

Bij mevrouw Peters was inmiddels ook dát liefdesintermezzo geëindigd met haar ‘oh oh wat fantastisch’. Toen ze tot rust gekomen waren ging mevrouw Peters weer naar de badkamer. Toen ze terugkwam vroeg ze om een sigaret.

Rjepnin hoorde vervolgens Sorokin tegen haar zeggen dat hij aan scheiden dacht. Van zijn vrouw. Zij leeft voortdurend in angst zwanger te worden, en verlangt van hem dat hij voor de voorbehoedmiddelen zorgt.

Mevrouw Peters lachte. Ze was merkbaar veranderd. Ze deed nu aanhalig, en babbelde opgewekt. Tactvol probeerde ze Sorokin duidelijk te maken dat er van een scheiding geen sprake kon zijn. Sir Malcolm zou hem dat nooit vergeven. Hij moest geduld hebben. Zij zou er voor zorgen dat mevrouw Fowey het hele naseizoen in St. Mawgan bleef, dan konden zij vaker samen zijn in Londen.

Om haar minnaar gerust te stellen zei ze dat haar man haar regelmatig uit Wenen belde en dat hij voorlopig niet van plan was thuis te komen, zeker niet voor Kerst. Hij hoorde ook Sorokin naar de badkamer gaan en toen hij terugkwam klonk het gerinkel van glazen en begon zich, vanaf het plafond, weer de geur van een sigaret te verspreiden.

Hij hoorde mevrouw Peters nu op aanhalige toon tegen Sorokin zeggen: ‘Peggy begint morgen met haar paardrijlessen.’ Ze zouden deze week vaker alleen kunnen zijn. Daarna werd het weer stil, en kort daarop hoorde hij haar weer zachtjes kreunen van genot. Het duurde nu veel langer, terwijl ze weer, alsof het haar pijn deed, uitriep: ‘Fantastisch fantastisch.’ En dat alles eindigde even later met het uitroepen van zijn naam, wat klonk als kattegejank: *Constantine Constantine oh oh* - wat dan weer klonk als *au-ooh, au-ooh.* (Mevrouw

Peters sprak de naam van haar minnaar uit als: *Kenstentain Kenstentain.* Rjepnin kon zijn lachen bijna niet houden.)

Uitgeput begon ze vervolgens poeslief tegen Sorokin te praten, en met een stem die diep uit haar keel kwam vroeg ze hem of er iets was. Ze zei: 'U stelt me teleur vandaag - waar is uw opgewektheid gebleven?'

Rjepnin was geschokt toen hij hoorde hoe Sorokin nederig om geld begon te bedelen. Zijn keel schrapend begon hij op matte toon te vertellen hoe zijn vrouw en hij deze maand de aflossing van de hypotheek, die zij dankzij het geld van sir Malcolm hadden kunnen nemen, niet konden betalen. Hij vroeg mevrouw Peters timide hem te helpen.

Rjepnin stond nu als versteend te luisteren.

Die beroemde Rus? Eén van de jongste Engelse piloten? Gigolo? *Maquereau*?

Hij hoorde haar aansteker. Zou ze weer een sigaret opgestoken hebben? Hij was gedwongen naar de ijskoude stem van die vrouw te luisteren, die beheerst - beleefd - antwoordde dat Sorokin moest wachten. Haar man was op reis - op een heel gevaarlijke reis - voegde ze er aan toe. Daarover kon pas gepraat worden na zijn terugkeer. Na die laatste ontvoering - van generaal Markov - in Parijs heeft iedereen z'n geld vastgezet. Helaas. Er is niet meer zo gemakkelijk aan geld te komen. Sorokin moest de demobilisatie afwachten en dan naar Parijs gaan, als gewoon burger. Haar man kon hem aan een baan helpen. Hij zou daar volgende maand zijn.

Sorokin begon toen nog harder te bedelen.

Hij kan zich een leven zonder uniform niet voorstellen. Hij wil bij zijn vrienden blijven, die binnenkort naar Berlijn gaan. Hij zou er een eind aan maken als ze van hem een verkoper zouden maken, van dat, wat de Fransen noemen: *soutien gorge* en de Engelsen: *bra.* Hij zou niet verder kunnen leven als hij niet meer elke ochtend met zijn vliegtuig zou kunnen opstijgen. Hij laat zich niet van zijn vrienden scheiden. Zij moet dat kunnen begrijpen, ook al is ze geen man. Laat hem tenminste nog één, twee jaar zijn uniform. Zij weet toch dat ze naar Berlijn gaat.

Waarschijnlijk om haar gunstig te stemmen, begon Sorokin haar onstuimig te liefkozen.

Ze lachte.

Wie weet hoe lang die komedie in de muur nog geduurd zou heb-

ben als er buiten, onder Rjepnins raam, niet plotseling tumult was ontstaan.

Er sloeg iets tegen de muur, iets van ijzer - misschien een spade, misschien een schoffel - de tuinman schreeuwde iets, en de hond begon onder het raam te blaffen.

Bij mevrouw Peters was het doodstil geworden.

Op de bovenverdieping hoorde Rjepnin iemand lachen en iets uit het raam roepen. Hij kende die stem - het was het kamermeisje. Lucy. Zij schreeuwde. ‘Was het nou een rat, een konijn of een eekhoorn?’ *A rat, a rabbit, a squirrel*?

Er zaten ratten in de tuin, in een kas waar nu het tuingereedschap bewaard werd.

Rjepnin hoorde niet goed wat de tuinman antwoordde, maar hij hoorde duidelijk hoe mevrouw Peters - met angstige gedempte stem - haar minnaar wegstuurde. ‘Ga weg, ga weg! *Get out get out.*’

Zelfs meende Rjepnin te horen hoe Sorokin zich hals over kop aankleedde, hoe hij als een dief het halletje binnensloop, de deur naar de gang opendeed en hoe zijn voetstappen steeds zachter klonken, en wegstierven.

Rjepnin stond bij de deur.

Hij hoorde mevrouw Peters fluiten, door haar appartement lopen en naar de badkamer gaan. Water ruiste als een waterval. Water welde op, klaterde als een fontein.

Rjepnin hield zijn adem in. Hij wachtte op het moment dat hij zijn kamer uit kon, weg uit het hotel. Hij bedacht opeens dat Lucy had gevraagd of het misschien een eekhoorn was die door de hond was opgejaagd. Rjepnin herinnerde zich de eekhoorntjes uit zijn jeugd, en hij was nu net zo geschokt als toen hij voor het eerst merkte dat de Engelsen ze, in de voorsteden van Londen, in hun tuinen verdelgen, als schadelijke dieren. Voor Rjepnin was de eekhoorn het liefste speelkameraadje, zoiets als een zusje, in de tuinen van Naberezjnaja. Het lot had hem blijkbaar naar Cornwall gebracht om er achter te komen dat eekhoorns in sommige landen gedood worden als schadelijke dieren. En toen hij mevrouw Peters terug hoorde komen, vrolijk fluitend, vroeg hij zich opnieuw af hoe het mogelijk was dat het hier zo gehorig was dat zelfs de meest gedempte geluiden door de muur drongen. Er moest ergens in die muur een opening zijn, een gat, waardoor zelfs de rook van haar sigaret zijn kamer binnendrong.

Toen even later alles weer rustig werd en mevrouw Peters haar jaloezieën opengedaan had, naar buiten gegaan en vertrokken was, begon Rjepnin de muur te onderzoeken die hem van dat alles scheidde. Hij klom zelfs op de vensterbank en dook in de hoek achter de gordijnen. Toen hij de gordijnen wegschoof kwam er vlak onder het plafond een ouderwetse ventilator te voorschijn die hij niet eerder opgemerkt had - waaraan enige losse stukken karton hingen, en een vieze doek.

De gebeurtenis in de muur had een even vernietigende uitwerking op deze romantische Rus als de laatste regels van een droevige Russische roman. Is dat liefde? Is dit de oorsprong van alle dingen? Een reu en een teef die aan elkaar vastgeplakt zitten en zich niet van elkaar los kunnen maken voor ze afgekoeld zijn? Is dit de bedoeling van een vakantie in Cornwall?

Toen hij na de gebeurtenissen het hotel verliet, was Rjepnin blij dat hij de volgende dag naar Londen kon vertrekken.

Twee weken doorbetaalde vakantie (‘onbetwiste vooruitgang van de mensheid’) waren voorbij. Maar de meesten bleven nog een paar dagen langer weg. Het kwam vaker voor in de elegante winkels van Londen, en het werd niet bestraft. Het wordt oogluikend toegestaan. Meestal kom je pas op maandag terug, twee dagen later. Ook Rjepnin mocht van Robinson tot de drieëntwintigste augustus wegblijven. Na het incident met Sorokin in de muur, besloot hij de volgende dag al te vertrekken.

Niets zou hem verhinderen te vertrekken wanneer hij wilde.

Die avond, toen hij het hotel had verlaten met een gevoel van walging - wat duidt op een eerste teken van ouderdom - bleef Rjepnin lang, totdat het donker werd, aan het strand zitten.

Na een licht regenbuitje was de oceaan heel kalm geworden. De oceaan schitterde vlak voor zonsondergang glad en oneindig, en alles wat er op aarde gebeurde werd erin weerspiegeld. Rechts van het restaurant op het kruispunt liep de weg omhoog, langs de hotels, in noordelijke richting naar het dorpje dat volgens overlevering het decor vormde voor Tristan en Isoldes liefde. De heuvel was groen - hij zag de witte vissershuisjes, de tuinen waren van elkaar gescheiden door heggen en losse stenen. Links was de helling nog steiler, met gras begroeid, en een smal weggetje liep vlak langs een ravijn. Voor hem lag de zee. Hij zat daar tot de zon onderging en verdween achter de horizon als een reusachtige rode fakkel. Zij doofde uit in

de verte zoals mensen in een ver verleden geloofden dat zij uitdoofde. En dat je bijna kon horen hoe het siste, in het water waar geen eind aan kwam. Alles gloeide - de rotsen, de hemel, zelfs die oneindige horizon leek te gloeien. Het zand voelde warm aan, alsof het stofgoud van de zon was. Hij staarde naar de rots waar hij vanaf wilde duiken, zoals hij vroeger zo vaak gedaan had.

De rots was rood, als een bouwsel van koraal.

Hij schaamde zich dat hij die duik zolang had uitgesteld, omdat hij bang was geworden van de oceaan. - En ook dat was een teken van beginnende ouderdom.

En die duik had hij uitgesteld tot morgen, de dag van zijn vertrek uit Cornwall. Dat moest zijn 'Vaarwel, Cornwall' worden. Ze zouden elkaar nooit meer terugzien.

Hij had er niet in het minst spijt van dat hij wegging. Kort voor zijn vertrek naar Londen was het hem duidelijk geworden dat al die vrouwen in het hotel hem, om de een of andere duistere reden, ook in Londen wilden blijven ontmoeten. Zij lieten allemaal weten dat ze Nadja wilden leren kennen. Zij vielen hem lastig in de bar. Vroegen hem waar hij geweest was. Kwamen naar hem toe op het strand, en wilden dat hij mee ging zwemmen. Mevrouw Peters vroeg hem om met haar en met haar dochter Peggy te dansen. En zijn jonge landgenote Lady Park zou hem leren surfen. Graaf Andrej en de generaalsvrouw Barsoetov hadden telefonisch uit St. Ives - bij mevrouw Fowey - naar hem geïnformeerd. En mevrouw Krilov vroeg hem of hij een dag mee wilde naar haar geboorteplaats, het stadje Truro (wat in het hotel uitgesproken werd als *Tjoero* en *Troero* en *Troeroe*), Krilov lag in het ziekenhuis, voor een dag of twee.

Toen hij afscheid kwam nemen vertelde mevrouw Fowey Rjepnin dat ze allemaal - behalve zijzelf en 'de jonge dame uit Smolna' - teruggingen naar Londen. En allemaal boden ze hem een lift naar Londen aan. Alleen Sorokin keek hem in het voorbijgaan brutaal aan. Hij riep lachend: *Rad Vas videt', knjaz'.*[*]

Om die laatste dag verdere contacten met deze vakantiekennissen te vermijden, hield Rjepnin zich schuil tussen de rotsen aan de kust.

Die laatste dag in het hotel ontweek Rjepnin iedereen, niet alleen omdat wat hij in de muur gehoord had hem deprimeerde, maar ook omdat hij niemand, behalve de generaalsvrouw Barsoetov, ooit nog

* *Fijn om u te zien, hoogheid.*

zou willen ontmoeten. Hoewel Rjepnin tegen Nadja ooit uitgeroepen had dat hij - als hij in Frankrijk geboren was - een St. Just had kunnen zijn, was hij een junker en bleef een junker, die met de mannen en de vrouwen uit de middenklasse niets te maken wilde hebben. Cornwall had hem noch het verleden doen vergeten, noch gemoedsrust gebracht. Integendeel, tussen al die landgenoten had hij het gevoel dat hij geen balling was maar zich weer in Rusland bevond, in het Rusland van zijn jeugd. Alsof hij niet al vijfentwintig jaar in het buitenland woonde. De hotelgasten, de Russen, deden allemaal alsof ze nog in Kersj waren. De weg die hij had afgelegd van St. Petersburg naar Odessa, en vandaar via Kersj naar het buitenland, voerde hem nu via dit hotel en via Londen terug naar Kersj en St. Petersburg. Hij vond het verwarrend dat hij hier, in dit verre Cornwall, zijn landgenoten ontmoette die hem als door een wonder terugbrachten naar Rusland, naar St. Petersburg, dat hij nooit zou vergeten - en waar hij iemand anders was geweest.

De laatste tijd moest hij ook zo vaak aan Pokrovski denken, terwijl hij hem slechts één keer in Parijs, in de Russische kerk, gezien had. En na bijna dertig jaar zat hij weer tussen de Russen en Russinnen, in het buitenland, alsof ze allemaal gekomen waren om hem te halen, als in een boze droom - ze deden hem denken aan wassen beelden, in de coïtus verstrengeld.

Terwijl hij zo in Cornwall aan het strand zat, starend over zee, zag hij zichzelf plotseling het station uitlopen, en de Nevski Prospekt over, langs de haven, door het park, in de hitte van de augustusmaand - maar dan van een Russiche augustusmaand. De wereld is een gekkenhuis. Hij kon niet geloven dat hij werkelijk in Cornwall was.

Het was de laatste dag in Cornwall, vlak voor zijn vertrek, en nooit had hij zo sterk het verlangen gevoeld om nog eenmaal dat mooie stadje van zijn jeugd te zien, waar hij zo van hield. Dat hij verlaten had om zijn vader op te zoeken in Finland - voor een dag of twee, drie - maar wat, uiteindelijk, een scheiding van dertig jaar zou worden. En zie nu eens, terwijl hij aan de rotsachtige kust van Cornwall zit, loopt hij als een maanzieke door de parken, langs de kade, waar hij als kind zo vaak, zelfs in zijn dromen, rondgerend heeft.

In gedachten zag hij de fonteinen van Petrodvorec.

Hij walgde van Sorokin. ‘Klaarmaker’ in andermans huwelijk.

Gigolo. Nee, dat is geen liefde. Nee, hij zou dit nooit aan Nadja vertellen.

Hij zou haar vertellen dat hij in Cornwall de fonteinen van Petrodvorec zag, die naar een betere, mooiere wereld leiden, als een poort van water, als een vlam van water; hartverwarmend als Russische danseressen - fonteinen van omhoog springende ballerina's - fonteinen van zeeschuim, of van sneeuw. Die daar in het park met de kracht van een geiser uit het groen omhoog spuiten. Sorokin is zielig. Dat is geen Rus. Hij werd geboren toen zijn ouders al in het buitenland waren. Een mooie jongen, dat wel. Maar lachwekkend. Zij rookt daarbij. Twee sigaretten tegelijkertijd. Eén daarvan is Sorokin. Twee geneugten. Sorokin als rook.

Terwijl hij nu bijna geamuseerd aan die onnozele Sorokin dacht, zag hij plotseling al die fonteinen voor zich. Het was alsof ze op klaarlichte dag in zeeschuim veranderden en steeds dichterbij kwamen, helemaal tot aan het strand van Cornwall. Zij komen hem vertellen dat niemand het recht heeft hem ertoe te veroordelen zijn hele leven in het buitenland door te brengen - terwijl hij daar, in hun nabijheid, geboren is. Alles wat hij verlangde was nog één keer langs die kade te rennen, zoals hij in zijn jeugd zo vaak had gedaan. Om niet van Sorokins coïtus in Cornwall getuige te hoeven zijn, om aan zijn gouvernante te ontsnappen, een Engelse die zijn vader voor hem uit Engeland had laten komen. Hij kon zich nauwelijks inhouden om uit te schreeuwen dat hij nog één keer over het water in Petrodvorec wilde lopen. Monniken en bedelaars doen dat in Azië - waarom zou hij dat niet in Rusland mogen?

De oude dame, gravin Panova, had een grote vergissing begaan toen ze hem naar Cornwall stuurde, naar dat hotel. Wie zijn die mannen? Wie zijn die vrouwen?

Het liefst was hij uit Engeland gevlucht, naar Parijs, als daar niet Napoleon begraven lag. Napoleon werkte op deze Rus als een rode lap op een stier. Zat hij eenzaam op de rotsen van het eiland St. Helena? Ja ja, maar had hij ooit in zijn leven aan iets anders gedacht dan aan de coïtus? Hij was, zeggen ze, een groot generaal - ja ja, maar wat deed hij vlak voor de slag bij Borodino. Hij liet zijn kapper komen. Hij zat tussen zijn parfumflesjes terwijl anderen hun dood tegemoet gingen. Hij had een buikje. Keizer. Rjepnin had altijd een scheldwoord klaar voor Napoleon. Wat moest je eigenlijk met die prachtige natuur, wat moest je ermee? Sorokins coïtus die

hij had moeten aanhoren, bedierf voor Rjepnin zelfs het plezier in de natuur, die avond. Hij ging vaak met Nadja naar de kust, niet ver van Londen, om een beetje uit te waaien. Hij herinnerde zich hoe overweldigend die natuur was als het hoog tij werd. En als de zee zich terugtrok, zaten ze bedroefd naar die stinkende modder in ondiepe geulen te kijken. Ze kwamen moe terug van zo'n uitstapje.

Het is Rjepnin gelukt nog dezelfde dag, na dat voorval met Sorokin in de muur, de brief aan Nadja af te maken. Hij had die dag een brief van haar ontvangen.

Ze schreef hem dat ze weer terug was uit het ziekenhuis (‘niets bijzonders, een vrouwenkwaaltje’) en dat ze zich erg goed voelde. Hij was vastbesloten, haar alleen de prettige dingen over Cornwall te vertellen, als hij weer thuis was. Over Sorokin zou hij het zeker niet hebben.

Aan het strand, bij de rotsen waar hij twee weken geleden voor het eerst had gezeten, wachtte Rjepnin op de zonsondergang en besloot het scheldwoord dat, naar men zegt, Cambron de Engelsen naar het hoofd slingerde toen ze hem toeriepen zich over te geven - voortaan door iets anders te vervangen. Om zachtjes binnensmonds Shakespeare te citeren - men moet leren zwijgen. *The rest is silence.*

Starend naar de zonsondergang - aan de kust die hem, toen hij in Cornwall aankwam, zo majestueus leek - was hij er die dag van overtuigd dat ook in de liefde heel wat onuitgesproken moest blijven. Zou men hem geloven als hij vertelde dat een beroemde piloot van de Engelse luchtmacht - een Rus - een vrouw zo kon bidden en smeken, terwijl ze onder hem ligt te roken, zijn schuld aan de bank af te betalen? De wijzen uit de oudheid, wist Rjepnin, geloofden daadwerkelijk dat een vrouw ongeluk brengt, of ze nu goed en mooi is of niet, of ze nu geschaakt is om een echtbreekster te worden zoals de schone Helena, of tien jaar trouw wacht tot haar man uit de oorlog terugkomt. Doe die sigaret weg. *Take away that cigarette!* Wat heeft het voor zin te vertellen over iets dat op zichzelf al belachelijk en idioot is, en dat zich in een mensenleven eindeloos herhaalt?

Men moet leren zwijgen! Hij heeft zich lang niet zo goed gevoeld als nu, na het zwemmen en het zonnebaden. Dat fysieke gevoel van kracht in zijn schouders, benen, armen, leek hem het enig aangename wat hij tijdens die vakantie had meegemaakt.

Rjepnin zou zich ook later die zonsondergang in Cornwall, kort voor zijn vertrek naar Londen, nog goed herinneren. Nu dacht hij nog steeds met walging aan die middag in het hotel, en hij kon nauwelijks wachten om St. Mawgan te verlaten. Hij was van plan de volgende dag af te reizen en niets zou hem daarvan afbrengen. Zijn geld was trouwens ook op.

Hoewel mevrouw Fowey hem had aangeboden om nog enkele weken in haar hotel te blijven, zij had immers zowel van de oude dame, gravin Panova, als van het legioen vernomen, dat zijn vakantie verlengd kon worden en dat alle kosten gedekt waren, weigerde Rjepnin daarover te praten. Dat hij de volgende dag toch niet wegging was toeval, iets wat hij aan de vooravond van die dag nog niet kon weten. Hij had de laatste tijd de gewoonte steeds weer te zeggen dat alles in het leven toeval is. Een ongelukkig leven - toeval. Ontmoetingen - toeval. Raspoetin - toeval. Meneer Novgorod - toeval. De dood - toeval. Gods wil - toeval.

Die mooie zonsondergang was ook toeval.

Terwijl hij daar op de rotsen zat, met zijn rug tegen een steen geleund als tegen een zacht kussen, leek het opnieuw alsof wijlen Barlov hem vriendelijk in het oor fluisterde: Kijk wat een wonderlijke metamorfose! *Vot, neobyknovennaja metamorfoza, knjaz.* Nadja zal niet lang meer bij hem blijven, zij zal hem verlaten, maar zie - hij heeft nu de oceaan. Hij moet zich vastklampen aan die zonsondergang. De oceaan is het grootste en mooiste wat God geschapen heeft. God schonk hem in plaats van een vrouw een ontmoeting met de oceaan, die oneindig is.

En dat wat hij in de muur hoorde? Sorokin?

En die mevrouw Krilov die bleef zeuren over dat uitstapje naar Truro?

Wat een mooi stadje, uwe hoogheid. Poëzie, uwe hoogheid. Vakantie, uwe hoogheid. Liefde, uwe hoogheid.

‘Kom nou, liefde!’ zei Rjepnin plotseling hardop. In Tver, in Rusland, was al beschikt dat die Rus, Krilov, daar geboren werd om langs een omweg naar Engeland te komen, waar hij trouwde. En in dat andere stadje, waar mevrouw Krilov het steeds over had, was beschikt dat daar, dertig jaar geleden, ene Patricia Myers geboren werd, en dat die twee exemplaren van het menselijk ras elkaar tegenkwamen. In een ziekenhuis waar ze tijdens de oorlog werkten, wat een onmiskenbaar teken van vooruitgang van de mens-

heid in de oorlog is. Worden er daarom oorlogen gevoerd? Worden er daarom kinderen geboren? Moest het van de Almachtige tot een coïtus komen tussen die Rus uit Tver en die vrouw uit Cornwall? Is het niet hetzelfde geval met Sorokin en mevrouw Peters? Betekent vrije wil niet meer dan een sigaret en dat tijdens de coïtus? Mijn God, handen vol werk voor de Allerhoogste.

Drie verhalen

*Danilo Kiš**
(Vertaling Reina Dokter en Lela Zečković)

De wei

Hij liep langs de oever van de rivier, richting Baksa. In de lucht hing de geur van ozon, vermengd met die van al bijna uitgebloeide vlier. De verse molshopen waren donkerrood als een wondkorst. Toen brak plotseling de zon door. In het gras vlamde de boterbloem op. Het rook naar kamille, de lucht boven de wei was zwaar van een overvloed aan geuren. Hij keek hoe zijn hond in de sleutelbloemen hapte, en hoe het groene kwijl uit zijn bek droop. Ook hij ging op zijn buik in het gras liggen, vlak bij een molshoop die dampte als vers brood. Hij kauwde op een stengel van een sappige zuring.

Hij liep op blote voeten en had een korte broek van donkerblauw linnen aan. Tussen zijn vingers zaten opgedroogde schurftkorstjes.

(In die tijd wist ik nog niet dat ik ooit verhalen zou gaan schrijven, en toch dacht ik: Mijn God, wat voel ik me klein in tegenwoordigheid van deze bloemen!)

In zijn broekzak hield hij een rolletje van twee miljoen aan blauwe oorlogsbankbiljetten vast, waarmee hij de pijpjes zwavel moest betalen.

Voor het doktershuis trok een grote sint-bernard aan de ketting. Een volgevreten, dol beest.

(Ik wist dat ik zou moeten liegen: doen alsof ik niet wist dat twee miljoen eigenlijk niets waard zijn.)

‘Wat kan ik voor je doen, jongeman?’ vroeg de dokter. Hij had een witte jas aan die rook naar hoestpastilles.

Hij strekte zijn arm uit en spreidde zijn vingers:

‘Schurft,’ zei het jongetje.

* *Danilo Kiš werd in 1935 geboren in Subotica, bij de Hongaarse grens. Hij studeerde vergelijkende literatuurwetenschap aan de universiteit van Belgrado. Als lector Servokroatisch was hij enkele jaren verbonden aan de universiteiten van Straatsburg, Bordeaux en Lille. Hij woont en werkt nu in Parijs. Kiš heeft vertaald uit het Hongaars (Petöfi, Ady, Radnóti), uit het Russisch (Mandelstam, Tsvetajeva) en uit het Frans (Lautréamont, Baudelaire, Verlaine, Queneau).*
Het verzameld werk van Danilo Kiš, in Joegoslavië uitgegeven in 1983, bevat de delen Mansarda *(‘Mansarde’);* Psalm 44 *(‘Psalm 44’);* Rani jadi *(‘Kinderleed’, waaruit de drie hier opgenomen verhalen);* Bašta, pepeo *(‘Tuin, As’);* Peščanik *(‘Zandloper’, verschijnt binnenkort bij De Bezige Bij);* Noć i magla *(Nacht en nevel);* Grobnica za Borisa Davidoviča *(Het grafmonument voor Boris Davidovitsj, Bezige Bij 1984);* Čas anatomije *(‘De anatomische les’);* Homo poeticus; Enciklopedija mrtvih *verscheen in 1985 bij De Bezige Bij onder de titel ‘Encyclopedie van de doden’.*

(Het kan niet eeuwig duren, dacht ik bij mijzelf. Laat nou de dokter een half uur met mij bezig zijn, plus het lopen terug, dan is de hele vervelende toestand op zijn hoogst over een uur voorbij. Over een uur, zelfs over een half uur loop ik langs de oever van Kerka op weg naar huis, en de dokter, de hele komedie, de leugens en de schaamte - dat zal allemaal tot het verleden behoren. Dat zal allemaal achter de rug zijn, net als de staart van die sint-bernard. Dat zal allemaal verleden tijd zijn. Tot nu toe had ik nooit onderscheid tussen die twee tijden gemaakt. Maar toen, die dag bij de dokter, heb ik geleerd: als je het moeilijk hebt, moet je denken aan wat er daarna komt. Dat is net zoiets als een wei op de terugweg.)

De dokter schreef een recept voor hem uit, uit gewoonte, toen bedacht hij zich en verscheurde het en gaf hem twee pijpjes zwavel gewikkeld in cellofaanpapier. Het jongetje slikte even en keerde terug van de wei waar hij in zijn gedachte al liep:

‘Wat ben ik u verschuldigd, meneer?’

‘Hoeveel geld heb je?’ vroeg de dokter.

‘Twee miljoen, meneer,’ zei het jongetje.

(En hij liep al door de wei en sloeg met zijn stok de hoofdjes van de klokjes. De villa en de hond van de dokter, en al dat gedoe, lagen al achter hem. Al zou hij willen, hij zou die tijd niet meer kunnen inhalen - hij zou alleen kringetjes kunnen draaien als een hond die zijn eigen staart nazit.)

‘En wat kun je kopen voor twee miljoen, jongeman?’

‘Ik weet het niet, meneer.’

(Maar hij wist het best. Eén ei. Hooguit.)

‘Niets,’ zei de dokter.

(Hij was al bijna thuis. Hij liep al over de vlonder, en bleef heel even kijken hoe het water voorbij stroomt, als de tijd.)

Hij liep dus langs de oever van de rivier naar het dorp. Hij liep als een overwinnaar. In zijn ene broekzak hield hij twee miljoen aan blauwe oorlogsbankbiljetten stevig vast, en in de andere twee pijpjes zwavel, gewikkeld in cellofaan.

En hij zag het al voor zich: Anna, zijn zusje, en zijn moeder staan voor de deur te wachten. Anna bloedt tussen haar vingers.

Hij zal de pijpjes op tafel gooien en zeggen:

‘Vet toevoegen en een zalfje van maken. 's Avonds insmeren, voor het slapen gaan.’

Eerst zal hij expres niets over het geld zeggen, en dan zal het hem

plotseling te binnen schieten. Hij zal de bankbiljetten op tafel gooien:

‘Dit wou hij niet hebben,’ zal hij zeggen. ‘Het is niks waard. En dat weet hij ook.’

Maar daarvóór zal hij op de vlonder staan en kijken hoe het water voorbijstroomt.

In zijn verbeelding zag hij hoe zijn moeder de zwavel roerde in een tinnen schaaltje. Als een eierdooier. Je zou het zo opeten.

Hij liep langs de oever terug naar het dorp. Hij had de zege behaald over de tijd, maar voelde zich nog steeds klein tegenover de bloemen en de wei.

Een verhaal om van te blozen

Een nacht op open zee, dichtbij de koraalbanken. Ik voel of mijn pistool onder mijn kussen ligt. Ja, alles is in orde. In het geval dat het tot muiterij komt, of dat de mannen van Big Joe aan boord klimmen. Alleen nog de patrijspoort wat verder openzetten: het is een tropische, broeierige nacht. Je hoort het gekrijs van meeuwen. Ik moet lekker uitslapen. Morgen wacht een zware dag.

‘He, Sam, wat heb jij van je opstel gemaakt?’

‘Weet ik veel. Zal wel goed zijn.’

‘Wat moet je daar nou over schrijven? Zo'n stom onderwerp. Wat heb jij er nou over geschreven?’

‘Hoe mijn moeder naar Baksa gaat, ik wacht op haar bij de rivier, mijn darmen rammelen als die van een hongerige wolf. En daar komt ze aan. Dat is alles. Ik beschreef de glimlach van het brood in haar mand.’

‘Sam, je bent weer aan het fantaseren. Wat is dat nou weer, een brood dat glimlacht? Wat bedoel je daar nou mee?’

‘Zomaar. De geur van het brood, misschien. En wat heb jij dan geschreven?’

‘Hoe je brood bakt. Hoe mijn moeder naar de zolder gaat, meel haalt, je weet wel, de broden in de oven stopt en ze er later uit haalt. Dat is alles. Dat hebben we allemaal geschreven. Alleen jij hebt weer iets bijzonders.’

‘Gal, ik moet zo nodig, ik ben te lui om op te staan. Ik lig zo lekker onder die boom, ik heb geen zin naar het toilet te gaan.’

‘Dat geldt voor mij ook. Nog even en ik plas in mijn broek. En

jij doet weer zo deftig. Toilet! Dat heet plee of wc, of: waar ook de keizer te voet gaat!'

'Zo meteen gaat de bel en dan plassen we in onze broek. Zal je zien. Ik tenminste wel.'

'Draai je om en doe het hier. Achter mij.'

'Dat was ik ook van plan. Maar stel je nou voor dat er een meisje aankomt. Hoe moet het dan.'

'Nu zit je je weer aan te stellen. Maar goed. Geef me even je hand en probeer op te staan. Dat doe ik niet omdat ik je enige vriendje op deze school ben, maar omdat ik ook zo nodig moet. En als de bel gaat dan zijn wij verkocht...'

'Sam, je pist als een nijlpaard. Het lijkt wel alsof je al uren bezig bent.'

'Is de bel al gegaan?'

'Nog niet, wat is er toch aan de hand? Zou juffrouw Rigo het vergeten hebben? Of de bel is al gegaan en wij hebben het niet gehoord.'

'Waar zijn de anderen? Zie je iemand? Hoor je hun stemmen?'

'Ik zou het niet weten. Ik geloof dat ze allemaal al binnen zijn. God allemachtig, Sam, je weet niet van ophouden. Gewoon - afknijpen. Doe de kraan dicht. Als ik sta te plassen en er komt iemand aan, dan doe ik gewoon alsof ik iets in de struiken zoek, of achter de boom, en als hij voorbij is, doe ik opnieuw de kraan open totdat ik klaar ben. Heb je dat nooit meegemaakt? Je staat te plassen en een van de meisjes komt langs. Of juffrouw Rigo. Of wie dan ook.'

'Gal, ga jij maar vast. Zo kan ik niet naar de klas. Het houdt maar niet op, ik kan er niks aan doen.'

'Sam, ben je nog niet uitgepist?'

'Ga jij maar. Kijk, de waterval wordt al minder, geloof ik. Maar het lijkt alsof ik nog niet klaar ben. Nou zeg, nu voel ik me beter...'

Plotseling dringt het tot mijn grote schrik tot me door: IK DROOM HET, IK DROOM HET, en een warme vloeistof stroomt langs mijn dijen. Mijn God, wat zal mijn moeder wel zeggen. En Anna! Een maand lang zal ze me plagen en wie weet vertelt ze het zelfs aan iemand. Ik moet kijken hoe nat ik ben. Misschien zijn de lakens nog droog. In dat geval ben ik gered. Ik trek mijn broek aan over de natte onderbroek, en het droogt wel op school. Steunend op de elleboog richtte ik me een beetje op, en met de andere hand voelde ik aan de lakens. Wat een ramp. Ik lig in een enorme plas die steeds

groter wordt. Hoe vaak heb ik niet tegen mijzelf gezegd dat het mij nooit meer zou overkomen. En het lukte me altijd op het laatste moment wakker te worden. Bijna altijd. En nu is het weer mis gegaan. Werkelijk, ik zou me moeten schamen. Hoe is het mogelijk dat ik het niet door had. Belachelijk. Een uur plassen op de speelplaats. Een kind van twee zou begrijpen dat hij het droomde. Dat komt zeker door die verdomde bittere thee die we gisteren de hele dag gedronken hebben.

Ik buig me over naar mijn moeder en ik fluister in haar oor, zachtjes, zodat Anna het niet hoort:

'Mama, ik heb in bed geplast.'

Zij wordt langzaam wakker, niet meteen begrijpend wat ik zeg.

'Ik droomde dat ik op school op de wc zat en toen heb ik in bed geplast.'

Zij voelt, nog half slapend, langzaam aan de lakens onder mij, en als ze de natte plek gevonden heeft begint ze te glimlachen. Zij pakt de wekker van het nachtkastje en houdt hem aan haar oor om te kijken of hij niet stilstaat.

'Jij moet schoon ondergoed aan,' fluistert ze op een samenzweerderige toon. 'Je moet je klaarmaken voor school.'

En dan heel voorzichtig om Anna niet wakker te maken, stapt ze uit haar bed, doet de kast open en geeft me schoon ondergoed. Een grauwe herfstochtend, mistig en somber, dringt langzaam onze kamer binnen. De gedachte aan opstaan, aan regen, aan school heeft een vernietigende uitwerking op mij. Dat plotselinge ontwaken uit mijn droom, die schande die ik moest ondergaan, alsof die droom op wraak uit was, maakt me nog neerslachtiger. Ik ga met mijn moeder naar de keuken en zij giet uit een pot wat water in mijn handen en daarmee was ik mijn ogen en mijn gezicht. Nu voel ik me al beter. Ik heb ongedeerd de troebele, lauwe rivier die ligt tussen droom en leven overgestoken. Ik voel een dierlijke warmte door mijn lichaam stromen en ik zie me al op blote voeten naar school rennen, naar binnen gaan, en doorweekt en verkleumd bij de kachel gaan zitten, zwijgend, groeiend in het besef dat mijn blote voeten en mijn doorweekte plunje medelijden zullen opwekken. En daarna als ik droog ben, en als ik weer op mijn plaats zit (mijn voeten zie je niet en mijn handen zijn niet meer paarsrood, het is alsof ik witte handschoenen aan heb), zal ik het aureool krijgen van de beste van de klas, en zo gekroond zal ik zitten, onbewogen als een wijze uil, terwijl

juffrouw Rigo het beste opstel voorleest (het mijne), op verheven toon en met zangerige stem, en dan zal er stilte vallen in de klas, totdat juffrouw Rigo haar emoties weer meester is en meedeelt dat ze dit opstel zal laten drukken in *De Goede Herder*, vanwege de leerzaamheid en de bezieling.

Het spelletje

De man gluurde door het sleutelgat en dacht *Dat kan toch niet waar zijn; dat is Andreas niet.* Nog een hele tijd bleef hij zo gebukt staan en dacht: *Nee, dat is onze Andreas niet.* Hij bleef zo staan, roerloos, zelfs toen hij er pijn in zijn rug van kreeg. Hij was vrij lang en het slot zat ongeveer ter hoogte van zijn dijen. Toch verroerde hij zich niet. Ook niet toen zijn ogen achter zijn brilleglazen begonnen te tranen, waardoor hij even alles wazig zag. Door het sleutelgat stroomde koude lucht als door een tochtige gang. Maar hij hield vol. Alleen toen hij op een gegeven moment met zijn bril tegen het slot stootte, trok hij heel even zijn hoofd terug. *Dat moet ik aan Maria laten zien*, dacht hij met enig leedvermaak, zich nauwelijks bewust van die gedachte, en ook niet van het leedvermaak dat erachter school. Ik moet Max Ahasverus, de koopman in ganzeveren, aan Maria laten zien. Hij wist zelf niet waarom, maar hij had de behoefte haar te kwetsen. En dit zal haar kwetsen, dacht hij niet zonder plezier. Ik moet haar laten zien hoe de onderaardse rivieren van het bloed stromen. En dat Andreas niet haar Blonde Jongetje is (zoals zij denkt), maar zijn vlees en bloed, de kleinzoon van Wandelende Max. En dat zal haar pijn doen. Hier had je een bewijs dat hij gelijk had, en hij genoot nu al van haar stille leed en haar onmacht om zich, gehuld in opstandig zwijgen, te verzetten tegen de kracht van zijn argumenten als ze zag (als hij haar laat zien) hoe haar Blonde Jongetje, haar Andreas, langs zijn klanten gaat en van het ene schilderij naar het andere loopt, alsof hij door de eeuwen wandelt. En dat zal haar pijn doen. Daarom wou hij niet weg van het sleutelgat, daarom stelde hij het moment van de te behalen overwinning uit dat zo maar binnen handbereik lag. Eigenlijk wou hij niet, hij kon niet zijn hand uitstrekken en die kans grijpen om haar te kwellen. Daarom stelde hij dat ogenblik uit. Hij wachtte tot het vanzelf zou rijpen, in de modder zou vallen als een rijpe pruim. Daarom wou hij Maria niet meteen roepen, en bleef

almaar door het sleutelgat kijken, waar als door een tochtige gang koude lucht doorkwam, ergens uit de verte, waar geen tijd bestaat. En aan het eind van die gang, ergens in een troebel, vaag, ver perspectief, als in het halfduister stond hij, Max Ahasverus, de koopman in ganzeveren, en bood zijn waren aan, handig, als een echte jood. De man dacht alleen aan hem, hij moest aan hem denken, want hij zag hem voor zich. En hij vergat daarbij geen moment, dat hij dat aan Maria moest laten zien en dat dat haar pijn zou doen. Daarom riep hij haar niet meteen. Hij wachtte tot het vanzelf zou rijpen, in de modder zou vallen als een rijpe pruim.

Het jongetje zit, intussen, alleen in de kamer. Hij krijgt koude handen en hij wil al een hele tijd naar de warme keuken, maar hij stelt het telkens weer uit. Hier ziet niemand hem, en daar in de keuken, in aanwezigheid van de volwassenen, zou hij niet kunnen spelen. Misschien zouden ze hem met rust laten, ze zouden er waarschijnlijk niets van zeggen (zeker zijn moeder niet), want dit is, dat voelt hij, een heel onschuldig spelletje (vergeleken met in de schuur met lucifers spelen of spugen naar voorbijgangers). Maar het blijft een raar spelletje. Anna zou zoiets nooit kunnen bedenken. Juist daarom laat hij het sitsen kussen, dat hij van het bed heeft gepakt, niet los, en heen en weer lopend door de kamer, met het kussen op zijn rug, zogenaamd gebukt onder de last, gaat hij langs de schilderijen (hij heeft het gevoel alsof hij iets doet wat niet mag) en hij praat zachtjes in zichzelf. Naast de naaimachine, onder het raam, op de geschrobde vloer, ligt zijn vergeten speelgoed: tinnen soldaatjes, knikkers en stuiters. Maar nu speelt hij een ander spelletje, al weet hij nog niet hoe het heet. ‘Mevrouw, wilt u witte zwaneveren kopen?’ fluistert hij en maakt een buiging, zijn ogen gericht op de geheimzinnige glimlach van Mona Lisa boven Anna's bed. Op zijn gezicht is bittere teleurstelling te lezen. Dit was zijn laatste kans. Tot dusver is hij al door zoveel klanten weggestuurd. Ook die oude man met zijn hazelip (met die malle hoed en die lange pijp) die boven het bed van zijn vader hangt, en die oude deftige dame (met haar kromme neus en met die idiote puntige schoenen met een gesp), de één na de andere, en nu ook die mooie vrouw die zo raadselachtig en dubbelzinnig glimlacht, nu eens denk je dat ze alles zal kopen, dan weer krijg je de indruk dat ze het minzaam afwijst. Het jongetje staat voor haar, beledigd en - verliefd. Hij wacht op haar antwoord, al-

maar denkend: Dit is geen werk voor mij. Aan deze vrouw zou ik al mijn waren willen geven voor haar mooie ogen, haar glimlach, maar dan kon ik mijn winkeltje wel opdoeken. Nou en, laat alles naar de bliksem gaan, dacht hij, terwijl zijn ogen begonnen te glanzen. Kan me niks schelen, ik wil haar alles geven als ze maar in een zacht bed slaapt. En toen opeens hardop: ‘Mevrouw Mona Lisa, wilt u een geschenk van een jonge koopman aanvaarden, iets voor uw bed... U heeft al met uw glimlach betaald, mevrouw.’ Hij buigt en bloost, nu in het echt, hoewel hij weet dat het allemaal een spelletje en een illusie is, maar hij schaamt zich voor zijn kinderlijke hoffelijkheid en het gepleegde verraad tegenover zichzelf, want als je een koopman speelt, dan moet je zorgen dat je je waren goed verkoopt en niet bankroet gaat aan een glimlach.

De man gluurde door het sleutelgat. En zag wijlen zijn vader, Max Ahasverus. Het was geen spook. Het was Max Ahasverus, de koopman in ganzeveren in eigen persoon. Hij kwam ergens heel ver vandaan. De man zweeg. Hij voelde hoe hij een waas voor zijn ogen kreeg. Door het sleutelgat stroomde koude lucht als door een tochtige gang. Hij hoorde Max een klant aanspreken: ‘Frau, wünschen Sie feiner Gänsefeder?’ en zag hoe hij schalks boog en de zak neerzette.

De man zweeg.

‘Mevrouw Mona Lisa,’ zei Max, ‘dit is het mooiste dons uit de hele streek. Dit is het dons van de zwaan van Leda. Wilt u zuiver zwanedons?’ - En dan, toen hij op het gezicht van de klant een glimlach bespeurde, een nauwelijks merkbare glimlach die tegelijkertijd minachting en medelijden uitdrukte, en toch iets beloofde, nam hij de zak weer op zijn rug en zei met een buiging: ‘Adios, senorita, u zult er spijt van krijgen.’ - De man schrok. Zijn handen die hij aldoor op zijn rug had gehouden begonnen ineens te gebaren wat de vrouw niet kon zien, omdat ze met haar rug naar hem toe stond. Eduard bleef door het sleutelgat kijken. Plotseling richtte hij zich op en veegde zijn ogen af met zijn zakdoek, zonder zijn bril af te zetten. ‘Maria,’ zei hij met gedempte stem, ‘raad eens wie we daar in de kamer hebben? Kom eens kijken! Heel voorzichtig.’ De vrouw draaide zich om, maar liet het koffiekannetje dat ze boven de paarse vlammen van het spiritusstel hield, niet los. ‘Wie, Eduard? Wie?’ Zij zag zijn intense blik achter zijn brilleglazen.

‘Wie? Wie? Kijk zelf maar!’ schreeuwde hij opgewonden uit. ‘Wijlen mijn vader. Max Ahasverus!’ En hij liet zich vermoeid achterover in een stoel vallen en stak een sigaret op. Zij haalde het koffiekannetje van het vuur. Je kon zien dat ook haar handen trilden.

De deur piepte en het jongetje schrok. De vrouw trof hem met het kussen in de armen. Er was niemand anders in de kamer. ‘Andi,’ zei zij, en kon het trillen van haar stem nauwelijks verbergen. ‘Wat doe je hier, in die koude kamer? Je handen zijn door en door koud.’

‘Niets,’ zei hij. ‘Ik ben aan het spelen.’

‘Laat dat kussen,’ zei ze.

‘Mama, daar speel ik juist mee,’ zei het jongetje, en met het kussen op zijn rug ging hij voor haar staan. ‘Mevrouw, wilt u fijn zwanedons?’ zei hij met een glimlach en maakte een buiging. De vrouw zei niets. De glimlach doofde uit op het gezicht van het jongetje (jazeker, hij wist het wel, hij voelde aan dat hij iets deed wat verkeerd was). Zij rukte hem het kussen uit zijn handen en gooide het op bed. Toen liep ze naar de deur, ontmoette de blik van de man en bleef als aan de grond genageld staan. Zij liet de hand van het jongetje los, en schoof haastig langs de man.

‘Heb je Max Ahasverus gezien?’ rolde het van zijn lippen als een rijpe pruim die in de modder valt.

‘Ja, Eduard, ja. Ik heb hem gezien. Hij bood me zwanedons aan. *Mevrouw, wilt u zuiver zwanedons kopen?*’

‘Er was eens een koning,’ begon de vrouw het kind een verhaaltje te vertellen na zijn avondgebedje. ‘En toen?’ vroeg het jongetje zich de slaap uit de ogen wrijvend (al wist hij best dat haar verhaaltje hem, zoals altijd, in slaap zou sussen, en dat zijn pogingen om wakker te blijven tevergeefs waren). ‘En hij ging trouwen met een zigeunerin...’ ‘En waarom?’ vroeg hij. ‘Omdat ze mooi was, de mooiste van het hele land. En toen schonk zij hem een zoon die zijn vader zou opvolgen. De koning heeft toen, blij dat hij een troonopvolger had, opdracht gegeven de zigeunerin te doden, want als er iemand achterkwam dat zij de moeder van het kind was, dan zou de kroonprins de troon verliezen. En zo kwam hij nooit te weten wie zijn moeder was. Gelukkig leek het kind sprekend op zijn vader en niemand kon aan zijn huidskleur merken dat hij zigeunerbloed had.’ ‘Dat begrijp ik niet,’ zei het jongetje. ‘Het is ook niet belangrijk. Luister maar verder,’ zei zijn moeder, en kreeg er bijna spijt van

dat ze met dit verhaaltje was begonnen, maar nu kon ze er niet meer mee ophouden; niet alleen vanwege het kind. '...Hij werd opgevoed door de beste geleerden en wijsgeren uit het koninkrijk. De koning was gelukkig en tevreden.' Hier kon ze ophouden, want zij wist zelf ook niet hoe het verhaaltje moest eindigen; het wordt niet leuk voor het kind. Maar toen ze hem hoorde vragen: 'En toen?' (hij was gewend aan onverwachte wendingen), ging ze door voordat ze een einde kon bedenken: 'Op een dag kwam de koning even de kamer van zijn zoon binnen om te kijken of het prinsje al sliep.' 'En toen?' Zij aarzelde even, en ging toen verder: 'En toen zag hij hoe het kind, met in zijn armen een kussen van fluweel en zijde, voor het portret van zijn moeder stond te bedelen: *Een korst brood, machtige vorstin,* (zij deed de vreemde tongval van zigeuners na) *en een lapje stof om mijn naaktheid te bedekken...* Buiten zinnen vloog de koning de kamer in en greep zijn zoon bij de schouders. *Wat doe je daar, mijn zoon?* riep de vader ontzet uit. *Ik bedel, vader*, zei het prinsje. *Ik heb genoeg van alle andere spelletjes, en ook van paarden, en valken, en nu speel ik voor bedelaar.*' Zij sprak steeds zachter en zweeg tenslotte. Het jongetje was in slaap gevallen. Zij deed de lamp uit en sloop op haar tenen de kamer uit.

'Heeft hij toen ook zijn zoon gedood?' hoorde zij uit het donker en schrok ervan. Zij ging terug en streelde het kind over zijn voorhoofd. 'Nee,' fluisterde ze, zonder het licht aan te doen. 'Nee.'

Duizend-en-één-dood
Miroslav Krleža[*]
(Vertaling Liedeke van Hardenbroek)

Maarschalk Fara-Dzong had de stad Ki-Ang ingenomen, gelegen aan de bovenloop van de Jang, een gele, treurige rivier. Het was een vroege avond in het late najaar: regen en modder. In de straten van de stad stonk het naar kruit en bloed. Een kar bedekt met geel zeildoek, getrokken door twee blinde muildieren, reed voorbij. Langs een schutting sloop een hongerige hond vlak achter de wielen van de kar die knarsten onder de last van vers mensenvlees. Op het station kwam een zwarte vette walm uit de olietanks van een Engelse petroleummaatschappij; uit de dichte rookmassa lekte een scharlaken vlam en knabbelde aan de kruinen van oude moerbeibomen langs de weg. Tweehonderd meter van het door granaten verwoeste stationsgebouw, op een open baanvak, stond een complete Amerikaanse Pullmantrein met een kolossale locomotief, zo een als die aan de andere kant van de Pacific rijden; de Pullmantrein van Maarschalk Fara-Dzong. Aan het hoofd van zijn roemruchte armada had Maarschalk Fara-Dzong het ouderwetse bolwerk Ki-Ang veroverd na een zware kanonnade van achtenveertig uur. De vesting had zich op genade of ongenade overgegeven aan de Maarschalk. Alleen de zeven kilometer zuidelijker gelegen loodmijn had niet willen capituleren. Tot drie uur in de middag richtten de ratelende mitrailleurs hun vuur op de mijn, toen werd alles stil.

* *Miroslav Krleža, (Zagreb, 1893-1981). Kroatisch dichter, prozaïst en dramaturg. Hij was voorbestemd voor een militaire loopbaan, maar vluchtte in 1913 van de militaire academie in Boedapest. Krleža wilde dienst nemen in het Servische leger, dat in de Balkanoorlog met Turkije was gewikkeld, maar werd uit Servië verjaagd onder verdenking een Oostenrijkse spion te zijn. In 1914 werd hij naar het Russische front gestuurd. De oorlogsjaren en vooral de Russische revolutie lieten diepe sporen hij hem achter. Eerder uit gevoelsoverwegingen dan uit een overtuigd marxisme, ontwikkelde Krleža zich tot een links schrijver. Na onder invloed van expressionisme en symbolisme verzen en drama 's te hebben geschreven, keert hij zich later vooral tot de novelle. Een unieke combinatie van proza en drama vormt de cyclus* Glembajevi *(1932), die bestaat uit elf novellen en drie toneelstukken. Bekend zijn ook de* Balade Patrice Kerempuha *(1936), waarin hij scènes uit het Kroatische verleden bezingt in het Kajkavische boerendialect. Andere werken:* Pjesme, *2 dln. ('Gedichten', 1918);* Lirika *(1919);* Novele *(1923);* Eseji *('Essays', 1932);* Europa danas *('Europa thans', 1935), essays;* Golgota *(1937);* Zastave *('Vlaggen', 1963-1965). Onder de naam van bovenstaand verhaal verscheen in 1933 een verzamelbundel met Krleža's novellen; deze werd in beslag genomen vanwege de thematiek die destijds gevoelig lag. Het hier vertaalde verhaal, hoezeer ook spelend in een uitheemse wereld, heeft zijn actualiteit behouden. Zie voor Krleža verder onder 'Vertaalde poëzie'.*

Maarschalk Fara-Dzong zat in de salon van zijn middelste Pullmanrijtuig en luisterde naar de mitrailleurs en het monotone geluid van de regen. Regendruppels gleden in kronkelende lijnen langs de ruiten, de regen sijpelde met een deprimerende traagheid, als meel in een korenmolen. Fara-Dzong, overwinnaar en held van de dag, die nog tijdens de Russisch-Japanse oorlog op het slagveld van Mandsjoerije gouden horloges en ringen roofde, was moe. Met zijn honderdachtentwintig kilo zat hij te dommelen als een volgevreten dog, diep en astmatisch ademhalend: symbool van de spekvette pens van Moloch. Er waren enkele minuten geleden religieuze hoogwaardigheidsbeklederes bij hem en zij hadden de Maarschalk als blijk van waardering van het Alwijze Protectoraat een zevenenhalf kilo zwaar massief gouden boeddhabeeld overhandigd, als geschenk van de kerk aan de overwinnaar. Ook de doyen van het corps diplomatique, Monsieur Philippe, was bij de Maarschalk op audiëntie: een heer gehuld in beverbont met een Spaanse lange onderkaak en twee hoektanden als van een bloeddorstige hond. Zijne Excellentie de Minister Plénipotentiaire, Monsieur Philippe, had hem in naam van zijn Hoge Regering en in naam van de Internationale Kolonie, als haar vertegenwoordiger en oudste lid in jaren, erop attent gemaakt, dat het ziekenhuis van de Spaanse dominicanen, ofschoon het buiten de Europese zone ligt, toch het volledige recht van exterritorialiteit geniet, zodat elke, ook de geringste overtreding van deze bekende en aan de praktijk getoetste conventies van het internationaal recht rampzalige gevolgen zou kunnen hebben voor beide grootmachten: voor Zijne Keizerlijke Hoogheid Maarschalk Fara-Dzong enerzijds, evenals voor de Regering van de Republiek van Monsieur Philippe (en alle overige regeringen, welke hij naar de rang van zijn zevenenvijftig jaren de eer heeft te vertegenwoordigen) anderzijds.

Zijne Excellentie Monsieur Philippe had onderhandeld met Fara-Dzongs adjudant, Generaal Leonovitsj Morgens, een Russische emigrant, die als piloot in Maarschalks dienst de Maarschalk van een wisse dood had gered en aldus generaal en persoonlijk adjudant was geworden van deze bloedhond voor wie zeven provinciën sidderden.

Maarschalk Fara-Dzong zat in een rood pluche leunstoel, in het voorste gedeelte van de Pullmansalon, achter een kostbaar met goud doorwerkt kamerscherm, zodat hij in een grote vierkante spiegel het hoofd van Zijne Excellentie Monsieur Philippe zag die zich diep ver-

ontrust, grommend als een hond, over landkaarten boog: Monsieur Philippe grijnst als een hond en Generaal Petar Leonovitsj Morgens spreekt vloeiend Frans, met een gemak alsof hij aan het klaverjassen is; luisterend naar de afzonderlijke klanken van de onbekende taal, voelde Maarschalk Fara-Dzong een vage en tegelijkertijd verbazingwekkende genegenheid voor zijn Generaal Morgens, iets van de intense vertedering die een baas voelt voor zijn hond op het ogenblik dat hij voor hem staat te kwispelstaarten. Hij had die aan lager wal geraakte Rus op een nacht als een drenkeling zijn wagon binnengehaald, maar zoals was gebleken had hij die fortuinlijke nacht zijn trouwste hond in hem gevonden. Wie zou met deze Europese bandieten onderhandelingen in het Frans hebben gevoerd, wie zou de artillerie en de vliegtuigen hebben georganiseerd, wie zou zijn hoogst ingewikkelde boekhouding hebben verzorgd, en vooral, zijn persoonlijke bankrekeningen bij de Hong Kong en Shangai Banking Corporation?

‘Hoe staat het met de mijn, Morgens?’

‘Om drie uur zeven hebben twee eskadrons de orde in de mijn hersteld. Zeventien hoofden hangen aan de ingang van de elektrische centrale!’

‘En hoe staat het met Dzu An-King, Morgens?’

‘Ik heb het bevel om twee uur ondertekend, Uwe Keizerlijke Hoogheid!’

‘En?’

‘Uwe Keizerlijke Hoogheid, alles is in orde!’

‘Ik wil het zien, Morgens.’

Generaal Petar Leonovitsj Morgens boog als een knipmes voor de Maarschalk en verliet de wagon. Twee minuten later kwam hij terug met een rieten mand, die nog nat was van de regen. Het was een ronde mand met een platte gevlochten deksel, waarin men in zuidelijke streken vijgen bewaart. Generaal Petar Leonovitsj Morgens zette de mand op een marmeren tafel en bleef stokstijf en stram naast de Maarschalk staan. Stilte. Je hoorde de regen kletteren op het metalen dak van de Pullman en één van de koks in de eerste wagon zong zachtjes een vergeten oud Tibetaans lied.

Achterovergeleund in zijn roodpluchen armstoel gaf de Maarschalk met een gebaar van zijn rechter wijsvinger aan de generaal te kennen dat hij de mand moest openmaken. Generaal Morgens rinkelde met zijn sporen, boog opnieuw als een knipmes en voor-

zichtig, alsof hij verse bananen uitpakte, lichtte hij het platte deksel op. Op een bedje van zaagsel en loof van de moerbeiboom, bloederig en al paars geworden, lag het hoofd van generaal Dzu An-King. Door de neusgaten van de dode generaal was een draad gehaald en zijn linker oog zag grauw, kleurloos als het oog van een dode vis. Maarschalk Fara-Dzong kwam naar de tafel toe, boog zich over de mand, pakte de draad die door de neusgaten was gehaald, tilde het hoofd van Dzu An-King op en hield het zo in zijn hand. Bloederig wondvocht en zaagsel kleefden aan het strottehoofd, een dikke zwarte substantie die draden trok van het hoofd van Dzu An-King tot de moerbeibladeren in de mand, als gom.

Dit alles duurde tamelijk lang. De Maarschalk bekeek het bloederige hoofd en het verrotte visse-oog van de generaal Dzu An-King, diens paarse bebloede lippen, liet dan Dzu An-King langzaam en voorzichtig in het zaagsel zakken en zei tevreden de enige twee Engelse woorden die hij kende: ‘All right!’

‘All right, Morgens! Dzu An-King had vijfentwintigduizend dollar voor mijn hoofd uitgeloofd. Nagel hem op het hoofdplein aan de telefoonpaal. Laat plakkaten drukken dat het afgelopen is met Dzu An-King. All right!’

Regen. Fabriekshekken. Schemering. Het vuur van brandende tanks van een Engelse petroleummaatschappij. De modderige hoofdstraat met vernielde reclameborden. Een eskadron droeg het hoofd van de generaal en oproerling Dzu An-King de stad door en onder trompetgeschal en gehinnik van paarden werd die kostbare trofee op het hoofdplein vastgenageld. All right!

De Pullmantrein van Fara-Dzong trok langzaam door de nacht, ingeslapen en onverlichte stations achter zich latend, op de lange, stijgende en dalende spoorweg. Generaal Petar Leonovitsj Morgens had geen slaap maar was te moe om nog enig werk te verrichten. Hij zat gebogen over een rapport dat hij op bevel van de Maarschalk moest uitwerken, betreffende de complexe politieke situatie in de zuidelijke gewesten waar alles in beroering was; een rapport voor de Amerikaanse bankiers in Sjanghai, eigenlijk minderwaardig spionagewerk. Zijn hoofd liep om van kwellende en ziekmakende gedachten. Hij moest denken aan China, aan zijn verlangen naar dat China waarvan hij al op het gymnasium had gedroomd, als van het plaatje op de theeverpakking: in dat oude China van het gymnasi-

um bloeide de lotus, waren de bruggen rood gelakt, luisterden de mandarijnen naar de nachtegalen en keken naar de volle maan waartegen zich de takken van de kersenboom aftekenden. De zijden lampions in de schemering, de lyrische stilte, een jonk met masten van bamboe en biezen zeilen.

Van al die fazanten, pagodes, maneschijn en bloemen, wat is er van terechtgekomen? Dronken blues in de diplomatenwijk, met Amerikaanse veile dames op de thee bij de een of andere consul onder het spel van de citer, de saxofoon en de houten negertrom uit Kongo. Obscure hyena's en spionnen gehuld in het gala-uniform van een maarschalk, goudgegalonneerd, met witte zwaneveren en paardestaarten. Stinkende eieren als lekkernij; spionnen bij wie de beul ratten in de darm jaagt met een gloeiend ijzer.

In een haven in het zuiden, tijdens een of andere domme straat-betoging toen Morgens met zijn eskadron het vuur op de massa opende, hakte iemand uit de menigte zijn wijsvinger af en met die bloedende wijsvinger als potlood had hij op een houten bord een bekende actuele politieke leuze geschreven. Petar Leonovitsj Morgens zat gebogen over zijn rapport en ordende het saaie statistische materiaal over de feodale agrarische verhoudingen in de noordelijke provincies, over het centrum van het land dat overbevolkt en geïndustrialiseerd was en maakte melding van hoe er onder de intelligentsia in het zuiden vakbondsleuzen, geïnspireerd op Washingtons republikeinse ideeën, steeds populairder werden, toen hij het gevoel kreeg alsof de penhouder die hij tussen zijn vingers hield de bloedende afgehakte vinger was; pas het geluid van de penhouder die tegen het glas sloeg, bracht hem terug in de werkelijkheid. De trein kroop langzaam voort, voorzichtig, met een snelheid van achttien kilometer per uur en door het venster waren vurige parabolen van vonken te zien die langzaam en zwaar uit de schoorsteen van de locomotief vielen. Achter het met goud doorwerkte kamerscherm snurkte Zijne Keizerlijke Hoogheid Maarschalk Fara-Dzong. Morgens stond op in een maniakale behoefte om zijn handen te wassen. Lang stond hij zijn handen te wassen aan de wasbak, besprenkelde ze met een sterke lysol-oplossing en dacht aan het verschrikkelijke bloederige hoofd van Dzu An-King, hoe verroest de draad eigenlijk was die door de neusgaten was gehaald. Komisch! Voor Dzu An-King bestond er geen enkel gevaar voor infectie meer!

Hij ging weer aan tafel zitten en begon de cijfers in rubrieken in

te delen, maar pakte toen het laatste nummer van de *Daily Worker* en raakte verward in vage beschouwingen over Sorel's ‘Action Directe’, mitrailleurs, Moskou, Confucius, Boeddha en Christus. Hij gooide de krant neer. Liep enkele keren de wagon op en neer. Hij voelde hoe de onrust in hem groeide. Hij deed het raam open. Buiten viel natte sneeuw, alles was een en al roet. Hij sloot het raam, nam de koptelefoon van de radio en zette het toestel aan.

Radio Sjanghai! Hotel Esplanade: mars van de Hugenoten van Meyerbeer. Hotel Continental in Hong Kong: La Rose Bleue, blues. Bangkok! Hotel Carlton: Valencia. Een reusachtige zwarte ruimte en leegte. Een of ander schip aan gene zijde van de oceaan meldt zich, een Russisch station in Siberië seint in morse codes uit en op de achtergrond steeds hetzelfde liedje: Bangkok! Hotel Carlton: Valencia!

Petar Leonovitsj Morgens, die al vijftien jaar leefde in een wereld van slachting en dood, in de walgelijke lucht van lijken en de stank van buskruit en bloed, begon te verlangen naar stille blauwe ruimtes. Naar een met sterren bezaaide oceaannacht, naar een verlicht luxueus schip waar heren in rok de charleston dansen en waar alles op zijn plaats was: de woorden, de plastrons en de bewegingen. Ach, kon hij maar vertrekken naar de warme Californische maneschijn waar de sinaasappelbomen bloeien en waar de verlichte blinkende cadillacs over de lanen met palmen en cactussen snellen. Daar aan de overkant snurkt die bloedvergietende buffel, Zijne Keizerlijke Hoogheid Fara-Dzong, de gouden, zeveneneenhalve kilo zware massieve Boeddha schittert in het schijnsel van het lamplicht, op diezelfde tafel waar vandaag het hoofd van Dzu An-King stond, er vallen vonken, de trein kreunt zachtjes in de bochten, men hoort de stoomlocomotief huilen en Hotel Carlton in Bangkok speelt Valencia. Vandaag heeft hij het hoofd van Dzu An-King vastgehouden en morgen zal de een of andere Dzu An-King Fara-Dzong in zijn handen houden, dan weer Fara-Dzong Dzu An-King en zo het ene hoofd het andere, het ene hoofd het andere, eindeloos en uitzichtloos. En altijd zal het zo regenen, zullen locomotieven kreunen en zullen verre morseseinen op de radio zoemen als muskieten tijdens tropische nachten: zzzzzzzzzz! En in die walgelijke lucht van lijken, stinkende eieren, vet en rook, overal waar Chinese lettertekens worden geschreven met afgehakte wijsvingers, zal hij verlangen naar verlichte hotels, naar dollars, naar sterrenachten, naar mu-

ziek. Zo achterovergeleund in de fauteuil, met zijn hoofd tegen de fluwelen leuning, met de koptelefoon op zijn oren, nam generaal Petar Leonovitsj zijn browning van de tafel en, terwijl hij de glimmende loop aflikte als een kind dat op een speen sabbelt, vuurde hij af in zijn mond.

(1928)

Mijn oude straat

*Sunčana Škrinjarić**

(Vertaling Reina Dokter, Titia Hamel en Liedeke van Hardenbroek)

Het ouderlijk huis

Geboren begin dertiger jaren, een mooi kind naar men zegt, een kind der liefde, verwekt ergens in Parijs, geboren in Zagreb - Champs Elysées klinkt altijd goed in de oren van buitenlanders - maar Tajana heeft die stad waarin ze verwekt werd nooit gezien, ze ging nog in de moederschoot terug naar haar vaderland, een gegeven dat alleen van belang was voor de vader die spoorloos verdween op een of ander spoorwegstation, een eenzame man in een Russisch hemd die de wijde wereld introk.

We zien haar voor het eerst op foto's, genomen in atelier Kowalsky, de knappe jonge moeder gekleed als de geheimzinnige schonen uit Duitse films, en naast haar een blond kindje, opgetut voor het toekomstige familiealbum.

Maar al die zoetelijke plaatjes, al die rijen schone, onbeweeglijke gezichten op foto's, al die poëziealbums vol goede wensen en leerzame versjes, en die boeken met opdracht en poppenhuizen, die hebben niets met haar te maken. Haar kindertijd dampte als een open wond, het was een warme buik waarin panisch en angstig werd geleefd, het dak van het huis stond bol van het geschreeuw, ze herinnerde zich niets, alleen de angst.

Een groot ruim huis, naast haar bed een elektrisch, peervormig belletje aan een koordje, ze hoefde er alleen maar op te drukken om de oude vrijster te roepen die in het aangrenzende kamertje sliep. Van haar hoorde ze waar de kindertjes vandaan komen. Buiken groeien en zwellen, en daarin zitten kleine babies. Ze begreep dat

* *Sunčana Škrinjarić, Kroatisch sćhrijfster, geboren in 1931 in Zagreb. Was een aantal jaren journaliste bij een landelijk blad, maakte onderwijsprogramma's voor de radio en wijdde zich pas in 1970 volledig aan de literatuur. In de jaren zeventig heeft ze hoofdzakelijk voor kinderen geschreven (proza, poëzie, hoorspelen, stukken voor poppentheater). In 1978 publiceerde ze haar eerste bundel verhalen* Noć s vodenjakom *('Nacht met een waterman'.) Haar roman* Ulica predaka *('Mijn oude straat.') verscheen in 1981 en werd een groot succes. Hij bevat tweeënvijftig korte hoofdstukken waarvan er hier zeven zijn vertaald.*

wat vaders doen maar heel kort duurt; het leek haar niet van belang. De oude vrijster sprak fluisterend over de liefde, daarbij staarde ze dromerig in de verte. Haar vader was opgesloten in het verleden. Hij sloop ergens rond met stenen in zijn hand. De vader die niet bestond.

Ze hield niet van de lieve poppen die ze haar cadeau gaven. Ze maakte ze stuk, rukte er de benen en armen af, drukte hun blauwe glazen ogen in hun hoofd, sneed hun buik kapot, kneep in hun gezichtjes. Ze heeft maar één vriendje, en dat is haar beer; die ligt nu ook naast haar in bed. Hij is harig, lief, hij heeft een rond snuitje, kleine, zachte oortjes. De kleine trekt hem aan zijn oren, smeekt hem tot leven te komen in dit grote huis waar alles dood is.

Alles ziet er piekfijn uit. Meubilair van wortelnotenhout, speciaal ontworpen, de slaapkamer van mama en andere papa is weelderig en fijntjes ingericht met een grote toilettafel (je kunt je hoofd van drie kanten bekijken, dat lijkt haar bijzonder belangrijk, ze vindt dat ze mooie ogen heeft, maar haar gezicht is spits en mager, haar jukbeenderen steken uit, ze heeft veel te veel haar dat steeds in haar ogen valt), overal perzen en smyrnatapijten, portretten van ernstige, opgeprikte voorouders in barokke gipsen lijsten, schommelende kroonluchters aan de plafonds, bronzen vazen vol kronkelende slangen met opengesperde kaken, gordijnen van mousseline en beddegoed met een ‘toledo’-steek geborduurd in de vrouwengevangenis, een boekenkast met boeken die een muffe lucht verspreiden... o, zo kunnen we eindeloos doorgaan, alle rijkdom liet haar onverschillig, alleen die beer niet, ze legde haar gezichtje op zijn buik en fluisterde hem de tederste woordjes toe. Mama en die andere papa waren naar een bal of op visite of in Gradski Podrum of ze waren een eindje rijden, haar echte papa was vlakbij, in het donker, hij wachtte met een steen in zijn hand, en de oude vrijster snurkte in haar kamertje.

Toen ze vijf jaar was begon ze de krant te lezen, toen hadden ze de familie Poljokan vermoord, dat was een vreselijke, beruchte moord, de moordenaar had zich in de woning verborgen, hij was binnengekomen via het keukenbalkon en had gewacht tot iedereen sliep, toen kwam hij onder het deftige lits-jumeaux vandaan en begon kundig en onhoorbaar te slachten met zijn mes, de mensen sliepen en het lemmet voerde hen vaardig de eeuwigheid in, alleen werd het dochtertje jammer genoeg ineens wakker, ze was misschien van Tajana's leeftijd, ze zag plotseling, opgeschrikt uit haar slaap, hoe

die enge man met zijn mes zwaaide, ze gilde, sprong haar bed uit, misschien dacht ze dat ze nog droomde, misschien dacht ze helemaal niets, maar hij was al bij haar, trok haar aan haar haar, ze krijste, maar het huis stond op een afgelegen plek, omringd door een grote tuin. De Poljokans waren erg rijk, dat stond in de krant, en de hele kamer zat onder de bloedspatten, het bloed van het meisje, want de ouders hadden niet de kans gekregen om wakker te worden, ze waren in hun slaap gestorven, waarschijnlijk was die moordenaar een kundige slager, maar de kleine had hij moeten nazitten, je moet heel snel zijn, je moet...

Buiten op straat rijden auto's voorbij, niet vaak, maar het licht van hun koplampen glijdt over de ouderwetse, met figuurtjes versierde tegelkachel. Het is nacht, Tajana denkt dat er misschien wel een moordenaar onder haar bed ligt, ze ziet de hoofden van de oude jood Fagin en de schurk Sikes over de muur van haar kamer schuiven, ze houdt zich stil en durft nauwelijks adem te halen. Als ze zich niet verroert, valt die engerd onder haar bed misschien in slaap, misschien vergeet hij haar dan. De beer voelt warm aan van haar hete adem, zij laat hem niet los, hij absorbeert haar zweet en zwijgt. Ze denkt, waar is het belletje, die schurk houdt het natuurlijk vast in zijn harige handen, o, waarom is er in dit huis nooit iemand op tijd terug, en als ze komen, dan maken ze ruzie en slaan elkaar, mama was weer te mooi, en die andere papa kan dat niet hebben, hij vindt dat ze zich aanstelt als een gek, zich misdraagt, dat ze zich opdringt aan iedereen, bij elke man op schoot wil zitten, heeft hij haar soms niet getrouwd, met kind en al. Alsof het niks is, trouwen met een vrouw van twijfelachtige reputatie, een vrouw met een verleden, al is ze nog zo mooi, misschien zijn haar trekken een beetje onregelmatig, maar dat vergeet je door die ogen, en die dromerige, hartstochtelijke blik, en die tere huid, en dat gouden krullende haar, je wordt er dol van steeds hun stomme geklets te moeten aanhoren, ze leuteren steeds over hetzelfde, en dat meisje, zij zit ze in de weg, ze vinden haar lastig, ze is te veel, die pestmeid, die op straat niet gedag wil zeggen. Zeg eens dag meneer! zegt haar poeslieve, verleidelijke mammie, en zij zwijgt, ze is heel mooi aangekleed, met witte kousjes en lakschoentjes van wit leer, en met een schattig donkerblauw fluwelen jurkje, wat een engeltje zeggen sommige mensen, maar ze is erg koppig en wil niemand gedag zeggen en ze wil niet naar school en ze wil zich niet gedragen zoals zij dat willen.

Nu is het ochtend, misschien heeft ze zelfs wel geslapen, niemand zou geloven dat kinderen ook aan slapeloosheid lijden, maar zij lijdt daar dus echt aan, ze komt voorzichtig haar bed uit, bukt zich en betast het belletje dat stoffig aanvoelt, dat mens maakt weer niet goed schoon, en ze heeft alles, ze heeft een stofzuiger, ze heeft een apparaat om het parket in de was te zetten, ze heeft een koelkast, ze heeft een afwasmachine en een wasmachine, ja, ze zijn erg rijk, of eigenlijk was een oma of een overgrootmoeder van mama die op tijd kwam te overlijden rijk, en deze papa is ook zo gek nog niet, hij verdient goed, hij heeft een Opel Olympia gekocht, een cabriolet. Niemand gaat per auto naar school behalve zij, maar ze zou voor geen goud gaan lopen, het is zo druk op straat, en de kleine is bang, al die gezichten zijn afschrikwekkend, misschien wandelt de moordenaar van de Poljokans onder de kastanjebomen, misschien sluipt haar echte papa rond met een steen in zijn hand. Een steen, van buiten de kamer in gegooid. Glasgerinkel en de stem van haar moeder, schor en afwijzend: Dat was jouw vader.

Het huis van Tajana

Tajana raapte rijpe kastanjes, telde de bomen van huis tot aan school, las de opschriften van de uithangborden boven de winkels achterstevoren en werd daar geweldig bedreven in, schreef alle woorden op die van voren naar achteren en van achteren naar voren gelezen hetzelfde zijn, dat waren er heel wat, zij besloot ze snel mogelijk volwassen te worden, met haar beer te verhuizen naar een ver land, ze begon te begrijpen dat geld heel belangrijk is en dat je zonder geld niet kunt reizen, helemaal niets kunt beginnen. Ze zou in een keurig klein huisje gaan wonen en ze zou niemand binnenlaten, maar tantetje wel, ze zou een heleboel pakjes sigaretten en flessen cognac voor haar kopen, dan kon ze genieten, ze zou lekker levensbeschrijvingen van koningen kunnen lezen, om koning Aleksandar en anderen treuren, het is trouwens niet ongevaarlijk om koning van een land te zijn, want koningen leiden alleen in sprookjes een zorgeloos leven, en zelfs daar komt het voor dat herders hen te slim af zijn. Tajana richtte haar huisje schitterend in, ze kocht nog een paar beren, die zaten op kussens, dronken thee en aten sandwiches, via het raam kon je de tuin in, die was klein maar vol vo-

gels, er leefden schildpadden in de tuin en ook een haas, nooit herrie of ruzie, kunnen zulke wensen in vervulling gaan, kan men de toekomst schilderen, als een schilderij?

Op school was zij altijd het buitenbeentje, zij ging met niemand om, soms vroegen ze haar hoe ze aan die blauwe plekken en schrammen op haar gezicht en benen kwam, dan antwoordde zij dat ze was gevallen, ook andere kinderen in de gemengde klas vielen zo, waarschijnlijk vonden hun ouders hun ook lastig, daarom had Tajana besloten nooit kinderen te nemen maar enkel beren, dan kon ze er zeker van zijn dat ze van hen zou houden.

De oorlog

En de oorlog was overal om hen heen, heel dichtbij sloop Hitler rond, de volwassenen spraken constant over politiek, de onderwijzer was bedrukt, haar chauffeur deed nors en dikwijls zag hij haar niet eens op straat, vader zei aan tafel dat Daisy er heel verstandig aan had gedaan naar Amerika te vertrekken, hier in het oude Europa werd het te gevaarlijk, maar waar moesten zij heen, ze waren al te oud, en mama zei wat kan ons gebeuren, wat gaat mij dat aan, ze kunnen ons het huis niet afnemen, jou kunnen ze niet ontslaan, misschien zou het allemaal zo'n vaart niet lopen. Tantetje op haar beurt praatte over de Eerste Wereldoorlog, zij noemde de Heilige Schrift, de Apocalyps en Nostradamus, allemaal onbegrijpelijke woorden, ze bladerde in haar dromenboek, sprak over de Spaanse griep, over epidemieën en pandemieën, bladerde in de *Bode van St. Jozef* en zei dat het allemaal de straf Gods was, ook al geloofde ze niet zo erg in God en ging ze nooit naar de kerk, uitgezonderd misschien met Kerstmis en met Pasen.

Zijne Koninklijke Hoogheid Prins-Regent Pavle en Grootvorstin Olga zijn in een statige karos in de stad aangekomen. Olga droeg een lichtroze middagjapon, bezet met briljanten, en prachtige smaragden sieraden. Ze droeg crèmekleurige schoenen.

En dan weer *vorstin Olga in een witte brokaten japon, met een diadeem en oorbellen van smaragd, gehuld in een hermelijnen mantel*, tantetje dronk Planinka-thee en Tajana las het ochtendblad, *in de Kraljica Marijastraat nummer 18 is een barbier van de derde verdieping uit het raam gesprongen*, mammie was naar een groot bal gegaan ten bate van de Winterhulp, *Stalin heeft per telefoon de operaties in Finland geleid.*

Afkomst

In huis hoopten de voorraden zich op, peetoom Certin bracht koffie en cacao mee, hij was altijd een echte cavalier geweest, suiker werd verkocht in broden, meel in zakken, de oorlog zal nog wel even duren, zeiden de volwassenen, die Hitler geeft het niet op, dat is een nieuwe Napoleon, wee degene die jood is, er wordt een niet-joodverklaring gevraagd, het is ook belangrijk wie je grootmoeder is geweest en je grootvader, en zelfs je betovergrootvader; die Italiaanse betovergrootvader zag er tamelijk verdacht uit, misschien zou het beter zijn om zijn portret van de muur te halen, maar nee, zei mama, hij was een edelman uit Padua, zijn familienaam is Ciolli. Nieuwe woorden stapelden zich op en oude raakten in vergetelheid, waarschijnlijk maakte elk regiem nieuwe woorden, en die oude hoopten zich op als op een vuilnisbelt en werden gevaarlijk, lift werd ‘stijghokje’, radio werd ‘verspreker’, auto werd ‘zelfrijder’ en haar nieuwe papa verkocht gauw zijn Opel Olympia, cabriolet, nummer 172, en daar moest hij bijna van huilen, als hij hem niet had verkocht zou het leger hem hebben gevorderd. Vorderen betekende gewoon ontnemen, ze ontnamen de mensen hun woningen, maar ook hun levens, hun woorden en spraak werden hun ontnomen, ze ontnamen Tajana's chauffeur zijn auto, een Daimler Benz, en zijn uniform, zijn kapiteinspet droeg hij niet meer, hij liep rond in een doodgewoon pak en was niet meer zo aantrekkelijk en interessant, Tajana werd groter en hij leek steeds kleiner te worden, hij was niet langer de chauffeur van de directeur-generaal, want de elektrische centrale had nu een nieuwe directeur-generaal en de vorige zat in de gevangenis. En terwijl sommigen steeds somberder werden, bloeiden anderen op. Šimenc deed heel gewichtig en werd steeds dikker, Radovan trouwens ook, hun vaders waren onder het nieuwe regime iets heel belangrijks, de andere kinderen probeerden zich bij hen in te likken, de onderwijzer en de catecheet deden heel vriendelijk tegen hen, maar Bela Ševa was van de ene dag op de andere verdwenen, ze zeiden dat ze naar Beograd was vertrokken of wie weet waar naartoe? De jongens uit de klas waren een tijdje bedroefd en toen werden ze allemaal verliefd op het meisje Deželić, zij kon zo mooi zingen, vooral in de kerk, de toekomst ligt voor haar open, zeiden de volwassenen, ze konden trouwens die toekomst niet uit hun hoofd zetten, ze konden haar nauwelijks afwachten, maar ze

scheen te aarzelen. Tajana leerde al die nieuwe woorden, ze had haar fiets nog steeds en ging met Radovan om, hij was erg verbaasd toen hij op een keer zag dat Edita Goldberger bij haar naar binnen ging, zij is toch een jodin, met zo iemand moet je niet omgaan, men moet waken over de zuiverheid van het ras, begrijp je dat dan niet, op de wereld horen alleen maar lange, knappe blonde mensen te leven, het moet een prachtige wereld zijn waar gezag en orde heersen, en wij zullen er een prettig leven leiden, er zullen slaven zijn om het land te bewerken, zoals in de oudheid, en als wij die mensen straks niet meer nodig hebben, dan gooien wij ze gewoon op de vuilnisbelt. Zo sprak Radovan, zijn witte tanden schitterden in de zon, hij trapte flink door met zijn stevige benen, hij zei tegen Tajana dat zij in elk geval zijn vrouw zou worden, dat zij een Germaans type was, zij heeft blauwe ogen en asblond haar, zij hoeft niet bang te zijn, hij wordt haar ridder en zal haar nooit in de steek laten. Maar Tajana liet haar Edita Goldberger niet vallen, hoewel ze haar soms een zeur vond met haar mooi ingebonden en moeilijke muziekboeken, ze maakte ruzie met Radovan en zei dat ze juist van mensen met donker haar en donkere ogen hield, ook haar chauffeur was een donker type, maar dat had ze die domme Radovan natuurlijk niet verteld, Zlatko in Split was wel lang en blond, maar hem had ze al vergeten, uit het oog, uit het hart, zou tantetje zeggen, die had voor elke gelegenheid wel een spreekwoord klaar. Maar wat de Arische afkomst van Tajana betreft, daar waren geen problemen mee, haar grootvaders en betovergrootvaders waren waarschijnlijk slim genoeg geweest om te weten dat dat ooit een rol zou kunnen spelen, maar die arme Leo en Hedi en Lela hadden dat geluk niet, zij moesten met een gele ster lopen en de meesten wilden zelfs niet meer met hen praten, en dan te bedenken dat alleen de grootmoeder van Lela een jodin was, dat noem je pas pech hebben.

Edita Goldberger

Tajana hield een dagboek bij. Zij schreef erin dat niemand van haar hield, zij schreef over haar mooie ogen en haar onsympathieke gezicht, over haar chauffeur en Radovan, over haar neefje uit Split en de mooie Zlatko, over haar eerste menstruatie, ze schreef hoe Edita Goldberger verdween. Die kwam bij Tajana's moeder op bezoek,

ze droeg de gele band en de jodenster, ze kwam altijd langs als het donker werd, nooit overdag, en Tajana zag een keer hoe de mensen op haar spuwden en haar uitscholden. Tante Edita zag er onopvallend en flets uit, een echte sympathieke oude vrijster, net een muisje met een sigarettepijpje en kroezend haar, ze had een bril en droeg platte schoenen, nu viel haar glanzende gele band op, meestal droeg ze bruine en grijze kleren, nooit iets sjieks. Waarschijnlijk had ze zich erbij neergelegd dat ze niet knap was, ze woonde bij haar bejaarde ouders en werkte bij de elektrische centrale, ze bewonderde Tajana's moeder en was verheugd toen deze met Tajana's nieuwe papa trouwde. Alles zou goed gegaan zijn als er niet die ongelukkige oorlog tussengekomen was en die Hitler die tekeerging op de radio, waarom hij Edita Goldberger haatte wist niemand, maar zij verdween zomaar, van de ene dag op de andere, tantetje zei dat ze haar op straat opgepakt hadden of bij de melkboer, vanwege die brieven of iets dergelijks, gewoon uit wraak, ook Edita's vader en moeder verdwenen, zomaar op een nacht waren de Goldbergers er niet meer, alleen haar muziekboeken in zwarte band met gouden opdruk bleven over, en twee foto's.

Tajana's moeder belde een klasgenoot van haar, die een ustaša* was, zij kende hem nog van de handelsschool, tantetje zei dat hij een hoge piet bij de politie was, en toch kwam hij op Tajana's verjaardag en gaf haar een doos met twee lagen bonbons. Tajana was verrukt, ze stortte zich op de Bajadera-bonbons als een gek, en daarvoor had ze al twaalf sandwiches met gekookte ham en zure augurkjes opgegeten. Ze deden een wedstrijd wie er de meeste op kon, Tajana had een keer tien pruimennoedels gegeten, van hetzelfde deeg worden gewone noedels gemaakt, in Dalmatië noemen ze die gnocci. Tajana werd ziek van de ravigotesaus en de huzarensalade, de andere kinderen proefden van alles wat en lieten de helft staan, en tantetje zei dat dat een schande was en dat miljoenen mensen van honger omkwamen. Zij likte de borden schoon in de keuken, ze gedroeg zich alsof de Eerste Wereldoorlog opnieuw uitgebroken was, waar ze verschrikkelijk bang voor was, maar dit was de Tweede, en die was heel anders, en Tajana zag helemaal geen miljoenen mensen, alleen haar moeder en haar nieuwe papa die na het middageten aan de Turkse koffie nipten.

Mammies oude schoolvriend had een mooi uniform en een bleek gezicht, hij was slank en zag eruit als een melancholieke prins uit

* *ustaša: collaborateur*

één van Tajana's kinderboeken. Tantetje zei dat de ustaši mensen afslachtten, maar deze deed dat vast niet, hij rook naar fijne zeep, zijn haar was glad gekamd en goed geknipt, hij kon niets over Edita Goldberger vertellen, hij troostte mama die huilde, beloofde dat hij het zou uitzoeken en aaide Tajana over haar hoofd. Mama wachtte op zijn telefoontje, toen ging ze hem zelf opbellen, ze vertelde dat Edita niemand kwaad had gedaan, dat ze arm maar fatsoenlijk was, dat haar ouders oud en ziek waren, ze huilde aan de telefoon zodat haar nieuwe papa kwaad werd en zei dat ze op moest houden met dat getelefoneer en gekwek, zo komen we allemaal nog in het kamp terecht, ik zit nu al in de penarie, zei hij, in die vervloekte centrale. Mama legde de hoorn neer, ze begreep dat Edita Goldberger nooit meer terug zou komen, ze borg haar muziekboeken op als aandenken en ruilde het zilveren bestek van oma in voor een vet varken. Duitse soldaten dwaalden door de straten, sommigen waren erg jong en knap, in de bioscoop draaide de film *Jood Süss*, Tajana liep langs de grote gekleurde affiches, de lelijke, afstotelijke oude man wekte haar nieuwsgierigheid op, maar ze mocht niet naar de bioscoop, wat een propaganda, zei haar nieuwe papa aan tafel en zette de radio af. Op school schreven ze Tajana in voor de ustaši-jeugdclub, ze stuurden hen in drommen naar het St. Marcusplein om naar de Partijleider te luisteren, de meisjes droegen witte bloesjes en marineblauwe plooirokken, de Partijleider zag er nors en ontevreden uit, hij lachte niet één keer. Zo waren de tijden, er gingen geruchten dat ze kinderen kookten om zeep te maken, ze stalen alleen de dikkere en heel jonge kinderen, Tajana was toch te mager hoewel ze nu veel meer at dan twee, driejaar geleden. De doktoren hadden het over een vroege puberteit, ook Rivanelli verdween uit de stad, verdwijningen waren in de mode, zo zie je me nog, zo zie je me niet meer, vandaag zat je nog aan het middageten, maar morgen vluchtte je al naar de bossen of zat je in een concentratiekamp. Aanplakbiljetten verschenen op de muren, waarop angstaanjagende en gevaarlijke woorden stonden, sommigen werden gefusilleerd, anderen opgehangen, en weer anderen werden alleen maar gezocht omdat ze lid waren van een Geheime Internationale Terroristische Organisatie. Tajana lag 's nachts te fantaseren over die organisatie, ze vroeg er eens iets over aan tafel aan haar nieuwe papa, en hij zei dat ze haar mond moest houden, later wisselde ze hierover van gedachten met tantetje in de keuken, en die

zei tegen haar dat dat vast en zeker het werk van de ‘Zwarte Hand’ was, en dat ze die arme koning Petar zouden vermoorden net zoals ze wijlen Aleksandar vermoord hadden. Zij vertelde haar dat ze een koning en een oude koningin uit het raam hadden gegooid en dat ze de koningin haar buik hadden opengereten omdat ze geen kinderen had, dat waren verschrikkelijke, bloedstollende verhalen. Tajana werd weer 's nachts wakker en schreeuwde dan, ze sliep op de nieuwe divan waaronder geen plaats was voor een moordenaar, omdat de ombouw helemaal doorliep tot de glanzend gewreven parketvloer, en toch was het allemaal zo eng, en ze was alleen in haar kamer, helemaal alleen in haar kamer en op de hele wereld.

Haar vader

Een steen, van buiten de kamer in gegooid. Glasgerinkel en de stem van haar moeder, schor en afwerend: dat is jouw vader. Twaalf jaar later zien we hem temidden van een voortbewegende massa. Op de achtergrond halflege etalages, lelijke stoffen, onleesbaar gemaakte uithangborden, opruiende rode leuzen, straatgewoel. Zijn Engelse hemd zit nauwsluitend om zijn lichaam. Hij is schoongeboend en in olijfgroene kleren geperst, verplichte lichaamshygiëne. Hij heeft een starre, gevaarlijke blik in de ogen. Het meisje maakt kennis met haar vader, onverschillig, terloops, ze steekt hem een mager, nog kinderlijk handje toe. Ze kussen elkaar niet. Haar kindertijd ligt achter haar, ze is al groot. Dertieneneenhalf jaar, regelmatige menstruatie, kleine tere borsten. Er staat een muur tussen hen in.

Die vader opgesloten in het verleden. Een heel mensenleven in een zucht voorbijgevlogen. Ze zeggen niets, kijken elkaar alleen maar aan. Waar te beginnen? Welk woord kan als eerste het gat tussen hen dichten?

Tajana zegt ineens: papa. Het geluid van dat woord valt op straat, op het trottoir, tussen de voorbijgangers. Zij is verlegen, zou een nieuw, apart woord willen bedenken voor vader. Haar moeder noemde deze man altijd: jouw vader.

Jouw vader. Dat klonk hard, het kwam van een enorme afstand. Het was geen man waar ze trots op was, hij was bij toeval haar man geworden, in een bevlieging, zo stom, zinloos, hij heeft haar leven vernield. Mammie was dol op dat zinnetje. Hoe verniel je iemands

leven? Tajana had zich daar vroeger mensen bij voorgesteld die uit alle macht op het leven insloegen, als op een tapijt. Haar nieuwe papa had ook een matteklopper. Dat was zijzelf. Zij had mama's leven vernield met haar stomheid en koppigheid. Mama had vroeger misschien ook van een wonder gedroomd. Misschien had haar echte papa zich ooit als tovenaar voorgedaan en bleek hij later voor niets te deugen... Je papa is een bohémien en een losbol, zei tantetje. Hij kan alleen mooi oreren, voegde ze er na een korte pauze aan toe en trok bedachtzaam aan haar peukje van krantepapier. Als je naar hem aardt, wordt het met jou ook niks, daar is niks aan te doen, ik mag dan gek zijn, maar ik heb alles door, mijn zuster kan niet zonder modistes en korsettennaaisters, en ik ben maar een oude dwaas, ik vind alles best... Laten we naar Štagljar gaan, zei haar echte papa en trok haar aan haar arm mee. Hij wilde met zijn dochter pronken bij zijn vrienden, het was prettig nu de oorlog voorbij was, na al die verschrikkingen, ziektes en dood, na al die vernederingen en dat zwervende bestaan, nu dus, na de bevrijding, zo'n fris, lief aangekleed en keurig verzorgd dochtertje te hebben. De moeder is mooier, maar de kleine is zo delicaat en tenger, dacht hij en voelde haar magere warme hand in de zijne, hij keek stiekem naar het blauwe adertje dat onder haar rechteroog trilde, een gaaf huidje zoals hij in geen jaren had gezien, een gezicht opgebouwd uit fijne beenderen, de blik verborgen achter asgrijze wimpers. Jeugd is zo vertederend.

Er groeiden haartjes uit Stagljars neusgaten, hij was lang, had een borrel op en woonde in een groot ouderwets huis in het centrum, zijn vrouw was een dikke goedmoedige slons met benen als heipalen en met een wonderlijk hoog stemmetje. In die tijd van heldendom en kameraadschap en volslagen ongeïnteresseerdheid in persoonlijk bezit hadden de Štagljars een kamer van hun huis afgestaan aan hun vriend de partizaan, iemand die geen thuis had. Papa liep trots als een pauw rond met Tajana, wat had hij een lief meiske gemaakt, toen in Parijs. De kleine is duidelijk van bourgeois-afkomst, zei Štagljar ironisch. Hij en zijn betere helft hadden geen kinderen. Ze sleten hun tijd met drinken en kaarten, mevrouw Štagljar kookte lekkere groenteschotels, om zoetigheid gaf ze niets. Toch haalde ze ergens een paar afgebrokkelde koekjes vandaan en schoof die Tajana toe. De fles ging rond, er kwamen een paar buren langs, gehuld in uniformen en pyjama's, papa begon met zijn aanstellerij,

zoals tantetje zou zeggen, jammer dat ze er niet bij was, sommigen rookten Amerikaanse sigaretten, dit zou voor tantetje een waar eldorado zijn geweest. Maar papa reciteerde Petöfi's *De Waanzinnige*, Štagljar had het al vaker gehoord, hij was niet zo onder de indruk van papa's vertrokken gezicht, maar mevrouw Štagljar en de buren vouwden hun handen alsof ze in de kerk zaten en luisterden naar hem met open mond. Tajana keek naar de grond en verkruimelde de vieze koekjes, waarom doet hij dat, dacht ze, is het om mij of is hij gewoon van nature zo'n komediant. Beter dan Dujšin en Afrić, zei Štagljar aan het eind en gaf papa een schouderklopje. Dat vond Tajana een belediging, ze wreef een koekje fijn in haar hand en liet de kruimeltjes onder de tafel op de grond vallen, papa droeg Majakovski voor, Lenin leefde, Lenin leeft en leven zal Lenin. Štagljar begon met een warme bariton *Door de wouden, over de bergen* te zingen, mevrouw Štagljar gaf Tajana een glas slappe lauwe frambozenlimonade, papa knoopte zijn jasje los en staarde verheerlijkt naar zijn dochtertje, ze kreeg het warm, ze hield het niet meer uit, buiten waadden ze nog door de weggegooide kuna's*, ze ruimden de doden en de paardekadavers op, een jonge Duitser had voor zijn dood zijn hoofd bedekt met een damesonderjurk, hij wilde zich zeker verstoppen, mammie lakte haar nagels niet meer, *langs het standbeeld van Jelačić rent een klein wit hondje, restaurant Ivo is opgeblazen*, er is weer iets voorbij, dacht Tajana, de oorlog is voorbij, zeiden de grote mensen, op de muren stond *zweet in plaats van bloed.*

Weer *The Wizard of Oz*, en de Sovjetfilm *De Slag om Stalingrad*, kinderen spelen mikado, papa een beetje gebogen en aangeschoten, een knoop van zijn Engelse hemd was niet dicht, hij bracht Tajana tot aan de wilde kastanje in hun slecht verlichte straat, kneep in haar dunne breekbare vingertjes, bleef plotseling staan en kuste haar ineens op haar stijf op elkaar geknepen lippen, de kus duurde net iets te lang, een beetje maar, maar in die paar seconden besefte Tajana dat ze eigenlijk geen papa had, ze keerde zich om en rende naar de huisdeur, tantetje zat in de keuken surrogaatkoffie te drinken en las het *Volksdagblad.* Kijk eens aan, ben je daar alweer, er is niemand thuis, ze zijn gaan wandelen met je kleine broertje...

Er worden broodbonnen uitgedeeld voor de tweede helft van het jaar 1945, er is iemand *ter dood veroordeeld omdat hij drie herenkostuums en wat ondergoed had gestolen en dat had verkocht voor 14.000.000*, maar spoedig

* *kuna: munteenheid tijdens het fascistische regiem in Kroatië*

krijgen we toch ander geld, dinars in plaats van kuna's...

Cilika, het oude dienstmeisje, zei tegen tantetje, wat wilt u, ze hebben me niet bepaald in de watten gelegd, maar ik heb kleren en schoenen, ik ben de oorlog levend doorgekomen, ik heb een tuintje met vergeetmijnietjes en mooie roze gebroken hartjes, mijn man slaat me niet en is geen zuiplap, je moet niet zo zitten zeuren, lieve juffrouw.

Ze lijkt sprekend op mijn vrouw, op mijn mooie vrouw, dacht haar echte papa voor het huis en waggelde naar de kroeg, er begint een nieuw leven, ik zet overal een punt achter, het is afgelopen met gekkenhuizen en concentratiekampen, nu, nu ik mijn kleine, frisse en gezonde dochtertje heb.

De beer

Tajana ging naar de mooie kamer, haalde uit de secretaire de langste en scherpste schaar, nam hem mee naar haar kamer waar op de sofa zoals altijd haar beer lag. Nu was hij reddeloos verloren, ze stak de schaar diep in zijn beschadigde buik, er kwam oud stinkend stro tevoorschijn, daarna knipte ze het ene oor af, toen het andere, rukte de armen en benen uit het kapotte lijf, stak hem zijn blauwe, met perlé geborduurde ogen uit, zijn glazen ogen was hij allang kwijt, en dat was het einde van de beer, het definitieve einde van een lelijk stuk speelgoed. Tajana bracht hem zelf naar de vuilnisbak, ze deed heel onverschillig, en gaf geen antwoord op tantetjes vragen over haar echte papa, Tajana ging naar de badkamer en poetste haar tanden, ze bekeek zichzelf een hele tijd in de spiegel en dacht aan de mooie non Onezima die zei: Er bestaan geen wonderen.

Vertaalde poëzie

‘De vertaler’, door Lela Zečković

Voorbij het geheugen
Monny de Boully[*]
(Vertaling Marko Fondse)

à Paulette

Zij die het zere hart alom in den vreemde bijeenbracht,
Liefdes ontrouwe verliefden, trouwe geliefden van het eeuwige eigene bloed,
Bijeengegaard door ten halve vergetene talen
En door nog verlorener zeden,
Door koortsig behouden verwachting,
Zij alleen drijven mij ademloos hun zwijgen te verbreken.
Een vers van woorden in de droom gekeurd, wat een ijdele onderneming,
Je opzet het beloofde land in kaart te brengen, wat een opperste dwaasheid!
Maar geen moment mag weer worden verdaan met rechtvaardiging en verklaring,
Laat door ons de stemmen der anderen spreken
En laten we anders zwijgen!
Hoort u het smachten dan niet om mijn lippenzoom zwermen,
Ziet u lijdens honing dan niet in mijn pupillendiep?
Het smachten en het lijden zijn dat van
Hen die de uitwegloze ronde steeds weer opnieuw doorliepen
Met dood en dood alom.
Bij duizenden en duizenden zijn de onschuldige bijkorven levend verbrand!
Zijn mijn handen niet te vuur en te leed geschoeid?
Heeft dat mijn adem niet verzengd, mijn hart beroet, verschroeid, versteend?

(1945)

С оне стране памћења

Полети

Они које је страдално срце окупило по туђинама,
Неверни заљубљеници љубави, верне љубавнице своје вечите крви,
Окупљени по напола заборављеним језицима
По још више изгубљеним обичајима
По грчевито сачуваној нади,
Једино они нагоне ме да без даха прекинем њихово ћутање.
Песма од речи пробраних у сну, каква таштина!
Каква врхунсха лудост наум да означиш обећану земљу!
Али ни тренут се више губити не сме у правдањима и причама
У нама има да проговоре гласови других
Или да се ћути!
Зар не чујете ројеве чежњи на ивици усана мојих,

* *Moni de Buli (Monny de Boully), Servische dichter (Beograd 1904 - Parijs 1968). Al op zeer jonge leeftijd nam hij deel aan het literaire leven in Beograd. Hij leerde onder andere de Servische surrealisten Marko Ristić en Dušan Matić kennen. In 1925 verbleef hij voor korte tijd in Parijs, kwam daar in contact met André Breton en werd uitgenodigd om een bijdrage te leveren voor* La Révolution Surréaliste. *In de daarop volgende jaren werkte hij aan de tijdschriften* Les Cahiers de l'Etoile, Les Cahiers du Sud, Discontinuité *en* Le Grand Jeu. *In deze jaren was hij hecht bevriend met de Nederlandse surrealist Hendrik Cramer. In november 1936 verscheen in* Les Cahiers du Sud *het gedicht van Monny de Boully over Cramer:* Accueil au capitaine. *(Vertaald in het Nederlands door Laurens Vancrevel; zie hierover: Hendrik Cramer*, Vizioen en geboorte, *Meulenhoff, 1974.) Hij leerde in Parijs een Nederlandse kennen, trouwde met haar en woonde enige tijd in Den Haag.*

Зар не видите мед патњи у дну зеница мојих?
Чежње су то и патње
Оних који су обилазили круг без излаза
Са смрћу одасвуд.
На хиљаде и хиљаде живе су гореле невине људске кошнице!
Јесу ли ми руке обвијене огњем и страдањем?
Је ли ми то дах зажарило, срце зачадкло, нагорело, скаменило?

Vijf gedichten
Miloš Crnjanski

(Vertaling Lela Zečković)

Sumatra*

Zorgeloos zijn wij nu, licht en teder.
Denkend: hoe stil zijn de besneeuwde
toppen van de Oeral.

Als we verdrietig worden om een bleek gelaat
dat we op een avond hebben verloren,
weten we dat, ergens, als troost,
een tintelend rose beek stroomt.

Een enkele liefde, een ochtend, in den vreemde,
omwikkelt onze ziel, steeds hechter,
met de oneindige rust van blauwe zeeën,
waarin de kralen van koralen gloeien,
rood, als in de geboortestreek de kersen.

's Nachts ontwaken wij en glimlachen, vredig,
tegen de Maan met haar gespannen boog.
En wij strelen de verre heuvels en ijzige
bergen, heel zachtjes, met onze hand.

(Beograd, 1920)

Sumatra

Sad smo bezbrižni, laki i nežni.
Pomislimo: kako su tihi, snežni
vrhovi Urala.

Rastuži li nas kakav bledi lik,
što ga izgubismo jedno veče,
znamo da, negde, neki potok,
mesto njega, rumeno teče!

Po jedna ljubav, jutro, u tuđini,
dušu nam uvija, sve tešnje,
beskrajnim mirom plavih mora,
iz kojih crvene zrna korala,
kao, iz zavičaja, trešnje.

Probudimo se noću i smešimo, drago,
na Mesec sa zapetim lukom.
I milujemo daleka brda
i ledene gore, blago, rukom.

* *Zie over dit gedicht de rubriek ‘Essay’.*

Beograd, Braće Nedića 29, 1920.

Serenata

(Vertaling Marko Fondse)

Stil, daar huilt de jonge gele Maan.
Mijn lief, hoor mij nog eenmaal aan.

Als ik straks sterf en jij naar mij verlangt,
roep dan mijn naam niet als de dag gaat neigen.
Hoor naar de wind die uit het gelend loof

je zingen zal: dat ik het najaar liefhad
boven de hartstocht van je naakte leden
en mij aan herfstigrode takken klemde.

En als je hart soms om mij schrijnen zou:
omklem de takken als hun blaren gelen.
Ach, niemand heeft een hartstocht kuis genoeg,
vlamgloed voldoende om met mij te delen

dan enkel peppels recht van lijn en
de eenzame trotse pijnen.
Dan enkel peppels recht van lijn en
de eenzame trotse pijnen.

(Potkamien, in Galicië, 1915)

Serenata

Čuj, plače Mesec mlad i žut.
Slušaj me, draga, poslednji put.

Umreću, pa kad se zaželiš mene,
ne viči ime moje u smiraj dana.
Slušaj vetar sa lišća svelog, žutog.

Pevaće ti: da sam ja ljubio jesen,
a ne tvoje strasti, ni članke tvoje gole,
no stisak granja rumenog uvenulog.

A kad te za mnom srce zaboli:
zagrli i ljubi granu što vene.
Ah, niko nema časti ni strasti
ni plamena dosta da mene voli:

No samo jablanovi viti
i borovi pusti ponositi.
No samo jablanovi viti
i borovi pusti ponositi.

Potkamien, u Galiciji, 1915.

Marmer in de tuin

(Vertaling Lela Zečković)

Wanneer je zo stil zit
aan mijn voeten, starend
naar de herfstige sombere paden,
en je mond wordt bleek, haast vertrokken
van pijn,
dan voel ik dat je leeft.

Pas dood ben je me naakt.

Je huid teer dooraderd
herinnert me hoe tussen ruïnes
besprenkeld met het bloed van mannen
al duizenden jaren slangen kruipen
over vrouwen van marmer.

Je borsten met hun knop als een druppel wijn
op een witte roos vol maanlicht,
brengen mij de dood te binnen.

Dan bescherm ik tevergeefs met takken
jouw naaktheid.

Het schijnt dat het om jou herfst wordt
en zodra ik inslaap
valt uit je melkwitte bloesem
in uitzinnige passie en smart
een enkele druppel de herfst in.
Boven mij in het dorre gebladerte
schijnen je leden,
dood, van marmer, eeuwig.

Mramor u vrtu

Kad ćutke sedaš
do nogu mojih i gledaš,
jesenje puteve sumorne,
a usta ti poblede malo kriva
od bola,
ja osetim da si živa.

Mrtva si mi gola.

Koža me tvoja puna tankih žila
seti kako sred razvalina
poprskanih muškom krvlju
već hiljade godina
zmije puze na žene mramorne.

Dojke sa pupom kao kap vina

na beloj ruži punoj mesečina,
sete me smrti.

Tada, zalud širim grane
na tebe golu.

Sve mi se čini zbog tebe je jesen
i čim zaspim
u ludoj će strasti i bolu
iz tvojih cvetova mlečnih
jedna kap u jesen da kane.
Nada mnom će u lišću svelom
udi tvoji zasijati,
mrtvi, mramorni, večni.

Rotswand

(Vertaling Marko Fondse)

Vandaag was ik nog zo vrolijk!
En kijk nu eens. Ik haal amper adem,
met een troebele glimlach, vermoeid.

Ergens ver uit de Schotse kust
rijst een barre rotswand uit zee op,
zo dreigend, door niets begroeid.

Hij stond weer voor me! Ik zie hem!
Zijn leiblauw verwart mijn gemoed
en een huiver van vrees omvangt me
en iets van onpeilbaar erbarmen.

(Voorvoeld, in Beograd, 1920)

Stenje

Danas sam bio tako veseo!
A sad? Gle, jedva dišem,
sa osmehom mutnim, umorno.

Daleko, negde, iza škotskih obala,
diže se, iz mora, modro stenje,
tako grdno, tako pusto, sumorno.

Ja ga se setih! Ja ga vidim!
Njegova modrina mrsi mi dušu,
i mene obuzima grozna jeza,
i neka, beskrajna, žalost.

Predosećano, u Beogradu, 1920.

Spoor

Blijve
    na de dromen
  geen spoor van mij meer op je lichaam over.

Behoud van mij maar enkel
  de droefenis en witte zij
  en milde geur...

van paden vol verwelkend lover
van peppelbomen.

Trag

Želim:
da posle snova
ne ostane trag moj na tvom telu.

Da poneseš od mene samo
tugu i svilu belu
i miris blag...

puteva zasutih lišćem svelim
sa jablanova.

Uit: Bestiarium
Marija Čudina[*]
(Vertaling Spomenka Novaković en Lela Zečković)

1

Op het Terras zitten, Vladimir, en droefgeestig
staren naar de schaduwen die zich om je heen verdringen -
dat is een opgave de helse betovering der kunst waardig.

Wonderschone dieren komen op je af. En ze houden ons allen
in de ban van hun ziekte. De dood neemt onze gedachte
in bezit, wat iemand die verantwoord denkt
niet aan te raden is.

Alleen in de droom over het Scheppen vind je een verheven,
maar niet makkelijke, oplossing.
Zo'n droom kan zich misschien slechts in een denkbeeldige
hel afspelen.

Het Terras hoeft niet eens naar de hemel gekeerd te zijn.
Misschien bestaat het Terras niet eens ergens echt.
En toch - vrijwel zeker zijn er mensen
die daar komen om uit te rusten.

1

Sjediti na Terasi, Vladimire, i turobno
promatrati sjeni što se oko tebe množe -
zadatak je dostojan paklene draži umjetnosti.

Tako dočekaš sve. I sve nas obuzima
bolest nekih prekrasnih životinja.
Na smrt pomišljamo, ali to nije dobro za onoga
koji časno misli.

Samo je san o Stvaranju veličanstveno, tegobno
razrješenje.
Takvome snu možda je čak i u zamišljenome paklu

* *Marija Čudina, Kroatische schrijfster (Lovinac 1937 - Beograd 1986). De verschijning van haar eerste bundel poëzie* Nestvarne djevojčice *('Onwezenlijke meisjes', 1959) was een literaire gebeurtenis. De jeugdige leeftijd van de dichteres en haar 'onwezenlijke' schoonheid vormden een schreeuwend contrast met het hoofdthema van haar gedichten, de dood. In het essay* Verbanning en koninkrijk van Marija Čudina *dat gepubliceerd werd als een soort nawoord bij haar laatste bundel poëzie* Parallelle vulkanen, *schrijft Danilo Kiš: 'Marija Čudina beleeft de wereld waarin ze leeft als verbanning. Niets in haar poëzie, of bijna niets, is van deze wereld. In haar gedichten vindt men geen nostalgie, geen herinneringen aan haar kinderjaren, geen couleur locale, geen vlucht naar geliefde landschappen, geen verlangen naar liefde en genegenheid, geen troost, geen hoop, geen genade. (...) Men zoekt in haar gedichten tevergeefs naar autobiografische gegevens.' Kort na haar dood verscheen haar bundel proza* Wilde ziel, *waarin ze haar poëtica, haar voorkeur voor irrationele sprongen, hoe 'doodvormig' ze ook moge zijn, op een indrukwekkende wijze verduidelijkt. Zij leefde de laatste tien jaar in haar éénkamerflat op de bovenste verdieping van een wolkenkrabber in grote eenzaamheid en armoede.*
Poëziebundels: Čad i pozlata *('Roet en Bladgoud', 1962);* Pustinja *('Woestijn', 1966);* Tigar *('Tijger', 1973)*

mjesto.

Pa više ni Terasa ne mora biti okrenuta put neba.
Možda Terase nigdje ni nema.
Ali - kao da je sigurno da postoje oni
koji se na njoj ipak odmaraju.

5

Vladimir, de droom van een mens is ook als die van een dier.
Wil je die begrijpen, gun je ziel dan slaap op uitlopende
plaatsen, je hart gewend naar verschillende richtingen.
Zo zal je des te barmhartiger kunnen zijn

voor hen, die zich voorbereiden op de vernietiging.
In hun ziel zal je, als je het werkelijk wilt doorgronden,
eigenschappen vinden die alle zielen gemeen hebben.
Kwetsbaarheid en droefenis blijken het meest uitgesproken dan.

V

Vladimire, ljudski san je kao i žvotinjski.
Ako ga želiš razumjeti, pusti dušu da spava
na različitim mjestima, srce okrenuto u
raznim pravcima. Tako ćeš biti milostiviji

prema onima koji se spremaju za uništenje.
U njihovoj ćeš duši, pretražiš li je pomno,
naći zajedničke odlike svih duša.
Ranjivost i turobnost će biti najizraženije.

7

Ook die tijden moeten aanbreken wanneer met opperste
schijnheiligheid gezegd wordt: komt lieve, schattige dieren.
Maar wees dan niet verrast door een prachtvolle stoet
regenwurmen, slakken, misschien wel inktvissen.

Alle komen zij dan tegelijk en hun innerlijk zal schitteren.
Dat komt doordat in deze ontoereikende wereld
schepsels worden vernietigd.
In de spiegel die ík nu creëer, met Jouw hulp,

Vladimir, zullen alle dieren, hoe ongemerkt
bewonderd, hun definitieve gedaante verkrijgen
die elke twijfel verder overbodig maakt. Wat een moeite
is daar voor nodig, wat een wilskracht, welk een dromen.

De spiegel, nu al bijna echt, zal hun getal doen toenemen.
Pas dan zullen we begrijpen hoe deze creaturen werden onderdrukt.

VII

I takvih vremena mora biti kada će se s velikim

pritvorstvom govoriti: dođite ljupke, mile žvotinje.
Pa se ne treba iznenaditi sjajnoj povorci
glista kišnih, puževa, možda čak i hobotnica.

Sve će one zajedno doći i blistat će njihova nutrina.
To je zbog toga što su u nedovoljnom svijetu
stvorenja uništena.
U ogledalu koje stvaram ja, uz Tvoju pomoć,

Vladimire, sve će životinje, od nekog nepoznatog
obožavane, zadobiti svoje sasvim ispunjene
likove u koje se neće moći sumnjati.
Koliko je potrebno napora, koliko volje, koliko sna?

Ogledalo, sada već sasvim stvarno, njih će umnožiti.
Tada ćemo razumjeti koliko su ti stvorovi ugnjetavani.

12

In de maanzuchtige queeste die eindigen moet
alvorens een mens ontwaakt, verschijnt de draak
met het stenen hart, maar week en rusteloos van geest.
Dit o zo nobele monster weet wat te doen

met schepsels die verdwaald zijn in hun spookachtige eenzaamheid.
Later zal dat grote beest, dat onze ziel was binnengekropen,
veranderen in een onbestendige, schrikachtige vlinder.
En tevergeefs vraagt men zich af, want er is geen antwoord,

waarom de dieren zo weinig verstand is toebedeeld.
Maar vooral, waarom wij hen, in onze kameleontische gedachten,
toch naar dit vervallen Terras willen lokken.
Misschien is het antwoord eenvoudig: wij geloven, hoewel

onnodig, dat het Terras een eeuwig jachtveld is
waar niet wordt gedood.
En de geesten, die van uithoek naar uithoek rondwaren,
zijn het laatste, zoete elixir, dat de menselijke ziel

opdrinkt zonder zich te verzetten.
Kleine spooksels zijn het, hun leven voor ons onbegrijpelijk.
Het is niet eens nodig dat we het begrijpen, want
we zouden niet weten hoe ons te gedragen jegens hen

die nauwelijks zichtbaar zijn. Laat wij hun zin verlenen
zolang een enkele van hen nog bestaat.

XII

U mjesečarskom odabiranju koje se završiti mora
prije nego što se čovjek probudi, pojavit će se aždaja
tvrda srca, a duha mekog i nespokojnog.
Ta tako čista zvijer zna što treba činiti

s onim bićem koje luta u vlastitoj avetinjskoj samoći.
Poslije će velika zvijer što nam je u dušu ušla
postati nestalna, bojažljiva leptirica.
I uzalud je pitati, jer odgovora neće biti,

zašto je toliko nerazumnoga dato životinjama.
A i zašto mi u mislima kameleonskim želimo
da ih privučemo na ovu raspadajuću Terasu?
Možda je odgovor jednostavan: vjerujemo, iako

nam to ne treba, da je Terasa vječno lovište
u kojemu nema ubijanja.
I dusi što se vuku po njezinim uglovima
posljednji su, slatki eliksir što ga ljudska

duša upija i ne opire se.

To su male aveti čiji nam je život nerazumljiv.
Ne bi ni trebalo da ga razumijemo,
jer ne znamo kako bi tada postupili s onima koji su

jedva vidljivi. Osmislimo ih dok još netko od njih postoji.

20

Wij, die ons 's nachts in dichters veranderen,
dragen misschien een vermoeden van iets, maar zijn niet dermate
werkelijk dat de visioenen, de dromen
die wij aankondigen, zonder meer begrepen kunnen worden.

Het leven van een dichter, het leven 's nachts,
als dat van nachtdieren, is volstrekt onbegrijpelijk
voor hen die overdag ronddwalen door de woestenijen
van het lichamelijke en zichtbare.

XX

Mi što se u pjesnike noću pretvaramo
možda naslućujemo nešto, ali nismo
dovoljno stvarni da bi se vizije,
snovi što ih nagovještavamo, shvaćali

bestrasno. Život pjesnika, žvot noći
i noćnih životinja sasvim je nerazumljiv
onima koji se danju skitaraju
pustarama tjelesnog i vidljivog.

Twee liederen
Oskar Davićo[*] (Vertaling Marko Fondse)

1

Daar ligt
een kind dat kwam voor 't eerst van school
met in zijn hoofd wat kale klanken, zoals k en oe
die samen woordjes maken waarop kinderen dol
zijn, want omoe leest uit boekjes voor en moekes bakken koek.

Daar ligt
een meisje dat nog niet zo erg de liefde kent,
de liefde die al zwetend op haar wacht;
ze zit, ze schrijft een brief, verscheurt hem, ze komt overeind
en klauwt een kolossale vent z'n borst de haren uit de vacht.

Daar ligt
een bedelaar die net nog schooide
op straat - een aalmoes voor de blindeman,
hij viel lek als een zeef, een mitrailleur die maaide
zijn houten poot eraf en opgehouden hand.

Две песме
1

Пало је
дете које се враћа први пут из школе
са два гола слова у глави, са А и са Бе,
што, кал их скупиш, реч су коју сва деца воле
јер бака прича приче, јер колаче месе бабе.

Пала је
једна девојка која још не зна шта је
љубав, љубав која је знојава чека,
која седи, пише писмо, цепа га, устаје
и чупа руњаве груди огромног човека.

Пао је
један просјак који је просио
милост за слепца на сокаку,
пао је изрешетан, мнтраљеэ му је косио
и дрвену ногу и пружену шаку.

* *Oskar Davićo (Šabac, 1909). Servisch schrijver. Studeerde Frans en literatuur aan de universiteit van Belgrado. Davićo werd wegens zijn communistische sympathieën meermalen gearresteerd. Tijdens de Tweede Wereldoorlog zat hij in het verzet; later werd hij journalist en professioneel schrijver. Hij debuteerde met gedurfde surrealistische poëzie. Later werd zijn poëzie, onder invloed van de politieke situatie in Joegoslavië in de tweede helft van de jaren dertig, meer sociaal geëngageerd. Na de Tweede Wereldoorlog komen zijn rijke verbeeldingskracht en zijn belangstelling voor stilistische experimenten weer aan bod, en droeg hij bij tot de revival van het surrealisme in de Servische poëzie. Davićo schreef ook een indrukwekkende reeks romans, reisverhalen, essays en filmscenario's.*

[Nederlands]

Daar ligt
een vrouw die aan kwam lopen jong en mooi,
van kussen roezig heel haar lijf en bloed,
ze viel en barstte pijlsnel open. De dood gooit
zich op jonge vrouwen onverhoeds.

Daar ligt
er een die zong, nog maar een knaap,
van groene meisjes en van 's werelds melk en honing,
hij viel terwijl hij hooi zag in z'n slaap,
dood, languit over heel de uitgestrekte zomer.

[Servisch]

Пала је
жена која је наншла лепа и млада,
сва шумна од пољубаца,
пала је и прсла брзо. Смрт се изненада
на младе жене баца.

Пао је
један младић који је певао
о зеленим девојкама и млеку света,
пао је у часу кад је о сену сневао
мртав, преко целог испруженог лета.

2

De stad heeft al haar mensen met hun nachten, zonneschijn,
hun stem, hun naam, hun schaduwen verloren...
Tot voor de stadspoort deint
de roggeaar boven het hart van haar die ze vermoordden.

Een meisjesnaam vloog weg, haar lach; niet langer dwaalt
haar adem over haar nog volle rose lippen...
Geen hoort hoe uit de wond de angst een straal
ópspuit, over een jurk met stippen.

(1939)

2

Град је изгубио све своје људе, њихова имена,
њнхов глас,
њихово сунце, њихове ноћи, њихове сене...
Пред вратима грала таласа се клас

ражи, над срцем убијене.

Одлетело је име једне девојке, њен смех; њен дах
не лута по усни још пуној, још руменој...
Нико не чује како из ране страх
прска, по хаљини шареној.

Duister
*Drago Ivanišević**
(Vertaling Marko Fondse)

Hommage aan Hölderlin

Ik weet de klaarte nu onder dennen
mijn godheden liggen ontkleed
op het zand aan de vloedlijn

Hier op dit asfalt
tussen bakstenen massa's vreet vanachter de bergen
het duister gestadig mij aan

O mocht ik even maar, goden,
van onbezoedelde jonkheid
het stralende wit betreden

verre goden uw ademtocht voelen,
als op mijn slapen uw handpalm
ik voelen mocht maar voor even

Ik weet u daar, verren, geheel ontkleed aan de vloedlijn
klaarte in klaarte en er is een weg naar u heen
maar duister omvangt mij, ik blijf in het duister,
ik kan u niet, goden, bereiken

Tama

Počast Hölderlinu

Znam sad pod borovima svjetlost
moja boštva razgaljena leže
uz more na žalu

Ovdje me na ovom asfaltu
među gomilom opeka iza brdâ
uporno nagriza tama

O kada bih mogao, bogovi,
zaći bar načas u bjelinu
umivene mladosti

osjetiti disanje vaše bogovi daleki,
kada bih mogao dlan
osjetiti vaš na čelu svome načas

* *Drago Ivanišević (Trst 1907 - Zagreb 1981), Kroatisch dichter, schrijver van korte verhalen, toneelschrijver en schilder. Hij studeerde aan de universiteit van Beograd, Parijs en Florence en promoveerde aan de universiteit van Padua (1931). Hij was hoogleraar aan de academie voor theaterwetenschappen in Zagreb. Hij vertaalde uit het Italiaans (Ungaretti, Goldoni, Pirandello), Spaans (Lorca), Frans (Eluard) en Russisch. Zijn vroege surrealistische werk is uniek in de Kroatische literatuur.*
Belangrijkste werken: Zemlja pod nogama *('Grond onder de voeten', 1940);* Dnevnik *('Dagboek', 1957);* Jubav *('Liefde', 1960);* Karte na stolu *('Kaarten op tafel', 1959);* Od blata jabuka *('Appel van klei', 1971).*

Znam tamo ste, daleki, na žalu razgaljeni
svjetlost u svjetlosti i puta ima do vas
al tama me sputava, ostajem u tami,
do vas, bogovi, ne mogu

Twee gedichten
Miroslav Krleža[*]
(Vertaling Marko Fondse)

Vuurwind

Eens op een dag zal de morgen dagen in bloed,
eens op de dag dat de rode wervelwind woedt,
o, eens zal die morgen dagen
boven een piramide van landstormvolk verslagen.
Uit niet te tellen wonden zal een vlam oplaaien.
Dan zullen in een schok van schrik verwaaien
de symbolen van wierook en vloeken.
Dan vallen kerk en kroeg uiteen tot gruis,
dan verstuiven komedie en ziekenhuis,
hospitaals, bordelen,
kapittels en gekkengestichten,
o, op die dag, die dag, die eens zal lichten!
Dan zullen zingen en spelen
klokken, kapellen en vaandels en de toorn van het opvoedingsgesticht.
Zingen zal de vlamwind de wijzang van het vuur en het chaotisch tijdsgewricht.

Plameni vjetar

Jednoga će dana krvavo jutro svanuti,
jednoga će dana crljeni vihor planuti
o - jednoga dana -
nad piramidom mrtvih domobrana.
Buknut će plamen iz bezbrojnih rana.
U potresu će onda strahotnom
rasplinut se simboli kletve i tmjana,
komedijâ i crkvi, bolnicâ i kavanâ,
ludnicâ, bordelâ i samostanâ,
jednoga dana, o, jednoga dana!
A pjevat će zvona,
stjegovi i glazbe i gnjev kazniona.
Pjevat će plameni vjetar svetu pjesmu vatre, kaosa i eona.

* *Vooruitlopend op een heruitgave van zijn jeugdverzen getiteld* Bundel Lyriek *(1933) schreef Krleža het essay 'Mijn oorlogsgedichten' waaruit we hier weergeven: 'Deze gedichten stinken naar de provinciale keizerlijke menagerie. Zij weerspiegelen slechts de wanhoop van een drenkeling. Men moet ze lezen als een weeklagen boven de ruïnes van een ineengestorte wereld. Met een politiek-maatschappelijke doctrine hebben ze weinig te maken. Poëtisch-technisch stelt deze rommelige combinatie van vrije en gebonden verzen niets voor. Vandaag, vijftien jaar later, beschouw ik deze verzen als oude brieven, ooit geschreven en gestuurd naar vrienden met de bedoeling de betekenis van onze gezamenlijke schipbreuk te verduidelijken. Maar, zoals het meestal bij dergelijke rampen gaat, kreeg ik nimmer antwoord. Noch van links, noch van rechts.' Zie over Krleža verder bij 'Vertaald proza'.*

[Nederlands]

Straat!
wees bedolven
vandaag onder bloedige golven!
Vervloekt is de hymne aan 't goud
en op de markt die riekt naar zijde, chocola en vrouw
wordt God naakt als een dief gehesen aan het galgetouw.
Straat!
wees bedolven
vandaag onder bloedige golven!
Zo, op een dag, zal brullend de vuurwind vlagen
over een piramide van landstormvolk verslagen
en rood zullen zwarte vaandels als brandende tongen lekken.
Flikkeren zullen in muren van doodsbleke huizen
ramen verbijsterd als ogen van gekken
en boven de stad zullen openbreken
de vurige hemelsluizen.
Alverwoestend ritme dreunt de straten vol:
Brand! Brand!
Brand in de hemelbol!
En in die wervelwals van slaaf en koning, vrouw en vuilnis,
trams, ossen, paarden, winden, kartetsen en kanon,
in die uitzinnige cycloon van bloed en vuur, waarin 't Geluk der Vrijheid laait,
waarin als heilige zon
de Leugengodheid draait,
zal luid het huilend
hoongemekker gieren
van Zijne Hoogheid
Dood de Zegevierder.

(1918)

[Kroatisch]

Ulico!
Krvavi talas
nek te kovitla danas!
Proklet je pean zlata,
i dok mirišu žene, svila i šokolata,
vješaju gologa boga na trgu ko tata.
O, Ulico,
danas
budi crveni talas!
Tako će urlati plameni vjetar jednoga dana
nad piramidom mrtvih domobrana,
i crni će stjegovi crveno liznut ko gorući jezici.
Okna će samrtno blijedih kuća planut ko luđačke oči,
a vatrena nebeska kiša u mlazu
na grad će da se toči.
Sverazorni će ritam po ulici da ori:
gori! Gori!
Kugla nebeska gori!
I u tom kolu roblja, kraljeva, žena i smeća,

tramvaja, volova, konja, topova, vjetra, karteča,
u ludom ciklonu vatre i krvi, gdje bukti Slobode Sreća,
gdje se božanstvo Laži ko sveto sunce vrti,
hihot će jecati glasan
Njezinog Veličanstva
Pobjednice Smrti.

(Pjesme I, 1918)

Gedicht aan een dode

In memoriam Zlatko Gall

Heel vreemd. Een kaars brandt in je grijze kamer,
maar jij ontbreekt.
In je grijze Oostenrijkse officierstenue sta jij al voor 't gericht des Heren.
Sta je te linker- of te rechterzijde?

Heel vreemd. Een kaars brandt in je grijze kamer,
en 't schemert, maar jij ontbreekt, mijn beste.
Een kaarsvlam flakkert tegen het vettige plafond en het is een andere reiziger
die in jouw kamer nu op weg is naar het graf,
die nu wat droevigs voor zich heen zingt.

Kijk! De appelbomen bloeien. Ik kijk naar de zomers blauwe hemel,
kijk naar het okeren huis. Ik zie het levenloos.
Maar dat levenloos huis leeft voldragen in mijn rode hersencellen:
't Is juli. En de rozen bloeien. In de kamers hebben de groene jaloezieën
alle schijnsel opgeslorpt en halfduister is het.
En die oude dames in zijden crinolines
zwijgen aan de muur in hun zwarte ovalen lijsten.
Ik hoor je stem. Jouw stem is het die ik nu hoor.
Jawel, een stomme vuist heeft ons geveld.
Jij bent gevallen en met jou vielen in rafels
de witte vaandels onzer kinderjaren.
Droeve vaandrig van gestorven vreugde,
het is jouw stem die ik nu hoor.

Pjesma mrtvom čovjeku (u spomen zlatka galla)

Čudna stvar. U tvojoj sivoj sobi gori svijeća,
a tebe nema.
U sivom ruhu austrijskog oficira ti već si stao pred sud gospodnji.
Je l' stojiš lijevo ili stojiš desno?

Čudna stvar. U tvojoj sivoj sobi gori svijća,
i suton je, a tebe, dragi, nema.
Titra plam po prljavom plafonu, a jedan drugi putnik,
što u tvojoj sobi sada u grob putuje,
taj pjeva neke tužne napjeve.

Gle! Cvatu jabuke. Ja gledam modro ljetno nebo,
i kuću gledam žutu. Kuću gledam mrtvu.
A zrelo živi ova mrtva kuća u ćelijama crvenim mog mozga:
srpanj je. I cvatu ruže. U sobama su zelene rolete
popile sve svijetlo, pa je polutmina.
I one gospe stare u svili krinolinå
na zidu u okviru šute crnom ovalnom.
Ja čujem glas tvoj. Tvoj čujem sad ja glas.
To glupa neka pest oborila je nas.
Ti pao si i s tobom razdrti su pali
djetinjstva našeg bijeli stjegovi.

Stjegonošo tužni, mrtve radosti,
Tvoj čujem sad ja glas.

(*Lirika*, 1919)

Drie gedichten
Ivan V. Lalić
(Vertaling Willem van Toorn en Lela Zečković)

Aan opgroeiende zoons

Nooit meer in zo'n gelijke tred
met het zegbare, zo zonder aarzeling, mijn zoons,
als nu, met hielen nog gevleugeld
van de korte schaduw van jullie jaren;
  kijk, het schoolschrift op tafel
is een afschrift van de werkelijkheid, nog niet bedreigd
door vastgelegde grenzen, de vorm van de zon in een bal
bevestigt tederheid, en de zomer duurt zo lang,
zeggen jullie, en is nog maar nauwelijks begonnen -

En zo helpen jullie mij, me vergeten
vaardigheden te herinneren: in evenwicht
te zijn en onverschillig voor
de zwarte schaar van de wijzers, die een stuk
van een toekomstige herinnering knipt (misschien van
vergetelheid, die keuze is er nog),
niet het zichtbare te onderzoeken, maar te geloven
in een benoemd voorwerp: potlood, bloempot, muur...

Синовима који расту

Никада више тако тачно у закораку
Са изрецивим, а без двоумљења, синови моји,
Као сада, пета крилатих још
Од кратке сенке година;
  ево, свеска на столу
Носи испис из јаве, још неугрожене
На неизвесним границама, у лопти облик сунца
Потврђује присност, и лето је тако дуго,
Кажете, а тек је почело -
Тако ми помажете да се присетим
Заборављене вештине: бити у равнотежи
А неопрезан
Пред црним макаэама скаэаљки, што секу
Делић будућег сећања (заборава можда,
Избор још постоји),
Не проверавати видљиво, а веровати
У именовани предмет: оловка, саксија, зид...

* *Ivan V. Lalić (Belgrado, 1931) studeerde rechten aan de Universiteit van Zagreb. Hij woont thans in zijn geboortestad en is hoofdredacteur van een grote uitgeverij. Hij publiceerde tien bundels gedichten, twee bundels essays en stelde verscheidene anthologieën samen. Lalić vertaalde uit het Engels, Frans en Duits, vooral poëzie, zoals een bloemlezing Franse poëzie van Baudelaire tot deze tijd, een anthologie moderne Amerikaanse poëzie en bloemlezingen uit het werk van Hölderlin, Whitman, T.S. Eliot en Pierre Jean Jouve. Poëzie van Lalić werd vertaald in het Engels, Frans, Pools en Hongaars.*

[Nederlands]

Maar kan ik jullie zeggen dat er gevaar schuilt
in wijs sneller worden, in sneller wijs worden,
in de onvermijdelijke strijd van beeld tegen beeld,
in de ernstige, eeuwenoude kwaal van de spiegel:
de oerbeelden om te keren?
Dat er gevaar schuilt in de onvermijdelijke verbinding
tussen toeval en toeval
zoals water wortels en gras van de hele wereld verbindt?

Het gevaar uitspreken en toch trouw blijven
aan het zichtbare: dat is de ware opdracht;
ik schreeuw het in de wind die aanwaait uit de toekomst
en die mijn as meedraagt
en jullie stemmen.

[Servisch]

Но како да вам кажем да је опасност
У мудром убрзању, мудрости убрзаној,
У неумитној кавзи слике са сликом,
У опасној древној бољци огледала
Да преокреће знакове прволика?
Да је опасност у неминовном
Што везује случајност за случајност
Као што вода корење и траву света везује?

Иэрицати опасност, а бити
Видљивоме верак: ево правог задатка;
Иэвикујем га у ветар што дува из будућности
Пепелом мојим натруњен, и вашим гласовима.

Fiesole, regen

Misschien zal een deel van het landschap altijd
van jou blijven: een avond al zichtbaar
op de lichte rand van een wolk, als het spoor van lippen
op glas;
  en dan dat staande, leesbare
schrift van tuinen op de terrassen
van de heuvels, het begin van regen dat de lucht
opent aan de kant waar de geur is, ergens dichtbij -

Zeker, beelden na de liefde
zijn mooier in hun huwelijk met wat nog komen moet:
en zo herken ik dat ogenblik
verdwijnend zuiver, helder, gelijkmatig,
als een lot waar je naar verlangde, als naar ijs in een glas.

Фиезоле, киша

У трајној својини остаје ти можда
Део предела: вече већ видљиво
На светлој ивици облака, као траг усне
На стаклу;
  па тај читки усправни
Рукопис вртова на терасама брега,
Почетак кише што отвара ваздух
Са мирисне стране, негде у блиэини -

Слике после љубави, заиста,
Лепше се венчавају са будућим:
Препознајем зато тај тренутак
Што нестаје чисто, светло, равномерно,
Као жељени усуд, као лед у чаши.

Tel de spiegels na

Tel de spiegels na, tel de dichtgemetselde ramen
voor het hachelijke decor van lucht
waar je dubbelganger zekerder en langzamer ademhaalt
sinds mensenheugenis;
   strijk in de spiegel, 's nachts,
de korte gele bloesem van een lucifer aan:
je zult de dreiging zien in de wond van duisternis
die snel heelt, zonder litteken;
      en dan onder je vingers
het droge ijs van de Lethe, zonder barst, zonder hoop -

Tel nog eens, taxeer het gevaar:
men zegt dat je ooit een gerinkel
zult horen op de bodem van lege spiegels,
vóór het laatste verschijnen van je dubbelganger,
         één ogenblik
voordat het tweelinghart van de wereld stilstaat,
opengesneden met het mes van herinnering,
        een rijpe vrucht.

Преброј огледала

Преброј огледала, преброј зазидане прозоре
Опасне позадине ваздуха
Где двојник дише сигурније и спорије
Од памтивека;
   у огледало, ноћу,
Укрешй кратки жути цвет шибице:
Видећеш претњу у рани мрака
Што зарасте брзо, без ожиљка;
        а онда под прстима
Суви лед Лете, без пукотине, без наде -

Преброј, оцени опасност:
Прича се, једном ће се зачути
Звекет на дну празних зрцала,
Пред коначни излазак двојника,
         тренутак
Пре него што стане двоструко срце света
Расечено ножем сећања,
      дозрели плод.

Oorlog

Slavko Mihalić
(Vertaling Lela Zečković en Roel Schuyt)

Eerst raken de kamers vervuld van leegte
dan vallen de muren uiteen.

De vogels zijn boodschappers
pas op dat hun oog je niet treft.

Hoe zwaar is een mens zijn eigen schaduw gaan wegen,
steeds meer en meer trekt deze hem neer.
En als hij tenslotte ligt in stof of gras
gebeurt ook een kogel.

De zon schijnt steeds luider.
Het lijkt, er is geen nacht meer.
Slechts schittering.

En wanneer het je zwart voor de ogen wordt, soldaat,
weet dat je blind bent.
Begeef je dan zingend naar je vaderland.

Rat

Sobe najprije ispuni praznina
zatim se raspadnu zidovi.

Ptice su izvjestitelji
čuvaj se da te ne pogodi njihovo oko.

Kako je čovjeku njegova sjena postala teška,
vuće ga sve niže, niže, niže.
A kad već legne u prašinu ili travu
dogodi se i metak.

Sunce sije sve gromkije.
Čini se, noći više nema.
Samo blještanje.

A kad ti se smrači, vojniče, znaj da si slijep.
Pjevajući kreni put domovinc.

* *Slavko Mihalić werd in 1927 geboren in Karlovac. Hij wordt beschouwd als een van de belangrijkste dichters van Kroatië, bij uitstek de representant van een stroming die vergelijkbaar is met de Vijftigers in Nederland. Belangrijkste poëziebundels:* Komorna muzika *('Kamermuziek', 1954);* Početak zaborava *('Het begin van vergetelheid,' 1957);* Posljednja večera *('Het laatste avondmaal', 1969);* Klopka za uspomene *('Valstrik voor herinneringen', 1977);* Tihe lomače *('Stille brandstapels', 1985).*

Twee gedichten
Vesna Parun[*]
(Vertaling Tom Eekman)

Moeder van de mens

Had maar liever de zwarte winter gebaard, o moeder, dan mij.
Had maar liever een beer gebaard, een slang op zijn nest.
Had maar liever een steen gekust dan mijn gezicht,
had maar liever een dier me gezoogd dan een vrouw.

En had je een vogel gebaard, o moeder van me, dan zou je moeder zijn.
Je zou gelukkig zijn en met je vleugel de vogel warmen.
Had je een boom gebaard, dan zou die in de lente opleven,
de linde zou bloesemen, het riet zou groen worden van je lied.

Aan je voeten had een lam gerust als je moeder van een lam was.
Een lief kalfje zou je begrijpen als je lispelen zou of zou huilen.
Zo sta je alleen en alleen deel je je zwijgen met de graven;
bitter is 't mens te zijn, zolang 't mes met de mens zich verbroedert.

Mati čovjekova

Bolje da si rodila zimu crnu, o mati moja, nego mene.
Da si rodila medvjeda u brlogu, zmiju na logu.
I da si poljubila kamen, bolje nego lice moje,
vimenom da me je dojila zvjerka, bolje bi bilo nego žena.

I da si porodila pticu, o mati moja, bila bi mati.
Bila bi sretna, krilom bi ogrijala pticu.
Da si porodila drvo, drvo bi oživjelo na proljeće,
procvala bi lipa, zazelenio šaš od pjesme tvoje.

Do nogu bi ti počivalo janje, da si mati janjetu.
Da tepaš i da plačeš, razumjelo bi tebe milo blašče.
Ovako sama stojiš i sama dijeliš muk svoj s grobovima;
gorko je čovjek biti, dok nož se s čovjekom brati.

* *Vesna Parun, Kroatische dichteres, werd in 1922 geboren in Zlarin. Na het verschijnen van haar eerste bundel* Zore i vihori *('Dageraad en stormwind', 1947) is ze bekend geworden als een van de eerste schrijvers die zich in het naoorlogse Joegoslavië weinig of niets van de officiële cultuurpolitiek hebben aangetrokken. Haar poëzie werd gezien als een persoonlijk verzet tegen sommige extreem linkse kritici die geneigd waren elke kunstenaar die zich niet aan de regels van het sociaalrealisme hield als een potentiële staatsvijand te beschouwen. Haar subtiele erotische gedichten werden bestempeld als decadent en als uiting van moreel verval, haar taal was 'troebel', haar thema's gevaarlijk. Het was haar eerste conflict met de autoriteiten. Haar onafhankelijke geest en haar onbuigzame dichterlijke persoonlijkheid hebben inmiddels tot mythevorming geleid. Zij publiceerde meer dan dertig bundels poëzie.*

Huis op de weg

Ik lag in het stof langs de weg.
Ik zag zijn gezicht niet
Noch hij het mijne.

Sterren gingen onder, en de lucht was blauw.
Ik zag zijn handen niet
Noch hij de mijne.

Groen werd het oosten als een citroen.
Om een vogel opende ik de ogen.

Toen herkende ik wie ik liefhad
Al mijn leven.
Toen herkende hij wiens
arme handen hij had omvat.

En de man nam zijn bundel en trok
wenend naar zijn huis.
Maar zijn huis is stof op de weg
net als het mijne.

Dom na cesti

Ležah u prašini kraj ceste.
Niti vidjeh njegovo lice
Niti on vidje lice moje.

Zvijezde sišle su, i zrak bijaše plav.
Niti vidjeh njegove ruke
niti on vidje ruke moje.

Istok postade ko limun zelen.
Zbog ptice jedne otvorih oči.

Tada doznah koga sam ljubila
čitav život.
Tada on dozna kome je ruke
grlio uboge.

I uze čovjek zavežljaj, i krenu
plačući u svoj dom.
A dom je njegov prašina na cesti
kao i dom moj.

Twee gedichten
*Stevan Raičković**
(Vertaling Tom Eekman)

Stenen wiegelied

Ga maar slapen waar op aarde je maar bent,
jullie brave mensen, bezeten en gegriefd,
jullie, armen in het gras en monden afgewend,
jullie die bebloed zijn en verliefd,

vergroei maar tot een blauwe stenen droom,
jullie levenden, die de dood straks overmant,
jullie zwarte waters, schuimend wit als room
en bruggen die je over leegten spant.

houd je in, plant, en verwelk nog niet meteen
en val in slaap, goudsbloemen, als een steen,
laat je gaan in slaap, vermoeid, gezwicht,

laatste vogel: zwenk om naar mijn gezicht,
spreek zachtjes deze naam uit in je vlucht
en versteen dan midden in de lucht.

(1963)

Kamena uspavanka

Uspavajte se gde ste zatečeni
po svetu dobri, gorki, zaneseni,
vi ruke po travi, vi usta u seni,
vi zakrvavljeni i vi zaljubljeni,

zarastite u plav san kameni
vi živi, vi sutra ubijeni,
vi crne vode u beličastoj peni
i mostovi nad prazno izvijeni,

zaustavi se, biljko, i ne veni,
uspavajte se, ko kamen, neveni,
uspavajte se tužni, umoreni,

poslednja ptico: mom liku se okreni,
izgovori tiho ovo ime
i onda se u vazduhu skameni.

* *Stevan Raičković (Neresnica, 1928). Een van de belangrijkste lyrische dichters uit Servië. Hij onderscheidt zich van de meeste andere dichters van zijn generatie door een vasthouden aan ritme en rijm. Natuur, stilte en eenzaamheid zijn bij Raičković veel voorkomende motieven. Zijn poëzie wordt op latere leeftijd melancholischer. Werken:* Detinjstvo *('Jeugd', 1950);* Balada o predvečerju *('Balade van de vooravond, 1955);* Kasno leto *('Late zomer', 1958);* Tisa *('De Theiss', 1961);* Prolazi rekom ladja *('Een schip vaart over de rivier', 1967).*

Gedicht van het gras

Het denken van het gras is zwaar als steen,
want het zegt me: ‘Een gedicht is niet nodig.
Leg je in mij neer. En vouw je handen, geeft niet waar,
onder het hoofd, en zwijg. Zwijg zolang tot je het spreken
hebt verleerd. En kijk rustig naar de heuvel heel ver weg en blauw
die zwijgt, diep zwijgt. En richt je ogen langzaam
van de heuvel naar de wolk, zo rusteloos en wit,
door niets te keren aan de hemel.
Richt dan je blik neer van de wolk en in jezelf. En in jezelf
gekeerd blijf liggen. En zwijg, naar binnen kijkend
onder de wolk bij de heuvel. Kijk, verward van het duister in je,
en begrijp gewoon (gewoon, zoals de wind ons onbedoeld wiegt):
er is geen wolk boven de heuvel. De heuvel zelf zwijgt, wat zwart
van de schemer.’
Ik lig in het hoge gras en denk aan niets bepaalds.
Een mier op mijn knie als een mens op een heuvel.
Onrustig blijft hij staan. Ik zwijg. En dat is mijn gedicht.
Een en al peinzen lig ik in het gras. Het gras dat ritselt als
steen zo zwaar.

Pesma trave

Imaju trave jednu misao tešku kao kamen,
jer one meni kažu: ‘Ne treba tvoja pesma.
Leži u nama. I sklopi ruke, gde bilo, pod glavu.
I ćuti. Dugo ćuti dok ne zaboraviš govor.
I posmatraj mirno breg sasvim udaljen, i plav,
što duboko ćuti. I digni oči polako sa brega
u oblak, tako nemiran i beo, nezaustavljen u nebu.
I spusti oči sa oblaka u sebe. I zaustavljen sam u sebi,
leži. I ćuti sa očima u sebi pod oblakom kraj brega.
Zbunjen od mraka u sebi, pogledaj, i obično shvati
(obično, kao što nas velar slučajno zaklati):
nad bregom nema oblaka. Breg ćuti sam, malo crn od
sutona.’
Ležim u travi visokoj i neodredeno mislim.
Mrav jedan na mom kolenu kao na bregu čovek.
Nemiran, mrav stoji. Ja ćutim. I to je moja pesma.
Sasvim zamišljen, ležim u travi. Trave šume teško
kao kamen.

Het paard
Josip Sever (Vertaling Lela Zečković en Roel Schuyt)*

als het denken aan het paard mij vermoeit
als dan dit paard verschijnt
steigerend aan de horizon
als zijn laatste stappen verzinken
in het wijde veld, in het zand

als zijn manen zweven
in de nevel boven de zee
die schuimt geslepen
als een boheems glas
op een harde eiken tafel

en bereden door een vorst
en bereden door een bisschop
bereden door een mijnwerker
en bereden door wagner

daar heb je zijn noors temperament
zijn turkooizen zwaard
en die zandige negev
en die hongaarse poesta
zonder ruiters

hoe sierlijk is het paard
als het steigert en gaat staan
en blijft staan in het wit
een wit paard

(1977)

Konj

kad klonu moje misli o konju
na nebosklonu kad se javi
taj konj u propnju
kada tonu
njegovi potezi
u širno polje, u pijesak

kad m griva lebdi
u izmaglici mora
što se brušeno pjeni
kao češka čaša
na tvrdu hrastovu stolu

i kad ga jaši knez

* *Josip Sever, Kroatisch dichter, geboren in 1938 in Blinjski Kut. Hij studeerde Slavische talen in Zagreb en Chinees in Peking. Hij heeft de aandacht van de critici getrokken met zijn weloverwogen taalexperimenten. Hij schrijft hermetische, moeilijk toegankelijke poëzie. Als vertaler heeft hij vooral bekendheid gekregen door zijn uitmuntende vertalingen van Majakovski. Sever geldt in Joegoslavië als een van de weinige kenners en vertalers van Chineze poëzie. Poëziebundels:* Diktator *(1969);* Anarhokor *(1977).*

i kad ga jaši biskup
kad ga jaši rudar
i kad ga jaši wagner

tu je njegov norvegijski nerv
njegov tirkizni mač
i taj pješčani negev
i ta pusta madžarska
bez jahača

kolika gizda u konju
kad se propne i stane
i ostane u bijeloj boji
bijeli konj

Drie gedichten
Ivan Slamnig (1930-)[*]
(Vertaling Marko Fondse)

Twee overpeinzingen

Voor K.J.

1. Over de monografie

Je angsten en schuldgevoel worden gewogen,
't stuk invloed, de komaf die zo zwaar je belastte.
Wazig doet je vader zijn intree in 't betoog -
de man, ‘den er bewunderte und hasste’.

Geboekstaafd ieder spoortje incest in
dromen waarop heel je oeuvre doorvorst is.
Je late libido met lakmoes getest en
hoe die verdrongen - door honger en dorst - is.

Gefotografeerd, je schip ‘Arslan’ besturend
(de dichter zeilt straf en zijn loop heeft dat stramme).
Je eigen plaats binnen je romanstructuren
wordt bepaald in grafieken en diagrammen.

Je schip wordt bezien van omlaag, uit de hoogte,
maar niets is te vinden, omhoog noch beneden.
Wat je ook klaarmaakte, wat je ook poogde,
maakt niet uit - anderen weten het beter.

Dva razmišljanja *Posvećeno K.J.*

I. *Monografija*

Tvoj strah je vagnut, tvoj osjećaj krivnje,
kus utjecaja i naramak kaste.
Tvoj otac smeten zagazi u štivo,

* *Ivan Slamnig, Kroatisch schrijver (Metkoviš, 1930) studeerde aan de letterenfaculteit van de universiteit van Zagreb en is nu docent aan de faculteit voor vergelijkende literatuurwetenschap te Zagreb. Hij was een aantal jaren gastdocent aan de universiteiten van Florence, Bloomington, Chicago, Amsterdam en Upsala. Hij is bekend als essayist, vertaler, prozaschrijver, maar vooral als dichter. Zijn poëzie onderscheidt zich door een speelse ironie, scherpzinnige woordspelingen en vele stijlcitaten, vooral wat betreft het metrum dat vaak ontleend is aan de oudere Kroatische poëzie. Zijn taalgebruik is uniek in de naoorlogse Joegoslavische poëzie: slang, archaïsmen, banale uitdrukkingen uit de spreektaal, woorden afkomstig uit vakjargon, buitenlandse woorden, etc. brengt deze* poeta ludens *met een benijdenswaardige bedrevenheid samen in zijn meestal rijmende verzen. Liefhebbers van Heine en van light verse behoren tot zijn trouwste lezers. Slamnig stelde verscheidene bloemlezingen samen uit de Amerikaanse en moderne Engelse poëzie. Zijn bekendste bundels zijn* Naronska siesta *(‘Siesta in Narona’, 1963);* Limb *(‘Zoom’, 1968);* Analecta *(1971) en* Dronta *(‘Dodo’, 1981). Hij schreef ook korte verhalen en een roman* Bolja polovica hrabrosti *(‘De betere helft der dapperheid’, 1972).*

otac, '... den er bewunderte und hasste'.

Zabilježeni sni incestuozni,
i proućen im trag u tvome djelu,
lakmusom kušan tvoj libido pozni,
i zaborav u pilu i u jelu.

Za kormilom si slikan na 'Arslanu':
čvrst tok i čvrstu vožnju voli pisac.
Tvome je mjestu u tvome romanu
i ordinata znata i apscisa.

Tvoj brod je slikan odozgor, odozdo,
i ničeg nema ni gore ni dolje.
Sve što si znao i sve što si sazdo
drugima poznato je bolje.

2. Een plaats in de bloemlezing

Wit tussen haakjes wijst op het ontbreken
van nog een jaartal en oogt als een weeffout.
In de kantlijnen griffen wij liever twéé tekens;
dit formulier eist invulling in tweevoud.

Wat jou aangaat heerst er voorlopig onklaarheid,
zolang als alleen je begin vastgesteld is.
Tussen hen met voltooide dubbelbejaardheid
ben jij er maar eentje die buitenmodel is.

's Nachts zin je, als een vampier je hersens opsabbelt,
op vormen die 't meest met je eigenheid stroken,
hoopt tegen de klippen op, droomt te ontsnappen
aan het hondenpak dat al aast op je knoken.

Je dóódsjaartal is 't waar de boeken naar haken.
Verdrink ondertussen je angsten en noden.
Voornaam en achternaam en die twee haken,
als lag je al goed en wel onder de zoden.

II. *Mjesto u antologiji*

Bjelina jedna iščekuje brojku,
u parentezu zauzlan je ular.
Dva ćemo znaka urezat na plojku,
dvostruk podatak zahtijeva formular.

Neodreden si još ovoga časa,
zabilježen je samo tvoj početak.
U društvu svršenih dvogodinaša
ti s tvojima si samo izuzetak.

U noći dok ti nežit mozak srče
zamišljaš formu svoje posebnosti,
mahnit se nadaš, sanjaš umaknuće,
odagnat želiš psa od svoje kosti.

Godinu smrti očekuju knjige
ko upotpunu. Utopi tjeskobu.
Ime i prezime i zagrade dvije
i kao da si već sada u grobu.

Siësta in Narona

Een kleine witte zuilengaanderij.
Kijk hem eens sluipen van zuil tot zuil
met zijn wilde ogen, in zijn gele lynxpels.
Terwijl mijn oog hem volgt, maakt hij zich los
van één zuil en loopt in de gaten
tot een andere hem weer dekt.
Kijk eens hoe wild hij is, ach wat wild is-ie.
Kijk dat zwarte haar eens, kijk hem eens kijken.
Het is vast een Vardaeus
of anders een ander wild stamlid,
een Daorseus, Naresius,
Delmata, Croata.
(Ik houd hem in 't oog, versnaper een druifje
op mijn marmerterras
dat een witte zuilengang omzoomt.)

Wat komt hij hier zoeken, Drusus,
in die pelsjas,
met koker en boog?
Hij komt hier, Drusilla,
hij komt hier wat kopen,
een speerpunt of pijlpunt,
wat gif of wat leuks voor de kinders.
Wat komt hij hier zoeken, Drusus?
Hij komt hier, Silla,
voor tatoeagenaalden,
voor een helm en voor gespen,
Hij komt, baby,
een steen uit onze gevel kiezen,
een zuil uit onze kolonnade halen,
een zuil die wit blinkt als een stalactiet,
hij komt een huisgod van ons jatten,
gewoon om ons althans iets te ontfutselen,
hij komt ons bestelen,
hij komt om ons dood te knuppelen
en zonder dat het hem een moer kan schelen.

Naronska Siesta

Bijela mala kolonada.
Gle od stupa do stupa promiče
oči mu divlje, u kožuhu je od žutoga risa.
Kako ga gledam, tako se odljepljuje
od jednog stupa, ide vidikom
zatim ga opet zastre stup.
Gle kako je visok gie kako je lijep
gle kako je divlji ah kako je divlji.
Gledaj mu crnu kosu gledaj ga kako gleda
Bit će kakav Vardacus
već neko divlje pleme
Daorseus, Naresius

Delmata, Croata
(Gledam ga i zobljem grozd
na svojoj kamenoj terasi
obrubljenoj bijelom kolonadom)

Po što li je došao, Druse,
sa tobolcem i lukom
u krznenom kaputu?
Došao je, Drusilla,
došao je da kupi
oštricu koplja il strijele
malo otrova i djeci štogod smiješno.
Po što li je došao, Druse?
Došao je, Silla,
po igle za tetoviranje
po kacigu i kopče,
došao je, baby,
da odabere kamen iz naše fasade,
da uzme stup iz kolonade
ljeskav ko bijela siga,
da digne boga naše kuće
tek toliko da nešto odvuče,
došao je da nas okrade
došao je da nas zatuče
i da ga ne bude briga.

De rondvraag

De beproeving van het rijke rijm
Fred van Enske

Iedereen heeft weleens met een schok ervaren dat het onderwijs hem niet alleen ge-, maar ook vervormd heeft. Met hoeveel misverstanden lopen we rond omdat ze ons ooit door de gezaghebbende onderwijzer of leraar als zekere waarheden werden ingepompt?

Een dergelijke schok onderging ik toen mij, min of meer toevallig, een bundel jeugdverzen van Clément Marot onder ogen kwam. Deze Franse dichter paste regel na regel het zogenaamde ‘rijke rijm’ (rime riche) toe en wel op een wijze die een waarlijk rijke indruk maakte. Vaag herinnerde ik me dat deze rijmvorm op school werd afgedaan als minderwaardig en zelfs voor Sinterklaas-gestuntel moest worden afgewezen. Toen al verbaasde mij de term ‘rijk’ voor zo'n kennelijk armetierig verschijnsel, maar het zou natuurlijk sarcastisch bedoeld kunnen zijn. Hoe het zij, de indoctrinatie had plaatsgevonden: kopen en lopen konden gepaard worden als deugdelijke rijmwoorden, voor het paar kopen-kopen gold dat niet.

Evenwel, daar was Marot met het bewijs van het tegendeel. Na enige aarzeling begon ik toch te wennen aan de gedachte dat de herhaling van *precies dezelfde klanken maar met een andere betekenis geladen* een fraaie, rijke rijmvorm oplevert. Sterker nog, dat de rijmklanken waaraan wij gewend zijn, slechts povere afwijkingen van het ideaal vertegenwoordigen.

Uiteraard moet een betoog als dit met enig bewijs worden ondersteund. Ik geef daartoe gaarne enige verzen prijs, die als vertegenwoordigers van diverse poëtische genres de bruikbaarheid en de wonderlijke kracht van het rijke rijm mogen illustreren.

Eerst een eenvoudig kwatrijn waarin homoniemen fungeren als rijmwoorden:

Zijn verzen vormden schoolse kost
en 't stadsbestuur schonk hem de prijs;
maar wie betaalden ooit de prijs
die 't boekje in de winkel kost?

Of deze, waarin het rijke rijm verdubbeld wordt:

Eén vraag houdt onder vrouwen huis
met ruzies in het vrouwenhuis:
wáár in de Nederlandse Staat
de Nederlandse staat?

Een stap verder brengt ons het rondeel waarin niet uitsluitend van homoniemen gebruik wordt gemaakt, maar ook van klankgelijkenissen als wijd, gewijd, verwijt, weidt en boerenweit:

Aan ergernis dit lied gewijd:
de kindren maken zoveel leven
dat je niet rustig meer kunt leven,
de voeten stampend, monden wijd,
gevoed door melk en boerenweit,
vol energie hun jonge leven;
aan ergernis dit lied gewijd.

Ik zou het graag willen beleven
zoals een boer zijn schapen weidt
dat zij, aan stilte toegewijd,
alleen maar grazen om te leven,
maar niemand hoort mijn stil verwijt,
aan ergernis dit lied gewijd.

Voor een sonnet of klinkdicht verschuift het accent nog meer van visuele gelijkenis naar auditief effect:

De zon viert feest in oud geel en mat roze;
't lijkt of hij groter wordt en daardoor ronder.
Zij wacht. Ze weet: hij gaat om kwart voor onder.
Pas als het nacht is komen de matrozen.

Zij strooien dronken op haar deurmat rozen;
een storm op zee, daar doen ze niet voor onder.
Na weken wachten, dromend in 't vooronder,
heeft elk van hen, in milde vorm, arthrose.

Alleen de warmte van betaalde liefde
kan redding brengen en de taal der liefde
vloeit argeloos zoals de rozen komen.

Voor 't brede bed, waarop in 't rode licht
zij straks weer, minnend om den brode, ligt,
wacht ze verstild tot de matrozen komen.

Dit voorbeeld laat tevens zien dat het rijke rijm de versterking van node heeft middels dubbelrijk rijm of rijk dubbelrijm.

Die weg volgend blijkt het rijke rijm zich bij uitstek te lenen voor aforismen, zoals:

Had hij het werken nagelaten,
hij had geen werken nagelaten.

Zodoende worden de rijmen steeds rijker tot het ultieme hoogtepunt wordt bereikt waar hele zinnen gaan rijmen:

Opa vond rust
op Avondrust.

Maar dan hebben we intussen een grens overschreden en behoren de verzen meer tot het terrein van de door Battus gewaarmerkte Opperlandse Letterkunde.

Proteus
Drs. P

De veehoeder van Poseidon was dan wel bejaard, maar zijn werk deed hij naar behoren, en met plezier.

En wat men bij zo'n grotbewoner niet zou verwachten - talenten had hij ook. Zo kon hij de toekomst voorspellen; maar veel opzienbarender was zijn veranderingstruc. Dat deed niemand hem na. Van zeekoeienoppasser werd hij als bij toverslag vis, duizendpoot, vogel, slang... Het was moeilijk om vat op hem te krijgen.

Voor liefhebbers van letterraadsels is er een exercitie die denkelijk een naam heeft,[1] die ik echter alleen omschrijvend kan aanduiden. *Maak* blik *van* zand *door telkens één letter te vervangen* (alle tussenliggende woorden moeten natuurlijk wel goed Nederlands zijn. Oplossing: *zand-rand-raad-raap-kaap-klap-klip-klik-blik.* De kunst is, zo weinig mogelijk stappen te maken; ik heb daarom het tikwerk even onderbroken om een woord op te zoeken, en het blijkt te bestaan, dus ik corrigeer: *zand-band-baad-baak-blak-blik.*

De opgave wint iets aan charme als de trefwoorden elkaars tegengestelden zijn. Bijvoorbeeld *groot-klein, stout-braaf, rock-mooi.* Men kan ook uitgaan van gewone verwantschap als in *fruit-mesje, vuur-heet* en *bont-pels.*

Woordparen te kust en te keur. En legitieme tussenwoorden zijn ook dikker gezaaid dan men zou denken: tot dusver had ik het woord *blak* nooit ontmoet.[2]

Nu komt de letterkunde in het geding. De *Proteus* is een versvorm (schema *aabbcc...*, metrum naar verkiezing) waarin elk rijmwoord één letter verschilt van het voorgaande.

Dat rijm is wel een handicap. Veel woorden, hoe gangbaar ook, blijken rijmloos. Verder hoef ik u niet te vertellen dat woorden beginnend met een klinker onbruikbaar zijn. En hoed u voor rijk rijm. De serie *lang-bang-band-hand-hond-bond-bont-pont-port-kort* is technisch onaanvechtbaar, maar *bond-bont* stuit tegen de borst. Beter voldoet *lang-rang-ring-zing-zong-long-lont-pont-port-kort.* Of vervang *bond... port*

1 *Woordgolf (red.)*
2 *cf. De Tweede Ronde, zomer 1987, p. 141.*

door *honk-lonk-lont-lort. Lort* is natuurlijk een vorm van het werkwoord *lorren.*

Engels is rijker aan korte wooren dan Nederlands, dunkt me. Een op het oog gedurfde reis van *bring* naar *fetch* kan in tweeëntwintig stappen worden volbracht - misschien zelfs minder, bij goed zoeken. Voor *four-letter words* (*tool-slit* maar ook *soup-meat*, om nog te zwijgen van *fuck-suck*) is de route korter. Waarbij men moet bedenken, dat de rijmplicht het aantal stappen verhoogt. Voorts staat genietbaarheid van de tekst voorop, dus we houden niet vast aan de eis van uiterste kortheid. Opdat het gedicht evenwel niet overmatig uitdijt zou ik voor onze taal vierletterwoorden aanbevelen. Als gezegd - het assortiment is ruim, terwijl omkering van de volgorde een totaal andere tekst zal opleveren.

Bij voldoende bezeten- en gelegenheid moet een kloeke proteus-bundel uitvoerbaar zijn.

Een zwemmer uit Madras zei: 'Ha, wat leuk!
Ik zie waarempel een sigarenpeuk
Hij ligt bij dat hotel daar in een perk'
('s Mans ogen deden vakbekwaam hun werk)
'Hier geeft Voorzienigheid me vast een wenk
Zij weet, hoe gunstig ik daarover denk
Elk voordeel, elke vondst verdient mijn dank
Hoewel... de redenering gaat wat mank:
Als ik van roken een gewoonte maak
Bederft het mijn gestel - dat zie je vaak
Mijn longen worden zwart, mijn huid wordt vaal
Het beste is, dat ik die peuk niet haal'
Daarop werd hij gegrepen door een haai
Zodat hij kwam te sterven. Hè, wat saai

Dit stuk lyriek betreft een dame
Ik noem haar echter niet bij name
‘In 't leven,’ zei die, ‘is het nare’
(Dat leven was dan wel het hare)
‘Dat men misleid wordt door het hart -
Of door 't libido, voor mijn part
Wie in mijn tere delen port
Berisp ik, maar dat duurt slechts kort:
Eerst in het bed, dan in de kost
Ik stop zijn sokken, lees zijn post...
Ik raak betrokken als de pest
En dat bevalt me niet zo best
Het samenleven heeft je beet
Zo word je huisvrouw voor je 't weet
Dus loop ik weg, waarna ik weer
Contact krijg met een vlotte heer’

O Proteus, zij u lang of kort
Probeer uw kracht, ga op de hort
Reis - leef niet willoos als een hork
Of als een hooibaal op een vork
(Terwijl ik druk naar woorden vors
En merk: een gagel *heet ook* pors*)*
U krijgt beslist een goede pers
Straks wordt u nog een albumvers

‘Al die strofen, dat was een heel karwei’
Willem Elsschot en Borms
Vic van de Reijt

‘Dacht jij soms dat *ik* een held ben?’

Zo begint de brief die Willem Elsschot op 19 november 1946 verstuurt aan Peter van Steen en die hij ondertekent met ‘Fons’, waaruit blijkt dat hij Van Steen tot zijn intiemste vrienden rekende. Peter van Steen is als auteur van een vrij omvangrijk literair oeuvre volstrekt vergeten, maar bij de lang verwachte publikatie van Elsschots *Brievenboek* (voorjaar 1989) zal hij erkenning vinden als de man aan wie Elsschot zijn openhartigste brieven schreef.

In zijn brief van 19 november 1946 komt Elsschot te spreken over zijn gedicht op Van der Lubbe, dat weliswaar al in 1934 is geschreven, maar pas in 1946 voor het eerst gepubliceerd wordt in het *Nieuw Vlaams Tijdschrift*:

‘Toen de oorlog “begon” (Zooals een tooneelvoorstelling begint) was ik verduiveld blij dat Groot Nederland (of Forum, dat weet ik niet precies meer) het gedicht aan Van der Lubbe enkele jaren tevoren geweigerd had.

Ik vrees óók dat van het integrale communisme, waar “Van der Lubbe” door geïnspireerd werd, niet veel meer overblijft. Ook heeft mijn oudste dochter (Adèle) het mij verweten dit gedicht in tijden als deze gepubliceerd te hebben. En zij moet gelijk hebben want ik heb lang getwijfeld, om het tenslotte tóch te doen. Niet om mij te doen doorgaan voor wat ik niet ben, maar omdat ik het een goed gedicht vind. Dat is de *eenige* reden. Wat de Russen betreft, het schrappen van de Internationale uit hun uitzendingen is voor mij het uitluiden geweest van die idealistische, revolutionnaire strooming die zooveel jeugdige harten heeft doen kloppen. Jeugdige harten waaronder ik ook het hart nog reken van je toegenegen Fons.’

In een volgende brief gaat Elsschot nader in op het gedicht. Van Steen heeft hem blijkbaar verwijten gemaakt:

‘Beste Peter

Ik heb 't verkeerde schuitje *niet* losgemaakt, omdat ik geen schuitjes losmaak. Was Van der Lubbe een fascist geweest, ik zou datzelfde gedicht geschreven hebben. (...)

Als ik de inspiratie vind zal ik eens een gedicht schrijven ter eere van die Duitschers die, op bevel van een gepruikte Jank of Brit, opgehangen zijn.’

De inspiratie voor een dergelijk gedicht vindt Elsschot in maart 1947. Het is dan wel geen Duitser die de hoofdrol opeist, maar wèl iemand die twee oorlogen op rij met de Duitsers gecollaboreerd heeft: Dr. August Borms, een kreupele oude man, was op 12 april 1946 gefusilleerd. En daarmee dacht het overwegend katholieke, zwarte Vlaanderen zijn geweten te hebben schoongewassen. En dat zinde Elsschot allerminst. Op 12 maart, 16 maart en 18 maart 1947 schrijft hij verschillende versies van het gedicht ‘Borms’. Op het exemplaar, bestemd voor zijn zwager, vriend en biograaf Frans Smits schrijft hij:

‘Hier is het gedichtje, zooals beloofd. Zoo erg is het immers niet? En daar moest toch één van ons iets over zeggen? Waarom dan gewacht tot zijn eigen geloofsgenoten, die hem laffelijk in den steek lieten, het zullen uitkraaien als het minder gevaarlijk zal zijn?’ Op 20 maart 1947 schrijft Elsschot aan Smits: ‘Hierbij de definitieve tekst van BORMS. ik heb er namelijk nog een strophe aan toegevoegd, namelijk de laatste vóór de Opdracht, en wel om het voor onze katholieke vrienden, de schijthuizen die voor B. iets hadden kùnnen doen, heelemaal onaannemelijk te maken. Het zal in geen geval vóór 7 Mei het licht zien.’ Op 7 mei wordt Elsschot 65 jaar. Hij wil blijkbaar dit feestelijk moment aangrijpen om het gedicht kracht bij te zetten.

Ook Peter van Steen ontvangt het gedicht op Borms: ‘Dat is iets héél anders dan Van der Lubbe. Maar zij zijn mij beide even lief omdat zij beiden om hals gebracht zijn, de eene aan deze, de andere aan de overkant van den Rijn. Het is nog niet bestemd voor publicatie, maar dat komt nog wel.’

In dat laatste vergist Elsschot zich. Publikatie van ‘Borms’ stuit bij de redactie van het *Nieuw Vlaams Tijdschrift* op grote weerstand. ‘Ik heb het gedicht ingetrokken,’ schrijft Elsschot aan Frans Smits. ‘Het

krijgt wel eens een bescheiden plaats onder mijn verzen, wanneer die nog eens uitgegeven worden.'

En als Peter van Steen naar het gedicht informeert, doet Elsschot de kwestie als volgt af: 'Het gebeurde met dat gedicht was ik al vergeten. Praat er maar niet meer over, dan denken die journalisten er niet meer aan. In ieder geval is het wenschelijk dat het NIET gepubliceerd wordt. Of beter gezegd, het mag in geen geval gepubliceerd worden.' (3 juni 1947)

In een brief (gedateerd 26 juni 1947) aan een andere Nederlandse vriend, Andries Kaas, geeft Elsschot meer details over de ellende die het gedicht over hem heeft afgeroepen:

'Heb ik je het gedicht gezonden dat ik op Borms geschreven heb? Indien niet, dan zal ik het doen want het komt mij voor dat het een goed gedicht is. Helaas, het heeft mij hier gediscrediteerd. Gelukkig werd het niet gedrukt. Maar ik zond het aan het N. Vl. Tijdschrift en het verwekte bij de 10 of 12 leden van de redactieraad zulk een verontwaardiging dat het niet alleen geweigerd werd, maar dat het groote "Comité" dat de viering van mijn 65en geboortedag in handen genomen had, plotseling uiteenspatte. Ook had de Vlaamsche Academie laten informeeren of ik het lidmaatschap van dat lichaam zou aanvaarden indien het mij aangeboden werd en ik had ja gezegd. Toen echter dat gedicht hun ter oore kwam werd mijn naam geschrapt. Dat verwenschte gedicht kost mij zeer zeker de Groote Prijs der Vlaamsche Letterkunde.

Nu vind ik het heel goed dat "men" mij niet viert want met zoo'n gevierde wordt nogal gesold. Maar ik heb niet kunnen voorzien dat bijna al mijn vrienden zich van mij zouden afkeeren voor een vers. En dan nog wel voor een goed vers.'

Op 9 juli is er weer een brief aan Van Steen:

'Wat het gedicht aan B. betreft, zand erover. Het eenige wat mij erin interesseert is de lyrische waarde en om die te kunnen beoordeelen moet men abstractie maken van de politiek. Het gedicht van Vondel op Oldenbarnevelt vind ik prachtig, maar ik weet absoluut niet of die man onschuldig was. Ik heb nu eenmaal de verwenschte manier om, als het ware automatisch en onbewust, aan de zijde van de slachtoffers te gaan staan, peu importe of het democraten of

fascisten, Franschen of Duitschers zijn. Ik heb een instinctmatige afkeer voor overwinnaars, wie of wat ze ook zijn mogen en het zou mij liever zijn dat zij aan den slag *bleven* tot beide partijen, na een eeuw of zoo, zich plotseling zouden afvragen “zijn wij eigenlijk niet gek?”’

Zand erover... Het Borms-gedicht blijft Elsschot bezig houden. Op 19 juli 1947 schrijft hij een briefje aan Jozef Muls, waaruit blijkt dat hij aan het gedicht is blijven werken:

‘Amice, Het gedicht dat ik u zond is onvolledig. Tusschen de 6e en de 7e strophe (dus na: waarvan 't infame werk enz.) moeten de volgende 4 regels ingelascht worden:

> Nog glom een laatste sprank: Oranjes vrome telg
> verheft des Zwijgers stem en schut dien stoeren Belg.
> Uw nood, helaas, drong niet tot in de troonzaal door:
> wie eenmaal is gedoemd vindt nergens meer gehoor.’

En daarmee is het gedicht voltooid. Jaren laten (in 1958) komt Elsschot er nog een keer op terug in een gesprek met Jan C. Villerius: ‘En dan dat vers over Borms! Al die strofen, dat was een heel karwei, maar ik heb mijn best gedaan. Het was mijn bedoeling iedereen zijn deel te geven: de Belgen, de Hollanders, de Regent hier, Hare Majesteit bij jullie, de Paus, de katholieken en zo is het gebeurd.’

Maar voorlopig bezorgt het Borms-gedicht Elsschot alleen maar ongemak. Zijn ‘linkse’ vrienden hebben zich van hem afgewend, terwijl het vers in foute kringen furore maakt. Aan Frans Buyens die een studie over hem wil publiceren schrijft Elsschot:

‘Deze om er u nog eens uitdrukkelijk op te wijzen dat ik wens dat u geen melding maakt van het gedicht dat ik aan B. gewijd heb. Het werd niet gedrukt en u wordt dus verondersteld het niet te kennen. In ieder geval past het niet, te schrijven over een gedicht dat niet voor het voetlicht van de publieke opinie gebracht werd. Ik heb ernstige redenen om deze houding aan te nemen. Het gedicht “is mij van het hart” en dat is mij voldoende.’

Ook Frans Smits zal in de herdruk van zijn studie (1952) met geen woord over ‘Borms’ reppen.

Maar inmiddels is een aantal afschriften van het gedicht in omloop en zo kan het gebeuren dat in 1949 een zeer apocriefe versie,

‘Aan Borms’ getiteld, verschijnt in het fascistische krantje *Rommelpot.* Deze publikatie kan niet met instemming van Elsschot zijn geschied, gebeten als hij was op ook maar de geringste ingrepen in zijn letterkundig werk. De *Rommelpot*-versie telt maar twintig regels, de eerste regel (‘Gij zijt mij vreemd geweest, vermetele oude vriend,’) is gecensureerd tot ‘Ik heb u niet gekend, onbuigzame oude vriend,’ en als ondertekening is de naam ‘Willem’ gebruikt, iets wat Elsschot nooit deed.

Pas in 1954 wordt ‘Borms’ voor het eerst in de door Elsschot gewenste versie gepubliceerd, zij het in een zeer kleine, bibliofiele oplage, die door zijn schoonzoon G.W. Kelner is vormgegeven. Elsschot heeft aan het gedicht twee motto's uit het Oude Testament toegevoegd. In 1957 wordt ‘Borms’ opgenomen in het *Verzameld werk.* Elsschot heeft dan, ook in Vlaanderen en zelfs bij de katholieke kritiek, literaire erkenning verworven. En aan intimi kan hij zich inmiddels laten ontvallen dat hij op twee van zijn werken bijzonder trots is: op zijn Borms-gedicht, omdat hij er een boel vrienden mee verspeelde, en op zijn scabreuze studentenlied ‘Schele Vanderlinden’, omdat het een volkslied is geworden. Over ‘Schele Vanderlinden’ een volgende keer meer.

Borms

Ik zag naar de plaats des gerichts: daar was de boosheid.
PREDIKER III:16
Al uwe minnaars hebben u vergeten.
JEREMIA XXX:14

Gij zijt mij vreemd geweest, vermetele oude vriend,
maar dat gij Neerlands vaan manmoedig hebt gediend
dát weet ik niettemin zoals 't een ieder weet
die nu, in dit ons Land, zijn brood in schaamte eet.

Voor rechters-soldeniers, beroepen door de Staat,
is het u dan vergaan zoals het dapperen gaat.
En de Regent keek toe, stilzwijgend, onverstoord,
maar nam zijn pen niet op voor 't schrijven van één woord.

Uw gratie lag gereed voor 't buigen van uw nek,
voor 't beven van uw lip, voor 't eten van uw drek.
Goddank, gij hebt dat tuig misprijzend genegeerd
en noch uw dierbaar volk noch uwe naam onteerd.

Dat kon, dat wilde of dorst men niet verstaan.
Men riep het peloton en 't peloton trad aan.
Maar dat het salvo, dat finaal is losgebrand,
ons allen heeft geraakt, dat voelt heel Vlaanderland.

En dat geen enkele stem tot u is opgegaan
toen ieder in zijn geest u voor die muur zag staan.
De Paus heeft niet geroerd, wij allen zwegen stil
als was die snode daad des Heren eigen wil.

Een ieder zwoer bij God: ‘Ik heb hem niet gekend,
die oude, door de pest geslagen krukkenvent.’
O lafheid ongehoord, o niet te delgen schand,
waarvan 't infame merk ons op het voorhoofd brandt.

Nog glom een laatste sprank: Oranje's vrome telg

verheft des Zwijgers stem en schut die stoere Belg.
Uw nood, helaas, drong niet tot in de troonzaal door:
wie eenmaal is gedoemd vindt nergens meer gehoor.

Al werd uw oude romp in allerijl vermoord,
de echo van uw stem wordt door geen schot gesmoord.
En wat van u resteert wordt éénmaal, naar de Wet
van Vlaanderens eergevoel, met staatsie bijgezet.

Voorop de Kardinaal, gedost in vol ornaat.
Herzegend en verkist zijt gij zijn kameraad.
Hij zal, na 't eersaluut, liturgisch henengaan:
en zo heeft dan het Land postuum zijn plicht gedaan.

OPDRACHT:

Gij dacht, o lijdzaam volk, dat 't gruwelijk getij
der oude tyrannie voor immer was voorbij.
Weet nu dan dat uw stem door niemand wordt aanhoord,
Zolang gij stamelend bidt of bedelt bij de poort.

Antwerpen 1947

[De Tweede Ronde 1987, nummer 4]

Voorwoord

Op de dag dat ons vorige nummer verscheen, stierf Nico Slothouwer, sinds 1981 redactiesecretaris, sinds 1985 redacteur van ons blad. Wij herdenken hem met een *In memoriam* van Duco van Weerlee, tien gedichten van Nico uit de periode 1979-1981, en de laatste prozabijdrage die hij schreef als radiocolumnist. Hij was dertig jaar. Het was zijn eigen wil. Het is niet te begrijpen.

In dit nummer *Nederlands proza* van Frans Stüger, Jaap Westerbos (zijn debuut), en L.H. Wiener, *Nederlandse poëzie* van Bert Bevers, Maarten Doorman, Johanna Kruit, Eva Gerlach, Cees van Hoore, Jean Pierre Rawie en Jaap van Zweden. In *Light Verse* wordt Driek van Wissen, bekroond met de Kees Stip Prijs, gehuldigd door Drs. P., Jean Pierre Rawie, Kees Stip en Ivo de Wijs. Bovendien werk van Giusti en Rodari, want wat de vertalingen betreft is dit nummer op Italië gericht. In *Vertaald proza* twee verhalen van Dino Buzzati aan wie ook de rubriek *Tekeningen* is gewijd, voorts werk van Primo Levi, Goffredo Parise (twee verhalen) en Cesare Pavese. In *Essay* stukken van Calvino (over zand) en Svevo (over roken), en ook in *De Rondvraag* gevarieerde Italiaanse non-fictie: aforismen van Montale, brieven van Montale en Svevo, een beschouwing van Pirandello, een schets over Amsterdam van Ungaretti en, als zeer onverwachte bijdrage vijf Italiaanse sonnetten van John Milton, vertaald en ingeleid door Maarten Asscher.

Nadat we in het vorige Italiaanse nummer (Winter 1981) poëzie hebben gebracht van Italiës beroemdste dichters in deze eeuw, Montale, Saba en Ungaretti, presenteren we dit maal zes dichters van de laatste decennia die gelden als toonaangevend, maar in Nederland nog geen bekendheid genieten: Milo de Angelis, Nanni Balestrini, Giorgio Caproni, Maurizio Cucchi, Giovanni Giudici en Valerio Magrelli. Ze zijn vertaald door Karel van Eerd, die samen met Ike Cialona en Cok van der Voort de gastredactie van dit nummer heeft verzorgd.

De vaste redactie ondergaat enkele mutaties. Vic van de Reijt heeft tot onze grote spijt afscheid moeten nemen. Maarten Doorman treedt toe tot de redactie. Sander Blom wordt redactiesecretaris.

Redactie

In memoriam

Nico Slothouwer,
29 XI '56-11 XI '87
Duco van Weerlee

Tijdens de crematie verklaarden de onthutste ouders dapper dat ze de beslissing van hun zoon respecteerden, al konden ze hem niet delen. Elke dood stemt tot overpeinzing omtrent het eigen leven, maar de dood die men zichzelf aandoet, is bijna een uitdaging. Als je de zelfmoordenaar zozeer respecteert dat je hem gelijk geeft (van de doden niets dan goeds) hang je zelf ook, zal ik maar zeggen.

Nico was een ouwelijke jongen van dertig, verstrikt in eindeloze en gecompliceerde liefdes voor meisjes, vrouwen en godinnen, die hij vereeuwigde in markante poëzie en wrange schetsjes. Zijn favoriete rol was die van de verliefde stoethaspel, struikelend over zijn eigen versvoeten. Niet zonder trots demonstreerde hij de laatste keer dat wij elkaar ontmoetten het lichtgewicht jasje dat hij had verworven uit de nalatenschap van een emeritus-predikant. Hij droeg er een deftige overjas overheen die hij, hoezeer hij ook oefende voor de spiegel, niet uit kon doen zonder het colbertje mee te nemen. In één beweging stond hij in zijn oude zwarte trui.

Nico was een knutselaar. Toen een strenge poëzierecensent eens een ‘foute’ zinsnede had aangewezen in een van zijn gedichten (‘Van je ziel had ik de mal’, dat betekent toch niets!) begreep Nico dat zijn criticus het woord mal niet kende in de zin van gietvorm, matrijs. Hij had gelezen: ‘Van je ziel had ik de gek’. Voor hij het goed en wel wist, zat Nico aan zijn keukentafel met ijzerdraad, blik en een soldeerbout een ziel met een gek in elkaar te knutselen. De ziel was van hout en de gek (een metalen kapje op een schoorsteen dat het invallen van de wind belet en ook als windwijzer kan dienen) was een conservenblikje.

Niemand weet precies wat er gebeurd is aan het eind van een lange getroubleerde nacht in november, toen Nico tegen het ochtendkrieken thuiskwam in zijn vrijgezellenwoning. Het tijdstip is berucht en wordt wel aangeduid als het uur van de wolf. Doorgetript, over je vermoeidheid en je dronkenschap heen, afgestompt voor bijna alle emoties, kijkje om je heen en je constateert met kalme, klinische blik dat het allemaal niets is. Een mens kan maar beter dood zijn.

Je kijkt in de spiegel naar dat vreemde, strakke gezicht en streelt met je vingertoppen je kaaklijn. Door nu te gaan slapen bedaart de pijn, maar morgen moet je opnieuw.

Van een weloverwogen levensbeëindiging kun je onder dergelijke omstandigheden niet spreken, lijkt me. Het is meer een existentiële grondzee die je van de sokken spoelt en die je voor een tragisch dilemma stelt: doorgaan met de zinloze en pijnlijke manoeuvres die je leven uitmaken, of kappen met die hap en kiezen voor een even zinloze dood. Ik kan me voorstellen dat een knutselaar als Nico in die situatie met afstandelijke koelte en efficiency de handelingen verricht van een zelfmoordenaar. Een riem of een touw, een stevige haak, een trappetje om omver te schoppen. Dat zijn de klassieke ingrediënten en zo kan men het doen, indien men zulks wenst. Zou er op dat moment iemand hebben aangebeld, dan had hij zich ongetwijfeld verontschuldigd en koffie aangeboden.

Enige tijd geleden vertelde ik Nico over een stukje dat ik had geschreven over het kleinste boekje van de wereld, het Onze Vader in zeven talen op een bladspiegel van 3 × 3 mm. Zo'n leesbaar voorwerpje koop je niet uit leesdrift, want na twintig eeuwen kan de tekst ook in het Zweeds of Portugees nauwelijks meer verrassen. Mijn stelling was: hoe kleiner de tekst, hoe magischer de inhoud. Het kleinste boekje is zoiets als een mantra op een gebedsrol en het eindpunt van die ontwikkeling, zo hield ik Nico voor, zou zijn het geheime telefoonnummer van God, gegraveerd op de punt van een naald. ‘In spiegelschrift,’ vulde mijn bezoeker aan, ‘want dan is het een stempeltje.’ Waarna hij schrok van zichzelf, omdat het leek alsof hij mij een vondst afpakte door hem te perfectioneren. Alsof niet elke schrijver zich zo'n lezer droomt!

De reden waarom iemand zich van het leven heeft beroofd, kwelt de nabestaanden en ze zijn haast opgelucht als er iets blijkt van een ongeneeslijke ziekte of enig schandelijk geheim. Waar niets van dit alles blijkt in Nico's geval - behalve dat hij als iedere gevoelige ziel leed aan het leven - zit iedereen ongemakkelijk te gissen. Er is geen brief gevonden met een toelichting, alsof dat soort ondertitelingen van de film des levens serieus kunnen worden genomen. Zelf herlees ik Nico's stukjes over meisjes, zielen en mallen, waarin hij zichzelf graag afbeeldt als een verliefde clown die verrotte bloemetjes krijgt van zijn bezoekster. ‘De Donald Duck in mij hangt naar het leven,’ schreef hij toen, september '87.

Plannen en wensen
Nico Slothouwer

De krant zocht een eindredacteur voor de kunstbijlage. Het was een deftige krant en de kunstredactie was nog deftiger. Ik solliciteerde voor de grap, schreef een lacherig briefje dat voornamelijk bestond uit excuses voor mijn overmoed. Tot mijn stomme verbazing werd ik uitgenodigd voor een gesprek; uit zevenhonderd reflectanten waren zeventien kandidaten geselecteerd. Het gesprek met de culturele hoofdredacteur en zijn ondergeschikten verliep vlot. Ik speelde de rol van ironische zoon en de vragen die mij werden gesteld waren van het genre ‘Je bent nu dertig; wat ben je met de rest van je leven van plan?’ hetgeen de stemming nog verhoogde. Ik kreeg een tweede gesprek; er waren nog drie kandidaten over en ik begon ongerust te worden want zo ik iets was - géén belangrijk cultureel persoon voor hele dagen. Dat werd begrepen; de baan ging naar een ander, maar ik werd uitgenodigd om over poëzie te schrijven. Ik schrok, maar durfde niet anders dan vereerd en verheugd te reageren.

Het leven was mij weer voor geweest. Voor ik het goed besefte, had ik een belangrijke, maar nooit door mij begeerde positie verworven. Zo was het vaker gegaan: nadat ik op mijn zeventiende zelfstandig was geworden (mijn vader pensioneerde, mijn ouders verkochten het ouderlijk huis, verdwenen naar het platteland en ik betrok de serre van een verder door vier verpleegsters bewoond huis, zij heetten meen ik Hennie, Lenie, Mariet en Cor en schreven hun namen op de eieren in de koelkast), nadat ik uit huis was kortom, had ik geen beroep gekozen of een bepaalde studie geambieerd; ik rolde overal vanzelf in, bewoog me lui van de ene samenloop van omstandigheden naar de volgende.

Zo kreeg ik een baantje bij een regionale krant, werd in korte tijd omroepcorrespondent, radioreporter en eindredacteur van een radiojournaal. Ik maakte een voor een minderjarige tamelijk uitzonderlijke carrière, die voortduurde tot de Nederlandse Omroep Stichting mij een vast dienstverband voor onbepaalde tijd aanbood. Ik dacht dat ik blij was, maar toen het aankwam op het - mede door

ouder of voogd - ondertekenen van het arbeidscontract, toen de eerste maandag van mijn nieuwe leven was aangebroken, trok ik de stekker van de telefoon uit het stopcontact en bleef de hele dag onbeweeglijk op bed liggen. Drie maanden later woonde ik in een andere stad en vond emplooi op het fotoarchief van een encyclopedie.

Kiezen, besluiten, nee zeggen. Ik heb het nooit goed gekund. Ik leefde liever zoals het uitkwam, dook onder in een luiheid die me weerhield van andere dan hoogstnoodzakelijke activiteiten. Mijn ideaal was een leven van voortdurende verliefdheid en vakantie. Maar rijke vriendinnen had ik niet, dus moest er geld verdiend worden.

En nu was ik poëzierecensent. Ik verkocht meningen, ging oordelen in de deftigste krant van Nederland. Aanvankelijke hilariteit moest wijken voor ijdelheid en ambitie, weliswaar gecombineerd met zorg en twijfel - criticus, ik? Ik werkte hard aan mijn eerste stukken, dagen gingen heen met het wegen, overwegen, heroverwegen en scherpen van mijn ideeën. Ik kwam tot standpunten - waarom deze dichter, hoewel dit, toch dat, maar met de stem van Leopold, en gelezen hebbende zijn drie verdere bundels, en toch, maar ook, hoewel... O, ik deed beslist mijn best, werd wel moe van mezelf, maar harkte de tuin van de Nederlandse poëzie met zorg aan. Mijn stukken werden geplaatst, een enkele vriend maakte welwillende opmerkingen en de krant stortte forse bedragen op mijn giro.

Na enkele maanden nodigde de krant mij uit voor een bijeenkomst. Het was nuttig elkaar te spreken over plannen en wensen, zo las ik in de uitnodiging, en de medewerkers van de kunstbijlage werden op een middag verwacht in een kunstenaarssociëteit in de binnenstad. Plannen en wensen - ik had ze te over, maar dat kwam doordat ik verliefd was geworden op een leuk meisje, en er zich in mij een romantisch scenario was begonnen te ontwikkelen dat van start ging met de nachttrein naar Milaan. Die stukken voor de krant... Ik probeerde me voor te houden dat ze onder het hoofdstuk werk vielen en dat werk een noodzakelijk kwaad was waar je zo min mogelijk over moest nadenken.

Toch zag ik uit naar die bijeenkomst. Ik was onzeker over mijn artikelen, waar haalde ik de moed vandaan om me te bemoeien met en te oordelen over het talent van anderen, ik was weliswaar zelf een soort dichter, maar geen geleerde, geen erudiet, geen baasje. De ontroering was mijn maatstaf, maar ontroering... was dat wel genoeg...

Moest ik niet zwijgen en schoolgaan... Ik had behoefte aan enige ondersteuning. Intussen sprokkelde ik mijn plannen en wensen bijeen.

Op de dag van de bijeenkomst was ik, tot mijn schrik, zenuwachtig. Ik had wel voor hetere vuren gestaan, ooit was het bijna tot een vechtpartij gekomen met de commissaris van de koningin in Overijssel die mijn microfoon wegduwde bij de mond van de minister van economische zaken, ik was voor de Vara op bezoek geweest bij kardinaal Alfrink om hem te vragen naar zijn mening over de toestand in Zuid-Afrika (een vermoeide man die zei: u wordt ook maar gestuurd), ik had grote schrijvers opgebeld of een hand gegeven, en toch - dit was anders. Ik was geen journalist die ‘ook maar gestuurd’ werd.

Gelukkig had ik net een stapel nieuwe kleren gekregen van een vriend wiens vader, een dominee, was gestorven. Een door de dominee nauwelijks gedragen jasje maakte van mij een man van de wereld. Een zeer moderne, ruime grijze overjas gaf me het aanzien van een leider. Alleen lukte het me niet goed om de overjas uit te trekken en tegelijk het colbertje aan te houden; in één beweging stond ik in m'n oude zwarte trui. Ik oefende voor de spiegel.

Even na vijven liep ik de sociëteit in. Ik was de eerste, bestelde een pilsje en boog me over een concurrerende krant. Kort daarop kwamen, de ene na de andere, jongemannen binnen die ongeveer hetzelfde model jasje droegen als ik. Ook keurige meisjes, van het welopgevoede soort dat je in mijn buurt niet zo ziet. En een enkele oudere heer. Er heerste een soort collectieve verlegenheid, die met drank werd bestreden. De culturele hoofdredacteur gaf een schaal bitterballen door met de woorden: ‘Geef door, dan gebeurt er wat.’

Het waren wel vriendelijke mensen. Het werd ook wel gezellig. Er werden meningen uitgewisseld over literatuur, niet over onszelf, niet over plannen en wensen, niet over mijn stukjes. Na twee uur merkte ik dat ik dronken werd, dat leek me niets voor deze gelegenheid en dus ben ik naar huis gegaan. Je probleem is eenvoudig, dacht ik onderweg. Je schrijft alleen als je iets te zeggen hebt. Heb je niks te zeggen, dan heb je niks te zeggen.

Ik dronk nog wat in een gewoon mensencafé. Thuisgekomen vroeg ik me af of je de stekker van de telefoon aan het stopcontact vast kunt lijmen. Dat kan. Als je wilt is het heel eenvoudig.

Tien gedichten
Nico Slothouwer

Afscheid

Zij hebben zich hees geschreeuwd
en zoeken niet meer
en lachen niet meer
mijn hoeders
de zwarte truien van toen

Ik dwaal nu alleen
en droom mij nabij de muziek

Zouden ook zij
voorvoelen de laatste minuten
een ijsregen in het hart
zouden ook zij
heimelijk bezingen
hun eigen falen?

Zou dit onhoorbaar koor der waarheid
o verloren vrienden
het laatste spoor van mijn religie zijn?

26-8-1979

13 November 1979

Alleen nog daden van humor
dat is het credo vandaag
maar het bedwelmt me in de wijdte
van mijn schroom

Schimmen zijn verjaagd
en ijlere gekomen
in een geheugen dat breekt en bouwt
zonder zon

Nu denk ik ouderdom te duiden
in een dwaze berusting
een koorts
van drieëntwintig jaren oud

Niet te voorzien is een groei
niet te vermijden het luisteren
naar eigen stem
die hakkelend van stilte spreekt

13-11-1979

Contradictio in terminis

Tocht langs haar onverschillig lichaam
dat trots noch driften kende
niet merkte hoe ik van haar ging
iedere dag dat ik kwam

Een lege kamer waar we zongen
staande bij de deur
dat was ze
maar niets heeft bestaan

Ik heb alles bedacht
zelfs de trappen in de wind
waarlangs ik zonk naar dit vrouwbeeld
dit doel voor honderd reizen

En het beeld was al vergeten
toen een vrouw zich eruit bevrijdde
alles achter liet
in een volstrekt lege kamer

21-11-79

Droom van delirium

Vannacht dronk ik de kamer
kapot

Tussen hellende muren
planken balken en scherven
oefende ik mijn mimiek

Vannacht grijnsde ik door
het gebroken glas

Tussen alle tijd
wilde ik niets meer leren

Vannacht jankte een orkest
onder het raam dat niet
kon stoppen

6-1-1980

De laatste kamer

voor Jon V.

Op mijn weg vond ik een
oude kamer waar alleen
een zwarte trui lag
in het gruis

Ik bleef er roerloos staan
hoewel de kamer moest
versierd dan wel
verlaten

Nu ga ik met slingers langs
de muren tot in de laatste
kamer waar het steen
helt naar de zee

Stil zal ik er staan en
verder zien - een beeld
dat verbrokkelt na wat
een hartstocht bood

16-1-1980

Zonnige morgen

Vannacht heb ik mijzelf aan
deze tafel bericht over
een oneindige dans - vannacht
in dronkenschap ontstond het
fiere schrift dat vals en
zeker voor me ligt -
vannacht - zo lijkt het -
heb ik de tafel leeg
geschreven

Een tafel en een notitie in
de zon -
ik ga van huis -
vannacht heb ik mij de wereld in
geschreven

23-2-1980

Zondagmiddag in de stad.
Carillon en draaiorgel dringen samen binnen.
We vinden elkaar in de gang,
en gaan weer naar bed.
Het draaiorgel is opgerukt, en kiest
positie voor onze steeg,
terwijl wij vreemd in elkaar liggen te happen.

Dan, wederom het niet te loochenen visioen:
het huis in de ondergelopen uiterwaarden,
des dichters gemeenplaats,
waar ik vandaan probeer te roeien, naar de dijk,
de boot bonkend tegen paaltjes, en de riemen
hakend achter draad,
om de brievenbus te legen.

Weer een strijd: twee brieven, met behulp van
twee takjes, door de gleuf naar buiten
wurmen, en dan,
als derde crisis, terug varen naar het huis,
wind tegen nu, sprakeloos en verwonderd
afdrijvend, de buit veilig onder
de broekriem gestoken, dat wel.

Over de dijk raast een vrachtauto,
in de laadbak twintig koperblazers, die een
spoor van akkoorden over de rivier doen
verdwijnen.
De kunst verruimt het bewustzijn en vergroot
de kennis, maar ik word slechts, nu en altijd,
door niets en nodeloos bewogen.

Bezeten vondst

Zo breed was de weg, dat ik doolde,
tot in schaduw van een vondst:
leeg podium, gebleven van
wondere muziek.

Er was geen teken te geven; denkend
aan bezetenen stond ik in stilte,
de dag zonk voor me uit,
breder dan ooit.

13-4-1980

Drinkliedje

Hij had teveel gedronken. Erbarmen,
hij dacht dat alles sprak. Kako-
fonie, en voor wie,
voor wie?

Toen zag hij een hand, zo sierlijk
over een glas gebogen... Meer wist
hij niet, dan dat het pover was,
en goed. Dit maakte hem nieuwsgierig.
Hier paste iets. Dan toch een woord
dat hij verdroeg?

Daar hief zich de hand. Ach, het was
zijn eigen, zijn eigen rechterhand.

Weg wilde hij, weg uit deze kroeg,
maar zijn lichaam hield hem tegen.

november 1980

Hoog water

Stille thuisreis, te voet langs de dijk.
Een roeiboot slingert in uitbundigheid,
leeg, aan de voet van de dijk.
Dit draagt de verandering aan.
‘Voortaan
heel de uiterwaard bedreven. Vroeger
is wat blijft bestaan, verwaaid misschien,
takken die boven water steken.’

Het is een harde toets om te doorstaan.
Wij aan de dijk, en dan ons zwijgen; straks
wordt geen mening meer gedeeld.

januari 1981

Nederlands proza

Waar mensen vaak vergeefs om smeken
Frans Stüger

Voor Thomas Rosenboom

Steeds weer hoorde ik de sirenes. Hun hoge gegil maakte mij bang. Het was alsof zij mij voor iets wilden waarschuwen, maar waarvoor dan toch? En was het onheil nog te voorkomen? Ik knipperde met mijn ogen en zag dat het buiten nog donker was. Ik wilde me omdraaien, maar nu hoorde ik wat in mijn droom als sirene klonk: de bel ging. Ik zag op mijn horloge dat het half vijf in de ochtend was. Wie kon er in Godsnaam nu aanbellen? Weer ging de bel. Ook dit keer schril en aanhoudend.

Wat moest ik? Naar de slaapkamer van mijn vader gaan en hem wekken? Maar hij hoorde de bel toch ook? Dus had hij besloten er niet op te reageren. Dat hield in dat er kwaad volk aan de deur was, anders deed hij altijd open. Weer klonk het hysterische gejank door het donkere huis. Maar nu hoorde ik gestommel. Mijn vader was op de overloop en mopperde: ‘Ja, ja, ja, ik kom.’ Ik hoorde het gekletter van het touw in het trapgat. Geruisloos stond ik op, zette mijn slaapkamerdeur op een kier en luisterde de volgende dialoog af.

‘Politie. Woont hier een mijnheer Stüger?’

Oei, dat werd spannend, misschien was er wel lekker heel iets ergs gebeurd.

‘Ja, ja, wat is er?’

‘U moet zo gauw mogelijk naar het ziekenhuis komen. Het is ernstig met...’

Dat laatste verstond ik niet.

‘Goeie God, ja, nee, ik kom eraan.’

‘Willen wij u even brengen?’

‘Eh, ja, ja, graag.’

Mijn vader sloot de deur naar het trapportaal en wilde zijn slaapkamer inschieten, maar ik hield hem tegen.

‘Was dat de politie?’

Verbaasd dat ik wakker was, zei hij: ‘Ja, en ga nou maar slapen. Ik ben zo terug.’

‘Waar gaat u heen dan?’

‘Niet zo zeuren, pappa heeft haast.’

‘Ik ga huilen hoor,’ dreigde ik.

Hij zuchtte. ‘Pappa gaat even naar het ziekenhuis. Mamma, is eh, niet zo goed.’

‘Gaat ze dood?’

‘Doe niet zo gek.’

‘Ik wil mee.’

‘Nee, je blijft thuis.’

‘Ik ben bang in het donker.’

‘Goed dan, kleed je snel aan.’

Even later zaten we in de politiewagen. Mijn ogen straalden van sensatie. In een echte politiewagen en dan ook nog zo hard rijden. Ik zou maandag wat te vertellen hebben op school. Ik zag de jaloerse blikken al voor me.

Toen we bij het ziekenhuis aankwamen, bedankte mijn vader de agenten en liepen we de ruime ontvangsthal in, die, op dit uur van de nacht, schemerig was verlicht. Ik rook de geur van ether. Mijn vader liep naar de receptie en gaf zijn naam op. Een non knikte ernstig en zei tegen mij: ‘Wil jij daar op de bank gaan zitten?’ Ik zag hoe het kruis, waaraan Kristus hing, zacht rees en daalde op haar borsten. Schoorvoetend liep ik naar de bank en ging zitten. Mijn vader verdween met de non om de hoek. Ik schommelde met mijn benen boven de grond en dacht na.

Wat zou er met mamma zijn? Zou ze weer eens op sterven liggen, net zoals de vorige keer? Natuurlijk, doodgaan was hartstikke erg, maar als ze doodging dan kon pappa een vrouw zoeken die wel een sterk hart had en wel weer kindjes mocht krijgen. (Ik had begrepen dat het hart van mijn moeder zo zwak was, dat mijn vader niet eens meer mocht sexen. Maar dat was zo erg niet, want wat had je daar nou aan?) Dan krijg ik ook een broertje, vervolgde ik mijn gedachtengang, of desnoods een zusje. Dan mag ik wel schoolvriendjes mee naar huis nemen, omdat het dan niet te druk is. Dan hoef ik niet altijd na schooltijd eerst boodschappen te doen, vast aardappels te schillen om dan pas, tegen de tijd dat alle jongens al naar huis waren, met mijn voetbal de straat op te komen.

Ik werd uit mijn mijmeringen opgeschrikt. Voor mij stond een

non, nu een andere.

‘Zo, ben jij Frans?’

Ik stond op en knikte.

‘Loop maar met mij mee.’

Terwijl ik met haar opliep, legde ze een hand op mijn schouder en zei: ‘Ik heb gehoord van je vader dat je zo'n flinke jongen bent.’

Ik haalde diep adem, zette mijn borstkasje op kranig en antwoordde: ‘Ja hoor, ik ben best wel flink.’

Ze zweeg even en zei toen: ‘We gaan nu naar je mamma, zul je beloven dat je niet zal schrikken?’

‘Nee hoor.’

‘Je bent een grote jongen. Ga hier maar naar binnen.’ Ze opende een deur, maar bleef zelf op de gang staan.

Ik kwam in een kamer, waarin een bed stond. Aan de ene kant van het bed zat mijn vader met gebogen hoofd, aan de andere kant zat een non, die zacht prevelend de rozenkrans tussen haar vingers door liet glijden. Ik keek naar mijn moeder die op het bed lag.

Wat was hier aan de hand? Waarom hing er zo'n bedrukte sfeer? De wangen van mijn moeder waren lichtblauw gekleurd, haar mond hing iets open en haar ogen waren gesloten.

Ik ging naast mijn vader staan en zei luid: ‘Waarom moesten we nou komen? Mamma slaapt toch?’

Mijn vader smoorde een snik.

De non onderbrak haar gebed en keek beurtelings van mijn vader naar mij.

‘Moesten we daarvoor opstaan? Heeft mamma soms heel gek geslapen, dat we daarom moesten komen?’

Ik schrok toen mijn vader zijn gezicht naar mij ophief. Zijn ogen stonden vol tranen. Zijn onderlip trilde toen hij zei: ‘Mamma... mamma... is gestorven.’

Ik keek weer naar mijn moeder. Gestorven, ha, ha, ze hebben zich vergist. Ze slaapt, dat kon je duidelijk zien.

‘Wel nee,’ zei ik, ‘mamma slaapt, dat zie je toch zo.’ En ik wilde mijn ergernis uitspreken over degene die zomaar de dood had vastgesteld. Mijn vader schudde zijn hoofd, maar ik hield aan. ‘Ze kunnen zich toch vergissen, dat gebeurt toch wel eens? Ik las laatst een hartstikke spannend boek en daarin was iemand schijndood.’

‘Rustig maar jongen, ga maar even zitten. Dan krijg je een glas water.’

De non zette een stoel bij mij neer en liep naar de wasbak in de hoek van de kamer. Om niet onbeleefd te zijn dronk ik het glas leeg. Ik gaf het glas aan haar terug en keek naar het gebogen hoofd van mijn vader. Aan hem kon ik toen zien dat mijn moeder echt dood was: zijn nek in het gele ziekenhuislicht ontroerde mij en ik had nog nooit gezien dat hij zijn kin op zijn borst liet hangen, terwijl hij van tijd tot tijd zijn hoofd schoksgewijs optrok. Het viel me op hoe hij zijn hoed, bij de rand vasthoudend, eindeloos doorschoof in zijn handen. Een traan lekte op de hoed, maar werd meteen in de zwarte stof geabsorbeerd. Ik probeerde ook te huilen maar het lukte niet.

De zon scheen toen we het ziekenhuis uitliepen. Ik zocht de politiewagen omdat ik ervan uitging dat de politie ons ook weer thuis zou brengen. In de verte reed de eerste tram.

‘Laten we maar gaan lopen,’ zei mijn vader.

We liepen langs het hekwerk voor het ziekenhuis en ik gaf met mijn hand iedere spijl een tik. Af en toe wierp ik tersluiks een blik op mijn vader. Hij had een vreselijke hekel aan mijn gewoonte om tijdens wandelingen alles te willen aanraken: een tik op een vensterbank, tikje tegen een kinderwagen, tik tegen een boom, een tik tegen een fiets; bagagedrager, zadel en stuur. Maar nu zei hij niets.

Terwijl ik luisterde naar het melodieuze geratel van mijn vingers langs het hekwerk, probeerde ik me voor te stellen wat de dood van mijn moeder inhield.

Pappa zou vast wel een andere vrouw vinden. Zo een waar je best mee mag stoeien en die ook zoute haring mag eten.

Ik raakte enthousiast.

‘Hee, pap, nou kun je een andere vrouw zoeken. Mamma is toch dood. En-en dan krijg ik misschien een broertje, en-en dan gaan we met zijn allen voetballen, hè pap?’

Mijn vader bleef midden op de stoep staan en begon als een kind te grienen. Dit vond ik raar: een man met een hoed op die op straat gaat huilen. Daar voelde ik me niet prettig bij. Ik zei: ‘Pap, wat is er nou?’

Hij keek me met betraande ogen aan en zei: ‘Wees toch stil, jongen, wees toch stil.’

Gepikeerd perste ik mijn lippen, de hele weg tot aan huis toe, stijf op elkaar.

De erfenis
Jaap Westerbos

De afspraak was dat ze elkaar om tien uur 's avonds zouden treffen op het terras van café Memphis, aan het Lotusplein, met uitzicht op het nieuwe warenhuis en de verlichte barokvijver vol waterspuwende nimfen. ‘U kunt me herkennen aan een zwart gelakte wandelstok met een zilveren knop. Valt die niet op, dan mijn lengte, twee meter en één centimeter, geaccentueerd door de lengtestrepen van mijn pak,’ had Kleppmann gezegd. Hij had geantwoord dat hij een bril met rood montuur droeg. De oude man had gelachen: nasale, snuivende klanken die nog verder misvormd werden door de telefoon. Het geluid was hem bekend voorgekomen. Zijn opa lachte vroeger net zo toen hij geen tanden meer had en in zijn rookstoel achter in de huiskamer kwijlend voor de televisie zat. Dezelfde stoel als die waar ze hem halfdood in hadden aangetroffen. Zijn adem hijgde mee met het aan staande televisietoestel en in zijn ogen lag een waas die de ruis op de beeldbuis weerspiegelde. ‘Zet dat kreng uit,’ had zijn moeder gegild. Maar de stilte maakte het alleen maar erger. De leegte. Het verstand was al weg, de ontvangst had het begeven.

‘Wat verzinnen ze tegenwoordig toch allemaal,’ had Kleppmann aan de andere kant van de lijn gezegd. ‘Brillen met rode monturen.’

Het was reeds half elf.

Af en toe werd de deur van het café geopend door een groep vertrekkende of komende klanten en bereikte een vage lucht van rook en pils hem. Het was binnen niet echt druk. Het buurcafé zat daarentegen stampvol. Memphis was rustiger, daarom had de oude man erop gestaan daar af te spreken.

Ze stond voor hem, boog zich over hem heen. Ze keek met haar grote, licht verbaasde en tegelijk droevige ogen, waarop de kleine schoteltjes van haar lenzen een ragfijn cirkelvormig lijntje aftekenden, naar zijn voorhoofd. ‘Vertel me eens’ vroeg ze dromerig, ‘wat deden jouw ouders in de oorlog?’ Hij begreep zijn vriendin niet goed en zag op kranten- en archieffoto's geënte fantasiebeelden waarin zijn ouders rond een tafel zaten, aardappelschillen en tulpebollen aten, kou

leden, voedselbonnen telden. Hij zag zijn moeder in de rij staan bij de bakker en zijn vader met een kinderwagen door een doods winterlandschap lopen. 'Gewoon,' antwoordde hij, 'wachten tot het voorbij was.' Hij legde een hand rond haar middel. 'Nee,' zei ze traag, terwijl ze een sigaret aanstak, 'ik bedoel: waren ze in het verzet of zo, beschermden je ouders ondergedoken joden. Ik noem maar wat. Illegale blaadjes. Wie weet nsb-ers, collaborateurs?' Hij keek haar verbaasd aan, verward door alle gedachten die ineens door zijn hoofd spookten, pijnlijk geraakt door zijn eigen onwetendheid. 'Weet ik niet. Eerlijk, ze hebben nooit over de oorlog gepraat. Nooit!' 'Ach, hoe kan dat nou,' klonk de plagerige stem van zin vriendin dicht bij zijn oor. 'Dan waren ze vast fout.'

Niemand van de kleine familie van zijn ouders leefde nog. En wie was Kleppmann? Dat wist hij niet. Kleppmann was een naam op een papiertje. Na het overlijden van zijn ouders in 1972, had hij het huis overhoop gehaald. Alle foto's, rekeningen, brieven, kranteknipsels, ansichten en bewaarde getuigschriften had hij in een grote doos gesmeten en bij zichzelf thuis in de kelder gezet. Later was hij er weer in gaan neuzen en had dat kleine briefje gevonden waarop in het handschrift van zijn moeder '*18 november 1943, 13.30 uur. Afspraak met Kleppmann*' geschreven stond. Het had hem geïntrigeerd, waarom begreep hij niet. Nog later, toen hij doelgericht op zoek was naar aanwijzingen omtrent het oorlogsverleden van zijn ouders, was hij opnieuw op dit kladje gestuit. Hij had verder gezocht, koortsig en wanhopig. Wat had hij nou aan zo'n vaag, nietszeggend briefje? Maar tot zijn verbijstering had hij geen andere foto's of brieven gevonden, geen enkel knipsel of treinkaartje uit de periode 1940-1945. Niets. Alleen dat kladje. '*Afspraak met Kleppmann.*'

Omdat er toch niets anders was, had hij besloten dit spoor dan maar te volgen. Hij had geluk. Kleppmann bleek niet dood te zijn en woonde nog in Nederland. Met behulp van een vriend die bij de belastingen werkte, had hij het adres van Kleppmann snel opgespoord.

Er kwam een ernstig kijkende ober naar buiten.

'Meneer Kollant?' vroeg de man met een licht, kauwerig accent in zijn stem. 'Bent u meneer Kollant?' herhaalde de ober?'

'Ja.'

'Er is telefoon voor u. Ene meneer Kleppmann.'

Hij stond op, liet de plant onbeheerd op het tafeltje achter en liep

achter de zwijgende ober het café binnen.

‘Ja hallo.’

‘Met Stef Kollant?’

‘Ja,’ zei hij vriendelijk.

De stem van de oude man klonk rustig en zonder spoor van schuldbesef. ‘Mijn excuses. Ik kan niet komen.’

‘Wat bedoelt u meneer Kleppmann? Laar u de afspraak vervallen?’

‘Neen, neen.’ Weer klonk die nasale stem, alsof zijn neus op een lachende manier hoestte en de adem in kleine explosies ontsnapte. ‘Nee, ik wilde u vragen om naar mijn huis te komen. Het is niet ver van de plek waar u nu bent.’

Hij ging accoord en beloofde binnen vijf minuten bij de oude man voor de deur te staan.

Hij liep de Van Speykboulevard af en sloeg linksaf bij een meubelwinkel. Hij bleef staan kijken naar de massief eikehouten kasten en stoelen, de lampekappen van varkensblazen en de tot tafels omgebouwde wagenwielen. Een heel ander beeld drong zijn gedachten binnen: hij herinnerde zich de ongebreidelde knutselkunst van zijn vader vroeger. Hij zag de in een lamp veranderde kap van een Singer-naaimachine weer, de boekenkast die uit verhuiskisten bestond, zijn bed van houtvlonders, de regenton die als keukenkast dienst deed. Hij had zich altijd geschaamd voor het provisorische meubilair. Uit angst voor hun hoon had hij zijn vriendjes nooit binnen durven vragen. Trouwens, hij kon ze toch ook niet zeggen dat de slonzige vrouw die de was voor andere mensen deed, zijn moeder was. Altijd stond ze te strijken of hing wringend en plonzend over de rand van de badkuip heengebogen. En de zolder van het huis, de gangen, de badkamer en de bijkeuken hingen zijn hele kindertijd propvol lakens, ondergoed, broeken, sokken en rokken zodat het overal naar zeep, vreemden en nat goed stonk. Zijn moeder: rode, ingebeten handen, lopend op sloffen met knalgroene ballen op de punten die bij elke stap op en neer schommelden en een omslagdoek rond haar hoofd zodat haar witte huid nog bleker leek. Meestal mopperde of vloekte ze met een scheef vertrokken mond, vooral die éne keer toen hij haar zei dat ze zijn moeder helemaal niet kon zijn. Zij was destijds al ergens in de veertig en hij zeven of acht jaar oud, een kleine pestkop. Lange tijd had hij in de waan verkeerd

een geadopteerd kind te zijn en de nachtzoen die ze hem elke avond gaf wreef hij, zodra ze het licht uitdraaide, angstig en dwangmatig van zijn wang af.

Maar nu, zo'n vijfentwintig jaar later, vertrouwde hij zijn eigen herinnering niet meer. Wie zijn moeder was gewest, wat ze dacht, hoe háár verleden eruit had gezien: daarop was hij zichzelf het antwoord schuldig gebleven. Nu ze dood was kon hij het haar niet meer vragen. Toen ze leefde had hij het nooit gevraagd. Ze waren vreemden voor elkaar geweest.

Hij liet de meubelzaak achter zich en wandelde verder, langs een aantal levensmiddelenzaken en een bioscoop. Er schoot een rode poes voor zijn voeten weg en het beest verdween ritselend onder de bladeren van een heg.

Het verleden liet hem nog niet met rust. Herinneringen bleven zich aan hem opdringen: een dagje naar het strand, het hondje dat hij per ongeluk mank trapte, zijn eerste meisje. Hij liep voorover gebogen de tuinloze, verweerde huizen langs, zijn bril besloeg, hij voelde hoe de regen zijn haren nat maakte en plat op zijn schedel drukte. ‘Millie,’ dacht hij, ‘o ja, Millie.’ Even lachte hij. Millie, hun dikke, goedige buurvrouw die altijd haar neus om de hoek van de schutting stak en dan ‘Vollék!’ riep terwijl ze bij wijze van spreken voor je neus stond. Millie veegde haar worstige vingers bijna zonder ophouden aan het lichtblauwe schort af waar ze ook de snoepjes uit tevoorschijn toverde die ze hem vaak gaf. Met de felgekleurde krulspelden nog in haar kapsel en gehuld in een roestbruine peignoir kwam ze dikwijls 's ochtends op de koffie en dan lachte ze haar roddels aan elkaar. Een eerlijke, volle lach die in niets leek op het gesnuif van zijn moeder. Ooit had hij zijn moeder schokschouderend voor het aanrecht aangetroffen. Hij was stil op een klein krukje gaan zitten en had naar haar kromme benen gestaard. En vervolgens was hij geruisloos weggeslopen om Millie te roepen. Die ingoeie vrouw had zijn moeder voorzichtig in de armen genomen, almaar geruststellende woordjes fluisterend en over haar rug strijkend. Zijn moeder had Millie echter bruusk van zich afgeduwd, precies wat hij verwachtte, en daardoor had Millie zich tegen het fornuis gestoten en had ze bijna een pan met kokend water over zich heen gekregen.

Bijna liep hij het kleine herenhuis voorbij. Hij beklom langzaam de drie treden van een trapje en drukte de koperen knop van de bel in. Het licht in de gang ging aan en na enig gemorrel aan de sloten

zwaaide de deur open. Een lange man met zenuwachtig heen en weer schietende ogen in een gerimpeld gezicht vol diepe, verticaal lopende plooien tussen wang en neus stond voor hem: meneer Kleppmann. Hij was verrast; hij had zich niet zo'n aristocratische man voorgesteld. Kleppmann lachte met strakke lippen zonder zijn tanden te ontbloten.

‘Heeft u lang op me zitten wachten bij Memphis? Dat zou ik vervelend vinden,’ zei hij.

‘Nee,’ loog hij, ‘het was druk. Veel jongeren.’

‘Ach ja, de jeugd,’ antwoordde de oude man terwijl hij een paar passen naar achteren deed zodat zijn gast naar binnen kon komen. ‘Rotzooitrappers. Regelmatig knokpartijen en zo. Vorige week is er nog iemand met een honkbalknuppel op zijn hoofd geslagen. Zomaar. Begrijpt u dat nou?’

‘Dood?’ vroeg hij.

‘Nee, al vier maanden in coma.’

Ze liepen door een smalle gang naar achteren. Het huis rook naar boenwas. Kleppmann hielp hem uit zijn jas.

‘Dank u,’ mompelde hij.

‘Volgt u mij,’ zei Kleppmann.

‘En je vader?’ zei ze. ‘Je vertelt nog minder over je vader dan over je moeder. Het is net alsof hij niet bestaat.’ Uit haar vuist stroomde een klein straaltje wit zand dat zich in zijn navel ophoopte. De hete zon was een rode vlek voor zijn gesloten ogen. Sloom antwoordde hij zijn vriendin: ‘Klopt, hij was een spook.’ Met zijn hand gleed hij over haar arm heen en speelde met de zilveren armbanden rond haar pols. ‘Nee, serieus,’ hield ze aan. ‘Wat voelde je voor je vader?’ Zijn vriendin ontschroefde de dop van de flacon zonnebrandolie en begon zachtjes zijn schouders, borst en benen in te smeren. Moeizaam haalde hij zich zijn vader voor de geest en hij zag hem afgemat thuiskomen van het werk dat hij zo haatte. Hij zag hem zijn fiets parkeren in het schuurtje achter het huis, slurpend zijn soep oplepelen en heel even rook hij de zure lucht van zijn adem weer. ‘Weet je,’ zei hij, ‘ik had medelijden met mijn vader. Hij was zo'n sul dat iedereen over hem heenliep. En aan de andere kant waardeerde ik hem wel omdat hij zo knap met zijn handen was, de man had gevoel voor materialen.’ ‘Jezus, daar ga je weer,’ zei ze geïrriteerd. ‘Hield je van hem of niet?’ ‘Nee,’ bromde hij, ‘geen liefde. Zijn bril maakte hem zo potsierlijk, het was altijd alsof zijn schele ogen achter de glazen wegschoten als schichtige vissen. Als hij met me speelde deed hij altijd zo serieus. Wat wil je verder horen? Dat hij zuinig was en toch

niet wilde dat ik een studiebeurs aanvroeg. Hij wilde alles uit eigen zak betalen.' 'Ga door, ga door,' hoorde hij zijn vriendin fluisteren en tegelijk zonk hij weg in een diepe rust die hem het idee gaf één te zijn met de golfslag van de zee. Hij sliep. Hij droomde. Het was niet echt een droom, het was half visioen, half werkelijkheid wat hij halfslapend opnieuw beleefde. Hij zag zijn vader wezenloos, met een doffe blik de personeelsadvertenties in de krant doorlezen. Ineens sprong hij op, verfrommelde het dagblad in zijn handen tot een prop, begon de kranten naast de gaskachel te verscheuren en maakte er een grote hoop van. Vervolgens griste hij een doosje lucifers van de schouw maar bleef onverwacht stokstijf staan, verstard en met een angstige blik naar zijn afgetrapte schoenen starend. Daarna zag hij zijn vader met een vishengel worstelen aan de rand van een klein, stinkend riviertje waarin schuimvlokken dreven en rottende planten de oevers glibberig maakten. Hij rukte met de stok aan de dunne lijn die ergens vast zat, misschien een grote sterke vis. Hij vierde de lijn en haalde woest op, steeds weer, tot de lijn brak en toen hoorde hij zijn vader zeggen: 'Zo vecht ik ook met het verleden, jongen.'

De inrichting van Kleppmanns huiskamer maakte een warme indruk op hem. Perzische tapijten, veel kaarsen en lakwerk. Het meest nadrukkelijk aanwezig was een grote Boeddha in meditatiehouding die met zijn bolle, volmaakt gladde buik direkt het licht van de brandende haard opving.

Hij nam plaats op een leren fauteuil.

'Kan ik u iets aanbieden? Een glaasje port?' hoorde hij naast zich.

Hij knikte bevestigend. Kleppmann verdween met trage passen achter een kamerscherm en keerde terug met een dienblad, waarop een gevulde karaf en twee geslepen glazen stonden. Zijn gastheer ging op de stoel tegenover hem zitten. Met een korte ruk trok de oude man zijn broekspijpen omhoog. Alles aan hem was onberispelijk, schoon en verzorgd. Hij nam een slok. Zoet en warm gleed de port zijn keel in.

'Wat wilt u weten?' begon Kleppmann. 'Wat kan ik voor u doen? Het is me nog niet duidelijk waarom u mij wilde spreken.'

Hij pakte het papiertje uit zijn portefeuille en overhandigde het zwijgend aan Kleppmann. Heel even meende hij een aarzeling bij zichzelf te voelen, een lichte spanning, twijfel zelfs, nu hij zover was. Voor de laatste maal woog hij af wat het voor hem in zou houden als zijn ouders volgens het oordeel van de wereldgeschiedenis in de categorie 'landverraders', 'smeerlappen', 'vuile moffenlikkers' te-

recht zouden komen. De gevoelens die hij voor zijn vader en moeder koesterde waren toch al uitgesproken negatief. Moest hij daar nou zo nodig in bevestigd worden door de buitenwereld? Was dit eerlijk? Zijn moeder was een wees geweest en zijn vader de zoon van een binnenvaartschipper. Ze hadden elkaar bij het Leger der Heils ontmoet in een strenge winter, toen bijna alle rivieren dichtgevroren waren en de schipper van de steun moest trekken. Ze waren in stilte getrouwd en van dat feest waren slechts twee foto's gemaakt. Eén op de trap van het gemeentehuis en één in de trouwzaal die op de getuigen en de ambtenaar na, geheel leeg was. Nu waren ze dood. Ze hadden niets achtergelaten in de wereld dan een zoon die zich onmachtig voelde hen lief te hebben.

Kleppmann nam het papiertje aan. Een slap vodje eigenlijk, met vergeelde, ingescheurde randen.

‘Wacht,’ zei hij. ‘Eén momentje.’ De oude man stond op en pakte een bril van een antiek dressoir.

‘Ach ja,’ klonk zijn stem zacht. ‘Kleppmann, dat ben ik. Een afspraak om half twee. Vreemd, er staat alleen niet op waar. Komt u mij soms vertellen dat ik toen niet op ben komen dagen?’

Hij zei: ‘Ik vond dit briefje tussen de paperassen van mijn ouders. Ze zijn dood, al vijftien jaar. Ik ben op zoek naar gegevens over hun verleden.

“O ja? Kollant is uw achternaam toch, niet?”

“Ja,” zei hij. Mijn ouders heetten Sjaak en Els Kollant. Ik ben hun zoon. Enig kind.’

‘Wel wel, dat was vast en zeker lekker rustig thuis.’

Hij begreep het niet. Het leek of Kleppmann niets met het briefje te maken had. Het riep schijnbaar geen herinneringen bij de man op. Het interesseerde hem niet eens.

‘1943,’ zei hij te luid, hij schrok van zijn eigen stem. ‘Dat was in de oorlog.’

‘Ja, natuurlijk was dat in de oorlog.’

‘Herinnert u zich die afspraak nog? Kunt u mij er iets over vertellen. Mijn ouders zijn dood en ze hebben mij nooit iets over hun bezigheden in de oorlog verteld.’

‘Wat denkt u? Dat ik me een willekeurige afspraak van meer dan veertig jaar geleden weet te herinneren?’

‘Mijn ouders. Herinnert u zich dan mijn ouders?’ vroeg hij hees.

‘Afspraak met Kleppmann,’ prevelde de oude man en ineens be-

gon hij te grinneken, een beetje hikkend. ‘Afspraak met Kleppmann. 1943. Kleppmann, dat ben ik...’

‘Dus de naam Kollant zegt u niks?’ Hij schaamde zich, hij durfde de vraag nog maar nauwelijks te stellen. Kleppmann draaide zich plots om, verontwaardigd, streng, getergd.

‘Weet u waar ik was in 1943 meneer Kollant? Weet u waar? Neen, dat weet u niet. Dat kunt u ook niet weten. Ik zal het u zeggen. Een groot deel van 1943 zat ik ondergedoken op een vliering. Ik ben joods, meneer Kollant!’ Beheerst, afstandelijk klonk de stem, maar geen tegenspraak duldend.

Hij had het idee dat hij wegzonk in een diepe treurnis die hem deed verlangen naar iemand die alle last en zorgen van zijn schouders af zou nemen. Maar hij wist dat zoiets onmogelijk was. Alles moest je zelf verwerken, en alles werd verdragen omdat er niets anders op zat. Hij hervond zichzelf en zei: ‘Het spijt me, meneer Kleppmann. Ik hoop dat u me niet verkeerd hebt begrepen. We zouden het jaartal kunnen vergeten. Wat voor mij belangrijk is, heel belangrijk, herinnert u zich mijn ouders of niet?’

Kleppmann was weer gaan zitten.

‘Herinneren,’ antwoordde hij fluisterend. ‘Ik kan Shakespeare citeren, en Dante, maar Homerus in het Grieks niet meer. Herinneren... wat is dat? Misschien, als ik mijn best doe, met veel moeite. Maar waarom? Om welke reden? Sommige dingen hebben voor mij opgehouden te bestaan. Waarom, meneer Kollant, waarom denkt u dat ik nog leef?’

Kleppmann hield tijdens het praten zijn vingertoppen tegen zijn slapen gedrukt en zijn ogen staarden doordringend door hem heen. Wat de oude man hem duidelijk probeerde te maken had hij al eerder begrepen: Kleppmanns stem maakte commentaar overbodig. Hij zag nu ook zijn ouders weer voor zich, twee zwijgende gestalten, weigerend om waar dan ook commentaar op te leveren. Ze hadden hun mond gehouden omdat ze reeds uitgepraat waren, net als Kleppmann. Hun verleden had zijn ouders zo gemaakt, een verleden dat hij niet kende en waar hij ook niet over mocht oordelen. Natuurlijk was hij slachtoffer van hun onvolkomenheden, maar ze hadden het hem niet onmogelijk gemaakt zijn eigen lot ter hand te nemen. Intelligentie, gezondheid of een onbekommerde jeugd waren niet de zaligmakende voorwaarden om de koers van je leven te kunnen bepalen. Liefde, berouw en wilskracht: díe zaken waren veel

belangrijker. Zijn ouders hadden deze eigenschappen niet bezeten. Maar ook de omstandigheden hadden hen tegengewerkt. Zijn moeder had al haar energie verbruikt met de was die ze voor andere mensen deed en zijn vader had zich gefrustreerd gevoeld omdat hij geen betere baan kon vinden. Kleppmann keek hem vriendelijk aan.

‘Woorden,’ zei hij onwillekeurig.

‘Woorden!’ Kleppmann reageerde onmiddellijk. ‘Woorden zijn hooguit functioneel om iemand te vragen of hij je de suiker aan wil geven. Of de weg wijzen. Hij knikte maar zei niets. Hij merkte de grote donkere wallen onder Kleppmanns ogen op. Door het steeds veranderende licht van de open haard leek zijn gezicht levendig maar het was in feite slechts oud. Kleppmann ging ineens gespannen rechtop zitten, hield zijn hoofd scheef en gebaarde hem stil te zijn. ‘Merkt u niets?’ vroeg hij fluisterend. Hij spande zijn oren in, trachtte uit de geluiden die hem omringden, het knetteren van het vuur in de open haard, het tikken van de regen tegen de ramen, een minder vanzelfsprekend geluid op te vangen. Hij meende in de diepten van de huiselijke rust gestommel te horen, alsof er ergens iets over de vloer werd gesleept. Kleppmann verbrak het stilzwijgen.

‘Mijn zuster,’ zei hij. ‘Ze logeert hier voor een paar dagen, maar is onverwacht ziek geworden. De vochtige lucht speelt haar parten. Vindt u het erg als ik u even alleen laat?’ Kleppmanns lange vingers grepen zich rond de stoelleuningen vast en vervolgens hees hij zich met zichtbare moeite op. De statige oude man verdween met gebogen hoofd door een deur die hem nog niet eerder opgevallen was. Hij hoorde zijn gastheer een trap opgaan. Onmiddellijk daarna hield het vage gestommel op en werd het stil in huis. Hij wachtte. Hij stond op en legde wat nieuwe houtblokken op het vuur. Hij hoorde stemmen, luid als in een ruzie, korte, afgebeten woorden, een smekende toon. Daarna werd het weer doodstil.

Hij zag de schimmen van zijn ouders op de lege stoelen voor hem plaatsnemen. Zijn moeder droeg een gele zomerjurk met gekreukte plooien en in haar handen tikten de breipennen tegen elkaar. Zijn vader poetste ijverig de dikke glazen van zijn bril op met een zakdoek, alsof hij hoopte dat alles daardoor helderder werd. Wat viel deze mensen kwalijk te nemen? Of te vergeven? Er viel niets te vergeven. Niets! Daar draaide uiteindelijk alles op uit. Even twijfelde hij maar toen gooide hij het papiertje dat hem naar Kleppmann had

geleid in het vuur. De vlammen kropen langs de opkrullende randen. Hij keerde zich om en ging weer zitten. Blauwe vuurtongetjes dansten sissend rond de randen. Zwarter werd het, zwarter, verbandde tot schilfers die op de hete stijgende licht de schoorsteen in werd gezogen. ‘Bevrijd,’ dacht hij, ‘bevrijd?’

Van achteren komend legde ze haar handen op zijn ogen en toen kuste ze hem zo zacht in zijn nek dat het kriebelde en hij het boek dat hij aan het lezen was uit zijn handen liet vallen. ‘Hoe zijn je ouders eigenlijk aan hun einde gekomen?’ vroeg zijn vriendin. Hij keek naar buiten, door de horizontale lamellen van de heel dunne luxaflex heen en zag niets dan duister. Hij had willen antwoorden: ‘Laat de doden met rust,’ maar in plaats daarvan zei hij toonloos, alsof hij een krantebericht voorlas: ‘In de winter van 1972 zaten ze rustig in de huiskamer. Mijn moeder breide en mijn vader las als gewoonlijk de krant. Het was koud buiten, windstil, het vroor een paar graden. Mijn moeder moet geklaagd hebben over benauwdheid, want dat deed ze altijd. Hij antwoordde niets of zei alleen dat ze zich niet aan moest stellen. Alle deuren en ramen zaten potdicht en de gaskachel brandde op volle kracht. Daarna werden ze sloom, misschien kregen ze last van hoofdpijn. Maar voordat ze er erg in hadden was het al te laat en sliepen ze in, langzaam vergiftigd door de lucht, gestikt. Heel vredig, pijnloos. Het schoorsteenkanaal bleek totaal dichtgeslibd te zijn. ‘Wat een stompzinnige manier om aan je einde te komen,’ lispelde haar stem naast hem. Buiten begon het te sneeuwen, achter de lamellen van de luxaflex vielen de vlokken loodrecht naar beneden. ‘Ja, nogal stompzinnig, hè,’ zei hij.

Tien minuten later hoorde hij Kleppmann naar beneden stommelen en kwam de oude man afwezig kijkend weer binnen. Hij schonk, na een verontschuldiging, de glazen voor een derde maal vol.

‘Hoe gaat het nu met uw zuster?’ durfde hij na een tijdje zachtjes te vragen.

‘Ze slaapt nu,’ antwoordde Kleppmann. Weer was het een korte tijd stil.

‘Uw ouders...’ begon Kleppmann aarzelend. ‘Ik heb me bedacht. Ik vind dat ik u... de waarheid moet vertellen. Begrijpt u me goed...’

‘Mijn ouders?’ Het was alsof hij wakker schrok uit een verdoving. ‘Dus u herinnert ze zich toch?’

‘Herinneren, mijnheer Kollant? Ik ben ze, om eerlijk te zijn, nooit vergeten. Het waren uw ouders, mijn toenmalige buren, die mij in 1942 in contact brachten met een visser, zogenaamd een goede

vriend van ze, die ons over zou varen naar Engeland. Drie dagen later werden ik, mijn vrouw, mijn twee dochters en mijn zuster, door deze man opgehaald met een auto. Hij zei dat alles oké was en dat de boot klaar lag. In werkelijkheid leverde hij ons regelrecht bij de Duitsers af. Samen met mijn zuster wist ik te ontsnappen. De rest zal ik u onthouden. In 1943 ontmoette ik uw ouders opnieuw en vertelde ze van het verraad. Ook hen beschuldigde ik. Ze bezwoeren mij dat ze van de dubbele rol die hun vriend vervulde nooit iets geweten hadden. Ze vervloekten zichzelf omdat ze op deze manier al elf mensen in de handen van de Duitsers hadden gespeeld. Ze boden mij alles aan wat ze bezaten om de fout te herstellen. Ik accepteerde niets. Begrijpt u, al geloofde ik ze, het was mij onmogelijk om hen te vertrouwen. Uw ouders hebben met hun schuld moeten leven. Ik heb veel verloren in de oorlog, mijn vrouw, mijn kinderen, een groot deel van mijn familie... maar leven met zo'n grote schuld lijkt me evenmin gemakkelijk. Misschien had ik moeten zeggen dat ik het ze vergaf. Misschien...' De stem van Kleppmann klonk steeds zachter, werd tot een hees gefluister dat verloren raakte in de stilte van de kamer. En hij... hij begreep nu pas waarom zijn ouders altijd gezwegen hadden en hij waardeerde hen daarom. Nog geen twintig minuten geleden had hij gemeend in het reine met zijn ouders te zijn gekomen. Dat was te laat geweest, het had veel eerder moeten gebeuren. Misschien hadden zijn vader en moeder met hem, een door hen geschapen kind, wel een nieuw begin willen maken. Die poging was dan definitief mislukt. Terwijl hij naar Kleppmann staarde, die bijna ingeslapen leek maar toch zijn lippen op en neer bleef bewegen, ving hij in de diepe rust die hen omringde het zachte tikken van een klok op. Hij was alleen. Hij hoefde aan niemand meer rekenschap af te leggen. Maar hij hoefde evenmin nog ergens op te hopen. Hij bezat nu hun hele erfenis.

Bijles

*L.H. Wiener**

Het vermoeden bestaat, geachte lezer, dat u, evenals ik, op enig moment in uw stuurloos leven, een welhaast onbedwingbare lust hebt gevoeld om een handeling te volvoeren die in de gegeven situatie volstrekt ondenkbaar zou zijn. Een handeling zo ten ene male indruisend tegen iedere sociale kode of regels van wellevendheid dat u zich door het plegen ervan de onverbiddelijke en blijvende vijandschap van uw slachtoffer op de hals zou halen.

Het is het taboe dat u verlokt.

Het is de ondenkbaarheid die u op de gedachte brengt.

Bij wijze van voorbeeld: U bent zeventien jaar en slecht in boekhouden. U bent leerling van de vijfde klasse der H.B.S.-A en volgt knarsetandend die volslagen nutteloze opleiding. U volgt bijles omdat u een middelmatige H.B.S.-er bent.

Daar zit u, op een zolderkamertje aan het Santpoorterplein te Haarlem, nota bene schuin tegenover het Rijksdaggebouw dat Lorentz-Lyceum heet. Uw bijlesleraar, een oud en geslaagd H.B.S.-A leerling, beschikt over een boekhouddiploma en gebruikt kladblaadjes die hij heeft ontvreemd bij de ‘Dienst’ waar hij werkzaam is: het IJkwezen. Jawel. Het kamertje is muf en donker, al stinkt het er net nog niet. Vleugen adem die woorden als: balans, grootboek en sluitpost naar u toeblazen doen u veinzen jeuk te hebben aan uw neus, terwijl u in werkelijkheid beide neusvleugels stijf dichtgeknepen houdt om die afgewerkte lucht althans niet te hoeven ruiken.

Ergens beneden in het duistere huis ligt nog een oude vrouw. U weet niet wie zij is, maar ze ligt in een kamer naar het plafond te staren, zoals u tijdens een eerder bezoek bij het oversteken van de tweede overloop toevallig heeft gekonstateerd.

Dit is de gegeven situatie.

Welnu.

Het is, laten we zeggen, kwart voor vier 's middags op een druilerige middag in de maand november. U snakt naar frisse lucht, terwijl de heer Mulder van het IJkwezen u met voorgewend enthou-

* *Dit voorjaar verschijnt bij uitg. Bert Bakker een nieuwe bundel verhalen van L.H. Wiener, onder de titel ‘Wegens mensenkennis gesloten’.*

siasme probeert uit te leggen wat u niet wilt weten. U zit naast elkaar aan een eenvoudige, vierkante tafel die is afgedekt met een grauw-wit gehaakt kleed dat voor het laatst is gewassen in 1923. Een hand met bleke, lange vingers beweegt een vlijmscherp geslepen potlood dat bedragen krast die ofwel links van een getrokken streep worden genoteerd ofwel rechts, want dat is het geheim van het boekhouden. En een stem naast u verklaart waarom. En u zit ja te knikken en nee te denken.

Dan wendt u plotseling uw gezicht naar uw bijlesleraar toe. Hij kijkt u aan en trekt zijn wenkbrauwen vragend op, verwacht een opmerking of een vraag. Zo zit u een moment, het laatste, oog in oog naast elkaar. U glimlacht en knikt nog wat. Vervolgens spuugt u de heer Mulder van het IJkwezen vol in het gelaat. Voor hij goed en wel beseft heeft wat hem overkomt, druipt een dikke klodder slijm, met belletjes en al, over zijn verbijsterde wang.

Hij zit als versteend.

Het potlood glijdt tussen zijn vingers weg.

De harde klap waarmee u beneden de voordeur in het slot trekt brengt hem weer enigszins tot zijn positieven.

- Begrijp je? hoort u dan zeggen en u knikt haastig ja.

Zijn stem verraadt een lichte irritatie.

- Zullen we maar wat thee drinken? oppert hij dan berustend, terwijl hij het potlood laat vallen en zich langzaam verheft.

Alleen in de kamer staart u strak naar de wirwar van cijfertjes op het papier en u weet zeker dat de man die nu een verdieping lager thee aan het zetten is uw gedachten geraden heeft en in het kopje dat zo direkt voor u bestemd is een dikke straal spuug mikt.

Zo zit het, geachte lezer, en u bent te laf om de trap af te rennen en het huis voor altijd te ontvluchten en even later drinkt u, schier kokhalzend, uw thee op.

1986

Nederlandse poëzie

Twee gedichten
Bert Bevers

Sedan, april 1940

aan een grens een stadje dat
sluimert tegen verre heuvels,
geen vijand valt er te bekennen.

een officier te paard trekt
ter inspectie langs de wegen,
in handen los de teugels.

onaangekondigd meldt de tijd
zich aan de poorten die
in rust gedompeld zijn.

wat valt er hier dan meer te doen
dan in alledaagse sleur
te worden overrompeld?

Picknick in Picardië

in de bossen rond compiègne
dronk ik wijn en brak ik brood:
elke rust kwam over mij,

zo bloot als mijn gedachten waren
en ik genoot van alle dagen,
alle nachten die ons nog

te wachten staan. van al die
bomen, al dat gras en
al die struiken bedacht ik geen

geschiedenis: ik liet ze ruiken
naar wat nog voor te vallen is.
van mensenheugenis was niets te merken.

Sevilla
Maarten Doorman

Virgen con miriñaque,
virgen de la Soledad,
abierta como un inmenso
tulipán.
En tu barco de luces
vas
por la alta marea
de la ciudad

(Federico García Lorca)

Maandag

Ik kwam te laat, een dag
en de verwachte palmen stonden grotesk
in gaten in het trottoir.
De nauwelijks uitgeslapen stad
lag weinig pittoresk afgewend
van het station, maar de okselwarmte
van Guadalquivir en Darsenas
dreef mij van hier
haar drogere lawaai in.

's Nachts in de trein had ik
gewaakt en zoals zo vaak na zulke uren
klonk verward geschreeuw op straat
als klinkklare muziek.
Bij de kathedraal zag ik een flard
van een processie, een beeld op een stapel
bloemen. Verder was in alle herrie
van de heilige week
nog weinig te bekennen.

Ik hoorde het noeste bonken op de rails
's middags weer
in een omfloerste trom.
Adieu had ik gezegd, ik kom terug
en ik had mijn liefde stom op het perron
laten staan: de trein reed me weg.

In het gangpad verhaalde een jezuïet
mij in smedige taal
hoe hij van wondvocht leefde.
Hij omgordde zich ook met mijn verdriet
en vanaf toen vreesde ik
dat je alleen verlaten kunt worden,
niet zelf
weg kunt gaan.

Het geluid van de trom
duwde een stoet voor zich uit
van paarse wezens, puntgemutst
en kaarsen in de hand.
Een beeld in vol ornaat
werd in de schokkerge trant
van een verschuivende wolk muggen voorbij-
gedragen. Kleine trompetten
schetterden verkouden tegen de gele huizen
en ik ontdekte dat ook triangels
kunnen klagen, dat sommige trommels
huilen als ze rond worden gedragen.

Dinsdag

Vandaag door Marcus gesticht
rukken de puntmutsen massaal
vanaf de Plaza de Toros, langs de
Casa de Pilatos en van de haven op
naar de kathedraal.
Een vertraagde herhaling van romeinse cohorten
brengt in Trajanus' stad
jaarlijks weer legioenen samen.

Optochten schurken zich door nauwe straten
en schorten hun pas op
voor elkaar en voor zichzelf.
Ze schilderen couleur locale van een cent
tot een fel kabaal van lila en rood:
aan godsdienstig sentiment
stelt zich hier bloot wie slechts kuise schamelheid
van majorettes is gewend.

Terug had ik gezegd
aan het begin van deze omgedraaide thuisreis.
Terug als de beelden en hun praal
die na hun bezoek aan de kathedraal
naar hun parochie keren, op hun plaats
worden gezet.

Woensdag

Vermomd schuiven troepen langs het Alcázar
en naderen in omtrekkende beweging
La Giralda, de tot kerktoren uitgebotte
minaret.
Een kleine trompet schreeuwt nasaal.

Met de moren werd Sevilla Sevilla,
een stad vol joden. Alleen
een enkele romein staat hier nog
om een christusbeeld te geselen
op een mee te voeren stellage.

In het park 's avonds
spreekt een jongen mij aan en aan.
Terwijl ik je onder een lantaarn schrijf
‘ik kom
terug, wacht op mij’
stuurt hij brutaal mijn pen.

Verder weg, over de brug, is een staatsie weergekeerd
tot het portaal van een parochiekerk.
Bij het naar binnen gaan
aarzelt de broederschap - daar krijst
een saeta door de lucht. De dragers staan
te bewegen: la Dolorosa schudt
haar snuisterijen van edel metaal, op haar wang
de obscene traan.

Donderdag

Banieren, anjers, gewaden, dit wervelend
kleurenspectrum maakt de dag
langzaam aan wit
zoals door het hese koper
steeds meer stilte schalt.
Ik loop hier onze liefde te verraden,
koop iets uitgestalds te eten
om jou even te ontgaan.

Na de moren Pedro de Wrede
die zijn vrouw Blanca de Bourbon na twee dagen
verstootte voor Maria de Padilla.
En in deze jaren verdreven ze het jodendom,
er bleef niets dan gekerm, de saeta.
De saeta: een huilen
dat zijn beeld voorbij schiet, een gestoord lied
waarin zigeuner en pogrom
schuilen. (De synagoge
werd kerk, ook de doden
bleven niet.)
De saeta, een boemerang
van ongehoord verdriet, een trefwoord.

(Sterven is zo onbegrijpelijk
dat men het niet doen kan, er is
alleen eindeloos terugkeren
als was het leven een moord
en liefde de plaats ervan.)

Vrijdag

Met een zwaai van de middag
zet de dag zich vast,
dit gaat niet voorbij, hier
is rechtsomkeert geboden.
Ik draai en draai om mijn as,
Sevilla balt zich tot een kathedraal
samen en geluidloos
gaan drommen in het zwart
met mij aan de haal.
Duizelend zink ik in het doodstille
gat van het negende uur.

Je liet me gaan.

Virgen de la Soledad, maak
dit middelpuntzoekend verdriet
weer centrifugaal, maak
dat ik terugschiet als een saeta
door de nacht, haal
mij hieruit
vandaan.

Het begin een woord, het eind
de opmaat van een eentonig lied:
wie weggaat blijft achter, wie
verlaten wordt vertrekt.
O, saeta's van Sevilla, mondvoorraad voor wie
stom verder moet en zonder hulp
niet meer kan en verlept,
keer mij om, zing dat ik hier uit kom
keer mij om.

Aantekening:
Saeta: *(pijl, wijzer, kompasnaald); een met het flamenco verwant klaaglied, waarschijnlijk van joodse oorsprong, dat soms tijdens de Goede Week in Sevilla op straat wordt gezongen bij het passeren van een processie.*

Drie gedichten
Eva Gerlach

Rijm

De ogen van de beer zijn nauw, hij stapt
wanneer de man het zegt over hoog touw,
maakt salto's voor- en achterwaarts en danst
door grasland terug naar zijn kring in het zand.

Na ieder nummer draagt hij de zweep aan
waarmee de man hem dadelijk zal slaan.

Tussen de boer in streepjespak, de vrouw
van spek, het kind dat in zijn handen klapt,
zie je hem liggen aan het slot, zijn huid
door motten aangevreten blind languit.

Dichter

Je ziet zijn schrift weglopen uit de kamer.
Nietige zin, voor het oog onbereikbaar;
wolkenpatroon achter gekanteld raam.

De kale vogel aan zijn nylondraad
doet boven het woordenboek zo goed het gaat
het stille vliegbeeld van de arend na.

Spreeuwen tegenover hem op de daken
verzamelen zich, honderden, die elkaar
voor het onvermijdelijke moed inpraten.

Gedicht

Zonder dat iemand het ziet
breek je de regels
tot je mij voor de vierde, zevende maal
roept in de nacht
en ik naast je kom liggen
en je nog iets zegt als ‘Nee, ik wil geen
limonade.’ En ik zeg ‘Hoeft niet,’
waarna je zuchtend mijn hand pakt
als een luiaard zijn tak, en inslaapt.

Nodig heb je mij niet,
zomin als een steen de aarde
die er aan kleeft.
Harder ben je en vaster
dan ik ooit geweest ben,
altijd bereid te verliezen
om sterker terug te komen
en alsnog te winnen, dansend op de manier
van stenen:

zonder dat iemand het ziet.

Drie gedichten
Cees van Hoore

Zonder jas

De grond bevat maar weinig otterbont.
En overjassen? - De meeste lijken
houden de zomer in hun hoofd
ook al vult sneeuw hun mond.

Wij gaan zonder jas aan naar God
of blijven gewoon in de grond.
Wij verstrakken, verstokken
in pakken, gevreten tot vodden

worden vogelverschrikkers
waar geen vogel komt.

Steen

Waar bevindt zich de steen
die straks Kees zal heten?

Springt hij op in Carrara
waar nu nog de zon op hem leunt?

Waar is toch die steen? Hoeveel
zal hij minder gaan wegen

als onder mijn naam de vuisthamer
jouw naam opdreunt?

Schatten

De stevige balken in kranten
om rinkelende doden en gedichten.

De roodgouden hemels aan fronten
boven bradende, went'lende biggen.

't Kiekeboe spelen met lakens
in kelders vol lieve gezichten. O

rijkdom! Elke dag komen er mensen bij
die ergens een schat weten te liggen.

Zeven gedichten
Johanna Kruit

Het bestek

1

Hier wonen wij. Dit huis heeft ons bewaard
tot het open moest. Aan wat we hebben
worden nieuwe ruimten toegevoegd die
doorgaan in je hoofd wanneer je slaapt.

Deuren vallen weg, kamers gaan bewegen
van angst, muren bezwijken.
Op de steiger raak je bezeten
van wat zal beklijven.

2

Vertrouwen in leegte. Je tekent een droom
op papier die je gaat maken. Door regen
en wind waden we: hier gaan we slapen.
In de modder sta je te stralen van

werklust, legt blijdschap op stenen.
Voegt zangen toe die je metselt naar
kamers en gangen, tijd overwegend.
Ik help je sjouwen met mijn regels.

3

Bang om betekenis metsel
ik zinnen. Onder de wolken sta je
te zingen, bijna ongrijpbaar.
Gaan we opnieuw beginnen?

Herfst komt in mijn voeten. Zoveel afstand
gelopen tot hier en jouw zingende mond.
Hoe je de toekomst wilt begroeten:
alsof je die opnieuw uitvond.

4

Kon ik maar volgen: het steppenland in je
ogen, de trek van verre vogels die jou
doen geloven dat dit huis gevleugeld is.
Het lage licht gebruikt de schaduw van

je handen en tekent lijnen van
gedroomde landen op de muur.
Achter het raam schrijf ik de
wind, verlaten stranden, avonduur.

Vader

1

Ik haal je uit het boek dat ik nog ken.
Rechtop sta je, hoofd wat afgewend.

Zij is er ook, kijkend in de lens.
Maar jij: een stap naar voren,
zelfvoldaan.

Op je ouderwetse schoenen en met geplakte
haren, zie ik de hand die mij zal slaan.

2

Achter mijn stoel sta je, haar achterover
gekamd. Lamplicht maakt je bleek
schijnt in je ogen.

Wat je weet verzwijg je. Zie hoe ik worstel
met jou, je uit mijn woorden schrijf
tot je een ander bent.

Verlaat dit beeld. Verdwijn tussen de regels
zoals je eerder deed. Opdat ik je herken.

Voor N.S.

Zoals soms woorden in een hoofd
verschuiven en uitzicht krijgen
stijgen meeuwen op van water.

Schrijven zij in winterlicht
iets van onbegrepen leven
dat als uitzicht is gebleven.

Vier kwatrijnen
Jean Pierre Rawie

Het ijzelt, en de struiken zijn van glas.
Wij lopen samen door het witte gras.
Er zijn van die momenten dat ik wilde
dat alles nu maar bleef zoals het was.

*

De winters, zeg je, lijken elk jaar kouder.
Zo is het niet: wij worden merkbaar ouder.
Ik huiver, kind, omdat ik nog zo houd
van je al grijzend hoofd tegen mijn schouder.

*

Al heb je wat je kon aan mij misdreven,
het valt me licht je alles te vergeven;
ik heb wel door dat het geen pretje is
het leven van een mooie vrouw te leven.

*

Wij zijn - vergrijsd en het gelaat doorgroefd -
niet dikwijls meer ten dode toe bedroefd,
alleen van tijd tot tijd een beetje treurig
omdat het allemaal niet meer zo hoeft.

11/11/1987
Peter Verstegen

Dood te nabij,
jongen in blauw,
weerloze witte
kinderhand.

Wanhoop zo rauw,
vergelding van
wat leven hem
deed ondergaan.

Omdat hij niet
de eigen pijn
wist af te staan.

Omdat hij toch
de marathon
niet winnen kon.

Drie gedichten
Jaap van Zweden

Met mijn zoon op het strand bij Egmond

De mist trok op toen het begon te waaien
en opeens was het zicht van een ongekende klaarheid,
een vlieger steeg, sidderend als een pauwestaart
en boven het terras met de glazen wanden
sloegen de vlaggen in de strakke wind.
De witgekamde golven liepen traag op het strand
met de pastorale rust van een kudde schapen;
later zouden zij hoger zijn en alles overstemmen,
brullend en sissend in de keel van de zee.

‘Alles woelt hier om verandring,’ moest ik vroeger zingen,
maar ik prijs vandaag de onwrikbaarheid
van de zon die niet van zijn baan zal wijken
en van de steen die liggen blijft zoals hij valt.

Mijn welgevoede blonde zoon van twee
met al iets in zijn bewegingen van zijn
komende drift en kracht rende in wijde bogen
door het enkeldiepe water en viel met een
plons op zijn gezicht; ik droeg het naar adem
happend kind op mijn arm op het droge.

Toen kwam mij een ander beeld voor ogen,
dat van een piassenrijk perron na een regenbui,
een joodse man schuift aan om in de trein te klimmen
met op zijn arm een mager jongetje van twee
en net zo'n zon op zijn gezicht

en op dat hortend ogenblik
viel een ander lot
ademstokkend voor mij open.

Vrijdagavond

Hij wordt wakker, vroeg in de avond,
richt zich op, zijn boek valt op de grond,
kijkt in de halfdonkere kamer
naar de tafel bedekt met resten van maaltijden,
de vloer bezaaid met kranten en kledingstukken,
naar het flakkerend licht in de huizen tegenover hem,
luistert naar het gerucht van buren op de trap,
voelt het opgedroogde sperma op zijn buik,
gaat weer liggen en wacht tot iets hem beweegt,

denkt aan het schijnwerperlicht van de snackbar,
aan zijn beeld in de spiegels dat toeziet hoe hij eet,
aan de mannen in het café, gebogen over hun glas,
die over hun schouder kijken als de deur opengaat,
omdat zij altijd nog dromen van de binnenkomst
van iemand die hun leven verandert,

denkt aan haar, aan haar thuiskomst bijvoorbeeld,
nu zij al maanden niet meer thuis is geweest,
hoe zij binnenkwam, haar jas ophing,
de sleutels aan het haakje naast de spiegel,
hoe ze haar hand op de trapleuning legde,
iets riep naar boven

nog eens

hoe zij binnenkwam - zijn hart bonst,
daar staat zij, ze hangt haar jas op,
kijkt in de spiegel, veegt door haar haar,
daar gaat haar hand naar de trapleuning,
ze roept iets

maar slechts de stilte dringt tot hem door.

Wachten

Een goed gedicht, wie zal het schrijven?
Het is als een bruin en lenig kind in een optocht
dat zich omdraait en naar je lacht.

Zie de dichter in zijn deuropening staan.
Zoals een vogelkenner opkijkt bij de verre
claxon van overtrekkende ganzen
zo luistert hij naar de vlucht der woorden
en wacht af wat hem te beurt valt.
Hij heft zijn lamp - een baken in de nacht
want eens zal het komen, als een dwaalgast
die somber neerstrijkt, gehavend en gekrenkt.
Maar de dichter zal hem fluisterend benaderen,
hem zeggen dat hij het huis als het zijne moet beschouwen,
dat hij op hem gewacht heeft, jaren en jaren,
dat hij hem als een vriend verzorgen zal.

Dan zal op een dag zijn gast het huis uit komen,
overgoten met de glans van jeugd en schoonheid
en op de vleugels gaan met het striemend gedruis
van zwepen in de lucht.

Essay

Zandverzameling
Italo Calvino[*]
(Vertaling Irene Beckers)

Er bestaat iemand die zand verzamelt. Hij reist de wereld rond en als hij aan een zeestrand komt, aan de oever van een rivier of een meer, in een woestijn of in een heidelandschap, raapt hij een handje zand op en neemt dat mee. Bij thuiskomst staan honderden glazen flesjes, met onder andere het fijne, grijze zand van het Balatonmeer, het spierwitte zand van de Golf van Siam en het rode zand dat door de stroom van de Gambia door heel Senegal heen wordt afgezet, in lange rekken op hem te wachten, ze ontvouwen hun niet al te brede gamma van vaal geworden kleuren en openbaren een eenvormigheid als van het maanoppervlak, niettegenstaande de verschillen in korrel en in vastheid, van het grove witte en zwarte zand van de Kaspische Zee, dat nog doorweekt lijkt te zijn van zout water, tot aan de minuscule, eveneens witte en zwarte, steentjes van Maratea, tot aan het fijne, witte, met violette schelpslakjes gespikkelde ‘meel’ van Turtle Bay, vlakbij Malindi in Kenya.

Op een tentoonstelling van vreemde verzamelingen die onlangs in Parijs is gehouden - verzamelingen van koebellen, lottospelletjes, kroonkurken, terracotta fluitjes, spoorwegkaartjes, tollen, wikkels van rollen toiletpapier, distinctieven van collaborateurs tijdens de bezetting, opgezette kikkers - was de vitrine van de zandverzameling de minst opvallende, maar wel de geheimzinnigste; het leek of die vitrine meer te zeggen had, ondanks de ondoorzichtige stilte die door het glas van de flesjes werd omsloten.

Wanneer men deze bloemlezing van zandsoorten de revue laat passeren, valt het oog in eerste instantie slechts op de kampioenen die er het meeste uitspringen, de roestkleur van een droge rivierbedding in Marokko, het wit en steenkoolzwart van de Aran-eilanden, of een changeante mengeling van rood wit zwart grijs, waarvan het etiket een nog veelkleuriger naam vermeldt: Papagaaieneiland, Mexico. Maar dan wordt men door de minimale verschillen tussen zand en zand genoodzaakt zich er steeds verder in te verdiepen, en zo gaat

* *De romans en verhalen van Italo Calvino (1923-1985), merendeels in Nederlandse vertaling verschenen bij uitg. Bert Bakker, zijn in Nederland welbekend. ‘Zandverzameling’ is een voorbeeld van zijn journalistiek/essayistisch werk.* Collezzione di sabbia *verscheen op 25 juli 1974 in ‘Corriere della Sera’ en werd herdrukt in een verzamelbundel, ook onder de titel* Collezzione di sabbia, *Garzanti, Milaan, 1984.*

men stukje bij beetje een andere dimensie binnen, een wereld die geen andere horizonten heeft dan die miniatuurduinen, waar een strand van roze steentjes nooit gelijk is aan een ander strand van roze steentjes (gemengd met witte steentjes op Sardinië en op de Grenadinen in het Caraïbisch gebied; gemengd met grijze steentjes in Solenzara op Corsica), en waar een hoeveelheid minuscule zwarte kiezeltjes in Port Antonio op Jamaica niet gelijk is aan zo'n zelfde hoeveelheid van Lanzarote, één van de Canarische Eilanden, noch aan een andere uit Algerije, misschien uit het midden van de woestijn.

Men heeft de indruk dat deze collectie monsters van het universele Waste Land op het punt staat iets belangwekkends te onthullen; een beschrijving van de wereld? Een geheim dagboek van de verzamelaar? Of een antwoord aan mijzelf, die in deze onbeweeglijke zandlopers het punt tracht te ontwaren waarop ik ben aangeland. Dit alles te zamen, misschien wel. De verzameling gekozen zandsoorten registreert wat langdurige erosies van de wereld hebben overgelaten: het is zowel de uiterste materie als de ontkenning van haar weelderige en pluriforme verschijning. Alle scenario's van het leven van de verzamelaar komen levendiger naar voren dan in een serie kleurendia's (een leven - zou je haast zeggen - van eeuwig toerisme -, zoals trouwens ook het leven op de dia's lijkt; zo althans zou het nageslacht het reconstrueren als dit het enige was wat er aan documentatiemateriaal van onze tijd zou overblijven -, een zich koesteren op exotische stranden, afgewisseld met speurtochten door ontoegankelijker gebied, geografisch gezien zo onrustig dat het een bepaalde onzekerheid, een bepaalde beklemming verraadt), omdat ze worden opgeroepen en tegelijkertijd worden uitgewist door het zo langzamerhand dwangmatige gebaar: zich bukken om een beetje zand op te rapen en er een zakje mee te vullen (of een plastic bakje? of een cola-fles?), en zich dan weer omdraaien en weggaan.

Zie hoe net als iedere verzameling ook deze een dagboek is: een reisverslag, zeker, maar ook een dagboek van gevoelens, van gemoedstoestanden, van stemmingen; ook als wij er niet op kunnen vertrouwen dat er werkelijk een overeenkomst bestaat tussen het koude, aardekleurige zand van Leningrad, of het uiterst fijne zandkleurige zand van Copacabana, en de gevoelens die ze oproepen als men ze hier, in een fles met een etiket erop, ziet staan. Of misschien alleen maar dagboek van dat duistere verlangen dat nu eens aanzet tot het samenstellen van een verzameling, dan weer tot het bij-

houden van een dagboek, dat wil zeggen, de behoefte om het verloop van het eigen bestaan om te vormen tot een reeks voorwerpen die aldus voor verstrooiing worden behoed, of tot een reeks geschreven regels die uit de onophoudelijke stroom der gedachten zijn uitgekristaliseerd.

De bekoring van een verzameling ligt in wat ze onthult en verbergt van de geheime impuls vanwaaruit ze werd aangelegd. Een van de meest indrukwekkende vreemde verzamelingen van de tentoonstelling was ongetwijfeld die van de gasmaskers: een vitrine waaruit men werd aangestaard door groene of vuilgrijze gezichten van stof of van gummi, met ronde, uitpuilende, blinde ogen en snuiten van inmaakglas of met een buigzame slang. Door welk idee zou de verzamelaar zich hebben laten leiden? Door een gevoel - geloof ik - van zowel ironie als angst ten opzichte van een mensheid, die maar al te graag bereid was geweest om zich te uniformeren aan een dergelijk uiterlijk dat ergens het midden hield tussen dierlijk en mechanisch; of wellicht ook door een vertrouwen in de mogelijkheden van het antropomorfisme, dat naar het evenbeeld van het menselijk gezicht nieuwe vormen uitvindt die, niet zonder een zweem van karikaturale vrolijkheid, zo zijn aangepast dat ze fosgeen of mosterdgas kunnen inademen. En zeker ook door het idee om een vendetta tegen de oorlog te voeren, om aan de hand van deze maskers vast te stellen hoe snel die verouderd is en daarom nu eerder belachelijk dan verschrikkelijk lijkt; maar ook door het gevoel dat men in die verbazingwekkende en dwaze wreedheid nog steeds ons ware gezicht herkent.

Zeker, had de verzameling gasmaskers nog op de een of andere manier een vrolijke en opwekkende invloed op je humeur, een eindje verderop werd een ijzingwekkend en beangstigend effect teweeggebracht door een Mickey Mouse-verzamelaar. Zo iemand heeft, ongetwijfeld zijn hele leven lang, poppen, speelgoed, verpakkingsdozen, petten, maskers, truitjes, meubeltjes en slabbetjes verzameld, waarop de stereotiepe gelaatstrekken van het Disney-muisje staan afgebeeld. Vanuit de volle vitrine is de suikerzoete euforie van honderden ronde zwarte oortjes, witte snuitjes met een zwarte balletjesneus, witte handschoentjes en broodmagere zwarte armpjes geconcentreerd tot een nachtmerrie-achtig visioen: ze onthullen een kinderlijke fixatie op dat ene geruststellende beeld te midden van een schrikwekkende wereld, zodat die ene talisman, in de ontelbare

verschijningsvormen waarin deze in serie wordt gemaakt, uiteindelijk vanzelf door het angstgevoel wordt gekleurd.

Maar de plaats waar de verzamelobsessie in zichzelf keert en de eigen kern van egotisme openbaart, is een vitrine vol kale, kartonnen omslagen, die door linten met elkaar zijn verbonden, op ieder waarvan een vrouwenhand titels heeft geschreven als: *De mannen die me bevallen*; *De mannen die me niet bevallen*; *De vrouwen die ik bewonder*; *Mijn gevoelens van jaloezie*; *Mijn dagelijkse uitgaven*; *Mijn mode*; *Mijn kindertekeningen*; *Mijn kastelen*, en zelfs: *De papiertjes die om de sinaasappels heen zaten die ik heb gegeten.*

Wat deze *dossiers* bevatten is geen geheim, omdat het niet gaat om een gelegenheidsexposante, maar om een beroepskunstenares (Annette Messager, verzamelaarster: zo ondertekent ze), die van haar reeksen kranteknipsels en blaadjes met aantekeningen en schetsen verschillende persoonlijke tentoonstellingen in Parijs en in Milaan heeft gemaakt. Maar wat ons nu interesseert is juist die rij gesloten, van een etiket voorziene omslagen, en de mentale werkwijze die ze impliceren. De verzamelaarster zelf heeft het duidelijk gedefinieerd: ‘Ik probeer zoveel mogelijk te bezitten en me toe te eigenen van het leven en van de gebeurtenissen waarmee ik in kennis kom. De hele dag blader ik, verzamel ik, orden ik, deel ik in, schift ik en reduceer het geheel tot de vorm van vele verzamelalbums. Aldus worden die verzamelingen mijn eigen geïllustreerde leven.’

De eigen dagen, minuut na minuut, gedachte na gedachte, teruggebracht tot een verzameling: het leven fijngewreven tot korrelig stof: zand, alweer.

Ik keer op mijn schreden terug, naar de vitrine van de zandverzameling. Hier is het echte geheime dagboek dat ontcijferd moet worden, tussen deze monsters van stranden en woestijnen achter glas. Ook hier is de verzamelaar een vrouw (lees ik in de catalogus van de tentoonstelling). Maar voor het moment vind ik het niet belangrijk om haar een gezicht, een lichaam te geven; ik zie haar als een abstract persoon, een ik dat ik ook zou kunnen zijn, een mentaal mechanisme dat ik me aan het werk probeer voor te stellen.

Zie hoe ze net is teruggekomen van een reis, hoe ze nieuwe flesjes toevoegt aan de al bestaande reeks, en plotseling opmerkt dat, zonder het indigo van de zee, de schittering van dat vergruizelde schelpenstrand verloren is gegaan; dat er niets van de vochtige

warmte van de wadi is achtergebleven in het hardgeworden zand; dat, ver van Mexico, het met lava vermengde zand van de vulkaan de Paricutin een zwart stof is, dat uit de rookvang van een schoorsteen geveegd lijkt te zijn. Ze probeert zich weer de gewaarwordingen op dat strand, die boslucht, die droge hitte te herinneren, maar het is als het schudden van dat beetje zand op de bodem van de karaf die van een etiket is voorzien.

Op dit punt zou er weinig anders overblijven dan zich er maar bij neer te leggen, zich los te maken van de vitrine, van dat kerkhof van landschappen die zijn veranderd in een woestijn, van woestijnen waar de wind niet meer overheen blaast. En toch, wie zo volhardend is geweest om die verzameling jarenlang te laten groeien, wist wat zij deed, wist wat zij wilde bereiken: misschien wilde zij wel het geraas van de vervormende en agressieve indrukken, de verwarde wind van het voorbije leven verre van zich houden, en uiteindelijk de zanderige substantie van alle dingen voor zich hebben, raken aan de kiezelige structuur van het bestaan. Daarom wendt zij haar ogen niet af van al die soorten zand, dringt zij met haar blik een van de flesjes binnen, graaft zij er haar hol, vereenzelvigt ze zich ermee, delft ze de enorme hoeveelheid nieuws op waarvan het in een hoopje zand wemelt. Ieder grijs dat eenmaal is ontleed in lichte en donkere, fonkelende en matte, bolronde, veelvlakkige en platte korrels, wordt niet meer als grijs gezien of begint je dan pas te laten begrijpen wat de betekenis van het grijs is.

Terwijl ik aldus bezig ben het dagboek van de droefgeestige (of gelukkige) zandverzamelaarster te ontcijferen, ben ik op het punt gekomen dat ik me afvraag, wat er is geschreven in dat zand van geschreven woorden die ik in mijn leven op een rij heb gezet, dat zand dat me nu zo ver lijkt af te staan van de stranden en woestijnen van het leven. Misschien, als we het zand bekijken als zand, en de woorden als woorden, zullen we bij benadering kunnen begrijpen hoe en in welke mate ze de vermalen en geërodeerde wereld nog tot basis en model kunnen dienen.

Echo's van de wereld
Italo Svevo[*]
(Vertaling Tineke van Dijk)

Roken

Jules Claretie heeft een roman gepubliceerd met als titel *La Cigarette.* Ik ga hem niet lezen want ik veronderstel dat het een uiteenzetting betreft, voorzover dat mogelijk is in een goede roman, van de schadelijke effecten van roken op de mens. Ik ga hem niet lezen want wij rokers weten allemaal best dat roken niet goed voor ons is, niemand hoeft ons daarvan te overtuigen, maar we blijven roken omdat... of juist niet omdat. Als je eraan verslaafd bent en weet dat die verslaving vele gruwelijke campagnes heeft overleefd, dan ben je een domkop wanneer je naar het bedroevende schouwspel van je eigen zwakheid gaat kijken.

Claretie zal me evenmin kunnen overtuigen als Beard, de beroemde dokter die de verschillende vormen van neurasthenie heeft geanalyseerd en die in een van zijn boeken, tussen andere verhandelingen door, kortweg opmerkt dat nicotine op zich voldoende is om een neurasthenie te veroorzaken. Toen ik dat las wierp ik mijn sigaret ver van me af, om hem even later weer op te pakken en er een andere mee aan te steken. Als ik werd gedwongen om Clareties roman te lezen zou ik me ongeveer voelen zoals Coupeau zich waarschijnlijk zou voelen als hij werd gedwongen om een levendige beschrijving te lezen van het delirium tremens waaraan hij ongetwijfeld zal sterven.

Bij Lorenzutti's lezing tegen het roken, die overigens zeer de moeite waard was, voelde ik me minder slecht, maar alleen omdat

* *De beschrijving van Zeno's verslaving aan sigaretten in 'De bekentenissen van Zeno' staat bij Svevo-liefhebbers in hoog aanzien. Het zal een verrassing voor hen zijn dat de auteur zich ook in essay-vorm over dit onderwerp heeft uitgelaten. Over een aantal in deze beschouwing genoemde schrijvers en artsen was geen informatie te vinden. Maxime du Camp (1822-1894), een van de eerste fotoreporters en reisgezel van Flaubert in Egypte, auteur van* Souvenirs littéraires; *Jules Claretie (1840-1913), toneelschrijver en chroniqueur van het Parijse leven; Carlo Dossi (1849-1910) was diplomaat en dichter die zich bediende van een eigenzinnig, nogal kunstmatig idioom; Giuseppe Mazzini (1805-1872) is de bekende Italiaanse vrijheidsstrijder; Riccardo Pitteri (1853-1915), patriottisch dichter en stadgenoot van Svevo.*

Echi mondani *verscheen op 17 november 1890 in 'L'Indipendente', dagblad te Triëst. Het stuk werd herdrukt in* Racconti, Saggi, Pagine sparse, *Opera Omnia III, Milaan, 1968.*

er bij lezingen nooit wordt gerookt en ik mezelf al luisterend kon wijsmaken dat ik zijn les ter harte zou nemen; maar een boek lezen zonder te roken, dat gaat niet, en een boek tegen het roken lezen terwijl je rookt is niet bepaald een genoegen.

Natuurlijk moet je tegenover jezelf veel toegeeflijker zijn dan tegenover anderen en wanneer je beseft dat je voortdurend, elk uur van de dag, zowel je gezondheid als je verstand geweld aandoet (bovengenoemde dokter Beard dreigt rokers met cerebrale neurasthenie), dan heeft het weinig zin om jezelf verwijten te maken en ook nog je spijsvertering, die door de rook traag en rustig is, te verwoesten met alleenspraken of met gesprekken tussen de twee ikken die een mens volgens de filosofen in zich heeft. Als je dan toch rookt kun je beter met plezier roken want dat doet minder kwaad. Zodra je ernstige klachten krijgt, kun je alsnog je heil zoeken bij de recepten van dokter Beard. Maar nadat je met plezier hebt gerookt kun je in gemoede een artikel schrijven tegen het roken, dat zeer overtuigend is, omdat het van een autoriteit op het gebied van roken komt.

Enige tijd geleden is iemand op het briljante idee gekomen om de invloed van het roken op de moderne Franse literatuur te onderzoeken, en hij wist niets beters te doen dan de grootste auteurs te vragen in hoeverre het roken naar hun mening invloed had gehad op de ontwikkeling van hun artistieke persoonlijkheid. Het enige wat hij uit de antwoorden kon opmaken was dat het de Franse auteurs niet ontbrak aan gevoel voor humor, of ze nu al dan niet rookten.

Slechts één schrijver, een niet-roker, gaf een mening die het citeren en bespreken waard is: Emile Zola. Aangenomen dat het roken een neurose veroorzaakt, zei de beroemde romancier ongeveer, dan heeft het een gunstige invloed op de moderne literatuur en kunnen we ons er alleen maar over verheugen; de enige reden waarom ik zelf niet rook is dat de dokter het me heeft verboden, omdat ik iets aan mijn hart heb.

Nu zijn er natuurlijk mensen die deze mening zullen bestrijden door eenvoudig te zeggen dat het roken, aangezien het een neurose veroorzaakt, geen gunstige invloed op de literatuur kan hebben en dat ze de voorkeur geven aan een heldere, gezonde geest die in staat is de ziekte van anderen te observeren boven een versluierde geest die in beslag wordt genomen door een eigen kwaal.

Maar die redenering is wat al te gemakkelijk en het geeft ook geen pas om te proberen gelijk te krijgen door te zwijgen over de kracht

die de hersens putten uit het aan den lijve ervaren van een ziekte, of althans van een abnormale toestand. Bovendien is het helaas een feit dat gevoelige zenuwen vrijwel nooit voorkomen bij sterke, kerngezonde mensen en de spreuk die onze voorouders zoveel rust en vertrouwen gaf, *mens sana in corpore sano*, lijkt enigszins verouderd.

Maar toch, is het nu echt nodig dat de mens zelf kunstmatig een neurose kweekt? Is het soms niet genoeg dat hij er al een krijgt van de harde strijd om het bestaan, van het gebrek aan lichaamsbeweging als hij zich aan de studie wijdt of van de verpestende lucht in onze grote steden?

Daar komt bij dat het een neurose is die gemakkelijk een aan de wetenschap of de kunst dienstbaar leven kan bekorten. Ik weet maar twee beroemde doden die aan het roken zijn bezweken, maar voor de kunst is dat genoeg. De geestrijke schrijver van *L'Eustache Martin* werd door de nicotine van het leven beroofd en Mazzini stierf zoals een Engelse dokter die een goede vriend van hem was onlangs schreef, aan door het roken veroorzaakte dyspepsie.

Het is beslist onjuist te zeggen dat roken het werken vergemakkelijkt. Roken betekent juist oponthoud. Het zal het werken vergemakkelijken voor iemand die geen echte roker is, maar de echte roker doet onder het roken niets anders. Een Franse journalist heeft beweerd dat blind worden een roker van zijn verslaving bevrijdt; dat is niet zo. En ook Mantegazza vergist zich als hij denkt de roker van zijn verslaving af te kunnen helpen door een geneesmiddel voor te schrijven. De rookverslaving is zo complex dat geneesmiddelen er geen eind aan kunnen maken. De echte roker rookt met zijn ogen, zijn maag, zijn longen en zijn hersens: elk afzonderlijk orgaan van de verslaafde is een verslaafde.

Er is geen stukje van zijn lichaam waarmee hij nog iets anders kan doen, of hij doet het futloos en met onderbrekingen. Het roken is alleen een steun bij het werken voor wie rookt om iets in zijn hand te hebben of om meer automatische bewegingen te moeten maken of om de lucht te vullen met mist en te kijken hoe die sloom optrekt en heel langzaam begint te scheuren, als een bezield wezen dat zich zonder heftigheid losmaakt uit de omhelzing van een ander.

Maar ook deze vergelijking is er een van een roker, want wie geen echte roker is begrijpt niets van de rook. De amateurroker kijkt de rook die hij uitblaast niet na. Hij ontdoet zich ervan en gaat door met zijn werk zonder er verder nog aan te denken.

Ook al had Zola het niet zelf gezegd, we zouden toch wel begrepen hebben dat hij geen roker is: hij werkt te hard en is te consequent. De roker is voor alles een dromer, als meest directe gevolg van zijn verslaving, een verschrikkelijke dromer die zijn verstand zal uitputten in tien dromen met niet méér resultaat dan een enkel woord op papier.

Zijn dromen zijn oorspronkelijk en geniaal, maar het spoor dat ze achterlaten staat in geen verhouding tot hun volume: de droom van een wereld zal een wolk achterlaten, de droom van een tragedie en een heldendicht zal een versregel opleveren. De dromer is nooit consequent omdat de droom hem ver meevoert en niet in een rechte lijn, terwijl degene die consequent is zich beweegt in een kleinere en symmetrische ruimte.

De echte dromer, ook al lijkt hij niet op de door Bulwer beschreven dromer die zijn droom van de vorige nacht voortzette als hij weer ging slapen, leidt altijd twee levens die beide dezelfde intensiteit hebben. Zodoende put hij zijn inspiratie uit twee bronnen: zuivere waarneming en droom, door aangetaste zenuwen losgeslagen droom.

Ik weet het niet, maar ik denk dat Gustave Flaubert een hartstochtelijk roker is geweest. Daarvoor heb ik verschillende aanwijzingen gevonden. De verschrikkelijke strijd, zoals Maxime du Camp die heeft beschreven, telkens wanneer hij aan zijn bureau had plaatsgenomen en uren nodig had om zijn weerzin tegen de pen te overwinnen, is die van een roker. Verder is het echt iets voor een opiumroker om tien jaar over *Salammbô* te dromen na de literaire wereld te hebben geschokt met *Madame Bovary*, een schok die ook nu nog doorwerkt in onze literatuur. Wie ten slotte aandachtig naar het verschil tussen deze twee werken kijkt zal de twee verschillende inspiratiebronnen gemakkelijk herkennen.

Een biograaf van Flaubert is bitter teleurgesteld in het grote publiek, dat meer waardering had voor *Madame Bovary* dan voor *Salammbô*! O, wat voel ik me ordinair, en wat vind ik dat heerlijk!

Ik denk dat de lezers uit het voorgaande al hebben opgemaakt dat ik niet tot een conclusie kan komen.

Aanraden om het roken te laten zou naïef zijn.

Wie één keer een dag heeft meegemaakt van een roker die heeft besloten het roken te laten, zegt zoiets niet meer. De roker staat 's morgens vastberaden op, zich op de lippen bijtend, en klampt zich

vast aan Carlo Dossi's basisregel voor een gezond leven: ‘Zorg voor jezelf,’ ook terwijl hij de eerste lucifer van de dag afstrijkt, een handeling die meer voldoening geeft dan men zou denken. Die roker kent uit ervaring de hele fysiologie van de verslaving, de vastberadenheid die eindigt in willoze overgave of beetje bij beetje onderuit wordt gehaald door laffe concessies en ten slotte afgedaan met een opgewekte filantropische redenering: ‘Wat is het leven waard? Niets. Horen gezondheid en verstand soms niet bij het leven? Rook dan maar gerust.’

Er zijn natuurlijk wel manieren om het roken te beperken of om te voorkomen dat er al te veel mensen aan verslaafd raken. Om te beginnen verbieden onze vrouwen ons in hun aanwezigheid te roken. Casanova di Seingalt, een overigens niet bijzonder fijngevoelig mens, wilde niet dat er in zijn aanwezigheid werd gerookt, omdat de rook die hij inademde hem te nadrukkelijk herinnerde aan het feit dat er lucht in zijn longen kwam die door de longen van anderen was uitgestoten.

Met enige schroom zou ik verder de wetgevers willen aanraden een speciale wet te maken om alle volwassenen het recht te geven minderjarigen die zij op roken betrappen een flink pak slaag te geven; in die wet moet ook staan dat de volwassene die bereid is een dergelijke menslievende daad te verrichten niet verplicht is daarvoor zijn sigaret weg te gooien.

Geen conclusie maar een beloning voor de lezers die het geduld hebben gehad om me tot hier toe te volgen: een onuitgegeven fabel van Riccardo Pitteri.

Kort voor de publikatie van zijn *Fiabe* heeft Pitteri me een fabel voorgelezen die hij vervolgens niet heeft gepubliceerd. Het is niet netjes wat ik doe, maar het lijkt me gerechtvaardigd om iets goeds te stelen van iemand die het niet weet te gebruiken.

Ik kan maar één reden bedenken waarom de dichter deze fabel niet in zijn schitterende bundel heeft opgenomen: de schijnbaar kalme objectiviteit ervan moet hem iets heel persoonlijks hebben geleken dat hij niet direct aan het publiek wilde prijsgeven. Het is in zoverre een persoonlijk gedicht dat niet iedereen de strekking zal kunnen begrijpen. Spuug, slangegif en woestijn, maar dan wel spuug van de profeet! Het is de weerslag van een dag uit het leven van een roker. Hier komt het:

In de woestijn, alleen met zijn gedachten,
Liep op een dag Mohammed de profeet,
Waar in het gloeiend zand een slang hem wachtte
en met een uithaal in zijn voeten beet.

Doch zonder resultaat. Van woede bevend
Moest zij het moordend vocht teloor zien gaan.
Mohammed, aan zijn afkeer uiting gevend,
Spoog, om 't venijn terneer te slaan.

Daar is zij als door toverij ontloken,
de bloem die de tabak heeft voortgebracht:
een langzaam dodend gif voor ons die roken,
een godsgeschenk dat al ons leed verzacht.

Light Verse

De stoomguillotine
Giuseppe Giusti
(Vertaling Peter Verstegen)

Iemand bouwde pas in China
Een machine, ‘stoomgestuurd’,
't Is een nieuw soort guillotine:
Daarmee kan je in drie uur
Hoofd na hoofd doen rollen van
Honderdduizend man.

't Instrument maakte furore,
't Kerkvolk werd bekend gemaakt
Dat de hoop nu toch gaat gloren
Dat het land beschaafd geraakt:
Dan zal de Europeaan
Mooi voor joker staan.

China's keizer is hoogst eerbaar,
Tikje wreed, tikje inhalig,
Tikje bête en nog veel meer maar
Met hart voor zijn onderdanen;
Graag wil hij beschermheer zijn
Van zo'n geestrijk brein.

Een rebelse stam betaalde
Fiscus en douanegeld
Niet echt graag; de keizer baalde:
Snel het apparaat besteld.
Dat is daar toen voor het eerst
Grondig geprobeerd.

La guigliottina a vapore

Hanno fatto nella China
Una macchina a vapore
Per mandar la *guigliottina:*
Questa macchina in tre ore
Fa la testa a centomila
Messi in fila.

L'istrumento ha fatto chiasso,
E quei preti han presagito
Che il paese passo passo
Sarà presto incivilito:
Rimarrà come un babbeo
L'Europeo.

* *Giuseppe Giusti (1809-1850) doet door zijn humor denken aan zijn tijdgenoot Heine. Dit gedicht - hij verwaarloosde zijn juridische carrière in Florence, om zich aan de poëzie te wijden - schreef Giusti in 1833, toen in vele Italiaanse staten de guillotine druk in bedrijf was, na de mislukte liberale opstand van 1831. In het laatste couplet wordt ‘Nero's naneef’ (letterlijk ‘een negentiende-eeuwse Tiberius’), Francesco IV, op de hak genomen, de hertog van Modena, een aartsreactionaire politieke dwerg. Zijn minister, Canova, had de bloedigste reputatie van het toenmalige Italië.*

L'imperante è un uomo onesto;
Un po' duro, un po' tirato,
Un po' ciuco; ma del resto
Ama i sudditi e lo Stato,
E protegge i bell' ingegni
De' suoi regni.

V'era un popolo ribelle
Che pagava a malincuore
I catasti e le gabelle:
Il benigno imperatore
Ha provato in quel paese
Quest'arnese.

[Nederlands]

Zo goed werkte zijn machine
Dat die beul van groot talent
Een hoog jaargeld ging verdienen,
Plus de rechten van patent.
't Was ook fijn nu mandarijn
  Aan het hof te zijn.

Kraait een frater: prachtig is 't maar
Kan hij zich niet dopen laten!
Daarop spreekt tot zijn minister
Nero's naneef: Waarom staat er
Zo'n genie nooit op - waarom! -
  In mijn hertogdom!

[Italiaans]

La virtù dell'istrumento
  Ha fruttato una pensione
  A quel boia di talento,
  Col brevetto d' invenzione,
  E l'ha fatto mandarino
    Di Pekino.

Grida un frate: Oh bella cosa!
  Gli va dato anco il battesimo. -
  Ah perchè (dice al Canosa
  Un Tiberio in diciottesimo)
  Questo genio non m' è nato
    Nel Ducato!

De stoomguillotine, houtgravure uit Giusti's tijd.

Ter geruststelling
Heinrich Heine[*]
(Vertaling Marko Fondse)

Wij slapen zoals Brutus sliep -
Maar Brutus werd wakker en boorde diep
In Caesars borst het kille lemmer!
De Romein was een echte tirannentemmer.

Wij zijn geen romeinen, wij roken tabak.
Elk volk heeft voor wat anders een zwak.
Er is altijd iets waarin een volk groot is;
De Hollanders koken de lekkerste krootjes.

Wij zijn Germanen. In ons knusse land
Slapen wij net zo gezond als een plant,
En waar wij bij het ontwaken naar dorsten
Is heel iets anders dan bloed van vorsten.

Zur Beruhigung

Wir schlafen ganz wie Brutus schlief -
Doch jener erwachte und bohrte tief
In Caesars Brust dat kalte Messer!
Die Römer waren Tyrannenfresser.

Wir sind keine Römer, wir rauchen Tabak.
Ein jedes Volk hat seinen Geschmack,
Ein jedes Volk hat seine Größe!
In Schwaben kocht man die besten Klöße.

Wir sind Germanen, gemütlich und brav,
Wir schlafen gesunden Pflanzenschlaf.
Und wenn wir erwachen pflegt uns zu dürsten.
Doch nicht nach dem Blute unserer Fürsten.

* *Dit najaar verschijnt bij Uitg. Bert Bakker als deel 5 in De Tweede Ronde Reeks een tweetalige selectie uit de poëzie van Heinrich Heine (ca. 70 gedichten, vertaald door Marko Fondse en Peter Verstegen), onder de titel 'Denk ik aan Duitsland in de nacht'.*

[Nederlands]

Als eikehout zo trouw zijn wij,
Trots op de lindeboom daarbij.
Waar eiken staan en linden geuren
Zal men vergeefs naar Brutus speuren.

En kwam onder ons al een Brutus voor,
Dan kwam hij Caesar nooit op het spoor,
Vergeefs zou hij naar Caesar zoeken;
Wij hebben lekkere peperkoeken.

Aan vorsten hebben we er zesender-
Tig (Niet één te veel!); een ordester
Siert veiligheidshalve hun aller borsten.
Geen Idus van maart vrezen onze vorsten.

Wij noemen ze Vaders, en Vaderland
Is onze benaming van al dat land
Dat als erfelijk grondbezit aan de vorst hoort;
Wij eten graag zuurkool en menige worstsoort.

Als onze Vader uit wandelen gaat,
Neemt elk eerbiedig zijn hoed af op straat.
Duitsland, dat hok vol makke schapen,
Grijpt nooit naar Brutus' moordenaarswapen.

[Duits]

Wir sind so treu wie Eichenholz.
Auch Lindenholz. drauf sind wir stolz:
Im Land der Eichen und der Linden
Wird niemals sich ein Brutus finden.

Und wenn auch ein Brutus unter uns wär.
Den Caesar fänd er nimmermehr.
Vergeblich würd er den Caesar suchen:
Wir haben gute Pfefferkuchen.

Wir haben sechsunddreißig Herrn
(Ist nicht zu viel), und einen Stern
Trägt jeder schützend auf seinem Herzen,
Und er braucht nicht zu fürchten die Iden des Märzen

Wir nennen sie Väter, und Vaterland
Benennen wir dasjenige Land.
Das erbeigentümlich gehört den Fürsten;
Wir lieben auch Sauerkraut mit Würsten.

Wenn unser Vater spazieren geht,
Ziehn wir den Hut mit Pietät;
Deutschland, die fromme Kinderstube,
Ist keine römische Mördergrube.

Vier maal
Simon Knepper

Populaire diagnostiek

Weerklinkt er luid geweeklaag
En hulpeloos geschrei,
Dan gaat er in de regel
Een blinde darm voorbij.

Aan zelfbewuste schreden
En kreetjes van plezier
Herkent men daarentegen
De wandelende nier.

Zeeuws volksliedje

‘Matroos, waar zeilt je scheepje heen,
Waar zal je scheepje stranden?
De ruwe stormwind beukt het stuk,
De zon zal het verbranden.’

‘Ik zoek een stroopje voor mijn ziel
En balsem voor mijn zinnen;
Naar West-Capelle wil ik gaan
Met al wie mij beminnen.

‘Matroos, daar woont een morsig volk
Van tuinders en van boeren.
Wat zou een fijnbesnaarde geest
Naar West-Capelle voeren?’

‘De blankheid van het Zeeuwse land,
De Zeeuwse visserswijsjes,
En wiegend op een zilte bries
De geur van Zeeuwse meisjes.’

Exodus 41

Het land werd door heftige regen besproeid
Toen Mozes de berg af kwam dalen.
Zijn baard was doorweekt en aanzienlijk gegroeid.
‘Hier zijn jullie tafelen’, sprak hij vermoeid,
‘Laat een ander de stoelen maar halen.’

Klein dissonant ABC

A met de B was de Alt met de Baard,
Befaamd om haar Coloraturen,
Wier loopbaan als uitvoerend kunstenares
Een ernstige slag moest verduren.

De vleiers in wie zij haar zielsvrienden zag,
Verloochenden haar allerwegen,
Nadat hun idool, door een windstoot verrast,
De baard in haar keel had gekregen.

Biling
Drs. P

Een chef voorwaar, die strikt op alles
His prime, poor man, is something he is past

Wat hem zelfs niet vermoeit: het is een
The bad performance which last night he gave

Ja, Hendrik is zeer plichtsgetrouw, een
Was thorough, we'll declare, ande rather brave

En strekt tot voorbeeld, tandgeknars en
He seems to last, worse luck, until his last

Zie toe, dat u vooral geen heksen
They put a spell on him; he got a pest

Too bad! He's gone to his Eternal Rest
Hier endet die Erzählung. Nun der

Es ist ein Mahnwort das ich Ihnen
Il est prudent, ah certes, d'être sage

Comme A. Lerouge de la Gare de l' Est
Of anders wel die renner, Wim van

Drie gedichten
Gianni Rodarí
(Vertaling Karel van Eerd)

Lange IJ

‘Postbode, heb je dan zo'n haast
dat je brommertje zo hard raast?’

‘Ik bezorg een brieftelegram
dat zojuist op het postkantoor kwam.’

‘Postbode, rij maar rechtstreeks door,
maar lees eerst dat telegram eens voor!’

‘Er staat - Mamma, heb nou geen verdriet,
thuis eten kom ik vanavond niet,

ik zit op 't hoofdbureau in de cel,
omdat ik gekalkt had, weet je wel.

Ik schreef met mijn kort staafje krijt
foutloos in de o.v. tijd

op een schutting van de bouw:
VREDE EN VREIHIJD WOUWE WE, NOU.

Maar wat me nu nog bezig houdt,
die korte IJ, dat is echt fout.

Daarom, verbeter jij asjeblief
ginder dat foutje, Mamma lief.

En, Mamma, als je daar prijs op stelt,
zorg ik dat ik voortaan beter spelt.’

L'accento sull'A

‘O fattorino in bicicletta
dove corri con tanta fretta?’

‘Corro a portare una lettera espresso
arrivata proprio adesso’.

‘O fattorino, corri diritto,
nell'espresso cosa c'è scritto?’

‘C'è scritto - Mamma non stare in pena

* *Gianni Rodari (Omegna 1920, Rome 1980) schreef aan het eind van de jaren veertig zijn eerste jeugdverhaaltjes en -versjes voor de zondagseditie van de communistische krant* L'Unità. *De versjes werden in korte tijd net zo populair als in Nederland die van Annie Schmidt. Hij schreef ook ettelijke kinderboeken. Zijn poëzie is een stout mengsel van realiteit en sprookje, met vaak een politieke pointe. Zijn stijl balanceert tussen surrealistisch taalspel en kinderliedjesdreun. Deze drie zijn uit* Filastrocche in ciclo e in terra *(Versjes in de hemel en op aarde) van 1960.*

se non ritorno per la cena,

in prigione mi hanno messo
perché sui muri ho scritto col gesso.

‘Con un pezzetto di gesso in mano
quel che scrivevo era buon italiano,

ho scritto sui muri della città
‘Vogliamo pace e libertà’.

‘Ma di una cosa mi rammento,
che sull'-a- non ho messo l'accento.

‘Perciò ti prego per favore,
va' tu a correggere quell'errore,

e un'altra volta, mammina mia,
studierò meglio l'ortografia’.

De rondreis

Elke dag maakt de morgen
een rondreis langs de wereld
en wekt dan alle volken,
vogels, bossen, rivieren,
onderwijzers en scholieren.

Van het oosten naar het westen
opent de zon de schoollokalen,
en krijtjes piepen
op zwarte borden in alle talen
de allerwitste woorden.

Leren gaat om de beurt zowat:
heeft de jeugd in Tokio
voor vandaag het wel weer gehad
dan gaat de schoolbel in Mexico,
en als ze in New York net naar bed toe zijn
gaat 's ochtends de wekker in Berlijn.
Ploegendienst: dan wordt, zoals je weet,
elke minuut goed besteed.

Il turno

Il mattino fa ogni giorno
il giro del mondo
a destare le nazioni,
gli uccelli, i boschi, i mari,
i maestri e gli scolari.

Da Oriente a Occidente
il sole apre le scuole,
i gessetti cantano
sulle lavagne nere le parole
piú bianche di tutte le lingue.

Si fa un po' per uno a studiare:
quando a Pechino
i ragazzi vanno a giocare
entrano in classe quelli di Berlino,
e quando vanno a letto ad Alma Atà
suona la sveglia a Lima e a Bogotà.
Si fa il turno: cosí non va perduto
nemmeno un minuto.

Als als

Was Jan Klaassen de baas van de wereld
dan verstelde hij de lucht zoals 't hem schikt.

Vol stoppen in zeshonderd kleuren
met een zonnestraal vastgestikt.

Verkozen wij tot eerste minister
zijne excellentie Harlekijn,
dan bouwde hij flats van suikergoed
met balkons van fijnste marsepein.

Was de baas van de wereld Poesjenel
dan gold vanaf morgen deze wet:
ieder die slechte dingen denkt
krijgt een nieuw hoofd opgezet.

Il gioco dei ‘se’

Se comandasse Arlecchino
il cielo sai come lo vuole?
A toppe di cento colori
cucite con un raggio di sole.

Se Gianduia diventasse
ministro dello Stato,
farebbe le case di zucchero
con le porte di cioccolato.

Se comandasse Pulcinella
la legge sarebbe questa:
a chi ha brutti pensieri
sia data una nuova testa.

Kees Stip Prijs 1987
Drs. P

Hier sta ik voor een onderlegd publiek
Dat opvalt door zijn waardigheid en chic
‘Ja ja, 't is goed. Terzake!’ hoor ik sissen
Welnu - het thema van mijn rhetoriek
Een beeld van levenslust en dynamiek
(Al lijkt hij weinig op een jonge Griek)
Is hij die hier een beker op komt vissen
Ik heet hem welkom, en hijzelf heet Driek

Zijn oeuvre is niet groot in het kubiek
Qua inhoud echter is het magnifiek
De titels hoef ik hier niet op te dissen
U kent zijn kunnen in de schaak-epiek
In genrestukjes en in vormtechniek
In double dactyls en (wat meer klassiek)
Quatrijnen en sonnetten - hele rissen
Kortom, hij is een vakman, deze Driek

Veelzijdig is daarbij zijn thematiek
De toon - vergun me dat ik even spiek
Men mag zich in die dingen niet vergissen -
Aha: de toon is menigmaal ludiek
Soms niet; maar dan toch vrij van scholastiek
Al klinkt zijn scherts bij wijlen katholiek
(Om even uw geheugen op te frissen:)
Hij staat daarginder en zijn naam is Driek

O volkje, kijk! Of op zijn Gronings: kiek!
De eer die zoveel dichters moeten missen
Met smart en allerhande ergernissen -
De Prijs van Stip valt wel toe aan van Wissen
Of, om het joviaal te zeggen, Driek

Voor Driek
Jean Pierre Rawie

I

U had natuurlijk heel naief gedacht
dat hier vanavond weer een doodonschuldig
partijtje was, zoals er al veelvuldig
gegeven zijn aan deze Lijnbaansgracht.

Ik zie ook dat u allen ongeduldig
en dorstig naar een volgend glaasje smacht,
maar het zou leuk zijn als u even wacht,
terwijl ik bliksemsnel twee dichters huldig.

Het zijn voor u geen onbekende namen,
want *Driek van Wissen* en *Jan Boerstoel* kwamen
vandaag met hun Verzameld Werk gereed.

Zij worden beiden - Friesland uitgezonderd -
in heel het Koninkrijk reeds long bewonderd,
maar niemand had hun oeuvre nog compleet.

II

Ik noem u allereerst de titels even:
De Volle Mep in deze paarse band
is integraal van Driek van Wissens hand;
Jan Boerstoel heeft de Eerste Keus geschreven.

Die boeken (vooroordeel heeft een lang leven)
zijn ogenschijnlijk aan de lichte kant,
maar ik verzeker u dat zij de tand
des tijds nog lang te kauwen zullen geven!

Nu deze ware woorden zijn gesproken
lijkt mij het rare tijdstip aangebroken
waarop de schrijver terugkrijgt wat hij schreef.

De kop erbij! Ik mag mij niet vergissen,
opdat ik niet een Boerstoel aan Van Wissen
of een Van Wissen aan Jan Boerstoel geef.

Voor Van Wissen
Kees Stip

Al bloost het mooiste meisje van de klas
Nog mooier na de les die je haar las,
De Muze zelf de volle mep te geven,
Verdorie Driek, dat was geen wissewas!

Proficiat
Ivo de Wijs

De Stiptrofee voor Driek van Wissen
Weer zakt een prijs en daalt een koers
Oh, Tweede Ronde-drinkebroers
Hoe konden jullie dit beslissen?

Eén van die vage troubadours
Die tussen Stevensweert en Lisse
Zijn lichte versjes op gaat dissen
Per opklapfiets en dagretours

Ik snap het wel, het heeft iets stoers
Om na een aantal compromissen
Een dorpspoëet omhoog te vissen
Al is zijn werk nog zo platvloers

(Maar postmodern hoort men mij sissen:
Driek, ik ben hartstikke jaloers!)

Tekeningen

Schilderijen en tekeningen van Dino Buzzati

Buzzati (rechts) in zijn atelier

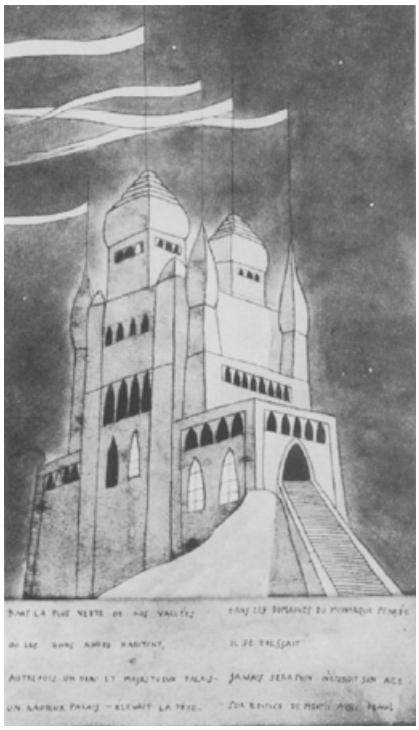

Het huis Usher, van Edgar Allan Poe, 1923

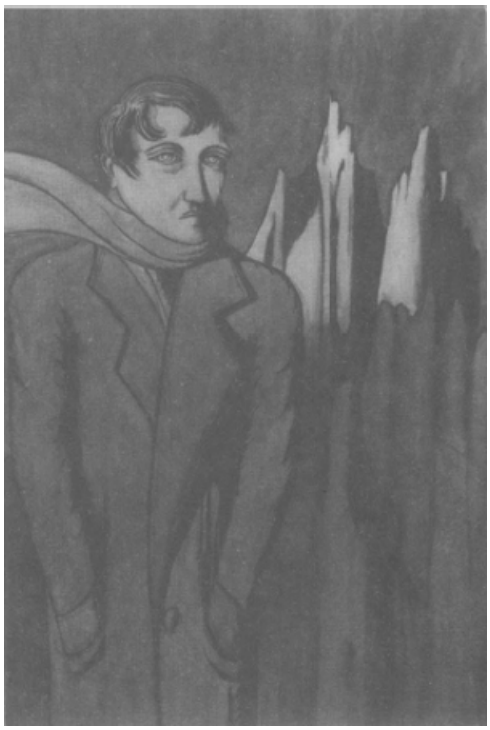

Romantica, 1924

Kreutzersonate, 1924

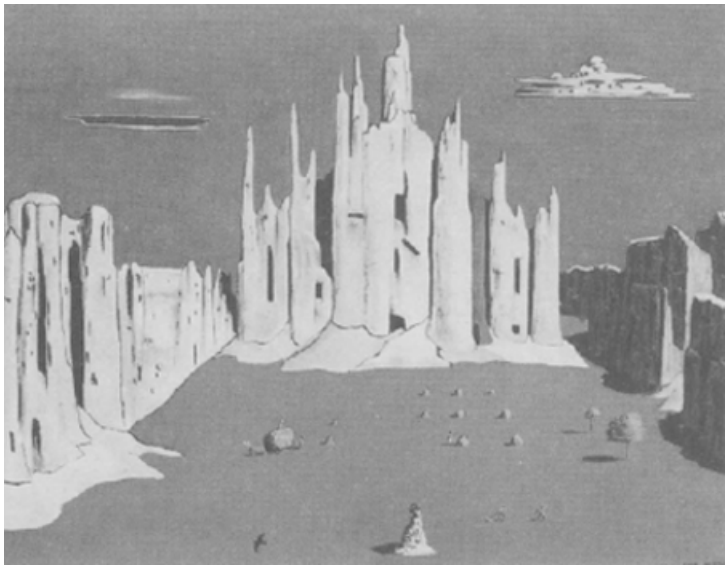

De dom van Milaan, 1958

Miss Sincerity, 1964

Wat een antwoord, 1964

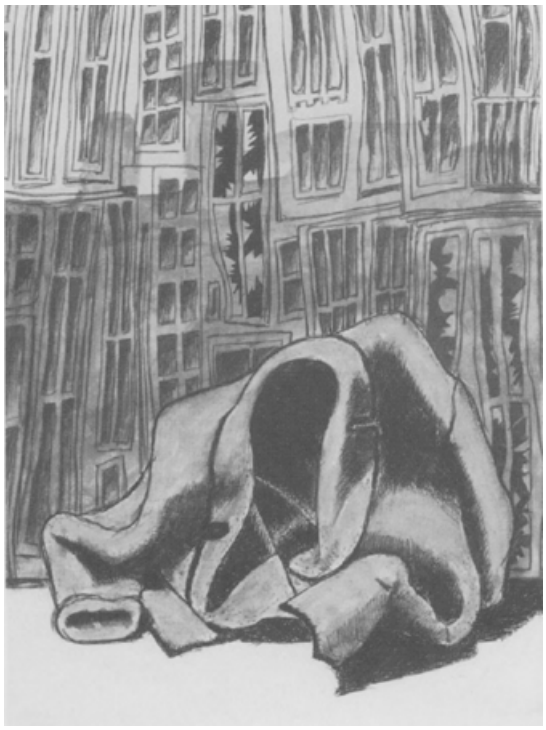

Oude Oostenrijkse edelman, 1966

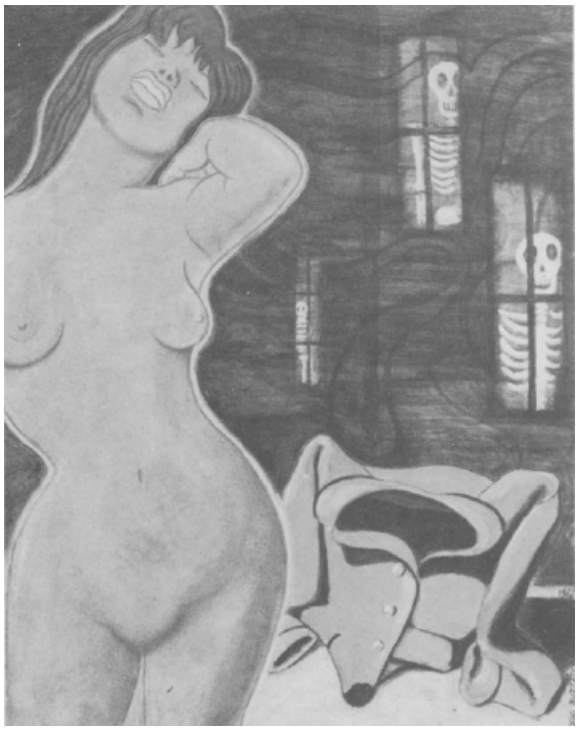

Zij heet Laide, 1967

Mevrouw Kat, 1969

Wanhopig Liberty-meisje

Een nuttig adres, 1968

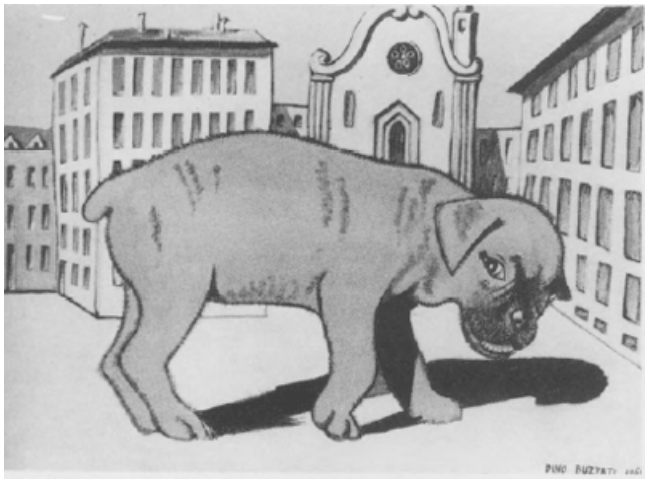

Jonge boxer die mismoedig een plein oversteekt

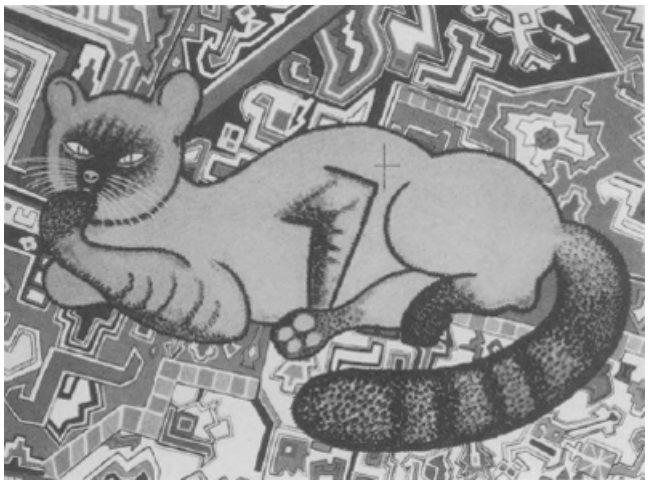

De kat, 1970

Ex voto: Santa Rita trekt duiveltjes uit Signora Caldari Rosa, 1970

Ex voto: slavin van de Moren, 1970

Vertaald proza

Sic transit

Dino Buzzati
(Vertaling Tine Riegen-Kloosterman en Anna Maria Domburg-Sancristoforo)

Toen de minister van economische zaken Claudio Ricci om half vier uit zijn huis kwam, stond de auto die hem altijd kwam halen niet voor de deur. Hij keek naar links en naar rechts, er was niets te zien. Geërgerd ging hij weer naar binnen om het ministerie op te bellen. ‘Met Ricci,’ zei hij tegen de telefonist. ‘Geef me de secretaris.’

Hij kreeg geen antwoord. Alleen de klik van het schakelen, een stem in de verte die ‘hallo’ riep, een krakend geluid, dan een scherpe klik en de verbinding werd verbroken.

Hij belde nog eens: ‘Ik heb je gevraagd me het secretariaat te geven, een beetje opschieten,’ beval hij de telefonist met groeiende ergernis.

Opnieuw die klik. En dan de stem van de telefonist: ‘Het spijt me, maar het secretariaat geeft geen antwoord.’

‘Hoe kan dat nu? Dat bestaat niet. Er moet toch iemand zijn. Bel nog maar eens. Ik ben de minister...’ Op hetzelfde moment merkte hij dat hij in het luchtledige praatte; aan de andere kant van de lijn heerst een telefonische stilte, een soort vacuüm vol geheimzinnige geluiden. De verbinding was weer verbroken.

‘Dat zullen ze weten, die nietsnutten,’ raasde Ricci. Vol ongeduld om de schuldigen te straffen ging hij zijn huis uit en liep naar het naburige plein waar een taxistandplaats was. In een taxi liet hij zich naar het ministerie vervoeren.

Voor het gebouw lag een tuin, omgeven door een hek. Bij de ingangspoort hield een gendarme de auto aan. ‘Deze ingang is niet voor particuliere auto's,’ verkondigde hij met gezag. Ricci deed het raampje open. ‘Vooruit,’ zei hij, ‘wat is dat nou? Ik ben de minister!’

Er kwam een onderofficier bij, waarschijnlijk de wachtcommandant. ‘Neemt u me niet kwalijk, maar wie bent u? Zijne Excellentie is een uur geleden al gearriveerd.’

* *Dino Buzzati (1906 Belluno - 1972 Milaan) is auteur van enige romans, maar vooral van prachtige korte verhalen, vele in het ‘fantastische’ genre. Er is verwantschap met Maarten Biesheuvel. Buzzati publiceerde ook een tiental toneelstukken en, op latere leeftijd, twee bundels gedichten. Daarnaast was hij bergbeklimmer en een gerespecteerd schilder/tekenaar. De rubriek* Tekeningen *is gewijd aan zijn werk. Dit najaar verschijnt bij Uitg. Meulenhoff een keuze uit Buzzati's verhalen.*

‘Doe me een plezier!’ sprak Ricci met stemverheffing. ‘U zou toch de minister tenminste van gezicht moeten kennen! Vooruit, laat me er door!’

De ander hield echter vol. ‘Zijn Excellentie heeft zijn eigen auto. Ik heb hem nog nooit in een taxi gezien...’

‘Mijn auto is vandaag niet gekomen, de hemel mag weten waarom niet, misschien is er een ongeluk gebeurd.’ Hij zweeg opeens en het schoot door hem heen dat hij zichzelf aan het verdedigen was, dat was toch al te gek.

De eerste gendarme gaf zijn chef een duwtje en zei zachtjes iets tegen hem; misschien was hij bang een flater te slaan.

‘Vooruit dan maar!’ zei de onderofficier bars met zijn kin in de lucht alsof hij zeggen wilde: zoeken jullie het zelf maar uit.

De taxi reed de tuin door. Op het pad van de hoofdingang dat uitkwam op een klein portaal, stond een hele lange rij mensen die wachtten om naar binnen te gaan. Ricci zag die rij iedere morgen, maar keek er nu voor het eerst met aandacht naar en op een of andere manier voelde hij zich niet op zijn gemak. Toch was het een prachtige dag met een blauwe lucht en een zonnetje en het merendeel van de mensen keek opgewekt.

Hij stuurde de taxi weg en ging de trappen op; bovenaan stond de portier in groen livrei met een gouden staf. Maar waarom ging die man niet in de houding staan toen hij hem zag? Waarom groette hij hem niet? Vreemd, het was een nieuwe portier, met een snor.

‘Neemt u me niet kwalijk, mijnheer, waar gaat u naar toe?’ De man versperde hem de weg met zijn staf.

Ricci verloor zijn geduld. ‘Zijn jullie allemaal gek geworden vandaag?’ schreeuwde hij. ‘Ik ben de minister!’ Met één hand duwde hij de portier opzij en drukte hem tegen een pilaar. Heel snel liep hij de gang in naar de lift.

‘Nardella, hé Nardella, kom eens vlug!’ schreeuwde de portier achter zijn rug alsof hij om hulp riep. En daar verscheen inderdaad de hoofdportier. Ook al een nieuw gezicht.

‘Mijnheer, waar gaat u heen?’ vroeg hij en was in een ommezien bij Ricci.

Ricci draaide zich om en plantte zijn wijsvinger in zijn borst. ‘En jij, wie ben jij, dat je niet eens je minister kent?’

Op dat moment verscheen een bode die Ricci kende. Deze leek met de zaak verlegen en kreeg een rood hoofd; hij kwam tussenbei-

de, pakte Ricci bij de arm en nam hem terzijde met een soort bezorgde beleefdheid. Hij zei tegen hem: ‘O, mijnheer, rustig maar, komt u even mee, we hebben onze orders, hierheen alstublieft.’ En hij leidde hem door een gang naar de hal bij de andere trap die voor het publiek was.

‘Mag ik eens weten wat jullie bezielt? Wat is er gebeurd? Is er een revolutie?’

De ander hield zich op de vlakte. ‘O, mijnheer (waarom zei hij geen excellentie meer tegen hem?) dat moet u niet aan mij vragen, ik weet nergens van, ik ben onschuldig, alstublieft brengt u me niet in moeilijkheden... als u naar boven wilt, gaat u dan hier langs, mijnheer.’

Er zat niets anders op. Verbijsterd rende Ricci de trap op en allerlei verwarde gedachten schoten door zijn hoofd. Wat voor vreemds kon er gebeurd zijn? Was er een staatsgreep? Was hij plotseling afgezet? La Fleur, chef kabinetszaken zou het hem wel uitleggen. Maar wat was die trap lang en steil. Toen hij op de overloop kwam, hijgde hij.

Via deze ingang was hij nog nooit de bureaus binnengekomen. Er was een soort wachtkamer, een gaan en komen van mensen en Ricci rende er doorheen als een dolle stier. ‘La Fleur!’ riep hij buiten zichzelf, ‘waar is het bureau van La Fleur? Breng me onmiddellijk bij La Fleur!’

Bij het horen van zoveel lawaai draaiden de mensen zich verbaasd om. Er kwam een oude bode toesnellen. ‘Mijnheer toch,’ zei hij verwijtend, maar niet onvriendelijk, alsof hij het in zijn hart eens was met een dergelijke uitbarsting, ‘mijnheer, schreeuwt u niet zo, alstublieft. Straks krijg ik daar moeilijkheden mee, komt u maar hierheen als u de chef moet spreken, komt u dan maar met mij mee, maar alstublieft, schreeuwt u niet...’

‘Maar herken je me dan niet? Ik ben toch de minister. Herken je me niet?’ herhaalde Ricci bezorgd, terwijl de oude man hem door bureaus en gangen leidde. Hij voelde zich opeens doodmoe.

Gelukkig, ze waren er.

Het was een kamer met oude vergulde meubels en een aantal stoelen langs de muren. Een stuk of zeven personen zaten al te wachten. Uitgeput ging Ricci zitten. Hij dacht: ik moet me vooral niet kwaad maken, ik moet mijn zelfbeheersing zien te bewaren; het is van het hoogste belang om met La Fleur te praten en hij zal dan wel

meteen het misverstand uit de weg ruimen.

Af en toe ging er een deur open en uit de deuropening kwam dan een jongeman die knikte naar een van de wachtenden.

Zo gingen drie uren voorbij.

Eindelijk was hij aan de beurt. De jongeman ontving hem in een groot en kaal kantoor en beval hem om op een bank te gaan zitten. Hij gaf hem niet eens de kans zijn mond open te doen. Razendsnel als een soort robot sprak hij de ene zin na de andere:

‘La Fleur is er vandaag niet hij komt niet mijn beste man ik heb heel weinig tijd ik vraag u dringend om kort te zijn en onmiddellijk met ja of nee te antwoorden er is hier dus een baan beschikbaar voor het vuile werk vooral 's avonds als de kantoren leeg zijn het salaris is tweeëntwintigduizend lire plus prijscompensatie en duurtetoeslag je begrijpt dat dit een voorkeursbehandeling is.’

‘Maar ik...’ begon Ricci en stond op.

De jongeman stak zijn rechterhand waarmee hij een briefopener vasthield omhoog.

‘Alstublieft,’ viel hij hem in de rede, ‘ik heb je al gezegd beste man dat ik weinig tijd heb geef antwoord je kunt het nemen of niet.’

‘Ik... ik...’ stamelde Ricci.

‘Vooruit teken hier nou maar braaf.’

Mechanisch tekende Ricci een lang formulier. Ik moet nog wat geduld hebben - hield hij zichzelf voor - vooral hier op deze plaats blijven, me in geen geval buiten de deur laten zetten, dan kan alles opgehelderd worden.

De jongeman belde en er verscheen een bode in uniform.

‘Kijk,’ zei hij tegen hem en wees op Ricci, ‘hier is mijnh... (en hier onderbrak hij zichzelf voor de eerste keer, blijkbaar wilde hij mijnheer zeggen maar hield het nog net op tijd binnen) kijk dit is de nieuwe schoonmaker leg jij hem even uit wat hij moet doen geef hem zijn werkspullen zijn jas enzovoort zijne excellentie zal wel al weg zijn het kantoor is leeg laat hem om te beginnen maar een beetje schoonmaken.’

En zo, gekleed in een blauwe stofjas, met een bezem in zijn ene hand en een emmer en doeken in de andere, komt Ricci zijn eigen kantoor binnen. Het is een geweldig vertrek, heel mooi met veel verguldsel, telefoons en aan de muren landkaarten, de opvallende symbolen van de macht.

‘Wel, ik laat u nu alleen,’ zegt de bode tegen hem; hij doet de gro-

te kroon uit en laat alleen een schemerlampje aan, ‘denk vooral aan het stof,’ hij denkt een ogenblik na en zegt dan nog eens: ‘het stof... en de sigarettenas. Ik kom over een uur terug.’

Als hij alleen is gaat Ricci snel naar zijn grote bureau waar allemaal nieuwe papieren liggen; mappen, documenten, brochures die hij absoluut nog nooit gezien heeft. En zijn eigen spullen, zijn pennen, zijn aantekeningen, zijn sigaretten? Waar zijn die? Hij probeert de laden van het bureau, maar ze zitten allemaal op slot.

O. God, wat voelt hij zich nu moe. Moe, leeg, waardeloos. Hij valt neer in ‘zijn’ stoel, leunt met zijn ellebogen op het bureau en legt zijn hoofd op zijn armen.

Op dat moment begrijpt hij het: het is geen revolutie, geen intrige, geen misverstand, hij heeft zijn bestemming bereikt; dat is het slechts. Want de weg naar boven is lang en neemt de beste tijd van het leven in beslag. Maar eenmaal boven aangekomen stort men naar beneden; in een oogwenk is men weer terug op de plaats waar men als jongeman begonnen is. En aangezien men er niet bij stilstaat wordt men erdoor overrompeld; men jammert, roept de hemel aan en worstelt om weer terug te keren. En ook als de neergang langzaam in zijn werk gaat en er alle tijd is om erover na te denken, bemerkt men het toch altijd te laat, pas wanneer men weer beneden is. En wie gevallen is - zo staat er geschreven - wie ook maar een meter naar beneden gegleden is, kan zich niet meer opheffen.

Hoeveel tijd is er voorbijgegaan? Ricci komt weer tot zichzelf doordat hij ruw door elkaar wordt geschud. Hij opent zijn ogen en kijkt om zich heen. De bode is bezig hem hartelijk op zijn schouders te slaan en bekijkt hem uitermate geamuseerd.

‘Goed zo, excellentie! Ik maak u mijn complimenten! We doen even een slaapje, hè?’ en blijft hem uitbundig op zijn schouders slaan. ‘Gemakkelijk niet waar, dat stoeltje? Gemakkelijk, hè? Jij bent me een ambitieus type zeg!’ En hij begint vreselijk te lachen.

‘O, neemt u me niet kwalijk,’ smeekt Ricci nederig, ‘neemt u me toch niet kwalijk,’ zegt hij nog eens.

Dan knielt hij op het tapijt, neemt een stofdoek en begint daarmee de stoel af te stoffen. (Zodat later zijne excellentie, als hij terugkomt, een ogenblik blijft staan kijken en heel even denkt: wat hebben ze het hier netjes schoongemaakt, ze hebben echt hun best gedaan!)

Het onbekende land
Dino Buzzati
(Vertaling Tine Riegen-Kloosterman en Anna Maria Domburg-Sancristoforo)

Giuseppe Gaspari, koopman in granen, vierenveertig jaar oud, kwam op een zomerdag in het bergdorp aan waar zijn vrouw en dochtertjes met vakantie waren. Hij was nog maar net aangekomen toen hij, nadat bijna alle anderen na de lunch even naar bed waren gegaan, alleen een wandeling ging maken.

Hij liep langs een steil ezelspad en keek om zich heen om het landschap goed in zich op te nemen. Maar, hoewel de zon scheen, bekroop hem toch een gevoel van teleurstelling. Hij had gehoopt dat deze plaats in een romantisch dal zou liggen met dennebomen en lariksen, omringd door machtige bergwanden. Het was echter een dal in het begin van het Alpengebied dat omgeven werd door stompe, kegelvormige bergtoppen, die er verlaten en grimmig uitzagen. Een terrein voor jagers dacht Gaspari en hij betreurde het dat hij nooit, zelfs niet voor een paar dagen, had kunnen vertoeven in een van die sprookjesachtige dalen waar geweldige rotsen hoog oprijzen en waar in voormalige kastelen lieflijke herbergen liggen aan de rand van oude bossen vol legenden. En verbitterd bedacht hij hoe zijn hele leven zo was geweest; aan niets had het hem eigenlijk ontbroken, maar nooit hadden de dingen geheel aan zijn verwachting beantwoord. Hij had het ermee moeten doen, maar ze hadden hem nooit een volmaakte vreugde verschaft.

Intussen was hij een aardig eind geklommen en toen hij zich omdraaide, verbaasde hij zich erover dat hij het dorp, het hotel en de tennisbaan al zo klein en ver weg zag. Hij wilde juist weer verder gaan toen hij achter een laag rotsblok stemmen hoorde.

Uit nieuwsgierigheid verliet hij het ezelspad, baande zich een weg door de struiken en kwam uit bij het punt waar de berg recht omhoog liep. Daarachter lag, onttrokken aan de blik van de wandelaar die de gewone weg volgt, een woeste kloof met steile en onbegaanbare hellingen van rode aarde. Hier en daar was een stuk rots zichtbaar, een struik, de kale resten van een boom. Ongeveer vijftig meter hogerop boog de kloof naar links en ging dan verder de bergen in. Een plaats voor adders, blakend in de zon en wonderlijk geheim-

zinnig.

Toen hij dat zag, voelde hij een zekere vreugde; hij wist zelf niet waarom. De kloof was niet bijzonder mooi. Toch had deze bij hem heftige gevoelens opgeroepen zoals hij in geen jaren ondervonden had; het was net alsof hij ze herkende, de onbegaanbare hellingen, de verlaten diepte die naar verborgen geheimen voerde, de steentjes die met zacht schurend geluid van de kale hellingen naar beneden gleden. Lang geleden had hij daar een glimp van opgevangen en wat waren dat geweldige momenten geweest; zo had het sprookjesland van dromen en avonturen eruit gezien in de tijd waarin men van het leven nog van alles verwachten kon.

Precies beneden hem, achter een eenvoudige afscheiding van palen en struiken zaten vijf jongetjes met elkaar te praten. Ze waren halfnaakt en hadden zich uitgedost met wonderlijke baretten, lappen en gordels waarmee ze oosterlingen of piraten moesten voorstellen. Een van hen had een geweer met een veer waarmee men een houtje afschiet; hij was de oudste, ongeveer een jaar of veertien. De anderen waren bewapend met bogen gemaakt van notehouten takken; als pijlen dienden puntige twijgjes.

‘Hoor eens,’ zei de oudste die drie veren op zijn voorhoofd droeg. ‘Dat kan wel wezen... met Sisto heb ik niets te maken, die moeten jullie in de gaten houden, met zijn tweeën kunnen jullie dat toch wel, hoop ik. Als we heel zachtjes doen, zal je zien dat we ze overrompelen.’

Toen Gaspari hun gesprek hoorde, begreep hij dat ze rovertje of oorlogje speelden; de vijand lag een eind verderop verschanst in een denkbeeldig fort en Sisto was hun hoofdman; hij was de slimste en gevaarlijkste. Om het fort te veroveren moest het vijftal gebruik maken van een plank van ongeveer drie meter lengte, die ze voor dat doel bij zich droegen. Deze moest dienen als brug over een beek of een kloof (Gaspari had dat niet goed begrepen) die achter het hol van de vijand lag. Twee van hen moesten door de kloof naar boven lopen en zo de indruk wekken dat de aanval aan de voorkant zou plaatsvinden; de anderen moesten hen van achteren naderen met gebruikmaking van de plank.

Intussen zag één van de vijf Gaspari op de rand van de kloof staan, een oude man met een bijna kaal hoofd, een zeer hoog voorhoofd en heldere, goedige ogen. ‘Kijk daar eens,’ zei hij tegen zijn

vriendjes die ineens zwegen en de vreemdeling achterdochtig aankeken.

‘Hallo,’ zei Giuseppe in opperbeste stemming. ‘Ik stond naar jullie te kijken... zeg, wanneer gaan jullie over tot de aanval?’

De jongens vonden het wel leuk dat de onbekende heer hen als het ware aanmoedigde in plaats van een standje te geven. Maar toch hielden ze verschrikt hun mond.

Toen kwam er een belachelijke gedachte bij Giuseppe op. Hij kwam naar beneden, en terwijl hij zijn voeten op de kiezelstenen zetten die onder hem wegschoten, daalde hij met sprongen af naar de jongens die overeind kwamen. Hij zei tegen hen:

‘Mag ik met jullie mee doen? Ik zal de plank dragen, die is veel te zwaar voor jullie.’

De jongens glimlachten een beetje. Wat wilde die onbekende man die ze hier nooit in de buurt gezien hadden? Maar toen ze zijn sympathieke gezicht zagen, begonnen ze wat toeschietelijker te worden.

‘Kijk, daarboven zit Sisto,’ zei de kleinste om te zien of dat hem afschrok.

‘Is Sisto zo gevaarlijk?’

‘Hij wint altijd,’ antwoordde de jongen. ‘Hij duwt zijn vingers in je gezicht alsof hij je ogen wil uitsteken. Hij is gemeen, hij...’

‘Gemeen? Je zal zien dat we hem toch wel krijgen!’ zei Gaspari geamuseerd.

En zo gingen ze op weg. Geholpen door één van de jongens tilde Gaspari de plank op die zwaarder was dan hij gedacht had. Vervolgens klommen ze weer omhoog over de grote stenen die daar lagen. De kinderen keken hem vol verbazing aan. Merkwaardig, hij deed helemaal niet zo meewarig als andere volwassenen wanneer die zich verwaardigden om mee te spelen. Het leek wel of hij het meende. Toen kwamen ze bij het punt waar de kloof afboog. Daar bleven ze staan, verborgen zich achter de stenen en staken hun hoofd omhoog om te kijken. Ook Gaspari deed dit, languit liggend op de stenen, zonder zich om zijn kleren te bekommeren.

Toen zag hij het andere deel van de kloof dat nog zonderlinger en woester was. Kegels van rode aarde, die heel broos leken, verhieven zich rondom, naast elkaar en over elkaar, als spitsen van een vervallen kathedraal. Ze zagen er onbestemd en onrustbarend uit alsof ze daar al eeuwenlang onbeweeglijk op iemand stonden te wachten. En helemaal bovenop de grootste spits, die vanaf het

hoogste punt van de kloof oprees, zag men een soort muurtje van stenen waar een paar hoofden bovenuit staken.

‘Kijk, daar zitten ze, zie je ze?’ fluisterde één van de vijf tegen hem.

Hij knikte en was stomverbaasd. In meters gerekend was de afstand niet groot maar toch vroeg hij zich een ogenblik af hoe ze het moesten aanleggen om daarboven te komen, op die verre rots boven de afgrond. Zouden ze daar nog voor de avond kunnen zijn? Maar die gedachte had hij maar even. Hoe kwam hij daar nu bij? Het ging toch maar om hoogstens honderd meter!

Twee van de jongens bleven wachten. Zij zouden pas verder gaan als het moment gunstig was. De anderen klauterden met Gaspari vanaf de zijkant omhoog om aan de rand van de kloof te komen en zorgden ervoor zich niet te laten zien.

‘Langzaam, geen stenen laten vallen!’ beval Gaspari zachtjes. Hij zat meer in spanning over de afloop van de onderneming dan de anderen. ‘Kop op, we zijn er zo.’

Ze kwamen aan de rand en daalden een paar meter af in een heel kleine kloof aan de zijkant. Daarvandaan gingen ze weer omhoog en sleepten de plank achter zich aan.

Het plan was goed overdacht. Toen ze weer aan de rand van de kloof kwamen, werd de kleine ‘vesting’ van de wilden zichtbaar, een stukje lager en ongeveer tien meter recht voor hen uit. Nu moesten ze afdalen door de struiken en de plank over een nauwe spleet leggen. De vijanden zaten rustig bijeen en het was duidelijk te zien wie van hen Sisto was. Hij had een bos wilde manen op zijn hoofd; een vaal geel masker van bordpapier, dat met opzet heel afschrikwekkend gemaakt was, verborg de helft van zijn gezicht. (Ondertussen was er een wolk boven hen gekomen, de zon was verdwenen en de kloof had een loodgrijze kleur gekregen.)

Met de plank in zijn handen liet hij zich langzaam in de struiken zakken, onmiddellijk gevolgd door de jongens. Zonder dat de wilden het merkten lukte het hun het gewenste punt te bereiken.

Hier stopte Gaspari, alsof hij in gedachten verzonken was (de wolk hing er nog steeds en in de verte hoorde men een klagelijke kreet die op een roep leek). ‘Wat een vreemde geschiedenis,’ dacht hij, ‘nog maar twee uur geleden zat ik in het hotel met mijn vrouw en dochtertjes aan tafel; nu ben ik in dit onbekende land, duizenden kilometers ver weg, aan het vechten met wilden.’

Gaspari keek rond. Verdwenen was de kloof, die zich zo goed leende voor jongensspelletjes, verdwenen waren de lage kegelvormige toppen en de weg die naar het dal leidde, het hotel en de rode tennisbaan. Onder zich zag hij onmetelijke rotspartijen, groter dan hij ooit had gezien en die tot in de verte reikten, waar golvende wouden begonnen; verweg zag hij de trillende weerkaatsing van de woestijnen en daarachter nog meer schijnsels, nog meer vage lichten die het geheim van de wereld aangaven. En hier vlak voor hem, boven op de rots, stond een sinistere burcht; grauwe en scheve muren hielden deze overeind en bovenop de wankele daken stonden door de zon gebleekte doodskoppen die leken te lachen. Het mythische land van de vervloekingen, de ongerepte eenzaamheid, de uiterste waarheid, slechts voorbehouden aan onze dromen!

Een half openstaande houten deur (die niet bestond) was overdekt met wilde symbolen en kraakte bij iedere windvlaag. Gaspari bevond zich inmiddels heel dichtbij, misschien op een afstand van twee meter. Hij begon langzaam de plank op te tillen om die op de andere kant van de kloof te laten vallen.

'Verraad,' schreeuwde op hetzelfde moment Sisto die de aanval bemerkte; lachend sprong hij overeind, bewapend met een grote speelgoedboog. Toen hij Gaspari ontwaarde bleef hij een ogenblik sprakeloos staan. Dan haalde hij een twijg uit zijn zak, een onschuldige pijl, spande zijn boog en mikte.

Maar uit de met duistere symbolen bedekte half openstaande deur (die niet bestond) zag Gaspari een boze geest, getekend door hel en verderf, te voorschijn komen. Hij zag hoe deze zich met wezenloze blikken en gesterkt door een duivelse macht heel hoog oprichtte, met een boog in zijn hand. Hij liet de plank vallen en trok zich verschrikt terug. Maar de ander had de pijl al afgeschoten.

Getroffen in de borst viel Gaspari tussen de struiken.

De avond begon al te vallen toen hij naar het hotel terugkeerde. Hij was aan het eind van zijn krachten en zonk neer op een bank naast de deur van het hotel. Mensen kwamen en gingen, sommigen groetten hem, anderen herkenden hem niet omdat het al donker was.

Maar hij lette niet op de mensen, hij was geheel in zichzelf verdiept. En niemand van degenen die langs hem liepen zag dat hij een pijl in zijn borst had zitten. Een kleine pijl, prachtig bewerkt van blijkbaar heel hard en donker hout, stak ongeveer dertig centime-

ter uit zijn hemd in het midden van een bloedvlek. De blik waarmee Gaspari deze bekeek was niet eens zo erg verschrikt omdat hij tegelijkertijd een merkwaardig gevoel van geluk ondervond. Hij had geprobeerd de pijl eruit te trekken maar het deed te veel pijn; hij moest weerhaakjes hebben zodat hij binnen in het vlees vast bleef zitten. Uit de wond stroomde af en toe wat bloed. Hij voelde hoe het langs zijn borst en buik naar beneden gleed en stolde in de plooien van zijn hemd.

Het uur van Giuseppe Gaspari was dus gekomen met dichterlijke en wrede grootheid. Waarschijnlijk - zo dacht hij - was het zijn tijd om te sterven. Maar toch, wat had hij zich gewroken voor zijn middelmatige leven, de mensen, de gesprekken, de gezichten die hem altijd hadden omringd. Wat een prachtige wraak. Welnee, hij was niet net teruggekomen uit die vertrouwde kloof, gelegen op een afstand van een paar minuten van hotel Corona. Hij was teruggekeerd uit een heel ver land, vrij van menselijke grofheden, uit het ongerepte magische rijk; de anderen (hij niet) hadden oceanen over moeten steken en heel lang door onherbergzame en eenzame streken moeten trekken, strijdend tegen de vijandige natuur en de zwakheden van de mens; en dan was het nog niet gezegd dat ze daar aan zouden komen. Terwijl hij daarentegen...

Jazeker, hij als man van veertig was gaan spelen met kinderen, hij had erin geloofd zoals zij; maar alleen kinderen zijn onschuldig en zorgeloos, terwijl hij het helemaal in ernst had gespeeld, in een rotsvast en fanatiek geloof dat hij onbewust gekoesterd had, vele lauwe jaren lang. Zijn geloof was zo sterk geweest dat alles werkelijkheid geworden was, de kloof, de wilden en het bloed. Hij was binnengetreden in het rijk der verbeelding dat het zijne niet meer was, over de grenzen heen die men op een bepaalde leeftijd niet ongestraft kan overschrijden. Hij had tegen een geheime deur ‘open u’ gezegd en gedacht dat het een grap was, maar de deur was werkelijk opengegaan. Hij had ‘wilden’ gezegd en ze waren er echt geweest. Voor de grap had hij ‘pijl’ gezegd en een werkelijke pijl liet hem sterven.

Hij moest nu betalen voor dat gedurfde spel der verbeelding, voor zijn bevrijding; hij was te ver weg gegaan om nog te kunnen terugkeren, maar daar stond tegenover dat hij wraak had genomen. O, laten vrouw, kinderen en hotelgasten maar op hem wachten, laten ze maar op hem wachten met hun spelletje bridge vanavond! De bouillon, het gekookte vlees, het nieuws op de televisie, het was al-

lemaal om te lachen. Hij, die net teruggekeerd was uit de duistere schuilhoeken van de wereld!

‘Beppino,’ riep zijn vrouw op een terras boven zijn hoofd, waar de tafels buiten gedekt waren. ‘Beppino, wat zit je daar? Wat heb je al die tijd gedaan? Heb je je wandelkleren nog aan? Ga je je niet verkleden? Weet je dat het al over achten is? We hebben een honger...’

‘...amen...’ hoorde Gaspari die stem? Of was hij al te ver weg? Met zijn rechterhand maakte hij een vaag gebaar als om te kennen te geven dat ze hem maar moesten laten, het moesten doen zonder hem, het kon hem geen barst schelen. Hij glimlachte zelfs even. En zijn gezicht straalde een wrange vreugde uit, hoewel hij nog maar moeizaam adem haalde.

‘Toe nou, Beppino,’ schreeuwde zijn vrouw. ‘Wil je ons nog langer laten wachten? Wat doe je toch? Waarom geef je geen antwoord? Mag ik ook weten waarom je niets zegt?’

Hij liet zijn hoofd zakken alsof hij ja zei, maar hief het niet meer op. Nu had hij eindelijk echt geleefd, zich losgemaakt uit zijn halfslachtige bestaan. Een held was hij, geen nietige worm, niet meer opgaand in de grote massa, hij stond daar nu boven. Alleen. Zijn hoofd hing op zijn borst, zoals hoort bij een dode; zijn koude lippen bleven licht glimlachen en schenen minachtend te zeggen: ‘Ik heb je overwonnen armzalige wereld, je hebt me niet vast kunnen houden.’

Naar het westen
Primo Levi[*]
(Vertaling Aafke van der Made)

‘Leg de filmcamera neer: kijk, kijk met je eigen ogen, en probeer ze te tellen!’

Anna legde het apparaat neer en tuurde de vallei in: het was een rotsachtige en smalle vallei die alleen via een rechthoekige kloof in verbinding stond met het achterland en eindigde in een breed en modderig strand. Eindelijk, na weken van bespieden en achtervolgen waren ze erin geslaagd: de horde lemmingen, golf na golf, vertoonde zich in de bergpas en kwam loodrecht langs de helling naar beneden, een bruine wolk stof opjagend: waar de helling vlakker werd vloeiden de grijsblauwe golven weer samen tot een dichte stroom, die zich gestaag naar zee bewoog. Enkele minuten werd het strand overspoeld: in het warme licht van de zonsondergang waren de knaagdieren, die tot hun buik door de modder kropen, afzonderlijk te zien; ze kwamen met moeite, maar zonder enige aarzeling, vooruit, en begonnen te zwemmen. Je zag hun kopjes tot honderd meter na de vloedlijn boven het water uitsteken, en hier en daar nog tot tweehonderd meter, waar de golven van de fjord braken: daarna niets meer. Door de lucht scheerde een ander leger onrustig heen en weer: en flottielje roofvogels, veel valken, een paar buizerds, en verder sperwers, wouwen en andere, die de twee natuurvorsers niet konden thuisbrengen. Ze vlogen krijsend en onderling vechtend in het rond: nu en dan liet er één zich als een steen naar beneden storten, remde zijn vaart met een heftig klapwieken van zijn vleugels, landde, door een onzichtbaar doel aangetrokken, en om hem heen splitste de stroom lemmingen zich als om een eilandje.

‘Ziezo,’ zei Walter, ‘nu hebben we het ook gezién. Nu ligt het anders: we kunnen er niet meer onder uit. Het is iets wat bestaat, wat in de natuur voorkomt, wat altijd heeft bestaan, en daarom een oorzaak moet hebben, en daarom moet die oorzaak gevonden worden.’

* *Primo Levi (1919-1987 Turijn) debuteerde in 1947 met* Se questo è un uomo *(Is dit een mens?), een kroniek van zijn concentratiekampervaringen, een boek dat overigens pas in de herdruk van 1956 de aandacht trok. Niet meer strikt autobiografisch zijn de latere boeken -* La tregua *(Het oponthoud),* Il sistema periodico *(Het periodiek systeem) en* Se non ora, quando? *(Indien nu niet, wanneer dan?) van resp. 1963, 1975 en 1982, hoewel jood-zijn, vervolging, oorlog en kamp thema's blijven. Levi was chemicus; zijn bezorgdheid voor misbruik van technologie blijkt o.a. in de verhalen van de bundel* Vizio di forma *(Vormfout) van 1971.*

‘Een uitdaging, is 't niet?’ zei Anna, op een bijna moederlijke toon; maar Walter voelde zich nu al aangevallen en antwoordde niet. ‘Laten we gaan,’ zei hij; hij pakte het net en rende de helling af tot aan het punt waar de lemmingen nog gejaagder tussen zijn benen doorliepen zonder enige angst te vertonen. Hij ving er vier, tot hij zich bedacht dat de diertjes, die al halverwege de helling waren, misschien geen goede steekproef zouden opleveren: het konden de sterkste, de jongste of de meest vastberadene zijn. Hij liet er drie vrij, stortte zich toen in de grijze kluwen en ving er nog vijf op verschillende punten in de vallei. Hij klom weer naar de tent met de zes diertjes, die zachtjes piepten, maar elkaar niet beten.

‘Stakkertjes!’ zei Anna. ‘Maar ach, ze zouden toch zijn doodgegaan.’ Walter had al via de radio de helicopter van het Bosbeheer opgeroepen. ‘Ze komen morgenochtend,’ zei hij, ‘nu kunnen we gaan eten.’ Anna keek vragend op; Walter zei: ‘Nee, verdomme, nog niet. Geef ze liever ook wat te eten: maar niet veel, hun lichamelijke conditie mag niet veranderen.’

Drie dagen later hadden zij een lang gesprek met professor Osiasson, maar zonder enig resultaat. Ze gingen terug naar hun hotel.

‘Wat had je dan van hem verwacht? Dat hij kritiek zou leveren op de theorie die hijzelf heeft opgesteld?’

‘Nee,’ zei Walter, ‘maar dat hij tenminste mijn bezwaren in overweging had genomen. Het is gemakkelijk dezelfde dingen een carrière lang te herhalen met een schoon geweten: door domweg nieuwe feiten te negeren.’

‘Ben je zo zeker van die nieuwe feiten?’

‘Ik ben er vandaag zeker van, en morgen nog meer. Je hebt het zelf gezien: de zes die we gevangen hebben waren aan het einde van hun lange reis optimaal doorvoed: 28 procent vet, méér dan het gemiddelde van de lemmingen die op de hoogvlakten gevangen zijn. Maar als dat niet genoeg is, ga ik terug...’

‘Gaan wé terug.’

‘... gaan we terug en vangen er zestig, of zeshonderd, en dan zullen we zien of deze Osiasson nog durft te herhalen, dat de honger hen voortdrijft.’

‘Of de overbevolking...’

‘Belachelijk. Een dier kan niet als reactie op grote dichtheid een drang naar grotere dichtheid hebben. Die wij gezien hebben kwamen uit alle hoger gelegen heuvelruggen: dus ze ontvluchtten elkaar

niet, ze zochten elkaar op, de ene stam de andere, het ene dier het andere. Ze hebben twee maanden getrokken, steeds naar het westen, en elke dag in dichtere drommen.'

'Nou en?'

'Dus... zie je, ik weet 't nog niet, ik kan het nog niet exact onder woorden brengen, ik denk, maar ik... ik geloof dat ze stérven willen.'

'Waarom zou een levend wezen moeten willen sterven?'

'En waarom zou het moeten willen leven? Waarom moet het áltijd willen leven?'

'Omdat... ja, dat weet ik niet, maar wij willen allemaal leven. Wij leven omdat we willen leven. Het is een eigenschap van de levende materie; ik wil leven, ik heb geen twijfels. Het leven is beter dan de dood: dat lijkt me een axioma.'

'Heb je ze nooit gehad, de twijfels? Wees eerlijk!'

'Nee, nooit.' Anna bedacht zich, voegde er toen aan toe: 'Bijna nooit.'

'Je zei "bijna".'

'Ja, dat weet ik best. Na de geboorte van Mary. Het heeft niet lang geduurd, een paar maanden, maar het was vreselijk: ik dacht dat ik er nooit overheen zou komen, dat ik altijd zo zou blijven.'

'En wat dacht je in die maanden? Hoe zag de wereld er voor jou uit?'

'Dat herinner ik me niet meer. Ik heb er alles aan gedaan om het te vergeten.'

'Wat te vergeten?'

'Dat gat. Dat vacuüm. Dat gevoel van... zinloosheid, alles om je heen zinloos, een drenkeling in een zee van zinloosheid. Alleen, ook midden in de menigte: levend ingemetseld temidden van alle levend-ingemetselden. Maar hou op, alsjeblieft, laat me met rust. Beperk je tot algemene vragen.'

'Eens kijken... luister, laten we het zo proberen. De regel is deze: ieder van ons mensen, maar ook de dieren en... ja, ook de planten, alles wat leeft, vecht voor zijn leven en weet niet waarom. Het waarom staat in elke cel geschreven, maar in een taal die we met onze verstandelijke vermogens niet kunnen lezen: maar we lezen haar met ons hele wezen, en wij gehoorzamen aan de opdracht met ons hele gedrag. Maar de opdracht kan in mindere of in meerdere mate een gebod zijn: de soorten waarbij de opdracht diep en dui-

delijk is ingegrift, overleven, de andere sterven uit, zijn al uitgestorven. Maar ook bij de soorten met een duidelijke opdracht kunnen er blanco regels zijn. Er kunnen individuen geboren worden zonder levenswil, anderen kunnen die verliezen, voor korte of lange tijd, zelfs voor de rest van hun leven; en tenslotte... ja, misschien ook nog: ook groepen individuen, tijdperken, naties, families kunnen hem verliezen. Dat is eerder voorgekomen: de geschiedenis van de mensheid staat er vol mee.'

'Goed. Er lijkt nu een zekere structuur te ontstaan: je komt in de buurt. Maar nu moet je me nog een verklaring geven, of liever, jezelf een verklaring geven, hoe deze wil in een groep verloren kan gaan.'

'Daar moet ik nog over denken. Eerst wilde ik je nog zeggen dat degene die de wil om te leven heeft en degene die die verloren heeft niet dezelfde taal spreken. Dezelfde gebeurtenis wordt door beiden op twee manieren beschreven die niets met elkaar gemeen hebben: de één put er vreugde uit, de ander wordt erdoor gekweld, beiden vinden er de bevestiging van hun eigen kijk op de wereld in.'

'Ze kunnen niet allebei gelijk hebben.'

'Nee. In 't algemeen, dat weet je, en je moet de moed hebben het te zeggen, hebben de anderen gelijk.'

'De lemmingen?'

'Laten we het maar zo zeggen: we noemen ze lemmingen.'

'En wij?'

'Wij hebben ongelijk, en we weten het, maar we vinden het aangenamer onze ogen ervoor te sluiten. Het leven heeft geen doel: de smart is altijd groter dan de vreugde; wij zijn allemaal ter dood veroordeelden aan wie de dag van de executie niet is onthuld; wij zijn veroordeeld het einde bij te wonen van degenen die ons het meest dierbaar zijn; daar staat ook wel wat tegenover, maar niet veel. Dat alles weten wij, en toch is er iets dat ons beschermt, ons overeind houdt, ons voor schipbreuk behoedt. Wat is die bescherming? Misschien alleen maar de gewoonte: de gewoonte om te leven, die je bij je geboorte meekrijgt.'

'Volgens mij is de bescherming niet voor iedereen gelijk. Eén zoekt zijn heil in de godsdienst, één in het altruïsme, één in de stompzinnigheid, een ander in het kwaad, weer een ander lukt het altijd een afleiding te vinden.'

'Allemaal waar,' zei Walter, 'ik zou eraan kunnen toevoegen dat

het uitbuiten van ons gebrek aan wezenlijke kennis van de toekomst, het soort zelfbehoud is dat het meest voorkomt en tevens het meest te verachten is. En kijk, ook hier is er sprake van symmetrie, die onzekerheid is dezelfde die het leven ondraaglijk maakt voor de... de lemmingen. Voor alle anderen is de wil om te leven iets ondoorgrondelijks en verwards, iets binnen in ons en tegelijkertijd naast ons, afgesneden van ons bewustzijn, bijna als een orgaan dat normaliter geruisloos, gedisciplineerd functioneert, en dan niet opgemerkt wordt: maar het kan ziek worden, of atrofiëren, gewond raken of geamputeerd worden. Je blijft dan leven, maar niet optimaal, met moeite, met pijn, als iemand wiens maag of long is weggehaald.'

'Ja,' zei Anna, 'dat is het voornaamste zelfbehoud, het natuurlijke, dat ons samen met het leven meegegeven wordt opdat het leven draaglijk voor ons zal zijn. Maar ík geloof dat er andere zijn: degene die ik eerder genoemd heb.'

'Precies, alle manieren van zelfbehoud moeten iets met elkaar gemeen hebben. Als wij een antwoord kunnen geven op de vraag die we uitgesteld hebben, namelijk wat er in een groep speelt, dan weten we ook wat alle manieren van zelfbehoud gemeenschappelijk hebben. We kunnen uitgaan van twee hypotheses: de ene dat een "lemming" alle andere in zijn buurt aansteekt; de andere dat het een vergiftiging of een deficiëntie betreft.'

Niets is stimulerender dan een hypothese. Het Laboratorium van het Bosbeheer werd binnen enkele dagen gemobiliseerd, en kwam al gauw met allerlei uitslagen, maar die waren een lange tijd negatief. Het bloed van de migrerende lemming was gelijk aan het bloed van de stationaire, net als de urine, de hoeveelheid en samenstelling van het vet, alles. Walter dacht aan niets anders en praatte over niets anders. Hij sprak er op een avond over met Bruna, hun glazen volgeschonken, en ze kwamen tegelijkertijd op het idee.

'Dit bijvoorbeeld helpt,' zei Bruno. 'Het is een aloude ervaring, een algemene ervaring.'

'Het is een heel primitief geneesmiddel. Alcohol is niet onschadelijk, de dosering is moeilijk en het werkt maar heel kort.'

'Maar we zouden er mee aan de slag kunnen gaan.'

De volgende ochtend stonden ze voor de kooi van de lemmingen, in het park van het Instituut. Ze hadden het gaas aan de kant van de zee moeten versterken, en ruim twee meter onder de grond moe-

ten ingraven, want die beesten hadden geen rust: er waren er bijna honderd en de hele dag, en de halve nacht, verdrongen ze zich tegen het gaas, elkaar vertrappend, in een verwoede poging over elkaar heen te klimmen en de voorste weer naar achteren te duwen; een paar groeven gangen maar stuitten op het ingegraven gaas, kwamen er achteruit kruipend weer uit, begonnen opnieuw; de drie andere kanten van de omheining waren verlaten. Walter ging de kooi in, ving er vier, deed een merkteken aan hun poot, en diende ze een gram alcohol via een sonde toe. Terug in hun kooi bleven de diertjes met hun haren overeind en hun neusgaten wijd opengesperd enkele minuten staan, liepen toen weg en gingen rustig aan de dophei knabbelen. Hoe dan ook, na een uur had de een na de ander weer zijn plaats ingenomen in de vechtende kluwen eenlingen, vastberaden om naar het westen te trekken. Walter en Bruno stelden eensgezind vast dat het niet veel was, maar dat ze een eind in de goede richting waren.

Na een maand draaide de afdeling farmacologie op volle toeren. De opdracht was simpel en angstaanjagend: het hormoon, dat het gevoel van existentiële leegte onderdrukt, te determineren of chemisch samen te stellen. Anna was verbijsterd en verborg dat niet.

‘Als ze het vinden, hebben we dan iets goeds of iets slechts gedaan?’

‘Iets goeds voor het individu, zeker. Iets goeds voor de menselijke soort, dat valt te betwijfelen, maar het is een grensoverschrijdende twijfel: het geldt voor elk geneesmiddel, niet alleen hiervoor. Ieder medicijn, iedere medische ingreep zelfs, maakt een onaangepaste aangepast: zou je tegen alle medicijnen en alle artsen willen protesteren? De menselijke soort heeft door de eeuwen heen steeds weer deze weg gekozen, de weg van de kunstmatige overleving, en het lijkt me niet dat ze er zwakker van is geworden. De mensheid heeft de natuur de rug toegekeerd, al een tijd: zij bestaat uit individuen, en richt alles op de individuele overleving, op het verlengen van het leven en op de overwinning op de dood en de pijn.’

‘Maar er zijn andere manieren om de pijn te overwinnen, deze pijn althans, namelijk andere gevechten, die iedereen verplicht is te strijden met zijn eigen middelen, zonder hulp van buitenaf. Wie ze wint, bewijst zijn kracht, en door zo te handelen wordt hij sterk, verrijkt zich en wordt er beter van.’

‘En wie ze niet wint? Wie bezwijkt, in één klap of stukje bij beetje?

Wat zou jij zeggen, wat zou ik zeggen, als het bleek dat ook wij... in westelijke richting lopen? Zullen we in staat zijn ons te verheugen in naam van de soort, en van die anderen die in zichzelf de kracht vinden op hun schreden terug te keren?'

Er gingen nog eens zes maanden voorbij, en voor Walter en Anna waren het vreemde maanden. Ze waren de Amazone opgevaren met een lijnboot, daarna met een kleiner bootje de Cintorivier op, en tenslotte in een kano een zijrivier zonder naam: de gids die ze bij zich hadden had hun beloofd dat de tocht vier dagen zou duren, maar pas op de zevende dag hadden ze de Sacayo-watervallen achter zich gelaten en kregen het dorpje in zicht. Van veraf zagen ze de vervallen muren van het Spaanse bolwerk, en ze zeiden er niets over, want dat was niet nodig. Het was voor hun niet nieuw, het hoorde bij het landschap: in de lucht beschreven roofvogels een ingewikkeld patroon van cirkels dat precies boven het fort zijn middelpunt leek te hebben.

Het dorp van de Arunde werd bewoond door de laatste resten van de stam van de Arunde: bij toeval waren ze achter het bestaan ervan gekomen door een artikel dat verschenen was in een antropologisch tijdschrift. De Arunde, eens verspreid over een territorium zo groot als België, hadden hun woongebied steeds kleiner moeten maken omdat hun aantal steeds meer terugliep. Dat was niet het gevolg van ziektes, of oorlogen met naburige stammen, en ook niet van voedselgebrek, maar kwam door het hoge percentage zelfmoorden; dat was dan ook het motief dat Walter deed besluiten financiering aan te vragen voor de expeditie.

Ze werden ontvangen door de dorpsoudste, die pas negenendertig jaar was en foutloos Spaans sprak. Walter die een hekel had aan een omhaal van woorden, viel met de deur in huis: je zou van de ander verwacht hebben dat hij terughoudend, beschaamd, misschien argwanend of koel zou reageren op de schaamteloze nieuwsgierigheid van een vreemde; daarentegen stond er een kalme, zelfbewuste en bezadigde man, alsof hij zich jaren, misschien zijn hele leven al, had voorbereid op dat gesprek.

De dorpsoudste bevestigde dat de Arunde er nimmer een metafysische overtuiging op na hadden gehouden: als enige van al hun buurvolken hadden ze geen kerken, geen priesters, geen tovenaars, en ze verwachtten geen hulp uit de hemel, noch van de aarde, noch

uit het onderaardse. Ze geloofden noch in beloningen, noch in straffen. Hun grond was niet arm, hun wetten waren rechtvaardig, hun rechtspleging menselijk en snel; ze kenden geen honger, noch onenigheid, ze hadden een rijke en originele volkscultuur, en hielden dikwijls voor hun plezier feesten en grote eetpartijen. Toen hij door Walter ondervraagd werd over de constante afname van het bevolkingscijfer, antwoordde de dorpsoudste dat hij er zich van bewust was dat het verschil van hun geloof met dat van de andere hem bekende volken, naburig of veraf, fundamenteel was.

De Arunde, zei hij, hechtten weinig waarde aan het overleven van een individu, en al helemaal geen aan dat van een heel volk. Ieder van hen werd er van kinds af aan in opgevoed het leven te beoordelen uitsluitend in termen van vreugde en smart, met inbegrip natuurlijk van de verantwoordelijkheid voor andermans vreugde en smart. Als naar eigen oordeel de schaal neigde door te slaan naar een stabiel minpunt, dat wil zeggen wanneer de inwoner vond dat hij meer smart dan vreugde ondervond en veroorzaakte, dan werd hij voor een open discussie met de raad van ouden uitgenodigd, en als zijn oordeel werd bevestigd, werd zijn voornemen aangemoedigd en het hem gemakkelijk gemaakt. Na het afscheid werd hij naar het gebied van de ktan-velden begeleid: ktan is een korensoort die in het land veel voorkomt, en het graan ervan, gezeefd en gemalen, wordt gebruikt om een soort broodjes van te maken. Als het niet gezeefd wordt, zit het zeer fijne zaad van een woekerende grassoort erbij, dat een narcotische en giftige werking heeft.

De man wordt aan de hoede van de ktan-verbouwers toevertrouwd: hij leeft van de broodjes gemaakt van het ongezeefde meel, en binnen enkele dagen, of enkele weken, naar eigen keus, bereikt hij een toestand van aangename apathie, waarna de definitieve rust volgt. Weinigen veranderen van gedachte, en keren terug van de ktan-velden naar het fort: ze worden met liefde en blijdschap ontvangen. Er wordt wel ongezeefd meel binnen de muren gesmokkeld, maar niet in zorgwekkende hoeveelheden, en het wordt gedoogd.

Bij hun terugkeer werden Anna en Walter met een belangrijke nieuwe ontwikkeling geconfronteerd. De ‘ontbrekende stof’ was gevonden; om precies te zijn, eerst uit het niets gecreëerd, via een chemisch procédé, door middel van zenuwslopend minutieus onderzoek naar de ontelbare hoeveelheden samenstellingen die mogelijkerwijs

een specifieke invloed op het zenuwstelsel zouden kunnen uitoefenen; enige tijd later werd het in normaal bloed geïdentificeerd. Vreemd genoeg had Bruno intuïtief de spijker op de kop geslagen. De meest doeltreffende samenstelling was inderdaad een alcohol, weliswaar met een nogal ingewikkelde structuur. Het gehalte ervan was zeer laag, zo laag dat het te verdedigen viel dat het de analisten niet gelukt was het te identificeren als een normaal bestanddeel van het bloed van alle gezonde zoogdieren, de mens inbegrepen, en dat ze dus niet de deficiëntie in het bloed van de migrerende lemmingen hadden kunnen vaststellen. Walter vierde zijn korte moment van succes en algemene bekendheid: de bloedmonsters die hij bij de Arunde had afgenomen, bevatten ook geen spoor van het werkzame bestanddeel.

Het kreeg de benaming Factor L en werd al snel in proefhoeveelheden geproduceerd. Het kon oraal worden ingenomen, en bleek een wondermiddel te zijn voor het herstellen van de levenswil bij wie die ontbrak, of wie hem verloren had tengevolge van een ziekte, een ongeluk of een trauma; bij de anderen in een normale dosering, veroorzaakte het geen noemenswaardige reacties noch verschijnselen van overgevoeligheid of accumulatie. Het was iedereen onmiddellijk duidelijk dat het moment om het bewijs te leveren niet gunstiger had kunnen zijn: een dubbel bewijs zelfs, de migrerende lemmingen en hun menselijke tegenhangers. Walter stuurde een pakket met een hoeveelheid Factor L, voldoende voor honderd personen voor een heel jaar, naar de dorpsoudste van de Arunde; hij schreef er een lange brief bij waarin hij omstandig uitlegde hoe het geneesmiddel toegediend moest worden, en verzocht hem het experiment uit te breiden naar de bewoners van de ktan-velden; hij had echter geen tijd het antwoord af te wachten, want het Bosbeheer had hem gemeld dat er een horde lemmingen in aantocht was, die met grote snelheid oprukte in de richting van de rivier de Mölde, die in de fjord van Pendall uitmondt.

Het was geen gemakkelijk werk: Walter had, afgezien van de enthousiaste hulp van Anna, er nog vier jonge assistenten bij nodig. Gelukkig was Factor L oplosbaar in water, en water was er ter plekke in overvloed. Walter had zich voorgenomen de oplossing aan de andere kant van de vallei te sproeien, waar het dichtbegroeid was met dophei en waar het dus te verwachten was dat de lemmingen zou-

den stoppen om te eten, maar het was al meteen duidelijk dat het plan niet uitvoerbaar was; het gebied was te groot, en de colonnes lemmingen waren al te dichtbij, aangekondigd door hoog opwarrelende stofwolken zichtbaar van twintig kilometer afstand.

Walter besloot toen de oplossing direct op de colonnes te sproeien in de bergpas die zij wel moesten nemen direct onder de kloof. Het zou zo niet de hele populatie bereiken, maar hij vond dat de werking net zo goed bewezen zou worden.

De eerste lemmingen vertoonden zich 's morgens tegen negenen in de kloof; tegen tienen was de vallei al vol, en de stroom leek nog toe te nemen. Walter daalde de vallei in met de sproeier op zijn rug vastgebonden; hij zocht steun tegen een rots en opende het kraantje van de spuitpomp. Er was geen wind. Van boven af de bergkam zag Anna duidelijk de vuilwitte nevel ontsnappen en zich in de lengte van de vallei verspreiden. Ze zag de grijze vloed kolkend tot stilstand komen, als het water van een rivier tegen de pijlers van een brug: de lemmingen die de oplossing hadden ingeademd leken niet goed te weten of ze zouden doorgaan, stoppen of teruggaan. Maar toen zag ze een massieve golf van onrustige lijfjes over de eerste rollen, en een derde over de tweede, zodat de gistende massa tenslotte ter hoogte van Walters middel kwam; zij zag Walter heftig gebaren met zijn vrije hand, verwarde en kwampachtige gebaren, die haar om hulp leken te vragen, en toen zag ze hem wankelen, losgerukt van de rots waar hij tegen steunde, vallen en meegesleept worden, bedolven en weer meegesleept, af en toe zichtbaar als een zwelling in de rivier van de kleine, ontelbare, desperate diertjes, die de dood tegemoet snelden, hun dood en zijn dood, naar het moeras, en de zee even verderop.

Dezelfde dag kwam, per omgaande retour, het pakket aan dat Walter over de oceaan had gestuurd. Anna kreeg het pas drie dagen later in handen, toen het lichaam van Walter al was geborgen: er zat een laconieke brief bij, gericht aan Walter ‘y a todos los sábios del mundo civil’. Dit stond erin: ‘Het volk van de Arunde, spoedig geen volk meer, groet u en bedankt u. Wij willen u niet beledigen, maar sturen uw geneesmiddel terug, opdat degenen onder u die het willen gebruiken er profijt van kunnen hebben: wij verkiezen de vrijheid boven het verdovende middel, de dood boven de illusie.’

Genegenheid
Goffredo Parise[*]
(Vertaling Elisabeth van Duijnen en Femke Wiebes)

Op een dag kwam een zeer rijke, maar ‘respectabele’ man die het leven kende mede dankzij zijn wereldse gezindheid en kostbare prullaria, zijn enorme huis binnen met het voornemen zijn vrouw ‘duidelijk te maken’ dat hij niet meer van haar hield. Al heel vaak had hij het geprobeerd maar op het laatste moment was er altijd wel iets dat hem ervan weerhield, en misschien was het op dat ogenblik helemaal niet meer nodig om het haar ‘duidelijk te maken’; misschien wist de vrouw het al, maar de man in kwestie verkeerde die dag in een bepaalde gemoedstoestand van ontevredenheid tegenover zichzelf en dus van wreedheid jegens anderen.

Hij voelde zich al tien jaar niet meer aangetrokken tot zijn vrouw (ze waren geen van beiden jong meer) en hierdoor voelde hij een grote schaamte tegenover zijn vrouw omdat het een vulgaire kant van zijn eigen aard leek te onthullen. Al verscheidene jaren geleden waren ze als bij toeval in aparte kamers gaan slapen, maar ze wisten allebei dat het geen ‘toeval’ was en dat er ongemerkt iets fataals was gebeurd waardoor slapen in hetzelfde bed onmogelijk was geworden; zoals het ook onmogelijk was elkaar op een andere manier te zien dan aangekleed en zo mogelijk altijd in aanwezigheid van anderen, liefst van mensen die geen familie waren.

Hoe meer tijd er verstreek en hoe meer de man binnenin zich de plicht voelde om aan zijn vrouw iets uit te leggen waarvan hij wist dat het niet uit te leggen viel, des te moeilijker werd het vanwege de tijd en de echtelijke gewoonte; in plaats van een natuurlijke schaamte die in beiden bestond te verzachten, vergrootten ze die juist zodat de man zich vaak al beschaamd en geïrriteerd voelde als hij in kamerjas of nauwelijks wakker of verdiept in een boek door

* *Goffredo Parise, geboren in 1929 te Vicenza, debuteerde in 1951 met* Il ragazzo morto e le comete *en won de gunst van het publiek met* Il prete bello *(1954). Van deze lyrische, licht precieuze prozaïst is één Nederlandse vertaling verschenen, van de roman* Il padrone *(‘De grote baas’, Meulenhoff, 1967), die toen weinig is opgemerkt. Wij publiceren twee korte verhalen van deze intrigerende auteur, in de hoop hem in Nederland meer bekendheid te geven.*

zijn vrouw werd verrast. Hij zou er de voorkeur aan hebben gegeven om op die momenten alleen aan zichzelf of aan onbekenden te verschijnen, maar niet aan haar. Bij haar voelde hij zich alleen echt op zijn gemak in avondkleding, als de gesteven kraag en het plastrom hen een smartelijke en elegante ontoegankelijkheid oplegden, die ‘het geheim van hun bekroning’ vormde.

En toch raakte hij soms met genoegen haar krullen aan of een van haar jurken van crèpe Georgette die hij haar eleganter vond staan dan haar andere zeer elegante japonnen; soms keek hij met genoegen hoe ze lachte, en één keer voelde hij zijn hart een slag overslaan toen ze struikelde en bijna viel, als een bijziend kind. Maar het was een zeer bloedeloos genoegen, en hij dacht met weemoed terug aan hun jonge liefde: toen hij haar aantrof in het weiland terwijl ze op hem stond te wachten: wat molliger, een beetje bezweet, met niet onthaarde oksels, een en al siddering net als sommige, uiterst zeldzame volbloedmerries, haar korte, rode, krullende haar dat door een natuurlijke krul goed viel, de droge en trillende handen die nog niet klam en zacht van de crème waren. En het verdriet dat niet alleen ontstond uit het gevoel van de vergankelijkheid van alles, maar vooral uit het gevoel van hun onmogelijkheid zich te vernieuwen en opnieuw geboren te worden in dezelfde personen (zij twee), was volgens de man door zijn schuld de oorzaak van de schaamte die hij tegenover haar voelde.

De echtgenote, die een lange vrouw was geworden met kort, rood krullend haar, onbezonnen ogen en een kinderlijke, wereldse glimlach die de weinige, kleine rimpels aan weerszijden van haar ogen en mond gladstreek, had niet alles wat hij had begrepen, begrepen; wat hij had willen uitleggen, maar niet met woorden, had zij echter wel ‘gevoeld’ vanaf de eerste dag dat haar man in een andere kamer ging slapen. Vanaf dat moment was ze het blijven ‘voelen’, misschien omdat ze het niet wilde begrijpen of simpelweg omdat haar karakter steeds minder ‘fysiek’ was geworden en ernaar neigde - ook door haar opvoeding - een echtelijke liefde te ervaren, die heel sterk maar ook vaag was.

Eenmaal in het huis liep de man een van de twee in een boog lopende trappen op die naar de ontvangstsalon leidden, daarna ging hij de kleine lift in en kwam in een helwitte zitkamer annex serre met grote witte azalea's, waar zijn vrouw en kinderen hem opwachtten; hij groette allen (hij kuste zijn echtgenote op een slaap) en hij

begaf zich naar de eetkamer: die was ovaal met helder azuurblauw geverfde muren waaraan tegenover elkaar twee landschappen van Longhi hingen. In deze kamer stonden aan vier zijden grote azalea's met roze bloemen op piëdestals van helder azuurblauw porselein. Voor de schilderijen stonden twee jonge bedienden in zwarte jas en grijze broek, naast de deur de butler in gestreepte broek en zwart jacquet.

De man wachtte tot zijn vrouw naar binnen ging en aan een uiteinde van de tafel ging zitten; toen ging ook hij zitten aan het andere uiteinde, en meteen na hem gingen de twee kinderen zitten, zijn dochter rechts van hem, zijn zoon links. De man maakte met zijn zoon grapjes in het Engels (de jongen was vrolijk, maar te ‘welopgevoed’ en zwak, en hij sprak beter Engels dan Italiaans), daarna - alsof hij zich wilde troosten - nam hij de hand van zijn dochter in de zijne, terwijl hij glimlachte en haar in de ogen keek. Maar in plaats van zich te troosten, werd hij volstrekt onverwacht ontroerd omdat hij in zijn vijftienjarige dochter diezelfde *allure* terugzag, die haar moeder had toen ze elkaar leerden kennen. Hij trok haar met een oneindige tederheid tegen zich aan en liet zijn gezicht zakken in de helm van krullend en naar geiteleer geurend haar. De maaltijd verliep zoals altijd: de twee bedienden volgden de zeldzame gebaren van de butler op (zowel de butler als de bedienden wisten dat er geen enkel gebaar nodig was, maar ze maakten de gebaren toch) en ze voerden datgene wat ze gewend waren te doen in volmaakte stilte uit, net als in een stomme film.

Bij de koffie gingen de kinderen weg (de dochter struikelde) en het echtpaar bleef alleen in de enorme salon met de ramen geopend. Ze zaten wat in stilte (er was het zachte geluid van een grasmaaimachine te horen), daarna spraken ze over de Bangkok-reis van een zeer beroemd couturier, die regelmatig bij hen thuis kwam, en daarna over het eventuele, wenselijke huwelijk of de verbintenis van een met hen bevriende weduwe en een arme, maar jonge en knappe, ‘respectabele’ hoogleraar die hun vriendin had gered van het alcoholisme. Ze zwegen (de man sloot zijn ogen), vervolgens vouwde de man een krant open en bladerde hem aandachtig door, en hij deed dit op zo'n manier dat hij die niet volledig tussen zichzelf en zijn vrouw in hield. Zo nu en dan sloeg hij haar in stilte gade, legde de krant op zijn knieën en bekeek haar wat langer. Hij wilde net weer gaan praten (hij wist niet wat hij zou zeggen, maar hij wist dat

hij het zou zeggen), toen zijn vrouw opstond, zijn hand een ogenblik drukte en plotseling van haar man wegliep, en nadat ze zich naar de telefoon - die zich naast het raam bevond - had begeven, begon ze met een vriendin een lang, haast stilzwijgend telefoongesprek, dat haast uitsluitend uit glimlachjes bestond. Hij stond op, liep naar haar toe, kuste haar op een slaap en ging weg.

Eenzaamheid
Goffredo Parise
(Vertaling Anna Kapteijns en Ike Cialona)

Op een avond tegen het einde van de winter ging een vrouw van vijftig, die zich eenzaam voelde omdat haar minnaar er nooit was en haar huis leeg was, zonder veel zin naar een lezing met een drankje na. Het was een saaie bedoening, waar ze voor de zoveelste keer dezelfde mensen zag die ze haar hele leven al kende en met wie ze de gebruikelijke frasen wisselde en een paar roddels: geroddel schudde haar, die geen roddelaarster was maar een alleenstaande vrouw, een beetje wakker. Vooral geroddel over liefdesgeschiedenissen waarin zij, jammer genoeg, nooit een rol speelde. Maar deze keer schudde het haar niet erg wakker en op dat uur, voor het avondeten, (het was half negen), voelde ze dat haar oogleden zwaar werden terwijl ze daar stond met het gebruikelijke glas in de hand.

Ze was niet bijzonder goed gekleed, zoals dat hoort bij dergelijke gelegenheden: ze had een donkerblauwe, stoffige wollen jas aan. Haar handen, de hand waarmee ze het glas vasthield, waren al een beetje oud, maar ze had de vingers van een meisje, een beetje krom en kinderlijk, als van een schoolmeisje dat met tegenzin haar pen vasthoudt en zich met inkt bevlekt. Ze was geen mooie vrouw maar ze bewoog zich nog steeds op een kinderlijke manier en had de gewoonte om op een nog kinderlijker manier haar hand door haar krullende haar te halen. Haarverf verhulde haar grijze haar dat witblond geworden was omdat ze al een tijdje niet naar de kapper was geweest. Ze had smalle, eigenzinnige lippen en als ze lachte zag je kleine, sterke tandjes.

Tegen negenen begonnen de mensen uiteen te gaan en ook zij ging weg, de avond in die al aan lente deed denken: een geur, een verre zoelte, dat was alles. In het steegje zag ze een paar jongens. Eén met een bos krullend haar, gymschoenen en een zwartleren jack, een van de velen die er rondlopen, kwam op haar af en zei op en neer wippend tegen haar: ‘Je bent aardig, hoe heet je? Ik wil je nog eens zien.’

De vrouw voelde heel even een slaperige aarzeling, uit angst dat hij haar tas zou afpakken; maar toen zei ze toch haar naam en schreef, na pen en papier uit haar tas te hebben opgediept, zelf haar telefoonnummer op. Dat verbaasde haar, maar pas toen ze het al gedaan had, besefte ze dat ze verbaasd was. Daarna ging ze te voet naar huis.

Thuis maakte ze een blaadje klaar met een ei, wat kaas en brood, keek televisie en ging toen naar bed. Het huis was leeg, ze voelde zich alleen, maar dat kwam sinds ruim een jaar wel vaker voor. Ook verveelde ze zich erg. Zo nu en dan was ze treurig en wou ze dat iemand iets ondernam. Ze had een slaappil ingenomen en viel meteen in slaap.

Om drie uur 's nachts werd ze gewekt door de telefoon: het was de jongen die haar op straat had aangesproken, met een heldere, vrolijke stem vroeg hij of hij naar haar toe mocht komen. De vrouw zei nee en viel weer in slaap. Maar ze werd een uur later wakker gebeld en daarna nog twee keer. Ze onderging die nachtelijke telefonades, waaraan ze niet gewend was, nogal passief; maar haar passiviteit veranderde al gauw in een vreemd gevoel van angst en interesse: een dief, een profiteur, wie was hij en waarom belde hij? Tot haar grote verbazing voelde ze dat kleine sprankje hoop dat ze al heel lang niet meer gevoeld had en ze glimlachte, nog niet helemaal overtuigd en nog steeds verbaasd.

De volgende dag belde de jongen 's middags weer op en zei, alsof er in die paar uur een gewoonte geschapen was: ‘Met Mario.’

‘O, dag,’ antwoordde de vrouw en werd passief.

De volgende dag, tijdens het derde of vierde telefoontje, vroeg de jongen weer of hij haar mocht komen opzoeken en drong aan. De vrouw voelde zich lusteloos, verveeld, triest om het lege huis en om het gemis van haar minnaar die ze al een maand niet had gezien en zei ja. Even later, een paar minuten later, hoorde ze de bel.

‘Mario,’ zei de jongen door de intercom en in een oogwenk stond hij voor de deur, kwam binnen, nam haar meteen in zijn armen en wilde haar zoenen. De vrouw maakte zich los, maar met moeite, want de jongen hield haar met zijn gespierde armen stevig vast. Ze stonden in de deuropening en de vrouw rook de geur van zijn openhangende leren jack waaruit zijn borstharen staken. Die haren roken lekker.

Het was haar gelukt zich los te trekken en de jongen stak zijn rech-

terschouder naar voren en liep met opgeheven hoofd, in een plotseling gebaar van onmetelijke en bijna waanzinnige trots, het huis uit en smeet de deur dicht. De vrouw bleef verbaasd en ook een beetje gespannen achter zonder goed te weten waarom. De hele avond dacht ze aan die vreemde ontmoeting die haar nieuwsgierigheid wekte en die, al durfde ze het niet tegen zichzelf te zeggen, haar bang maakte.

Tijdens het avondmaal met vrienden vroeg ze zich af: ‘Zou hij beledigd zijn?’ en ze hoorde niet waar de anderen over praatten.

's Nachts werd ze twee keer door de jongen wakker gebeld. Hij zei: ‘Met mij’ en lachte een waanzinnig lach die haar aan dat trotse gebaar deed denken.

De vrouw zei: ‘Waar ben je? Ik hoor lawaai,’ maar de jongen had weer opgehangen.

Het was twee uur. De tweede keer, om vijf uur 's morgens, gebeurde hetzelfde, maar zijn lach duurde langer en deed de vrouw huiveren alsof ze bang was. Ze zei deze keer niets, maar bleef aan de telefoon omdat geen van beiden iets zei: ze hoorde alleen een verre sirene en daarna werd de verbinding verbroken.

Een paar dagen lang was de vrouw heel gespannen en dacht, na vele jaren, geen ogenblik aan haar minnaar. In plaats daarvan wachtte ze zonder het te beseffen dag en nacht op de telefoontjes van de jongen, die niet kwamen. Ze ging nog maar heel kort het huis uit, verder bleef ze thuis bezig en als ze uitgenodigd werd voor de lunch of het avondeten ging ze niet. Ze kon zich hem nog maar nauwelijks herinneren: die krullen, dat trotse gebaar dat bij hem een gebaar van mannelijkheid was geworden, van moed, van verachting voor de wereld van alledag (had ze hem horen zeggen dat hij de dag verafschuwde of had ze dat gedroomd?), zijn armspieren, zijn borstharen die tegen haar gepoederde wang prikten, de geur van zijn leren jack, zijn nachtelijke, heerszuchtige stem als van een acteur in een detective-film. Als ze daar aan dacht, huiverde ze.

Ze was zenuwachtig en begon, voor de eerste keer in haar leven, te roken: ze rookte onhandig, als een kind rook uitpaffend, een pakje per dag. Ze ging de deur niet uit.

Op een middag belde de jongen op. Hij zei alleen maar: ‘Zal ik komen?’ en de vrouw zei ‘Ja’ met een dun stemmetje, zo groot was haar emotie.

Snel kamde ze haar haar, maakte zich op, trok andere kleren aan.

Maar de jongen kwam niet. Drie dagen later, tegen de avond, belde hij aan. Ze zag hem voor de deur staan, lang en met die plukjes borsthaar. Ze liet hem binnen.

De jongen zweeg, zijn ogen verscholen achter een spiegelende bril. Hij hield zijn opgeheven hoofd een beetje scheef en zijn ietwat kromme rug gestrekt en de vrouw besefte dat hij lang was: het leek haar of er in het onbeweeglijke huis een beetje lucht bewoog. Hij liep rond alsof hij de flat moest taxeren, met misprijzen om zijn vlezige lippen, zonder de vrouw die hem volgde aan te kijken. Daarna plofte hij met gespreide benen op een divan. Hij keek de vrouw strak aan met die onmetelijk trotse blik, zonder een woord te zeggen.

Op een bepaald moment zag hij een radio, zette hem aan, zocht modieuze muziek en deed zonder een woord te zeggen een paar danspassen, waarbij hij met zijn lichaam schudde en zijn borstkas uitzette; ook liet hij zijn ogen rollen op de maat van zijn bewegingen. Toen pakte hij de vrouw plotseling bij een arm en trok haar omhoog van de divan waarop ze als een schoolmeisje zat: hij kuste haar heel lang, terwijl hij zich tegen haar aandrukte, wierp haar op de divan terwijl hij haar bleef zoenen en hield haar daar een tijd die de vrouw erg lang leek. Daarna bedreef hij de liefde met haar, rollend met zijn ogen als in een soort delirium.

De vrouw voelde een ongekend genot, sidderde, kronkelde, schreeuwde. De jongen stond op en keek haar, nog steeds in dat delirium, langdurig aan, staande op wijd gespreide benen voor haar die hem aankeek zoals je een cobra aankijkt die vlak voor je ligt.

Pas na een hele tijd bracht de jongen zijn kleren op orde en liep met langzame, onhoorbare stappen op zijn rubberzolen naar de deur.

De vrouw volgde hem een stukje, met gebogen rug en verwarde haren, en toen de jongen de deur al open had zei ze: ‘Mario’ met een dunne, smekende stem, maar hij had de deur al dichtgedaan.

Gedempte geluiden van rubber op de trap, stilte. De vrouw liep gebogen de slaapkamer in en wierp zich met bonzend hart op bed, maar kort daarna viel ze in slaap en droomde een kinderlijke droom: van iets als Dracula, iets nachtelijks en zwaveligs.

De maanden verstreken en de vrouw ging als gehypnotiseerd haar huis niet uit. De telefoon ging bijna elke nacht. Dan klonk er een ‘hallo,’ van hem, en daarna werd de verbinding verbroken. Zo nu en dan kwam de jongen langs, gehuld in zijn pantser van trots, be-

dreef de liefde met haar, stelde zich ten toon, bleef zwijgen en ging weg. De vrouw rookte vele sigaretten per dag en dwong zichzelf tot haar gewone, soms sociale, soms mondaine bezigheden, maar rende dan weer naar huis en wachtte daar op het gerinkel van de telefoon of een bezoek.

Soms gaf ze de jongen geld; hij deed dan een paar minuten ontzettend beledigd en nam het dan aan; zo nu en dan bracht hij een doos bonbons mee. De vrouw overreedde hem om zich uit te kleden en zag dat zijn lichaam overdekt was met littekens, vooral op de polsen, paars van kleur. Daardoor voelde ze zich net zo aan getrokken en tegelijk afgestoten als de eerste keer.

In diezelfde dagen en maanden, maar al tegen de zomer, tuurde op vele kilometers afstand een eenzame man door een verrekijker vanuit het dichte struikgewas naar fazantenparen die op voer afkwamen dat hij zelf voor ze had uitgestrooid. De man bestudeerde ze: de vrouwtjes gingen voorzichtig op het voer af, trillend van angst, en onmiddellijk kwam het mannetje achter ze aan en pikte ze hard op hun kopjes tot ze plaats voor hem maakten, waar het voer lag. Het mannetje nam hier en daar een hapje en joeg steeds de vrouwtjes van het voer weg; daarna draaide het met een heerszuchtig air om de schuwe, angstige vrouwtjes heen, met zijn piepkleine oogje.

En de vrouwtjes leken hem blij te gehoorzamen toen hij besloot om als eerste weg te gaan en in het struikgewas te verdwijnen met zijn lange, kleurige staart in de lucht.

Eind augustus
Cesare Pavese[*]
(Vertaling Max Nord)

Op een augustusnacht, zo een waarin een lauwwarme, onstuimige wind waait, liepen we op het trottoir te slenteren zonder veel te praten. De wind, die ons onvoorziene strelingen bezorgde, sloeg een geurige golf over mijn wangen en lippen en woei dan verder tussen de reeds droge bladeren in de laan. Ik weet nu niet of die zoelte een vrouw of de bladeren van de zomer voor me opriep, maar mijn hart liep onverwacht zo vol dat ik stilstond.

Clara wachtte, half naar mij toegedraaid, tot ik weer door zou lopen. Toen een nieuwe windvlaag ons bij een kromming van de straat overviel, hield Clara zonder op te kijken zelf stil om opnieuw op me te wachten. Voor de deur vroeg ze of ik het licht wou aandoen of nog wat wilde wandelen. Ik bleef even besluiteloos op de stoep staan - ik luisterde naar een droog blad dat over het asfalt ritselde - en zei tegen Clara dat ze vast naar boven moest gaan, dat ik gauw ook zou komen.

Toen ik na een kwartiertje boven kwam, ging ik voor het raam zitten roken terwijl ik de geur van de wind snoof en Clara mij door de kamerdeur vroeg of ik nu kalmer geworden was. Ik zei dat ik op haar wachtte en een ogenblik later stond ze naast me in de donkere kamer, leunde tegen mijn stoel en genoot zwijgend van de zoele wind. Die zomer waren we bijna gelukkig, ik kan me niet herinneren dat we ooit twist hadden en we brachten lange uren door met elkaar voor we insliepen. Clara begrijpt alles en in die tijd hield ze echt van me; ik hield ook van haar en het was niet nodig het uit te spreken. En toch weet ik nu dat onze tegenspoed die nacht begon.

* *Cesare Pavese (1908 Santo Stefano Balbo (Cuneo) - 1950 Turijn) publiceerde in de jaren dertig essays en veel vertalingen uit het Engels (o.a. Melville, Joyce, Dos Passos, Stein, Defoe). Zijn dichtbundel* Lavorare stanca *(Werken maakt moe) verscheen in 1936, in definitieve vorm in 1943, na de val van het fascistische regime. Zijn antifascisme leidde na de oorlog tot het lidmaatschap van de communistische partij en medewerking aan de partijkrant* L'Unità. *In die jaren na de oorlog was hij een stuwende kracht bij de uitgeverij Einaudi. Daarnaast publiceerde hij toen ettelijke romans en verhalenbundels, voor het merendeel in het Nederlands vertaald. Vermaard is het postuum uitgegeven literair-filosofisch dagboek* Il mestiere di vivere *(Leven als ambacht).*

Was Clara geprikkeld geworden door mijn onrust, had ze maar niet zo gedwee op me gewacht. Ze had me kunnen vragen wat me toch bezielde, ze had het zelf kunnen proberen te raden, temeer omdat zij het had aangevoeld, - maar ze had niet, wat ze deed, zo begrijpend moeten zwijgen. Ik verafschuw mensen die zeker zijn van zichzelf, en die nacht verafschuwde ik voor het eerst Clara.

Die nachtelijke wervelstorm had, zoals wel meer gebeurt, onverhoeds een oude vreugde weer onder mijn huid en in mijn neus tot leven gebracht, een van die simpele herinneringen, even verborgen als ons lichaam, en er als het ware mee vergroeid sedert de kinderjaren. De kust waar ik geboren ben, werd 's zomers door badgasten bevolkt en lag te bakken onder de zon. Het waren drie, vier maanden van een leven dat altijd verrassend en afwisselend was, onrustig, hachelijk, als een reis of een verhuizing. De huisjes en steegjes wemelden van de kinderen, families, halfnaakte vrouwen zo prikkelend dat ik ze niet langer als vrouwen zag en ze de baadsters noemde. De kinderen daarentegen hadden namen, als de mijne. Ik sloot vriendschap en nam ze mee in de boot of ging er met ze vandoor naar de wijngaarden. De kinderen van de baadsters wilden van 's morgens vroeg tot 's avonds laat aan zee blijven: ik kon ze er moeilijk toe krijgen achter de muurtjes te spelen, op de heuvels, in de bergen. Tussen de bergen en het dorp waren veel villa's en tuinen, en als de storm tekeer ging aan het eind van de zomer, rook de wind doordringend naar verdorde planten, naar bloemen die platgetrapt op de keien lagen.

Clara nu weet dat die nachtelijke windstoten me aan die dagen herinneren. En zij bewondert - of bewonderde - me zo dat ze glimlacht en zwijgt als ze ziet dat die herinnering me overvalt. Als ik daarover met haar praat en haar ervan vertel, vliegt ze me bijna om de hals. Dat is de reden waarom zij niet weet dat ik die nacht merkte dat ik haar verafschuwde.

Er schuilt in die jeugdherinneringen iets dat de lichamelijke genegenheid - zelfs die van Clara - niet verdraagt. In die zomermaanden die nu eenmaal in de herinnering eenzelfde kleur hebben, sluimeren ogenblikken die door een sterk gevoel of een woord opeens gewekt kunnen worden en onmiddellijk begint dan de ontsteltenis van de afstand, het ongeloof om zoveel vreugde terug te vinden in een verdwenen, bijna vernietigde tijd. Een jongetje - was ik dat? - stond 's nachts stil aan de rand van de zee - bij de muziek en

de onwerkelijke lichtjes van de café's - en de wind snuffelde - niet die gewone zeewind, maar een onverwachte windstoot van een zonverbrande, exotische en tastbare bloemengeur. Dat jongetje kon zonder mij bestaan, inderdaad, het bestond zonder mij, en het wist niet dat zijn vreugde, na zoveel jaren, ongelooflijk, in een ander, een man, weer zou opbloeien. Maar een man veronderstelt een vrouw, *de* vrouw; een man kent het lichaam van een vrouw, een man moet een vrouw omhelzen, strelen, overmeesteren, een van die vrouwen, zwart van de zon, die onder de lichtjes van de café's aan zee hebben gedanst. De man en het jongetje weten niet van elkaar en zijn op zoek naar elkaar, zij leven samen en weten het niet en als ze elkaar terugvinden hebben ze behoefte om alleen te zijn.

Die arme Clara hield die nacht van mij, zoals altijd. Misschien hield ze nog meer van mij, want ook zij heeft haar eigenaardigheden. Soms spelen wij het mysterie tussen ons weer op te roepen, te begrijpen dat elk van ons een vreemde is voor de ander en zo aan de eentonigheid te ontsnappen. Maar ik kon haar nu eenmaal haar vrouw-zijn niet vergeven, vrouw die de vervlogen geur van de wind verandert in geur van vlees.

Vertaalde poëzie

Drie gedichten
Milo de Angelis[*]
(Vertaling Karel van Eerd)

De stelling

Dat je op aarde je leven inzet voor een volmaakte
zet, het volmaakte ogenblik, en echt
zonder bluffen zegt ‘ik zet mijn leven in’
en niet het kind bent dat valt
denkt dat je zelf pijn hebt, en dat kind wordt,
en evenmin het tegendeel, het ondoorgrondelijk
morgen, dat alles herhaalt van paalwoning tot radar
maar toch altijd nu is
niet-essentieel maar noodzakelijk, zoals winnen
van deze partij, aanvallen met de torens
snappen dat je spoedig
moet opgeven.

La posizione

Che si gioca la vita, sulla terra, per una mossa
perfetta, il momento perfetto, e veramente
senza bluffare dice ‘mi gioco la vita’
e non è il bambino che cade
crede che il dolore sia suo, e lo diventa,
e neanche il suo opposto, il domani
profondo, che ripete tutto dalle palafitte ai radar
eppure è sempre ora
inessenziale ma necessario, come vincere
questa partita, attaccare con le torri
capire che la sua resa
si avvicina.

* *Milo De Angelis (Milaan 1951) debuteerde in 1976 in boekvorm met* Somiglianze *(Gelijkenissen), waaruit deze drie gedichten zijn gekozen. Het jaar daarop startte hij het poëzietijdschrift* Niebo *(Pools voor ‘hemel’), met een poetica los van elk realisme, idealisme of engagement, maar van de ‘de door niemand gedroomde droom’.*

Niet weggaan

... en blijf van me houden ook als alles voorbij is
alles, ook deze belofte
die je me nu huiverend doet...

andere handeling, de wijngaard, het plukken
van deze stoffige zoete muskaatdruiven
met mieren
die gehaast langs de paden
van zweet op mijn rug lopen
onder een zon die alles droogt
terwijl het vlakland zich uitstrekt, en iets
dat enorm was uit het zicht verdwijnt
aan de angst ontglipt, tot het vaag ongemak
dat het niets meer betekent, tot de laatste
huivering, niets

... liefste, ik kan niet, trouw bestaat niet, zo waar ik leef
ik kan niet, ik heb het echt gewild, maar de golven
sleuren me mee
binnenkort glimlach ik ook om deze kreet...

Non andare

- e amami anche quando ogni cosa finirà
ogni cosa, anche questa promessa
che ora, tremando, mi fai...

un'altra azione, nella vigna, per cogliere
questo moscato polveroso e dolce
tra le formiche
che percorrono il sudore
della schiena, affrettandosi
in un sole che asciuga tutto
mentre la pianura si allarga, e qualcosa
che era enorme scompare
scivola dal terrore fino al disagio
di diventare indifferente, fino all'ultimo
tremito, nulla

... amore, non posso, non c'è fedeltà, mai, se ora vivo
non posso, l'ho tanto voluto, ma le onde
mi trascinano
tra poco sorriderò anche di questo grido...

Redelijk

Veroordeeld zijn
toch te proberen
iets op de kop te tikken in deze winkelstraat vol volk
maakt een eind aan
het goedkope drama niets te zijn
langs deze etalages
moet je hun logica volgen, kopen
wat ze uitstallen: antwoord
historisch antwoord
voor wie nog iets meer bestelt en meteen
maar voor zelfmoord een vals recept inlevert, wacht,
de bijsluiter leest, geen pijn meer aankan
voor hetgeen hij wil.

La ragione

La condanna
di tentare lo stesso
per qualcosa, su questo marciapiede, pieno di gente
finisce
la tragedia comoda di non essere nulla
bisogna continuare
il loro discorso, nelle vetrine, comprare
ciò che espongono: una risposta
una risposta storica
a chi domanda altro e subito
ma per uccidersi consegna la ricetta falsa, aspetta,
scruta, non può soffrire più
per quello che vuole.

Gedicht
Nanni Balestrini
(Vertaling Karel van Eerd)

Tussen de twee samenlevingen doorslippend is Juffrouw Richmond gretig getuige van de strijd voor volledige werkgelegenheid

2000 misschien 4000 werkelozen
de ramingen zijn niet nauwkeurig
die krachtens oud recht het prachtige
plein bezetten zullen binnen luttele

uren in het net terechtkomen en naar de
guillotine worden gestuurd een verordening
van de burgemeester beschikt immers hun
gevangenneming en vernietiging middels

euthanasering met name de guillotine
om een eind te maken aan het ernstig gevaar
van besmetting via ziektekiemen
waarvan de werkelozen dragers zijn

er is tegenwoordig ruime documentatie
waaruit blijkt dat deze individuen
algemeen worden beschouwd als dragers
en overdragers van gezagsondermijning

Sgusciando tra le due società la signorina Richmond assiste assetata alla lotta per la piena occupazione

2000 o forse 4000 disoccupati
i calcoli non sono precisi
che per antico diritto occupano
la splendida piazza tra non molte

ore cadranno nella rete e saranno
avviati alla ghigliottina un'ordinanza
del sindaco infatti ne dispone la
cattura e la distruzione con sistema

cutanasico la ghigliottina appunto
per por fine al grave pericolo
di infezione tramite germi dei
quali i disoccupati sono portatori

* *Nanni Balestrini (Milaan 1935) was een van de voormannen van de Nieuwe Avantgarde in de jaren zestig (waarvan in Nederland Edoardo Sanguineti en Antonio Porta enige bekendheid genieten), o.a. een van de redacteuren van de roemruchte bloemlezing* Gruppo '63 *(Groep 63). Als links-radikaal engageerde hij zich met de contestatie van het eind van dat decennium, toen overigens de NA als groep niet meer functioneerde. In die politieke positie volhardend kwam hij aan het begin van de jaren tachtig in conflict met de justitie. Hij schreef ettelijke romans, in quasi-documentaire stijl. In zijn poëzie daarentegen volgt hij een 'metaforische lijn'. Typerend is de allegorie van Juffrouw Richmond, een vogelvrouw met de fantastische pracht van pauwenstaart en paradijsvogel, staande voor de Revolutie, die onuitspreekbaar is geworden, in* Le ballate della signorina Richmond *(De ballades van Juffrouw Richmond), waaruit deze satire is gekozen.*

c'è ormai una vasta pubblicistica
che informa come questi soggetti
siano universalmente ritenuti porta
tori e trasmettitori di sovversione

[Nederlands]

het burgemeestersbesluit was dus geboden
maar bij gebrek aan guillotines zullen
de werkelozen gevangen worden in netten
door specialisten aangebracht vervolgens

onthoofd met normale slagersmessen
en ten slotte na nadere analyses verbrand
waarom met de guillotine vraagt men zich af
omdat zegt Zangheri's handboek de dood dan

sneller komt en minder wreed overeenkomstig
de terzake geldende eisen krachtens de
wet en internationaal erkende regelingen
tevens om te vermijden voegt iemand toe

dat lieden met kwade bedoelingen er aan
verdienen door ze in de handel te brengen
de huisvrouw weet dat ze moet oppassen
met onthoofde werkelozen

wat zullen de nette mensen ervan vinden
die mogen per slot niet ontevreden zijn
we elimineren een ernstig gevaar
voor het nationaal welzijn we saneren

een quantum echt onverdragelijke smeerboel
en laten we dat niet vergeten neutraliseren
een permanente aanslag op standbeelden kapitelen
staat en kapitaal is Bleekers commentaar

wanneer de werkelozenvangst plaatsheeft
niet rondvertellen alstublieft bij zonsopgang
een van de komende dagen willen we nota bene
geen pleinen overvol van nieuwsgierigen

de werkelozen aangemerkt als dragers
van gezagsondermijning ergo vijanden van het
welzijn der natie zijn ontsnapt aan de vangst
vanwege het gemeentebestuur georganiseerd

[Italiaans]

la decisione del sindaco perciò s'impo
neva ma non possedendo ghigliottine i
disoccupati saranno acchiappati dalle
reti tese da personale specializzato poi

decapitati con normali coltelli da macellaio
e infine dopo altre analisi bruciati
perché ghigliottinati si chiede la gente
perché risponde il zangheri sarà la morte

piú rapida e meno crudele proprio come
richiedono in questi casi leggi e rego
lamenti internazionalmente riconosciuti
e anche per evitare aggiunge qualcuno

che vi siano malintenzionati che
approfittino per metterli in vendita
la massaia sa che deve diffidare
di disoccupati decapitati

che cosa ne penseranno i borghesi
dovrebbero non essere scontenti in fondo
toglieremo di mezzo un pericolo serio
per la salute pubblica facciamo pulizia

di certe sporcizie veramente insopportabili
e non dimentichiamolo neutralizziamo
una minaccia costante a statue e capitelli
a stato e capitale commenta Varechina

quando avverrà la cattura dei disoccupati
questo non lo dica in giro presto all'alba
di uno dei prossimi giorni sa non vogliamo
avere le piazze affollate di curiosi

i disoccupati indicati come portatori
di sovversione quindi nemici della
pubblica salute sono sfuggiti alla cattura
disposta con ordinanza del sindacato

[Nederlands]

gisterochtend tussen 5.30 en 6 uur
had personeel van gemeente en openbare
slachthuizen de netten uitgelegd op het plein
dat normaliter overvol is van werkelozen

en ze bestrooid met vogelvoer misschien
het gevaar voorvoelend zijn enkele
werkelozen van de daken neergedaald die
enkelen zijn behoedzaam op de netten

afgegaan en pikten op een slimme manier
van het voer dat zich rondom de netten
bevond goed oppassend dat ze er niet van
boven af inkwamen de meeste werkelozen be

keken hun manoeuvres en verroerden zich niet
op een gegeven ogenblik heeft men ook
een werkeloze van oudere leeftijd
als een ploegleider zien neerduiken op

twee of drie jongere werkelozen die
tot binnen in het net wilden neerdalen
en ze op de kop en de rug pikken
aldus ze dwingend terug te gaan

het schijnt dat nu deskundigen van b en w
een nieuwe strategie gaan bestuderen om
ze te vangen anderzijds verklaart de ggd
dat het percentage met gezagsondermijning

besmette asocialen wellicht 30 à 40 is
derhalve zou een deel van de gevangenen
na adequate controles in vrijheid
gesteld kunnen worden men heeft

besloten een paar dagen te wachten eer
opnieuw te pogen ze te vangen intussen
zullen ze dagelijks op vaste tijden worden gevoerd
om ze er weer aan te wennen op het plein te dalen

[Italiaans]

ieri mattina tra le 5,30 e le 6
incaricati del comune e dei pubblici macelli
avevano predisposto le reti nella piazza
solitamente affollata dai disoccupati

e le avevano cosparse di becchime forse
presagendo il pericolo i disoccupati sono
scesi in pochi dai tetti delle case quei
pochi si sono avvicinati guardinghi alle

reti e intelligentemente hanno beccato
il mangime che si trovava intorno alle
reti guardandosi bene dall'entrarvi dall'
alto la maggioranza dei disoccupati osser

vava senza muoversi i loro movimenti
c'è stato un momento anzi in cui si
è visto un disoccupato piú anziano
quasi un capogruppo slanciarsi verso

due o tre disoccupati piú giovani che si
proiettavano verso la rete per entrarvi
e beccarli sulla testa e sul dorso
costringendoli a tornare indietro

sembra che adesso gli esperti sindacali
studieranno una nuova strategia per cat
turarli d'altra parte i sanitari affermano
che gli emarginati affetti da sovversione

potrebbero essere circa il 30-40 per cento
conseguentemente parte di quelli catturati
potrebbero essere rilasciati in libertà
dopo gli opportuni controlli è stato

deciso di attendere qualche giorno prima di
tentare nuovamente di catturarli intanto
verranno nutriti ogni giorno a orari fissi
per riabituarli a scendere nella piazza

[Nederlands]

de werkelozen vervolgd door een verordening
van de burgemeester die ze wil guillotineren
omdat ze met gezagsondermijning besmet zouden zijn
hebben een tweede aanval te verduren gekregen

28 van hen zijn in de val gelopen
heel gewiekst hadden ze de voorafgaande dagen
kans gezien te ontkomen aan de hinderlagen
en valkuilen door het gemeentepersoneel

gelegd en aldus de hoogheid van het gemeente
gezag in de waagschaal gesteld maar
gisteren meldde zich bij de burgemeester een type
met pijp een zeker heer Mes specialist

in de vangst van wilde dieren dat type
zei laat mij het proberen en ze lieten
het hem proberen 's middags spande hij
op het plein een net van 15 vierkante meter

aan paaltjes bevestigd met een stevig elastiek
in de buurt strooide hij een hoeveelheid
vogelvoer terwijl hij iets murmelde dat een
lokroep voor kippen kon zijn zo iets als

pakken pikken aangepast aan de werkelozen die
al gauw massaal toestroomden om al die
godsgaven op te pikken de heer Mes gaf toen
een harde ruk aan het elastiek het net

ging los en viel over de werkelozen heen
maar op dat moment bij het bedienen van
het apparaat struikelde de technicus en zeer
veel kameraden zagen kans te ontkomen

slechts 28 van hen bleven gevangen achter
de val heeft dus gefunctioneerd zou
nog beter gefunctioneerd hebben als
de jager niet van zijn stuk was geraakt

[Italiaans]

i disoccupati perseguitati da un'ordinanza
del sindaco che vuole ghigliottinarli
perché sarebbero affetti da sovversione
hanno subito un ulteriore attacco

28 di loro sono caduti in trappola
astutissimi nei giorni precedenti
erano riusciti a sfuggire alle insidie
e ai trabocchetti tesi dagli incaricati

del comune mettendo a repentaglio
la dignità dell'autorità municipale ma
ieri si è presentato al sindaco un tipo
con pipa un certo signor Lama specialista

nella cattura degli animali selvatici il
tipo ha detto lasciatemi provare e lo hanno
lasciato provare a mezzogiorno ha disteso
sulla piazza una rete di 15 metri quadrati

corredata di paletti e un robusto clastico
ha sparso nelle vicinanze una certa quantità
di becchime borbottando qualcosa che poteva
essere un richiamo per polli una sorta di

piú piú ma adatto ai disoccupati i quali
si sono presto affollati a beccare tutto
quel ben di dio il signor Lama allora
ha dato uno strattone all'elastico la rete

è scattata e si è rovesciata sui disoccu
pati ma in quel momento manovrando l'at
trezzo l'operatore è inciampato e moltis
simi compagni sono riusciti a fuggire

ne sono rimasti prigionieri soltanto 28
la trappola dunque ha funzionato
avrebbe funzionato ancora meglio se
il cacciatore non si fosse emozionato

[Nederlands]

hij raakte van zijn stuk omdat het plein aan alle
kanten rondom de vangstlokatie vol volk stond
op het moment dat voor de werkelozen het
gevaar het grootste was klapte een van die

toeschouwers hard in de handen hopend
dat het lawaai ze op de vlucht zou jagen
een ander gaf het volgende commentaar
maar waarom ze vangen en doodmaken

men zou ze kunnen genezen louter door toediening
samen met het vogelvoer van adequate doses
chloramfenicol dat twee functies heeft
ten eerste de gezagsondermijningsbacillen doden

ten tweede de uitwerpselen steriliseren die de wl
zowat overal laten vallen en de fermentatie
daarvan verhinderen derhalve het corrosieëffect
op historische en artistieke stadsmonumenten

een stadgenoot met een indianenhobby riep
in herinnering dat in amerika het probleem
in het verleden is opgelost door toediening
in het voedsel van een anticonceptivum

om zo de proliferatie van de werkelozen
te verhinderen zonder het te laten komen
tot dat wrede doden ja maar was de tegenwerping
van een dierenarts amerika is daar allang mee opgeh

[Italiaans]

si è emozionato perché la piazza tutt'intorno
al luogo della cattura era piena di gente
uno di questi spettatori nel momento
di maggiore pericolo per i disoccupati

ha battuto con forza le mani sperando
che il rumore li inducesse a fuggire
un altro ha fatto il seguente commento
ma perché catturarli e ammazzarli

si potrebbe guarirli basterebbe amministrare
loro insieme al becchime opportune dosi
di cloroamfenicolo che ha due funzioni
prima uccidere i batteri della sovversione

secondo sterilizzare il guano che i disoc
depositano un po' dovunque impedendone
la fermentazione perciò l'azione corrosiva
sui monumenti storici e artistici della città

un cittadino tifoso degli indiani ha
ricordato che in america il problema
è stato risolto in passato amministrando
nel mangime una sostanza antifecondativa

cosí da impedire la proliferazione dei
disoccupati senza giungere alla crudeltà
di ucciderli tuttavia ha obiettato un
veterinario gli americani hanno da tempo abb

[Nederlands]

onder degenen die voor de studenten zijn
en die blijvend ze zouden willen behouden
zonder zich te bekreunen om gezagsondermijning
bevindt zich toch nog iemand met een vast standpunt

die beweert dit gebeuren van de jacht op
werkelozen was al die ophef niet waard
op veel andere plaatsen bestaat hetzelfde probleem
het verschil is dat op die andere plaatsen

het gemeentebestuur geruisloos beslist en handelt
ze willen de werkelozen kwijt en ze raken ze
kwijt door een opdracht aan deskundigen ervoor wakend
dat er schandaal van komt dat de publieke opinie

wordt wakker gemaakt daar worden firma's
met die taak belast welke niet minder dan honderd
lire premie ontvangen voor elk gevangen exemplaar
vanzelfsprekend worden die vervolgens verhandeld

ofwel aan werkelozenschietbanen of wie weet
misschien aan voedingswarenbedrijven die
proletariërs vooral als proteïne beschouwen maar
de protesten hebben effect gehad de werkelozen

gaan voortaan niet meer naar de guillotine maar
worden in plaats daarvan losgelaten in het open veld
men hoopt dat ze hun oriëntatiegevoel kwijtraken
en geen kans meer zien terug te keren in de stad

[Italiaans]

tra quelli che parteggiano per gli studenti
e che vorrebbero continuare a tenerseli
infischiandosi della sovversione c'è tutta
via qualcuno che non si lascia travolgere

e dice questa faccenda della caccia ai
disoccupati non meritava tanto scalpore
in molti altri posti c'è lo stesso problema
la differenza è che negli altri posti

i sindacati decidono e agiscono in sordina
vogliono liberarsi dei disoccupati e se ne
liberano incaricando gli esperti ma badando
a non sollevare scandali a non eccitare

l'opinione pubblica vi sono ditte incaricate
della bisogna le quali addirittura ricevono
cento lire di premio per ogni preda catturata
evidentemente le prede saranno poi rivendute

o ai campi di tiro al disoccupato o forse
chi lo sa a qualche industria alimentare che
nei proletari vede soprattutto proteine ma
le proteste hanno avuto effetto i disoccupati

non andranno piú alla ghigliottina verranno
invece abbandonati in aperta campagna
si spera che perdano il senso dell'orientamento
e che non riescano piú a tornare in città

De laatste inwoner van La Moglia spreekt
Giorgio Caproni
(Vertaling Karel van Eerd)

Wie ooit de eerste was, staat niet
vast. Een tweede ging hem achterna. Een derde.
Toen zijn ze, de een na de ander, allen
dezelfde weg gegaan.

Nu is hier niemand meer.

Mijn huis
alleen nog maar
is bewoond.

Ik ben oud.
Wat doe ik hier nog, waarom draal ik
hier hoog, waar binnenkort misschien
ik zelf niet eens meer er zal zijn
die mij gezelschap houdt?

Liever - weet ik wel - moest ik gaan
voordat ook ik zelf nog vertrek.
Maar ik kan niet beslissen. Ik blijf.
Het groen houdt me hier. De bomen.
De rivier. Al is de rivier hoogstens
een geluid en wat koelte
achter het lover.

[Italiaans]

Chi sia stato il primo, non
è certo. Lo seguì un secondo. Un terzo.
Poi, uno dopo l'altro, tutti
han preso la stessa via.

Ora non c'è più nessuno.

La mia
casa è la sola
abitata.

Son vecchio.
Che cosa mi trattengo a fare,
quassù, dove tra breve forse
nemmeno ci sarò più io
a farmi compagnia?

Meglio - lo so - è ch'io vada

* *Giorgio Caproni (Livorno 1912) debuteerde in 1936. Zijn belangrijkste poëzie dateert uit de jaren zestig en zeventig. Jeugdherinneringen (Genua, waar hij als kind woonde; Moeder) zijn daarin belangrijke thema's, naast dat van de reis die het leven is, met onzekere route maar vast einddoel. Typerend in zijn gekwelde opgewektheid is het hier opgenomen gedicht, uit* Il muro della terra *(De muur rond het dorp) van 1975.* La Moglia *is een verlaten bergdorp in de noordelijke Apennijnen.*

prima che me ne vada anch'io.
Eppure, non mi risolvo. Resto.
Mi lega l'erba. Il bosco.
Il fiume. Anche se il fiume è appena
un rumore ed un fresco
dietro le foglie.

[Nederlands]

's Avonds
zit ik op deze kei, te wachten.
Wachten op weet ik wat, te wachten.
Op de slaap. De dood zou ik zeggen, als ook die niet
- een tijdje geleden al - was vertrokken
uit deze streek.

Ik wacht
en luister.

('t Water,
hoeveel miljoen jaar heeft het water
dit eigen eendere geluid
over eigen keien?)

Ik voel me
kwijt in de tijd.

Of buiten
de tijd misschien.

Maar ik ben
bij mezelf. Ik wil niet
mezelf verlaten - uitgaan
uit mezelf, zoals
's nachts van onder de grond
een aardkrekel op zoek
naar ander duister.

Klaver
in de stad staat te dicht
opeen. Ik ben al blind.
Maar hier zie ik. Praat ik.
Voer een gesprek. Hier
antwoord ik mezelf en heb ik
een gespreksgenoot. Ik wil hem niet
kerkeren in de doffe stilte
van lawaai zonder een zweem
van leven. Van woorden
die 't leven kwijt zijn.

[Italiaans]

La sera
siedo su questo sasso, e aspetto.

Aspetto non so che cosa, ma aspetto.
Il sonno. La morte direi, se anch'essa
- da un pezzo - già non se ne fosse andata
da questi luoghi.

Aspetto
e ascolto.

(L'acqua
da quanti milioni d'anni, l'acqua,
ha questo suo stesso suono
sulle sue pietre?)

Mi sento
perso nel tempo.

Fuori
del tempo, forse.

Ma sono
con me stesso. Non voglio
lasciar me stesso - uscire
da me stesso come,
la notte, dal sotterraneo
il grillotalpa in cerca
d'altro buio.

Il trifoglio
della città è troppo
fitto. Io son già cieco.
Ma qui vedo. Parlo.
Qui dialogo. Io
qui mi rispondo e ho il mio.
interlocutore. Non voglio
murarlo nel silenzio sordo
d'un frastuono senz'ombra
d'anima. Di parole
senza più anima.

[Nederlands]

Ja
(de wind der jaren die de geest
inwaait en er het lover
roert) af en toe
vliegt het me naar de strot als ik bedenk
wat ik verloren heb. Al die
vrolijke gezelligheid
van toen. De omhelzingen, de meppen.
De dolle lachpartijen
's avonds bij het dorpscafé
achter de dames. Zo hard
dat de ruiten sprongen.

Maar ik geef niet op. Mezelf
heb ik nog niet verloren.
Ik heb mezelf en ben dus
nog niet alleen.

Alleen
wanneer ik ooit zo alleen ben
dat ik niet eens meer mezelf heb
om mij gezelschap te houden
is dat het moment dat ook ik mijn
beslissing neem.

Dan pak ik
op een ochtend de lantaren
van de muur en zeg de leegte
vaarwel.

En stap voor stap
daal ik dan af in 't ravijn.

Maar ook dan nog, in naam
van wat, en waar
vind ik een koers (anderen, lijkt het,
hebben die niet gevonden),
zodra ik mijn kei hier opgeef?

[Italiaans]

Certo
(è il vento degli anni ch'entra
nella mente e ne turba
le foglie) a volte
il cuore mi balza in gola se penso
a quant'ho perso. A tutta
la gaia consorteria
di ieri. Agli abbracci. Gli schiaffi.
Alle matte risate,
la sera, all'osteria

dietro le donne. Alte
da spaccar le vetrate.

Ma non m'arrendo. Ancora
non ho perso me stesso.
Non sono, con me stesso,
ancora solo.

E solo
quando sarò così solo
da non aver più nemmeno
me stesso per compagnia,
allora prenderò anch'io la mia
decisione.

Staccherò
dal muro la lanterna
un'alba, e dirò addio
al vuoto.

A passo a passo
scenderò nel vallone.

Ma anche allora, in nome
di che, e dove
troverò un senso (che altri,
pare, non han trovato),
lasciato questo mio sasso?

Reis van Glenn
Maurizio Cucchi
(Vertaling Karel van Eerd)

Diep in gedachten zat ik op de zwarte stoep
van het monument had nu maar het meer de rug
toegekeerd toen ik merkte dat zij er was
en daar stond te hunkeren om mij

dag te zeggen... haar haar was nog altijd
blond maar ik moet toegeven ik voelde me
vastgenageld leek het en ik had haar niets
terug te bieden dan een donkere

diep donkere, stralende blik... We vertrokken

en ook al was de afstand naar die streek
buitengewoon ver het klimaat de bevolking ruig
ongastvrij we hadden te lichte kleren
stoffen schoenen en mutsen zoals ik je verteld heb:

we zouden moest het uit de keukenpannen stelen.

[Italiaans]

Sedevo distratto sul gradino nero
della statua le spalle già rivolte
al lago quando ho capito che era lì
in grande affanno a darmi il suo

saluto... ancora biondi erano
i suoi capelli eppure mi sentivo
come immobile senza poterle offrire
in cambio che il mio sguardo bruno

e già profondo, luminoso... Partivamo

e benché la distanza da quei luoghi
fosse estrema il clima la gente ruvida
inospitale avevamo vesti troppo leggere
scarpe e cappelli di pezza come ti ho raccontato:

avremmo rubato nelle case dalle pentole.

* *Maurizio Cucchi (Milaan 1945) publiceert al jaren in velerlei kranten en tijdschriften, is redacteur van de belangrijke poëziereeks* Quaderni della Fenice. *zijn eerste bundel is van 1976. Dat werk is, oppervlakkig gezien, vooral 'typisch Milanees realistisch': straatbeelden, kleinburgerlijke interieurs, muf beddegoed, haveloze kledij. De daarachter schuilende nachtmerrie van het leven blijft in later werk minder verhuld, zoals in het hier opgenomen* Viaggio di Glenn *van 1982, nu een afdeling van Cucchi's nieuwste bundel* Donna del gioco *(Meesteresse), uit 1987.*

[Nederlands]

Met die dronkelap in de auto genoot ik
de eindeloze treurnis van Rusland.
Toen voelde ik hoe mijn arm naar beneden viel
in het stof zodat mijn uniform vies werd.

Hopelijk beland ik stuk en kapot
tussen de stapels blaren (dacht ik) ik ben al
bang ik heb een spatje bloed dat steeds groter wordt
naast de iris. ‘Kijk ginds die paardekastanjes...

al die kleuren het licht het vakmanschap
van de architecten... wat jammer
dat we er niet meer zijn’ merkte mijn
hartsvriend op. In mijn zak betastte ik

mijn paspoort een zakmes met een handvat
van blank hout... rondom echter was er de groei
nauwkeurig gezegd de vooruitgang
van de onfeilbare economie van het seizoen.

[Italiaans]

Con l'ubriacone sull'auto godevo
lo sterminato squallore della Russia.
Sentivo poi il braccio come mi cadesse
nella polvere macchiando la divisa.

Spero che arriverò sfinito sfiancato
tra le foglie a mucchi (pensavo) ho già
paura ho un puntino di sangue che si allarga
vicino all'iride. ‘Sono gli ippocastani...

guarda i colori la luce la sapienza
degli architetti... che peccato
non esserci più’ notava l'amico
del cuore. In tasca maneggiavo

il passaporto un coltellino dal manico
di legno chiaro... eppure attorno cresceva
nettamente progrediva
l'economia infallibile della stagione.

[Nederlands]

Buiten 't enorme venster in de grijze
ruimte van wolken en rivier keek ik uit naar
de brug de lantarens de groene gevel
van het paleis maar vooral want ik stond te wachten

de veerboot.

Ik tuurde naar de overkant van de baai en de chauffeur
was niet meer dan een verre zwarte stip
in de auto in de wind op het plein...

ik keerde me om en dacht hardop:
net beesten volwassenen ze lachen nooit.

[Italiaans]

Oltre l'enorme finestra nel grigio
aperto delle nubi e del fiume osservavo
il ponte i lampioni la facciata
verde del palazzo ma soprattutto in mia attesa

la nave.

Cercavo l'opposta sponda del golfo e l'autista
non era che un punto nero lontano
dentro l'auto nel vento nella piazza...

tornando a voce alta pensavo:
come le bestie gli adulti non ridono mai.

[Nederlands]

In een film rondlopen in een loze
kale verpakking... tegen het hekwerk geleund
langs het kanaal zag ik mezelf vlammen slikken
brutaal de fakkel strijken over mijn borst

rondgaan langs de tafeltjes met mijn viool
in blauwe matrozenkiel... vast en zeker
heeft vader hem het vak geleerd niet deze
zielige dikzak die kaartjes knipt en rapen kweekt.

[Italiaans]

Camminare su una pellicola su un vuoto

secco involucro... appoggiato al parapetto
sul canale mi vedevo inghiottire le fiamme
passarmi spavaldo la torcia sul petto

girare fra i tavolini con il violino
e una giacca blu da marinaio... sicuramente
sarà stato il padre a iniziarlo e non questo
meschino ciccione che fora tessere e coltiva rape.

[Nederlands]

Ik denk er nu aan ik zat naast je
ik mocht met je mee maar ik reed je
naar de korenvelden. Ik draag niet langer
ringen wij twee zijn ver van de bewoonde wereld

en pellen hier dit natgeregend fruit
om leeg te zuigen. Een tel slechts wees de neus
van de zwarte Bentley naar 't stadje het koel
compacte plan van de wallen... ik bekeek hem

het dofgroen blik en voorbij de markt de rivier
waar de brug van Van Gogh ontbrak. Weet je nog
ukkie dat klepemmertje dat hij voor ons ging halen?

[Italiaans]

Ci penso adesso ero al tuo fianco
al tuo seguito ma ti guidavo
nella campagna di grano. Non ho più anelli
alle mie mani e siamo soli lontani

a sgusciare succhiare questi bagnati
frutti. Solo uno scatto additava il suo volto
la nera Bentley sul paese il disegno
arido compatto delle mura... guardavo lui la lamina

di verde morto e oltre il mercato il fiume
dove non c'era il ponte di Van Gogh. Ricordi
nanina il secchiello meccanico che ci portava?

[Nederlands]

Drie trappen op na een haast onhoorbaar
gepiep in de nacht en dan het staren
van die ogen die hand nog vier treden klimmen
de deur door daarachter iets als een snijtafel

een enkele rest en het dons... ik maakte licht
met het lantarentje dat boven de rij hokken
van het dak hing terwijl die slodder door het stof
kroop... ik ben te beklagen (zeg ik bij mezelf)

nerveus tel ik in mijn agenda
de paar dagen die resten voor de terugkeer...
niet genoeg nu het floers steeds zwarter wordt
van deze dierlijke lust die mij meesleept.

[Italiaans]

Curvando tre volte dopo il più debole
squillo notturno ecco quegli occhi
fissi la mano salendo i quattro gradini
oltre la porta una specie di cattedra

i pochi resti e le piume... facevo luce
scarsa dalla candela tra le gabbie oblique
e il tetto mentre strisciava impolverato
il fagotto... sono un pover'uomo (mi dico)

spunto sul taccuino tremante
i pochi giorni che mancano al ritorno...
non basta più si appanna questo
gusto animale che mi trascina.

[Nederlands]

Elders... territoir van de nacht territoir
van vertwijfeling, reëler
zijn de dingen indien naamloos onthuld...
dan schreeuw ik van verre, wacht op me! onthutst

om die ander die wegglipt met een ik ken je niet...
bescherm me ik lig niet meer dwars... kun je van op aan:
kijk maar geen mond meer.

[Italiaans]

Altrove... regione notturna regione
dello sconforto, più vive
sono le cose senza nome aperte...
già grido di lontano, aspettami! stupito

di chi dirà scappando non ti conosco...
proteggimi sarò paziente... non mancherò:
non ho più labbra.

Drie gedichten
Giovanni Giudici
(Vertaling Karel van Eerd)

Beschrijving van mijn dood

Aangezien het nog maar een kwestie van uren was
en er een nieuwe wet gold dat de dood geen hinder mocht geven,
was ambtshalve bericht dat ik me moest melden
rechtstreeks ter plekke waar men mij zou begraven.
De gebeurtenis was belangrijk maar niet ernstig.
Zodoende zei mijn vrouw zelf mij: maak je klaar.

Ik was het kind waarmee je naar de tandarts gaat
en dat je aanspoort: flinke vent zijn, het is niets.
Conform model heb ik mezelf mannelijk uitgerust,
in keurig costuum, de blik op kalm gezet,
nauwelijks even slikkend bij de vraag: nog iets?
Ik was zoals ik ben maar wat grijzer wat langer.

[Italiaans]

Poiché era ormai una questione di ore
Ed era nuova legge che la morte non desse ingombro,
Era arrivato l'avviso di presentarmi
Al luogo direttamente dove mi avrebbero interrato.
L'avvenimento era importante ma non grave.
Così che fu mia moglie a dirmi lei stessa: preparati.

Ero il bambino che si accompagna dal dentista
E che si esorta: sii uomo, non è niente.
Perciò conforme al modello mi apparecchiai virilmente,
Con un vestito decente, lo sguardo atteggiato a sereno,
Appena un po' deglutendo nel domandare: c'è altro?
Ero io come sono ma un po' più grigio un po' più alto.

* *Giovanni Giudici (La Spezia 1924) debuteerde in 1953. De vroege gedichten, samengevoegd in* La vita in versi *(Het leven in verzen) van 1965 bevatten, zoals de titel zegt, veel autobiografisch materiaal. Om die reden is hij, in contrast met zijn generatiegenoten van de Nieuwe Avantgarde, vaak als niet meer dan ironisch-anecdotisch getypeerd.* Autobiologia, *de titel van de bundel van 1969, preciseert zijn poëtica: het leven is ons door de natuur aangedaan, tweespalt van schijn en wezen, liefde en dood, geloof en weten, en alleen te doorstaan als daad van verzet. De boze droom is een frequent thema. 'Beschrijving van mijn dood' is uit* O beatrice *(O beatrice, gelukbrengster) van 1972, 'Bonhoeffers Ethiek' uit* Il male dei creditori *(Schuldeisers, een kwaal) van 1977, 'Delikatessen' uit* Il ristorante dei morti *(Het restaurant der doden) van 1981.*

[Nederlands]

We gingen te voet naar de plek die niet die was
die ik gewoonlijk denk dat het moet zijn,
maar in het dorp grenzend aan mijn geboortedorp
op twee terrassen boven 't strand op het westen.
Een lekker zonnetje, niet heet, weinig mensen,
het kantoor van een mevrouw die me al scheen te verwachten.

Ze vroeg ons plaats te nemen, glimlachte wat burokratisch,
zei: daar alstublieft - waar de kist al klaar stond,
op zijn zijkant op de vloer, heel kostbaar hout,
en in 't halfduister binnenin heb ik mijn lengte gepast.
Ik dacht zulk hout wie zou dat betaald hebben,
misschien als teken van respect de Gemeente of het Rijk.

Van datzelfde roodbruine hout was ook het apparaat,
in de kist te bevestigen, dat mij aan mijn eind zou helpen.
Duurt hoogstens een tel - verzekerde de mevrouw me.
Mijn vrouw lette goed op als gold het een aankoop.
Het was een soort worgkraag of ander beulswerktuig.
Het zou mijn nek breken bij de krak van het sluiten.

[Italiaans]

Andammo a piedi sul posto che non era
Quello che normalmente penso che dovrà essere,
Ma nel paese vicino al mio paese
Su due terrazze di costa guardanti a ponente.
C'era un bel sole non caldo, poca gente,
L'ufficio di una signora che sembrava già aspettarmi.

Ci fece accomodare, sorrise un po' burocratica,
Disse, prego di là - dove la cassa era pronta,
Deposta a terra su un fianco, di sontuosissimo legno,
E nel suo vano in penombra io misurai la mia altezza.
Pensai per un legno così chi mai l'avrebbe pagato,
Forse in segno di stima la mia Città o lo Stato.

Di quel legno rossiccio era anche l'apparecchio
Da incorporarsi alla casa che avrebbe dovuto finirmi.
Sarà meno d'un attimo - mi assicurò la signora.
Mia moglie stava attenta come chi fa un acquisto.
Era una specie di garrotta o altro patibolo.
Mi avrebbe rotto il collo sul crac della chiusura.

[Nederlands]

Ik wist dat ik verplicht was niet bang te zijn.
En toen na de prijs vond ik het excuus van mijn haar
en vroeg of ze me kaal gingen scheren
zoals een kennis van me, geopereerd niet dat het hielp.
De dame schudde van nee: heus het is niets,
er is niets aan de hand, niet kinderachtig wezen.

Misschien omdat ik huilde. Maar op dat moment zei ik: stop,
rekening opdrachtgever, excuseer de overlast.
Ik verliet de plek en ging weer de straat op,
wat doet het er toe al was het een kwestie van slechts uren.
Een lekker zonnetje, ik wilde mijn dood leven.
Mijn leven sterven was onnatuurlijk.

[Italiaans]

Sapevo che ero obbligato a non avere paura.
E allora dopo il prezzo trovai la scusa dei capelli
Domandando se mi avrebbero rasato
Come uno che vidi operato inutilmente.
La donna scosse la testa: non sarà niente,
Non è un problema, non faccia il bambino

Forse perché piangevo. Ma a quel punto dissi: basta,
Paghi chi deve, io chiedo scusa del disturbo.
Uscii dal luogo e ridiscesi nella strada,
Che importa anche se era questione solo di ore.
C'era un bel sole, volevo vivere la mia morte.
Morire la mia vita non era naturale.

Bonhoeffers ethiek

waarachtig mens zijn
is voor mij die maar
half mens ben of
hoogstens driekwart

een opgaaf

tot de bodem gaan
zeggen ze
en dus

laat ik me tot de bodem gaan
op mijn natuurlijke
zwaartekracht

over 't water lopen
heus niemand is zo flink
die niet net zo goed bang is
dat hij verdrinkt

gaan tot de bodem
gebeurt al wil je 't niet
in dit hijgend verdriet
van gespeelde tranen

maar - hoor het ons zeggen
die tranen zijn oprecht
vergenoegd dat wij net echt
een bewijs kunnen overleggen

aanklager beklaagde
x minuten krijg jij
voor *y* verklaring

maar hoe stel ik die op
dat mijn vriend hier met die witz
van een strenge Goethe niets
heeft om me te verwijten?

L'Etica di Bonhoeffer

Essere uomo reale
Per me che sono
Un mezzo o al massimo
Tre quarti di uomo

È difficile

Andare al fondo
Dicono
E dunque

Al fondo mi lascio andare
Alla mia naturale
Forza di gravità

Il fatto è che non si ha
Coraggio di camminare
Sull'acqua senza paura
Di sprofondare

Al fondo si va
Volendoci non andare
Con questo singhiozzare
Di lacrime recitate

Eppure - ci diciamo
Sono lacrime vere
Gratificati di sapere
Che almeno una prova abbiamo

Accusato accusatore
X minuti tu hai
Per dire *y* parole

E come le arrangerò
Perché l'amico astante
Goethianamente sentenziante
Non m'abbia a rimproverare?

[Nederlands]

hij zegt mij wat
mijn gedrag moest zijn
in plaats van dat

maar jij
ik namelijk die
na recente lectuur
van Bonhoeffers Ethiek
die ethiek definieert als ontkenning
van elk oordeel over goed en kwaad

jij die als Jezus wil wezen
het Zijn voorbij
jij

jij met je analyses
je conjecturen
je syntheses
jij die het besluit neemt
je te laten gaan maar toch
je ietwat inhoudt

ach maak je vrij
ach strek je uit
ach bekijk die lieden die zonder enige fantasie.
het spelletje spelen van wie weet
die geloofden in eigen onsterfelijkheid
want dood hadden weggestreept

o waarachtig mens
o hoop stellig niet dieper verborgen
dan Jezus' hart
o mens die zich durft te vergissen
o jij wiens
kracht is oordelen niet te missen

meer geduld vraag ik je
ik vraag je meer geloof

[Italiaans]

Mi dice come mi
Dovevo comportare
Invece di

Ma tu
Io (voglio dire) che
Avendo letta di fresco
L'Etica di Bonhoeffer
Che definisce etica negare
Ogni giudizio del bene e del male

Tu che ti vuoi attraversato
Dall'Essere come Gesú
Tu

Tu che discetti
Congetturi
Costruisci
Tu che decidendo
Di lasciarti tuttavia
Un po' ti tieni

Oh slégati
Oh stenditi
Oh guardali questi che senza immaginazione alcuna
Giocano al gioco del forte
Questi che han creduto di non morire
Cancellando la morte

O uomo reale
O speranza certamente non riposta piú in basso
Del cuore di Gesú
O uomo che osi sbagliare
O tu del quale
La forza è non giudicare

Piú pazienza ti chiedo
Ti chiedo piú religione

Delikatessen

De ladder stak uit
boven een trein of dieseltrein
reizend langs speelgoedstadjes
in vaalgrijs en ik in de rol
van degeen die bovenop staat - bij wijze
van boetedoening of straf
blootgesteld aan een gierende snijdende wind

De ladder werd naar beneden ingetrokken
bij iedere tunneldoorgang
want als je ons land uitgaat
moet je door een paar bergen heen
zodat ik af en toe de troost vond
van een coupé voor passanten
een kop thee, vrouwelijk gezelschap

Heb je 't koud? -
ze reikte me een jack toe
nuttige wollen truien - waarop
laat maar, mijn antwoord was, straks
is 't voorbij deze rit zonder eind
en ordelijk gezeglijk klom ik weer
naar mijn uitkijkpost

Delikatessen

La scala era alta
Su un treno o autotreno
Viaggiando per luoghi di balocchi
Smortocolore e me nella parte
Di quello che sta in cima - condizione
Di pedaggio o castigo
Esposto a un'aria che fragorosa radeva

La scala veniva giù reinghiottita
A ogni transito di galleria
Perché uscendo dal nostro paese
Qualche montagna devi bucarla
Sicché di tanto in tanto mi davano conforto
Una cabina di va e vieni
Una tazza di tè, una compagna

Hai freddo? -
Mi porgeva un giubbetto
Provvide maglie di lana - al che
Non importa, rispondevo, passerà
Questo andare e andare
E con disciplina riguadagnavo
Il posto della vedetta

[Nederlands]

Maar daarboven alleen maar hoogtevrees
en hoe je ogen af te schermen
Het voorhoofd tegen de sporten
klemde ik me eraan vast - niet kijken, niet kijken
In het vacuum van de wind
verijlden de bomen tot een zee
O roodgeschramde grijs-ijzeren ladder

Toen de tel toen het einde zoek was
na weken op en neer
kwam op een ochtend van zon en stilte
ten slotte het stopsein -
Waar zijn we, waar zijn we
Jammer geen weet te hebben
van de wereld die we zijn doorgereisd

Vins de Paris was het eerste bord dat ik las
in het kalme stadje van het oponthoud:
vrijaf en een *Delikatessen*
met dezelfde tekst in het Hebreeuws
en misschien ook het huis van familie van jou
maar zo leeg - en toen
jij op straat alsof er niets gebeurd was

1979

[Italiaans]

Ma niente, lassù, se non la vertigine
E dove nasconderli gli occhi
Stretta la fronte ai piòli
Mi ci spremevo addosso - non guardare, non guardare
Gli alberi nel pozzo del vento
Vaneggiano come un mare
O grigia scala di ferro graffiata di rosso

Finché ormai perduti il conto e il punto
Dopo saliscendi di settimane
Una mattina di sole e silenzio
Era il segnale della fermata -
Dove siamo, dove siamo
Peccato non averlo saputo
Il mondo che abbiamo attraversato

Vins de Paris fu la prima insegna che lessi
Nella serena cittadina della sosta:
Tempo libero e un *Delikatessen*
Con la scritta ripetuta in ebraico
E forse anche la casa di certi parenti tuoi
Ma così vuota - e poi
Te nella strada come se nulla era stato

1979

Dierbaarheden
Valerio Magrelli
(Vertaling Karel van Eerd)

Ieder fotografisch portret
is een beeld van oorlogsgeweld,
het convergentiepunt
van vijandelijk vliegtuig en schip
in de seconde voorafgaand aan de explosie.
Gestopt met een duizendste
in 't heet contact van blikken heen en weer
gebrandofferd, belicht
als de vlammen al flakkeren
in de romp en hoger oplaaien
binnen zijn lijnen, leeft het
niet langer dan de tijd benodigd
om de gedachtenismissie te volbrengen.

[Italiaans]

Ogni volto fotografato
è un'immagine bellica,
il punto di tangenza
tra l'aereo nemico e la nave
nell'attimo che precede l'esplosione.
Fermo nell'istantanea,
nel contatto flagrante tra due sguardi
immolato, ripreso
mentre le fiamme covano già
nella fusoliera crescendo
dentro i suoi tratti, vive
soltanto il tempo necessario
a compiere la missione del ricordo.

[Nederlands]

Wat voor iets zijn de gipsen van Pompeï,
afgietsels, ontwerpen of beelden?
Gewas misschien,
de ruïnegewassen
die ontkiemen aan de resten van een lichaam
en zich een curve kiezen,
een stenen plantenbed
dienende als locatie van hun bloei.

* *Valerio Magrelli (Rome 1957) kreeg al jong verzen geplaatst in tijdschriften en in 1978 ook in de inmiddels vermaarde - de titel is een slagwoord geworden voor een bepaald type poëzie - bloemlezing van jonge dichters* La parola innamorata *(Taal de geliefde), waarin o.a. ook Cucchi en De Angelis voorkomen. Zijn eerste bundel* Ora serrata retinae *(Netvliessluitingstijd) is van 1980. De hier opgenomen cyclus* Amori, *onderdeel van zijn nieuwste bundel* Nature e venature *(Geaard geaderd) van 1987, is typerend voor het sterk visuele karakter van zijn poëzie.*

[Italiaans]

Che cosa sono i gessi di Pompei,
calchi, prototipi o statue?
Forse piante,
le piante ruderali,
che sorgono dalla rovina di una forma
e scelgono una curva,
un invaso di pietra
come luogo della loro fioritura.

Fibonacci

Ik bekijk het panorama voorop
in al zijn onverhulde naaktheid,
in het nummer dat tevens presenteert
de groeiwijze van takken,
de lichte ranke gevel van een kerk,
de spiraal van een slakkenhuis,
en blaren.

Fibonacci

Osservo il panorama della fronte
nella sua piena nudità,
nel numero, lo stesso, che produce
la crescita dei rami,
la facciata leggera di una chiesa,
le spire della chiocciola,
le foglie.

[Nederlands]

Haast niet gemodelleerd,
de plastiek van de vingers van de hand,
de spatel van het oor,
de armen als een keep,
de structuur van de voet.
Als was het de idee van de gestalte,
het morfologisch oerbegin waarin
zelfs voor de afwijking een eigen plaats is,
de afgepaste gruwel van het haar
met de gespleten punt.

[Italiaans]

Appena modellato,
la tornitura delle cinque dita,
la foglia dell'orecchio,
l'incocca delle braccia,
l'edificio del piede.
Come fosse la forma delle forme,
l'abisso morfologico nel quale
anche l'aberrazione trova posto,
il misurato orrore del capello
la cui punta si duplica.

[Nederlands]

Armen van vloeiende, glad transparante
materie, lang bleekwit boven de bedding
van de benen. Een beekje
waar de twee vissen van het orenpaar
zwemmen, vredig en traag
onder het vezelig oppervlak van het gezicht.

[Italiaans]

Ha braccia di corrente trasparente
e tersa, lunga e pallida sul greto
delle gambe. E un ruscello
dove nuotano i pesci delle orecchie
dolci, lenti, gemelli,
sotto la superficie fibrata del suo sguardo

[Nederlands]

Naast elkaar staan daar na het bruiloftsmaal
de glazen van het jonge paar, verbonden
dicht naast elkaar, het is hun trouwdag.
Overal smet het bruidspaar
kleding en stukken uitzet
en markeert zo de route van vertrek
een spoor achter zich latend
van koppeldingen, pendanten, elkander
rakende, getuigen,
de wereld per paar.

[Italiaans]

Uno vicino all'altro dopo il pasto
stanno i bicchieri degli sposi, congiunti
in una adiacenza nuziale.
Ovunque, contagiando
vestiti e suppellettili
la coppia tradisce il suo passaggio
e lascia dietro sé
cose abbinate, pari, toccantisi
tra loro, testimoni,
paia del mondo.

[Nederlands]

Dikwijls heb ik gefantaseerd dat blikken
na het moment van zien nog voortbestaan,
vergelijkbaar met lansen,
gecalculeerde banen, speren
tijdens een veldslag.
Daarom vermoed ik dat binnen een kamer
waar de mensen net weg zijn
dergelijke lijnen zeker nog een tijd lang
blijven hangen in de ruimte, gekruist
in 't stelsel van hun evenwichtspatroon
onberoerd over elkaar heen als stokjes
van mikado.

[Italiaans]

Ho spesso immaginato che gli sguardi
sopravvivano all'atto del vedere
come fossero aste,
tragitti misurati, lance

in una battaglia.
Allora penso che dentro una stanza
appena abbandonata
simili tratti debbano restare
qualche tempo sospesi ed incrociati
nell'equilibrio del loro disegno
intatti e sovrapposti come i legni
dello shangai.

[Nederlands]

Van buiten is de aarde mooi wit, groen en rood
van binnen echter zwart, duisterder dan de dood

(Walther von der Vogelweide)

Omhoog uit de anatomische nacht
rijst op het naakt.
Stap ermee naar buiten, bekijk bij daglicht
de fonkelglans van die munt
glimmend gepoetst,
waarop je nu kunt zien
het geciseleerde gezicht,
de weke legering van wat ooit vlees was.
Het profiel staat vast en overschrijdt niet
de lijn die eraan werd toegewezen,
op wonderbare wijze gefixeerd
fixeert het zo de beeldenaar,
sluit die binnen de cirkel van zijn waarde,
bij wijze van allerlaatste onthoofding.

[Italiaans]

La terra fuori è bella, bianca, verde e rossa
ma dentro è di colore nero, più scura della morte.

(Walther von der Vogelweide)

Dalla notte anatomica sale
la nudità.
Férmati sulla soglia, guardala
luccicare, la moneta.
liscia, polita,
sopra cui distingui
il volto lavorato a sbalzo.
la lega morbida dell'incarnato.
Il profilo sta fermo. non supera
la linea che gli viene assegnata,
miracolosamente trattenuto
trattiene a sé l'immagine,
la chiude nel cerchio del suo prezzo,
nella suprema decapitazione.

De rondvraag

Vijf Italiaanse sonnetten
Maarten Asscher

Inleiding

De naam van de Engelse schrijver John Milton (1608-1674) roept in Nederland meestal slechts de gemeenplaats op van de blind geworden dichter (‘When I consider how my light is spent...’) die de auteur is van het bijbels epos in verzen *Paradise Lost.* Zijn plaats in de zeventiende-eeuwse Engelse literatuurgeschiedenis, overschaduwd door het gigantische postuur van Shakespeare, rust echter op meer dan dit poëtische hoofdwerk. Naast andere grote verzendrama's, zoals *Paradise Regained* en *Samson Agonistes* (beide uit 1671), en het door Händel getoonzette tweeluik *L'Allegro* en *Il Penseroso* (beide uit 1645) schreef Milton gedichten in het Latijn en Grieks, polemiseerde hij over kerkelijke en staatkundige onderwerpen en publiceerde hij - zijn tijd ver vooruit - pamfletten over echtscheiding en persvrijheid. Als pleitbezorger en secretaris van Cromwell stond hij midden op het politieke toneel van zijn dagen, waarvan hij na Cromwells dood in 1658 dan ook hardhandig werd verwijderd, om zijn verdere leven in dichterlijke duisternis door te brengen. Zijn 23 sonnetten moeten samen met die van Shakespeare en Keats tot Engelands meest klassieke erfgoed in dat genre worden gerekend.

Weinig bekend is, dat van deze sonnetten er vijf in het Italiaans zijn geschreven, geïnspireerd op door Milton bewonderde dichters als Petrarca, Pietro Bembo en Giovanni della Casa. De negentiende-eeuwse dichter Giosuè Garducci meende zelfs dat sommige van Miltons Italiaanse versregels in het werk van Dante of Petrarca niet misstaan zouden hebben, al gaf hij ook toe dat niet alle vijf gedichten even geacheveerd zijn.

Waarschijnlijk ontstaan omstreeks 1630 vormen deze sonnetten de neerslag van een poëtische jeugdliefde van de 22-jarige Milton voor een jonge Italiaanse vrouw. Over haar identiteit is veel gespe-

culeerd, maar sinds de publikatie in 1921 van de commentaren van John Smart op deze gedichten wordt algemeen aangenomen dat haar voornaam Emilia moet zijn geweest. In de tweede regel van het eerste sonnet wordt haar naam gekoppeld aan ‘het grazig Renodal’, gelegen in de streek Emilia, welke benaming verband houdt met de antieke Via Aemilia die Noord-Italië van het huidige Rimini tot Piacenza schuin doorsnijdt. In de slotregel van het vierde sonnet (‘Finche mia Alba rivien colma di rose.’) is mogelijk een verwijzing naar de achternaam ‘Alba’ verborgen, zodat degeen die Milton in deze verzen verheerlijkt wellicht Emilia Alba was genaamd. Maar of zij ook in werkelijkheid heeft bestaan, zal wel nooit met zekerheid te achterhalen zijn.

In de uitgave van *Poems of Mr. John Milton, both English and Latin, Compos 'd at several times* uit 1645, waarin het Italiaanse vijfluik voor het eerst werd gepubliceerd, is tussen het derde en het vierde sonnet een vijftienregelige ‘Canzone’ opgenomen. Daarmee legt de dichter - zich als het ware terzijde tot het publiek richtend - verantwoording af voor zijn overmoed om in het Italiaans te dichten. Op de spottende vraag van vrienden waarom hij deze extra last op zijn schouders neemt, antwoordt hij dat het Italiaans volgens zijn Emilia de taal is ‘di cui si vanta Amore’, waarop de liefde trots is.

Wellicht door Emilia vriendschappelijk uitgedaagd om haar in haar eigen taal toe te dichten, zingt Milton in de sonnetten I, II, IV en V de lof van zijn beminde, in een crescendo van vrijmoedigheid resulterend in een openlijke liefdesverklaring, waarbij hij haar zijn hart ten geschenke geeft. Het derde sonnet is niet tot Emilia, maar tot Miltons jeugdvriend Charles Diodati (± 1609-1638) gericht, en vormt als kameraadschappelijke bekentenis een intermezzo tussen de omringende loftuitingen en gemoedsuitstortingen.

Of Emilia nu een denkbeeldige muze of een bestaande geliefde is geweest, de dichter heeft haar in elk geval spoedig uit oog en hart verloren, want in zijn geschriften speelt zij verder geen enkele rol. Ruim tien jaar later, in 1642, sloot John Milton het eerste van zijn drie huwelijken. Dat moet een verre van dichterlijke aangelegenheid zijn geweest, aangezien hij het jaar daarop reeds een pamflet het licht deed zien onder de titel *The Doctrine and Discipline of Divorce.* Niet lang daarna verloor hij geleidelijk zijn gehele gezichtsvermogen.

Misschien is Miltons enige ware liefde wel steeds naar Italië uitgegaan, waar hij als gast bij ‘the choicest wits’ had verkeerd, waar zijn grote dichterlijke voorbeelden in ere werden gehouden, en waar het Italiaans - taal van liefde en poëzie - een levend genoegen vormde; een land dat in zijn eigen woorden ‘een wijkplaats van wellevendheid en van alle verfijnde geleerdheid’ was. Daartegen moeten zelfs Laura en Beatrice het afleggen.

John Milton
(Vertaling Maarten Asscher)

DONNA leggiadra il cui bel nome honora
L'herbosa val di Rheno, e il nobil varco,
Bene è colui d'ogni valore scarco
Qual tuo spirto gentil non innamora;
Che dolcemente mostra si di fuora
De sui atti soavi giamai parco,
E i don', che son d'amor saette ed arco,
La onde l' alta tua virtu s'infiora.
Quando tu vaga parli, o lieta canti
Che mover possa duro alpestre legno,
Guardi ciascun a gli occhi, ed a gli orecchi
L'entrata, chi de te si trova indegno;
Gratia sola di su gli vaglia, inanti
Che'l disio amoroso al cuor s'invecchi.

I

Sierlijke vrouw, uw naam doet ere aan
Het grazig Renodal, die fraaie voord,
Want wie door uw gemoed niet wordt bekoord
Is wel van alle waardigheid ontdaan,
Zo lieflijk zacht als het naar buiten treedt
In daden mild en steeds in grootse stijl,
Of door uw gaven - liefdes boog en pijl -
Waarin uw deugdzaamheid zich bloemrijk kleedt.
Als gij begeerlijk spreekt, of met uw stem
Welhaast het stugge alphout doet bewegen,
Laat dan van oog en oor de toegang hem
Bedekken, die onheus u is genegen;
Hem baat slechts gunst van bovenaf, zolang
Tot in zijn hart verwelkt de liefdesdrang.

[Italiaans]

QUAL in colle aspro, al imbrunir di sera
L'avezza giovinetta pastorella
Va bagnando l'herbetta strana e bella
Che mal si spande a disusata spera
Fuor di sua natia alma primavera,
Cosi Amor meco insù la lingua snella
Desta il fior novo di strania favella,
Mentre io di te, vezzosamente altera,
Canto, dal mio buon popol non inteso
E'l bel Tamigi cangio col bel Arno.
Amor lo volse, ed io a l'altrui peso
Seppi ch' Amor cosa mai volse indarno.
Deh! foss' il mio cuor lento e'l duro senc
A chi pianta dal ciel si buon terreno.

II

Zoals bij schemer, naar een steile plek
Een herderinnetje zich rept, ze gaat
Een zeldzaam kruid begieten dat daar staat,
Maar slecht gedijt op deze ruige stek
Ver van zijn heilzaam voorjaar dat doet leven,
Zo uit mijn ranke tong wekt Amor op
Van een mij vreemde taal de bloesemknop,
Terwijl ik u, in schoonheid hoog verheven,
Bezing, niet eens verstaan in eigen land,
Want voor de Theems koos ik de Arno uit.
't Was Amors wens, en tot eens anders schand
Weet ik dat Amor nooit vergeefs besluit.
Ach, was mijn moeizaam hart, mijn taai gemoed
Als zaaigrond voor de Hemel ook zo goed!

[Italiaans]

DIODATI, e te'l dirò con maraviglia,
Quel ritroso io ch'amor spreggiar soléa
E de suoi lacci spesso mi ridéa
Gia caddi, ov'huom, dabben talhor s'impiglia.
Ne treccie d' oro, ne guancia vermiglia
M' abbaglian sì, ma sotto nova idea
Pellegrina bellezza che'l cuor bea,
Portamenti alti honesti, e nelle ciglia
Quel sereno fulgor d' amabil nero,
Parole adorne di lingua piu d'una,
E'l cantar che di mezzo l'hemispero
Traviar ben puo la faticosa Luna,
E degli occhi suoi auventa si gran fuoco
Che l'incerar gli orecchi mi fia poco.

III

Diodati, luister naar een sterk verhaal,
Die stijfkop die de liefde steeds verachtte
En smadelijk om al haar klemmen lachte,
Hij is er als een goedzak bij, totaal!
Geen gouden vlechten of vuurrode wangen
Strikten mij, maar een nieuw idee gehuld
In verre schoonheid heeft mijn hart vervuld,
Haar hoge eer, en hoe haar wimpers vangen
Van lieflijk zwart de klaarste schitteringen,
Haar woorden opgesierd met vele talen,
Ja, in de hoogste hemel zou haar zingen
De Maan zelfs uit zijn ritme kunnen halen,
Haar blikken slaan zo vurig naar mij uit
Dat ik vergeefs met was mijn oren sluit.

[Italiaans]

PER certo i bei vostr' occhi, Donna mia
Esser non puo che non sian lo mio sole
Si mi percuoton forte, come ei suole
Per l'arene di Libia chi s'invia,
Mentre un caldo vapor (ne sentì pria)
Da quel lato si spinge ove mi duole,
Che forse amanti nelle lor parole
Chiaman sospir; io non so che si sia
Parte rinchiusa, e turbida si cela
Scosso mi il petto, e poi n'uscendo poco
Quivi d' attorno o s'agghiaccia, o s'ingiela;
Ma quanto a gli occhi giunge a trovar loco
Tutte le notti a me suol far piovose
Finche mia Alba rivien colma di rose.

IV

Welzeker, lief, kunnen uw mooie ogen
Niet anders dan mijn zonlicht zijn, hun brand
Is krachtig als de zon op 't Libisch zand,
Wier stralen daar de reiziger verdrogen,
Mij kwelt een ademnood - nog nooit gevoeld -
Juist daar waar mij de smart pleegt te bezwaren,
Men noemt het in de taal van liefdesparen
Een zucht; maar ik weet niet wat men bedoelt:
Benauwd en aangedaan krimpt het ineen,
Het schokt mijn borst en wil maar amper wijken,
Een koude ijslaag vormt zich eromheen;
Maar wat daarvan mijn ogen kan bereiken
Maakt dat mij 's nachts een bui van tranen schrijnt
Tot mij uw rozig daglicht weer verschijnt.

[Italiaans]

GIOVANE piano, e semplicetto amante
Poi che fuggir me stesso in dubbio sono,
Madonna a voi del mio cuor l' humil dono
Faro divoto; io certo a prove tante
L' hebbi fedele, intrepido, costante,
De pensieri leggiadro, accorto, e buono;
Quando rugge il gran mondo, e scocca il tuono,
S' arma di se, e d' intero diamante:
Tanto del forse, e d' invidia sicuro,
Di timori, e speranze al popol use
Quanto d' ingegno, e d' alto valor vago,
E di cetra sonora, e delle muse:
Sol troverete in tal parte men duro,
Ove Amor mise l' insanabil ago.

V

Nog groen en in de liefde onervaren,
Mijn lief, bied ik, onzeker wat te doen,
U mijn ootmoedig hart; het is een koen
En zeer standvastig hart, zo hebben jaren
Van trouwe dienst getoond, 't is vol verstand,
Rechtschapenheid en fraai gedachtengoed:
Als ginds de donder dreunt, de wereld woedt,
Verhardt het zich tot zuiver diamant,
Want even wars van tegenslag en nijd
Is het, van volkse vrezen en illusies,
Gelijk het wijsheid zoekt en waardigheid,
Verzot op citerspel is het, en muzisch:
Slechts één plek is voor altijd aangetast,
Waar liefdes pijl fataal het heeft verrast.

De intellectueel
Eugenio Montale[*]
(Vertaling Leontine Bijman en Annegret Böttner)

De intellectueel maakt z'n sla aan met olijfolie en citroen.

*

De intellectueel vindt dat Verdi er heel laat in geslaagd is zijn vak te leren en dat hij pas op hoge leeftijd zijn grote meesterwerk, *Falstaff*, heeft geschapen.

*

De intellectueel kan Verdi ook ‘ontdekken’ maar dat maakt het alleen nog maar erger.

*

De intellectueel vindt dat het de moderne poëzie ontbreekt aan menselijkheid, maar hij heeft een zwak voor de abstracte schilderkunst.

*

De intellectueel besluit tenslotte dat de moderne poëzie bol staat van menselijkheid, en dan is de schade onherstelbaar.

*

De intellectueel kan de Proloog van de *Pagliacci* en het slotkoor uit de Negende niet uit elkaar houden, maar klaagt dat de Italiaanse taal zo weinig muzikaal is.

*

De intellectueel besluit de ivoren toren te verlaten. Gelukkig merkt niemand het.

*

De intellectueel is ervan overtuigd dat kunst gemaakt wordt om door hem te worden begrepen.

Nog erger is 't wanneer hij denkt dat de kunst gemaakt wordt voor het volk.

*

De intellectueel gaat gekleed in een witte kaftan met houtje-touwtje-sluiting en zegt dat Parijs decadent begint te worden.

* *Eugenio Montale (1896-1981) is de grootste Italiaanse dichter van deze eeuw (Nobelprijs 1975). Hij werkte vele jaren lang als redacteur van de Corriere della Sera en van de Corriere d'Informazione (bijlage van eerstgenoemd blad), waarin hij op 26 juni 1951 bovenstaande aforismes publiceerde.*

Best mogelijk, maar het zou pas echt decadent worden als Parijs rekening zou houden met hem.

*

Helaas gebeurt dat wel eens.

‘En toch heeft St. Germain-des-Prés wel iets speciaals...’

*

De intellectueel zegt dat het tijd wordt om te breken met het intellectualisme.

*

De intellectueel zegt dat Zwitserland een saai land is.

*

De intellectueel zegt dat je in Engeland al met al toch niet zo slecht eet.

*

De intellectueel is op zoek naar zijn ‘tweede beroep’. En het eerste dan?

*

De intellectueel wint de literatuurprijs niet en verklaart dat alle prijzen vriendjespolitiek zijn.

*

De intellectueel wint de literatuurprijs en geeft toe dat ook vriendjespolitiek z'n goede kanten heeft. (Ook de dichters van de Dolce Stil Nuovo behoorden tot een *gang*.)

*

De intellectueel schrijft gedichten die niemand leest en concludeert dat er in onze tijd geen plaats is voor poëzie.

*

De intellectueel kan zijn boeken niet slijten en klopt bij de overheid aan om hulp.

*

De intellectueel zegt dat critici die geen belangstelling voor hem hebben mislukte kunstenaars zijn.

*

De intellectueel bekeert zich tot het neo-realisme omdat de bourgeoisie op haar retour is. ‘Maar daarna moet er een nieuwe mens worden gemaakt.’

*

De intellectueel wil niet dat de overheid zich met de kunsten bemoeit, maar klaagt dat toneel en film te weinig subsidie krijgen.

*

De intellectueel is tegen de reglementering van de kunsten, maar is van mening dat A, B en C het schrijven zou moeten worden belet.

*

De intellectueel heeft een hekel aan de derde weg, want onze tijd is er een van de massa.

*

De intellectueel heeft een hekel aan de massa en denkt dat de ‘besloten salon’ z'n goede kanten heeft.

*

De intellectueel zegt dat Shakespeare films zou maken als hij nu zou leven. Intussen zou hij dat zelf willen doen.

*

Correspondentie Montale - Svevo
Eugenio Montale en Italo Svevo[*]
(Vertaling Tineke van Dijk)

[17 februari 1926]

67, Church Lane,
Charlton, S.E. 7.
17 februari 1926
Zeer geachte heer,

Vandaag pas heb ik *l'Esame* en *Il Quindicinale*[1)] ontvangen met die twee schitterende artikelen van uw hand. U zult het wel onhebbelijk gevonden hebben dat er niet eens een bedankje af kon. Bij dezen wil ik u alsnog zeer hartelijk danken. Het is goed dat ik uw artikelen zo laat heb gekregen want na het artikel van de heer Caprin,[2)] dat mij met afschuw vervulde, zijn ze nu des te bemoedigender.

Over mijn bewondering voor de helderheid van uw studie zal ik maar zwijgen. U zou er slechts een dankbetuiging in zien. Ik denk niet dat de welwillendheid die de toon van deze studie bepaalt, die u ertoe brengt over de gebreken van mijn werk heen te stappen en de verdiensten ervan te benadrukken, onoprecht is. Ik denk dat welwillendheid zelfs noodzakelijk deel uitmaakt van een kritisch werk. Een verstandig criticus zal van niemand verlangen dat hij over alle kwaliteiten beschikt. U heeft het tegenovergestelde gedaan van wat de heer Caprin heeft gedaan en ik hoop dat u daar nooit spijt van hoeft te hebben.

Ik wil u zeggen dat het verschil tussen *La coscienza* en de twee eerste romans naar mijn mening niet moet worden gezocht in de invloed

* *Italo Svevo (1861-1928) was na het geringe succes van* Una vita *(1892) en* Senilità *(1898) met schrijven gestopt. Hij had een fabriek te Triëst en speelde viool. Maar in 1907 nam hij Engelse les bij James Joyce, die zich in Triëst gevestigd had. Het gevolg was een vriendschap en wederzijdse literaire bewondering. Joyce stimuleerde Svevo tot het schrijven van* La coscienza di Zeno *(1923) en zijn enthousiasme voor het boek inspireerde o.a. Valery Larbaud tot een positieve recensie in de Franse pers. De eerste Italiaanse criticus die Svevo 's grootheid zag en erover schreef, was Montale. Van de drie romans van Svevo, die in Nederlandse vertaling verschenen zijn als respectievelijk 'Een leven', 'Een man wordt ouder' en 'Bekentenissen van Zeno', prefereerde Montale aanvankelijk* Senilità.
Dit boek, dat na 1898 in de vergetelheid was geraakt, speelt in de briefwisseling een belangrijke rol, omdat Svevo verwoede pogingen doet het opnieuw gepubliceerd te krijgen. De veel jongere Montale, die net zijn eerste bundel Ossi di seppia *heeft gepubliceerd, staat hem hierin met raad en daad bij, en in 1927 verschijnt de roman dan eindelijk bij uitgeverij Cappelli in Bologna.*

van recente literatuur. Tijdens het schrijven was ik nauwelijks met die literatuur bekend, want toen *Senilità* geen succes was gebleken, had ik besloten de literatuur de rug toe te keren. Ik had zelfs iets bedacht om te voorkomen dat ik me opnieuw zou laten verleiden: ik ging viool spelen, en twintig jaar lang heb ik al mijn vrije tijd daaraan besteed. Ik heb veel Italiaanse romans gelezen en van de Fransen de grootste schrijvers van mijn tijd. Mijn kennis van het Engels is niet groot genoeg om gemakkelijk *Ulysses* te kunnen lezen, maar dankzij de hulp van een vriend kom ik nu toch langzaam verder. Proust ben ik vorig jaar gaan lezen nadat Larbaud me had gezegd dat *Senilità* (dat hij net als u het mooist vindt) aan die schrijver doet denken.

La coscienza is inderdaad heel anders dan de voorgaande romans. Maar u moet bedenken dat het een autobiografie is, en niet de mijne. Veel minder dan *Senilità.* Ik heb er drie jaar aan gewerkt in mijn vrije uurtjes. Dat ging zo: wanneer ik eenmaal alleen was, probeerde ik me te voelen alsof ik zelf Zeno was. Ik liep zoals hij, rookte zoals hij en stopte al zijn avonturen in mijn eigen verleden. Zijn avonturen kunnen alleen op de mijne lijken omdat terugdenken aan een eigen avontuur een reconstructie is die gemakkelijk een volkomen nieuwe constructie kan worden als je het in een andere sfeer weet te plaatsen. Dan gaan de bekoring en de waarde van de herinnering toch niet verloren, evenmin als de treurigheid. U begrijpt ongetwijfeld wat ik bedoel.

Ik wist dat het moeilijk zou zijn mijn held in de eerste persoon rechtstreeks tot de lezer te laten spreken, maar het leek me geen onoverkomelijk probleem.

Door die opzet was het logisch dat deze roman anders dan de andere zou worden. Crémieux, op wiens commentaar ik momenteel leef omdat het mijn gevoelens, of liever gezegd mijn lot voor mezelf duidelijk maakt, heeft de roman niet vanuit die invalshoek bekeken en ik ben nog niet helemaal gerustgesteld. Mocht het me gegeven zijn zo lang te leven dat ik nog iets anders zou kunnen schrijven, dan zou ik me in elk geval niet nog eens in een dergelijk avontuur storten. Ik ben er niet bekwaam genoeg voor, ik weet dat Zeno's mond op sommige plaatsen de mijne is geworden die schreeuwt en de verkeerde toon aanslaat.

Uw artikel ligt hier sinds vanochtend en ik zal het nog diverse malen moeten overlezen voordat ik het volledig op waarde kan schat-

ten. Maar mijn dankbaarheid is heel groot, en mijn ontboezemingen zijn er een gevolg van. Ze zijn tot u gericht en niet bestemd voor de openbaarheid.

Ik houd van kritiek. Als de heer Caprin zo moedig was geweest mij volledig af te wijzen zou ik meer respect voor hem gehad hebben. Dat heeft hij niet gedaan, en wat ik hem niet kan vergeven is dat zijn loftuitingen berusten op zijn achting voor mijn Franse vrienden. Hij kende mijn boek al twee jaar en heeft er ook een paar woorden aan gewijd, maar die lijken wel door een jochie van tien jaar geschreven... vóór de onderwijshervorming van Gentile[3)].

De 27ste van deze maand ben ik een paar uur in Milaan, dan kom ik u even opzoeken. Ik vertrek de 24ste uit Londen en blijf een dag in Parijs.

Ik verheug me erop u de hand te schudden en doe dat nu vast in figuurlijke zin, maar oprecht hartelijk.

Uw toegenegen
Ettore Schmitz

[3 maart 1926]

8 Via Privata Piaggio
Genua (6)
3 maart 1926

Laat mij u zeggen, beste vriend en leermeester, hoezeer ik voldaan was na onze ontmoeting in Milaan, waaraan ik een bijzonder goede herinnering zal bewaren. Ik ben nu weer terug in de provincie, maar niet zonder uw boeken die mij aangenaam en dikwijls gezelschap zullen houden. Ook heb ik uw brief uit Charlton gekregen en met genoegen gelezen; naar aanleiding daarvan zou ik u direct willen zeggen dat ik een dergelijke dankbetuiging niet verdien. In mijn artikelen heb ik slechts een deel (en misschien wel het kleinste) van mijn bewondering tot uiting gebracht; aangezien ik mij richtte tot een onvoorbereid publiek en tot wantrouwige en onwetende critici moest ik wel enigszins terughoudend zijn, om niet het omgekeerde van het beoogde resultaat te krijgen. (...)

Over uw boeken kan ik u nog het volgende zeggen: hoewel *Senilità* naar mijn mening aan het volmaakte grenst, lijken ze mij *alle drie* essentieel en van groot belang voor onze literatuur. Ik ben over som-

mige personages in *Una vita* nu nog steeds verbaasd, en dat zal ik altijd wel blijven; verder heb ik bewondering voor de manier waarop dit verhaal is geconstrueerd en voor zijn objectieve kracht. *Zeno* is volgens mij een sterk boek dat met de tijd nog beter tot zijn recht zal komen, wanneer het zich zal weten te onttrekken aan de vele psycho-analytische geschriften, die momenteel rechts en links verschijnen. Wel is het zo dat de introspectie en de zelfontleding gedeeltelijk ten koste van de muziek zijn gegaan. In elk geval horen het tweede en het derde boek voor mij bij elkaar als de twee zijden van een medaille, en ik geloof dat u er ook niets aan heeft om de mensen in de waan te laten dat Brentani[4)] alleen maar een schets van Zeno Cosini is. Nee, ik denk dat u niet pas in 1923 de beheersing over uw eigen originaliteit heeft gekregen en dat het in uw belang is, ook *historisch* gezien, om de boeken uit 1893 en 1898 niet terzijde te laten schuiven. *Zeno* schrijven in 1920 wijst op een briljant talent, *Senilità* schrijven in het Italië van 1898 (!!!) wijst wellicht op genialiteit.

U het allerbeste wensend,
Eugenio Montale

[22-06-1926]

67, Church Lane,
Charlton, S.E. 7.
22-6-1926

Beste vriend, vandaag heb ik uw artikel in *Italia che scrive* ontvangen. Ik ben er verrukt van. De duidelijke overeenkomst van de verhoudingen tussen Emilio en Balli en tussen Zeno en Guido[5)] trof me als een verrassende ontdekking. Al met al doet u veel voor mij en ik stel uw artikelen allemaal zeer op prijs.

Ik heb ook wel wat steun nodig. Van de gebroeders Treves,[6)] die me twee keer vriendelijk hebben ontvangen en die hadden beloofd me uiterlijk 15 mei te laten weten wanneer ze *Senilità* zouden publiceren, hoor ik nu niets meer. Enkele dagen geleden heb ik ze geschreven dat ik op mijn vijfenzestigste niet nog meer tijd wil verliezen en dat ik de 25ste dezer een vriend zal verzoeken het door mij met heel veel moeite gecorrigeerde exemplaar van *Senilità* plus het voorwoord bij de tweede druk te gaan terughalen. Dat doe ik echt,

ik zal de heer Benso Becca vragen het voor me op te halen. Met andere uitgevers in ons land wil ik liever niet te maken hebben en als *l'Esame* bereid is voor directe publikatie zorg te dragen geef ik het graag uit handen. Anders laat ik het hierbij: ik wil van de literatuur wel de lusten (zoals uw artikel) die het ongemak van de oude dag verzachten, maar niet de lasten die het nog erger maken.

Tot 10 juli ongeveer blijf ik in Londen (ik hoop mijn verblijf daar enigszins te kunnen bekorten) en daarna ga ik naar een kuuroord voor mijn aderverkalking. In Italië hebben we geen natuurlijke koolzuurbaden, dus ben ik opnieuw tot ballingschap gedoemd. Ik heb nog niet besloten waar ik heen ga; Zwitserland is erg duur, ik kan, geloof ik, beter een Franse badplaats uitzoeken.

Er is hier een criticus die me een slechte kritiek in de *Times*[7)] heeft gegeven. In een beleefd briefje heb ik hem gevraagd of we eens kennis kunnen maken. Aangezien ik in een buitenwijk woon, verzamel ik graag wat intelligente Engelsen om me heen. Hij reageerde nogal geschrokken: een boze Italiaan! Wegwezen! We hebben elkaar nog niet gesproken want juist in het weekend, wanneer ik tijd zou hebben, gaat hij weg uit Londen. Ik zal zien of ik hem voor mijn vertrek nog met een bezoekje kan verrassen. Hij veroordeelt me vooral omdat hij in mij een bepaalde school meent te raken die hij *honestly* afkeurt zoals hij in zijn briefje zegt. Ik ben heel benieuwd te weten tot welke school ik behoor. Zou het soms een toespeling op onderwaterverf zijn?[8)]

Ik heb naar huis geschreven om te vragen of ze mijn novelle[9)] kunnen opsturen. Ik wilde het verhaal hier afmaken, maar nadat ik het u had voorgelezen is het daar blijven liggen. Het was nogal mager, vond ik.

De hartelijke groeten van mijn vrouw. Hopelijk zien we u weer in Triëst. Als u me van tevoren laat weten wanneer u komt zal ik zorgen dat ik wat meer tijd voor u heb. Dan gaan we Triëst eens van buiten af bekijken. De omgeving is nog ongerept en erg mooi.

Uw toegenegen
Ettore Schmitz

Ik heb uw adres in Genua niet hier, daarom stuur ik deze brief naar Milaan.

Triëst, 1 december 1926

Beste vriend

Uw brief van 28-11 j.l. in dank ontvangen. Het artikel over Joyce heb ik Joyce toegestuurd. Ik geloof dat ik al zes maanden niets van hem heb gehoord. Maar ik neem het hem niet kwalijk, zo is hij nu eenmaal en ook zijn oogziekte is een geldig excuus.

Ik denk dat regelmatig werk u geen kwaad zal doen, ook al is het saai.[10)] Dat is het lot van een dichter en u moet het maar zien te dragen. Ik wacht vol ongeduld tot u van gedichten overstapt op de meest logische uitdrukkingsvorm. De laatste tijd ben ik gekweld door rijm en ritme... van anderen, ik heb er geen geduld voor. Verder geloof ik dat het uw lot zal verlichten. En ten slotte begrijp ik niet waarom iemand die als criticus in goed proza mensen en dingen kan analyseren geen criticus van het hele leven wil worden. Vergeef me deze uitbarsting die niet direct op u slaat. Ik zie Saba elke dag.[11)]

De Franse vertaling van *Zeno* schiet al aardig op. Ik heb er een paar hoofdstukken van gezien en was er bijzonder mee ingenomen.

Het is zo goed als zeker dat mijn lezing over Joyce zal gaan. Ik heb twee maanden op *Ulysses* gezwoegd. Het was fascinerend maar ook slopend. Daarna heb ik zoveel materiaal verzameld dat ik de hele nacht door zou kunnen praten. En nu sta ik voor de moeilijke taak dat allemaal samen te vatten in een preek van drie kwartier, langer mag het niet duren is me verteld. Ik doe het beslist nooit meer. Ik zit nu met ongelijksoortig materiaal dat ik in een eerder stadium uit zijn context heb gelicht. Hoe moet ik daar nu weer één geheel van maken?

Somarè[12)] had beloofd op 15 nov. met het drukken van *Senilità* te beginnen. Ik heb nog niets van hem gehoord. Gisteren heb ik hem geschreven dat ik hoop dat hij me niet nog meer tijd zal doen verliezen en dat ik hem niet aan zijn beloften zal houden als hij mij het boek direct ter beschikking stelt. Dan breng ik het direct naar een andere drukkerij in Triëst en laat ik het op eigen kosten doen. (...)

Hopelijk komt u ons weer eens bezoeken, uw gezelschap wordt door ons allen zeer op prijs gesteld.

Inmiddels groet ik u hartelijk.

Uw toegenegen
Ettore Schmitz

[3 dec. 1926]

8 Via Privata Piaggio,
Genua (6)
3 dec. 1926

Beste vriend en leermeester,

Dank voor uw brief. Ik denk dat Somarè zijn belofte gestand zal doen. Hij heeft juist een vermoeiende verhuizing achter de rug, daaraan kan zijn nalatigheid voor een deel worden toegeschreven. Houd me op de hoogte, en mocht u me nog nodig hebben voor een laatste revisie van de drukproeven, wees dan niet bang me te storen. (...)

Ik heb enkele brieven gewisseld met Williams[13)] en hij maakt geen slechte indruk op me. Zijn *gaffe* met betrekking tot *Zeno* is echt een blunder, maar wel enigszins begrijpelijk. Het is een moeilijk boek en ik herinner me dat ik er zelf ook een zeer onvolledige indruk van had na eerste lezing, wat ook wel te merken is aan mijn eerste artikel in *l'Esame.* En dan kon ik nog steunen op de ronduit schitterende herinnering aan *Senilità*: als ik die niet had gehad! Nu zie ik de dingen heel anders, dat zal u uit mijn tweede en derde artikel wel zijn gebleken. Ik zou haast zeggen dat mijn voorkeur nu uitgaat naar *Zeno*, ware het niet dat ik *Senilità* niet kan verstoten van de plaats die ik het heb gegeven in mijn geheugen. Het is dat jaartal (1898!) dat het zo verbluffend maakt. Al met al denk ik dat die twee boeken niet los van elkaar gezien kunnen worden en dat ze allebei van blijvende waarde zijn. Het laatste heeft het perspectief van een schilderij en de chirurgische precisie van een analyse, maar het eerste heeft muziek en mysterie. De personages zijn misschien beter in *Zeno*: volgens mij is er in de Italiaanse verhalende literatuur, van Manzoni tot nu, nergens een levendiger portret te vinden dan dat van Augusta. (...)

Gedichten blijf ik de eerstkomende jaren nog wel maken, want het is op dit moment de enig mogelijke vorm voor mij. Het hoeft u niet te verbazen dat een temperament zich kan toespitsen op de lyriek enerzijds en de literaire kritiek anderzijds: neem Baudelaire, Eliot, Valéry, zo zijn er toch velen wie hetzelfde lot ten deel is gevallen?

En wat zou ik met mijn levenservaring, die zich beperkt tot mijn innerlijk, aan de verhalende literatuur kunnen toevoegen? Ik ben

een boom die voortijdig door de sirocco is verschroeid, en alles wat ik aan gesmoorde kreten en aan fluisteringen te bieden had is neergelegd in *Ossi di seppia.* (...) In de volgende *Convegno* verschijnen nog drie dingen van mijn hand.

Bij uw lezing over Joyce kan ik helaas niet aanwezig zijn als die in januari plaatsvindt, want dan ben ik net in Florence en ik kan toch moeilijk meteen al verlof vragen. Maar ik hoop dat u mij uw tekst zult willen lenen, of dat u het stuk publiceert in *Convegno.* (...)

Wees zo goed mijn groeten over te brengen aan mevrouw Schmitz, aan de heren Fonda en aan de kleine Svevo's. Idem aan alle Saba's.

Uw toegenegen vriend,
E. Montale

Triest, 17 dec. 1926

Beste vriend,

Hartelijk dank voor uw brief van 15-12 j.l. en ik ben blij dat u me aanleiding geeft om over Somarè te praten. Bijgaand het antwoord van Mondadori waarover ik nogal ontstemd ben. Het is niet een kwestie van maanden. Het gaat om een veel langer uitstel en S. hoopt dat ik me daarbij neerleg. Ik heb me tot hem gewend met het verzoek de roman vóór het eind van het jaar uit te brengen. Hij heeft ja gezegd en... een contract gestuurd waarin eind februari als datum werd genoemd. Dat kon ik nog accepteren. Nu stelt hij me publikatie met sint-juttemis in het vooruitzicht. U weet misschien niet wat het voor een zakenman betekent om zomaar bericht te krijgen dat een contract, dat een maand geleden is getekend, wordt gewijzigd met het smoesje dat andere publikaties (de zijne, wel te verstaan) evenmin op tijd zullen uitkomen. Ik ben geen literator en ik kan zoiets niet over mijn kant laten gaan. Ik weet werkelijk niet wat ik moet doen. De brief van Mondadori wil ik graag terug hebben. Ik denk dat ik uiteindelijk toch weer bij mijn oude uitgever Cappelli terechtkom. Dan heb ik in elk geval niet nog meer ellende. U zult uit een en ander wel begrepen hebben dat ik de uitgever van *l'Esame* met enige consideratie heb bejegend. Maar ik ben 66 en ik zou dat

boek graag herdrukt willen zien. Rekening houden met zijn problemen en wachten tot hij zijn zaakjes op orde heeft, dat is me te veel gevraagd. Ik heb geen tijd!!! Overigens heb ik hem ook een novelle gestuurd. Daar is geen haast bij. (...)

Ook mijn Franse vrienden zorgen voor onaangename verrassingen. Gallimard schijnt te eisen dat *La coscienza* 70 bladzijden wordt ingekort. Ik heb voorgesteld om een hele episode weg te laten, maar dat wilden ze niet. En nu hebben ze de vertaler gemachtigd om er lukraak in te schrappen. Praat hier met niemand over. De vertaler is echt een kunstenaar, maar (...) ik zie niet in waarom hij dat zou moeten doen. En het stemt me bitter. Na mijn *grote* succes in Italië was dit mijn grote hoop (...). Uiteindelijk zal zelfs die verschrikkelijke Caprin niet kunnen zeggen dat de Franse tekst beter is geworden dan de Italiaanse.

O ja! U weet dat S. zich heeft belast met de verkoop van *La coscienza* in Milaan. Dat schijnt niet zo eenvoudig te zijn want ik heb er niets meer over gehoord. Ook S. moet gemerkt hebben hoe moeilijk het is om boeken te verkopen waar mijn naam onder staat. Maar waarom zegt hij dat dan niet?

Het beste en hartelijke groeten van de hele familie.

Uw toegenegen
Ettore Schmitz

Florence, 11-10-1927

Beste leermeester,

Zojuist heb ik de luxueuze Franse uitgave van *Zeno* ontvangen en ik wil u graag direct met heel mijn hart bedanken voor uw goedheid tegenover mij. Ik heb het boek al vluchtig bekeken, de vertaling lijkt me uitstekend en ik hoop dat het ondanks (of soms ook dankzij) het feit dat erin geschrapt is een volmaakt, vloeiend, niet weg te denken geheel is geworden. Zoals u weet ben ik al een tijd geleden *definitief* bekeerd tot *Zeno*, dat me in eerste instantie een wonderbaarlijk maar enigszins wild en ondoordringbaar woud leek. Nu kan ik zonder voorbehoud de machtige veelomvattendheid van het werk waarderen. En ik geloof niet dat ik daarmee iets afdoe aan *Senilità*,

dat heerlijke, fijnzinnige boek dat voor mij bij *Zeno* blijft horen zoals de twee zijden van een medaille bij elkaar horen.
Met liefdevolle groet,

Uw toegenegen vriend
Eugenio Montale

Uit: Eugenio Montale - Italo Svevo, Lettere. Con gli scritti di Montale su Svevo, *De Donato*, *Bari 1966.*

Eindnoten:

1) *Twee Milanese tijdschriften.* L'Esame *komt hieronder nog verscheidene malen ter sprake, omdat de hoofdredacteur, Enrico Somarè van uitgeverij Mondadori aanvankelijk het plan had Svevo 's roman* Senilità *bij deze uitgeverij te laten verschijnen.*
2) *Giulio Caprin, schrijver en journalist, die zich in 1926 in de* Corriere della sera *in zeer negatieve bewoordingen uitlaat over* La coscienza di Zeno.
3) *De filosoof-politicus Giovanni Gentile (1875-1944), die van 1922-24 minister van onderwijs was, bracht in die jaren een onderwijshervorming tot stand, gebaseerd op het uitgangspunt: weinig maar goede scholen, waar de klassieke traditie centraal staat.*
4) *Emilio Brentani, het belangrijkste personage uit* Senilità.
5) *De rivaliteit en de latente haatgevoelens die in* Senilità *bestaan tussen Emilio Brentani en zijn vriend Stefano Balli, keren terug in* La coscienza di Zeno *tussen Zeno Cosini en zijn zwager Guido Speier.*
6) *Uitgeverij Treves wordt in 1861 in Milaan opgericht en publiceert werk van de belangrijkste Italiaanse prozaschrijvers van het Verisme tot het Idealisme, waaronder D'Annunzio en Pirandello.*
7) *Het gaat hier om het artikel* An Italian Novelist *van Orlo Williams, verschenen in de* Times *van 20-5-1926.*
8) *Ettore Schmitz (de ware naam van Svevo) werkt vanaf 1899 in de fabriek van zijn schoonvader, waar onderwaterverf wordt vervaardigd.*
9) *Het betreft waarschijnlijk* Corto viaggio sentimentale, *in het Nederlands verschenen onder de titel* Korte romaneske reis.
10) *Montale zal per januari 1927 in dienst treden bij uitgeverij Bemporad in Florence.*
11) *Umberrto Saba (1883-1957), Italiaans dichter die, evenals Svevo uit Triëst afkomstig is.*
12) *zie noot 1.*
13) *zie noot 7.*

Beeld van de ‘groteske’
Luigi Pirandello[*]
(Vertaling Anthonie Kee)

Achter het hekje van een moestuin, twee amandelboompjes.

's Winters leken ze dood.

Misschien waren ze het; misschien niet; of een wel en een niet. Niemand kon het zeggen, want bij bomen die niet altijd groen zijn moet je de maand maart afwachten om te zien welke dood zijn en welke niet.

In maart zag je dat slechts een van die twee boompjes leefde: dat achter de hoogste stijl van het hekje. En het was akelig om te zien hoe het andere daar kaal en dor bleef naast het boompje dat, in de heldere ochtend, de zon toelachte als in een geschitter van vlinders die willen neerstrijken en toch ook weer niet.

Maar toen ik een paar dagen later weer langs het hekje van die moestuin kwam - een verrassing. Of de twijfel dat ik me misschien de eerste keer vergist had. Van de twee boompjes stond niet meer dat achter de hoogste stijl in bloei, maar het andere. Was dit mogelijk?

Het had hevig geregend, die dagen. Had het geweld van de regen wellicht de bloesem van het ene weggeslagen en het andere doen ontwaken uit zijn winterslaap, waarin het te lang was blijven talmen?

Kijk, ja: er aarzelden nog een paar overgebleven blaadjes, wit maar vergeeld, aan de takken van het boompje dat het eerst gebloeid had. De regen had dus werkelijk een eind gemaakt aan de vrolijke, voortijdige bloei.

Maar de verrassing herhaalde zich, levendiger en met een schaterlach, toen van nabij duidelijk werd hoe en waarmee dat andere boompje in bloei stond, daar achter het hekje van die gesloten moestuin.

* *De Siciliaanse schrijver Luigi Pirandello (1867-1936) vestigde zijn naam met* Il fu Mattea Pascal *(1904), waarvan in 1981 een Nederlandse vertaling (van Jenny Tuin) verscheen bij Uitg. Peter van der Velden. In Nederland heeft Pirandello vooral naam als toneelschrijver. Zijn stukken ‘Zes personages op zoek naar een auteur’ en ‘Hendrik IV’ zijn in Nederland opgevoerd. Maar Pirandello schreef ook zeven romans, 250 verhalen en vele essays. Beeld van de ‘groteske’ uit 1920 is een metafoor van een van de meest wezenlijke kenmerken van Pirandello's werk, namelijk de vraag: Wat is schijn en wat werkelijkheid? Wat is echt, wat is vals? Waar is het masker en waar het ‘naakte leven’?*

Met witte slakjes, mijne heren! Het waren geen bloemen! Het waren slakjes! Al die kromme takken van dat dode boompje waren overdekt, versierd met arabesken van witte slakjes die zojuist, na de onstuimige stortregen, van de vette grond waren opgeschuimd.

En het was net of, in het pittige, vochtige grijs van de lucht die nog lang niet was opgeklaard, dat boompje, dat voor de grap aldus in bloei stond, snedig opmerkte, om het andere dat zo snel zijn bloesem had verloren te plagen:

- Kijk mij eens! Zie je? Ik nu wel en jij niet. Ik bloei zoals ik kan.

Een bloei waarbij - ongetwijfeld - iemand die meende dat hij erom moest lachen, een beetje zijn best zou moeten doen. Want zo leuk was het niet om zo te bloeien.

Zogenaamd in bloei, ja; maar laten we elkaar goed begrijpen.

Ze wilden heus geen echte bloemen lijken, al die witte slakjes; en ook geen namaakbloemen, alsof ze van stof waren of van papier of van was. Nee. Ze wilden lijken wat ze werkelijk waren: witte slakjes die zich in vreemde toch natuurlijke arabesken hadden vastgezet op de kromme takken van het dode boompje.

O ja, het was dood! En die slakjesbloesem wilde ons heus niet wijsmaken dat de boom nog leefde. De bloesem gaf juist duidelijk te kennen in de dood van de boom te geloven en hem niet serieus te nemen door hem zo te laten bloeien. Godnogantoe, het was zonneklaar dat hij lachte om zichzelf, die bloesem.

Het was de schuld van de hevige stortregen die in de zware, zwarte wolken hing en alvorens los te barsten al lange tijd de hemel tot spelonk gemaakt had, in een verbijsterde, angstwekkende duisternis. Het boompje was eraan doodgegaan. En zodra de storm was losgebarsten had het andere boompje, dat in een illusie van mooi weer geprobeerd had te bloeien, dadelijk zijn bloemen verloren.

En het was evenmin de schuld van die slakjesbloesem dat de takken van het boompje, beroofd als ze waren van bedrieglijk lover, er zo totaal verkromd uitzagen. Een kortstondige illusie van lente kan de verkromming van de takken verbergen. Kale takken - ze zullen niet mooi gevonden worden - maar ze zijn nu eenmaal zo, krom.

Overigens, kijk eens hoe ook die aardige slakjes, hoe meer ze zich van dit alles bewust zijn, hun best doen de treurige kaalheid van de takken te verbloemen. Het zijn niet allemaal van die huisjesslakken. Kijk eens hier wat een iriserend gewriemel, nu ze beginnen te kwij-

len! Ach ja, bloemen, geur; slakjes, kwijl! Maar toch is het mooi om te zien, dit kwijl dat licht geeft, dat nu eens opzwelt, zo een en al vuur, zo een en al weerschijn en kleur, en dan weer inzakt, koud; en van binnenuit komen, het ene wat langer, het andere wat minder lang, de ogen tevoorschijn van het slakje dat hoorntjes opzet om rond te kijken, op de tast, stiekem.

Maar u zegt: De echte bloemen! De levende blaadjes!

Ik weet het.

We zouden moeten leven en niet denken: ik bedoel, ons verheugen in de bloemen (als ze er zijn), in hun geur, en in de schaduw en de koelte van de bladeren (als ze er zijn); en niet bedenken dat in wezen, kom, met uw welnemen, bloemen en bladeren in de lente heel gewoon zijn.

Je zou als die stekelige, bittere plant moeten zijn, die lemmetvormige bladeren heeft met doornige punten, de plant die niet eens groen wil zijn, die ten slotte niet meer weet wat ze doet en omhoog gaat, omhoog, regelrecht en eenzaam de lucht in, en die op haar top, vanuit heel haar uiterste verlangen naar hoogte en lucht en zon een bloem uitperst, één enkele bloem en dan sterft.

Deze boompjes echter, die in familieverband bloeien, bijna groepsgewijs, in armoe en gebrek, allemaal tegelijk en op dezelfde wijze, wekken, dat verzeker ik u, bij een enkel buitenissig boompje de lust op om dood te gaan en op zekere dag zo in bloei te verschijnen, voor de grap, met witte slakjes.

Maar ook buitenissigheid werkt aanstekelijk. En helaas, er zijn nu zo veel van die boompjes die zo zijn gaan bloeien, met slakjes!

Zo veel, dat het ons bijna te veel wordt.

Licht van Rembrandt
Giuseppe Ungaretti[*]
(Vertaling Anthonie Kee)

Amsterdam, 23 september 1933

Als u over de Heerengracht wandelt of over een van de vele kaden die aan de noordkant de kern van de stad vormen en de grachten flankeren die in concentrische halve cirkels tot aan de golf genaamd het IJ lopen, waarbij ze met elkaar zoiets als een fantastische oesterschelp voorstellen; als u langs de huizen wandelt die geteerd zijn om ze voor schimmel te behoeden, als u kijkt naar de gevels, met twee of hooguit vier ramen per verdieping, versmald tot korte, gladde rechthoeken, elk met de driehoek van zijn dak, als een verstarde wimpel; als u aan de top van de gevel de hijsbalk met de katrol ziet waarmee men omvangrijke voorwerpen verplaatst die door de ramen naar binnen of naar buiten worden gebracht; als u de binnentrap ziet die smal en steil, als een touwladder bijna, naar boven voert; als u de buitentrap bestijgt, die eerst zijdelings en dan opeens rechtuit naar de ingang leidt; als u zich voorover buigt om naar het water van de grachten te kijken, dan zult u merken dat ook de huizen over het water gebogen staan en niet, zoals men u zal zeggen, om zich te beschermen tegen de regen, en evenmin omdat ze op palen staan, wat zo'n beetje hetzelfde is als op stelten; als u rondloopt in oud Amsterdam, ontstaan uit zijn eigen elan, hoe kunt u zich dan onttrekken aan de illusie dat van het ene moment op het andere heel deze stad, heel deze schare van lichte, treurige huizen als een vloot het ruime sop zal kiezen?

Het zijn huizen die onderling saamhorig zijn, en alleen omdat ze hecht met elkaar verbonden zijn en van bakstenen zijn opgebouwd die je in één nacht de een na de ander zou kunnen weghalen, be-

* *Giuseppe Ungaretti (1888 Alexandrië (Egypte) - 1970 Milaan) is een van de bekendste dichters van zijn generatie. Daarnaast heeft hij veel kritisch proza gepubliceerd - hij was van 1936 tot 1942 hoogleraar Italiaanse letterkunde in Brazilië, daarna tot zijn pensioen in Rome - en, met name gedurende perioden van journalistieke activiteit - van 1918 tot 1921 in Parijs, van 1931 tot 1936 als reizend correspondent in Zuid-Italië, Europa en Egypte - heel wat reportages, impressies en reisverhalen. Op een van zijn reizen bezocht hij Amsterdam.*

ginnend bij het dak, alsof er een troep goochelaars in de weer is geweest of de een of andere cineast die de ene scene laat verslinden en opslokken door de andere, alleen daarom hebben deze huizen geen gewicht en laten hun heipalen heel en zakken niet weg in de modder, daaronder, de meegevende grond, op het water bevochten. Maar de saamhorigheid schijnt zich ook te hebben voorgenomen om de eenzaamheid van elk te bepalen. In hun eentonigheid lijken ze niet eens in hun kleuren op elkaar en hoewel zwart overheerst met goudgeel omlijste ramen ontbreekt het niet aan hier een bruine gevel en daar een wat minder sombere, okergele.

Een volk schept zich een huis naar zijn gelijkenis. En dit zijn wel vooral huizen van calvinisten. Je kunt goed zien dat ze werden ontworpen door wie gewoon was om de Schrift zo hardvochtig mogelijk uit te leggen. Is er soms een grotere individualist en vormendienaar dan hij die, in het geloof dat ieders heil of verdoemenis door de eeuwigheid gedecreteerd is en dat goede of kwade werken die voorbeschikking niet kunnen wijzigen, reeds in de geest Gods en in diens gaven het standsverschil tussen de mensen aanwezig acht? Daarom zal hij zich, in zijn betrekkingen met mensen die hij beschouwt als leden van een stand die ondergeschikt is aan de zijne, zonder veel welwillendheid verlaten op willekeur. Overigens zal hij niemand veel vertrouwen schenken. Huizen van kooplieden zijn dit dus, van veroveraars en fanatieke gelovigen, eendrachtig als het erom gaat weerstand te bieden, te strijden, te overwinnen, maar elk zeer gespitst op zijn maatschappelijke rang en, zolang de schijn wordt opgehouden, zijn eigen vrijheid.

Elk huis werd van de kelder tot de nok speciaal ontworpen, exclusief voor iedere burger en zijn gezin. De ramen nemen bijna de hele gevel in beslag, want in het noorden kan men hunkeren naar licht; en wie er langs loopt kan zien of ze er aan tafel zitten en of de zoon, uit school gekomen, zijn huiswerk maakt, of je krijgt een ander tafereel te zien van de vele die hun schilders hebben vastgelegd. Ze zitten daar binnen opgesloten als in een schip of een koloniaal kampement, in een voor alle winden openliggende eenzaamheid die door de ramen en de muren echter onaantastbaar is geworden. Dit was hun ideaal: dat iedereen de schijn in ogenschouw kon nemen - de hele zeventiende eeuw is een beetje formalistisch in dat opzicht - en dat zelfs de waardigheid van hun interieurs openbaar was, met al het koper- en leerwerk - hetgeen, zou een kwaadaardige geest

zeggen, ook zou kunnen wijzen op de ijdelheid van de nieuwbakken burger. Was aan de eisen eenmaal voldaan - met inachtneming van een zekere afstand - dan was men het erover eens, binnen de materiële afzondering van de woning, dat, daar het onsterfelijk geluk of ongeluk van een ziel afhing van het ondoorgrondelijke raadsbesluit Gods, in een eeuwig vooruitzien vastgesteld, niemand iets te zeggen had over de drijfveren, voor altijd afhankelijk van de voorbeschikking, achter andermans wel en wee, armoede, rijkdom, aanvalligheid, zwakzinnigheid, vernuft, kracht, lichamelijk verval - terwijl men ertoe werd aangespoord om zijn verbeelding de vrije loop te laten waar het de schijn betrof. Calvinisten waren het, en een paar kilometer verderop ligt het jansenistische Utrecht.

Schijn, schimmen; maar hierbij zullen diegenen stilstaan die willen weten waarom de Nederlander, toen hij groot en belangrijk werd, een plotselinge bloei van eersterangs schilders van zich liet getuigen voor later eeuwen. Zo kreeg het Elizabethaanse Engeland het theater, dat wil zeggen een kunstvorm waar de omstandigheden van die tijd om vroegen en die al was voorbereid door de elkaar voortstuwende historische gebeurtenissen. En in elk van beide landen leefde iemand die zich gedreven voelde om de grenzen te overschrijden: Shakespeare en Rembrandt.

De schilderkunst is hier dus een spontane schepping, net als in Italië, hoewel anders geïnspireerd en hoewel pas tot grandeur gekomen na onze lucht te hebben ingeademd.

Laten we dus nogmaals acht slaan op de kleuren, hier waar voor de voorbijganger het huiselijk leven zelf tot schilderkunst wordt, door het glas in de grote, aanlokkelijke ramen die de drie dimensies terugbrengen tot een twee-dimensionaal vlak; wenden we ons nogmaals tot de gevels die geen ruimtelijk spel kennen en het slechts van kleur moeten hebben; draaien we ons opnieuw om naar het water waar én de interieurs door de ruiten én de parallelle tonen van de gevels de verbeelding het verst blijken mee te voeren; waar de schijn langzaam maar zeker overgaat in schimmen.

De schimmen worden vergezeld door de iepen langs de grachten en door de bult van de brug, die als enige van tijd tot tijd de vlakheid onderbreekt.

Stad van Rembrandt. Juist deze man heeft zijn geheim niet voor zich gehouden, maar is door de schijn heengebroken, heeft hem grondig onderzocht en zich niet geschaamd dat openlijk te doen;

maar in het nabootsen, in het beschouwen van de werkelijkheid van de wereld als pure schijn en verbeelding, zal de waarheid, door niemand gekend, daar ze immers bij God ligt, voor ieder slechts bron zijn van grotere of kleinere kwelling, al naar gelang zijn persoonlijke gevoel voor poëzie. En nu lijkt Amsterdam, in zijn oude, halve oesterschelp, aan Rembrandts verbeelding te zijn ontsproten, zo goed wist hij de stad te zien. Hij zag de stad in haar verloop van bloedrode of pekzwarte hardheid, van onstuimigheid, tot het aanbod van versleten patronen diep in de illusie van de oneindigheid der spiegels. Als men zo'n lange weg heeft afgelegd, is er dan nog meer nodig om het begrip omtrent stand en grilligheid te verliezen, zijn tijdgenoten zo dierbaar, en zich kennis van het dieper gelegene te verwerven?

Intussen begon de avond te vallen en op de vensterruiten en het baksteen scheen de zon, onwaarschijnlijk moe, terwijl het aan de overkant al een klein beetje donker begon te worden. Al eerder was ik, hier ergens op het platteland - weet u nog? - in de gelegenheid een dergelijke aankondiging van het licht van Rembrandt te zien. Maar hier is het echter, hier is het op zijn plaats: Rembrandt is een stadsmens.

Jaren geleden las ik in een geschiedenis van de alchemie over een zekere Helvetius - niet de filosoof, de jaartallen zouden niet kloppen - aan wie een ivoren doosje was overhandigd, bevattende ‘een pietsje’, ‘minder dan een half gierstekorreltje’ van een saffraankleurig poeder dat eruit zag als een metaal. Daartoe aangespoord door zijn vrouw gaat Helvetius er, door nieuwsgierigheid gedreven, mee experimenteren en door het poeder toe te voegen aan een staaf lood die hij eerst laat smelten, zet hij het lood om in een goud dat de goudsmeden heel zuiver noemen. Het boek meldt ook dat Spinoza bij de transmutatie aanwezig was en dat hij dit in een van zijn geschriften zou hebben verteld. Het zal wel een fabeltje zijn, en ik denk er alleen aan omdat het wonder in Amsterdam zou zijn geschied. Zoiets gebeurt in deze streken. Opeens staat de zon van zo even inderdaad op het lood van dit uur, als een snuifje saffraan. Het lood wordt vloeibaar en het goud barst eruit, verterend als lepra.

Dit - deze gruwelijke zon - is niet de enige steen der wijzen waarmee Rembrandt zijn koloriet tot stand heeft gebracht.